

శ్రీ నందరామామలమ

సమర్థ రామదాసు

CHECKED 2001

pub

వావిళ్ళ

CHECKER 2001

కారకులు :

శ్రీ మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి కవిగారు

CHECKER 1991

క. కవియని పృథ్వాతుండై, న విశాఖ పురివిహరి! నాబావన్ నా
కవితా గురు మారేపల్లి, నవరళ శ్రీరామచంద్ర శాస్త్రి దలంతున్.

ఆమోదములు :

ముద్రణ ద్రవ్యవారలు : కోనేరు బసవయ్యచౌదరి వంశజులు

చ. అడుగక అమ్మయేనియు యథార్థముగాఁగ భజ్యునిమెలయి
 నిడదను నట్టి సామెతకు హెచ్చిఁ బసంగుటారి ప్యకీలు నె
 ల్లడఁ గనిపెట్టి తా మనుబ వృత్తిని యొగము నిమముల గడయ
 గదుఁ గనుఁగొందు నన్నుడికిగా నెడఁగూర్చి నితలడు నారాన !

అమోఘములు :

ద్రవ్యదాతలు : శ్రీ కోనేరు బసవయ్యచౌదరిగారి

అభిమాన పుత్రుడు : కోడలు

గీ. ఆయురారోగ్య పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి ! ధన కనక వస్తువాహన ఘనసమృద్ధి !

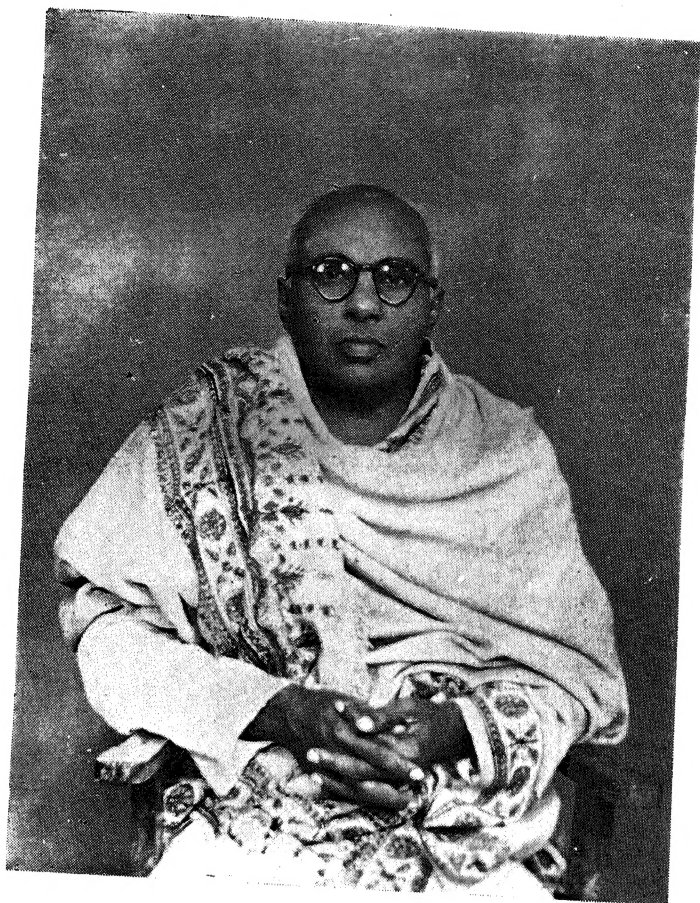
ఇష్ట ఫలసిద్ధి శ్రీరాముఁ డిచ్చుఁగాత ! ఇంపులొలుకంగ మీ నూత్నదంపతులకు !!!

ప్రేరకులు :
శ్రీ కోనేరు వెంకట్రామయ్య గారు

గీ. ఈయనను గాంచినపు డాంజనేయమూర్తి, నాకు పృథ్వీకైతేచు నా మనోర
థమ్ము! ఆనందరామాయణమ్మునందు, లీనమయ్యె! సితండు నిధానమయ్యె!

ఆంధ్రీకర్త :
పండిత చిలుకూరి శ్రీరామశాస్త్రి

- సీ. చిన్నారి పాన్నారి చిటుత కూకటినాడె, విరచించితిని భర్తృహరి చరిత్ర !
 సూనూగుమీసాల సూత్నయవ్వనమున, సంతరించితిని శాకుంతలమ్మ !
 నిండు యవ్వనమున నుండియే చెప్పితి, చాటుప్రబంధముల్ శతకములను !
 ప్రాథ నిర్భరవయః పరిపాకమున బల్క, నయ్యె నానందరామాయణంబు !
- గీ. ప్రియమింతకు మిథుల గైవ్రాలకుండ, గీత నాంధ్రీకరించితి ! కేవలముగ
 జీవముక్తి గడించితి ! చేవమీఱ, తత్త్వ సంసేవి ! శిరమదాన సుకవి !

శ్రీరామ: ప్రసన్నోస్తు

విషయ సూచిక

శ్రీ సమర్థ రామదాస జీవితము

220

విషయము

వంశపరంపర - జన్మము

పుట

2

బాల్యావస్థ - విద్యాభ్యాసము

4

మంత్రోపదేశము

5

వివాహ ప్రసంగము

6

టాకలియందు దపశ్చర్య

8

తీర్థయాత్ర - దేశపర్యటనము

10

ధర్మప్రచారము - జనోద్ధరణము

18

వివిధ విషయములు

22

సమర్థుని నిర్యాణము

25

సమర్థుడు - శివాజీ

27

సమకాలికులగు నుపదేశకులు

34

సమర్థుని శిష్యులు - ఆతని సంప్రదాయిక మతములు

37

సమర్థుని గ్రంథములు

40

సింహావలోకనము

43

C. C. S. Library
University of Hyderabad

ఆంధ్రీకర్త స్వవిషయము

వంశాధికము - గార్ల ప్రవాసము - సమర్థుని దర్శనము

47

స్వప్నమున రాముని దర్శనము - రామయోగి అశిష్యు

48

కాంతి: 108 బ్రాహ్మణ సమారాధన

49

దేవీపూజ

50

మధ్యమధ్యనా విసుగు - కవిగారిలో పరిచయము - గొడవద్రు నివాసము

51

ఆరాధితముగ గ్రంథముద్రణము - నవరత్నములు

52

కృతజ్ఞుల

53

దీప్యస్మృతి - శ్రీసమర్థరామదాసస్వామి స్మృతి

54

ప్రకృత గ్రంథవిషయము

55

ఉపోద్ఘాతము

56

సా ర కాం డ ము

విషయము	పుట
అనంద రామాయణము : పీఠిక	౧
విఘ్నేశ్వరస్తవము - సరస్వతీ ప్రార్థనము - ఈశ్వరస్తవము - బ్రహ్మస్తవము	౨
జానకీ స్తవము - లక్ష్మణస్మృతి - భరతస్మృతి - శత్రుఘ్నస్మృతి - అంజనేయస్తవము	౩
గురుస్తుతి	౪
శ్రీమద్రామాయణము - శతకోటి ప్రవిస్తరము	౫
శ్లోకచతుష్టయము	౭
అనేక రామాయణములుండుటకు కారణము - అనంద రామాయణ నామకరణము	౯

బాలకాండము :

ప్రథమ సర్గము : కథాప్రారంభము శ్రీ పార్వతీ పరమేశ్వర సంవాదము	౧౧
కాసల్యా పరిణయము	౧౩
రావణుడు బ్రహ్మవలన తన మరణమును గుఱించి ప్రశ్నించుట కాసల్యా పరిణయము విఘ్నముచేయ రావణ ప్రయత్నము	౧౪
రావణుడు బ్రహ్మను పరిహసింప జూచుట, విధి తప్పదని బ్రహ్మ రావణున కుపదేశించుట	౧౫
దశరథుడు కాసల్యాది ౭౦౦ మంది పత్నులను పెండ్లాడుట, దేవదానవ యుద్ధమున దశరథునకు కైకయి చేసిన విచిత్ర సహాయము	౧౭
కైకకు కాపము, దశరథునికి శ్రవణవధచే కాపము వచ్చుట	౧౮
రోమపాదుని చరిత్రము - కాసల్యా కైకయీ సుమిత్రా గర్భధారణము	౨౦
ద్వితీయసర్గము - శ్రీ విష్ణ్వజ్ఞుచే సురలు భూమి నవతరించుట, శ్రీరామవతారము	౨౧
లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నవతారములు - శ్రీరామాదుల బాల్యక్రీడలు	౨౨
శ్రీరామాదుల కుపనయనములు - శ్రీరామాదుల విద్యాభ్యాసములు	౨౩
తృతీయసర్గము : విశ్వమిత్రుడు యజ్ఞసంరక్షణకై రామలక్ష్మణుల పిలవించుట	౨౪
తాటకా సంహారము - పూర్వజన్మ వృత్తాంతము - శ్రీరాముడు రణయజ్ఞమున కారంభించుట - తహల్యా కాపవిమోచనము	౨౫
శ్రీరాముడు గుహని పూజలనంది గంగ దాటుట	౨౬
సీతాకళ్యాణ కథనము	౨౭
హరచాప వృత్తాంతము	౨౯
స్వయంవర సభలో రావణ పరాభము	౩౦
అంగనలు శ్రీరాముడే సీతకు భర్త కావలెనని ప్రార్థించుట	౩౧
శ్రీరాముడు శివధనుర్భంగము చేయుట	౩౨
సీత రాముని కంఠమున పూలదండవేసి నమస్కరించుట	౩౪
జనకుడు వివాహమునకు దశరథాదులను రప్పించుట	౩౫

విషయము

దశరథుని జనకుఁడు ప్రార్థించుట	పుట 3౬
నీత భూజాతయైన వృత్తాంతము	3౭
కేవల లక్ష్మీ సాంగత్యము హానికరమునుట	3౮
నీత నుంచిన పెట్టెను మిథిలాసమీపమున పాతిపెట్టుట	౪౦
శ్రీ సీతారామాదుల వివాహమహోత్సవాభి వర్ణనము	౪౩
నీత ఆత్మవారింటి కేగుట	౪౬
పరశురామ గర్వభంగము	౪౭
శ్రీరామాదు లయోధ్యకు వచ్చుట - శ్రీరామావతార శ్రేష్ఠత్వము	౫౦
చతుర్థ సర్గము : శ్రీరామాదుల దీపావళి మహోత్సవములు	౫౧
శ్రీరామునికి రాజాలతో యుద్ధము	౫౩
శ్రీరాముఁడు భరత శత్రుఘ్నులను సంజీవనిచే బ్రతికించుట	౫౪
వృందా కాపముచే శ్రీహరికి ఆరణ్యవాస భార్యావియోగము	౫౭
దశరథుని పూర్వజన్మ వృత్తాంతము	౬౦
పంచమ సర్గము	౬౨
కార్తీకమాస శ్రీ విష్ణు వ్రతమహిమ	౬౪
శ్రీరామాదులు మరల నయోధ్యకు వచ్చుట	౬౫
,, ల శోభన కళ్యాణ మహోత్సవములు	౬౬
శ్రీరాముని దినచర్య వర్ణనము	౬౭
దశరథునకు కాసల్యనిదుట శ్రీరామునిచే తత్త్వోపదేశము	౬౮
శ్రీరాముఁ డందఱకు నానంద ప్రదుఁడగుట	౭౨

అయోధ్యకాండము :

ప్రథమ సర్గము : శ్రీరామునకు నారదముని దేవప్రార్థన విన్నవించుట	౭౪
శ్రీరామ పట్టాభిషేక ప్రయత్నము	౭౬
శ్రీరామాదుల ఆరణ్య ప్రయాణము	౮౦
చిత్రకూటములో ఇంద్ర కాకాక్షి ఛేదనము	౮౩
శ్రీ సీతారాములు అత్ర్యశ్రమమున సత్కారము లొందుట	౮౬

అరణ్యకాండము :

ప్రథమ సర్గము : విరాధ సంహారము	౮౮
శ్రీరామాదులకు మునులు చేయు సత్కారములు - శ్రీరాముని కగస్త్యముని ధనువు బాణములవనసఁగుట	౮౯
శ్రీరాముఁడు పంచవటికి వచ్చుట - లక్ష్మణుఁడు సాంబుని సంహరించుట	౯౧
ఖరదూషణ త్రిశిరాదుల సంహారము	౯౨
శ్రీ సీతారాముల రహస్య సల్లాపములు	౯౩
రావణ మారీచ మంత్రాలోచన	౯౪
రావణుఁడు నీతను హరించి జటాయువును జయించి వెడలుట	౯౭

విషయము	పుట
బ్రహ్మజ్ఞచే ఇంద్రుడు సీతాదేవికి పాయస మర్పించుట	౯౮
శ్రీరామ చరిత్రము ప్రత్యక్షసిద్ధమని పరమేశ్వరుఁ డానతిచ్చుట	౯౯
కబంధముక్తి	౧౦౦
శ్రీరామ లక్ష్మణులు శబరికి ముక్తి నిడి ఋష్యమూకాద్రి కేగుట	౧౦౨

కిష్కింధకాండము :

ప్రథమ సర్గము :	౧౦౩
శ్రీరామ సుగ్రీవ సఖ్య సంభాషణము	౧౦౪
శ్రీరాముఁడు సుగ్రీవునకు నమృతము నిచ్చుట	౧౦౯
వాలి సంహారము	౧౦౭
శ్రీరాముఁడు వాలికి భవిష్యజ్ఞస్మము నెఱింగించుట	౧౦౮
సుగ్రీవునికి కపిరాజ్యము నిచ్చుట - శ్రీరాముని సీతావిరహ విశేషము	౧౦౯
శ్రీరాముని వద్దకు సుగ్రీవుఁడు నేనలతో వచ్చి చేరుట, కపులను } సుగ్రీవుఁడు సీతాస్వేషణకై పంపించుట	౧౧౦
హేమాపురమున కపులు దారిఁగానక చిక్కువడుట	౧౧౧
సంపాతి కపులకు సీతావృత్తాంతముచెప్పి రెక్కలు మొలచి చేనుట	౧౧౨

సుందరకాండము :

ప్రథమసర్గము : హనుమంతుఁడు సాగరము లఘించుట	౧౧౫
లంకాప్రవేశము - సీతనన్వేషించుట	౧౧౮
మండోదరీ జన్మవృత్తాంతము - గోకర్ణమహాక్షేత్రోత్పత్తి	౧౧౯
హనుమంతుఁడు సీతను దర్శించుట	౧౨౪
రావణుఁడు సీతచే తిరస్కృతుఁడగుట	౧౨౫
సీతావిలాపము - త్రిజటా సాంత్యనము	౧౨౭
సీతకు హనుమంతుఁడు రామమద్రిక నర్పించుట	౧౨౮
రావణుఁడు భ్రాంతుఁడైన గయుని జంపుట	౧౩౦
,, వనభంగము విని వానరుని గట్టించుట	౧౩౧
,, ఆంజనేయుని సద్బోధనము-వివర-విజ్ఞప్తిగట	౧౩౩
లంకాధ్వహనము	౧౩౬
సీత నిష్పలాఁ చిక్కెనని భ్రాంతుఁడైన హనుమంతుఁడు విలపించుట	౧౩౭
గజేంద్రమోక్షణము - లంకా స్వర్ణమహిమము	౧౩౯
శ్రీరాముఁడు మునిరూపముతో ఆంజనేయుని గర్వమడఁచుట	౧౪౪
,, సీతావృత్తాంతమువిని హనుమంతుని సన్మానించుట	౧౪౬

యుద్ధకాండము :

ప్రథమసర్గము - ఆంజనేయుఁడు లంక నభివర్ణించుట	౧౫౮
శ్రీరాముఁడు వానరసైన్యములతో లంకకు పయాణముగుట	౧౫౯

విషయము	పుట
రావణుడు హనుమంతుని పరాక్రమమును తలంచి భయపడుట	౧౫౦
విభీషణ శరణాగతి - విభీషణునకు లంకారాజ్య పట్టాభిషేకము	౧౫౨
రావణుడు సుగ్రీవునితో చేసిన సంధానము చెడిపోవుట	౧౫౩
శరణాగతుడైన సముద్రుని శ్రీరాముఁ డనుగ్రహించుట	౧౫౪
హనుమంతుఁడు శివలింగములఁ దెచ్చుటకై కాశికి వెడలుట	౧౫౫
వింధ్యుని గర్వభంగమువకై అగస్త్యుని దక్షిణ దిగ్గమనము	౧౫౬
శివుఁడు శ్రీరామునికి లింగోత్పత్తిని వివరించుట	౧౬౧
శివరామాగస్త్య సమావేశము - రామేశ్వరమహిమ	౧౬౨
శ్రీరామ నామమహిమచే నలుఁడు నేతువును నిర్మించుట, శ్రీరాముఁడు లంకకు వెడలి శుకుని విడచుట	౧౬౪
అంగద రాయబారము	౧౬౫
సుగ్రీవుఁడు రావణుని కిరీటము తెచ్చుట	౧౬౭
రావణునికి మాల్యవంతుని సదుపదేశము	౧౬౮
ద్వితీయ సర్గము : యుద్ధము - లక్ష్మణ మూర్ఖ - విరావణ మైరావణ చరిత్ర - మకరధ్వజఅంజనేయ సంవాదము - చంద్రనేన సాయమున విరావణ మైరావణవధ - కుంభకర్ణనియుద్ధము	౧౭౦
లక్ష్మణుఁ డింద్రజిత్తును వధించుట	౧౮౯
సులోచనకు సహగమనముచే వైకుంఠ స్తాపి	౧౮౮
రావణుఁడు నీతకు రాముని మాయాసిరస్సుం జూపుట	౧౮౯
రావణ యాగ విఘ్నము	౧౯౦
రావణుఁడు శ్రీరామునిచే తన మరణము శుభప్రదమనుట	౧౯౨
రామరావణ యుద్ధము	౧౯౩
తృతీయ సర్గము : సీతాదేవి అగ్నిప్రవేశము	౧౯౭
సీతా త్రిగుణాకారైశ్వము	౧౯౮
విభీషణుఁడు శ్రీరామ మహిమా సంకోచమున ప్రశ్నించుట	౨౦౦
త్రిజటా వరప్రదానము	౨౦౧
సీతకు అయోధ్యమార్గమున కౌతుకములు దర్శింపఁజేయుట	౨౦౨
భరతుని అగ్నిప్రవేశము	౨౦౩
శ్రీరాముఁడు విశ్వరూపముతో నందరి నాలింగనాదులచే తృప్తిచేయుట	౨౦౪
శ్రీరామాదుల అయోధ్యా ప్రవేశము	౨౦౫
శ్రీరామ పట్టాభిషేకము	౨౦౬
శంకరకృత శ్రీరామాష్టకము	
శ్రీరామ పట్టాభిషేకమును దశరథుఁడు స్వర్గమానుండి కాంచుట	౨౦౮
శ్రీరాముఁ డందర బహుళాకరించుట	౨౦౯
హనుమంతునకు రత్నహారమును నీత బహుళాకరించుట	
హనుమద్విశ్వరూప సందర్శనము	౨౧౦
శ్రీరాముఁ డొనరించిన రణయజ్ఞ వర్ణనము	౨౧౫

విషయము	పుట
ఉత్తరకాండము :	
ప్రథమసర్గము - అగస్త్యుడు శ్రీరామునకు ఇంద్రజిత్తు పరాక్రమమిచ్చ రాక్షసుల పూర్ణచరిత్రఁ చెలుపుట	౧౧౦
రావణుని దుశ్చిహ్నులు	౧౨౨
వానర వీరచరిత్రము	౧౨౭

యాత్రాకాండము

ప్రథమసర్గము : పార్వతీపరమేశ్వర సంవాదము	౧౩౪
వాల్మీకి శ్లోకము స్తోత్రముగుట	౧౩౫
బ్రహ్మ వాల్మీకాశ్రమమునకు వచ్చుట	౧౩౬
ద్వితీయసర్గము : గ్రంథాది పీఠికలో రామాయణము శతశ్లోటి ప్రవీస్తరము	
తృతీయసర్గము : అనందరామాయణ కర్త శ్రీసమర్థ రామదాసస్వామి	౧౩౮
శ్రీసమర్థరామదాసస్వామిని శిష్యుఁడు విష్ణుదాసు ప్రశ్నించుట	౧౩౯
శ్రీరాముల తీర్థయాత్రా ప్రయాణ సన్నాహము	౧౪౦
చతుర్థసర్గము : శ్రీరాములవారు వైభవోపేతముగ తీర్థయాత్ర వెడలుట	౧౪౪
శ్రీరాములు దారిలో నచ్చటచ్చట విశ్రమించుట	౧౪౬
శ్రీరాములవారు ముద్గాశ్రమము ప్రవేశించుట	౧౪౭
ముద్గులుఁడు శ్రీరామునకు సరయూత్పత్తి నెఱింగించుట	౧౪౮
పంచమసర్గము : సీత వృద్ధసరయూ గంగాసంగమంబు నారాధించుట	౧౫౦
శ్యవనముని శ్రీరాముని దర్శింపఁగా కీకటదేశము పుణ్యస్థదమగుట	౧౫౧
కుంభోదరఁడన బ్రాహ్మణుఁడువచ్చి శ్రీరామసత్కారమును నిరాకరించుట	౧౫౨
శ్రీరాముఁడు పుష్పకమును సంభావించి తీర్థయాత్ర వెడలుట	౧౫౩
శ్రీరామధ్వజరథాది చిహ్న నిరూపణము	౧౫౫
షష్ఠమసర్గము : శ్రీరాముఁడు ప్రయాగక్షేత్రయాత్ర వొనర్చుట	౧౫౬
శ్రీరాములు వింధ్యావాసిని దుర్గ నారాధించుట : శ్రీరాములు కాశీయాత్రచేయుట	౧౫౭
సుక్షేత్రములు చూచుచు శ్రీరాములు మఱల గయకు వచ్చుట	౧౬౦
దశరథుఁడు సీతయిచ్చిన నీకతాపిండములచే సంతృప్తుఁడగుట	౧౬౧
శ్రీరాముఁడు గయావాసముచేసి రామగయ నేర్పరచుట	౧౬౩
సప్తమ సర్గము : శ్రీరాముఁడు శ్రీవైలాది క్షేత్రములఁ జూచుట	౧౬౫
శ్రీరాముఁడు నేతుయాత్రఁ జేసి వచ్చుట	౧౬౭
శ్రీరాముని పశ్చిమ దక్షిణక్షేత్ర దర్శనము	౧౬౮
అష్టమ సర్గము : రామదాసస్వామి విష్ణుదాసుని సందేశము నివర్తించుట	౧౭౧
శ్రీరాముఁడు పశ్చిమ తీర్థయాత్ర చేయుచు వచ్చి పుష్కరము చేరుట	౧౭౨
శ్రీరామ పుష్పకమున విరోదచర్యాదికము	౧౭౩

శ్రీరాముడు హిమాలయమున పిదరికాశ్రమాదుల చూచుట ౨౪౪
 కైలాసమున రుద్రునిచే సత్కరింపబడుట ౨౭౫
 ననమ సర్గము : శ్రీరాముడు హరిద్వారాద్వార తీర్థయాత్ర తలసేయుట, ౨౭౭
 శ్రీరాముడు సమస్త పరివారములను ప్రజలను తృప్తులకై యేయుట }

యాగకాండము

ప్రథమ సర్గము : వశిష్ఠుడు యజ్ఞోపకరణములను లక్ష్మణునికి యిచ్చుట ౨౮౦
 ద్వితీయసర్గము : శ్రీరాముఁ డశ్వమేధయజ్ఞ ముండుపమున ప్రవేశించుట ౨౮౩
 శ్రీరాముని వితరణోదార్య సంతర్పణారాధనము
 తృతీయ సర్గము : పూర్వదిగ్యాత్రలో శ్రీరాముని యజ్ఞాశ్వమునకు } ౨౯౪
 గంగ దారి యిచ్చుట
 యజ్ఞాశ్వము దక్షిణదిగ్యాత్ర చేయుట - పశ్చిమ - ఉత్తరదిగ్యాత్రలు ౨౯౮
 శ్రీరామాశ్వమేధమున జనసమృద్ధనము ౨౯౯
 చతుర్థ సర్గము : శ్రీరామాశ్వమేధమునకు సపరిశాతముగా } ౨౯౦
 శంకరుఁ డేతెంచుట
 కుంభోదరుడు వచ్చి శ్రీరామునితో సంభాషించుట ౨౯౨
 పంచమ సర్గము : కుంభోదర ముని కృత శ్రీరామ స్తుతి ౨౯౬
 శ్రీరామచంద్రాష్టోత్తర శతనామావళి ౨౯౭
 షష్ఠమ సర్గము : అశ్వమేధముచే పరమేశ్వరు నారాధించుట ౨౯౯
 యజ్ఞ దినచర్యా వర్ణనము ౩౦౦
 సప్తమ సర్గము : విష్ణుధ్వజారోహణ మహిమాభి వర్ణనము } ౩౦౩
 ,, వ్రత విధానము
 స్తోత్రము : ౩౦౪
 శివాలయ ధ్వజారోపణకాలము ౩౦౬
 అష్టమసర్గము : శ్రీరామాశ్వమేధమున ఆవబృధము ౩౦౭
 వశిష్ఠునకు యజ్ఞదక్షిణగ సీతనిచ్చుట ౩౦౮
 నవమసర్గము : అయోధ్య సరయూరామతీర్థ మహిమాభివర్ణనము ౩౦౯
 శ్రీరాముడు యజ్ఞ మండపమునకు వచ్చుట ౩౧౦
 శ్రీరామాశ్వమేధ పరిసమాప్తి ౩౧౧
 శ్రీసీతారాములు యథాపూర్వకముగా రాజమందిరమునుచేరి గుఱించుట ౩౧౨
 శ్రీరామాజ్ఞచే దేవాదులు నిజనివాసంబులకు వెడలుట ౩౧౩
 శుంగశతృత్వము ౩౧౪

విలాసకాండము

ప్రథమసర్గము : శ్రీరామదాసస్వామి శిష్యునకు శ్రీరామస్తవరాజము } ౩౨౦
 నుపదేశించుట

విషయము	పుట
ద్వితీయసర్గము : శ్రీసీతారాముల కాకుక శ్రీదాభివర్ణనము శ్రీరామస్తుతి రూప పక్షిగీతావళకము	312
ఫలశ్రుతి	315
తృతీయసర్గము : శ్రీరాముడు సీతకు విజ్ఞాన పేటిక వాసంగుట	317
చతుర్థసర్గము : శ్రీరాములవారిని వందిమాగధులు నిద్రలేపుట	338
సుప్రభాతపంచకము	339
పంచమసర్గము : శ్రీసీతారాముల విలాసవిహారము	339
షష్ఠమసర్గము :	340
పేదబ్రాహ్మణిని సత్కరించుట	341
సప్తమసర్గము : వ్యాసుడు శ్రీరాముని దర్శించి సంభాషించుట	349
దేవతాశ్రీలు శ్రీరామునిచే వరమునందుట	357
అష్టమసర్గము : గుణవతీకథనము	350
సింగళావృత్తాంతము	353
నవమసర్గము : గ్రహణస్నానము : లోపాముద్ర గర్వమును లీలగ సీతాదేవి తొలగించుట	352

శ్రీ సమర్థరామదాస జీవితము

* “యదాయదాహి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత

అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహమ్” భగవద్గీత ౪-౨

ధర్మమునకు హానికలిగినపుడు సాధుజనులను రక్షించుటకును, దుష్టులను వినాశము గావించుటకును, ధర్మమును స్థాపించుటకును బరమాత్ముడవతరించునను సిద్ధాంతముపై సనాతన ధర్మావలంబు లండఱకు సంపూర్ణమగు విశ్వాసము గలదు. ఈ విశ్వాసము సనుసరించియే మనము శ్రీరాముని, కృష్ణుని, విష్ణుమూర్తియొక్క అవతార పురుషులుగా భావించుచున్నారము. ఇట్లే మహారాష్ట్రదేశమునందు మహానుభావుడగు ధర్మసంస్థాపకుడును జితేంద్రియుడు నగు శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామిని హనుమంతుని యవతారముగా నమ్మెదరు. దీని కనుగుణముగా నచటి విద్వాంసులు భవిష్యత్పురాణమునందున్న యీ క్రింది శ్లోకమును ఉదాహరణముగాఁగూడ జూపుచున్నారు.

“శ్లో॥ కృతేతు మారుతాఖ్యాశ్చ శ్రేతాయాం పవనాత్మజః

ద్వాపరే భీష్మసంజ్ఞశ్చ రామదాసః కలా యుగే॥”

అంజనేయనకు ఏ యే యుగములందు, దేయే యవతారము లుండెనో యీ శ్లోకమునఁ జెప్పఁబడెను. సత్యయుగమగు కృతీయుగమునందలి హనుమానుని యవతారమును మారుతి యందురు. శ్రేతాయుగమునందుఁ బవనాత్మజుడందురు. ద్వాపరయుగమునందు భీష్ముడందురు. కలియుగమునందు రామదాసు అని నుడివెదరు. శ్రీరామదాస స్వామిగూడఁ దననుగూర్చి చెప్పుకొను తావులందు నీ భావము గొలఁదిగనో గొప్పగనో ధ్వనించుచున్నది. శ్రీరామదాసస్వామి సామాన్య మానవుడు గాడు. గొప్ప భగవద్భక్తుడు. యోగ్యతరుడగు సాధువు. రాచిరుడగుకవి. ఇంతియ గాదు, విశేషించి రాజనీతికోవిదుడగుగూడ నై యుండెననుటకు సందియములేదు. ఆయన వరిత్రము, లీలలు అనుపమానములు. ఆతఁడు యవనపద దళితమై పరాధీనదళయందుండి తొల్లింటి సత్త్వమును గోల్పోవనున్న మహారాష్ట్రదేశమునందు జనించి తన యప్రతిమ కుగు నిస్పృహత్వము, పారమార్థికము, శిక్షణము వెల్లడించి స్వధర్మ స్వరాజ్యస్థాపములలోఁ బాటువడి “సమర్థ” పదవిని గడించెను. మహానుభావుడగు శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామి జీవితము పూర్తిగా నీ గ్రంథమునఁ జెప్పుట యసంభవము. ఇతను క్రికొలందిగఁ జరిత్రమును విశేషీకరింపఁ బ్రయత్నించెదము.

* అర్జునా ! ధర్మమునకు హానికలిగి అధర్మమునకు వృద్ధి యేర్పడుచున్న కాలమునందు కను భూలోకమునందు జనించుచున్నాడను,

వంశవరంపర - జన్మము

దక్షిణ దేశమునందు హిందూ రాజులు రాజ్యస్థాపనము గావించు కాలమునందు, అరణ్య ప్రాంతములను నగరములుగా మార్చుటకును బాడుబడిన గ్రామములను బునరుద్ధరించుటకును అన్య ప్రాంతములయందున్న జనులను దమ రాజ్యములో నివసించుటకై ధనమును భూమిని నొసంగి కొనివచ్చుచుండిరి. ఆ కాలమున నిజాముషాహి పాలమునందున్న బేడరు ప్రాంతమునఁగల ప్రజలు పలువురు గోదావరీ నదీతీరమునకు వలసబోయి యచట స్థిరవాసము లేర్పఱచికొనిరి. అటులేగినవారిలో మన కథాంశమునకు మూల పురుషుడగు కృష్ణాజిపంతులొనరు అను నొక మహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణుఁ డుండెను. ఆతఁడు శా. శ. 884 (క్రీ. శ. 962) లో ఉత్తర గోదావరీతీరమునందున్న బీడుప్రాంతమునందలి హిబరా యను గ్రామమునకుఁ జను దెంచి యందుఁ గుటుబసహితముగా నివసించెను. ఆతఁడు బీడుప్రాంతమునఁ బెక్కు గ్రామములను స్థాపించెను. ఆయనకు నలువురు పుత్రులు గలరు. పెద్దకొడుకు పేరు దశరథపంతు. ఈ దశరథపంతు తన తండ్రి సంపాదించిన యాస్తిలో భాగమును గైకొనుట యుచితము గాదనియు స్వార్జితజీవనము ప్రశస్తమని తలంచి హిబరాకుఁ గొలఁది దూరమునఁగల బడగాఁపునకుఁ బోయెను. ఆ గ్రామమునందు జనావాసము లేకపోవుటచేఁ బాడువడియుండెను. అచ్చటి యరణ్యములలోఁ బశులగాపరి జాతివాండ్లు గోవులను మేపుకొనుచుఁ గుటుబములతో నివసించుచుండిరి. ఆ గోపాలకులలో ముఖ్యుడగు “లఖుమాజి” యనువానిని జమిందారునిగఁ జేసి దశరథపంతు అచట కులకర్ణి (కరణము)గను బురోహితుఁడుగను బనిచేయుచుండెను. వారల గ్రామమునకు జాబ్ అని పేరిడిరి. ఈ గ్రామమే శ్రీ రామదాసస్వామికి జన్మభూమిగాన నీ కాలమున అత్యంత పవిత్ర త్రేత్రముగా భావింపబడుచున్నది. అనంతరము జాబు నగరమునకుఁ జుట్టుపట్టుల నెన్నియో గ్రామములు గట్టిరి. ఈ గ్రామము లన్నింటికిని గరణీకము పురోహితత్వము దశరథపంతునకే సంక్రమించెను. దశరథపంతు శ్రీ రామభక్తుఁడు. అంతియగాక రామమంత్రోపాసకుఁడు. ఆతనికి ఆఱుగురు తనయు లుదయించిరి. పెద్దవానిపేరు రామాజీపంతు. తండ్రి మరణించినతరువాత రామాజీపంతు జాబు యొక్కయుఁ బరిసర గ్రామములయొక్కయు వృత్తుల కధికారి యయ్యెను. పైనిఁ బేర్కొన్న కృష్ణాజీపంతు, దశరథపంతు, రామాజీపంతు అనువారలు మన కథానాయకుఁ డగు శ్రీ సమర్థ రామదాసవంశమునకు మూలపురుషులు. రామాజీపంతునకుఁ బిదపఁ బందొమ్మిదవ తరమునందు సూర్యాజీపంతు అను ప్రసిద్ధ భగవద్భక్తుఁడును, బ్రహ్మజ్ఞానియు నగు నొక పురుషుఁడు జనించెను. ఆతని భార్య పేరు రాణుబాయి. ఈ దంపతులే రామదాసస్వామికిఁ దలిదండ్రులు.

మన యార్యావర్తమునందలి భగవద్భక్తుల వంశములలో నొక విచిత్రమగు పరిస్థితి కనిపించుచున్నది. ఈ వంశములలో జనించిన బాలురకు నాలుగైదు సంవత్సరముల

యీడుననే విరక్తియు, భక్తిలక్షణములును బ్రకటనమగుచుండును. ఈ లోకమున నాలుగైదు వత్సరముల సంస్కారమువలననే యింతటి పరిణామము బాలకులలోఁ గలుగుట యసంభవము. ఈ సంస్కారము పూర్వజన్మసంచిత మని తోచుచున్నది. సూర్యాజీ పంతు స్థితిగూడ నిట్టిదే. బాల్యావస్థనుండియే యీతఁడు భగవద్భక్తుఁడును విరక్తుఁడునై సద్గుణశాలి యని పేరొందెను. పండ్రెండు వత్సరముల ప్రాయమునందే యీతనిభక్తి సూర్యనారాయణమూర్తిపైఁ గుదురుకొనెను. సూర్యాజీపంతు తన కరణికపుఁ బనులు జేయుచు మిగిలిన విశ్రాంతికాలమునందెల్ల సూర్యనారాయణోపాసనమునందే గడుపు చుండెను. ఇట్లు సూర్యాజీపంతు ముప్పదియాఱు సంవత్సరముల వయస్సు వచ్చువఱకు సూర్యదేవుని యనుష్ఠానము నడిపెను. చివర కొకదినమున సూర్యనారాయణుఁడు ప్రత్యక్షమై సూర్యాజీపంతు నభిమతము నెఱింగి యిరువురు కుమారులు జనించునటుల వరము నొసంగెనని చెప్పుదురు. శా.శ. ౧౫౨౭ (క్రీ.శ. 1605) లో సూర్యాజీపంతునకుఁ బ్రథమకుమారుఁడు జనించెను. ఆ బాలునకు గంగాధరుఁ డని నామకరణ మొనరించిరి. బాలుఁ డనంతరము దినదినాభివృద్ధి నొంది “శ్రేష్ఠ” “రామ రామదాసు” అను నామము లతోఁ బ్రసిద్ధుఁ డయ్యెను. శా.శ. ౧౫౩౦ (క్రీ.శ. 1608 ఏప్రియలు నెలలో) కీలక నామ సంవత్సర చైత్రశుద్ధ నవమీదినమునఁ బట్టపగలు రెండుయామముల సమయమున (సరిగా శ్రీ)రామజన్మ సమయమున) సాధ్వీమతల్లియగు రాణుబాయికిని సూర్యాజీపంతు నకును ద్వితీయపుత్రుఁ డవతరించెను. ఆ శిశువునకు నారాయణుఁ డని నామకరణ మొనరించిరి. ఈ నారాయణుఁడే శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామియను పేరునఁ బ్రసిద్ధి నొందిన మహాపురుషుఁడు. ఈతఁడే మన యీ చరిత్రమునకుఁ గథానాయకుఁడు. సూర్యాజీపంతు గృహమున నీతఁడు జనించిన నాటనుండి ముఖసమ్పాదకిని, శాంతికిని గొఱంత లేకుండెను. ఆ కాలమున మహారాష్ట్ర ప్రాంతమునందు “ఏకనాథ మహారాజు” అను సుప్రసిద్ధుఁడగు బ్రహ్మజ్ఞుని యుండెను. సూర్యాజీపంతు ప్రతి సంవత్సరమును దన భార్యతోఁగూడ నాతనిని సందర్శించుటకు నేగుచుండెను. వారు సూర్యాజీపంతు దర్శన మొనరించి సెలవునొంది వచ్చునపుడెల్ల ఏకనాథస్వామి రాణుబాయినిజూచి “నీ గర్భము నందు ఇరువురు మహానుభావులగు తనయులు జనితురు.” అని యాశీర్వదించి పంపు చుండెను. సమర్థ రామదాసస్వామి జనించిన పిదప సూర్యాజీపంతు తన భార్యశిశువు లతో నెప్పటివలె ఏకనాథస్వామిని సందర్శింప నరిగెను. ఏకనాథ మహారాజు వారలను దనచెంతఁ గొన్నిదినము లుంచికొని అతిథి సత్కారము లొనరించి వారు సెలవునొంది పోవునపుడు ఈ భవిష్యద్వాణి నా పుణ్యదంపతులను సంబోధించి నుడివెను.

“ఓ పూజ్యదంపతులారా! మీరు మిగుల ధన్యులరు. మీ గర్భములు ధన్యములు. మీ వంశముగూడ ధన్యమైనది. మీ యుపాసనయు మీ భక్తియు నిరుప మానములు. కావుననే ఆంజనేయుని యంశముతో నీ బాలకుఁడు మీ యొద్ద నుత్పన్ను

మయ్యెను. శివాంశముతోఁ బ్రసిద్ధచ్ఛత్రపతియగు రాజాకండు మహారాష్ట్రదేశమునందు జనింపనున్నాడు. అతనివలన మీ కుమారుడు భూభారహరణము జేయించును. అంతియగాక జనోద్ధారణముగూడ నొనరించును. నే నారంభించిన ధర్మకార్యములన్నియు నీతఁడే సంపూర్ణ మొనరింపఁగలఁడు. ఇక నేను నా యవతారము సమాప్తి గావించు నున్నాఁడను."

ఈ భవిష్యద్వాణిని నుడివిన కొలఁదిదినములకే ఏకనాథస్వామి నిర్యాణము నొందెను.

బాల్యవృత్తి - విద్యాభ్యాసము

సమర్థుఁడు బాల్యమున నిరంతరము ప్రసన్నహృదయుఁడుగను, హాస్యవద నుండుగను నుండువాఁడు. ఏడువన నెట్టిదియో యాతఁ డించుకేని యెఱుంగఁడు. శీఘ్రకాలముననే యాతఁడు మాటలాడుటకును నడచుటకును నేర్చుకొనెను. శరీరము దృఢతరముగను దేజోయృక్తముగను నుండెను. అతఁడు చిన్నతనమున మిగులఁ గొంతి వాఁడుగను ఉపద్రవకారుఁడుగనుండి యెల్లప్పుడును గ్రీడాలోలుఁడై గంతులువేయుచు నిమసుమేని నిలిచినచోట నిలువకఁ దిరుగుచుండెను. చపలత్వ మాతనికి రోమరోమ మున నిండియుండెను. వానరునివలె నిచటినుండి యచటికిని అచటనుండి యిచటికిని దిరుగుచుండుటయుఁ దనవెంటనుండు బాలురఁజూచి మూతి వికారముగాఁబెట్టి యటచు టయు వెక్కిరించుటగూడయు నాతని కొక యాటగా నుండెను. ఈ బాలుఁడు హద్దు పద్దులు లేకుండుటచే నపాయకరములగు దుండగము లొనరించుచున్నాఁడని తల్లిదండ్రులు గమనించి యొక యుపాధ్యాయునికడ నప్పగించి చదువవేసిరి. ఉపాధ్యాయుఁ డా కాల మునఁ జెప్పు విద్యను జ్ఞానమును నీ బాలుఁడు కొలఁదికాలముననే పూర్తిగా నేర్చుకొని మరల నిటునటు ఆడుటకును గంతులువేయుటకును మొదలుపెట్టెను. గ్రామములోఁజి బాలురను వెంటనుంచుకొని గోదావరీతీరమునకరిగి యచ్చటి వృక్షములమీఁదికి వాన రమువలె నెక్కుచుండెను. ఒక చిన్న వ్రేలాడు కొమ్మమీఁదికిగూడ నాతఁ డత్యంత సులభముగా నెక్కుచుఁ దిరుగుచు నుండెను. ఒక్కొక్కప్పుడు గొప్పగొప్ప వృక్షముల కొనకొమ్మలకు నెగఁబ్రాకి వాని నూపుచుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు వృక్షగ్రమున నుండి క్రిందనున్న బాలురకుఁ దగులునటులఁ బండ్లగుత్తులఁ ద్రైపి విసరివైచుచుండెను. చెట్లనెక్కుటలో నా బాలునకుఁగల సామర్థ్యమునుగాంచి జనులెల్ల రాశ్చర్యపడుచుండిరి. అతని వెంటనుండు బాలురు చెట్టులెక్కి కొమ్మల నూపుచుంటఁజూచి "అయ్యయ్యా! నారాయణుడు పడఁబడె"నని తఱచుగా నఱచు వాడుక గలదు. నీటిలోనికిఁ జెట్ల మీదినుండి దుముకుటయు, ఈడుటయుఁగూడ నా బాలునకు మిగుల బ్రయముగా నుండెడిది. ఇట్లు గ్రామబాహ్యప్రదేశమున నా బాలుఁ డాటలాడుచుండువాఁడు. ఇంతియ గాక గ్రామములో నున్నంతసేపుగూడ నిట్లులే చేయువాఁడు. ఒకానొప్పు షోకయింటి

కప్పుమీదినుండి గోడమీదికిని, మఱియొకప్పు డొక వృత్తాగ్రమునుండి యొక యింటి మీదికిని దుముకువాడు. ఆ బాలకుడు చేయు బాల్యలీల లన్నింటిని గాంచి జనులందఱి తఱుడు హనుమదవతారముగఁ దలంచినటులలో నాశ్చర్యమేమియునులేదు. ఆటలయందత్యాసక్తిగలవారై చాపల్యముగాఁ దిరుగు బాలురు ప్రాధావస్థకు వచ్చిన పిదప గొప్ప ప్రతిభాశాలురుగుదురని కొందఱు విశ్వసించుదురు. ఈ విశ్వాసము సమర్థుని విషయమునఁ జాలదనుక సరిపోవుచున్నది. ఐదవసంవత్సరము సమర్థునకు వచ్చియు రాకముందె సూర్యాజీవంతు ఉపనయనము మిగుల వైభవముతో జరిపెను.

ఉపనయనానంతరము సూర్యాజీవంతు సమర్థునకు సంధ్యావందనాదికములను నేర్పుటకై యొక వైదిక బ్రాహ్మణుని నియోగించెను. సమర్థుఁ డా బ్రాహ్మణునికడ అక్షరములను మనోహరముగా వ్రాయుటయు, నిత్య నైమిత్తిక కర్మము లొనరించుటయు నభ్యసించెను. సంస్కృతముగూడఁ గొంతవరకు నేర్చెను. సూర్యాజీవంతు అంతలోఁ బరలోకగతుడయ్యెను. సోదరు లిరువురును దండ్రికి ఉత్తరక్రియలు గావించిరి. తండ్రి గతించినపిమ్మట గంగాధరుఁడు తన సోదరుడగు సమర్థుని విద్యాభ్యాసమునెడ దృష్టి నుంచి శ్రద్ధతోఁ జదివించుచుండెను. సమర్థుని గ్రంథములను గాంచితిమేని యాతఁడు సంస్కృతమునందు మంచి పండితుడని గోచరించును. పాండిత్యమునందెగాక ఉపనిషత్తులు, భగవద్గీతలు మున్నగు నాధ్యాత్మిక గ్రంథములందుఁగూడఁ జక్కని పరిచయము సమర్థుఁడు సంపాదించెను. తనకుఁగల వేదాంత గ్రంథానుభవమును దాసబోధలోని మొట్టమొదటి సమాసములో విపులముగాఁ జెప్పియున్నాడు. సమర్థుఁడు వేదమున కర్థము స్వయముగ గ్రహించునంతటి పాండిత్యముగలవాడనియు బహుశ్రుతత్వముచే వేదాంతవిషయమున అగాధమగు పరిజ్ఞానము గడించెననియుఁ జెప్పవచ్చును.

మంత్రోపదేశము

సమర్థరామదాసస్వామి సహజముగా బాల్యమునుండియే భగవద్భక్తియుక్తుడై యుండెను. భగవానుని దివ్యనామము నాతఁడు నిరంతరమును స్మరించుచుండును. తండ్రి గతించినపిమ్మట నాతనికి విరక్తిభావ ముదయించెను. క్రమముగా నా విరక్తిభావ మతిశయించి వృద్ధిగాంచఁదొడంగెను. సమర్థుని యన్నయగు శ్రేష్ఠునిగూర్చి కొంతవఱకె మనమెఱింగియున్నారము. మహారాష్ట్ర దేశస్థులు రామదాసును హనుమదవతారముగా భావించునటుల * శ్రేష్ఠుని సూర్యనారాయణావతారముగా భావించుచుండిరి. శ్రేష్ఠుఁడు సదాచారుఁడు, బుద్ధిమంతుఁడు, ఆతఁడు వంశపరంపరాగతమగు శ్రీరామమంత్రము చిరకాలము జపించి సిద్ధి నొందెను. అందుచే నాతని శ్రీరామభక్తుడనియు రామోపాసకుడనియుఁ బ్రజలు తలంచి యుపదేశార్థము తీర్థప్రజలవలె వచ్చుచుండిరి. శ్రేష్ఠుఁడు

* ఈయనకు శ్రేష్ఠుఁడు, శ్రేష్ఠరామఁడు, గంగాధరుఁడు మున్నగునవి వ్యవహారనామములు.

వారల నందఱ నాదరించి మంత్రోపదేశము గావించి భక్తిమార్గమునందుఁ బ్రవృత్తులఁ గావించుచుండెను. ఒకదినమున భక్తుఁ డొకఁడు శ్రేష్ఠుని సన్నిధికి ఉపదేశార్థ మేతఁ చెను. శ్రేష్ఠుఁ డనుగ్రహపూర్వకముగా నాతని నాదరించి మంత్రదీక్ష నొసంగి భక్తి మార్గము నుపదేశించెను. ఇది యంతయుఁ జూచుచున్న సమర్థుఁడు ఏకాంతమునఁ దత్త యన్నను సమీపించి అగ్రజా! నాకును మంత్రోపదేశము గావింపుము. అని పలుతెఱుగులఁ బ్రార్థించెను. శ్రేష్ఠుఁడు తమ్ముని బుజ్జగించి సోదరా! నీవు మిగులఁ జిఱుత వాఁడవు. మంత్రోపదేశమునకుఁ దగిన పాత్రత నీకింకను సమకూరలేదు. కొంతకాల ముగినపిదప నుపదేశించెదను అని చెప్పెను. సహజభక్తిభావుఁడగు సమర్థున కా మాటలు వెగటుగా దోఁచెను. హృదయము మంత్రోపదేశమునకై తొందరించుచుండెను. అన్నతోఁ దర్కించిన లాభములేదని సమర్థుఁ డొంటరిగా నిల్చివిడిచి బయలుదేరి తమ గ్రామమునకు వెలుపల గోదావరీతీరముననున్న ఆంజనేయాలయమున కరిగి మారు తిని ప్రార్థించుచుండెను. ఈ బాలుని నిష్ఠయు భక్తిపారవశ్యము ఆంజనేయుని హృదయమును గరగించెను. ఆంజనేయుఁ డా బాలునియెడఁ గనికరించి నిజరూపముతోఁ బ్రత్యక్షమై కుమారా! మంత్రోపదేశముకొఱకు నీ వేల యింత తొందరపడెదవు? ఇంకన గొంతకాల మాగుమనెను. సమర్థుఁడు మాటుపలుకఁజాలక తన హృదయమునందుఁగఱ యుపదేశాతురత బహిరంగపఱచెను. హనుమంతుఁ డా బాలుని యచంచలభక్తికి నిర్భయ హృదయమునకు నానందించి శ్రీరామచంద్రమూర్తిచే దర్శనము నిప్పించెను. శ్రీరామ చంద్రుఁ డా బాలుని ననుగ్రహింపఁ జూచి మేను నివిరి “శ్రీరామ జయరామ జయ జయరామ”యను త్రయోదశాక్షరీ మంత్ర రాజము నుపదేశించి “కుమారా! భూమండల మునం దంతటను మతాంతరులు వ్యాపించియున్నారు. దుర్నీతి రాజ్య మొనరించుచున్నది. దుష్టు లధికారములలో నున్నదులై యుండి భగవద్భక్తులు శాంతవ్రతులు నగు సాధువు లను బీడించుచున్నారు. ధర్మము తగ్గిపోవుచున్నది. కావున నీవు వైరాగ్యవృత్తితోఁ గృష్ణాతీరమునందు నివసించి ఉపాసనా జ్ఞానమార్గములను వృద్ధిగావించి లోకోద్ధరణ మొనరింపుము” అని యాజ్ఞాపించెను. ఇట్లు శ్రీరామచంద్రమూర్తివలన నుపదేశము ననుజ్ఞనొంది బాలసమర్థుఁడు పరమ సంతోషమునందెను. ఈ వృత్తాంతము నాలకించి యాతని మాతయగు రాణబాయియు నితర బంధువులును పరమానంద భరితులైరి. అది మొదలు యుక్తవయస్సు వచ్చువఱకును భగవద్భజనముతోఁ గాలము గడుపు చుండెను.

వివాహ ప్రసంగము

తల్లి దన కుమారునిపయి నెన్నియో ఉత్సాహపూరితములగు కోరికలను బెట్టుకొని యుండును. ఆ కోర్కులలోఁ “గుమారునకుఁ ద్వరగాఁ బెండ్లి కావలయును. కొడుకు కోడండ్లు కలిసి కాపురము జేయుట జూడవలయును” అను కోరిక ప్రబలమై

నది. సమర్థుని మాత్రముగా రాణబాయిగూడ నటులే తన పుత్రుడగు బాలసమర్థునకుఁ జిన్నతనముననే వివాహము జరుపఁదలంచెను. వివాహ సంబంధములగు మాటలను విని నంతనే సమర్థుడు మిగుల నసహ్యించుకొనుచు నానావిధముల విరక్తిని వ్యక్తము చేయుచుండెను. ఒకమా టిటులే వివాహప్రసంగము తల్లి తీసికొని వచ్చుసరికి సమర్థుడు గృహమును విడిచి యడవులకు వెళ్ళిపోయెను. అన్నయగు శ్రేష్ఠుఁ డెన్నియో నీతులు తమ్మునకు బోధించి బుజ్జగించి యెంతయో శ్రమపడి యింటికిఁ గొనివచ్చెను. కుమారుఁ డిటుల వివాహమునకు విముఖుడై విరక్తిగానుంటఁ జూచి రాణబాయి మిగుల వగచుచుండెను. శ్రేష్ఠుడు తమ్ముడగు నారాయణుని విరక్తిభావము గమనించి “ఇక నీతఁడు వివాహమాడఁడు. వీనితో వాదించి లాభములేదని తెలిసికొని” పెండ్లి ప్రయత్నము మానివేసెను. అంతియగాక తల్లితో నారాయణుడు కారణజన్ముడనియు వివాహమున కియ్యకొనఁ డనియు నీ ప్రయత్నము మానుటయే యుక్తమనియుఁ బలుతెఱంగుల విన్నవించెను. రాణబాయి తన పట్టుదలను వదలక నారాయణున కెటులైన వివాహము జేసితీరవలయునని యనుచుండును. ఒకదినమున రాణబాయి యవకాశము గల్పించుకొని నారాయణుని నేకాంత ప్రదేశమునకు గొనిపోయి ముఖము నివురుచుఁ బ్రేమసూచకములగు మృదుమధురవాక్యములతో నిటులఁ జెప్పెను.

“పుత్రా! నా మాట నంగీకరించెదవా లేదా?”

“మాతృదేవీ! ఈ విషయమై నన్నడుగవలయురా? ప్రత్యక్షుడై వతమగు కన్నతల్లిమాట నంగీకరింపకున్న నిక నెవరిమాట నంగీకరించెదను? “న మాతూః పర దైవతమ్” అని శాస్త్రములు సైతము జెప్పుచున్నవి గదా?”

“మంచిది! అటులైనచో నేను వివాహప్రసంగము దెచ్చినపుడెల్ల నీవు వెఱ్ఱిచేష్టలను చేయుచుందువేల? ఇకముందు అట్లు గావించెదవేని. “నా యాన” అని యెట్లు పెట్టుచున్నదానను. కళ్యాణ మండపమునం దంతరపటము (తెఱ) పట్టుకొనునంతవఱకు వివాహ విషయమై యాటంకము నించుకేని చెప్పఁబోకుము.”

ఆ మాటలు విని సమర్థుడు చకితుఁ డయ్యెను. కొంతదనుక యోచించి యెట్లు ప్రత్యుత్తరము జెప్పెను. “తల్లీ! నీ యాజ్ఞప్రకారము నేను కాండపటము బట్టు వంతవఱకును అనంగీకారమును బ్రకటింపను.” అమాయకురాలగు రాణబాయి కుమారుడు తన మనోరథము జెల్లింపఁగలడని మిగుల నానందించెను. సమర్థుని వాక్కులం దిమిడియున్న భావార్థమామె కొంచె మేని గ్రహింపలేదు. తన కుమారుడు వివాహమున నంగీకరించెనని యామె విశ్వసించి వెంటనే యా విషయము తన జ్యేష్ఠకుమారుఁ డగు శ్రేష్ఠునకు దెలిపెను. తల్లియొక్క యమాయక వృత్తియు సోదరుని యచంచలదీక్షయు కలిగిన శ్రేష్ఠుడు తల్లి నిప్పుడే నొప్పింపనేల? యని తనలోఁ దా నించుక నవ్వకొని ఎందుల కొప్పుకొనఁడు? అని మాత్రము నుడివి యూరకుండెను.

సమర్థుడు వివాహమున కంగీకరించిన యంశము రాణబాయి తన బంధు సముదాయమునకుఁ దెలిపెను. పదుగురి సమ్మతినిబడసి ప్రాచీన సంబంధియు సంహన్ముడు నగు నొక గృహస్థుడు తన కుమారిని నారాయణున కీయ నిశ్చయించెను. వివాహప్రయత్నములు మహత్తరముగా జరుగుచుండెను. లగ్నమునాడు శ్రేష్ఠుడు సమస్త బంధువర్గమును వెంట నిడుకొని మహావైభవముతోఁ దరలిపోయి కన్యాదాత గృహమున బ్రవేశించెను. సమర్థుఁ డందఱితోఁబాటు సంతోషముగా బయలు వెడలెను. ఆతనిముఖమున విరక్తిచిహ్నములు గోచరించుటలేదు. సీమంతపూజనము, పుణ్యాహవాచనము మున్నగు శుభవిధులు జరుగు సమయమున శ్రేష్ఠసమర్థు లిరువురును నొకరి నొకరు జూచికొని మందమందముగ నవ్వుకొనిరి. ఆ మందహాసమునందలి భావము నెవ్వరెఱుంగరైరి. కొంతసేపటికిఁ గాండవటమును బట్టుకొను తరుణ మేతెంచెను. బ్రాహ్మణులు మంగళాష్టకములు జనువుట కారంభించి అందఱు నొక్కమాటుగా “సావధాన సావధాన” అని నుడివిరి. ఆ మాట విని సమర్థుడు తనలోఁ దా నిట్లు యోచించుకొనెను. “నేను నిరంతరమును సావధానుఁడుగ నున్నాఁడను. అట్లున్నను మఱి నీ బ్రాహ్మణులు సావధానుఁడవు గమ్మని నుచువుచున్నారు. కాన నీ శబ్దమునం దేదియో విశేషము తప్పక యుండితీరవలెను. మాతృదేవిగూడఁ గళ్యాణమండపమునందుఁ గాండవటము బట్టుకొనునంతవఱకు మాత్రమే తన యాజ్ఞ బాలింపుమని యాజ్ఞాపించినది. ఆమె యాజ్ఞ పూర్తియైనది. నా వాగ్దానమును నేను సంపూర్ణముగా నెరవేర్చితిని. ఇంక నేనిచట నేల కూర్చుండియుండవలెను? నిజముగా నేనిపుడు సావధానుఁడఁ గావలయును.” ఈ విధముగా యోచించి సమర్థుడు కళ్యాణమండపము విడిచి వెడలిపోయెను. ఆతనిఁ గొనివచ్చుటకై యెందఱో జనులు వెన్నంటిరి. ఎందఱు వెంటఁబడినను సమర్థుడు చిక్కలేదు. వివాహమండపమునఁ గోలాహల ముదయించెను. కొంతవడి కా యుద్వేగ మంతయు శాంతించిన పిదప బ్రాహ్మణు లా బాలికను మఱియొకని కిచ్చి వివాహము చేయవచ్చునని శాస్త్రాధారములతో సమ్మతుల నొసంగిరి. సమర్థుడు వివాహవేదిక నుండి యెచటికో వెడలిపోయెనని విని రాణబాయి మిగుల విచారపడెను. శ్రేష్ఠుఁ డా యమ నూటడించి “తల్లీ ! నీ వినుకేసి విచారింపకుము. - నారాయణుఁ డెచ్చట నైన నానందముగా నుండఁగలఁడు. వానిని వివాహప్రయత్నములోఁ బడవేయకుమని నేను మొదటి నుండియుఁ జెప్పుచుంటిని. కానిమ్ము. జరుగవలసిన దెదియో యది జరిగినది” అని తెల్పెను.

టాకలియందుఁ దవశ్చర్య

వివాహ సమయమునందు సమర్థుడు సావధానుఁడై బయలుదేరి రెండు మూడుదినములు తన నివాస గ్రామమగు జాబ్ నగరము చేతనున్న పంచవటిలో దాగియుండెను. అచటనుండి యనంతర మాతఁడు నాసిక పంచవటి కరిగెను. ప్రకృత కాలమున ధూమశకటములపై సులభముగాఁ బ్రయాణము జేయువార లా కాలపుఁ

బ్రయాణశ్రమల నూహింపజాలరు. పండ్రెండు సంవత్సరముల బాలుడు శా. శ. 1542 (క్రీ. శ. 1620) ప్రాంతమున జాబునుండి నాసిక పంచవటిదనుక వందలకొలది మైళ్లు పాదచారిగాఁ దిరుగుటలో నెన్నెన్ని శ్రమలొందెనో? యెట్లు చెప్పగలము? ఈ యంశమున కనుకూలించునట్లు భర్తృహరి చక్కగా నుడివెను.

“మనస్వీ, కార్యార్థి గణయతి నదుఃఖం వచ సుఖమ్॥”

కార్యమొనరించు పురుషార్థియు సాహసియు నగు మహాత్ముఁడు సుఖదుఃఖములను లక్ష్యముజేయఁడు. ఇట్టి మహాత్ముల లక్షణములు చిన్నతనమునుండియే ప్రకాశింప నారంభించును. సమర్థుఁడు నాసికకుఁజేరి పంచవటియందు శ్రీరామచంద్రమూర్తిని దర్శించి యచటికిఁ దూర్పున రెండుమూడు మైళ్ళు దూరమునందున్న టాకలి యను గ్రామమునకు కరిగెను. అనంతర మా గ్రామమునకు వెలుపలనున్న పురాతనము విస్తృతము నగు మహావృక్షముయొక్క నీడలో నొక కుటీరమును నిర్మించుకొని వసింపసాగెను.

టాకలిలో సమర్థుఁడు తపస్సుచేయ నారంభించెను. ప్రాతఃకాలమున లేచి గోదావరికి స్నానార్థమేగి రెండుజాములదనుక మొలలోతు నీటిలో నిలిచి జపముచేయును. రెండుజాములైన పిమ్మటఁ బంచవటికి మధుకర భిక్షార్థమై చని దొరకిన పదార్థమును తన యిష్టదైవతమగు శ్రీరామచంద్రమూర్తికి నివేదించి భుజించుచుండెను. పిదపఁ గొంచెముసేపు భజనగావించి సాయంకాలమైనంతన జపధ్యానములందు నిమగ్నుఁ డగు చుండెను. ఆతఁడు మంత్రపురశ్చరణము భజనము మున్నగువానితోఁ గాలము గడుపుచు నితరులతో మాటలాడక పరుల గృహమునకేగక స్థిరదీక్షగా వర్తించెను. నిత్యమును నీటియందు నానుటచే సమర్థుని దేహమునందు నడుమునకుఁ గ్రిందిభాగమంతయు నాని తెల్లబడిపోయెను. పాదములందలి మాంసము మోఁకాళ్ళయందలి చర్మము జలచరములు కొరికి తినుచుండెను. సమర్థుఁ డా సమయమునందు జపతపములలోఁ దన్మయుడై యుంటచే జలచరములు తన దేహమాంసమును దినివేయు సంగతియే యెఱుంగఁడు. మహాత్ములు దేహసంబంధములగు సుఖదుఃఖములపై ధ్యాన ముంచునెడ వారలకు ఈశ్వరభక్తి యెట్లు సిద్ధించును? దేహసుఖము నారయువారలు జనోద్ధరణమున కెటులుపయోగింతురు?

సమర్థుఁ డీ విధముగాఁ బండ్రెండువత్సరములు ఘోరమగు తపస్సు గావించెను. కఠిన తపశ్చర్యలవలన అంతఃకరణశుద్ధి యేర్పడును. “మనస్సే బంధమోక్షములకుఁ గారణము.” చంచలమగు మనస్సును దపస్సుగావింపకపోయినచో నెవ్వఁడును స్వాధీనపఱచుకొనఁజాలఁడు. మనస్సును జయించినవాని కద్భుతమగు సామర్థ్యము కలుగును. కామము, క్రోధము, లోభము, మోహము మున్నగు మనోవికారములకు లోనై మనుజుఁడు నానావిధ దుష్కర్మము లాచరించుచున్నాడు. తపశ్చర్యయొనర్పించి శరీరమును బలవంతముగా క్లेशములపాలు గావించినచో మనస్సు బలహీనమగును. అంత్య

మున మనోజయము సిద్ధించును. మనస్సును జయించనంతవఱకు ఈశ్వరప్రాప్తికి మురించు సమస్త ప్రయత్నములును సంకటములవలన విప్పుములొందును. కావున దుఃఖగావింపకున్నను గవ్వములను భరింపజాలకపోయినను, పరమాత్మ స్వరూపమును కలుగదనియు, మోక్షము లభింపదనియు స్వాతంత్ర్యదర్శనము కానవచ్చియు ముగించి దెలియుచున్నది. సమర్థుడు తన స్వానుభవముతో దానభోగమును ఈకములనుగూర్చియు దపోమహిమనుగూర్చియు నిట్లు గానముజేసెను.

క. శ్రమపడకయున్నయడల ఫలము దొరుకదు రాజ్యలక్ష్మి లభియింపదు కష్టము దుఃఖము నైవనియెడ, సమకూరదు సౌఖ్యఫలము జననానందము.

(శ్రీ) సమర్థరామదాసశ్వామి యీ విధముగా బుద్ధిని నర్పించుచున్నాడు. దృఢచిత్తముతోఁ దపము గావించెను. ఆ కాలమున ఋషులకునలె నాచారములను యుతములగు సంకటములెన్నియో యాతని నావరించెను. ఆ విష్ణునామచారములతో లక్ష్మ్యముచేయకుండెను. తపముగావింపునపుడు అనేకపాదులు శ్రీరాముని దర్శనమునొసంగి ఇత “సీత తపశ్చర్యను ముగింపుము. కృష్ణాతీతమునకరిగి జనార్దనాచార్యుని నారంభింపుము, అని యాజ్ఞాపించెను. కాని సమర్థుడు దానిని మన్నింపక మనోజయము సిద్ధింపనిది శరీరమునందు జనోద్ధరణ మొనరించు సామర్థ్య మున్నది నేను కార్యరంగమునం దడుగిడ”నని దృఢప్రతిజ్ఞ గావించుకొనెను. చివరకు మన వికారముల కింక నాశరీరమున స్థానములేదని బాగుగా తెలిసికొన్నవిష్ణుల సమక్షమున తపస్సు చూలించెను. సమర్థుడు టాకలితోఁ దాపస్సుగావించునపుడు గర్భాగ్రస్థ కుటీరములో నాంజనేయమూర్తిని స్థాపించి యచటఁ బూజాదికములు పరమభక్తి ఉద్ధృతి గోస్వామియను భక్తుని నియమించెను. తరువాతి సమర్థుని పాదములకుఁ బూజుకొల్పెను, చేతియందు జపమాలయు, చంకలో సుచియు సారథునిపాత్రయు, దిగుల బట్టియు దేహమున నిడుపాటి చొక్కాయు ధరించి తీర్థయాత్ర చేసెదర్యటనము గావించుటయొక శుభముహూర్తమున బయలుపెడలెను.

తీర్థయాత్ర - దేశవర్జటనము

ఇంద్రియ నిగ్రహము గావింపవలయునన్నచోఁ దీర్థయాత్రగావించి మనోజయము ప్రాపించుట యెట్లనశ్యమో యట్లే నాకోదరణము ధర్మసంపాదనము గావించవలయునన్న దేశవర్జటన మొనరించి దీర్థయాత్ర లోనరించి ధర్మసంపాదనము జే

* కష్టేవిణ ఫలనాహిం కష్టేవిణ రాజ్యనాహిం

అధికకష్టచేం దుఃఖసోనీతి. తే పుణ్యం కుమారం ఫలభోగితః కష్టపడకున్న ఫలము లభించదు. కష్టపడకున్న రాజ్యము లభింపదు. తొలుదొలుత కష్టమువలని దుఃఖ మనుభవించినచో ముఖఫలము ననుభవించును.

గ్రహించుట యావశ్యకము. సమస్తదేశములు తిరిగి జననమాజ మేదశలోనున్నదో యెఱుంగట దేశోద్ధారకులకుఁ గర్తవ్యము. తీర్థక్షేత్రములకరిగి స్వధర్మమునకు హానికరములును ధర్మప్రచారమునకు విఘ్నకరములును నగు కారణము లేమేని యున్నచోఁ బరీక్షించుటయు ఉద్ధారకుల ముఖ్యధర్మము. సమర్థుఁడు సమస్తమగు భారతఖండమున ఉత్తరమునుండి దక్షిణమువఱకును దూర్పునుండి పశ్చిమమువఱకును బాదచారిగాఁ దిరిగి సమగ్రముగ దేశ కాల పరిస్థితులు గమనించెను. అతనికిఁ జేతిలో నొక పగిలిపోయిన గవ్వయైన లేకుండెను. ఉదరనిర్వహణార్థ మాతఁడు భిక్షావృత్తి నాశ్రయించెను. భిక్షావృత్తిని సమర్థుఁడు కేవల ముదరపోషణార్థమై స్వీకరించెనని మనము భ్రాంతిపడరాదు. అందులకుఁ బ్రత్యేక కారణముండెనని మనము గమనింపవలయును. భిక్షావృత్తినిగూర్చి సమర్థుఁడు తన దాసబోధయం దిట్లు వివరించినాడు.

క. భయరహితము భిక్షావృత్తియ, దాసమహత్త్వమబ్బు, దేవుఁడు చిక్కున్ జయమును స్వాతంత్ర్య శుభోదయమబ్బును భిక్షకతనఁ దత్వజ్ఞులకుఁ. *

భిక్షాటనము గావించుటకు పేతువు కేవలము పొట్టనించుకొనుటయేగాక స్వదేశదశను దెలిసికొనుటకేయైనచో దేశోద్ధారకునకు నిస్సందేహముగా భిక్షావృత్తిని మించిన సాధన మింకొకటిలేదు. శ్రీ రామదాసస్వామి స్వానుభవముతో నీ యంశమునుగూర్చి పలుతావులఁ జెప్పినాడు. తాను భిక్షాటన మే యుద్దేశముతోఁ గావించుచుండెనో యది యొక తావున నిట్లు స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నాడు.

కం. పల్లెయును నగరమును నిల్లియును విడనాడకుండ నీక్షింపఁదగుఁ

పిల్లలను బెద్దలను మఱి, యెల్లర భిక్షామిషఁ బరీక్షింపనగుఁ. †

ఇట్లుఁ జేయుటవలనఁ బ్రజల సుఖదుఃఖములను లోకోద్ధారకులు గ్రహింపవీలుచిక్కును. ప్రజలవలన నుద్ధారకు లేవేని క్రొత్తసంగతులు గ్రహింప వీలుకలుగును. తమ భావములు ప్రజలకు బోధింప నవకాశము చేకూరును. ప్రకృతకాలమున మన భరతవర్షమున బిచ్చగాండ్రకుఁ గఱపులేదు. సమర్థుని మతానుసారముగా లోకోద్ధరణమును దృష్టియందుంచుకొని భిక్షాటనముగావించు భిక్షుకుఁ డొకఁడేని లభించుట కష్టతరమనుట కెంతయో విచారమగుచున్నది.

* భిక్షాస్తునిజే నిర్భయస్థితి । భిక్షేనేం ప్రగటే మహంతి

స్వతంత్రతా ఈశ్వరప్రాప్తి । భిక్షాగుణేం ॥

భిక్ష నిర్భయస్థితిగలది. భిక్షవలన మహత్త్వము జెల్లడియగును. భిక్షవలన నీశ్వరుఁడు అభిచును. స్వాతంత్ర్యముగూడ లభించుచున్నది.

† కుగ్రామేం అథవా నగరేం । పాహాపిం ఘరాంపిం ఘరేం

భిక్షామినేం లహాన్ ధోరే । పరీక్షాన్ సాదాపిం.

కుగ్రామమైనఁ గానిమ్ము, నగరమైనఁ గానిమ్ము. ఇంటింటిని వదలక చూడవలయును. భిక్షమిషతోఁ జిన్నలను బెద్దలను సమస్తవిధ మానవులను బరీక్షింపవలయును.

(శ్రీ) రామదాసస్వామి భిక్షావృత్తితో జీవయాత్ర గడుపుచు గ్రామములు, నగరములు, అరణ్యములు, కొండలు దిరుగుచుఁ దొలుదొలుత తీర్థరాజమగు కాశీక్షేత్రము ప్రవేశించెను.

సమర్థుఁ డచట గంగాన్నాన మొనరించి విశ్వనాథుని సందర్శించుటకై యాలయమున కరిగెను. అక్కడఁ గొండఱు బ్రాహ్మణులు రుద్రాభిషేకము గావించుచుండిరి. కాసాయవర్ణలిప్తమగు నిడుపాటి చొక్కాయు, జడలు గట్టిన వెండ్రుకల నాచ్ఛాదించి యున్న టోపియుఁ జూచి యచటనున్న బ్రాహ్మణులందఱును వీఁడెవరో బ్రాహ్మణేతర జాతికిఁ జెందిన బైరాగి యని తలంచి సమర్థుని లింగముకడకుఁ బోయిరి. సమర్థుఁడు గొంచెమేని కోపమందక “ఇది శ్రీరామచంద్రప్రభుని సంకల్పము కాఁబోలును,” అని పలికి తానున్నచోటుననేయుండి బ్రాహ్మణులకును విశ్వేశ్వరునకును సాష్టాంగదండ ప్రణామ మాచరించి యచటనుండి మఱలెను. అతఁడు మఱలిపోవుటయే తడవుగా సమర్థుని వారించిన రుద్రాభిషేకము గావించుచున్న బ్రాహ్మణులందఱకును లింగము కాన్పింపకపోయెను. బ్రాహ్మణులందఱును మిగుల భయపడిరి. చివరకు వారలందఱు నిది మనచే వంచితుండైన బైరాగి గావించిన చమత్కారమేగాని మఱియొకటిగాదని నిశ్చయించుకొనిరి. వారిలోఁ గొండఱు బ్రాహ్మణులు పరుగు పరుగునఁబోయి సమర్థుని గాంచి ప్రార్థించి, సవినయముగా నాలయమునకుఁ గొనివచ్చిరి. అందఱు బ్రాహ్మణులును దా మొనరించిన సాహసమునకు ఊమింపుమని విశ్వేశ్వరుని బళ్ళాత్తాపబుద్ధితోఁ బ్రార్థించి, రామదాసస్వామిని దమలోపములను ఊమింపుమని వేడుకొనిరి. కొంతసేపటికి లింగము యథావిధిగా బ్రాహ్మణులందఱకును గోచరించెను. అనంతరము సమర్థుఁడు విశ్వేశ్వరుని బ్రార్థించి కొన్నిదినములు కాశీనగరమున వసించెను. అపు డాయన కాపట్టణముననున్న మహాత్మ్యులతోఁ పరిచయమయ్యెను. వారలవద్ద సమర్థుఁడు శ్రద్ధాభక్తులతో వివిధానుభవముల గుర్తెఱిగెను. కొంతకాలమున కాతఁడు కాశీనగరమును విడిచి గయా ప్రయాగ క్షేత్రములకుఁ బోయివచ్చెను. కాశీనగరమునందలి యొక భాగమునకు హనుమాకఁ ఘట్టమని పేరు. కాని యందు ఆంజనేయాలయము లేదు. సమర్థుఁ డాలోపము దీరుటకై యచట ఆంజనేయుని బ్రతిష్ఠజేసెను.

కాశీనుండి సమర్థుఁడు బయలుదేరి తనకుఁ బరమప్రియమును ఇష్టదైవమునగు (శ్రీ)రామ జన్మభూమియైన అయోధ్యకుఁ బోయెను. అచ్చట సరయానదిలో స్నాన మాడి ఆలయముల కరిగి (శ్రీ)రాముని ఆంజనేయుని సందర్శించి కొన్నిదినము లందు నివసించెను. అయోధ్యా మాహాత్మ్యము నాలించెను. తరువాత మధుర, బృందావనము, గోకులము మున్నగు తీర్థక్షేత్రములలోఁ గొన్నిదినములుండి స్నానములు, దేవదర్శనములు గావించుకొని యచటనున్న సాధు సత్పురుషబృందముతోఁ బరిచయముజేసికొని యట నుండి ద్వారకకు మఱలెను. ద్వారకకుఁజేరి శ్రీనాథుని సందర్శించెను. తీర్థవిధులను విధి

విధానము ననుసరించి నెరవేర్చెను. పిండార్కము - ప్రభాసము మున్నగు ష్టేత్రములకేగి యచ్చటగూడఁ దీర్థవిధు లాచరించెను. తీర్థాటన మున్నను ఆచారరక్షణ మున్నను సమర్థున కెంతయో యభిమానము. ఈ భావములు వచ్చునట్లు దాసబోధలో సమర్థుఁ డిట్లు చెప్పెను.

చ. సారవిచార చిత్తుఁడగు సాధువు శక్తికొఱిందిగాఁగ నా
చార విధానరక్షణము సల్పుట ధర్మమ; యాతఁడే సదా
చార విదూరుఁడైనయెడ జాతికి ధర్మవెఱుంగఁజేయు ను
ద్ధారకుఁ డెట్లుతా ? నెట్లు తత్త్వమతండు గ్రహింపఁజాలెడి ?

చ. అనిశము తీర్థయాత్రలకునై తిరుగాడు జనుండు దైవతం
బును గురిలింపఁగావలయుఁ, బూనికతోడుత నంతరాత్మనుం
గనవలె, శ్రద్ధగల్గి మనఁగావలె; నట్లానరింపకున్నచోఁ
జని ఫలమేమి తీర్థములచాయకు ? లేవె శిలాదు లంతట ?

ప్రభాసష్టేత్రమునుండి సమర్థుఁడు బయలుదేరి కొన్నిదినములకుఁ బాంచాల దేశము (పంజాబు) చేరెను. ఆ దేశమునఁ బ్రసిద్ధములగు గ్రామములు నగరములు నాచుచు సమర్థుఁడు కొన్నిదినములకు శ్రీనగరముజేరెను. అచటనున్న నానకు మతాభిమానులగు సాధువులతో శ్రీరామదాసస్వామికిఁ బరిచయముగలిగెను. ఆ సాధువులు మర్థరామదాసస్వామి పరిచయమునఁ గొలదికాలమున కాత్మజ్ఞానమునందు నిపుణులైరి. శ్రీనగరమున కెవరేని మహాత్ములు వచ్చినచో నచటి సాధువులందఱు వారికడ కేతెంచి దాంతవిషయిక ప్రశ్నలనడిగి సందేహములఁ దీర్చుకొనుచుందురు. వారి సందేహముకు సమాధానము నొసంగఁజాలని సాధువుల నెన్నఁడును బరిహాసములాడరు. సమర్థుని హాగమనము నాలకించి యా ప్రాంతమునందున్న ప్రసిద్ధులగు సాధువు లందఱును దర్శనమన కరిగిరి. వారిలో గొందఱు సమర్థుని భక్తిపూర్వకముగాఁ గొన్ని ప్రశ్నలడిగిరి. "ఐ యనుభవముగల మహాత్ములు సైతము సమన్వయించి చెప్పఁజాలని నానకు మతముల సందియము లన్నింటిని సమర్థుఁడు మాటమాటలోనే నివారించెను. సాధువులందఱు ని యాధ్యాత్మిక నిరూపణమునకు విస్మయము నొందిరి. వార లందఱును బ్రార్థనాపూర్వకముగాఁ గోరి శ్రీరామదాసస్వామి నొక మాసమువఱకుఁ దమయొద్ద నుంచు నిరి. సమర్థుఁడు సాధువులవద్దనుండి సెలవుగై కొనునప్పుడు ఆ సిక్కుల గురువులందఱును వచ్చి మంత్రదానమునకై చేతులుమోడ్చి ప్రార్థించిరి. సమర్థుఁడు వారల కిట్లు చెప్పెను.

"మీ గురువును మహానుభావుఁడు నగు నానకస్వామి ముసలమానులచేఁ ఁడ రామ, రామ యని పలికించిన ధన్యుఁడు. మీ సంప్రదాయమున కాతఁడు సంగ్రహించిన యుపదేశము తక్కువదిగాదు. మీరలు నానకస్వామి యేర్పఱచిన పార్థమును సార్థకము గావింపుఁడు. ఇదియ నేనొసంగు మంత్రదానము"

(శ్రీ)నగరమునువిడిచి సమర్థుడు హిమాలయమున కరిగెను. హిమాలయమునం దాతఁడు బదరీనాథము, కేదారఖండము, ఉత్తరమానసములు సందర్శించెను. హిమాలయమునఁగల యొక మహాన్నత శృంగముపై “శ్వేతమారుతి” స్థానము గలదు. అచటి శీతాధిక్యమునకు వెఱచి యెవ్వఁడును బోఁడు. పూర్వము అద్వైత మతస్థాపకులగు ఆదిశంకరులవార లొక్కరుమాత్రమే యంతదనుకఁ బోయిరి. (శ్రీ)సమర్థుఁ డా శిఖరమునెక్కి హనుమానుని దర్శించి కొలఁదికాలమునకుఁ దిరిగివచ్చెను. సమర్థుఁ డీ విధముగా నుత్తర బర్హిమయాత్రలు పూర్తిగావించి పూర్వభాగమునందున్న జగన్నాథమునకు బయలుదేరెను.

జగన్నాథము (పూరీ)లోఁ బ్రవేశించినపిమ్మట పద్మనాభుఁ డను పేరుగల బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు సమర్థుని శరణమున కేతెంచెను. అతనికి మంత్రోపదేశముగావించి రామదాసీయ సంప్రదాయము నెఱిగించెను. పూరీలో సమర్థుఁడు (శ్రీ)రామచంద్ర మూర్తిని స్థాపించి మతవ్యవస్థ పద్మనాభునకె యప్పగించెను. జగన్నాథస్వామి దర్శనానంతరము సమర్థుఁడు పూర్వసముద్రతీరమునఁ బ్రవాసము గావించుచు దక్షిణమునఁగల రామేశ్వరమునకుఁబోయెను. అచట దేవదర్శనము అర్చనపూజనములు గావించి లంకకు బోయెను. లంకకేగినపు డాతనికి (శ్రీ)రాముని సేవకులగు విభీణుఁడు ఆంజనేయుఁడు జ్ఞాపకమునకు వచ్చిరి. అచ్చోట సమర్థుఁడు కొన్నిదినములు నివసించి విభీషణ సంప్రాప్త రూపముగఁ గొన్నిపద్యములు రచించెను. లంకనుండి మఱి సమర్థుఁడు ఆదిరంగము మధ్యరంగము అంతరంగము (శ్రీ)జనార్దనము, దర్శనేనము మున్నగు క్షేత్రములకన్ని దేవదర్శనము గావించుచు గోకర్ణ మహాబలేశ్వరమునకుఁ జేరెను. అచటఁ గొన్నిదినములుండి శేషాద్రి కేగెను. అనంతరము (శ్రీ)వెంకటేశము (తిరుపతి) (శ్రీ)శైల మలిక్టానము, బాలనరసింహము, పానకనరసింహము, శచోటి, వీరభద్రము, అను పురా ప్రసిద్ధములగు పంచలింగములను సందర్శించి కిష్కింధానగరము జేరెను. అచట పంప సరోవరము ఋష్యమూక పర్వతము మున్నగు రామాయణ ప్రసిద్ధస్థానములు దర్శించి (శ్రీ)కార్తికస్వామి సేవింప దేవగిరిమీఁది కేగెను. అచటినుండి దక్షిణకాశియని ప్రసిద్ధి నొందిన కరవీరక్షేత్రమునకు మరలివచ్చెను. ఆపిమ్మట కర్ణాట (కొంకణ) మార్గము ననుసరించి సముద్రతీరములను గాంచుచు మహాబలేశ్వరమునకువచ్చి (శ్రీ)ప్రదర్శినాథుని భీమశంకరుని సందర్శించెను. తరువాత త్ర్యంబకేశ్వరమునకరిగి నాసిక పంచవటికేఁ జేరెను.

సమర్థుఁ డీ విధముగాఁ బండ్రెండుసంవత్సరములు పాదచారియై భరతఖండమును దంతటను ప్రవాసముసల్పి వివిధప్రకారములగు ఆధిభౌతిక తాపముల యనుభవము గడించెను. ఈ ప్రవాసములలో సమర్థునకు బహువిధ మానవులతోఁ బరిచయము కలిగెను. భిన్నభిన్నములగు మానవస్వభావములను బరీక్షించెను. పలు తెఱంగులనున్న సామాజిక, ధార్మిక, రాజకీయ, వ్యవహారములను ఆచారములను శోధించెను. భిన్నభి

ప్రాంతములందున్న రాజ్యరీతుల నవలోకించెను. సాధుజనులను సందర్శించి యభేద్యము లగు ఆధ్యాత్మికరహస్యముల నెన్నింటినో గ్రహించెను. ప్రకృతియందుఁగల చమత్కారములు రమణీయములు నగు దృశ్యముల నన్నింటి నానందముగాఁ దిలకించెను. పర్యటనము ముగించునప్పటికి సమర్థునకు స్వదేశసంబంధములగు నవశ్యవిషయము లన్నింటియందును విజ్ఞాన మేర్పడెను. దేశపర్యటనము తీర్థయాత్రలవలన లోకజ్ఞాన మెక్కువ యయ్యెను. ఈ సంపూర్ణజ్ఞాన పరిపక్వమంతయు నతని గ్రంథములందు వ్యక్తము గావించెను. సమర్థుని గ్రంథములన్నింటిలో రామాయణము, దాసబోధ అనుభవజన్య జ్ఞానముద్రలు, అందు లేని విషయమే లేదు. ప్రతిభాగమునందును ప్రకృతిలోని మనోహరములు అపురూపములు నగు దృశ్యముల ప్రతిబింబ మీ దాసబోధలోను ఆనందరామాయణ (యాత్రాకాండ)ము లోను గోచరించును. ఆ మనోహర దృశ్యముల కెంతయని దృష్టాంత మొసంగఁగలము?

పంచవటి కేతెంచి సమర్థుఁడు పంచగంగాస్నాన మొనరించి శ్రీరామచంద్ర మూర్తి నీ విధముగాఁ బ్రార్థించెను. 3190 | 220

* రఘుకులదీపా! శ్రీరామా! నేను మీ కృపవలనఁ బండ్రెండు సంవత్సరములు తీర్థయాత్ర గావించి దివ్యతేజములందున్న దేవతలనందఱను దర్శించితిని. పుణ్యతీర్థములలోఁ గ్రుంకితిని. నానావిధములగు విధివిధానముల నిర్వహించితిని. ఈ కర్మముల ఫలస్వరూపమగు పుణ్యమును నేఁడు మీ చరణారవిందములకు సమర్పించుచున్నాఁడను."

ఈ ప్రార్థనమువలన సమర్థుఁ డెంత నిష్కాముఁడగు మహాపురుషుఁడో యెట్టి కర్మయోగియో తేటపడును. సమర్థుఁడు నిష్కామకర్మ మాచరించు మహాత్ముఁ డనుట కింతకంటె యోగ్యమగు నుదాహరణము లభింపఁజాలదు. ఆతఁడు తన కొఱకై యెద్దియును గోరకుండెను. మనము గావించు మంచిపనులుగాని చెడ్డపనులుగాని మనకొఱకుఁ గాదనియు ఆ యీశ్వరునికొఱకే చేయుచుంటిమనియు, ఆత్మారామునికొఱకే చేయుచున్నారమనియు సమర్థుఁడు దృఢముగా నెఱింగియుండెను. అందువలననే యాతఁడు తన సంపూర్ణధర్మకర్మముల పుణ్యఫలమంతయు శ్రీరామచంద్రుని పాదారవిందముల కర్పించెను.

(7)

పంచవటినుండి సమర్థుఁడు పైఠన్ గ్రామమునకుఁ బోయి తమ తల్లిదండ్రులకుఁ బరమపూజ్యుఁడును మహానుభావుఁడును నగు శ్రీ యేకనాథస్వామివారి సమాధిని దర్శించి గోదావరీ ప్రదక్షిణమునకు బయలుదేరెను. మార్గమధ్యమున గోదావరీతీరమునం

శ్లో. యత్కరోషి యదక్షాసి యజ్ఞహోషిదదాసియత్

యత్ప్రపశ్యసి కాంతేయ తత్కురుష్యమదర్పణమ్ || ౨౨ భ. గీ. ఆ. ౯

అర్జునా! నీ పెద్దానిని భుజింతువో యేది హవనము గావంతువో, ఏ దానమొనర్తువో, ఏ తపము జేయుదువో ఏమేమి చేసెదవో దానినంతయు నా కర్పింపుము — ౪౮౧ నీ విషయమే సమర్థుని యాచరణమునందుఁ బ్రతిపదమునను గోచరించుచున్నది.

దున్న తన జన్మభూమియగు జాబుగ్రామనికటము సమీపించెను. చిరపరిచితములును బాల్యవిహారరంగములు నగు నా ప్రదేశములఁ జూడఁగనే సమర్థునకుఁ దన తల్లియు అన్నయు జ్ఞాపకమునకు వచ్చిరి. వారల సందర్శించి పోవలయునని బుద్ధిపుట్టెను. వెంటనే గ్రామాభిముఖుడై బయలుదేరెను.

సమర్థునితల్లి తన ప్రియపుత్రుని విమోగమునకు సహింపఁజాలక అత్యంత వ్యాకులచిత్తయై యుండెను. ఆతనిజూడయే తెలియదాయెను. దుఃఖకారణమున నాయమకు దృష్టిగూడఁ దగ్గిపోయెను. ఈ యంథావస్థయం దామె యితర వ్యవహారములుమాని తన కనిష్ఠకుమారుడగు నారాయణుని దదేశనిష్ఠతో స్మరించుచుండెను. ఇరువదినాలుగు సంవత్సరములకుఁ బిమ్మట సమర్థుఁడు దేశభ్రమణ మొనరించుచుఁ దన జన్మభూమి కేతెంచెను. గ్రామమునకుఁ జేరువలోనున్న హనుమదాలయమునకుఁ బోయి వందనము లొనరించి సమర్థుఁడు తన యింటికిఁ బోయి సింహద్వారమునందు నిలుచుండి యుచ్చైస్వరముతో “జయ రఘువీర సమర్థ” అని నుడివి బిచ్చ మడిగెను. ఎదురుగా నున్న గృహంగణమున గూర్చుండియున్న యాతని తల్లియగు రాణబాయి తన కోడలిని బిలిచి అమ్మా! ఆ బైరాగికి బిచ్చము దెచ్చిపెట్టుమని చెప్పెను. సమర్థుఁడు కొంచెము ముందున కరిగి తన తల్లితో “అందఱు బైరాగులవలె బిచ్చము గైకొనిపోవుటకు వచ్చిన వాఁడు కాఁడు సుమా! ఈ బైరాగి” అని పలికెను. రెండవసారి సమీపించి స్పష్టముగాఁ బలికినమీఁదట తల్లి యాతని కంతస్వరమును గురుతించి తత్కణమే “ఏమీ! నా తండ్రి నారాయణుఁడు వచ్చినాఁడా?” అని పలుకుచు లేవఁబోవుచుండ రామదాస స్వామి మాతృచరణములపై వ్రాలెను. మాతాపుత్రుల సేత్రములనుండి ప్రేమాశ్రుధారలు పొంగి ప్రవహించెను. అపుడు రాణబాయి కుమారుని మస్తకము మీఁదను ముఖము మీదను బ్రేమాన్నితమగు తన హస్తములతో నిపురుచుండ నామెచేతి? నిపుగుఁ బెరిగి వ్రేలాడుచున్న జటాజూటము గడ్డము సోకెను. అపు డాయమ మిగుల ఆశ్చర్యముతో నిట్లు నుడివెను. “ఓరీ నారాయణా! నీ వెంత పెద్దవాఁడవైనాఁడవురా? అయ్యో! కన్నులు గాన్పింపవు గదా! నా నారాయణ నెట్లు జూడఁగలను!” తన తల్లి నుడివిన దీనవాక్కులు సమర్థుని హృదయమునుఁ గలంచెను. వెంటనే యాతఁడు తన పవిత్ర హస్తముతోఁ దల్లి కనులపై నిమిరెను. తోడనే యామెకుఁ బూర్వదృష్టి గలిగి సమస్తము గనిపించెను. ఆ సమయమున రాణబాయి యెదుట నానందతరంగములు ప్రసరించుచుండెను. ఆ యమ కుమారునిముఖము తేరిపారఁజూచి తండ్రి! ఈ భూతివిద్య నెచ్చట నేర్చుకొంటివిరా? యనెను. సమర్థుఁడు వెంటనే యొక పద్యమును రచించి మాతృదేవికిఁ బ్రత్యుత్తరము నొసంగెను. ఆ పద్యభావ మిది.

సీ. శ్రీమదయోధ్యాపురీమందిరంబుల, నే భూత మొగి బరియించుచుండు
సమధిక ప్రీతిఁ గొనల్పాకుచద్యయి, నే భూత మొపు డాశ్రయించియుండు

పాదసంస్పర్శచే బండను జెలువఁగా, నే భూత మెలమిమై యేర్పరించె
ప్రజల నమానుష ప్రజ్ఞాబలంబుచే, నే భూత మరసి సంతృప్తిపఱచె

గీ. బహువిధ చమత్క్రియాజాల పాటవమున, భూతజాలంబులకు నాదిభూతమైన
రామభూతంబు చిత్రాంతరంబునందు, నున్న దివి దాని చర్యలో కన్నతల్లి.

మాతాపుత్రు లీ విధముగాఁ బ్రసంగించుచుండిరి. ఎన్నఁడో యిరువదినాలుగు సంవత్సరములక్రిందట విడచిన కుమారుఁ డప్రయత్నముగ నరుదెంచిన కతన రాణు బాయి యానందపారవశ్యమున మైమఱచెను. విరక్తుఁడగు సమర్థుఁడుగూడఁ ముగ్ధుఁడై నెలలబిడ్డవలె మాతృదేవిచరణ సమీపమున నుండెను. అంతలో గ్రామములోని కరిగిన శ్రేష్ఠుఁ డింటికి వచ్చెను. సమర్థుఁ డతనిని గాంచినంతన భక్తిసూచకముగాఁ జరణములపై వ్రాలెను. సోదరు లిరువురును ప్రేమపూర్వకముగా నాలింగనము గావించుకొనిరి. వారి హృదయము లానందమగ్నము లయ్యెను. శ్రీరామదాసస్వామి కొన్నిదినములదనుకఁ దనయింటియం దానందముగా నుండెను. ప్రతిదినమును సోదరు లిరువురు భోజనానంతర మునఁ జాలసేపు ఒకతావునఁ గూర్చుండి అధ్యాత్మజ్ఞానవిషయికముగా సల్లాపములు జరుపుచుండువారు. సమర్థుని బుద్ధికుశలతయు విజ్ఞానము శ్రేష్ఠునకుఁ బరమాశ్చర్యకర మయ్యెను. గృహమున సుఖముగాఁ గలయాపనము గావించుచుఁ గర్తవ్యము మఱచు చుంటినని సమర్థున కొకదినమున దోచెను. ఇఁక నిట నిముసమేని నిలువఁదగదని తలంచి సమర్థుఁడు తన తల్లిసన్నిధికిఁబోయి ప్రయాణమున కనుజ్ఞఁ గోరెను. పుత్రవియోగమున కా యమ సహింపలేక వలవల యేడ్చెను. ఆమె విచారము జూడఁగనే సమర్థునకుఁగూడ హృదయము చలించెను. లోకాతీతుం డగు నాతఁడు రాణుబాయికి భాగవతమునఁ గపిలుఁడు తన తల్లియగు దేవహూతికి బోధించిన బోధమునంతయు నివేదించెను. వివేక వత్రియగు రాణుబాయి హృదయమున కా బోధవలన శాంతి లభించెను. అనంతరము రామదాసస్వామి అన్నచెంతను మాతృదేవి చెంతను దదితర బంధువర్గము చెంతను ననుజ్ఞఁ బడసి తాను సంకల్పించికొనిన గోదావరీ ప్రదక్షిణము పూర్తిగావించ బయలు వెడలెను. సాగరసంగమస్థలమున గోదావరి యేడుపాయలుగాఁ జీలియున్నది. దీనినే సప్త గోదావరి యందురు. సమర్థు డీ పాయలన్నింటిని కుడిప్రక్కనుండి దాటి దక్షిణతీరమున కేగెను. అచటనుండి తృ్యంబకేశ్వరమునందలి గోదావరీ జన్మస్థానమునకుఁబోయి పంచవటి దక్షిణపుఁ బ్రక్కకుఁ బ్రవేశించెను. సమర్థుఁ డచట శ్రీరామచంద్రమూర్తిని సందర్శించి గోదావరి ప్రదక్షిణము పూర్తిజేసెను. ఈ విధముగాఁ బండ్రెండుసంవత్సరములు తపస్సు, పండ్రెండు సంవత్సరములు తీర్థయాత్రలు దేశపర్యటనము గావించి యాతఁడు జనోద్ధరణము గావించుటకు వలయు శక్తిసామర్థ్యములు - యోగ్యత గడించెను. ఈ కాలమున శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామికి ముప్పదియాఱు సంవత్సరముల వయస్సు.

ధర్మప్రచారము - జనోద్ధరణము

(శ్రీ) సమర్థుడు మొట్టమొదట పంచవటినుండి తన తపస్థానమగు టాకలి కేతెంచెను. అచ్చట ఉద్ధవస్వామిని గలిసికొని (శ్రీ) రామచంద్రస్వామి యాదేశానుసారముగాఁ గృష్ణాతీరమునందు ధర్మప్రచారము, లోకోద్ధరణకార్యములు ప్రారంభించుటకు సమర్థుడు దక్షిణదేశమునకు బయలుదేరెను. ప్రప్రథమమునం దాతఁడు మహాబలేశ్వరమున కరిగెను. అచట వర్షర్తులలోని నాలుగుమాసములు గడిపెను. ఆ సమయమునం దచట నొక యాంజనేయమతమును స్థాపించి తన సంప్రదాయమును వృద్ధినిొందించి యచటి జనులనందఱును భక్తిమార్గమునఁ బ్రవేశపెట్టెను. అనంతభట్టు, దివారభట్టు మున్నుగాఁగల సుప్రసిద్ధ విద్వాంసులు పలువురు అచట సమర్థునకు శిష్యులైరి. మహాబలేశ్వరమునుండి వెడలి సితారామండలమునందు సమర్థుడు రామదాసీయ సంప్రదాయమునుగూర్చి ప్రచారమొనరించుచుఁ గొంతకాలమునకు వాయితేత్రమునకుఁ బోయెను. అచటఁ గృష్ణానదీతీరమునఁగల యొక యశ్వత్థవృక్షముక్రింద నివసించెను. వాయితేత్రమునందున్న శాస్త్రజ్ఞులు, పండితులు సమర్థుని యాధ్యాత్మికజ్ఞానమును గాంచి ముగ్ధులై శరణ్యమున కేతెంచి దీక్షను గైకొని భజనవర్గమునందుఁ బ్రవేశించిరి. అచటఁగూడ సమర్థుడు హనుమానుని బ్రతిష్ఠజేసి మఠనిర్వాహకధర్మము నొక శిష్యున కప్పగించెను. వాయితేత్రమునుండి బయలుదేరి యాతఁడు “మాహులికిఁ జేరెను. అచట గ్రామమునకు వెలుపలనున్న యొక పర్వతముమీఁది హనుమదాలయమునందు వసించెను. ప్రాతఃకాలమునలేచి కృష్ణాతరంగిణిలో స్నానమొనరించి సంధ్యావందనాది నిత్యకృత్యములను నిర్వర్తించుకొని రెండుజాములైనపిదప గ్రామములోనికేగి మధూకరము నడిగి భుజించుచుండెను. అనంతరము మఱల నా పర్వతముమీఁదికరిగి భజనము, జపము, ధ్యానములలో మగ్నుడైయుండును. అచ్చట కప్పడప్పు డాతని సమకాలికులగు సాధుజనులువచ్చి ధర్మచర్చలు గావించుచుండిరి. ప్రతిసాధువు తన యనుభవమునకు సంబంధించిన విషయములను వివరించుచు నుండును. అందఱునుగలిసి హరిభజనము హరికీర్తనము గావించుదురు. (శ్రీ) రామదాసస్వామికిఁగల యనుపమాన సామర్థ్యము నెఱింగి సాధుజను లాయనకు సమర్థుభిరుదము నొసంగి వ్యవహరింపసాగిరి. కొన్నిదినములు సమర్థుడు మాహులీయందుండి యనంతరము కహ్లాడు (కర్ణాడు)నకుఁ బోయెను. కహ్లాడుప్రాంతమునం దీతని యతాకిక ప్రజ్ఞాతిశయమునుగాంచి యసంఖ్యాకులగు జను లాతనిశరణ్యమున కేతెంచిరి. ఆ ప్రాంతములోని శాహపురమను పేరుగల గ్రామమునం దాతఁడు ఆలయమును నిర్మించి యందుఁ బ్రతాపమారుతిని బ్రతిష్ఠించి దానిని నిర్వహించు భారమంతయుఁ దన శిష్యుఁడును మిత్రుఁడు నగు “బాజీపంతు” అనువాని కప్ప

గించెను.* బాజీపంతు సమర్థుని సన్నిధిలో సకుటుంబముగా మంత్రోపదేశమును గైకొనెను. ఆతనిభార్యవేరు సతీబాయి. ఈమె సమర్థునిపట్ల మిగుల భక్తిప్రపత్తులు గలది. సమర్థుఁ డనేక భయానక ప్రయోగములచే సతీబాయి హృదయమును బరిక్షించెను. ఆమె భక్తి యచంచలముగా దృఢతరముగా నుండెను. సమర్థుఁడు ఆమె నిశ్చల చిత్త వృత్తి నారనీ మిగులఁ బ్రసన్నుడయ్యెను. ఆయనకు సమర్థుఁడు (శ్రీ) యాంజచేయనిచేఁ బ్రత్యక్షదర్శనము నిప్పించెనని ప్రజలు చెప్పుకొనుచున్నారు.

ఇట్లు సమర్థుఁడు ధర్మప్రచారము గావించుచు చాఫల్ అను గ్రామమున కరిగెను. అచట నాతఁడు మొదటఁ గొన్నిసంవత్సరములవఱకు అరణ్యములయందును బర్వతములందును గుహలందును జరించుచుండెను. అపు డాతఁ డెన్నఁడో గ్రామము లోనికి వచ్చిపోవుచుండువాఁడు. ఎప్పుడేని యాతఁడు జనసముదాయములోనికి వచ్చినచో అవధూతదళయం దున్న కారణమునఁ బిచ్చివాఁ డని తలంచుచుండిరి. వాస్తవమున కాతఁడు పిచ్చివాఁడా? మఱి. ఆతనిచిత్త మఖండరూపముగాఁ బరమాత్మునియందు మగ్నమై యుండెను. (శ్రీ) సమర్థుఁడు దాసబోధలోఁ దన స్వీయచరిత్రమును బలుతావులఁ బేర్కొని యున్నాఁడు. ఒక సమాసమునం దాతఁడు నిస్పృహలగు సాధువుల ప్రవర్తనమును వర్ణనము గావించెను. అందే యాతఁడు 'నే నీ దీనినంతయు మొదటఁ జేసితిని. తరువాతఁ బ్రజలకుఁ బోషించితిని' అని నుడివెను. ఈ యంశముగల సమాసము మిగుల మహత్త్వముగలది. పలుదేశములలోనుండి మొట్టమొదట సమర్థుఁడు బహుదినములఁ దనుక నెట్లు ధర్మప్రచారము, లోకోద్ధరణము గావించెనో యది ప్రకృతసమాసమును జదివినచో బాగుగా దెలియును. ఈ సమాసములోనివగు రెండుపద్యములను మే మిచట నుదాహరించుచున్నారము. ఆ పద్యములను జూచినచో సమర్థుఁడు లోకోద్ధరణమునం దెంత చతురుడో పాఠకులు సులభముగా గ్రహింపఁగలుగుదురు.

క. ఉత్తమగుణములఁ దొలి స్వామ్యత్తముగావించి తెలుపనగు నొరులకు స
ద్వృత్తముగల జనసంఘము, నెత్తెఱుగుననైనఁ గూర్పు మెపు డాపకుమా॥

క. జనసంఘంబునకు నుపాసనమం దాసక్తి గూర్పఁజను, నట్లు లోన
ర్చినయెడ జనములు బోధకు, కనుసన్నల మెలఁగుచుండు కార్యగతులలో॥ ౧

* ఈ బాజీపంతు కుమారుఁడే భికాజిగోస్వామి. గోస్వామి సమర్థుని ముఖ్యశిష్యులలో నొకఁడు. ఈయన తంజావూరు మతములో నుండువాఁడు. సమర్థుని నిర్యాణానంతర మీయన (వి. శ. 1604) సమర్థుని మూలచరిత్ర గ్రంథమును ఓపిఁచందములో రచించెను.

౧ ఉత్తమగుణతి తుకే ఘ్యావే, ఘోషాన్ జనాన్ సికవావే
ఉదండ సముదాయ కరావే, పరీగుప్త రూపే॥ ౧౮.

అఖండ కామాచీ లగ్ బగ్, ఉపాసనేన్ లవావేంజగ్

లోకసమశోన్ మగ్, అజ్ఞా ఇచ్చితి॥ ౧౯. దాసబోధ ద ౧౧. స ౧౦.

సమర్థుడు చాఫలులో నివసించియుండి ప్రజల దన బోధనామృతముచే బరవశుల నొనరించి వేలకొలది శిష్యులను వందలకొలది విరాగులను సాధువులను సిద్ధపఱచెను. మహారాష్ట్రదేశమునం దనేకస్థలములలో స్థాపింపఁబడిన మఠములయందు వారలనందఱు నియతపఱచెను. ఈ విధముగా భజనమును ఉపాసనామార్గమును బాగుగా వృద్ధిగావించి సమర్థుడు జనులను స్వధర్మమునందుఁ బ్రవృత్తులఁ గావించెను. స్వధర్మమునం దభిమానము గలిగినతోడనే జనులయందు స్వాభిమానమునం దైక్యాంకురము లుదయించెను. ఆ కాలమున మహారాష్ట్రదేశమునందు (భరతఖండమునం దంతటను) అధికారులైయుండిన యవనులనుండి తమ స్వాతంత్ర్యమును ధర్మమును గాపాడుకొనవలయునను బ్రచండము తీవ్రమునగు భావము జనుల మానసములయందు వృద్ధినొంద నారంభించెను.

ఇట్లు సమర్థ రామదాసస్వామి ధర్మస్వాతంత్ర్యవిషయములయందా కాలమున నాందోళనమును గలుగఁజేసెను. ఈ స్థితియంతయు ఛత్రపతి యగు శివాజీమహారాజుకర్ణించి వెంటనే సమర్థుని దర్శింప మిగుల నుత్సాహి యయ్యెను. కాని సమర్థుని దర్శనము శివాజీచక్రవర్తి కెట్లు కాఁగలదు? స్వయముగా సమర్థుడు చక్రవర్తియొద్దకుఁ బోవువాఁడు కాఁడు. ఛత్రపతిమహారాజు వచ్చి దర్శింత మనుకొన్నచో సమర్థుఁ డొక స్థానమున నిలుకడగా నుండువాఁడుగాఁడు. చివరకు శివాజీప్రభునకు సమర్థునిదర్శనము గావించు నుత్సాహ మనివార్యమయ్యెను. ఒకానొక దినమున శివాజీ సమర్థుని సందర్శింప రాజహర్యమునుండి బయలుదేరి అరణ్యములు-గుట్టలు-పర్వతములు తిరుగుచుండెను. ఎన్నియో శ్రమ లొందిన పిదప నొక యాదుంబరవృక్షముక్రింద శివాజీచక్రవర్తికి సమర్థుని సందర్శనభాగ్యము లభించెను. అచ్చటనే శివాజీప్రభుడు మంత్రోపదేశము నొందెను. ఆ దినమునుండియే సద్గురుఁడును, ముముక్షువును శుద్ధస్వాతంత్ర్యప్రియుఁడు నగు శిష్యుఁడును గలిసి ధర్మప్రచారము లోకోద్ధరణముజేయ సంకల్పించిరి. సమర్థుని యొక్కయు శివాజీయొక్కయు సంబంధము నైసర్గికమును మిగుల గహనమును విస్తృతమును విచారణయోగ్యము నై యున్నది. ఈ విషయమునుగూర్చి విపులముగా వివర్ణింపఁబూనినచో నొక స్వతంత్ర గ్రంథము గావలసియుండును. కావున సంగ్రహముగా నింకొక తావున వర్ణింప నెంచితిమి.

ఈ ప్రకారముగ సమర్థుడు ఛాపల్ గ్రామసమీపమున వసించియుండి ప్రచండముగా శిష్యసముదాయమును సమకూర్చెను. కొంతకాలమున కచట (శా. శ. 1570 క్రీ. శ. 1648) నాతఁడు శివాజీచక్రవర్తి సహాయమున నొకమందిర నిర్మాణమును గావించి యందు శ్రీరామచంద్రమూర్తిని బ్రతిష్ఠాపించెను. ఆ మందిరము ననుసరించి గొప్ప మఠముగూడఁ గట్టించెను. సమర్థుని శిష్యసముదాయము సాధువులు ఆ మఠము నందే వసియింపుచుండిరి. వారలు నానావిధములగు శ్రీరామోత్సవము లొనరించుచు

భాగవతధర్మమును దేశమునందంతటను విరివిగా వ్యాపింపజేయుచుండిరి. సమస్త కార్యము లొనరించుచున్నను సమర్థుని మానస మఖండరూపముగా ఆత్మారాముని యందు లీనమైయుండెడిది. ఒకస్థలమునం దాతఁ డిట్లు నుడివెను.

*క. గిరులందునుండి గ్రామాంతరముల నూరేగు రాము దర్శింతు నొగి
మఱి ధ్యానరూపమున సాదరమున భక్తులను జేరెదను వేడుకలన్.

ఒకసారి సమర్థుఁడు కొందఱు శిష్యులను వెంటనిడుకొని కరవీరపుర ప్రాంతమున ధర్మప్రచారము గావించుటకేగెను. అచటి ప్రజ లనేకు లీతని భజనకీర్తనముల నాలకించి శరణ్యమున కేతెంచిరి. ఆ ప్రాంతమున ముఖ్యుఁడును శివాజీపక్షమున నా ప్రాంతమున కధికారియు నగు పారాజీపంతు సమర్థునిచెంత దీక్షగైకొనెను. ఆతని తోఁబుట్టువు సమర్థుని భక్తిభావమునకు విస్మయమొంది తన యిరువురుపుత్రులతో సమర్థుని సేవయందు వర్తించుచుండెను. ఆయమ జ్యేష్ఠపుత్రునిపేరు అంబాదాసు. ఈతఁడు వ్రాయుటయందును జదువుటయందును మిగులఁ జాతుకుదనము గలవాఁడు. కావున సమర్థుఁ డీతని లేఖకునిగా నియమించుకొనెను. ఈ యంబాదాసే క్రమక్రమముగా సమర్థుని ముఖ్యశిష్యులలో నొకఁడై సాధుపదవిబడసి కళ్యాణస్వామి యనుపేరఁ బ్రసిద్ధుఁడయ్యెను. సమర్థుఁడు రచించిన గ్రంథములన్నింటికిని కళ్యాణస్వామియే లేఖకుఁడు. సమర్థుఁడు పద్యములను నుడువుచుండఁ గళ్యాణస్వామి వ్రాయుచుండువాఁడు. చాఫల్ గ్రామమునకు సమీప మునఁగల వనపర్వతములందుఁ గూర్చుండివారలు గ్రంథరచనము గావించుచుండిరి.

చాఫల్ గ్రామవాసులు మిగుల నిర్బంధించుటచే నొకసారి సమర్థుఁడు పండలిపుర యాత్ర కరిగెను. అచ్చట విఠలస్వామిని (శ్రీరంగని) దర్శించెను. సమర్థుని యుషాస్య దైవము శ్రీరాముఁడగుటచేఁ బండలిపురము నాతఁ డయోధ్యగా భావించెను. విఠల స్వామి మూర్తిరామమూర్తిగ గాన్పించెను. యాత్రనుండి మరలివచ్చిన పిదపఁ గొన్నాళ్ళకు శ్రీ శివాజీప్రభువు మిగుల బలవంతపెట్టుటవలన సమర్థుఁడు సతారాసమీపమునం దున్న “సజ్జనగడము”నందు నివసించెను. శ్రీ శివాజీమహారా జచటికి నిత్యమును సమర్థుని దర్శనార్థము వచ్చుచుండెను. ఒకదినమున సమర్థునితల్లి శ్రేష్ఠునితో రామదాస స్వామి - కిట్లాక వర్తమాన మంపెను. “కుమారా! నిన్నుజూచి చాలదినములైనది. ఒకమారువచ్చి నన్ను జూచిపోవఁ గోరుచున్నదానను” (శా.శ. 1574 క్రీ. శ. 1652) లో శ్రీరామనవమి ఉత్సవసందర్భమున సమర్థుఁడు మజల దన జన్మభూమికేగి తన రక్తసంబంధులతోఁ గొన్నిదినములుగడిపి పిమ్మట సజ్జనగడమునకుఁ దిరిగివచ్చెను.

*దాస్ డోగరింరాహతో । యాత్రాదేవాచీపాశాతో ॥ దేవభక్తాసర్వేభాతో । ధ్యానరూపేం ॥

రామదాసస్వామి పరవ్రతములందుండును. అచటనుండియే గ్రామములలో నూరేగు శ్రీరాముని యుత్సవము దర్శించును ఇంతియగాదు అతఁడు ధ్యానరూపముతో దైవభక్తులతోఁబాటుగా నా యుత్సవమునఁ జేరియుండును.

శా. శ. 1575 క్రీ. శ. 1653 ప్రాంతమున సమర్థుడు త్రిలింగ (ఆంధ్ర) దేశమునఁ బర్యటనముగావించుచు రామేశ్వరముదనుక సరిగెను. ఆంధ్రదేశమున నీ సందర్భమున గొన్నిమాసములు వసించి తనసంప్రదాయమును మిగుల వృద్ధి నొందించెను. ఆంధ్రభాషను నేర్చుకొని యనేక కవితా గ్రంథములను రచించెను ఆ గ్రంథములనన్నింటి నాంధ్రదేశమునందుఁ బ్రచారములొనకిఁ దెచ్చెను. బహువిధముల ననే కాపూర్వచమ త్కారములనుజూపి సమర్థుడు మాన్యులయొక్కయుఁ బండితులయొక్కయు నభిమాన మునకుఁ బాత్రుడయ్యెను. ఎందఱో పండితు లాతని శరణ్యమున కేతెంచి భజనమార్గ మునందుఁ బ్రవేశించిరి. తంజావూరును బాలించు వెంకోజి (శివాజి సోదరుడు) సమర్థుని నొకమాసముదనుక మిగుల నాదరముతో నుంచుకొని మంత్రదీక్ష గైకొనెను. సమర్థుడు తంజావూరిలో నొకమతమును స్థాపించి యందు సతీబాయి పుత్రుడగు భికాజీబాబును ధర్మకర్తగా నియమించెను. తంజావూరినుండి బయలుదేరి సమర్థుడు రామేశ్వరమున కరిగెను. మంచలక్షేత్రమునందు రాఘవేంద్రస్వామి యను జ్ఞానితో సమర్థుడు కలిసి కొనెను. ఈ యుభయులును జాలదినములు వేదాంతవిషయిక గోష్ఠులతోఁ గాలము గడిపిరి. సమర్థుఁ డీ విధముగాఁ దేశపర్యటనము గావించుచు మతములను స్థాపించి తన యతాకిక వ్రజ్జాతీతయమువలన జనులను స్వధర్మమునకు నభిముఖులఁ గావించుచుఁ గొన్నిదినములకుఁ దన పూర్వస్థానమగు చాఫలుకు మఱలివచ్చెను. సమర్థుని రాక విని గనే శివాజీమహారాజు సందర్శింప వచ్చెను. దర్శనానంతరము శివాజి సమర్థునిఁ దన వెంట సజ్జనగడమునకుఁ గొంపోయెను. రాజకీయములు, ధార్మికములు నగు వివిధోప దేశములతో సమర్థుడు శివాజికి మిగుల నానందమును కూర్చుచుఁ గొన్నిదినములు మాత్రమే సజ్జనగడమునందు వసించెను.

వివిధ విషయములు

సమర్థునితల్లియుగు రాణబాయికి అంత్యకాల మేతెంచెను. సమర్థుఁ డీ యంత్య మును దనయంతర్జ్ఞానమువలనఁ బదునైదు దినములకుముందే గ్రహించెను. రోగశయ్య యందుండి రాణబాయి నిరాశతో “నా తండ్రి నా నారాయణుడు అంత్యకాలమునం దిచ్చలలేడయ్యెగదా! యని జ్యేష్ఠపుత్రుడగు గంగాధరశ్రేష్ఠునితో నుడువుచుండెను. అంతలో సమర్థుడువచ్చి తనతల్లి చరణాంబుజములపై శిరమునిడి, అమ్మా! నేను నీ సన్నిధిలోనున్నాడను. ఇంక నీవు సుఖముగను శాంతముగను జీవయాత్ర ముగింపుము అని పలికెను. (శా. శ. 1577 (క్రీ. శ. 1655)లో రాణబాయి స్వర్గవాసిని యయ్యెను. ఆయను కూర్చుంటున్న క్రియలు ముగించి శ్రేష్ఠునియొద్ద సెలవొంది సమర్థుడు సజ్జనగడము నకు మరలివచ్చెను. కొన్నిదినము లా ప్రాంతమున సమర్థుడు మతప్రచారముగావించి తీర్థయాత్రకు బయలుదేరెను.

(శా. శ. 1580 (క్రీ. శ. 1658) లో శ్రీ సమర్థుడు నిజానందస్వామి మహాత్మ్యము సేవించుటకు క్రూరునకుఁబోయి కొన్నిదినములట వసించెను. ఉత్సవ సమాప్తి యైనపిదప మరలి యాతఁడు సజ్జనగడమునకు వచ్చుచుండెను. అతనివెంట దాదాపుగా నిరుపదిముప్పదిమంది శిష్యులుగూడ నుండిరి. దాదాపుగా రెండుజాముల ప్రొద్దెక్కెను. ఆహారసౌకర్య మెచ్చటను గలుగకవోవుటచే శిష్యు లాకలిగొని యలసి పోయిరి. వారికిఁ ద్రోవలోఁగంకులబరువుచే వంగియున్న ఊచబియ్యపుఁ బరువములో నున్న యొకజొన్నచేను గనిపించెను. శిష్యులు సమర్థుని యాజ్ఞనొంది కొన్నికంకులను ద్రైంచి కాల్చుకొని తినసాగిరి. సమర్థుఁడు శిష్యులచెంత నొకయాసనముపైఁ గూర్చుండి యుండెను. ఇంతలో నాచేని యజమానుఁడు పరుగెత్తుకొనివచ్చి ఈ యాసనముపైఁ గూర్చున్నవాడే వీండ్రకు నాయకుఁడని తలంచి జొన్నదంటుపెరికి సమర్థుని జేతికొలఁది కొట్ట నారంభించెను. శిష్యు లీ దురంతమునుగాంచి కోపావేశముతో జేత్రస్వామిని బట్టుకొని కొట్టఁబోవ సమర్థుఁ డదిచూచి, వలదువలదు. కొట్టవలదు. విడిచివేయుఁడని చెప్పి విడిపించెను. అనంతరము జేత్రస్వామి తనయింటికిఁ బోయెను. సమర్థుఁడు శిష్య సమేతముగా సితారాలోనున్న శివాజీచక్రవర్తి కడకుఁ బోయెను.

రెండవదినమున శివాజీచక్రవర్తి సమర్థునకు మంగళస్నానము జేయించు చుండెను. అపుడు దేహముపైనున్న దెబ్బలు కాన్పించెను. శివాజీ చాల విచారపడి ఎవరుగొట్టిరి? తెలుపుమని పలుతెఱంగులఁ బ్రార్థించెను. ఎంతకును సమర్థుఁడు ప్రత్యుత్తర మీయఁడయ్యెను. భోజనానంతరము సమర్థుఁడు శయనగృహమున విశ్రాంతి గైకొనుచుండెను. అపుడు శివాజీ యేకాంతమునకొక శిష్యుని బిలిపించుకొని యెంతయో ప్రయత్నించి మార్గమధ్యమున జరిగిన వృత్తాంతమంతయుఁ దెలిసికొనెను. మూర్ఖుఁడగు నా సేద్యకాఁడు గావించిన యవివేకకృత్యము వినినంతన శివాజీకిరోధోద్రేకము గలిగెను. కన్ను లెఱ్ఱబడెను. ఆ సేద్యగానిని టెక్కలు విఱచికట్టి యిప్పుడే నాయొద్దకుఁ గొని రావలయునని భటుల కాజ్ఞాపించెను. ఇదియంతయు శయనాగారమునందుండి సమర్థుఁడు విని శివాజిని తనయొద్దకుఁ బిలిచి ఆ సేద్యగానిని కట్టితీసికొని రావలదు. వానిని గొట్ట వలదు. ఇక్కడకుఁ బిలువనంపినపిదపఁ దప్పునకుఁ దగినశిక్ష యేదియో తెలి పెదను. అట్లు విధించినఁ జాలునని పలికెను. శివాజీ సమర్థునియాజ్ఞ శిరోధార్యము గావించెను. మఱు సటిదినమున శివాజీచక్రవర్తి కొలువుదీరెను. దర్బారునకు రాజభటులు సేద్యగానిని గొనివచ్చిరి. అంతకుఁబూర్వమే సేద్యగాడు తానుగొట్టినది సాధారణపు సన్యాసిని గాద నియు నాతఁడు (శిక్షితుఁడు) ఛత్రపతి శ్రీ శివాజీచక్రవర్తికిఁ బరమపూజనీయుఁడును గురువును నగు శ్రీ రామదాసస్వామి యని గ్రహించెను. దర్బారున కా సేద్యకాఁడు వచ్చుసరికి సమర్థుఁడు దివ్యమును మణిగణాలంకృతమును మహాత్మ్యమును నగు సింహాసనముపై శివాజీకి సమీపమున నాసీనుడై యుండెను. షాప ఘా

కర్నకునకు భయవశమున శరీరమంతయు గడగడవణఁజెను. పదములు తడబడెను. నిర్విణ్ణుఁడై కర్నకుఁడు సమర్థుని పాదములపైఁ బడి యేడ్చుచు నా దోషమును తీమింపుమని వేడుకొనెను. నీ పోలము చక్కఁగా ఫలించుఁగాక! యని యాశీర్వదించి సమర్థుఁడు కర్నకుని లేవనెత్తెను. అనంతర మాతఁడు శివాజీపాదములపైఁబడి తీమింపుమని ప్రార్థించెను. సమర్థుని యాజ్ఞానుసారముగ శివాజీచక్రవర్తి కర్నకుని తీమించి యా చేను పుత్ర పౌత్ర పారంపర్యము మాన్యముగా ననుభవించుటకు దానపత్రము వ్రాసియిచ్చెను. ఇది యంతయుఁ గాంచి దర్బారులోనున్నవా రందఱును నాశ్చర్య మొందిరి. ఔను. ఎందులకాశ్చర్య మొందరు? ఉపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారము గావించువారలు పెక్కుమంది గలరు. అపకారికి నుపకారముజేయువారలు కేవల సాధుపురుషులే. మహాత్ముఁ డగు తులసీదాసుఁ డిటుల నుడివియున్నాఁడు.

క. సురసాలము ఫలపుష్ప! త్వరమును బరహేతుకముగ దానముచేయు
నజీ కెడివానికి సైతము | దొరికించునుగాదె ఫలము తులసీదాసా|| *

సమర్థుని యనుగ్రహమునఁ బడసినభూమిని నేటికిని సేద్యగాని వంశీయులనుభవించుచున్నారు. సమర్థుని తీమకును ఉదారభావమునకును అనేక ధన్యవాదములు.

సమర్థుని యన్నయగు శ్రేష్ఠుఁడు గృహస్థాశ్రమమునందుండియు భక్తిమార్గమున నెక్కుడు ప్రచార మొనరించెను. అతఁడు భక్తిరహస్యము, సుగమోపాయము అను గ్రంథములను, గొన్ని చాటుగ్రంథములను రచించెను. శ్రేష్ఠుఁడు దివ్యజ్ఞానిగావునఁ దన కంత్యకాలము సమీపించినదని యెఱింగి యొకయుత్తరమును సమర్థునికడ కంపియంతిమసమావేశముకొఱకుఁ బిలిపించుకొనెను. శ్రీరామనవమి మహోత్సవమునకుఁ గొన్నిదినములు ముందు సమర్థుఁడు తన జన్మభూమియగు జాబున కరిగి యొకమాసము దినములగ్రజాని సన్నిధిలోనుండి తిరిగి తపోభూమికిఁ జేరెను. తరువాతఁ గొన్నిదినములకే శా. శ. 1590 (క్రీ. శ. 1676) లో శ్రేష్ఠుఁడు స్వర్గవాసి యయ్యెను. ఆతని ధర్మపత్ని సహగమనము గావించి తన పాతివ్రత్యగరిమ లోకమునకు వెల్లడించెను. ఈ సమాచారమును విని సమర్థుఁడు తన శిష్యులలో నొకనిని బంపి శ్రేష్ఠుని కుమారుల నిరువురను దన యొద్దకు రప్పించుకొనెను. ఈ విషయమంతయు శ్రీ శివాజీచక్రవర్తి విని సమర్థుని సన్నిధానమున కేతెంచి తనరాజ్యములో పెక్కుగ్రామములు కలిపి జాబును ముఖ్యస్థానముగావించి యీ సంస్థానమును మీ స్వాధీనములో నుంచుకొనుడని సమర్థుని బ్రార్థించెను. “ఇప్పు డట్టి యావశ్యకము లేదు. తరువాత చూడవచ్చును లెమ్ము” అని సమర్థుఁడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. అందులకు శివాజి మిగుల దుఃఖించి “శ్రీరాముని సేవ గావించుభాగ్య మీ దీనుని నుదుట వ్రాసిపెట్టియున్నచో మీరు నిరాకరింపకుండు

వారే" అనెను. శివాజియొడ సమర్థుఁ డనుగ్రహించి "శివాజీ! సంప్రదాయసిద్ధములగు వ్యయములకు శ్రీ రామోత్సవములు జరుపుటకు బ్రస్తుతము కొలఁదిగ నేర్పాటు గావింపుము" అని పలికెను. అనంతరము శివాజిచక్రవర్తి ముప్పదిమూడు గ్రామములను బ్రతినవత్సరము నూట యిరువదియొక్కపుట్ల ధాన్యమును సాధుసమాగమములకు శ్రీరామోత్సవములకు నొసంగెను. ఈ గ్రామములతోఁ గూడిన పరగణా నేటిదనుక శ్రీ సమర్థుని వంశజుల యధికారమునం దున్నది. ప్రతివత్సర మెన్నియో మహోత్సవములు సాధుసత్పురుష సమాగమములు నేటివఱ కౌ పరగణాపయి వచ్చు నాదాయముతో జరుగుచున్నవి. శ్రీశివాజీమహారాజుతో సమానులగు రాజుల యుదారత్వము మిగుల ధన్యమైనది. సమర్థుఁ డొక సంవత్సరముదనుక శ్రేష్ఠుని కుమారుల నిరువురను దన యొద్ద నుంచుకొని వారలకు బహువిధ విద్యల నేర్పి యింటికిఁ బంపెను.

శా.శ. ౧౬౦౩ (క్రీ.శ. ౧౬౮౦) చైత్రశుద్ధ పూర్ణిమా రవివారమున శ్రీ శివాజీ మహారాజు స్వర్గమలంకరించెను. ఈ వార్త విని సమర్థుఁడు మిగుల విచారము నొందెను. విచార మెందులకుఁ గలుగదు? శివాజీకొఱకె రామదాసస్వామి జనించెను. శివాజి రుద్రుఁ డనియు రుద్రావతారమనియు నొప్పుకొనుచున్నారు. శివాజీ సమర్థుల సంబంధము నైసర్గికముగ నుండెను. ఒకరు రెండవవారి సహాయముతో ధర్మప్రచార లోకోద్ధరణ కార్యములను బూర్ణముగ స్థాపించిరి. శివాజి వియోగకారణమున సమర్థుఁడు వెలుపలికి వెడలుటగూడఁ బూర్తిగ మానివేసెను. ఆతఁడు తనగదియందే యుండి భగవచ్చింతనము జేయుచుండెను. శంభాజి రాజ్యాభిషేకోత్సవ సందర్భమున శ్రీ సమర్థుఁడు స్వయముగా నేగక తనయనుచరు నొకనిని బంపెను. కొంతకాలము జరిగినపిదప శంభాజి గావించు ఘోరసాహస కర్మలను విని సమర్థుఁ డొక యువదేశపూర్ణమగు లేఖ వ్రాసెను. ఈలేఖ మిగుల మహత్వయుతమైనది. దానిని జూచినచో సమర్థుని రాజనీతివిజ్ఞానము చక్కఁగ విశదపడఁగలదు. శంభాజీమహారాజు సమయమున దుస్సంగత్యములలోఁ జిక్కుకొని యుంటచే సమర్థుని యువదేశమువలన నెట్టిలాభమునేని పొందఁజాలక పోయెను.

సమర్థుని నిర్యాణము

శా. శ. ౧౬౦౩ (క్రీ.శ. ౧౬౮౦) న శ్రీరామనవమి మహోత్సవమునకు సమర్థుఁడు చాఫలునగరమున కేగెను. అచట మందిరమునఁ దన ప్రియోపాస్యదేవుఁడగు శ్రీరామచంద్రుని దర్శించి శ్రీయాంజనేయుని యనుజ్ఞబడసి శిబికారూఢుడై సజ్జనగడము నకు మఱివవచ్చెను. అంత్యకాలము సమీపించుచున్నదని కొన్నిదినములకు ముందఁ నుండియే యాతఁ డన్నమును మాని కేవలము పాలుద్రావి యుండసాగెను. ఆ మున నాతని తేజ మభివృద్ధినొంది పోవుచున్నను శరీరముమాత్రము దినక్రమము దొడంగెను. ఇట్లు కొన్నిదినములు జరిగినపిదప మాఘ బహుళాష్టమి వచ్చె

డా దినమునఁ దన శిష్యులలో నెవరికేని తన యంతిమదినము సమీపించుట తెలియునో తెలియనో పరీక్షింపవలయునను తలంపు కలిగెను. ఈ యోచనతో నాతఁడు తన శిష్యులందఱియెదుట నీ యర్థశ్లోకము జదివెను.

రఘుకులతలకాచా వేశ సన్నిధి ఆలా

తదుపరి భజనానే పాహి జే సంగకేలా॥

“రఘుకులతలకుని సమయము సమీపించినది. కావున నితఁడు సాంగోపాంగముగ భజనము గావింపవలయును” దీని నాలించి తత్క్షణమే ఉద్ధవస్వామి యా శ్లోకము నీ విధముగాఁ బూర్తిచేసెను.

అనుదిన నవమీ హే మానసీ ఆశవావీ

బహుతలగబగీనె కార్యసిద్ధి కరావీ

“అంతిమదినమగు నవమిని స్మరణమునం దుంచవలెను. మఱియు మిగుల శీఘ్రముగాఁ గార్యసిద్ధిని గావింపవలెను.” ఈ శ్లోకార్థమునువిని సమర్థుఁడు మిగులఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెను. ఆతఁ డన్ని భజనములను జేయుట కాజ్ఞ యిచ్చెను. అష్టమిదినమున రాత్రి యంతయు భజనముతో నాశ్రమమంతయు ఘూర్ణించుచుండెను. శిష్యులందఱును గూడిరి. నవమిదిన మేతెంచెను. ఆ దినమున సమర్థుఁడు స్వయముగా మంచముమీది నుండి దిగి క్రిందఁ గూర్చుండెను. శిష్యులందఱును బలవంతపెట్టుటచేఁ గొంచెము పటికి బెల్లము గలిపిన పిండి తిని కొంచెముగ జలము గ్రోలెను. కొంతసేపైన పిమ్మట మఱల మంచముపైఁ గూర్చుండవలయునని శిష్యులందఱును బ్రార్థించిరి. “నన్ను లేవనెత్తి మంచముపై నుంచుడు” అని సమర్థుఁ డాజ్ఞయిచ్చెను. అజ్ఞానంతరము ఉద్ధవస్వామి సమర్థుని లేవనెత్తఁ బ్రయత్నించెను. కాని యాతనికి సాధ్యము గాకపోయెను. అది చూచి అకాబాయి యను శిష్యురాలుగూడ ఉద్ధవస్వామితోఁగూడి సమర్థుని లేవనెత్తఁ బ్రయత్నించెను. కాని యప్పుడుగూడ వారలు లేవనెత్తఁజాలకపోయిరి. చివరకు దాదాపుగఁ బదిమందిగలిసి యాతని నెత్తుటకుఁ బ్రయత్నించిరి. అప్పుడును విఫలమైరి. అనంతరము సమర్థుఁ డందఱిని వేటుగండని యాజ్ఞాపించెను. అందఱును దూరముగాఁ దొలంగిరి. పిదప సమర్థుఁడు వాయువు నాకరించుచుండుటఁజూచి శిష్యులందఱును బిగ్గటగా నేడువసాగిరి. సమర్థుఁడు వారలందఱితోఁ “నేటిదనుక నాకడనుండి మీ రేడ్చుటనుమాత్రమే నేర్చుకొంటిరా యేమి?” అని నుడివెను. సగుణమూర్తి పోవుచున్నది. ఇతఁ భజనము నెవ్వరితోఁ గలిసి చేసెదము? మాటలాడఁదలంచిన నెవ్వరితో మాటలాడెదము? అని శిష్యులు పలికిరి. అంత సమర్థుఁడు “నాతో మాటలాడఁదలంచువారు ‘దాసబోధ’ మున్నగు నా గ్రంథములు జదువవలెను. వానిని జదువుటయే ప్రత్యక్షముగా నాతో భాషించుటయని భావింపుడు. అని యంతిమోత్తరము నొసంగెను. ఇట్లు నుడివినపిదప పద్మనొకండుపూజులు హరహరశబ్దము నుచ్చరించి యంత్యమున రామ

శబ్దము నుచ్చరించెను. తోడనే సమర్థుని ముఖమునుండి యొక దివ్యతేజము వెడలి సమీపమున స్థాపింపఁబడియున్న రామచంద్రుని ముఖమునందుఁ బ్రవేశించెను. భజనము యథావిధిగ జరుగుచుండెను. ఆ సమయమున భజనధ్వని మిగుల నతిశయించెను. ఈ విషయమున శా.శ. ౧౬౦౩ (క్రీ. శ. ౧౬౮౨ ఫిబ్రవరి) మాఘబహుళ నవమిని (౧౭౩౮ విక్రమశకము ఫాల్గుణ బహుళ నవమి యని యొకమతము) మహారాష్ట్రప్రాంతపు ఏక మాత్రసిద్ధరత్నము, సాధురాజు, చాతుర్యసాగరుఁడు, రాజనీతిజ్ఞ శిరోమణి, భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్య ప్రత్యక్షస్వరూపుఁడు, నిస్పృహమహాత్ముఁడు రామునియందు లీనమైపోయెను. మఱియు దాసబోధలో ననేకస్థలములలోఁ దాను నుడివిన యీ క్రింది వాక్యములను సత్య మొనరించెను. ....హరిభక్తిన్ సాదర్హణవేమరోక్తి కీర్తి డ్దీవావే.....౧౩ .....ద ౧౨. స ౨. “నిరంతము హరిభక్తియందుఁ దత్పరుడై యుండవలెను. చనిపోయినపిదపఁ గీర్తిరూపముతో నిరంతరమును జగత్తునందు జీవితుడై యుండవలెను.”

ఓ సద్గురుసమర్థా ! నీవు పూర్వోక్తవచనానుసారముగఁ గీర్తిరూపముతో ఆత్మరూపముతోఁగూడ అమరుఁడవై యున్నాడవు. కేవలము నీ వమరుఁడవగుటయే గాక యసంఖ్యాకులగు జనులనుగూడ నిదర్శనముచే నమరులఁ గావించితివి. అమరులఁ జేయుచున్నాడవు. అమరులఁ జేయఁగలవు. ఎంతదనుక నీ యార్యావర్తమునందు ధర్మముయొక్క నామము నిలిచియుండునో ఎంతదనుక హైందవుల కీశ్వరుని యాస్తికత్వముపై విశ్వాసముండునో ఎంతదనుక నీ పవిత్రభూమియందు మహారాష్ట్రనామముపై భారతవాసుల కభిమానముండునో ఎంతదనుక నో సమర్థమహాత్మా! నీవును నీ యుపదేశములును, నీ పృథివిపై నచంచలముగ నమరముగ నుండఁగలవు.

సమర్థుఁడు - శివాజీ

(శ్రీ) రామదాసస్వామిని శివాజీచక్రవర్తి గురువుగా నేర్పఱచికోనెననియు వారల పరస్పర సంబంధము మిక్కిలిగహనము, మహత్త్వపూర్ణము నైయుండెననియు నింతకుముందు తెలిపియుంటిమి. ఈ యిరువురు వ్యక్తులకుఁగల సంబంధమును నిర్ణయించుటలో ఆధుని చరిత్రకారులు గొందఱు భిన్నాభిప్రాయులుగా నున్నారు. కాని (శ్రీ) సమర్థుని శివాజీ గురువుగాఁ జేసికొనుటయు సమర్థుని యాజ్ఞలను శివాజీ శిరసావహించి పరమధర్మముగనెంచి నిర్వహించుటయుఁ జరిత్రకారులందఱు సంగీకరించిరి. మహాత్ములగు నీ యిరువు రెప్పుడు గలిసికొనిరో కలిసికొన్న పవిత్రస్థల మెద్దియో నిరూపించుటయందును, శివాజీమంత్రోపదేశము నెప్పుడొందెనో? గురుశిష్యుల పరస్పరవర్తన మెట్లుండెనో? యను సంతమలందును, శివాజీ యే యే విషయములలో సమర్థుని యాలోచనము గైకొనువాఁడో? స్వధర్మవ్యాపనము, స్వరాజ్యస్థాపనము అను మహాత్కారము

లలో సమర్థుని సహాయము శివాజి యెంతదనుక. నే విధముగా నొందువాఁడో? యను నంశమందును జరిత్రకారులలోఁ గొంత మతభేదము గలదు. అధికాంశవిద్వాంసుల యభిప్రాయములతో నేకీభవించుమేని యీ వివాదాంశములు సులభముగాఁ బరిష్కరింపఁ బడును. మహారాష్ట్రదేశచరిత్రమునకు వలయుసామగ్రిని సంపాదించి శోధించుటలోఁ బ్రఖ్యాతిగాంచిన ప్రొఫెసరు రాజవాడే యను విద్వాంసుఁ డిటుల నుడువుచున్నాఁడు.

* “సిద్ధాంతమైయున్న ప్రకృతాంశమును మఱల నిర్ణయింపఁబూనినచో లాభముండదు. దాసబోధ యను గ్రంథము లోకమున నిలిచియున్నంతవఱకె ఇతిహాసము నందు మహారాష్ట్రము పదునేడవ శతాబ్దమున స్వతంత్రరాజ్యము స్థాపించినసంగతి సుస్థిరముగా నుండఁగలదు. కావున ఛత్రపతిశివాజి, సమర్థరామదాసస్వామియొక్క సంబంధములను నిఁక నిరూపింపవలసిన యవసరము మతిబోయినవాండ్రకుఁదక్క నితరులకుఁ గాన్పింపదు.”

(శ్రీ) రామదాసస్వామి లోకోద్ధరణమునకై చాఫల్ గ్రామమునందు వసించిన సమయమున “నరసోమలనాథుఁ”డను నాతఁ డా ప్రాంతములకు తహసీలుదారుగానుండెను. ఆతఁడు సమర్థుని యోగ్యత నెఱింగి మంత్రోపదేశమొందెను. అనతికాలములో నచట రామదాసీయ సంప్రదాయము మిగుల వృద్ధి నొందెను. ఈ వార్త తిన్నఁగా శివాజీ యాకర్షించెను. ఆ సమయమునందు శివాజియొక్క రాజ్యనిర్మాణశక్తి మహారాష్ట్రదేశమునందు దినదినాభివృద్ధి నొందుచుండెను.

ఆతఁడు రాయగడదుర్గమును స్వాధీనపఱచుకొనెను. ప్రతాపగడమునందొక నూతనదుర్గమును గట్టించి యచట భవానీదేవిమూర్తిని స్థాపితమొనర్చెను. పూనా నగరమును ముఖ్యస్థాన మొనరించుకొని నాసికనుండి కరవీరపురముదనుకఁగల సమస్త ప్రాంతములను గొంకణదేశమునందుఁ గొంతభాగమును శివాజి జయించెను. ఈ విధముగ నాతఁడు రాజ్యసంపాదన కార్యమునందు నిమగ్నుఁడై యుండియు సాధుసమాగమమునం దభిరుచి గలిగియుండెను. బాల్యమునుండియు నాతనికి సాధుసజ్జనులయెడఁ బూజ్యభావముండటచే సాధుసమాగమముకొఱకు నిరంతర ముత్సాహిగా నుండెను. తన రాజకీయ కార్యముల నెరవేర్చుచుండియు నాతఁడు చించినట్లే, దేహూ, ఆలంది మున్నగు ప్రసిద్ధ స్థానములయందున్న సాధుజనులను మాటిమాటికి సందర్శించి వచ్చుచుండువాఁడు. మఱియు నచటి మహానీయుల యుపదేశములను శ్రద్ధాయుక్తమగు నంతఃకరణముతో

* ధులియాలోని సత్కార్యోత్తేజస్వవారు శ్రీ రామదాస శివాజీల సంబంధము దెలుప నితిహాసముల నెన్నింటినో ప్రకటించిరి వార లింకను శోధించుచున్నారు. వారలు సమర్థుని సంపూర్ణ చరిత్రము ఆధునికసంప్రదాయసిద్ధముగాఁ బ్రకాశముచేయనున్నారు. ఆంధ్రలోకమునకుఁగూడ సమర్థునిసేవయు నాంధ్రవాఙ్మయమున కాతఁడు గావించిన యుపకృతియుఁ గొంతవఱకేని తెలియ నవకాశము గలదు.

నాల్గించుచుండువాఁడు. హరిభజనము కీర్తనము జరుగుతావునకెల్ల నాతఁ డవశ్యముగా నేగుచుండును. తల్లియగు జిజ్ఞాసాయి యాతనికి బాల్యమునందే సనాతనధర్మము యొక్కయు, వేదశాస్త్రపురాణాదులయొక్కయు వేదాంతముయొక్కయు గంభీరతత్త్వములు, సిద్ధాంతములు, శిక్షాదాయకములగు కథలు చక్కఁగ నేర్పించెను. కావున దన మాతృశిక్షణమువలనను సాధుసమాగమమువలనను నాతని మానసమునందుఁ దన జీవితసార్థకత్వవిషయమున ననేకోచ్ఛవికాసములు నిండియుండెను. శివాజి తనజీవితము సార్థకము గావించుటకును నుత్తమరీతియందు వినియోగించుటకును జింతించుచుండెను. ఆతఁ డొకసారి సుప్రసిద్ధ సాధువగు తుకారాంబాబాను మంత్రోపదేశము గావింపుమని కోరెను. అందులకు తుకారాం ఆమోదింపక, శివాజితో “రామదాసస్వామి శరణ్యము లోనికరుగు”మని యాజ్ఞాపించెను. ఈ విధముగ మనోముముక్షుదశయందెప్పుడు శివాజి సమర్థుని సాధుకీర్తి నాలించెనో యప్పు డా సాధువుంగవుని సందర్శింపవలయునను కోర్కె మిక్కుటమయ్యెను. కావున శివాజి సమర్థున కొకలేఖవ్రాసి రాజధానిలోనికి రావలయునని కోరెను. కాని సమర్థుఁ డాతని సన్నిధికరుగక శివాజి కింకొకజాబు వ్రాసి పంపెను. సమర్థునిలేఖ యితిహాసదృష్టితోఁ జూచినచో మిగుల మహత్త్వముగలది. అందు సమర్థుఁడు శివాజికిఁగల యుపదేశము ధ్యానమునందుంచుటకు యోగ్యమైనది. కావున నా లేఖలోని కొన్ని యంశముల భావము నిచట నుదాహరించుట యావశ్యకము. సమర్థుఁడు శివాజి కిట్లు వ్రాసెను.

“ఈ సమయమున ధర్మరక్షణము గావించువాఁడు భూమండలమునందెవ్వఁ డును లేఁడు. మహారాష్ట్రధర్మము నీ కారణముననే సజీవముగ నున్నది. కొద్దిగనో గొప్పగనో యిప్పుడు గన్పడు ధర్మమునకును సాధుజనులయెడఁ గావింపఁబడు రక్షణము నకును వీవే కారణము. నీవు ధన్యుడవు. దుష్టజనసంహారము గావించితివి. నీ వన్న దుష్టులు గజగజ వణకుచున్నారు. పెక్కుండు జనులు నీ యాశ్రయమునందున్నారు. ఇప్పుడు నీవు ధర్మసంస్థాపనకార్యమును నిర్వహింపవలెను. నీకుఁ బెక్కు రాజకీయకార్యముల నెఱవేర్పవలసియుంటచే నీ చిత్తవృత్తి వ్యగ్రమైపోవుచుండుట సత్యమే! ఈస్థితిలో రాజయొక్కయు మంత్రియొక్కయు విచార మొక్కటిగావలెను. ఒకవేళ నేకత్వము గాకున్నచోఁ గార్యనాశన మగును. జనులనందఱిని సంతుష్టులుగా నుంచవలెను. మంచి చెడ్డలను బాగుగా బరిశోధింపవలెను. న్యాయమును, నీతిని ఎప్పుడును బరిత్యజింపఁ దగదు. దురాశయం దెప్పుడును జిక్కుకొనవలదు. ఎల్లప్పుడును సావధానముగా నుండవలెను. క్రోధమును దరికిరానీయజనదని నేను స్పష్టముగా నుడువుచున్నాఁడను. నేను గావించు బోధమును దగురీతి నాలింపుము. నీవు వాస్తవముగ నంతఃకరణపూర్వకముగఁ బనిచేయవలసియున్నచో నేనుజూపిన మార్గమున నడుపుము. శ్రీరామచంద్రస్వామి తన యనుగ్రహమును బ్రసరింపఁగలఁడు. నీ కార్యము నెరవేరఁగలదు. నీ మనోరథము

లన్నియుఁ బూర్ణములగును. ఈ విషయమున సందేహ మేమాత్ర మొందనక్కఱలేదు.” ఈ యుత్తరమును జడువఁగనే ధార్మికము, నిష్ఠాయుక్తము నగు శివాజి యంతఃకరణము నందు శ్రీ రామదాసస్వామిని దర్శింపవలయునను నుత్కంఠ యింకను దీప్తమయ్యెను. అప్పు డాతఁడు తనవెంటఁ గొంతపరివారమును దీసికొని సమర్థుని దర్శనార్థము చాఫల్ గ్రామమునకుఁ బోయెను. కాని సమర్థుఁ డొక తావున నుండువాఁడు గాఁడు. అప్పుడు సమర్థుఁడు చాఫల్ గ్రామ పరిసరస్థమగు కృష్ణాతీరమునఁగల య రణ్య ముల లోని దరిగహ్వరముల యందు సంచరించుచుంటచే నాతనిదర్శనము శివాజికి గాకపోయెను. మహిపతి యను కవి తన “సంతువిజయమును” గ్రంథమునం దిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు. “ఈవిధముగా శివాజిమహారా జెన్నియోమాటలు నిరాశనొంది తిరిగిపోవలసివచ్చెను. ఐనను నాతఁడు తన యత్నమును విరమింపలేదు. చివరకొక దినమున శివాజిచక్రవర్తి తనలో “సమర్థుని సందర్శనము ఆతని ప్రసాదములభింపనిచో నాహారము ముట్టనని ప్రతిజ్ఞయొనర్చి గృహమునుండి బయలుదేరెను. ఇట్లు దృఢనిశ్చయ మొనర్చుకొని శివాజి సమర్థుని జాడలు దీయుచు, చాఫల్ నగరపరిసరారణ్యముల ననేక శ్రమ లొంది తిరుగుచు మిగుల విహ్వలుఁడు, ఆర్తుఁడు నైయుండెను. అప్పుడు సమర్థుని శిష్యుఁ డొకఁడు శివాజితో “రాజా! సమర్థుఁ డీ సమీపమునందలి యొక చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండియుండె”నని చెప్పెను. శివాజి సత్వరమ యచ్చటి కేగి సమర్థుని సందర్శించెను. ఉభయులకును ప్రేమ పూర్ణమగు సంభాషణముజరిగెను. (శా. శ. ౧/౭౧) వైశాఖశుద్ధ నవమి గురువారము నాఁడు సమర్థస్వామి శివాజికి మంత్రోపదేశ మొనరించెను. దాసబోధమునందలి పదమూడవ దశకములోని “లఘుబోధ”మును సమాసమును అద్వైతజ్ఞానమును వివరించుటకై వినిపించెను. ఆనందరామాయణములోని రాజ్యకాండ మితనికొఱకైయే ముఖ్యముగ విపులముగా చెప్పబడినది.

సమర్థుఁ డొక తావుననే చిరకాలము వసించువాఁడుకాఁడని చెప్పితిమిగదా! ఒకప్పుడు సమర్థుఁడు చాఫల్ గ్రామమునందలి మఠమునం దుండును ఒకప్పుడు కృష్ణా తీరమునందలి వనపర్వతములలోని వృక్షములకడ నుండును. ఒకప్పుడు దేశపర్యటనము నకో, తీర్థయాత్రలకో పోవుచుండును. ఇందుచే శివాజి తన గురుదర్శనమును నిత్యమును నియమపూర్వకముగఁ జేయఁజాలకపోయెను. సమర్థుఁడు తన సమీప స్థలమున నెందేని వసించియున్నచోఁ దనకు నిత్యసమాగమలాభము గలుగుగదా యని శివాజి కెంతయో కోర్కెయుండెను. అతఁ డెన్నియోమాటలు ప్రార్థించెను. కాని సమర్థుఁడు శివాజికోరిన యీ కోరికపై నెక్కుడు శ్రద్ధ దీసికొనకుండెను. అప్పుడు శివాజీ అనేక భిన్న భిన్న ప్రసంగపూరితమగు నొక లేఖ నంపెను. ఈ యుత్తరము శివాజీ రామదాసుల పరస్పర సంబంధమును చెలిపెడి యొక యైతిహాసిక ప్రమాణము. ఆ యుత్తరములోని యంత ములసారము నిచట నుదాహరించెదము. దానివలనఁ బాఠకులు స్వయముగా శ్రీ శివాజీ

రామదాసుల సంబంధ మొంత గాఢముగా నుండెనో తెలిసికొనఁ గలిగెదరు. శ్రీ సమర్థుఁడు శివాజికి మంత్రోపదేశ మొనరించి రాజ్యసంపాదనము గావించి ధర్మమును స్థాపింపుమనియు, దేవబ్రాహ్మణసేవ చేయుమనియు, ప్రజాపీడ తొలంగించి పరిపాలింపుమనియు నివి నీ ముఖ్యధర్మములనియు నాజ్ఞాపించెను. అంతియగాక “నీ హృదయమునందలి కోర్కులెల్ల పూర్ణమగు” నని యాశీర్వదించెను. ఈ యాజ్ఞానుసారముగా శివాజి గావించిన రాజ్యసంపాదనోద్యోగము సఫలమయ్యెను. మఱియు నాతని మనోరథము స్వామియొక్క యాశీర్వాదప్రతాపమునఁ బూర్ణమయ్యెను. దుష్టనాశనము, విపుల ద్రవ్యప్రాప్తియు శ్రీ గురుచరణ ప్రతాపఫలమే యని శివాజికి దృఢవిశ్వాసము గలిగెను. సమర్థుఁడును సద్గురుఁడును నగు శ్రీ రామదాసస్వామి చరణకమలములయందుఁ దన రాజ్యసర్వస్వమును సమర్పించి నిత్యమును గురుచరణసేవ యొనర్చుట కవకాశము లభించినఁ జాలునని శివాజి తలంచెను. ఆ సమయమున సమర్థుఁడు నేను తొలుతఁ దెల్పిన ధర్మముల ననుసరించి వర్తించుటయే నాకు సేవ గావించుటయని నుడివెను. అనంతరము శివాజీ యిట్లు ప్రార్థించెను. “స్వామీ! తా మేదేని సమీపస్థానమునందు వసించినచో మాటిమాటికిని దర్శనలాభము కలుగును. ఎందేని శ్రీరామమూర్తిని స్థాపించినచో సంప్రదాయము వృద్ధినిొందును.” ఈ కోర్కీ కనుగుణముగ సమర్థుఁడు చాఫల్ గ్రామమున శ్రీరాముని స్థాపించెను. కాని తానుమాత్రము చుట్టు ప్రక్కల గిరిగహ్వరములందే వసించుచుండెను. తరువాత గొంతకాలమునకు శివాజీ సమర్థునిజూచి శ్రీరాముని పూజా మహోత్సవాది ధర్మకార్యములను సాంగోపాంగముగా నెరవేర్చుట కెన్ని గ్రామముల నియతఫలపవలయునో యానతిండని ప్రార్థించెను. సమర్థుఁడు శివాజితో అంత విశేష మగు నుపాధితో నవసర మేమియు లేదు. శ్రీరామునిసేవ గావింపవలయునని నీకు నిశ్చయభావ మున్నచో యథావకాశముగ నెంత నియతఫలపవలయునని తలంచెదవో దానిని నెరవేర్చుము” అని చెప్పెను. అప్పుడు శివాజి శ్రీ సమర్థునకు సంప్రదాయపు సేవ గావించుచుండుటకై గ్రామములను, క్షేత్రములను దానమొసంగి శాసనమువ్రాసి సమర్థుని కడ కంపెను. మఱియుఁ దాను శ్రీరామోత్సవములు నిరంతరము జరుపుట కాజ్ఞ యొసంగుమని వేడుకొనెను. శివాజి మిగుల బలవంతఫలపచుచుంటచే సమర్థుఁడు సీతారా యొద్దనున్న సజ్జనగడ దుర్గమునందు వసించెను. అచ్చట శివాజి యొక మఠము గట్టించెను.

శివాజీ సమర్థుల సంబంధమునుగూర్చి యెన్ని విషయములు వ్రాసినను దక్కువయే యగును. ఇక మూఁడువిషయములను మాత్రము వ్రాసి యీ శీర్షికను సమాప్తి గావించుము.

ఒకదినమున సమర్థుఁడు మాహాలీసంగమమునందు స్నానసంధ్యల నొనరించి భిక్ష నడుగుచు సీతారాలోని శివాజీభవనములోని కరిగెను. “జయజయరఘువీరసమర్థ” అని గర్జించి భిక్షనడిగెను. సమర్థుని వాక్కును వినఁగనే శివాజీ హృదయఘ్న ద్రవీభూత

మయ్యెను. సత్పాత్రుడగు సద్గురుని జోలెయందు ఏమిభిక్ష నిడవలయునా? యని శివాజీ యోచించి తత్క్షణమే యొకకాగితముమీఁద “శ్రీ సమర్థుని చరణకమలములయందు నా రాజ్యమంతయును సమర్పించితిని.” అని వ్రాసి యా లేఖనమునఁ దనముద్రవేసి సంతకముజేసి వెలుపలికివచ్చి యా కాగితమును సమర్థుని జోలెయందుంచి సాష్టాంగదండము నర్పించెను. ఈ యుదంతమునుగాంచి సమర్థుఁ డిట్లు ప్రశ్నించెను. “ఏమి శివబా! ఎట్టి భిక్ష మొసంగితివి? పిడికెను బియ్యమును నా జోలెలో వైచినచో నీ రెండుజాములవేళ గడిచిపోయెడిదిగదా! నేఁడు కాగితపుముక్కను సమర్పించియే నా కాతిభ్యము నొనర్చెదవామేమి?” ఇట్లు నుడివి సమర్థుఁడు జోలెనుండి కాగితమునుదీసి చదువఁగా శివాజీ రాజ్యమునంతయుఁ దనకు సమర్పించిన యంశము విశదమయ్యెను. అప్పుడు సమర్థుఁడు శివాజీని జూచి “ఏమి శివబా! రాజ్యమును నాకిచ్చివైచితివిగదా! ఇఁక నీ వేమిచేసెదవు” అని ప్రశ్నించెను. శివాజీ చేతులుమోడ్చుకొని స్వామీ! మీ చరణసేవ గావించుచుఁ గాలము గడుపుదు ననెను ఈ మాటలువిని సమర్థుఁడు నవ్వి యిట్లనెను. “బాబా! ఏది యెవనికార్యమో? అది వాఁడే చేయుట యుచితము. బ్రాహ్మణులు జప తపములొనరించి జ్ఞానసంపాదనము గావింపవలెను. క్షత్రియులు క్షాత్రధర్మపాలనము గావింపవలెను. ఈ విధముగాఁ దమతమకర్తవ్యములను నెరవేర్చుచుండుటవలన మోక్ష ప్రాప్తి యగును. తమతమకర్మలను యథోచితరీతిగఁ బూర్ణపఱచుటయందే జన్మసార్థకత్వము గలదు. పూర్వకాలమున రామచంద్రుఁడుగూడఁ దన కులగురువగు వసిష్ఠునకు తనరాజ్యమును సమర్పించెను. ఆ సమయమున వశిష్ఠుఁడు శ్రీరామునకు యోగవాసిష్ఠ రూపముగ నీతి, న్యాయ, ధర్మములను నుపదేశించి రాజ్యము నాతనికి మఱలనొసంగెను. జనకమహారాజునైతము యాజ్ఞవల్క్యునకుఁ దనరాజ్యము నిచ్చెను. ఆ సమయమున నాతఁడు జనకునకు రాజధర్మముల నుపదేశించి రాజ్యము తిరుగ నొసంగెను. శివబా! విరాగులమగు మాబోంట్లకు రాజ్యముతో నేమియావశ్యకము? ఎప్పుడేని మే మంగీకరించినచో దానిని వ్యవహరించుట కొకమంత్రి గావలెగదా! ఆ మంత్రివి నీవేకమ్ము! రాజ్యము నాయదిగ భావించి దానిని బరిపాలించుము” ఈ యుపదేశమును వినఁగానే శివాజీ యంతఃకరణము గద్గదికమయ్యెను. ఇఁక రాజ్యమును మఱలఁ గైకొనుటదక్క వేటొకయుపాయము లేదని తెలిసికొని శివాజీ సమర్థు నిట్లు ప్రార్థించెను. “కృపాపూర్వకముగా నిపుడు మీ పాదుకలను నా కనుగ్రహింపుఁడు. వానినే సింహాసనమునందుంచి నేను మీ ప్రధానునివలె రాజ్యకార్యములు నెరవేర్చెదను.” సమర్థుఁ డీ ప్రార్థనము నంగీకరించెను. అప్పటినుండి శివాజీ తనరాజ్యచిహ్నమును (జెండాను) కాషాయవర్ణము గలదానిగ నొనర్చెను. మహారాష్ట్రుల కాషాయవర్ణ పతాకము ఇతిహాసమునఁ బ్రసిద్ధముగ నున్నది.

శివాజీమహారాజు సామన్ గడ దుర్గమును నిర్మించునపు డొక దినమున దుర్గ నిర్మాణకార్యమునం బాటువడుచున్న వందలకొలది మనుజులఁగాంచి “ఇందటిని నేను పోషించుచున్నాఁడను గదా ! నేను ధన్యుఁడను.” అని తలంచుకొనెను. ఈ తలపు కలుగఁగనే శివాజీమహారాజు మానసమునం దొకవిధముగ నభిమాన ముదయించెను. ఇంతలో నాకస్మికముగా సమర్థుఁ డచటికరుదెంచెను. ఆతనిగాంచఁగనే శివాజీ దండ ప్రణామము లాచరించి స్వామీ ! తా మాకస్మికముగ నేఁడు విచ్చేయుటకుఁ గారణం బేమి? యని ప్రశ్నించెను. సమర్థుఁ డిట్లు నుడివెను. “నీవు శ్రీమంతుఁడవు. వేలకొలది మనుజులను బాలించు నేర్పరివి. కావుననే నేఁడు నీ కర్మశాలను జూడనేతెంచితిని.” ఇది యంతయు మీ యనుగ్రహఫలమే యని శివాజీ బదులుచెప్పెను. ఈ విధముగఁ బ్రసంగము జరుగుచుండ సమర్థునిదృష్టి సమీపమునందలి యొకతాతిమీఁది కరిగెను. ఆ రాతిని దెప్పించి సమర్థుఁడు శివాజీనిజూచి మీ పనివాండ్రలో నొకనిబిలిపించి యిప్పుడే యీ తాతిని బగులఁగొట్టింపుమని చెప్పెను. శివాజీవలన నాజ్ఞనొందిన కర్మకారుఁ డా రాతిని బగులఁగొట్టసాగెను. సమర్థుఁ డా కర్మకారునితో మిగుల దెబ్బతగులఁగూడదు. సరిగ్గ రెండుతునకలు మాత్రమే యగునటుల జాగ్రత్తగఁ గొట్టవలయునని చెప్పెను. ఆ విధముగనే రెండుఖండములుగఁ గొట్టఁగనే దాని నడిమిభాగమందుఁ గొంచెము నీరును బ్రదికియున్న యొక పిల్లలకప్పయు గోచరించెను. ఈ చమత్కారమునుగాంచి యచట జనులందఱు నాశ్చర్యపడిరి. అప్పుడు సమర్థుఁడు శివాజీ కభిముఖుడై శివబా ! నీ యోగ్యత చాల గొప్పది. మఱియు నీ లీల లగాధముగనున్నవి! చూడుము. ఈ యాశ్చర్యకరముగ నంశ మింక నెవనివలన జరుగఁగలదు? అని పలికెను. దీనిలో నాదే మున్నదని శివాజీపలికెను. సమర్థుఁ డందులకుఁ జిఱునవ్వునవ్వి “లేకేమి ! నీవుదక్క నింకఁ గర్తయెవఁడు ! నీవుదక్క జీవుల నింక నెవఁడు పాలింపఁగలఁడు?” అని పలికెను. అప్పుడు శివాజీ మహారాజు చకితుడై తన ప్రమాదమును దెలిసికొని యిట్లు నుడివెను. “స్వామీ ! నేను పామరుఁడను. నావలన నేమియుఁ గాజాలదు. ఈ దాసుని తుమింపుడు.” సమర్థుఁడు శివాజీనిజూచి “ఓయీ సోదరా ! తుమించుటకే సమయమునకు నేనిచ్చటికి వచ్చితిని. నీవు శ్రీరాముని ప్రభుత్వమునం దొక పెద్దనేవకుఁడవు. నీ చేతినుండి యీ ప్రభు వితరుల కొసంగుచున్నాఁడు. ఇంతమాత్రమునకు నీ వీ విధముగ నెప్పుడును నభిమానము నొందఁ దగదు” అని పలికెను. దీనిని విని శివాజీమహారాజు మిగులఁ బశ్చాత్తాపమునొందెను. మఱియు నాతఁడు సమర్థుని చరణపద్మములపైఁబడి మాటిమాటికి తమూర్పణమును వేడుకొనెను. ఈ శిక్షాదాయకముగ చమత్కారము ననుసరించి యొకచిత్రకారుఁ డొకచిత్రపటమును వ్రాసియున్నాఁడు.

సమర్థుఁ డొకదినమున సజ్జనగడమునం దాసీనుడై శిష్యుమండలి యొసంగు ప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరము నిచ్చుచుండెను. ఇంతలో దనశరీరముపై నొక కడుమున్నట్లు

గోచరించెను. సమర్థుఁ డదిచూచి “నా తల్లి నా కొఱకు దేవికి బంగారుపుష్పము సమర్పింతునని మ్రొక్కుకొనెను. ఆ సంకల్పము నెరవేరలేదను నంశము జ్ఞాపకమునకుఁ దెచ్చుకొనెను. శివాజీచే స్థాపింపఁబడిన ప్రతాపగడమునందలి దేవీసన్నిధికి సమర్థుఁ డేగి తనతల్లి మ్రొక్కుకొన్న స్వర్ణపుష్పమును సమర్పించెను. అప్పుడు దేవినిగూర్చి సమర్థుఁ డొనరించిన స్తుతియందు ఆతని యాత్మ చరిత్రోల్లేఖనముగూడఁ గొంతకలదు. అంత్యమున నుడివిన నాలుగు పద్యములలోనున్న శివాజిని గూర్చిన స్తావనము జ్ఞాపకముంచుకొనఁ దగినది. అందలి భావార్థము నిట నుదాహరింతుము.

“ఓ మాతా! నా స్తావన మొక్కటిమాత్రమే! నీవు నాకు వరము లనుగ్రహింప నెంచినచో నీ కభిమాన పాత్రుఁడును, సర్వకాల సర్వావస్థలందును నీవాఁడును నగు శివాజిని రక్షింపుము. ఆతనిని నేను జూచుచుండఁగనే వైభవ శిఖరమునందధిష్టింపఁ జేయుము. ఇదియే నా కొసంగఁదగిన వరప్రసాదము. నేటిదనుక నీ వసంఖ్యాకులగు దుష్టులను సంహరించితివని వినియుంటిని. ఈ సమయమున నాకుఁ బ్రీతి కలిగింపుము. దేవగణములోని వారెల్లరును మా మిత్రులను మఱచిరి. నీ వింక నెంతదనుక మాస్వత్వములఁ బరీక్షించెదవు? ఓ దేవీ! నీ భక్తుల మనోరథమును శీఘ్రముగ సఫలమొనర్పుము. నే నత్యంతాతురుండనై యున్నాఁడఁ గావున తీమింపుము. నా కోర్కె సఫలము గావింపుము.”

అహ! శివాజీమహారాజెంతధన్యాత్ముఁడు. ఆతని యైశ్వర్యాభివృద్ధికై సద్గురుఁడగు సమర్థుడు దేవి నీ విధముగఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడు. సమర్థుని యొక్కయు, శివాజి యొక్కయుఁ బరస్పర సంబంధమునందంతకంటె సభిషముగ నే విషయమును వ్రాయదుము? ఏ మహాత్కార్యముకొఱకు శ్రీ రామదాసస్వామి తన పుణ్యమంతయు వ్యయమొనరించెనో? తనకుగల శక్తిసామర్థ్యమును వినియోగించెనో? దాని నాతని యిష్టానుసారముగ శ్రీరామచంద్రమూర్తి పూర్తిజేసెను. ఈ విషయ మింకను సింహావలోకనము వలనఁగూడఁ దెలియగలదు.

సమకాలికులగు నుపదేశకులు

శ్రీ రామదాసస్వామి తన జీవితకాలమునందు మహారాష్ట్రదేశమున స్వధర్మ స్థాపనమునకును సమాజ హితమునకును నొనరించిన యత్యాధిక కార్యములలో నాతని సమకాలికులగు నుపదేశకులు (సాధుపుగుఱులు) కవులుగూడ సహాయముగ నుండిరి. ఆ సమయమున మహారాష్ట్ర సమాజ మభ్యున్నతి బడయుట కావశ్యకములగు సనాతన ధర్మవ్యాప్తి, జాతి నిబంధనములలో నిష్ఠాతత్వము, కర్తవ్యపరాయణత్వము, ఏకత్వము, మున్నగు గుణశిక్షణములను అనేక సాధుసత్తములు కవిజనులు తమ ప్రవర్తనమువలనను, ఉపదేశములవలనను గావించుచుండిరి. మొట్టమొదట ధర్మశాస్త్రాది గ్రంథములన్నియు సంస్కృతమునందుండెడివి. అందుచే బండ్లితులు, విశేషజ్ఞులు నగువారలు

దక్కఁ దక్కినవార లెవ్వరును జదివీ లాభము గ్రహింపఁజాలకుండిరి. కాని సమర్థుని సమకాలికులగు సాధుజనులు, కవీశ్వరులు తమ యుపదేశములను మాతృభాషయగు మహారాష్ట్రమునందే గావింప నారంభించిరి. ఈ కారణమున నహంకారపూరితులగు కొందఱి వలన వారలకుఁ గొంతకష్టమును సహింపవలసివచ్చెను. వారల మాతృభాషాప్రేమవలన జనసమాజమున కసాధారణమగు హితము కలిగెను. యూరపుఖండమునందు “బాయి బిల్”ను ఆంగ్లభాషయం దనువదించి “లూథరను” ధర్మసంక్రాంతివీజమును నాటినట్లు మహారాష్ట్రోపదేశకులు (విశేషించి రామదాసస్వామి కాలమునను దరువాతి కాలమునను గల ఉపదేశకులు) సంస్కృతమునందు మరుగుపడియున్న సమస్తజ్ఞానభాండామును మహారాష్ట్రభాషాముఖమున సర్వసాధారణులగు జనులకు సుగమమును, సులభమును గావించిరి. క్రీ. శ. 1895 లో పూనా సార్వజనిక సభాపక్షమునఁ బ్రచురించు త్రైమాసిక పత్రికయం దిట్లు వ్రాయబడెను.

The saints and prophets addressed the people both in speech and writing in their own vernacular and boldly opened the hitherto hidden and unknown treasures to all and sundry men and women, Brahmans and Sudras alike. These early Marathi writers knew that modern India, after Budhistic revolution, was less influenced by the Vedas and Shastras than by the Ramayana and Mahabharata the Bhagavata Puranam and the Gita, and these latter works were translated and made accessible to all.

(ఋషులును, భక్తులును, కవితయందును, మాటలయందును, దేశభాషల నుపయోగించిరి. అందుచే బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతరులకును స్త్రీ పురుషులకును అంతవఱకు మఱుఁగైయున్న విజ్ఞానము బహిర్గతమయ్యెను. బౌద్ధమత విజృంభణమున కనంతరము నవీన భారతవర్షమునందు వేదశాస్త్రములకంటె భగవద్గీతా భారత భాగవత రామాయణము లెక్కుడుగ ఆకర్షించుచున్నవని యీ ప్రాచీన మహారాష్ట్రకవులు గ్రహించి వానిని దేశభాషలలోనికి అనువదించి యందఱి యందుబాటులోనికి దెచ్చిరి.)

ఈ యుపాయముచే మహారాష్ట్రదేశమునందు ధర్మము వృద్ధి నొందెను. జనులు తమ సమాజమునకు దేశమునకు హితముగావించుటయందు సమర్థులైరి. ఈ విధముగ సమర్థుని కాలమునందు ధర్మమునకు, స్వజనమునకు, స్వజాతికి, స్వభాషకు సేవగావించిన వారిలోఁ గొందఱి వృత్తాంతములను దెలిపుట యావశ్యకమై యున్నది. జయరామ స్వామి, రంగనాథస్వామి, ఆనందమూర్తి, కేశవస్వామి, మోరయాదేవుఁడు, తుకారాం బాబా, వామనపండితుఁడు, దేవీదాసుఁడు, కూర్మదాసు, రామాజీ, బోధలేబాబా, నృసింహసరస్వతి, ముక్తేశ్వరుఁడు, విఠ్ఠలకవి, అనంతకవి, ఆనందతనయుఁడు, నిరంజన స్వామి, షేకుమహమ్మదు, శివదీనుఁడు, మున్నగు పలువురు సాధువులును, కవులును సమర్థునకు సమకాలికులుగ నుండిరి. వీర లందఱివిషయమును గొంచెము గొంచెముగా

వ్రాసినను బ్రకృత వ్యాసము మిగుల విస్తరించి పోవఁగలదు. కావున వీరిలోని మొదటి నలుగురు సాధుపురుషుల విషయము మాత్రము కొంచెము వ్రాసి యీ భాగము ముగింతుము.

మహారాష్ట్రమునందు రామదాస పంచాయతనమునకు మిగులఁ బ్రసిద్ధిగలదు. ఈ పంచాయతనములో శ్రీ రామదాసస్వామితోఁబాటుగ జయరామస్వామియు, రంగనాథస్వామియు, ఆనందమూర్తియు, కేశవస్వామియుఁ గలరు. భికాజీపంతు దేశ పాండేయను నాతఁడు కాసరాబాదు పరగణాలోని మాండవగణ మను గ్రామవాస్తవ్యుఁడు. ఈతనిభార్య కృష్ణాబాయి. జయరామస్వామి యీ దంపతుల కుమారుఁడు. తన తల్లితోఁ గలిసి జయరామస్వామి పండరిపురమునందు వసించుచుండెను. అచట భక్తియుతముగ భజనముగావించి భగవద్దర్శన మొందిన పిమ్మట నాతఁడు “బడ్ గావు” అను గ్రామము నందలి “కృష్ణాజీఆపా అభ్యంకరుని” కడ కరిగెను. ఆతని యువదేశమువలన జయరామ స్వామి రామదాసస్వామికి శిష్యుఁడయ్యెను. జయరామస్వామి శాంతిపంచీకరణము, సీతాస్వయంవరము, రుక్మిణీ స్వయంవరము అను గ్రంథములను రచించి క్రీ.శ. 1672లో మరణించెను. గోపాలపంతు బయాబఁబాయిల కుమారుఁడు రంగనాథస్వామి. రంగనాథ స్వామి యన్నయగు బ్రహ్మనందస్వామి గొప్ప సాధుపురుషుఁడు. బ్రహ్మనందస్వామి కుమారుఁడగు శ్రీధరకవి రామవిజయము, హరివిజయము, పాండవప్రతాపము, భగవద్గీత, శివలీలామృతము మున్నగు ననేక గ్రంథములు రచించెను. మహారాష్ట్ర దేశీయులగు పిన్నలు పెద్దలు నగువారెల్ల నిప్పటికిని మిగుల నుత్సాహముతో నితని గ్రంథములు చదువుచుండుదురు. రంగనాథస్వామి నిత్యమును రామదాసస్వామిని సందర్శింపఁ దలంచి సజ్జనగడమునకు సమీపమునం దున్న నిగడీగ్రామమున మఠము గట్టించుకొని యచట నివసించుచుండెను. ఈ స్వామి గొప్పరాజయోగియు, విలాసపురుషుఁడు నై యుండెను. నిరంతర మీతఁడు గొప్ప యైశ్వర్యశాలివలె నుండువాఁడు. తలపయి జలతారు పనిగల పట్టుపాగయు, జెవులకు విలువగల మంచముత్యముల పోగులు, శరీరముపై జరీ పనితనముగల అంగరకాయు, చేతిలో బాకును, వీపుపై డాలును ధరించి మిగుల మూల్యముగల యున్నతాశ్వము నెక్కి వెలుపలకు బయలుదేరువాఁడు. వెంట దాదాపుగఁ గౌపీనధారులగు బ్రహ్మచారిశిష్యులుండువారు. రంగనాథస్వామిగూడ బాలబ్రహ్మచారి. ఆతఁడు లాగునకు లోపలఁ గౌపీనముఁ ధరించువాఁడు. బృహద్వాక్యవృత్తి, చిత్సదానంద లహరి, వాసిష్ఠసారము మొదలగు నుత్తమోత్తమ గ్రంథముల నీతఁడు రచించెను. క్రీ.శ. 1684 లో నీతఁడు సమాధి గైకొనెను. ఆనందమూర్తి రంగనాథస్వామి శిష్యుఁడు. సమర్థుఁ డాతని చిరంజీవా! యని పిలుచువాఁడు. క్రీ.శ. 1696 లో నాతఁడు సమాధి గైకొనెను. ఆతని సమాధి బ్రహ్మనాథమునందుఁ గలదు. మహారాష్ట్రభాషలో ఆనంద స్వామి యనేక చాటుపద్యములను రచించెను. కేశవస్వామి యిపుడు హైదరాబాద్ నఁ

బడు భాగ్యనగరమునందు వసించుచుండెను. అతని గురుఁడు కాశీరాజస్వామి. కేశవస్వామి కొన్ని విస్ఫుటాభంగపద్యములు రచించెను. క్రీ.శ. 1682 లో నీతఁడు స్వర్గవాసీయయ్యెను.

రామదాస పంచాయతనమునందలి పైని బేర్కొనిన నలుగురు సాధువులునులే గాక సమకాలికులగు నితరసాధువులును, గవీశ్వరులును, శ్రీ రామదాసస్వామిని మిగుల సన్మానించువారు. వామనపండితుఁడు మహారాష్ట్రమునందు సుప్రసిద్ధకవియు, గొప్ప సంస్కృత విద్వాంసుఁడును శాస్త్రజ్ఞుఁడును నై యుండెను. కాశీమొదలు రామేశ్వరము దనుకఁ దన యపూర్వ విద్యతాస్మర్యమును బ్రదర్శించి సమకాలిక పండితులవలన జయపత్రముల నార్జించెను. అతఁడు మాతృభాష యగు మహారాష్ట్రమునందును సంస్కృతమునందును ఉత్తమోత్తమగ్రంథము లెన్నియో రచించెను. అందు నిగమసార మను సంస్కృతగ్రంథము మిగులఁ బ్రశస్తమైనది. తొలుదొలుత వామనపండితుఁడు తన మాతృభాషను నిందించువాఁడు. సాధుజనులయెడల విశేషించి పూజ్యభావ మాతనికి లేకుండెడిది. “శ్రీ రామదాసస్వామితోఁ గలిసికొన్నప్పటినుండియు నాతని గర్వమంతయు నశించెను. రామదాసస్వామి సందియములన్నియుఁ దొలంగించి తన యపూర్వచమత్కృతిచే నాతని సంస్కరించి సాధుజనుల విషయమునందు శ్రద్ధాభక్తులు గలిగించెను. సమర్థుఁడు వామనపండితుని శిష్యునిగాఁ జేసికొని మహారాష్ట్రములో గ్రంథములు వ్రాయుమని యాజ్ఞాపించెను. నాఁటనుండి మహారాష్ట్రభాషలో దాదాపుగ వఁబడియఱువది గ్రంథము లను రచించెను. శ్రీ భగవద్గీతపై నాతఁడు వ్రాసిన టీకాత్మకమగు ఓపీ చందోగ్రంథ మద్వితీయమైనది. వామనపండితుఁడు వ్రాసిన గ్రంథములలోని పద్యములన్నియుఁ గలిసి దాదాపు పండ్రెండు లక్షలగునని చెప్పుదురు. ఈ విధముగా రామదాసస్వామి సమకాలిక పండితుల హృదయములందు మాతృభాష యగు మహారాష్ట్రమునందుఁ బ్రేమగల్గించెను.

సమర్థుని శిష్యులు, అతని సంప్రదాయక మతములు

సమర్థ రామదాసస్వామికి శిష్యు లెందఱు? ఎక్కడెక్కడ నెవరుండిరి? తన సాంప్రదాయకమతముల నెక్కడెక్కడ నెన్నింటిని స్థాపించెను? ఎవ్వరెవరిని మతాధీశ్వరులుగ నొనర్చెను? అను విషయములను నిశ్చయముగాఁ దెలుప సాధ్యముగాదు. మహారాష్ట్రేతిహాసమునందును బ్రాచీనకావ్య సాహిత్యములందును బరిశోధనము గావించు వారలు శ్రీ రామదాసస్వామి వేలకొలది శిష్యులను వందలకొలది మహాంతులను గావించెననియు అనేకస్థానములందు మతములు నెలకొల్పెననియు ఆతని శిష్యులును మహాంతులును ఆర్యావర్తమునం దంతటను విశేషించి మహారాష్ట్రమునందును దిరిగి స్వధర్మమును, నుసీతిని నుపదేశించి జనులలో జాగరూకత గలిగించిరనియు వారల గణించుట యశక్తమనియుఁ జెప్పుచున్నారు. స్వయముగ సమర్థుఁడు దాసబోధమునందు (ద ౧౯ స ౧౦ లో) “జను లెందఱున్నారో జనసముదాయ మెంతగలదో తెలియదు.

జనులందరిని శ్రవణ మననములందుఁ బ్రవేశ పెట్టి సముదాయముల గణించుట యసాధ్యము" అని వ్రాసియున్నాఁడు. అతని ప్రసిద్ధశిష్యుఁడగు కళ్యాణస్వామి యొక తావున "ఈ భూమండలమునఁగల సమర్థుని భక్తమండలి నెవ్వరును గణింపఁజాలరు" అని వ్రాయుచున్నాఁడు. గిరిధరస్వామియు "సమర్థుఁ డెందఱో శిష్యులను మహాంతులను గుప్త రూపముగ నుంచెను. సమర్థుఁడొకఁడు వారి నితరు లెఱుంగరు" అని వ్రాసెను. సారాంశ మేమన ! శ్రీ సమర్థుఁడ నేకులను దన జీవితకాలమున శిష్యులుగను మహాంతులు గను నొనర్చెను. అనేక స్థానములందు మఠముల నెలకొల్పెను. ఈ కాలమున వారందఱి జాడల నెఱుంగుట కేవలము కఠినతరమెగాక యసంభవమనిగూడఁ దోచుచున్నది.

సమర్థుని శిష్యగణమును లెక్కించుట యసంభవమైనను నాతని జీవితచరిత్రమును లిఖించిన మహానుభావులగు మహాంతులు కొందఱు సమర్థుని శిష్యులయొక్కయు మఠములయొక్కయు సామయులఁ బేర్కొనిరి. భూలియా (ఖాన్దేము) యందలి సత్కార్యోత్తేజక సభామండలివారు శ్రీ రామదాసస్వామి కవిత్వమునందుఁ బ్రథమ ఖండమును బ్రచురించిరి. అందలి ప్రస్తావనలో శ్రీ రామదాసస్వామి సంప్రదాయులగు మహాంతులను శిష్యులను మఠములను గొంచెము వర్ణించిరి. దాని నాధారముగాఁ దీసికొని కొన్ని విషయము లుదాహరింతుము.

శ్రీ సమర్థుని మఠాధిపతులలో నిప్పటికి ఎనుబదియాఱుగురి జాడ మాత్రము తెలిసినది అందుఁ గొందఱి నామముల మాత్రము తెలుపుదుము. 1. డోమగావుమఠము నందు కళ్యాణస్వామియు, 2. శిరగావు మఠమునందు దత్తాత్రేయ స్వామియు, 3. కణాపేర్ మఠమునందు వాసుదేవస్వామియు, 4. దాదేగావుమఠమున దేవదాసును, 5. టాకలి ఇందూరు బోధనమఠములయందు ఉద్ధవస్వామియు, 6. చాఫలు మఠమునందు దివాకర స్వామియు, 7. కర్ణాటక మఠమునందు అనంతమానియు నుండిరి. 8. విశ్వనాథపండితుఁ డుత్తరహిందూస్థానమునను, 9. బాలకృష్ణుఁడు బరారునందును, 10. మాధవుఁడు, యాదవుఁడు, వేణీమాధవుఁడు ప్రయాగయందును, 11. జనార్దనుఁడు సూరతునందును, 12. శ్రీధరుఁడు రామకోటయందును, 13. గోవిందుఁడు గోవాయలందును, 14. శివరాముఁడు త్రిలింగ ప్రాంతమునందును, 15. శంకరుఁడు శ్రీరంగపట్టణమునందును, 16. హరిశ్చంద్రుఁడు అంతర్దేవియందును, 17. రామకృష్ణుఁడు అయోధ్యయందును, 18. హరికృష్ణుఁడు మధురయందును, 19. జయకృష్ణుఁడు మాయాపురమందును, 20. రామచంద్రుఁడు కాశీయందును, 21. భగవంతుఁడు కాంధిమందును, 22. హరి ద్వారకయందును, 23. దయాళు బదరీ కేదారమునందును, 24. బ్రహ్మదాసు ఓంకారేశ్వరమునందును, 25. బల్లాలుఁడు జగన్నాథమునందును. 26. హనుమానుఁడు రామేశ్వరమునందును వసించుచుండిరి.

ఈ నామములు వారల మూలనామములు గావు. ఇందుఁ బెక్కునామములు సమర్థుఁడు పెట్టినవి. తఱుచుగా నీ దేశమునందలి ప్రతి ప్రధానస్థలమునందును నాతని

మహాంతులు (మతాధిపతులు) వసించుచుండిరి. ఆతఁడు తన మహాంతుల సంపత్తిని తీర్చి తేల్చుచు లేడు. ఈ మహాంతులు చిరకాలము శిష్యులవలె సమర్థుని యొద్దనుండి సాంప్రదాయిక శిక్షణము నొందుచుఁ బరమార్థమార్గ రహస్యములను జక్కఁగ నెఱుంగుచు సమర్థుని గ్రంథములకుఁ బ్రతులువ్రాసి శ్రద్ధాపూర్వకముగాఁ బఠాయణ మొనర్చుచు నందలి గూఢతత్త్వములను స్వయముగా ననుభవప్రాప్తి గావించుకొనుచు శాస్త్రవచనమును, గురువచనమును, ఆత్మసానుభవమును, నిశ్చయము నొనరించుచు నుండువారు. అనంతరము

ఆతాపహాణార్తేం హామేనాకా | బాణార్తేం జాయే నాకా

తుటలీ మనాంతీల్ ఆశంకా | జన్మ మృత్యుచీ॥ ౪౪ - ద ౬ - స ౨.

ఈ విధముగ నిర్భయము, నిశ్శంకము నగు వృత్తితో జగదుద్ధరణమును కఠినకార్య మొనరించుటకై శ్రీ సమర్థుని యాజ్ఞానుసారముగ సమగ్ర హిందూదేశమునందును లేక యేదేని యొక విశిష్టప్రాంతమునందును సమర్థుని మహాంతులు సంచరించుచుండిరి. సమర్థుఁడు మహాంతుయొక్క ముఖ్యకర్తవ్యము నిట్లు చెప్పెను.

మహాన్తేం మహాన్త్ కరావేం యుక్తిబుద్ధీనేం భరావేం

బాణాతేం కరూణా విభరావేం | నానాదేశీం. ౨౫-ద. ౧౧-స॥ ౧౦.

మహాంతు, ఇంక ననేక మహాంతులను సిద్ధపఱుపవలెను. వారియందు యుక్తిని, బుద్ధిని జక్కఁగ నింపవలెను. ఈ విధముగ ననేకజ్ఞాతలగు మహాంతులను సిద్ధపఱచి నానాదేశములందు వ్యాపింపఁజేయవలెను. ఇది యాతని కర్తవ్యము.” ఈ కర్తవ్యమును యథోచితముగాఁ బాటించుటకై పరిభ్రమణము, వివేకము, కష్టసహనశక్తి, మృత్యువు నెడ నిర్భయత్వము, యశమునం దలాలసత్వము, వైరాగ్యము, నిస్పృహత్వము, చాతుర్యము, విచక్షణత్వము, మృదువచనము, క్షమ, శాంతి, సహిష్ణుత్వము, పరోపకారబుద్ధి, ఉత్సాహము, మున్నగు ననేక విశిష్టగుణము లావశ్యకములు. ఈ గుణముల నన్నింటిని సమర్థుఁడు తన గ్రంథములందు (విశేషించి రామాయణ దాసబోధల) వర్ణించియున్నాఁడు.

ఈ మహాంతులు భ్రమణముగావించునపుడుగాని మతమునం దున్నపుడుగాని యే యే పను లేవిధముగఁ జేయువారో వారి కార్యక్రమ మెట్లుండెనో వార లేవిధముగ నుండినో వారి వర్తన మెట్టిదో సమర్థుఁ డెట్లు వీరలను బరిశీలించుచుండెనో తెలిసికొనఁ దగిన ప్రమాణసహితములగు పూర్వదృష్టాంతము లింతవఱకు లభింప లేదు. ఇది యెంతయు విచారకరము. ఈ మహాంతుల కార్యప్రణాళికకు సంబంధించిన సప్రమాణ మగు నితిహాసము లభించినచో శ్రీ సమర్థరామదాసస్వామి జీవితచరిత్రమునందలి ముఖ్య భాగముపై నప్రతిమ ప్రకాశము కలుగఁగలదు.

శ్రీ సమర్థునకు శిష్యులేగాక శిష్యురాంధ్రుగూడ వేలకొలదిగ నుండిరనుటకు సందేహములేదు. పురుషులలో శ్రీ భక్తపతి శివాజీమహారాజును నామముమాత్ర మించట

నుదాహరించుట యీ శీర్షికకుఁ జాలును. శ్రీ వర్గమునందు సీతాబాయి, చిమరాబాయి, అంబిక, ద్వారకబాయి, భవానీబాయి, కృష్ణాబాయి, వేణుబాయి, మరాబాయి, అన్నపూర్ణ, గంగాబాయి, గోదాబాయి మున్నగువారలు ప్రసిద్ధురాంధ్రు. వీరిలో వేణుబాయి సీతాస్వయంవరము, మంగళరామాయణము, సంకేత రామాయణము, లవకుశ రామాయణము, సుందర రామాయణము, అబ్ధరామాయణము, భాషారామాయణము మున్నగు ననేక గ్రంథరాజములను రచించెను.

సమర్థుని గ్రంథములు

ఇతిహాసదృష్టితోఁ జూచినచోఁ బ్రాచీనకవులయొక్కయు సాధువులయొక్కయు గ్రంథసముదాయమును రాష్ట్రీయ సాహిత్యమని చెప్పవచ్చును. ఆ రాష్ట్రీయ సాహిత్య మెంతసూక్ష్మముగ నెంత మార్మికముగ నభ్యాసమొనరించిన నాకాలపు రాష్ట్రీయవిజ్ఞాన మంత యధికమగును. భరతఖండమునందలి యే ప్రాంతమునందైనను ప్రాయికముగఁ బ్రాకృతభాషయందుఁ తోలుదోలుత గద్యగ్రంథముల వ్రాయుచుండు ప్రణాళిక లేనట్లు తోఁచుచున్నది. మాటలాడుభాష గద్యగనుండినను, రాజకీయ వ్యవహారముగద్యగ వ్రాయఁబడుచున్నను, కవులు సాధువులు మాత్రము ప్రాయికముగఁ బద్యమునందే గ్రంథ రచనము గావించుచుండిరి. ఈ సాధువులయొక్కయు, కవులయొక్కయు రచనాశైలి యందును, భిన్నభిన్న ఛందముల నేరుటయందును దప్పక గొంతభేదము మాత్రము గాన్పించును. ప్రాయికముగాఁ బ్రాచీనసాధువుల కవిత్వమునందు స్వతంత్రరచనము మిగులఁ దక్కువగాఁ గాన్పించును. శ్రీ రామదాసస్వామి యేదేని పౌరాణిక విషయము నందు మిగులఁ దక్కువగ గ్రంథరచన మొనరించెను. ప్రాయికముగ నాతని రచన మంతయు స్వతంత్రము. అతఁడు సాధారణముగ మనోరంజనార్థమై కవిత్వము వ్రాయ లేదు. ఆతని కవిత్వ మంతటియందును నేదియో ముఖ్యహేతువుఁ గలదు. ప్రాచీన ప్రథమసరించినమధ్యఁ మగూడఁ దన గ్రంథములన్నింటిని బద్యాత్మికములుగ రచించెను. అతఁడు కేవలము కావ్యరసప్రధానతనే తన ముఖ్యహేతువుగ భావించి పద్యాత్మికముగ గ్రంథరచన మొనర్చక తన గ్రంథములన్నింటి నుపదేశార్థమై రచించెను. జనసమాజ సంస్కరణమే యాతని గ్రంథరచనమునకుఁ బ్రధానహేతువు. దీనినిబట్టి యొకవేళ నాకాలమున గద్యమును వ్రాసెడి యాచారమున్నచో సమర్థుఁడుగూడఁ దనగ్రంథము లను గద్యమునందే వ్రాసియుండెడివాఁడని మన మూహింపవచ్చును.

ఇక సమర్థుఁడు కవియగునా? కాఁడా? ఒకవేళ నాతఁడు కవియగుచో నే శ్రేణిలోఁ జేరఁదగినవాఁడు? అను విషయము తెలిసికొనవలసియున్నది. ఆతని పద్య రచనమును గాంచి పలువు రాతనిని కవి యందురు. సర్వసాధారణులగు జనులు పద్య రచనమునే కావ్యమని భావించుటయే దీనికింగల కారణము. కాని సాహిత్యశాస్త్ర పరి

భాషానుసారముగ సమర్థుడు కవిగాఁడు. సమర్థుడు కవియొక్కయుఁ గవిత్వము యొక్కయు లక్షణములను దాసబోధ రామాయణములం దేవేవి చెప్పినో వాని ననుసరించి చూచినచో నాతఁడు కవి (ఆధునిక భాషయందుఁ బ్రతిభాశాలియుఁ బ్రాసాదికుఁడు, ఉపదేశకుఁడు) యని చెప్పవచ్చును. ఆతని కవిత్వమునందుఁ బ్రసాదగుణము నిండి యున్నది. మఱియు మనోహరదృష్టాంతములుగూడ విశేషించి కలవు. కాని యాతఁడు తన గ్రంథములోని దృష్టాంతములను ఇతర కావ్యగ్రంథములందువలె కేవల రమణీయత్వము, చమత్కారము, సమకూర్పు నుదాహరింపలేదు. అందందుఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన విషయములను బరిపోషణమొనర్చుటకే దృష్టాంతము లొసంగఁబడెను. ఈతని గ్రంథములం దద్భుతవక్తృత్వశక్తి గాన్పించుచు. అప్రతిబద్ధమగు విషయనిరూపణ ప్రవాహము వలనను, సముచితములగు శబ్దముల కూర్పులవలనను, చిత్రాకర్షకమగు విచారపద్ధతి వలనను జదువుచున్నవానికిఁ బ్రత్యక్షముగ బృహస్పతియో, వాచస్పతియో వ్యాఖ్యానము గావించుచున్నట్లు తోచును. సమర్థుడు దాసబోధమునందుఁ బ్రతిపాదించియున్న సిద్ధాంతవిషయములు, పరమతాత్త్వికములును, గహనములును, శాస్త్రీయములు నై యున్నను వానిని జదువునపుడు హృదయాహ్లాదకరమగు కావ్యమును జదువుచున్నారమని స్ఫురించుట కిదియే కారణము.

ఈ వివేచనమువలన సమర్థుఁ డెట్టియు త్రమోపదేశికుఁడగు కవియో యాతని గ్రంథస్వరూప మెట్టిదయో పాఠకులకు విదితముకాఁగలదు. ఆధునికకవుల దృష్టిలోఁ గూడ సమర్థుని గ్రంథములం దనేక కావ్యగుణములు గోచరించును. ఆతని రామాయణము నందలి యుద్ధకాండమునందు వీరరసము పరిపక్వమొందినది. ఆతని పద్యములందును గీర్తనములందును అభంగములందును గరుణరస మనుపమముగ నావిర్భవించినది. దాసబోధమునందు నిద్రానిరూపణము గావించునపుడు రామదాసస్వామి హాస్యభీభత్సరసములను బాగుగాఁ జిత్రించెను. కావ్యచమత్కృతియందు సైతము దాసబోధమునం దొకటి రెండు తావుల నుదాహరణములు లభింపఁగలవు. దాసబోధ పదునాలుగవ దశకములోని నాలుగవ సమాసమునందు “ఏకాఖడి” యను నక్షరాలంకారము గలదు.

కవులనుగూర్చియు, కవిత్వమునుగూర్చియు విచారించుటలో సమర్థుని భావ మెట్లుండెనో తెలిసికొనఁ బ్రయత్నించుదము. పాఠకుల కీ విషయమున నాతని ముఖము నుండియే యాతఁ డెట్టి కవియైనది విశదము కాఁగలదు. సమర్థుని మతానుసారముగ గద్యపద్యగ్రంథముల రచించువారలును నానాశాస్త్రములను వివేచనాపూర్వకముగఁ జర్చించువారలును కవులై యున్నారు. ఇంతియగాదు. మీదుమిక్కిలిగ వారు ప్రాసాదికులగు కవులై యున్నారు. సమర్థునిదృష్టిలోఁ బ్రతిభాసంపన్నుడగు వ్యక్తియే కవి. నవరసాత్మికమగు కవిత్వమును రచించు కవియు, గణితశాస్త్రీయు, వేదాంతియు, యోధయు, చిత్రకారుఁడును, వ్యాఖ్యాతయు, శిల్పియు, నిటులే యెవరైనఁగానిమ్ము. ప్రతిభా

లక్షణములుగలవాడే కవి యని సమర్థుని మతము. అతని మతము ననుసరించి చూచి నచో కేవల గ్రంథరూపముననేగాక యాచారరూపమున నున్నదిగూడఁ గవిత్వము తెలియును. సాధనము, పురశ్చరణము, తనము, తీర్థాటనము, ధైర్యము, శౌర్యము, ధృతి మున్నగువాని క్రియలుగూడఁ గవిత్వమునందుఁ జేరియున్నవి. సారాంశ మేమనఁ! ఆచారవిచారములు రెంటియందును నీశ్వరీయమున దివ్యాంశప్రతిభ కలిగియుంటయే కవిత్వ లక్షణము. మహాత్ముఁడగు తులసీదాసునలె సమర్థుఁడుగూడ నరస్తుతి విషయ కవిత్వమును నిషేధించెను. ఉదరశాంతి కై రచించు నరస్తుతి కవిత్వమునఁ దనయోగ్యత జూపించుట అధమత్వలక్షణమని సమర్థుని తలంపు. సమర్థుఁడు దాసబోధనో భక్తుఁడగు కవిని వర్ణించుచుఁ బ్రాసాదిక కవిత్వలక్షణములను నిష్కర్షణచేసే చూపెను.

నానాధ్యానే నానామూర్తిగ | నానాప్రతాప్ నానాశీర్షి
తయాపుడే నరస్తుతి | పృథతుల్య వాటి॥ 39.
త్యాచేం భక్తిచే కౌతుక్ | తయానాల్ ప్రసాదిక్
సహజ్ బోలతాం విశేక్ | ప్రగల్భానామో॥ 40.

“ఇట్టి కవి వాణినుండి సహజముగనే ప్రకటమగు హరిభక్తి శాసకము యొక్కయు, నానావిధములగు నీశ్వరధ్యానములయొక్కయు, నానావిధ మూర్తుల యొక్కయు, నానాప్రకారప్రతాపములయొక్కయు ఆవిర్భావమును ప్రాసాదిక కవిత్వ మందురు. ఆ కవిత్వము ముందు నరస్తుతి కవిత తృణతుల్యము” సమర్థుఁడు వాకోనిన యీ భావమునే ప్రాసాదిక కవియగు తులసీదాసు తన యద్వితీయ గ్రంథముగు “రామ చరిత మానసమునం దెంత చమత్కారముగ వ్రాసెనో చూపెను.”

భగవతి హేతుబిధి భవనబిహయా | సుమిరగ శారద ఆనతిథాయీ
కవికోవిద అస్ హృదయబిహారీ | గానహిం హరిజన్ కలిమలహరీ
కీన్హే ప్రాకృతజనగుణగానా | సిర్ధుని గిరాలాగిఃభితానా॥ ప్ర సో. దా. ౧౧

“భక్తి వర్ణనము గావించుటకై శారదాదేవి (వాణీరూపముతో) సుఖమయ మగు విధిభవనమునువదలి కవుల హృదయములలోనికిఁ బరుగెత్తి వచ్చుచున్నది. దీని నెఱింగిన కోవిదులగు కవిసత్తములు గలిమలమును హరించు హరియశమును గానము చేయుచున్నారు. తన పొట్టకొఱకు బలనొనముగ వాణికిఁ గట్టమునుగూర్చి ప్రాకృత జనుల గుణములను గానముచేయుటవలన నరస్యతదేవి తలదవవికొని చచ్చి తాపము నొందుచున్నది.” ఉదాహృతవిషయములంబట్టి సమర్థుఁడే తెగిగోఁ జేరఁదగిన కవియో కవుల విషయమునను గావ్యవిషయమునను అని విచార మెట్లుండునో యను విషయ మును మా పాఠకులు చక్కఁగఁ దెలిసికొనియే యుందురు. ఇంకఁ బాఠకులకు సమర్థుని గ్రంథసముదాయముతోఁ బరిచయము గలిగింతుము. సమర్థుని యుపదేశ గ్రంథభాంషా మపరిమితముగ నున్నది. సమర్థుని శిష్యుఁడగు అనంతకవి సమర్థుని గ్రంథములను సముక్తి

ముతోఁ బోల్చెను. వాస్తవమునకు సమర్థుని గ్రంథసముదాయము సముద్రమువలె వ్యాపకమును, అగాధమును, గంభీరమును నై యున్నదనియు నందనేకరత్నములు నిండి యున్నవనియుఁ జెప్పటకు సందేహింపఁ బనిలేదు. మహారాష్ట్రీయ విద్వాంసులు చిర కాలమునుండి సమర్థుని గ్రంథములకొఱ కన్వేషించుచున్నారు. కొందఱు ప్రకాశకు లాతని సమస్త గ్రంథములను బ్రకటించియున్నారు. కాని యిప్పటికి సమర్థుని గ్రంథసారమునందలి రత్నములు చాలకొలఁదిగనే లభించినవనియు, అందు నింతవఱకు జరిగిన కృషి సమగ్ర మని చెప్పఁజాలమనియు విద్వాంసుల యభిప్రాయము. ధూలియా (ఖాన్దేశము) లోని “సత్కార్యోత్తేజక సభ”వారు స్వయముగ సమర్థునియొక్కయు నాతని (రామదాసీయ) సంప్రదాయముయొక్కయు గ్రంథము లన్నింటిని వెలువరించు భారము వహించియున్నారు. ఈ సభవారి లిప్పటికి (శ్రీ) సమర్థుని గ్రంథములలోనుండి దాసబోధను (రాయలు 81 పేజీల యాకృతిలో 500 పుటలు) రామాయణము మొదలగు కొన్ని గ్రంథములను (దాదాపు 1000 పుటలను) బ్రచురించియున్నారు. ఇవిగాక యింకను జాలగ్రంథములు సభవారి యొద్దఁ బ్రకాశితము గావించుటకు సిద్ధముగ నున్నవి. పరిశోధనలవలనఁ బ్రతిసంవత్సరము ఏదో యొక నవీనగ్రంథము లభించుచునే యున్నది. కావున (శ్రీ) రామదాసస్వామియొక్క సమగ్ర గ్రంథసముదాయ మింతవఱకు లభింపలేదనియుఁ బ్రకటింపబడలేదనియు విశద మగుచున్నది. లభించిన గ్రంథములపేరుల నిట నుదాహరింతుము. ఇందుఁ గొన్ని అముద్రితగ్రంథములుగూడఁ గలవు.

౧. దాసబోధ, ౨. రామాయణము, ౩. మనస్సంబోధనశ్లోకములు, ౪. చౌదా (పదునాల్గు) శతకము, ౫. జనస్వభావగోసావీ, ౬. పంచసమాసి, ౭. జనాటపురుష్, ౮. మానసపూజ, ౯. జనాదాసబోధ, ౧౦. పంచీకరణ యోగము, ౧౧. చతుర్థయోగ మానము, ౧౨. రామగీతము, ౧౩. సప్తసమాసి, ౧౪. రామకృష్ణ స్తవము మొదలగునవి.

ఈ పేర్కొనిన గ్రంథములుగాక స్ఫుటాభంగములు, స్ఫుటశ్లోకములు, ఆరతులు, భూపాలములు, వివిధపదములు మున్నగు ననేక స్ఫుటప్రకరణములుగూడ లభించెను. ఈ గ్రంథసముదాయమునందలి ప్రముఖగ్రంథములతో మా పాఠకులకుఁ గొంచెము పరిచయముగలిగించుట యావశ్యకము. కాని యా విషయమునఁ గొంచెము కొంచెము వ్రాసినను ఈ సంగ్రహాశీవిత్తము విస్తరించునను భయముతో వదలితిమి. సమర్థుని శిష్యరహస్యముల నెఱుంగుట కాతని “దాసబోధ” మున్నగు గ్రంథముల యధోచితభావమును బ్రకటించుట అత్యంతావశ్యకము.

సింహావలోకనము

(శ్రీ) సమర్థరామదాసస్వామి తన యవతారమును సమాప్తిగావించుటకు ముందుగఁ దన సంతర్పితకార్యముల సిద్ధివిషయమునఁ దన గ్రంథాంతరములలో వ్రాసి

కొనియున్నాడు. దానినే సమర్థుని చరిత్రమన సింహావలోకనమని భావించగలము. మన స్వతంత్రకల్పనానుసారముగ మనకుఁ బరిశ్రమించుచున్న సింహావలోకనము గావించవలసిన యావశ్యకము లేదు. సమర్థుడు చాళుక్యరాజు సరిసరారణ్యములలో సంచరించునపు డును ఏకాంతమునఁ గూర్చున్నపుడును కష్టమేదేని ప్రశ్నించినచో దన తీవ్రవిషయములు జ్ఞాపకమునకు వచ్చినపుడెల్ల శ్రీరామచంద్రుని స్తుతించుచుండును. భగవానుని గుణములను గానముచేయుచు, దన తీవ్రచరిత్రమునందలి మనేక వృత్తాంతములనుగూడ సహజముగ నాతఁడు ఉల్లేఖించును. సమర్థుని స్ఫుటప్రకరణములందలి యాత్మ చరిత్ర మంతయు నీ సహజమగు నానందావస్థయొక్క ప్రమాధారమే. ఈ పద్యములలో సమర్థుడు ఈ కార్యమునంతయు నేనె యొనరించినని యెందును న్రాయలేదు. అన్ని స్థానములందును, రాముఁడే కర్త, రాముఁడే భోక్త యని న్రాసియున్నాడు. సమర్థుని వంటి నిరహంకారియు, నిస్పృహుఁడగు నగు పునుషుని కిదియే యుచితము. అహంకారమునందు మగ్నులైయున్న మనవంటి సాధారణములే “నేను నాది” యని నుడువుచుందురు. దాసబోధ ౬ వ దశకము ౭ వ సమంసమున సమర్థుఁ డిట్లు చెప్పెను.

“మీకర్తా ఐనేమనానీ! తేదేయా కష్టహంసీ

రామకర్తాన్మణితౌ పాననీ! యశోర్ని ప్రతాప. 3౬.

“నేను కర్తనని నుడివినచో నీకుఁ గష్టములు గలుగును. రాముఁడు కర్త యని నుడువుచో నీవు యశమును క్రిష్టిప్రతాపమును గాంచవచ్చు”. ఆనందభవము పేరుగల ౫౯ పద్యముల స్ఫుటప్రకరణమునందు సమర్థుఁడు తాను రామచంద్రుని యాజ్ఞానుసారముగా నారంభించిన బహుధరణాధ్య మొనరినచో స్థలమైనదియు వర్ణించెను. ఈ కవితాసారాంశముపై దృష్టిఁబెట్టినచో సమర్థుని తీవ్రచరిత్రపు సింహావలోకనము తనంతనే యగును. ప్రథమపద్యమున సమర్థుఁ డానందభవమున (నాసిక వంక వటిప్రాంతమున) కరుగుచు పేతువుని విచ్చూచిగాఁ దెచ్చెను. “బస్సుముఖమును, బరాదుఃఖమును మాటిమాటికిని గలుగు నిత్యముఖమును మోడియు సంసారమును త్యాగము గావించుటకును” దీనినిబట్టి సమర్థుఁ డిట్లు వదిలి పారిపోయిన నిరుణముననే ననమనస్సుతో బరమార్థవిషయిక పేతువును నిశ్చయించుకొననని పదనము కాగలము. తరువాత పద్యములో సమర్థుడు “ఆనందభవమునకుఁ జేరినచో నాదిత్యుల శ్రీరామ చరణము రాగమున లీనమయ్యెను” అని నుడివెను. దీనికిఁ దగులూర “ఈ ప్రపంచమున నే నట్టి గొప్ప దుఃఖములను సహించినచో స్వర్గస్వాదరణమున బట్టి విఘ్నము లాటవలసివచ్చిన ఆ విఘ్నములను వారించుటకై విఘ్నఘ్నమున బలగముని ప్రార్థించుచున్నాడ”ని నుడివెను. దీనికిఁ బిమ్మట ఆంజనేయుఁడు విఘ్నముల నట్లు నశంపఁజేసినదియు ఆయంకర్తముగ వర్ణించెను. ఈ వర్ణనమును బదువుటవలన స్వర్గస్వాదరణమునందు అనగా జప తపోనుష్ఠాన పురశ్చరణ తీర్థయాత్రాది భగవత్ప్రాప్తి సాధనముల నధ్యసించెడి సమయ

మున శ్రీ సమర్థుఁ డెట్టియాపదల నెదుర్కొనవలసివచ్చెనో విశదమగును. సమర్థుఁ డనంతరము ఆనందభువన తీర్థమహిమను గానమొనరించి మఱల బంధవిమోచనమునకు లేక లోకోద్ధరణమునకు భగవంతుఁడగు శ్రీరామచంద్రమూర్తి దేవ ముని సహితముగా నొనరించిన పనులును, దాను తలపెట్టిన కార్యములయందు రాముఁ డొనర్చిన సహాయములును (యవన) దండయాత్రలును జౌరాణికరీతిగ వర్ణించెను. ముష్కరములగు నీ కార్యములను వర్ణించి యా వర్ణనాంతమున దండయాత్రల యుద్దేశములనుగూడ సమర్థుఁడు స్పష్టముగ వివరించెను.

కల్పాంతమండలామోఠా ! మ్లేఛదైత్యబుడావయా

కై పక్షఘేతలాదేవీ ! ఆనందవనభూవసీం. ౨౭.

దైత్యులను సంహరించుటకు భగవానుఁడగు శ్రీరామచంద్రమూర్తి మా పక్షము స్వీకరించెను. మఱియు ఆనందభువనమున ఘనమును, ఘోరము నగు సంగర మొనరించెను. ప్రత్యక్ష భగవంతుఁడును, భక్తులపాలిటి కల్పద్రుమము నగు శ్రీరామచంద్రస్వామిని సమర్థుఁడు తనకు సహాయకునిగ నెప్పుడు గావించుకొనెనో యప్పుడే మనోరథములన్నియు సఫలమయ్యెననుటలో నాశ్చర్యమేమున్నది? భగవంతుని సహాయమున నే పరిణామము కలిగెనో అనఁగా ధర్మస్థాపనమునకును, లోకోద్ధరణమునకును, నే కార్యము లొనరింపఁ బడెనో వానినిగూర్చిన యుత్సాహజనకమగు వర్ణనము తక్కిన పద్యములలోఁ గలదు.

మహారాష్ట్రదేశపుఁ బదునేడవ శతాబ్ద చరిత్రముతోఁ బరిచయముగల వారలకు శ్రీ రామదాసస్వామినిగూర్చిన, పై నుడివిన యాత్మచరిత్ర సంబంధమగు సింహావలోకనముయొక్క యథార్థత చక్కఁగఁ దెలియఁగలదు. ఆ విషయమునం దింకను నధికముగా వ్రాయవలసిన యవసరము లేదు. సమర్థుఁడు మఱియొక స్ఫుటప్రకరణమున శ్రీరాముని మహిమను గానముచేయుచు మహారాష్ట్రుల జాగరూకత నీ విధముగఁ బేర్కొనెను. “ఇప్పుడు నలువైపులఁ బెచ్చుపెరిగిన ధర్మావనతిని అవపేశనమునుగాంచి దేవుఁడు కుపితుఁడై యున్నాఁడు. కావున నీక దేవన్రోహులును, అత్యాచారులును, నగువారలు తమ కార్యములన్నింటిని (అనీతి, అధర్మము, అత్యాచారములను) కట్టిపెట్టవలెను. జనులలో జాగరూకత కలిగినది. అదియే దేవుని చైతన్యరూపము. దానివలననే జనుల కోర్కె సఫలముకాగలదు. ఏమేమి జరుగునో యదియెల్ల మహారాష్ట్రమునందుండి చూడవలెను.”

స్ఫుటగ్రంథము ప్రథమ సమాసమునఁగూడ శ్రీరాముని గుణవర్ణనము గావించుతఱి సమర్థుని ముఖమునుండి స్వాభావికముగా వెలువడిన వాక్యములలో నాతఁడు తన చరిత్రపు సింహావలోకనమును గొంచెముగ వెల్లడించెను. ఆ పద్యముల సారాంశ మిది. “దీనులపాలిటి నాథుఁడగు శ్రీరాముఁడు వైభవమున సమర్థులందఱి కంటెను సమర్థుఁడు. అతఁడు నా మనోరథములను సఫలము గావించెను. నా యభిలాష

ఆ యేను ఋషిసాంప్రదాయము కొందరు దర్శన మిచ్చిరి. నాతో నీవు యేకతమున నాతో నీవు రామాయణము వ్రాయును ననె. నా గొప్పపై నాకు లేక నే నా మాట నమ్మనైతిని. లభ్యము చేయనైతిని.

స్వప్నమున రాముని దర్శనము

(శ్రీ)ముఖ సం॥రమున (శ్రీ)రామ ననయి నుండు స్వప్నమున (శ్రీ)రామ మూర్తి ఒక ఆచార్యులవారివలె "అనంద రామాయణము" కిది పుటయగు యిచ్చి తెనుఁగున వ్రాయుమనె. అది నా వలన చేయు ననియె. నా మాటలను అదంతవని అనియె. నా కోసమాలైనను వచ్చును. నీ కవియైర్జ్ఞుని రామాయణము నా కేమి కలసివచ్చునంటిని. అపుడే కీటకంకల కేమిని కలసివచ్చును. పీతాంబరము మెఱయ దర్శనం బిచ్చె. దిగ్భ్రమమున ముగ్ధుని. అంతలో

తా. నా స్వప్నంబునఁ నోచి నెచ్చునున రామదాస్ రామాయణము

(శ్రీ) స్వర్గార్థము తెల్లనేయమని యాంశ్వాసము. కేమిచే?

భాస్వదీతి సమగ్రమా దనుక శుభార్థము విన్నముడే?

ఈ స్వాప్త్యం బిడినావె? ధన్యమున నింద్ర! రామదాస్ వ్రాసెను!

అని విన్నవించుకొంటిని.

స్నేహితులతో ఈ విషయము ప్రస్తావించి కలహించివార్చి ఇంకా కలహించి కాని నాకట్లనిపింపక ఏదో ప్రేరేపణ కల్గుచుండెడిది. చివరకు ప్రేరేపణ లభించుట, కరణ ప్రారంభమును జరిగెను. కాని పెదలకు సంక్షిప్తమును ఏమిటిని వ్రాసెను! పొందఁదలచి స్వగ్రామము గురువుగారికి చూపించిమని వెళ్లితిని. వారు కోరినను (శ్రీ)మ ద్రామాయణ కాలక్షేపముచేయ వెళ్లిరిని తెలిసెను.

రామయోగి అవీన్సు

హతాశుఁడనైయుండ (శ్రీ) రామయోగిగారు మొదటివారు మూర్తి రనియు, విద్వాంసు లట భారత, భాగవత, రామాయణ కాలక్షేపములు చేయు రనియు తెలిసెను. బయలుదేరితిని. అత్తవారింట భోజనముచేసి వారు విన్నవించి వారి వెంట (శ్రీ) రామయోగిగారి దర్శనము చేసితిని.

అపుడు రామాయణ కాలక్షేపము జరుగఁచుచున్నది. దిగ్భ్రమమున ముగ్ధుని గారు (శ్రీ) రామయోగిగారికి నన్ను పరిచయము గావించిరి. ఈర్ష్యుని విషయము కాలక్షేపము పూర్తి కాగా శ్రోతలకు ప్రసాదము పంచుమనెడిది. యోగిగారు సంధ్యావందనము గావించి ఏర్పరచిన మంటముపై కేగుమనెడిది. నేను వెళ్ళి వారు తిరిగిచూచి "ఏమి! నాయనా!" యనిరి. స్వామీ! నీనినామాయము

దైవప్రేరణచే ఆంధ్రీకరింప ప్రారంభించితిని. వినిపించి పెద్దల ఆశీస్సులు పొందక వ్రాయరాదని తెచ్చితిని. అని చెప్పట ముగింపకమునుపే “వెంకట్రామయ్యగారూ!” అని యోగి కేకవైచిరి. ఆ గృహయజమాని వచ్చిరి. “ఇదిగో! ఆనంద రామాయణము వచ్చినది. వీరితో మాటాడుచుండుడు. ఇప్పుడే సంధ్యావందనము కావించుకొనివత్తు”ననిరి.

బ. శ్రీ కూనపులి వెంకట్రామయ్యగారు మంచి ఆస్తికులు, భక్తులు, పెద్దల నేవచేయుటయం దిష్టము కలవారు, జిజ్ఞాసువులు. వారిట్లనిరి. నేటి తెల్లవారుజామున 4 గంటలకు శ్రీ రామయోగిగారు నన్ను లేపిరి. లేచి కూర్చుంటిని. స్వామి దర్శన మిచ్చి ఇలా అన్నారుట. ఆ సంభాషణ మిది.

స్వామి— రామనామ మహిమ కవిత్యము నిస్తుంది.

యోగి— కవిత్య మేమిటి మోక్షమే యివ్వగా?

స్వామి— అది కాదు. ఈనాడు ఆనందరామాయణము మీరు వింటారు.

యోగి— ఆనంద రామాయణమా! అది యెక్కడిది?

స్వామి అంతర్నిత్యులైరి.

అది విని వెంకట్రామయ్యగారు స్వామీ! మీరు పొరపాటు వినిఉంటారు. “రామాయణకథ ఈనాడు ఆనందముగా వింటారు” అని వినిఉంటారు. ఆనంద రామాయణ మొకటి! ఏడుపుగొట్టు రామాయణ మింకొకటా? అన్నాను.

యోగి— కాదయ్యా! స్పష్టముగా వినవచ్చుచున్నది. ఆనందరామాయణమే అన్నారు. తరువాత “మీ రామాయణము సంగతేమిటి?” అన్నారు. నేను చెప్పినాను.

ఇంతలో యోగిగారు వచ్చివెళ్లుచున్న శ్రోతలకు శ్రీరాముఁడు ఈనాడే అన్నారు. కాన రాత్రికి ఆనందరామాయణము ప్రారంభము. రేపటినుంచి మామూలు వేళకు అని తెలియచేశారు. 10 రోజులు విన్నారు. వారి అమోఘాశీర్వచనమున పూర్తి కాని దశరథుని పూర్వజన్మవృత్తాంత కథ పూర్తించి వినిపించినాను. పేరుకు తగినట్లున్న దన్నారు. తరువాత నాకు ఉత్సాహమినుమడించినది. అందులకే

శా. నేనుం గొంతకు వ్రాసి గ్రంథమున పాండిత్యంబునం బెద్దలక

శ్రీ నిష్ఠా నియమాత్ములం గని శుభశ్రీ గ్రంథము న్విచ్చి యే

మైనక వారలు ప్రోత్సహింప రచియింపం బూనుచో ముందు ముం

దే నీ వచ్చట రామయోగి కనినావే? రామచంద్రప్రభూ!

అని మనవి చేసితిని.

శాంతి: 108 బ్రాహ్మణ సమారాధన

గ్రంథరచనాకాలమున జరిగిన కొన్ని విశేషములను ప్రస్తావించుట అప్రస్తుతము కాదని తలంతును.

తరువాత కొన్నాళ్లకు సారకాండలోని సుందరకాండ కవి వ్రాయు చాల వేడిచేసినది. కలము సాగదు. ఇట్లుగన నేనున్న గార్లగదియందును నా నా స్నేహితులు కీ. శే. శ్రీ అలూరి వెంకటచలరావునాకు నా వ్రాసిన కప్పుడు వినుచుండువారు. న్రతి శుక్రవారం నాకు వెంట్రోయి. "నేను కాలక్షేపము. ఒక శుక్రవారమువోచిన క్రొత్తదిచేసిన నేమయు లేదు. నీవు లేదని" అన్నారు మిత్రులు. అదెట్లు? అని నేను ప్రశ్నించితిని. ముందరినాటి నా శాంతి కావలెనే. రచనకు అక్కరిలేదా? అని 108 వ్రాస్తూ నాకు రాసిన ప్రత్యేక దాని ప్రతిఫలమే ఈ పద్యము.

శా. ఆపై సుందరకాండపుకా రచన రన్యంతైన గాదుగదా
నే పల్నాథల నందుచుండగను నా స్నేహితుల నన్య గాదు
క్షేపం బంచు దలంచు నాత్తుని కోవలూ! నిర్మలమునా నన్ను ప
ప్రాపోశంబున శాంతి సల్పుచువె! భవ్యా! రామచంద్రప్రభా!

దేవీపూజ

అవి దేవినవరాస్త్రములు సర్వావిద్యనున్న కోవలు! దేవీ నాకు నాకు కీ. శే. శ్రీ పెండ్తాల రామయ్యగారు వృద్ధులు. ఒకనాటికి నాకు నాకు నీవు దేవి నారాధింపవలె. చిన్నచూపు చూచినావల! అని. నాకు దేవి చూచితిని? అని అత్తపరీక్ష గావించుకొంటిని. అది ఇట్లు. డను. నీవు నాకు పద్మాక్షుఁ డను రాజు కేవల లక్ష్మీ ఉపాసనచే ననిచిన్నట్టమనా ఇట్లు వ్రాసె.

శా. లక్ష్మీసంగతి దుర్లభం బలటపల్లం గన్వల్కలాలబంబం
దా ట్నోసాలుఁడు వాశమయ్య గివ! బాబులూ పూజ్య బుగ
లక్ష్మీసంపద కోర రాధ్యజను లేలా? చావ్వుచో చావన్యూ
సూక్ష్మజ్ఞులు తెలుగి నేర్తురు సిరిగ యోగ్యులు నిర్మలము.

నీ. చిత్తచాంచల్యంబు చెందించెడుకా లక్ష్మీ, అనవరతంబు భజనంబు గొలపు
కోక మెప్పటికప్పు చూపుచుండును, పెల్లు, పిలసలు దానితోనె ఆలం
అడగించివేయు నాహారవాంఛను నాల, నిద్రానాన్నిచు నిర్విభి కమల
విసవారలయందు నాపేక్ష నెడఁబాపు, నమ్మనియకు నరీక నామలము

గీ. సుగుణసంపదలను దగ్గముగ నొనర్చు, స్నేహిత లక్షణ ముండు చాలి విచ్చి
వానిగా లోభిగా దుష్టగా నొనర్చి, వినుచు నా లక్ష్మీ గాంక్షించి మిత
ఇంతకన్నవేరు లేదు. ఇందు నేను ప్రత్యేకించి చిన్నచూపు చూచిన దేమున్నట
గొల్పుట నాకు తప్పగాదని పై స్నేహితుని నాయమన నవరాత్రిములు ద
సేవింపితిని. రచన చక్కగా సాగినది.

మధ్య మధ్య నా విసుగు

అపుడపుడు గ్రంథము పెద్దదగుటచే విసిగి స్వాయితో నిట్లు నివేదించుచుంటిని.

శా. ఎంతోమంది శతావధానులు నిజం బెంతో మహాభక్తులు
ఎంతోమంది మహానుభావులు జగం బేసారఁగా నుండఁగా
అంతా సున్నకు సున్నయైన నను నీ నానందరామ యాణం
బంతా తెన్నన న్రాయమందు విది యేలా? రామచంద్రప్రభూ!

మ. యతియు బ్రాసయు శబ్దలక్షణము చింతాకంఠయురాలని న
న్న తమామాగ నియోజితుఁ సలిపి యెన్నోపాట్లు నీ వేటి కీ
గతిఁ గైకొందువు దిద్ది అచ్చుపహదాకా డేరుకోలేవా! మె
చ్చితివో నా దగు తొక్కుపల్కుల కంఠా నా శ్రీరామచంద్రప్రభూ!

కవిగారితో పరిచయము

అన్నట్లు కీ.శే. బ్ర.శ్రీ మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి (కవి) గారు నే నున్న
గార్ల వచ్చి నా యీ ప్రయత్నముం జూచి చాలసంతోషించి దిద్ది నన్నాశీర్వదించిరి.
అప్పటికి న్రాసి సిద్ధముగానున్న శ్రీ కాళిదాసుని అభిజ్ఞాన శాకుంత లాంధ్రీకరణమును
సమగ్రముగా తిలకించి సరిచూచి పీఠిక న్రాసిరి. అం దీ గ్రంథము నుదాహరించిరి.

దానిని చూసుకోట నివాసులగు కీ. శే. శ్రీరంగం బాలవ్యవస్థాపిగారు అచ్చు
వేయించిరి. తన షష్టిపూర్తికి తులాభారము తూగిన నదాన్యుఁడు. ఆయన.

ఇట్లు గ్రంథము శ్రీరాముని సంపూర్ణానుగ్రహముచే పూర్తియైనది. ఒక నా
డిట్లు స్వాయి సన్నిధిం గల్పించుకొని ప్రస్తావించితిని.

శా. గ్రంథం బిప్పుడు పూర్తియైన ది! నిర్వాహంబు గావించి నీ
బాంధవ్యంబు మహత్తరంబుగ జగత్ప్రఖ్యాతిగా! స్వాయి! నా
బంధంబుల్ బెడబాపి లోకమున కాప్యాయంబుగా మేలు గూ
ర్వం ధుగ్యంశవు నీవు చేసినవలె దేవా! రామచంద్రప్రభూ!

నిజాంరాష్ట్రమున చెలరేగిన అల్లనులలో తన పొంసముఁ గాపాడుకొన నా
సతీమణి బావిలో డి చనిపోయినది. అప్పుడు నేను వరంగల్లులో నుండిని. నా యాప్తుల
దురంతము విని కనుగడు పరితపించిరి. దుండగుల శిక్షింప ప్రభుత్వముం గోరిరి.
న్యాయము కలుగలేదు. భగవానుడే దానిని నెఱవేర్చెను.

నేను నా ఏకైక పుత్రుడగు చిరంకివి గోపాలరావుతో తెలివి నా చెల్లెలు
లంక లక్ష్మీకాంధమ్మ శరణు జేరితిని. 4 సంవత్సరములు మండిని. నా స్వగ్రామము
పివపర్రునందలి కీ. శే. మల్లెల వెంకటశివయ్యగారి కడగొట్టుకుముందైన చి.సా.నరస్వతిని

నా కుమారున కిచ్చి వివాహము కావించిరి. బస్తీనివాసము గిట్టక స్వగ్రామము నివాస
యోగ్యముగాక దైవయోగమున మా అత్తవారి యూరు కృష్ణాజిల్లా గొడవర్లు జేరితిమి.

గొడవర్లు నివాసము

అచట సద్గోష్ఠియు మనశ్శాంతియు ఏర్పడి నిరంతర భగవచ్చింతా పరాయణుడనై
యుండగా “పటమట” నివాసులు వదాన్యులు శ్రీ కోనేరు బసవయ్య చౌదరిగారు
నేనున్న గొడవర్లు నకువచ్చి ఆనందరామాయణము నెఱింగి ముద్రణకు నన్ను తప్పింపించిరి.

అయోచితముగ ఇట్లు జరుగుటకన్న రామలీలా మహిమ నింకేమని కొని
యాడవలె! వాని సంకల్ప మప్రతిహతముగదా!

అయోచితముగ గ్రంథముద్రణము

గీ. రెండువే లైదువందలు నిండు హృదయమున సమర్పించి శ్రీరామమూర్తి కృపకు
పాత్రుడైనట్టి కోనేరు బసవయ్యార్యుఁ డెంతటి కృతార్థవంతుఁడో ఎవరికెఱుక !

చ. అడుగక తల్లియేనియు యథార్థముఁగాఁగ పదార్థమేమియు
న్నిడదను నట్టి సామెతకు హెచ్చి, యనన్య హరిప్రశీలు నె
లైడఁ గనిపెట్టి తా మనుజవృత్తిని యోగము క్షేమముం గడుం
గడుఁ గనుఁగొందు నన్నుడికిగా నొడఁగూర్చె నితండు నాతఁడే !

శా. లేరే ? దాతలు ద్రవ్యవంతులు ధరిత్రి వార లీ తీరునఁ
శ్రీరమ్యంబగు సత్కృతులనిరె ? నిసీమ ప్రమోదంబునఁ
ఈరేడుం జగముల్నుతింప గనిరే ? ఈ నేర్పు నీ కయ్యెఁబో!
శ్రీరామాయణ కావ్యతన్మయత నర్థి బస్వయ్యార్యగ్రణీ !

ఈయన వలన కోనేరు వంశము తరించినది. యథార్థముగ కోనేరు వంశము
మంచిది. శ్రీ కోనేరు సుబ్బయ్యగారు భూజీవనము కల్పింప నాకు మిక్కిలి సాయపడిరి.
శ్రీ కోనేరు వెంకట్రామయ్యగారు శ్రీ కోనేరు బసవయ్యగారి కీ రామాయణ వ్యవహార
మున ప్రేరకులైరి. దాని పర్యవసానమే ఈ

నవరత్నములు

క. కోనేరుతో సమానము, కా నేర్పునె ? ఏఱు - చెఱువు - కంధియుఁ గొప్పై
కానబడియు నొకవడువున, పానయోగ్యమై సుమధుర భవ్యంబగునే ?

నీ. వానకారునపొంగి తాను కల్మషమయి, ఎండకాలంబున నింకిపోవు
శ్రేష్ఠోపయోగంబుఁ జెందక కశ్మలం, బైయుండు కట్టుబాటెను తఱుఁగు
బ్రహ్మాండమంతయై పరఁగియు దప్పితి, ర్పదు సుంతయేని ఆపన్నులకును
స్నానపానాదుల సమభావమునన ఈ నాడు నానాడ ననక చెల్లంగు

గీ. ఏఱు, చెఱువు, సముద్రము లెవ్విధమున, నెఱిని సరిపోల్పఁదగును ? కోనేఱుతోఁడ
స్వచ్ఛజలము శుభోపయోగ్యమున, సుమధురంబయి కనులకు సొంపుఁగూర్చు !

శా. పొంగుం గ్రుంగును సార్వకాల మొక సొంపుం బెంపు స్వచ్ఛత్వ మె
న్నంగా సున్నగు, కట్టుబాటునకు లోనై మట్టనంబైన యిం
పుం గూర్పఁ నెఱిఁజాల దేఱగుటపో పుణ్యాన కోనెఱె మా
కుం గూడఁ బహుళోపయోగ భృశమై కోదండరాముం దయఁ.

చ. కలవు సముద్రముల్ జలముఁ గలు ననంతముఁ గాఁగఁగాని గొం
తులు తెగయెండిపోయి మతిదూలి, కనుంబడుచుంట నాశలం
తెలఁగి తపించుచున్నను, స్పృశింపఁగ నొక్క మొగిఁ అనుజ్ఞ మి
మ్ముల నిడకక, ఇడక రసనముఁ చెడఁజేయును ! దప్పిఁ దీర్చునా ?

గీ. వట్టి కోనేఱుకాదొప్పునట్టి దైవ, తాలయంబు సంబంధంబు నంటినట్టి
దల్ల ఆ ఆలయమ్ము రామాలయంబు, నా కభీష్టదైవంబ ! ఇంకే కొఱంత ?

క. కోనేఱుపైన నా కిం, తైన యాదరంబు కలుఁగు నక్కారణ మా
కోనేఱు నాపయిందగ, నూనిన యాదరమె యింత యొప్పుం గూర్చె.

నీ. శూద్రత్వమన్నది, యుద్రత్వమన్నది, పేరుకైనం జూడనేరమచట !
శుచి దైవభక్తి పెఱఱుచి పుణ్యకథల నా, చారమ్ములును వ్యవహారములును !
బ్రాహ్మణోత్తములకు పైచేయి, మనసిచ్చు, పట్టున నిచ్చుటే ప్రాణమైన !
దుర్వ్యవహారమందున దమ్మిడియు ఖర్చు, చేయరు ధర్మంబుచేయుచోట

గీ. వేయికైనన వెఱువరు వితరణమున, రారు రాజాధిరాజు లెవ్వారు సాటి
సత్రములు చేలివేంద్రలు సంతరింప, పాతశాలల నిర్మింపఁ బరఁగుచుందు !

శా. శ్రీకోనేరు శుభాన్వవాయ జలధి శ్రీపూర్ణచంద్రోదయా !
శ్రీకారుణ్య కటాక్ష వీక్షణ లసచ్ఛ్రేష్ఠ ప్రభాన్విత వి
ద్యాకల్పజ్వల భాసమాన సుకృతీ ! తత్త్వోప శోభాకృతీ !
నీకుఁ దక్కిను రామకావ్య ప్రకటా నేకోద్యతశ్శ్రేష్ఠతల్ !!!

గీ. సప్తసంతానములను ప్రశస్తిమీఱఁ, గాంచినాడవు ! శ్రీరామ కథ కతమున
సత్ప్రకాశతఁ గాంచి శాశ్వత సుఖంబుఁ, గనుమ ! కోనేరు బసవయాభ్య ప్రశీల !!!

కృతజ్ఞత

నాకు మొదటినుండియు నా కష్టసుఖములు శ్రీరామునితో చెప్పకొనుటలవాటైనది !

శా. అజ్ఞానావృతమైన పుట్టువును నన్నత్యంతముఁ నీ కృపా

ప్రక్షాలబ్ధ నొసర్చి ప్రోచితివి జీవన్ముక్తి ప్రాపించి గ

ద్విజ్ఞానం బాడఁగూర్చి కొల్పెదను హృద్వీధి విహారింపుమో
సుజ్ఞానామల భవ్యతేజమ! నమస్సుల్ రామచంద్రప్రభూ!

శా. నాకుం బాడఁగ నిన్నుబోలు హితుఁడు నానార్థ సంధాయి సు
శ్లోకస్తుత్య చరిత్రుఁడు సుభగుఁడు శోధింపఁగా లేడు ము
ల్లోకంబుల్ కలయంగఁ జూచినను కొల్తు తల్తు నాస్కంతుల్
నీకే యర్పణనేతు ధన్యమతి తండ్రి! రామచంద్రప్రభూ!

ఈ గ్రంథముద్రణకాలమున 10 సంవత్సరముల క్రితము చేనిపోయిన నా
భార్యయు అంతకుమున్నే చేనిపోయిన నా యనుంగు నెచ్చెలి కీ. శ్రీ. శ్రీ ఆలూరి వెంకట
చలపతిరావుగారు నాకు స్వప్నమున కన్పించిరి. వారింతకు మున్నెప్పుడు కన్పింపలేదు.
వారి కీ రామాయణము ప్రాణపదము కాన వారిని స్మరించుట అస్తమ్యతము కాదు.

ది వ్య స్మృ తి

శా. నా యథాంగి! అనన్య భవ్యగుణ సుస్నాత ప్రభా పూర్ణ! ని
శ్శ్రేయ శ్రేష్ఠ విశిష్ట భక్తమతి! యిచ్చెం బ్రాణముల్ మానర
క్షా యేకైక సునిశ్చితార్థమతి! నీసాన్నిధ్య మందాసతి
నా యుద్దేశము మీఱఁగాఁ దలఁతు నన్నా! రామచంద్రప్రభూ!

మ. ఎవని నిక్కఱు సేహితుండని సభాహేరాళరంగంబులక
సవిశేషస్థితిఁ దెల్ప గర్వమతి నై సంతోషవాగ్ధి తరం
గ విలోలత్వముఁ దేలియాడుదునో? తద్గింభీరు నాలూరి వం
శ వరుఁ చల్పతిరాయ నెంచెద రమేశా! రామచంద్రప్రభూ!

శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామి స్మృతి

శా. గోస్వామిక, నిజరూపుఁ దాల్చి మహిమ గోచీ విసర్జించి, రా
మస్వామిక దరిశింప భద్రగిరి రా మద్గోచరుండై మహా
నిస్సార్థంబుగఁ బల్కు రామకథ తండ్రి! యన్న శ్రీరామ దా
స స్వామిక కమనీయమూర్తి మదిలో సంధింతు నశ్రాంతముక.

అది ప్రభవసంవత్సరము. భద్రాచలమునకు రైలుమార్గము క్రొత్తగా పడిన
సంవత్సరము. నా కవుడు వయస్సిరువది. శతసంఖ్యాకులగు వైశ్య సమూహముతో
నే నొక్కడనె బ్రాహ్మణుడను వారలతో భద్రగిరియాత్ర చేసితిని. దాదాపాక పక్షము
దినము లుంటిమి. ఘమారు పదిలక్షల జనులు వచ్చిరి. ఋషిసాంప్రదాయులగు కొందఱు
మహనీయులును దయచేసిరి. అం దొక దిగంబరయోగికి నాకు సమావేశమై నీవు
రామకథ వ్రాయుదువనిరి. నేను నమ్మలేదు. తాను చూచిన మహాసామ్రాజ్యపట్టాభి

షేకములలో ఇది ఏడవ దనెను. నాకు సమ్మతము కలుగలేదు. మరల నీ నా సమావేశము కలదనెను. ఎప్పు డగునో? తెలియదు. ఎచ్చట నగునో తెలియదు.

తరువాత శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామి పతమును దాసబోధలో చూచి నాకు దర్శన మిచ్చిన దాయనయే యని నిర్ధరించి పై పద్యమువ్రాసి నిత్యము సంస్కరించుచుంటిని. గ్రంథమును వ్రాయ ప్రారంభింపగా శ్రీ సమర్థుని సంబంధము మిక్కిలి సన్నిహితమగుచు రాగా మూలగ్రంథకర్త ఆయనయేయని తెలిసి కడుంగడు విస్మయము నందితిని.

ఇక ఆ మహానీయుని పునర్దర్శనవిషయమున నెట్లు నాకు సందేహము కలుగును?

ప్రకృతగ్రంథ విషయము

కథాసందర్భమున కొన్ని మార్పులు 24000 రామాయణమును బట్టి చూచిన కన్పించుచున్నవి. అవి రసపుష్టికి దోహదములుగనున్నవి. రామాయణము కావ్యము. కేవల ఇతిహాసదృష్టితో దీనిం జూడరాదు. కాళిదాస భవభూతి మురారీత్యాది మహాకవులు ఆర్షేయములగు భారతరామాయణాది గ్రంథములనుండి గ్రహించిన కథలయందు సమంజసములైన మార్పులు గావించినారు. అది జగద్విదితము. అందువలన కావ్య ప్రయోజన మినుమడించినదని చెప్పవచ్చును. శ్రీ సమర్థుఁ డొనరించిన మార్పులును అట్లే సమంజసములైయున్నవని నా యభిప్రాయము. వాటిని వివరింపవలె నన్న మూల గ్రంథమును మించును. దిక్షాత్రముగ కొన్నిటి సుదాహరించుచున్నాను.

పాయసవిభాగము : ఆందోక భాగమువల్ల ఆంజనేయుని జననము. దశరథుడు తన మువ్వుఱు భార్యలకు పాయసము సమముగా నిచ్చెను. స్వభావగర్వ మతియగు కైక తక్కినవారితోపాటె నాకును సమభాగ మిచ్చిన పతికి నా యందుగల ప్రత్యేకానురాగ మేదని తన కిచ్చిన పాయసముం బాజవయిచెను. దానిని సువర్చలా నామక గంధర్వ శ్రీ శాపవశమున గ్రద్దయై తన్నుకొనిపోయి అంజనాద్రిం బడవైచె. దానివల్ల తన శాప విముక్తి యయ్యె. అది ఆంజనేదేవి గ్రహింప నాంజనేయుఁ డుద్భవించె. దీనివల్ల ఏకైక కార్యప్రవణులగు శ్రీరామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులతోబాటు ఆంజనేయుడు నేకైక పాయస కారణజన్ములుగ చెప్పబడుట ఎంత శ్లాఘాపాత్రము! ఎంత సమంజసము!

మారీచుడు లేడిరూపమున శ్రీరాముని బాణాహతికి ప్రాణమువీడుచు హా ! లక్ష్మణా ! హా ! సీతా ! యని రావణోపదేశ ప్రకారము పతికి ప్రాణములు వీడ నా ధ్వని విని సీత అది శ్రీరాముని యార్తధ్వని యని భ్రమసి లక్ష్మణు నన్నకు వివత్తున సాయపడ బొమ్మనును. లక్ష్మణు డట్టి యాపదకు లోనగువాడు కాడు మా యన్న, యని ధీరుడై ప్రత్యుత్తరమిచ్చును. అపుడు సీత అనరాని వినరాని ప్రసంగముచేయును. సాక్షాత్తొక్కరింక సంభూతురాలగు సీత యిట్లు పల్కునా? యని ప్రతి పాఠకునకును సందేహము కలుగును.

దానిని సమర్థుఁ డెట్లు సమర్థించెనో గనుఁడు. ఇంతకుమున్నే శ్రీ సీతారాములీ విషయమై రహస్య సంభాషణ నల్పుకొనిరి. సాత్వికి యగు సీతను తనయందును, రజో సీతను అగ్నియందును ప్రవేశము గమ్మని శ్రీరాము డుపదేశించును. మిగిలిన తామస యగు సీత ఎన్నిమాటలు పలుకుటకును ఎట్టిమాటలు పలుకుటకును రావణుని చేబడుటకును సందేహ మేమున్నది? రావణ సంహారానంతరము త్రిగుణైక్య యగుటకే సీత అగ్నిప్రవేశము గావించుట కాని సీతా శీలశంకచేగాదు రామ నియుక్తయగుట. ఇట్లు అనేక ఘట్టముల సందేహానివృత్తి గావింపబడినది.

వాలీసంహార సమయమున నతఁడు శ్రీరామునిగూర్చి తన నేరముం గుఱించి ప్రశ్నించును. వంశక్రమాగతమైన వదినను మఱది వివాహమాడు నాచారమున నీ భార్యను నీవు మరణించితివనుకొని సుగ్రీవుఁడు బెడ్లియాడెను. అది కూడదని ఎఱిగియు నీవు కండపావరున నీ మఱదలిం జేకొని తమ్ముని వెడలనడచితివి! ఇది నీదురంతము కాదా? అని శ్రీరాముఁడు ప్రశ్నించును. ఇప్పటికిని వాలీ సుగ్రీవ కులము మాది అని చెప్పుకొను లంబాడీల యందీ యాచారము సుస్థిరమై యున్నది.

సీతాదేవి వాల్మీకాశ్రమమునుండి వచ్చి మఱల పరీక్షార్థము శ్రీరామునిచే ప్రశ్నింపఁబడగా భూదేవిని పాయ యిమ్మని భూగర్భమునకు పోయినట్లు మన మెఱిగిన కథ. కాని ఇక్కడ భూదేవిని శ్రీరాముడు భార్యాభర్తలతగవును శాకుగగొని నీవు సీతం దీసికొని పోతగదని చెప్పగా ఆమె వినక అట్లే ఆమెం గొనిపో నాయత్తపడగ లక్ష్మణా! ధను విటు తెమ్ము! అని మేఘగంభీర భాషణంబుల బలుకును. అది విని భూదేవి సీతాదేవిం దెచ్చి కిక్కురుమనకుండ రామునంకమునంజేర్చి యాశీర్వాదించి యేగును. రాముఁడు సీతాదేవితో 11000 సంవత్సరములు సుఖము లనుభవించి రాజ్యమేలి కొడుకులు, మనుమలు, మనుమరాండ్లు వీరి వివాహములు మొదలైన అనేక వేడుకలను చూచి భార్యా సోదర సమేతుడై యే వైకుంఠగమనము చేయును. ఇది సర్వజ్ఞుఁడును, సర్వస్వతంత్రుడును, సర్వలోకైకనాథుఁడగు శ్రీరాముని కీర్తి ప్రతిష్ఠల కెంత వన్నెయిడినది?

యాత్రలలో కైలాసాధిపతి చింతామణిని, కౌస్తుభరత్నమును, బ్రహ్మదేవుడు కామధేనువును కాన్కలిత్తురు సీతారాములకు.

శ్లో. వైదేహీ సహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామంటపే
మధ్యే పుష్పకమాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితం
అగ్రే వాచయతి ప్రభంజన సుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం
వ్యాఖ్యాంతం భరతాభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలం.

అని పండిత ప్రపంచమునగల శ్లోకమున కనుగుణ్యముగ అయోధ్యకు కల్పవృక్ష మెల్లపుడు వచ్చినదో ఆ కథను దూర్వాసప్రయుక్తముగ అద్భుత రసావిష్కృతి యగునట్లు కూర్చు

చేసిన సమర్థుని సమర్థత ఎంతపొగడినను చాలదు. ఆతని చేర్పులు కూర్పులు తీర్పులు మార్పులు మిథుల నేర్పులు.

ఆనందరామ సప్తాహ మహోత్సవము

10-14 సంవత్సరములక్రిందటి సంగతి. ఒక కార్తికమాసము. గార్ల గ్రామ మధ్యమున జీర్ణోద్ధరణము కావింపబడిన శ్రీరామలింగేశ్వరాలయమున కార్తికోత్సవములు వైభవముగ జరుగుచున్నవి. భజనతో తెల్లవారుజామున భక్తులు మాయంటి హార్గముననే మాధుల్య నదీస్నానమునకు వెళ్లుచు నను బిలుచుకొనిపోవుట వాడుక.

వారు వచ్చునప్పటికే నా కొక స్వప్నము. అందు నేను రైల్వేస్టేషనుకు విజయవాడ ప్రాంతమునుండి ఆహూతులైన ఋత్విక్కులను స్వాగతమిచ్చి తీసుకొనిపోవ వచ్చితిని. రైలు వచ్చెను. అన్ని పెట్టెలలోనుండి శతసంఖ్యాకులు బ్రాహ్మణోత్తములు శాలువలు దేవతార్చనపెట్టెలతో దిగిరి.

గార్లలోని కలవవ్యాపారస్తుడు రా. శ్రీ కొడుమూరి వరదయ్య స్టేషనులో కలసెను. ఏమిటి సంగతి అని ప్రశ్నించెను. ఋత్విక్కులతోనహా ఈయనను వెంటబెట్టు కొని యజ్ఞశాలకు పోయితిని.

దీనికి ద్రవ్య మేది? అని ఆయన ప్రశ్న. పందిరిలో ఒక ప్రక్క చూపితిని. అక్కడ వందల బియ్యపుబస్తాలు తక్కినపదార్థములు రాసులుగ పడియుండెను. ఇంతలో భక్తుల జేతేధ్వనులతో మెళుకువ వచ్చినది. లేచి ఈ సంగతి వారి కెఱింగించితిని.

తరువాత 10-15 రోజులకు యువకవర్గము సమూహమై మాయంటికి మధ్యాహ్నవేళ వచ్చిరి. నా దేవతార్చనయై మహానివేదన మైనది. భోజనముచేయ బ్రారంభింపలేదు. భోజనము తరువాత చేయవచ్చును. ముందు మాతో మాటాడుడని, బలవంతపరచి వారిట్లనిరి. అయ్యా! సప్తాహమున కెంత ద్రవ్యము పట్టును? 8 రోజులకు కనీసము 800 లైనను కావలె నంటిని. వారిలో వారు నీ వెంత యిత్తువు? అనగా నీ వెంత యిత్తు? వని తలకొక పుట్టెడుధాన్యము నిర్ణయించి అప్పుడు రానివారివలనకూడ చందా వేయింతమని అభోజ్యముగనే నన్నాహ్వానించిరి. నేను వెనుకంజవేయలేదు. 2 గంటల వేళకు దాదాపు 30 పుట్ల ధాన్యము చందా లభ్యమాయెను.

నా మిత్రులు. మ. రా. రా. శ్రీ మాటేటి వరవరరాయశర్మగారు పేష్కారు పట్వారీల(కరణముల)తో మా కెదురై ఆవేశపరులుగ కనబడుచున్నారే అనిరి. చందాలీస్తు చూపితిని. తామందొకనాటికగువ్యయముభరింతుమని తమ దివ్యోత్సాహముంబ్రకటించిరి.

తరువాత వారి కభిప్రాయభేదము కల్పింపబడినది. అది రామకార్యము ద్విగుణీకృతముగ జరుగుటకు కారణభూతమైనది. శ్రీ వేంకట అప్పదాసుగారి ఆధ్వర్యమున శ్రీమదానందరామ సప్తాహము బ్రహ్మనందముగ జరిగినది. ఆనందరామాయణ ఘట్ట

ములు సారాయణ చేయబడినవి. 108 దంతులతో కళ్యాణము, 108 దంతులతో శ్రీ సామ్రాజ్య పట్టాభిషేకము నయననర్హముగా జరిగినవి. అంధ దేశమునుండి పలువురు విద్వాంసులు హరిదాసులు భజనపరులు వచ్చిరి.

హనుమద్భట్టము సిద్ధమైననాడు హనుమత్పూజకము - ఒకనాడు గుడుగు ప్రత్యక్షము అప్పదాసుగారి సమక్షమున జరిగినవి. పోయిన అప్పదాసుగారి సన్నిహితులము హనుమత్పరాక్రమమున తిరిగి వచ్చినది. రాముని దయామృతము వెల్లివిరిసినది. ఆసుపుట నలు విపులీకరింపవలెనన్న అది యొక రామాయణ మగును. అవి చాల దొడ్డినములు!

ఆనంద రామాయణము నింతకుమున్నొక రిసవు రాంధ్రీకరించిరి తెలియ వచ్చినది. ఒకరు సారకాండము మాత్రము తెలిగించిరి. వారికి గ్రంథకర్త సమగ్రుడనియే తెలియదు. దానిని గుఱించి వ్రాసిన పండితులు వాల్మీకి స్వనచనవ్యాఖ్యానముగ వేర్వేరు గ్రంథముల నెట్లు వ్రాసెనని శంకించిరి.

ఇం కొకరు గ్రంథము పూర్ణముగ తెలిగించినట్లు తెలిసినది కాని నా కది లభ్యము కాలేదు. అందువల్ల దానిసంగతి యెటులున్నదో తెలియదు.

మద్రాసులో చాల కాలము క్రిందట మూలము తాత్పర్యసహితముగ ప్రకటించిరి. వారును సమగ్రుని కర్తృత్వము గుర్తించలేదు. వ్యాఖ్య అశ్లేలములతో నిండియున్నది. అయినను నా కావ్యాఖ్య చాలసాయపడినది. వారికి నా కృతజ్ఞత తెలుపవలసియున్నది.

మా చిరకాలమిత్రులు శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు రచించిన దానబోధలోని శ్రీ సమగ్రుని చరిత్రము నిండు చేర్చితిని. మ. రా. రా. శ్రీ జాన్నలగడ్డ సత్యనారాయణ మూర్తి, ఎమ్. ఎ., బి.యల్. గారు దయతో వ్రాసియిచ్చిన ఉపాధ్యత మిందు చేర్చితిని. వారికి నా మేలు మఱువము ప్రకటించుచున్నాను.

ఇందు చిత్రపటములు ఆపుల పటములు సమకూర్చుటయందును రమ్యముగా ముద్రించుటయందును సాయపడిన శ్రీ భారతీ ప్రెస్ వారికి కృతజ్ఞతాపూర్వకాభినందనముల సమర్పించుచున్నాఁడను. ఈ రామకార్యమున సాయపడిన ఎల్లరకు కృతజ్ఞుడ.

ఓయి రామా! తక్కిన గ్రంథము నెట్లు నడిపించున్నావో? నీకే తెలియును!
శా. బాల్యం బాదిగ నీదు భక్తి మదిలో పాదై సుఖాంహారమై
తుల్యం బెయ్యెడ లేని వృక్షమయి యెందుకొ సత్ఫలావాసమై
కల్యాణవ్రదమై సుఖాశ్రయమునై గావించె మోదంబు కా
సల్యానందన! భక్తచందన! పయస్యా! రామచంద్రప్రభా!

విధేయుడు
శ్రీరామదాసు
పండిత చిలుమూరి శ్రీరామకృష్ణ

ఉ పో ద్ధా త ము

జీవితశైలిని సాహితీపూరమై స్త్రవించును. జీవనమే ప్రవాహము. రెండింటికీని అవినాభావసంబంధము కలదు. స్థల కాల ప్రభావము వ్యక్తిహృదయముపై సోకును. బాహ్య నిమిత్తములు అంతరంగమున నిహితమైన శక్తులను లేపును. ఈ నిమిత్తములు సంప్రదాయమును, సంస్కృతిని, సభ్యతను అనుసరించును. వీని సంయుక్త శక్తివలన సృష్టియగు భావవాతావరణమందే ఉదారాశయ సందీప్తిక విత యుదయించును. నేలకు గాలి, కరువలికి వెలుగు, ఆలోకమునకు వ్యక్తికృషి తోడైనపుడు గింజ నిండైన పండగునట్లు నైసర్గిక ప్రతిభకు పూర్వోక్తాంశములు సహకరించినపుడు మనసు నలరించు సాహిత్యము సృష్టియగును.

బీజాక్షరయుత రామనామమును పురశ్చరణ మొనరించిన ముని యంతరంగమున ఆధ్యాత్మికశక్తి తలసూపినది; అందలి మాలిన్యము తొలగినది; అద్భుత సంస్కృతి గోచరించినది. మహత్తర సాహిత్యసృష్టి కా హృదయము గంగోత్తరి యాయెను.

వజ్రపుతున్నవలె తూర్పుదిక్కున శుక్రతార గోచరించిన శుభంకర ముహూర్తమున, వేగుచుక్క వెలుగు వెల్లువపై పడినపుడు అపూర్వశక్తి సమన్వితమై ధునీమతల్లి విలసిల్లినది.

స్వచ్ఛసలిల సంభరిత తమసా సరిత్తలముపై చూపు సారించి, మలయసమీర సంస్పర్శవలన మహిత భావబంధుర మధురానుభూతినందు మంగళముహూర్తమున వాల్మీకి కర్ణపుటములందు క్రాంచశకుంత గళ వినిర్గతాక్రందన స్వరము ప్రవేశించెను. ఋషి హృదయము ఉత్తాలతరంగ సంకుల కరుణారస మహూదధి యాయెను. ఆ వీచికలే రామాయణమందలి అమృతమృత్తూర్జాన్మయ సాహితీజగతిలోని తొలిసృష్టి అదియే!

పల్లవిత మాకందమున జొక్కు మధువ్రతము మాడ్కి, కల్హరతల్పమున శయించు కుముద్వృతీ సీమంతిని కవుంగిటిలో కులుకు చంద్రిక కైవడి, వెన్నెలవెలుగుకై తపించు చకోరము చాడ్చున, శతపత్రసుందరీ ప్రఫుల్లముఖమున చిందులాడు స్వర్ణరశ్మి చందమున, జలదమునుండి బాలువారు వాచినుకునకై గ్రుక్కిళ్లుప్రింగి యలరు చాతకము పతే, వాల్మీకి హృదయ సముద్భవ మధురాతిమధుర కవిత్వసృష్టి నాశ్రయించి, బహుళ జిజ్ఞాసువుల చిత్తము లనంత పరితోషము నందినవి. ఈ పరమానందమున వెలలేని కృతులెన్నో యుదయించినవి. ఆదిసృష్టి కిది యనుకరణములు, అనుసరణములు, అనువాదములు. ఆంధ్రవసుంధరలో భాస్కరాదులు, వంగ వసుమతిలో కృత్తివాస తీర్థులు, ఆర్యావర్తమున తులసీదాసు, తమిళనాడులో కంబ, మహారాష్ట్రసీమలో సమర్థ రామదాసు సృష్టించిన రామాయణము లిట్టివి. ఉత్తేజిత నైసర్గిక ప్రభయం దివి యుద్భవించినవి. మనసు నలరించు ప్రత్యేకతయును నవనవోన్మేషశాలినియైన ప్రజ్ఞయును వీనియందు పరిధవిల్లుచున్నవి.

శ్రీ సమర్థ రామదాసస్వామి పవిత్ర మహారాష్ట్రభూమిలో సౌందర్యసంశోభిత ప్రకృతియందు బుట్టెను. రామనామ పునశ్చరణమువలన వామలూరు తనయుడు ఆదికవి

యాదెను. శ్రీ సమర్థ రామదాసు పూర్వభవమునుండి రామదాసే! ఆతడు మారుతి, ఆ మహాత్ముని భక్తి భరితహృదయమున రామాయణ ముద్భవించినది. తక్కిన రామాయణ గ్రంథములందు గోచరింపని శ్రీరామ జీవితవిశేషము లీ స్వామి యుద్గ్రంథమునగలవు.

శ్రీరామాదుల దీపావళిమహాత్మ్యము, శ్రీరాముడు భరతశత్రుఘ్నులను సంజీవనిచే బ్రతికించుట, కార్తీకమాసమున శ్రీవిష్ణువ్రతమహిమ, దశరథునకు కౌసల్య ఎదుట శ్రీరామునిచే తత్త్వోదేశము, శివరామాగస్త్యసమావేశము-రామేశ్వరమహిమ, భరతుని అగ్నిప్రవేశము, బ్రహ్మవాల్మీకాశ్రమమునకు వచ్చుట మున్నగునవి; సామాన్యాంధ్రపాఠకు లీ వరలో నెఱుగని బహుళాంశము లీ మహాగ్రంథమున వెలయుచున్నవి.

శ్రీ బాలభారతీ ప్రసాదలబ్ధ కవితాధారేయ పండిత చిలుకూరి శ్రీరామ శాస్త్రిగారు శ్రీ సమర్థ రామదాస ప్రణీత సంస్కృత కృతిని విశేషకౌశలముతో నాంధ్రీకరించిరి. ఈశ్వరప్రేరణ నంది, వీరీ యద్భుతక్రియను నిర్వహించి ఆంధ్రుల కృతజ్ఞులకు పాత్రులైరి. అక్షరక్షరమందు వీరి రామజవము వెలయుచున్నది.

వైదేహీసహితుడై పుష్పకయాన మొనరించిన శ్రీరాముని కాలిదాసమహాకవి అద్భుతముగ వర్ణించెను. విమానమున పయనించి శ్రీరాముడు బహుళక్షేత్రములను సందర్శించిన సందర్భములను విశేషనైపుణ్యముతో వర్ణించి ప్రస్తుత కవీంద్రులు తమ పాఠకులను మానసికముగ నా యా పుణ్యతీర్థములందు విహరింపజేసిరి.

ఉదారభావములకు, భాస్వదాశయములకు రూపుమాపులు ప్రసాదించి ఈ మహాకవి పాఠకుల మానసనేత్రము మ్రోల నిలిపెను. సాందర్భోపాసనమందును, అనంద వ్రతమందును బద్ధదీక్షితులైన మహానీయులే ఈ యద్భుత చిత్రలేఖనమున సిద్ధహస్తులు కాజాలుదురు. వీరి రచనములు రసభరితములు; వ్యంగ్యభూయిష్టములు; ఔచిత్య సమన్వితములు. పూర్వజన్మ సుకృతమువలన లభించిన భావశబలతను ప్రస్తుత భవసాధనవలన నీ గ్రంథకర్త క్రియాసఫలతయం దవలోకించెను. గంభీర భావబంధురమై, సర్వాంగ సుందరమైన ఈ పవిత్ర కృతి ఆంధ్రశారద కపూర్వాంకారమై వెలయగలదు. ఆర్షమత సముద్ధరణము మిక్కిలి అక్కరైన ప్రస్తుతకాలమున ఈ మహాగ్రంథమువలన విశేషముగ లోకోపకారము జరుగజాలును. స్వధర్మ పునరుద్ధరణ మొనరించుటకై నడుముగట్టు ప్రజానాయకులును, జిజ్ఞాసువులును, సాధకులును, కళోపాసకులును ఈ పూత శ్రీరామ కైంకర్యమునకు హృదయామృత ముప్పొంగ నంజలి ఘటించి తరింతురుగాక! ఈ రీతి కై నేతల నీ మహాశిల్పి వాగ్దేవికి సమర్పించుచు, ధన్యజీవులయ్యెదరని విశ్వసించు సోదరుడు

9-2-1956

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి, యం.వి., బి.యల్., ఎస్.ఆర్.ఆర్. ఎండ్ సి. వి. ఆర్. కాలేజి, విజయవాడ.

శ్రీరామః ప్రసన్నోస్తు

ఆనందరామాయణము

పీఠిక

మద్భూమిజ వామయై, మును కపిశ్రేష్ఠండు, పశ్చాద్దిశక్
స్సామిత్రుండును, పార్శ్వగుల్ భరతుండు, శత్రుఘ్నుండు, కోణగుల్
తామై యంగద జాంబవ త్సుకపిరాట్ దైత్యోత్తము ల్లోల్వ, సు
శ్యాము రాముని నీలనీరదనిభుఁ ధ్యానింతు నశ్రాంతము.

శా. శ్రీ వాల్మీకిముని ప్రణీత సుకథాచింతామణిశ్రేష్ఠ మా
హా ! విజ్ఞాననిధాన మంచిత ప్రశస్తానందసంధాయక .

శ్రీ విశ్వైక పవిత్రకావ్య మిది యాంధ్రీకర్తృభాగ్యం బహూ
నీవే యీయఁ దలంప రామ యిఁక సందేహంబు నా కేటికి.

కం. పలికెడిది రామకథ యది, పలుకుమనినవాఁడు రామభద్రుండది నేఁ
బలికిన నిహపరమగు నది, బలుకక చెడుటెల్ల నాయభాగ్యమ కాదే ?

గీ. కావ్యసంస్కారమైనను కాని నన్ను, పూని యింతటిపనిక హూ పూన్పినావు
తనర కోతులచే అంత పని యొనర్ప, చేసితివి నీవు న్నాచేత చేతువేము ?

ఉ. శ్రీ జనకాత్మజాంచిత విచిత్రకథా విలసత్ప్రబంధ వి
భాజిత మాత్మతత్త్వగము; రామసహస్ర రహస్య భద్రసం
పూజిత ముత్తమంబు, సురపూజ్యము, రామకథాప్రసంగ మే
పూజఫలంబా? సల్పుటకు పూనగఁ గల్గితి రాము నాజ్ఞపై.

నీ. దశరథ జననాదిఁ దవిలి రామాయణ పట్కొండ కథయెల్ల సారకాండ
శ్రీరామచంద్రుఁడు చెలఁగి బంధువులతో యాత్రలుసేయుట యాత్రకాండ
పది యశ్వమేధము ల్బుడముమీరగసేయు నా యాకథ లవెల్ల యాగకాండ
కుశలపు లుదయించి కోరి-రామాయణ సంగీత మొనరింప జన్మకాండ

గీ. వారి వైవాహికములు వివాహకాండ, రామభద్రుని రాజ్యము రాజ్యకాండ
పోవ వైకుంఠమున కది పూర్ణకాండ, లమర వెల్లు నానందరామాయణమున.

ఉ. శ్రీరమయై మహాయశముఁ జెందిన సీతయు రామచంద్రులిం
పార విలాసలీలల శుభంబులఁ గ్రాలుచు నున్నయప్పు డా
నీరజగంధి కిచ్చెను వినిర్మల జ్ఞాన రహస్యపేటికన్
ధీరుఁడు రాముఁ డాకథలఁ దెల్పెడు భవ్యవిలాసకాండమున్.

గీ. తత్త్వపురహస్యములను సుధామయముల, రాముని యుపాసనమునేయు రమ్యఫణి
ఆత్మ రాముని పూజించునట్టి విధుల, నెరి మనోహరకాండ మన్నించి తెల్పు.

కం. ఇట్లు తొమ్మిది కాండలఁ, దొట్టి, లసద్భక్తజనుల దుర్విషయాళిం
గొట్టి, జగంబున కీర్తిం, గట్టిన యానందరామకథ విరచింతున్.

విఘ్నేశ్వర స్తవము

మ. తొలుతన్ నీకు నమస్కరింపక కృతార్థుల్ లేరు ముల్లోక వా
సుల, నిఁమ్రొక్కిన విఘ్నముల్బరయునే? శోభాయమానంబు నీ
విల సద్భవ్యశరీర సంపద భవద్విఖ్యాతి ప్రఖ్యాతిగా
వెలయంగా దగు నాదు కావ్యము నెడన్ విఘ్నేశ్వరా మ్రొక్కెదన్.

సరస్వతీ ప్రార్థన

శా. వీణాపుస్తకపాణి! వాణి! నిను సంప్రీతిన్ మదిన్ గొల్తు వి
న్నాణెంబైన వచఃప్రవృత్తి నిడి ధన్యత్వంబు చేకూర్చవే
యేణిలోచన! నీ కృపామహిమఁగాడే సత్కృతుల్ సద్వచ
శ్రేణిం గ్రంథపరంపర ల్బలుకు టర్థిన్ దైవచూడామణి!

ఈశ్వర స్తవము

శా. నీ వెల్లప్పు డమేయభక్తిమతి నే నిక్కంపు మంత్రంబు ధ్యా
నావృత్తిం గనుచుందువో అభవ! అయ్యజ్ఞేశునిన్ రామునిన్
శ్రీవృత్తంబు పవిత్రరీతి తెనుఁ గే సేయం దొరకొంటి నా
కీవే భవ్యసమర్థతాగరిమ మోయీ, రామలింగేశ్వరా!

బ్రహ్మ స్తవము

మ. నొసటన్ వ్రాసెడి వ్రాతకాడ విక నన్యుల్ లేరు తద్రీతి దె
ల్య సమర్థుల్ మునిలోక పూజిత! యతుల్యానంద! ఆనందరా
మ సముద్యచ్ఛరీతంబు వ్రాయుదునె? చెప్పా! అట్టులెన్ లిఖిం
తు సరే లేదను! మానుకొంటి ననుకొందున్ శారదావల్లభా.

గీ. ముప్పదియైదునక్షరము జ్ఞెలంగు, శ్లోకమున పదియక్షరా లొక్కలోక
మునకుగాపంచి, మిగిలిన పుణ్యమూల, మైన తారకమును నాకుగా నొసంగె.

క. ఆ తారకంబె గాదే! నాతి! నేనిపుడు వారణాశీపురియం
దాతల స్రాణుల చెవులకా, ఖ్యాతిగ వచియింతు సంత్యకాలమునందుకా.

క. శ్రీపతి కృప భూలోకపు, నీ పుణ్యగ్రంథభాగ మేర్పడ సప్త
ద్వీపములకు హరి పంచె, న్నేపున వారలకు తగవు లేర్పడకుండకా.

గీ. ఇటుల హరి పంచ ద్వీపమొక్కటికిగల్గె, నాల్గుకోట్ల డెబ్బదియారులక్షలపయి
పదియు తొమ్మిదివేల నల్బదియు నేడు, శ్లోకసంఖ్య నా పయి చతుశ్లోకి మిగిలె.

ఉ. వానిని బ్రహ్మ వేడిన నవశ్య మొసంగెను మాధవుండు, న
వ్యాని మహాత్వముం బొగడ వారిజగర్భున కౌనె? అద్వయ
జ్ఞాన నిధానముల్ పరమ సత్యవిధానము లద్భుతావ్యయ
శ్రీనిలయంబు లా మహిమచెప్పగ నా తరమానె కోమలీ!

క. ఆ శ్లోకచతుష్కము పు, ణ్యశ్లోకుం డైనయట్టి నారదునకు, ప్రే
మాశ్లేషబుద్ధి యవ్విధి, సుశ్లోకుండై వచించె సురుచిర లీలన్.

ఉ. వేదవిభాగముక సలిపి, విశ్వహితంబగుపొంటె, సంస్కృతా
ష్టాదశ సత్పురాణముల సల్పియు, భారత సంహితకా ప్రియం
బూది రచించియుకా, ముదమునొందక వ్యాకులుండైన వ్యాసునికా
ఆదట నారదుండు గని యా స్థితియెల్ల యెఱింగి వెండియుకా.

క. ఆ దివ్యశ్లోకంబుల, బ్రోదిన్ ఉపదేశమిచ్చి పారి భాగవతం
బాదరమున రచించిన, నీ దుఃఖోపశమనంబు నెగడు నటన్లుకా.

ఉ. భాగవతంబు నప్పుడు ప్రభావముమీర రచించి వ్యాసుడు
దేవగముబాసి సుస్థిరమతిన్ నిజమైన సుఖంబునొందె, త
దాభాగవతంబు మూలమగు భాసురశ్లోక చతుష్టయంబు, స
ర్వాగమసారమై యెసగు రామకథాంతర మాను పార్వతీ.

శ్లోక చతుష్టయము

౧. అహమేవాసమేవాగ్రే నాన్య ద్యత్సదసత్పరం
పశ్చాదహం యదేతచ్ఛయోవశిష్యేత సోస్మృహం.

౨. ఋతేర్థం యత్ప్రతీయేత నప్రతీయేతచాత్మని
తద్విద్యాదాత్మనోమాయాం యథాభాసోయథాతమః.

3. యథామహాంతిభూతాని భూతేమాచ్ఛావచేష్వను.

ప్రవిష్టాన్యప్రవిష్టాని తథా తేషు నతేష్వహం.

౪. ఏతావదేవ జిజ్ఞాస్యం తత్త్వజిజ్ఞాసునాత్మనః

అన్వయ వ్యతిరేకాభ్యాం యత్స్యితస్సర్వత్ర సర్వదా.

క. తదుపరి జంబూద్వీపా, స్పదమగు రామాయణంబు స్తవనీయముగా పదపడి నవఖండములకు, కుదురుగ విభజించె గ్రమత గోవిందుఁ డొగిన్.

ఆ. ఇట్లు ఖండమునకు నేబదిరెండు ల, ఊలును తొంబదొకటి జను సహస్రములును పైన నైదు మొనకొనుశ్లోకాళి, పంచియిచ్చె హరి స్తభావగరిమ.

గీ. రెండుశ్లోకముల్ కడపడియుండుటెఱిగి, యక్షరాప్తినిబంచి శ్రీ యనఁగ మిగిలి నట్టి దివ్యాక్షరమ్ము కావ్యాదినుండు, నటుల శాసించె జగతిఁ బద్మాక్షు డబల.

ఉ. భారతఖండమందుగల భవ్యమునీంద్రులు గ్రంథ ఖండముల్ వారక భక్తియుక్తులయి పాఠముసేయుచు, శిష్యపాళికిన్ గారవ మొప్ప జెప్పుచు, యకల్మషమానసులై చరించి రీ తీరున పెక్కువర్షములు, తెంపు నెఱుంగక నుల్లసాత్ములై.

ఉ. ఎవ్వరి గ్రంథభాగముల నేపుగఁ గైకొని వారు వోయి రట్లవ్వరభవ్యభారత మహాద్భుత వర్షపుభాగ మమ్మునుల్ గ్రొవ్వన కొంతకాలమునకున్ ఖలమై చన శ్రద్ధబాయగా నవ్వరగ్రంథరాజమును నారసి వ్యాసుఁడు సంశయాత్ముఁడై.

గీ. చదువు లన్నిటి కాదియై జగతి ఖ్యాతి, గాంచినట్టి రామాయణ గ్రంథభాగ మట్టె ఖలమైన లోకకల్యాణమగునె? యనుచుఁ గల ఖండముల నేకమునుఁబొనర్చె.

చ. ఇరువదివేల వైఁబడిన యిమ్మహనీయచరిత్ర మిమ్ములన్ సరిగ కథాక్రమంబు పెలుచన్ బొనగూర్చగ వైనఁగల్గు భా స్వరమగు శ్లోకసంఖ్య సమవాక మొనర్చి, విచిత్రరీతిగా యిరువదిసాల్గువేలయిన యిప్పటి గ్రంథముఁ గూర్చె నిమ్ములన్.

క. ప్రతివేయి శ్లోకములకున్, కుతుకముతో మొదటివర్ణకొటిని విలస న్నుత గాయత్రీ వర్ణాన్వితముగ నొనరించి శోభ నెసగించె రహిన్.

గీ. అట్లగుటచేతనే యిప్పు డందరకును, లభ్యమైన రామాయణ లక్షణంబు సంస్కృతంబై మహాయశస్త్రము నగుచు, అఖిలవాంఛదమై భూమి నలరుచుండె.

చ. అది యగుగాదె? రామకథ యంతయు నిర్వదిసాల్గువేలై యై పొదలిన నందు చాలకథ పొల్పుగ తా పదునాల్గువత్సరా

ఆనంద రామాయణము

బాలకాండము

ప్రథమసర్గము

కథాప్రారంభము

శ్రీ పార్వతీపరమేశ్వర సంవాదము

చ. ఒకసమయంబునందు పరమోత్సుకయై గిరిరాజకన్య నా
యకుండగు శంకరుంగని ప్రియంబున రాఘవుడైని భక్తి పా
యక నెలకొన్న డెందమున నర్మిలి నిన్నొక ప్రశ్నచేతు; త్రో
యక నను తృప్తిసేయఁదగునంచు వచించినఁ గాంచి నవ్వుచున్.

చ. ప్రియుండను; సాధ్వి! నీవెలమి వేడినదెల్లను చేయుచుందు; అ
ట్లయినను శంక నీకు యెటులయ్యెనో? చిత్రముకాదె ఇద్ది? న
న్నయిత మహానిగూఢ విషయంబులఁగూర్చి వచింపుమన్న ని
శ్చయముగ వానినెల్ల మునుశంక ఒకింతయులేక చెప్పనే?

క. అనిన ముదమంది పార్వతి, యనియెన్ మహనీయ! నాకు నతులప్రియ వ
ర్ధనమగు శ్రీరాముని స, జ్ఞననాదిక శుభ విచిత్రచర్యలఁ జెప్పుఁడా!

గీ. రామకథయన్న నాకు హర్షమ్మదేలో? హృదయమెప్పుడు దానిపై పదిలపడును;
కాన మన్నాథ! శ్రీరాముగాథ లెల్ల, నాకు నెఱిగించి ప్రోవవే నాకవంద్య!

వ. అనిన నగ్గారిన్ గౌరవించి, మించుచేమ నప్పంచముఖు డిట్లనియె.

గీ. ఓ నగతనూజ! భవ్య దివ్యోక్తి నీది; చేక్కగా పుచ్చచేసితి సరసమతివి;
రమ్యమంగళప్రదము శ్రీరామచంద్ర, విమల సత్కథ; చెప్పెద; వినుము ప్రీతి.

సూర్యవంశపురాజుల పరంపర

గీ. ఆదినారాయణునినుండి అజుఁడు పుట్టె; అతనికొడుకు మరీచి మహర్షి వరుఁడు;
అతనిపుత్రుఁడు కశ్యపుఁ; డతనిసూతి, సూర్యభగవానుఁ; డాతని సుతుఁడు యముఁడు.

క. అతఁడే వైవస్వతమను; వతనికి నిత్యైకుపు సుతుఁ డతనికి కొడుకై
మతిమంతుఁడగు వికుంఠుఁడు, వితతయశమునందె జగము వినుతియొనర్పన్.

క. ఇతఁడే శశాదుఁడనబడు; ఇతని పుత్రుఁడగు పురంజయేశ్వరుఁడు జగ
న్నుతుఁడు కకుత్స్థుఁడు; వీనిని, నతులునేతు రింద్రవాహనాముని పేర్కొన్.

సీ. వీని కుమారుండు విశ్వరంధి, అనేనుఁ డితని పుత్రుఁడు చంద్రుఁ డిద్ధతేజుఁ;
డీయన పుత్రకుంఁడే యవనాశ్వండు; శాబస్తుఁ డీతని సత్పుత్రుండు;
అతనికి బృహదశ్వఁడగు పుత్రుఁ డాతని, కొడుకు శూరుండు న కువలయాశ్వఁ;
డాతని సుతుఁడు దృఢాశ్వఁ డాతని పట్టి, హర్యశ్వఁ; డాతని యాత్మజుఁడయి

గీ. చను నికుంభుఁడు; మఱి వానితనయుఁడగును, బర్హణాశ్వఁడు; తద్రాజభవుఁడు ధన్యుఁ
డా కృతాశ్వఁడు; శ్వేనజ త్తతనికొడుకు, వీనికి యవనాశ్వండు విదితసుతుఁడు.

గీ. అలరు యవనాశ్వపుత్రుఁడై అధికీర్తి, ధరఁ త్రసద్దస్యుఁడనగ మాంధాతయనఁగ
ఇతఁడు కనె పురుకుత్సుని; ఇతనికొడుకు, మఱి త్రసద్దస్యుఁ; డనరణ్య మహివిభుండు
యితని సుతుఁడయి చెందె నహీనయశము.

క. వీనికొడుకు హర్యశ్వఁడు; వానికి నరుణుండు; నతనిపట్టి త్రిబంధుం;
డా నృపతికి సత్యవ్రతుఁ, డా నరపతియే త్రిశంకుఁడన చెలువొందె.

గీ. తగ హరిశ్చంద్రుఁడాతని తనయుఁడయ్యె; రోహితుఁడు వాని పుత్రుఁడు; రోహితాశ్వ
జండు హరితుఁడు; చంపుఁడాదండితేని, పుత్రకుఁడు; సుదేవుఁడు వాని పుత్రకుండు.

గీ. వానిపుత్రుఁడు విజయుఁడు; వానికొడుకు, భరుకుఁ; డాతని సుతుఁడయి పరఁగె వృకుఁడు
బాహుకుఁడు వాని పుత్రుఁడు వానిసుతుఁడు, సగరుఁడను చక్రవర్తియై నెగ డెమిగుల.

గీ. అతని సుతుఁ డనమంజుఁ డతని పుత్రు, డంశుమంతుఁడు వానికి ఆత్మజుఁడయి
తనరెను దిలీపుఁ డాతని తనయుఁడే భ, గీరభుడు; శ్రుతుఁ డతని కుమారుఁడయ్యె.

గీ. శ్రుతుని పుత్రుఁడు నాభుఁడై సాంపుమీతె; అతనికొడుకు సింధుద్వీపుఁడన తనరై;
అతని కయుతాయువయ్యె తా నాత్మజుండు; తనరె ఋతుపర్ణుఁడాతనితనయుఁడగుచు.

సీ. అతనికొడుకు సుదా సాతఁడే మిత్ర స, హుండును పేరుతో నొప్పి పిదప
కల్మాషపాదుఁడై క్రాలె; ఆ నృపతికి, అశ్వకుం డుదయించె నాత్మజుఁడుగ
అతనికి మూలకుండను సుతుండు జనించి, నారీకవచుఁ డనుపేరఁ బరగె,
అతనికి దశరథుం డా మహానేతరు, నాత్మజుండు య్యె నామైడవిడుండు;
వీనికి జన్మించె విశ్వసహుండున; ఆతఁడు కనియె ఖట్వాంగరాజు;
దీవ్యత్ప్రభావుండు దీర్ఘభాహుఁడు వాని, పుత్రకుండు య్యె ఆభూమిజాని.

౧. రహినిగాంచె దిలీపుని; రఘుమహా వ్ర, భుండు వానిసుతుండుయి పొలుపుకాంచె;
తత్పుత్రుఁడజుండు; వానికి దశరథుండు; దశరథునకు శ్రీరాముండు తనయుఁడయ్యె

ఉ. ఎవ్వని దివ్యనామముల నెంతయు యోగులు జ్ఞాననిష్ఠచే
మవ్వపు భక్తియుక్తిఁ పరమాత్ముని వంచు నెఱుంగనేర్తురో
అవ్వరమూర్తి రాఘవుని అచ్యుతు, దివ్యపదాధినాథుగా
జవ్వని! చక్కగా నెఱిగి చాల పవిత్రపుగమ్ముధన్యవై.

గీ. విష్ణుఁడాదిగ శ్రీరామ పృథ్వినాథు, వఱకుఁగల్గిన రాజుల నఱువదియు నొ
కండు రవివంశుజులనీకు నిండువేడ్క, వివరముగ చెప్పినాఁడ శాంభవి! భవాని!

గీ. రామచంద్రుని తరువాత భూమిపైన, సూర్యవంశపురాజులు సారిది నఱువ
దియునొకం డ్రుద్భవించిరి దివుటమీఱ, నడుమ శ్రీరామచంద్రుఁ డున్నాఁడు విభుత!

ఉ. అమ్మహనీయ సచ్చరిత మచ్చుపడఁ వివరింతు నీకు; చో
ద్యమ్ములు రాము సత్కథలు, తప్పక సంగ్రహరీతిగా రహ
స్యమ్ములనెల్ల డాపక ప్రశంసయొనర్తు జగన్నుతంబుగా
ఇమ్మహి రాము సత్కథకు ఈడగు సత్కథ వేరయున్నదే?

వ. అని వెండియు నిట్లని చెప్పఁదొడంగె.

కౌసల్యా పరిణయము.

మ. బలవంతుండు, ప్రసిద్ధుఁ డాధ్యుఁడు జగద్భద్రకీర్తి ప్రభా
విలసత్తేజుఁడు, ముఖ్యుఁ డర్యమజగద్విఖ్యాతవంశాద్భిభ
వ్యులసత్పూర్ణ శశాంకుఁడుత్తముఁ డయోధ్యానాథుఁడై యొప్పె ని
శ్చల సద్రాజ్యవిభాసియై దశరథత్మజుని విజ్ఞానియై.

గీ. ఏలు నతఁడు జంబూద్వీపమెల్ల నొకఁడై, విమల సరయానదీతీర విలసితమయి
తగు నయోధ్యాపురము రాజధానిగాగ, విపులసైన్యసమేతుఁడై విభవమొప్ప.

గీ. ఆ యయోధ్యాసమీపమునందు గల్గు, కోసలానగరమునేలు కోవిదుండు
కోసలుఁడు పుణ్యమతి; వాని కూర్చిపుత్రి, యైన కౌసల్యకలదు కన్యాలలామ.

క. ఆకన్యక నీ దశరథ, భూకాంతునికిచ్చి పెండ్లిపొలుపుగఁ జేయఁ
శ్రీ కోసలాధిపతి యీ, సాకేతపురంబునకు స్వజనములఁ బంపెన్.

ఆ. పెండ్లినిశ్చయించి ప్రియమగు లగ్నంబు, పెట్టుకొనెడితలఁపు పెల్లుగలుగ
బంధు మిత్ర ముఖ్యపరివారములఁబంపె, కోసలుండు ముదముకొనలుస్తాగ.

వ. అట్టి సంతోష సమయంబున.

క. సరయానదిలో దశరథ, ధరణీశుఁడు బౌంధవులును తన మంత్రులు రా
సరసజలక్రీడల నొగి, జరిపెను నావపయి మోదసంపద పొదలన్.

గీ. వారనారుల నృత్యముల్ వరుసమీఱి, వందిమాగధుల్ పొగడగా వైభవమున
హాస్యగాయకబృందముల్ హాయిగూర్చి, దశరథుఁడు జలక్రీడలఁ దనియుచుండె.

రావణుఁడు బ్రహ్మవలన తన మరణమును గుఱించి ప్రశ్నించుట

- క. ఆ కాలమ్మన లంకకా, భీకరుఁడగు రావణుండు పృథులబలుండై
నాకు మరణమెట్లు గల్గునో? నా కెఱిగింపుమ యటన్న నవ్వి యజుఁ డనుకా.
క. దశరథునకు, కౌసల్యకు, విశేషముగా రామచంద్రవిభుఁ డుద్భవమై
యశ మొప్ప నిన్నుఁ జంపును, దశరథునకు నలుగు రగుచు తా హరి పుట్టుకా.
క. ఆ కౌసల్యకు దశరథ, భూకాంతుని కింక పెండ్లి పొసగ నయిదు నా
శ్చే కలదు, నీకు మృత్యువు, చేతులు నిటలునుచు బ్రహ్మచెప్పెకా పెలుచకా.
చ. అది విని రావణుండు హృదయంబున బెగ్గిలి తత్క్షణంబె నే
నిదె యిపుడేగి బ్రహ్మపలు కియ్యెడ దబ్బరగా నొనర్తు నం
చదటన పుష్పకంబుపయి ఆ సరయానదికేగి నావపై
ముదముననున్న బాంధవ సముజ్జ్వలు, కోపపరీతచిత్తుఁడై.

కౌసల్యాపరిణయవిష్ణుముచేయ రావణప్రయత్నము

- చ. కనుఁగొని యొక్కపెట్టున సుఖమ్మగు వేడ్క జలమ్మునందు క్రీ
డను పొనరించు భూభుజ గడానికలమ్మును నీటముంచె మిం
చిన ఘనపౌరుషమ్మున; నశించిరి తజ్జలమధ్యమందు త
జ్జనపతి బంధుమిత్రులు నిశాముఖమంద చికాకునందుచుకా.

గీ. దశరథుఁడును సుమంత్రుఁడు దైవవశత, నమల సరయానదీప్రవాహమునఁబోయి
గంగలోఁబడి అటనుండి గడచి తుదిని, కాంచి రొక చిన్నదీవి సాగరమునందు.

క. ఆ రావణుండు కోసల, చేరి అనికా దానిరాజు చెనకి గెలిచి ల
న్నారీమణిఁ కౌసల్యకా, తారయమున పుష్పకమున తార్చి, కడంకకా.

ఉ. లంకకు చేరఁబోవుచు కళంకమునొందిన డెండమందు తా
శంక వహించి, వేల్పులు మృషాకలితాత్ములు కన్య నెట్టులో
చంకను బెట్టుకొంచు చనజాలుదు రీపెను లంకనుంచినకా
ఇంక మఱేడ నీ సతి నికెట్టుల భద్రమునేయువాడనో?

మ. అనుచుకా యోచనసేయుచుండఁగనె నెయ్యంబొప్ప నా సంద్రమం
ద నివాసంబొనరించు దీర్ఘమగు మత్స్యాధీశుఁ డుల్లాసియై
కనుపింపకా, కని మంచితావనుచు నా కన్యాలలామంబు నొ
క్క నిగూఢంబగు పెట్టెలోనిడి యహంకారంబు దీపింపకా.

క. ఓ మత్స్యరాజ! ఇప్పు డీ, శ్రీమంచెడు పేటికను వసించగ నిమ్మి
నీ మా నెయ్యపు పేర్నిని, మేము దీని నడుగుదాక మివుల పొదముగఁ.

మ. అని మత్స్యేంద్రున కొప్పగించి పరమంబౌ మోదముంబొంది, రా
వణుడే పారఁగ లంకఁజేరె సుఖయై; మత్స్యేంద్రుఁడు పేటికఁ
తన నోటంగొని, స్వేచ్ఛగా తిరుగుచు తచ్చత్రుసంహార బు
ద్ధిని, తత్పేటిక నొక్క ద్వీపమున నెంతే దాచి పోరాడఁగఁ.

గీ. విధివశమునఁ జేరిరా ద్వీపమునకె, దశరథుఁడును సుమంత్రుఁడు తత్క్షణమున
వారు తీరమ్ముఁజేరి, యింపారుచున్న, పేటికారాజమునుగాంచి ప్రీతిమీఱ.

వ. దశరథుండు తదీయ నవరత్నఖచితమ్మగు స్వర్ణపేటికం బ్రియమ్ముమెయి డగ్గరి.

గీ. తెఱచి యచ్చెరువున నందుతెఱవఁగాంచి, పరగనన్యోన్యవార్తల వరుసనెఱిగి
చెలఁగి గాంధర్వవిధి నామెచెట్టఁబట్టు, నంతలో మత్స్యమునుజూచి యధికభీతి.

వ. దశరథ కౌసల్యలును సుమంత్రుఁడు నాపేటికం బ్రవేశించి, లోన బంధించుకొనిరి; అంత
నమ్మేటిమీను తన శత్రువుం బరిమార్చినదై మగిడి యరుదెంచి, - యథాప్రకారమ్మున
నా పేటికం దన విశాల ముఖాంతర్భాగంబునం బదిలపరచి సంచరించుచున్నంత.

రావణుఁడు బ్రహ్మను పరిహసింపజూచుట

గీ. తన సభాభవనంబున దర్పమొప్ప, మంత్రిపారోహితులుగొల్వ మందబుద్ధి
రావణుఁడు బ్రహ్మదేవుని రాబనిచి వి, ధీ! బలీ నీదుపల్కులే తెఱ్ఱగావె?

క. నీటం దశరథుఁడంపితి; నేటుగఁ కౌసల్య నొక్కనెలవున మివులఁ
వాటముగ దాచితిని; నీ, మాటలు పొల్లయ్యె; వేయిమాట లిఁకేలా?

చ. అని సభలోన నవ్వి నమహామతియైన విరించి యిట్లనుఁ
ఘనతర భీషణధ్వనుల గమ్మున, ఎంతవివేకశాలివో
చనవున రావణా! కడు ప్రసంగము చేసెదవేల? నేను తె
ల్పిన వరదంపతుల్ ముదముమీఱ వివాహమునాడి రిష్టులై.

విధితప్పదని బ్రహ్మ రావణున కుపదేశించుట

క. నాన్రాలు తప్పిపోవునె?, నాన్రాలుఁ తప్పఁజేయ నాచేఁగాదే!
నాన్రాలు తప్పఁజేసితె?, తీవ్రపడఁ తగునె? విధిని తెలియఁ డెవండుఁ.

నీ. అని పల్కరావణుం డత్యంతముగమండి, పడి వేగవంతుల వడిగఁ బిలిచి
తత్క్షణంబున ప్రమత్తతలేక ఆ లవ, ణోదధి మత్స్యేంద్రు నొయ్యఁజేరి
యే నా జలచరేశు నెలమి దాచగఁబంచి, యిచ్చిన పేటికందెచ్చి యిపుడ
నా సన్నిధినియుంచుఁడో నేవకాగ్రణు, లార! యీ బ్రహ్మ కగౌరవముగ

గీ. ననుచు నాజ్ఞాపనమునేయ నంతలోన, వారు చనివచ్చి పేటిక వడిగ రావ
జేశ్వరుని సన్నిధినెయించ నెంచరాని, గర్వమున నాతఁ డా పెట్టెఁ గదిసి తెఱచె.

చ. అరుదుగ దానిలో దశరథావనిపాలుఁడు మంత్రి కోసలే
శ్వర దుహితృప్రయుక్తముగ చప్పున కానగరాగ రావణుం
డురవడి వారిఁజంపగ మహేంద్రతల్లిగఁ ము చేతఁబూన నం
బురుహభవుండు పల్కు; అయిపోయినదానికి అల్లనేటికిన్.

శా. ఏ కాలమ్మున కేది కావలయునో! ఏ కర్మ మెట్లున్నదో!
ఆ కాలమ్మున కదికావలెఁజమా! ఆ కర్మ మట్లయగున్
ఈ కాసల్య నొకరైనే అపుడు నీ వీ పెట్టెలోనుంపగా
ఏ కాశల్యముచేత వీ రిరువు రిందే చేరిరో యెంచుమా.

ఉ. ఇప్పుడు నీవు సాహసము నేమియు చేయుట పాడిగాదు, నే
నొప్పుగఁ బల్కువాక్యముల నొయ్యన బుద్ధినెఱుంగుమా; జగం
బుప్పతిలుక వికారములనూని యొనర్చిన వీరిఁజంపినకా
కుప్పలుతెప్పలై జనులు కోట్లుగఁ బుట్టుదు రిద్ది మానుమా.

ఉ. రామునిచేత నీకు మృతి న్రాసియెయిండఁగ తప్పిపోవునే?
గోమున నిష్టు వీరలను గూల్చగఁ జూచెదవేని యిప్పుడే
రాముఁడు పుట్టి, నిన్ను సుకరంబుగఁ గూల్చునో యేమొ! నీకు నీ
వే మునుమున్ను నీ మృతికి వెంపరలాడుట వెట్టికాదో?

క. వీరల కాయుర్బలము ల, వారితముగనుండ చంపువాఁడున్నాడే?
వీరల సాకేతపురికి, గారవమునఁబంపి సుఖము గాంచుము వేగక.

క. నమ్ముము; నామాటలు న, త్యమ్ము; దురవగాహమైన ధర్మము కర్మం
బిమ్ముహి, విధివచనమ్ములు, వమ్మగునే? యెందు నవి యవారితములగుక.

క. అనిచెప్పిన విధివచనములను విని రావణుఁడు భీతిలక్షణయుతుండై
తనభటులఁ బిలిచి యాపె, ట్టెను సాకేతపురి కప్పుడే పంపించెన్.

వ. అంత నచట నయోధ్యాపురంబున.

గీ. రాజదర్శన మతుల హర్షమ్ముగూర్చె, కోసలాధిపునకు నటకోవిదులకు;
ఆ యయోధ్యఁ కోసలమున నర్హ మతులు, మివుల నుత్సవములచేసి మించిరెలమి.

ఉ. తుల్యతలేని సంపదలతోడుత కోసలరాజు వెండి కా
నల్యను రాజ్యముక పృథివిజాని కొసంగి విలాస మొప్పు సా
ఫల్యము నొందె జన్మమని పల్కరు సంతసమందె; వానితో
తుల్యులు ధన్యులైయ్యెడల దోపరు మూఁడుజగంబులందునక.

గీ. నాడుగా కోసలేంద్రులైనారు సూర్య, వంశసంజాతులైన భూవరులు ఘనులు
ఆవెనుక సుమిత్రను పెండ్లియాడె, నృపుడు, మగధరా జతివైభవంబుగ నొసంగ.

దశరథుడు కౌసల్యాది ౭౦౦ మంది పత్నులను పెండ్లాడుట

క. కేకయ నృపపుత్రికయగు, కైకేయిని, కమలనేత్రిఁ గైకొనియెను మూఁ
డో కాంతగ నత్యాదర, ప్రాకృతప్రేమావిలాస భాగ్యమువలనఁ.

నీ. ఇట్లేడువందల యెలనాగ మిన్నల, నరపతి పెండ్లాడి నవ్యములగు
అఖిల భోగములతో అఖిలదానములతో, పాలించె ఆభూమిపాలుఁ డయిత
సంవత్సరంబులు సంతానహీనుడై, ముదునలి యయ్యె సమ్మృదములేక
యిట్లయోధ్యాపురి నీ స్థితి దశరథుఁ, డుండగా స్వర్గంబునుండి సురలు

గీ. దేవదానవులకు యుద్ధ మావహిల్ల, దశరథుం డున్నచోట సత్యంబు జయ మ
టంచు విని వాయుదేవుని బంచి రపుడు, దశరథుని తేర మివులఁ బ్రార్థనము చేసి.

దేవదానవయుద్ధమున దశరథునకు కైకేయిచేసిన విచిత్రసహాయము

గీ. వాయుదేవునితోడ అప్పభువరేణ్యుఁ, డసురసంహరణార్థమై యరిగె దివికి;
అచ్చట మహాహవంబెంతోఁ పెచ్చు పెరిగె; అట్టి సంరంభమున పృథివ్యధిపుఁ డపుడు.

చ. తన రథమధ్యమం దిరుసు తాళగలేక విభిన్నమైనఁ తాఁ
గనుఁగొనఁడయ్యె అట్టియెడఁ కాంతుని చెంగటనున్న కైక తాఁ
గని తన వామహస్తమును గ్రక్కున నక్షముఁగాగ పట్టి చ
య్యన రథ మెప్పటట్లు చన ఆహవభంగము మాన్పె తేనికీఁ.

క. జనపతి రాక్షససైన్య, మున్ను సాంతముగా నడంచి మురిపముతోడఁ
తన భార్యఁగాంచి యిట్లను, వనితా ! నిన్నెంతో మెచ్చవచ్చును గాదే ?

క. రథమేడ ? నీదుహస్త, ప్రథయేడ ? భరించె యిరుసు వంటిదిగా ఈ
కథ యద్భుతావహము, దశరథుఁ డీ యుద్ధమున నీదుప్రాపున గెలిచెఁ.

మ. అనినం బార్వతి యప్పు డిట్లను మహేశా ! కోమలంబైన చే
తిని యక్కైక రథాక్షమట్లెటుల సంధించెఁ మహాశ్చర్యమం
చేనినఁ శంకరుఁ డిట్లు పల్కె రమణీ ! ఆ చంద మేఁ దెల్పెదఁ
వినుమా ! కేకయుఁజూడ నొక్కముని తా విచ్చేసి యందుండగఁ.

అ. కైక బాల్యచపలకారణంబునఁజేసి, మానివదనమందు మచ్చగాంచి
దుష్టబుద్ధిజేసి తులువతనము మీఱ, ముఖమునిండ మసినిఁబూసి వదలె.

గీ. నిదురలేవఁగనే మానియెదుట నిల్చి, వామభుజమెత్తి అతనికి వంగి మ్రొక్క
నాతి! నీచేయి వజ్రముభాతి నాశ, రహితమై యొప్పుననుచు వరంబొసంగె.

శా. అంతా పక్కున నవ్వె కైక, యిదియేమా? యంచు విప్రుండు వి
భ్రాంతింజెంది, నిజం జెఱింగికొని; బౌరా? నీకు మాతోడనా
యింతల్ వింతలు పంతముల్, తెలియవో యేమా? మునిబ్రాహ్మణ
స్వాంతప్రస్ఫుట ఘోరకోపమహితప్రారభ చిత్రవ్యధల్.

కైకకు శాపము

గీ. నా ముఖమునకు మసిపూసినావుగాన, నీ ముఖము చూడకుందురు నిఖిలజనులు
ఘోరమా అపవాదంబుగూడు కతన, కైక! దుష్టత్వమెప్పుడుకా కలసిరాదు.

చ. అని శపియించె మాని అటు లాతని సద్వరహస్తమాట చే
తనె అటు కైక చయ్యన రథంబును ప్రోవగఁగల్గె; అద్దిగాం
చిన నరనాథుఁ డద్భుతముఁజెంది సఖిమణి! నీవు నేఁడు కో
రిన వరమిత్తు నన్న, అలరెకా సతి నాథుఁడు తన్ను మెచ్చినకా.

గీ. నాథ! రెండువరంబులు నాకువలయు; కాని నేఁ గోరినప్పుడు వాని నిమ్ము;
కొడువలేదిప్పు డింత మీ కూర్మికతన, రమ్యగుణసాంద్ర దశరథరాజచంద్ర.

వ. అని వేడిన కైకమాటలకలరి దశరథుఁడు వల్లెయని సతీయుతుండై విజయలు
సమేతుండై సురలవలన అసామాన్యంబులగు మన్ననలం జెంది నిజనగరంబునక
చనియె, అంత.

దశరథునికి శ్రవణ వధచే శాపమువచ్చుట

చ. మఱియొకనాఁడు భూమిపతి మధ్యమరాత్రిని వారి బంధనకా
గుఱిగొని పెక్కుజంతువులఁగూల్చె మహామృగయుండు గావునకా
గరిమను దైవయోగమున కాశికి నేగెడు వైశ్యుఁ డొక్కఁ డి
ద్దఱఁ తన తల్లిదండ్రుల, ముదంబునఁ గావడినుంచి మోయుచుకా.

చ. అలసటఁచెంది డప్పిగొనినట్టి కడుకా ముదుసల్ల మంచినీ
ళులఁ పరితృప్తిసేయు పనిలోఁగొని వేసారకాయబుట్టు నీ
రులనొఁగి ముంచినకా సరిగ రూఢి యొనర్పకె, యేనుఁగన్న జా
డ లెనగ, రా జొగికా; బుడబుడధ్వనికై శరమేసినంతటకా.

ఉ. హా! యెవఁడో ననుం దునిమె; అయ్యయ్య! వృద్ధులు గ్రుడ్డులైన పె
స్రాయపు తల్లిదండ్రుల కెవండిక దిక్కు? దగ్గ తపించు వా

• రీయెడ దాహశాంతి గనుటెట్లని యార్చిన గుండె జల్లనకా
తోయములున్న చక్కిని మృతుండగుచుండిన బాలునికా గనకా.

మ. కని చింతించి, తదీయబాణమును వేగన్ దీసిన్, వాడు చ
చెప్పి! నితాంతంబగు దాహ మేచ, సుతుఁ డిచ్చే నీటిచేఁ దృప్తియా
నని యోజించుచునున్న వృద్ధులకు దాహంబార్చ భూమిఁశుడుం
గొని యేగెన్; సారకాయలో జలము, సంక్షోభాత్ముడై, ఖిన్నుడై.

గీ. కాళ్ళచప్పుడు విని, “మంచినీళ్ళు తెచ్చి, నావె! నాతండ్రి”యని పుత్రభావమొప్పుఁ
పల్కరించిన వృద్ధులఁ పుల్కరించు, మేనితో దశరథుఁడు సంభీతిఁ బలికె.

శా. అయ్యా! దష్టిక దీర్చుకొండు, సురవంద్య శ్రీ ప్రభావాఘ్నముఁ
నెయ్యుండొ తమ పుత్రుఁగూర్చి పిదపన్ నేఁదెల్పుదున్; నీరముల్
చయ్యన్ ద్రావుఁడు, కొండు; తెచ్చితి ననన్ జాగేమియున్ లేక, ఓ
అయ్యా! ఎవ్వడ వీవు? మా సుతుని నొయ్యన్ దెల్ప జాగేటికిన్.

క. నీమాటల నశ్లీలం, బేమా ధ్వనిపెట్టు, తెలుపు మేమయ్యె? సుతుం
డీ మాగతిఁ గలదే? యింక, మా ముద్దు సుతుండు మమ్ము మహి వీడినచోన్.

గీ. మా కుమారుని వేగమే మాకు తెల్పు, మయ్య! దాహముగొన నొప్పదయ్య! మనసు
నీరు గొనితేరచనిన కుమారుఁ డేల, రాఁడు? నీరముతెచ్చు టిడేడ నీవు?

మ. అన నిర్భాగ్యుడ! ద్రోహకర్ముడ! మహానర్థంబు నేఁ జేసితిన్
నను దుర్మార్గునిఁ క్రూరచిత్తు నిపుడే నాశంబుగా శాప మి
చ్చి, త్వరన్ చంపుఁడు; వారి బంధమున గాసింబెట్టి వన్యంబులౌ
ఘనజంతువ్రజహరినై, గజమణింగా నెంచి మీ పుత్రునిన్.

గీ. బుడబుడ ధ్వని సారకాయ, బుట్టవలన, విని, గజం బిదియని నేన వేసినాడ
శబ్దభేదిని; తెలియక సలిపిన పని, ముప్పుతెచ్చితి; నను ఊమింపుఁడు మహాత్మ.

క. అనినన్ హాపుత్రక! యని, ఘనతర దుఃఖాబ్ధి మునిగి కడఁగి దశరథుం
గని నీవు మావలెనె చ, య్యన చత్తువుగాతఁ పుత్రకా! యని వ్యధచేన్.

క. అని పుత్రతోడఁ జితి పే, ర్పను దశరథుఁబల్కి, దానఁబడి దగ్ధంబై
చనిరా వృద్ధులు; రాజున్, కనె దుఃఖముతోడ తోవగరిమము కొంతన్.

గీ. పుత్రకులులేని నాకెట్లు పుత్రశోక, మొదవు? ఈతని పల్కులే విదితములయి
నిజమె యైనచో, నాకు ఆత్మజులు కలుగ, వలయు, అదినాకు ముదమెకావలయుఁగాదె?

ఉ. చచ్చెదఁగాక; వృద్ధులు నిజంబుగ చచ్చినత్రోవఁ పుత్రులే
చెచ్చెరఁ పుట్టినన్ ముదము చెందెద; నాకిది శాపమెట్లుగన్ ?
మెచ్చుగుణంబులున్న వరమే! ఇది; పోయి వశిష్ఠుతోడ నీ
ముచ్చట చెప్పువాడ; మునిముఖ్యుఁడు తెల్పును దీనిచందముల్.

చ. అని కడుసంభ్రమమ్మున రయంబునచేర నయోధ్యకుఁ; వశి
ష్ఠునికి యథార్థ సంభవిత సూక్తులనెల్ల నెఱుంగఁజెప్పె; ఆ
యన నియమింప పాపపరిహారముగా, ఒక అశ్వమేధముఁ
పొసరిచె; తా నయోధ్యకడ, పొల్పుగు ఆ సరయూతటంబునఁ.

రోమపాదుని చరిత్రము

- క. ఇది యిటులుండగ, దశరథుఁ, డదివఱకే రోమపాదుఁడను మిత్రునకుఁ
ముదితహృదయమునఁ కూతుఁ, మదిరాక్షిఁ శాంత నిచ్చె మఱిపెంచుకొనన్.
- సీ. రోమపాదుండేలుభూమి ననావృష్టి, బాధ కల్లంగ విభాండకాత్మ
జుండు ఋశ్యశృంగుఁ డుండు వనంబున, కంపించెదేర వారాంగనలను
వారలు సంగీత వాద్య నాట్యములచే, విభ్రమాలింగనావిష్టుఁజేసి
ఆ విభాండకసుతు నట్టె మోహింపించి, మచ్చికతో వెంటతెచ్చిరపుడు.
౧. రోమపాదున కంతఁ పుత్రులు కలిగిరి, రాష్ట్రమత్యంతసంపద్విరాజమయ్యె;
కఱపులేదయ్యె కఱపులే కఱపులయ్యె, ఋశ్యశృంగుఁ డానాటఁ తా నెలమి నుంట.
౨. అని పెద్దలచే విని అ, జ్ఞనపతి ఆ ఋశ్యశృంగు సాకేతపురం
బునకుఁ బిలిపింప, అతఁ డింద్రునిచే ఒక యాగమును నిరూపించె వెనఁ.
౩. పాయసముతోడఁ పొడసూపెఁ పావకుండు, యజ్ఞకుండమునుండి ప్రత్యక్షమగుచు
రాజునకు పరమాన్నంబు రమణనొసఁగె, పడఁతులకు దశరథుఁడది పంచియిచ్చె.
౪. కైకేయి నిజదౌష్ట్యగరిమ గృధ్రీశాప, మోచకంబుగఁ బాటవైచె దాని;
అది యేలనిన, దివి నచ్చరయొకతె, సు, వర్చలానామక బ్రహ్మచేత
నాట్యభంగమువలనన్ మహాశాపంబు, నొంది గృధ్రై భూమినుండె జడత;
నా లేమ శాపమ్ము దూలుటెట్లని వెంటనే మ్రొక్కి ప్రార్థింపఁ తెలిపె బ్రహ్మ;
ఎపుడు కైకేయి పాయస మేపుమీఱ, అంజనాద్రినిఁ బడవేయు నపుడు నీకు
మఱల గతిగల్గు; అపుడ అప్పరసవగుదు, వనుచు వరమిచ్చె అవ్వేధ కనికరమున.
ఆ పాయసమును కైకేయీ పాటలగంధి వినర నిలపై గృధ్ర
వ్యాపారయైన తత్సతి, యేపున నప్పరసయై యథేచ్ఛఁ చనియెఁ.
అంతట తక్కిన ఇరువురు, కాంతలు తమ పాయసముల కైకకు చెరి కా
సంత యిడి, రపుడు తత్సతు, లంతర్గర్భములుఁతాల్చి రాక్షోదముగఁ.

కౌసల్యా కైకేయీ సుమిత్రా గర్భధారణము

వేవిళులు వారలకు కల్గె భావిపుత్ర, భవ్యసత్కథలో యన భామలకును;
వేవిళులచేతనే కదా వేత్త లెఱుగ, నేరుతురు భావిపుత్రుల నేర్పులెల్ల.

- క. అని వచియించిన శంకరుఁ, కని పార్వతి ఓమహాత్మా! కమనీయంబై
వినుతిఁగను రాము సత్కథ, వినవిన మనసెల్ల దాని వినఁగోరు నొగిన్.
- వ. అవ్వలి కథావృత్తాంతంబెట్లయ్యె? నని పార్వతి యడుగుటయు అప్పరమేశ్వరుం
డిట్లనియె.

ద్వితీయపర్గము

శ్రీ విష్ణాజ్ఞచే సురలు భూమి నవతరించుట

- గీ. ఈ నడుమ భూమిసతి రావణేశ్వరాది, ప్రబలరాక్షస పీడలఁ పడఁగలేక
బ్రహ్మదేవుని ప్రార్థింప పద్మభవుఁడు, శ్రీమహావిష్ణుఁగూర్చి ప్రార్థించెనపుడు.
- శా. శ్రీవిష్ణుం డశరీరవాణి ముఖుడై చెప్పెన్; ప్రపంచంబునం
దావిర్భావమునందు దేను; కపి జన్మావిష్కృతిన్ భూమిపై
దేవానీకములెల్లఁ పుట్టుఁ; డట ముందే దుందుభీనామకన్
చేవన్ మంధరకాఁగ పంపుఁడు మునిశ్రేయంబుగన్ శీఘ్రమే.
- క. గంధర్వస్త్రీ యగు నా, మంధర నే రాజ్యకార్యమతిఁగాకుండన్
బంధురమగు మీకోర్కి, వ,సుంధర సాగించునట్లు సారిది నొనరుచున్.
- గీ. రాజ్యవిఘ్నంబు సేయుత రమణి, పిదప, ద్వాపరాంతమునందు గంధర్వయువతి
కంసు సన్నిధిఁ కుబ్జయై కడఁగి నన్నుఁ, కొలచి భక్తిని మోక్షంబు కూర్చుకొనుత.

శ్రీరామావతారము

- క. అని అభయమిచ్చి ఆమో,సున శ్రీవిష్ణుండు చైత్ర శుక్ల నవమినాఁ
డనుపమ మధ్యాహ్నంబున, కనుపడెఁ కాసల్య యెదుటఁ కాన్పుగృహమునన్.
- సీ. కరికరంబులఁదోలి కమనీయములగు ఆ,జానుభవ్యచతుర్భుజములవాఁడు
నీలకోమల రమ్య నిర్మలదేహ వి,భ్రాజిత పీతాంబరమ్మువాఁడు
కోటిసూర్యప్రభా ధాటిమించినయట్టి, ముమ్మరమైన తేజమ్మువాఁడు
శంఖంబు చక్రంబు శార్ఙ్గంబు ధరియించి, యింబైన మందస్మితంబువాఁడు.
- గీ. పరమకరుణాసముద్రుండు భక్తలోక, పాలకుండు, విభూషిత ఫాలకుండు
బాలకుఁడు గాక తోఁచిన గోలయైన, సాధ్వీ కాసల్య యిట్లను సాధ్వీసమున.
- ఉ. ఈపు సమస్త లోకముల నింపెసలారగ సృష్టిసేయఁగన్
ప్రోవఁగ సంహరింపఁగఁ ప్రభూ! బహురూపులఁ దోచుచుండు వో
దేవ! భవత్కృపాంబువులఁ దేలినఁగాక యెఱుంగవచ్చునే?
నీ పరమాయ; యెంతటి మునిప్రవరాళి కిక్కేను నేర్తునా?

ఉ. నీ మహిమావిశేషముల నేనెఱుగఁగ; భవదీయమైన యీ
భీమసుతీక్షణరూపమున భీతిలే నామది; నీవు కోమల
శ్యామల బాలకుండవయి చయ్యన నింపొనరింపుమన్న ! నే
మోమును వాచితిగ, సుతులమోమును గాంచుటయందు శ్రీహరీ !

మ. అనినంతట ఊణమందె శ్రీహరియు దివ్యంబైన చంద్రాకృతిం
గనుమోముగ, కమలంబులక దొరయు అక్షంబుల్, మహాగ్నిస్ఫుర
ద్ధనతేజంబును, నీలనీరదనిభాంగంబుగ, జగజ్జాల మో
హన సద్రత్నవిభూషణంబులును చెన్నారక తగె బాలుడై.

లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నవతారములు

క. అంతట సుమిత్ర కప్పు డ,నంతఁడు శేషుండు పుత్రకాకృతి వెలసెన్
మంతంగ శంఖము చక్రము, లంతట కైకేయి కమడలై పుట్టి రిలన్.

గీ. ఇట్లు నలుగురు బాలకుల్ పుట్టిరపుడు, మించు శుభసమయములండు; సంచరించి
రమరులతిమోద మొదవఁ; తూర్యములుమ్రోగె; పుష్పవర్షంబుకురిసె; సాంపుగ పుడమిని.

గీ. జాతకర్మాదులైన సంస్కారసమితి, ఎలమి దశరథుఁ డపుడు చేయించె, గురువు
తావశిష్టులచేత; యథావిధిగను, ఆ కుమారుల కలఘ్న సాఖ్యాకరముగ.

చ. గురుఁడు వశిష్ఠమానియును కోసల రాజకుమారి పట్టికిన్
మెఱుఁగుగ రాముఁడంచును సుమిత్ర కుమారుని లక్ష్మణుండు నా
గరిమ విచారణంబుననె కైక కుమారుల ముద్దుకుట్టలన్
భరతుఁడు శాత్రవఘ్నుడన భాసుర నామము లుంచె నిష్ఠుడై.

క. నామము లన్వర్థములుగ, శ్రీమహితుండైన యా వశిష్ఠుఁడు పెట్టెన్
రాముఁడు లక్ష్మణుడని, భర, తామల శత్రుఘ్నులనుచు అంచితమతితోన్.

వ. అంత వారలు శుక్లపక్ష క్షిపాకరుని చందంబున దినదినప్రవర్థమానులై.

శ్రీరామాదుల బాల్యక్రీడలు

నీ. రామునితోడుత సౌమిత్రి, భరతుని, తోడుత నెపుడు శత్రుఘ్నుఁ డుండు
ఆటపాటలలోన ఆహార నిద్రల, నొక్కరి నెడఁబాసి ఒక్కరుండఁ
జాల రా నలువురు; చారురత్న సువర్ణ, కేయూరకటకగ్రైవేయ తార
హారభూషితులయి నేరుపుగా, రావిరేకలు ముఖమున వ్రేలుచుండ

గీ. స్వర్ణనిర్మిత మణిమయ వ్యాఘ్ర నఖర, భూషణమ్ము లెడందల వొలయగా గృ
హాంగణమున పారాడుచు అమ్మలకును, తండ్రికిని ముద్దుగూర్చిరా తనయులోలి.

గీ. దశరథుఁడు పొంగ, తల్లులు తమతమ కొమరులను వేడుక మించుచు పోలుపు మిగుల
లలితభూణములతో అలంకరించి, అధిక మోదాంబునిధి నోలలాడుచుండు.

ఉ. భోజనవేళ రాముఁడు, ప్రభుండగు తండ్రి భుజించుచుండఁగా
తాఁ జని, ఒక్కముద్దగొని తద్రహమున్విడి పర్వపెట్ట, అ
య్యోజనెఱింగి తల్లి ఘనయోగుల కందని రామచంద్రునిక
తా జని పట్టనెంచి కలతంగని పట్టంగలేక డస్సినక.

ఉ. వేగమెవచ్చి రాముఁడు ప్రవీణత తోఁపగ వారి కొయ్యనక
తాఁగొని చన్నముద్ద విదితంబుగ నోటనిడక, మహాముద
శ్రీగని; రిట్లె రాఘవుఁడు క్రీడల, ముద్దులమాటలక, రణో
ద్యోగములక, గడంగి; పరితోషముఁగూరిచె పెక్కుభంగులక.

ఉ. పొంకముమీఱ వారు, కడుపోడిమి వర్ధిలి, వస్త్రభూషణా
లంకృతులై, సభాస్థలి చెలంగు నృపాలుని, సింహపీఠికా
లంకరణంబొనర్చి, సమలంకృత పౌరహృదంతురాళ్ళులై;
కొంకరు మంత్రిజాలమునకక, బహుళాజ్ఞల నిచ్చు పట్టులక.

క. వచ్చెడు పోయెడువేళల, ముచ్చటగా తండ్రిమోల మ్రొక్కులిడుదు రా .
నచ్చరితులైన బాలకు, లచ్చెరువగు వారిచేష్ట లాలోచింపక.

శ్రీరామాదుల కుపనయనములు

మ. ఇటులుండంగ, వశిష్ఠ నాజ్ఞగొని, పృథ్వీశుండు రామాదులక
వటులన్ చేయఁగ, పంచమాబ్దమున, ఐశ్వర్యంబు మించన్ విశం
కటవృత్తిన్ బహువైభవంబుగ; మహాకళ్యాణమేపార, వి
స్ఫుటలీలన్ నుపసీతులన్ బానరిచెన్, పుత్రాళి నొక్కుమ్మడిన్.

గీ. బ్రహ్మవర్చస్సు కోరిన, బ్రాహ్మణునకు, పంచమాబ్దంబునందును బలము కోరు
నట్టి క్షత్రియునకు షష్ఠమాబ్దమున, అ,వశ్య ముపనయంబు పావనమటంచు.

ఆ. వె. అర్థకాంక్షియైన యట్టి వైశ్యునకు అ,ప్రాబ్దముననె ఉపనయనము నలుప;
శాస్త్రునుంచు నిట్లు జ్ఞానులచే నిర్ణయింపఁబడియె ఆచరింపబడియె.

క. మంగళముగు సుముహూర్తము,నం గురుకులవాసమును పొనర్చగ వటువుల్
పొంగుచు వేదములను వేదాంగములను శాస్త్రముల ప్రియముగ చదివిరౌ.

శ్రీరామాదుల విద్యాభ్యాసములు

చ. అరువదినాల్గువిద్యల ననంతర సూక్ష్మములన్ ముఖోద్గత
స్ఫురణ గ్రహించి; అంతటను పోడిమి మీఱఁగ ఆఱుమాసముల్

జరిగెడులోనె, యాత్రలనుసల్పి; గురూత్తముఁడౌ వశిష్ఠతో;
గరిమ ననుజ్ఞనొంది, తమకంబునఁ జేరి రయోధ్య కర్మిలిన్.

క. ఆ రాజపుత్రు లటువయి, గారవమున తండ్రికిన్ నగరజనములకున్
భూరితరమైతి పాత్రులు, గా రాణించిరి విశేషగతులన్ సుతులన్.

క. అని వచించిన శంకరు, గని పార్వతి, యోమహాత్మ! కమనీయంబై
వినుతిగను రాము సత్కథ, వినవిన మనసెపుడు దాని వినఁగోరు నొగిన్.

వ. అవ్వలి కథావృత్తాంతం బెట్లయ్యెనని అడిగిన ఆ పార్వతికి పరమశివుం డిట్లనియె.

తృతీయ సర్గము

విశ్వామిత్రుఁడు యజ్ఞరక్షణకై రామలక్ష్మణుల పిలచికొనిపోవుట

శా. ఆ మధ్యమ్మున యజ్ఞరక్షణము తా నర్థించి వేంచేసి వి
శ్వామిత్రుఁడు నయోధ్యకున్, దశరథహ్మపాలునిన్ చూచి, శ్రీ
• రామున్ లక్ష్మణుఁ కొన్నివాసరములో రాజా! మదీయాశ్రమం
బోమన్ పంపుమటన్న రాజు విని అయ్యో! అంచు తా నిట్లనెన్.

ఉ. మానివరేణ్య! నీ వచనమార్గము వింతగఁ దోఁచె; బాలకుల్
పూనగనేర రత్రుములు పూనికతో; బెదరింప జంకువా
రా నిను నీదు యజ్ఞమును రాక్షసబాధలనుండి కాచువా
రేను కడంగివచ్చి తమ రేపని చెప్పిన చేసివచ్చెదన్.

క. పసిబాలురు; నేరరు తమ, వసనంబులు కట్టుకొనఁగ; వారిని మీ రిం
పెసలార పంపవలెనని, పసికూనల నడుగ నెట్లు పాల్పడితి? రయో!

క. అని పల్కిన దశరథస్వపుఁ, గని మాసింద్రుఁ డను నీవు గాదుగదా! ని
న్నును మించినవారలు వే,లును రామునితోడఁ పోరిలో పోలుదురే?

క. నీ వేల? నీదుపుత్రుల, వేవేగమ పంపుమిపుడు వేడుకమీఱన్;
కావలసినన్ని శుభములు, నీ వొందుదు వింక; శంక నెడలుము కడఁకన్.

సీ. అనెడు విశ్వామిత్ర మునినాథు పల్కులు, గురుఁడౌ వశిష్ఠతో కొమరుమిగుల
యోదించి, ఆయన యుచితంబు పంపుమా! అని ఆజ్ఞనేయగాఁ బనిపె సుతుల
రథముపై; తనదు పెన్నిధి పాయుచందాన, దశరథుం డొందెను తత్తరంబు;
ఆ రామలక్ష్మణు లతిసముత్సాహులై, మునినాథు వెన్నెంట చనిరి వేగ

రామలక్ష్మణులకు విశ్వామిత్రుడు శస్త్రాస్త్రరహస్యము బువదేశించుట

- గీ. చెలఁగి సంతృప్తుడైన కాశికుఁడు త్రోవ, లోని కామాశ్రమమున సున్నానములను
చేసి, చేయించి, వారలఁ జేరఁదీసి, అస్త్రశస్త్రవిద్యలనెల్ల నపుడు నేర్పె.
గీ. ఎంతయో శ్రద్ధగా నా మహేశ్వరి యన, చను సువిద్య విల్వద్వైతో శస్త్రవిద్య
నస్త్రవిద్యను తాకికంబైన రథ గ, జాశ్వవిద్యను మానీంద్రుఁడమరనేర్పె.
క. బల అతిబల అను విద్యలఁ, చెలఁగెడు నాకలియు దప్పి చెందక మెలఁగన్,
పలుతెఱఁగుల విద్యల ఇ, మ్ముల నుపదేశించె మాని మోదము మీఱన్.

తాటకా సంహారము — పూర్వజన్మ వృత్తాంతము

- సీ. ఆ రామలక్ష్మణు లారయ సర్వవిద్యల నేర్చి య వ్వనతాపసులకు
హితవుగా రాక్షస తతులను చంపిరి; మార్గమధ్యమ్మున మారిఁబోలి
అతిభయంకర యైన ఆ తాటకిని కూల్చె, ఒక్కబాణమున పెంపెక్కి రాముఁ
డది మును పొక అప్పరాంగన; ఒక మునిఁ, తొందరపెట్ట నమందగతుల
గీ. అతఁడు రాక్షసి వగుమన అయ్యె నల్లె, దాన సుందుని భార్యయై తనరె, అతని
వలన మారీచుని సుబాహు నెలమిఁగాంచె, రామబాణోపహతి పుణ్యధామయ్యె.
క. రాముని మార్గణహతిచేఁ, కామిని తా దివ్యదేహకలితాత్మకయై
రాముని వినుతించి వెసన్, భామిని దివమునకు చనియెఁ ప్రణతుల నిడుచున్.

శా. అంతఁ రాముఁడు యజ్ఞఘాతుకుని విశ్వామిత్ర దివ్యాశ్రమ
ప్రాంతంబందు సుబాహుఁ చంపి, బల మేవారంగ మారీచునిఁ
కాంతారమ్ములు దాటి యోజన శతాగ్రంబైన సంద్రంబునఁ
భ్రాంతాత్ముఁ పడనేసి బాహుబల వీర్యప్రథిమానూనుడై.

శ్రీరాముఁడు రణయజ్ఞమున కారంభించుట

- శా. నిర్విఘ్నంబుగ యజ్ఞపూర్తి సలిపెఁ విఖ్యాతిమై మాని; తా
దోర్విర్యంబున రాముఁ డా సవనముఁ తోడ్పొన తడైత్య దు
ర్గర్వాటోపములెల్ల భిన్నముగ వేడ్కఁచేసి చాలింపఁ డా
దుర్వారోగ్ర మహాప్రతాపము జగద్దోదూయమానం బగుఁ.
గీ. జనకరాజమందిరమున జరుగనున్న, వనిత సీతా స్వయంవరంబునకు వెడలె
రామ లక్ష్మణ సహితుడై రమణమీఱ, మిథిల కపుడు విశ్వామిత్రుఁ డధిక ప్రీతి.

అహల్యా శాపవిమోచనము

- గీ. దారినే పోవునపుడు తత్పదతలమున, సోఁకినట్టి నల్లనిశిల సుందరాంగి
యై వినుతినేయఁగాంచినయట్టి రాముఁ, డద్భుతమునంది మానీంద్రు నడిగె నిట్లు.

- క. మునివరమున్నీ స్థలమున, కనుపించు మహాజలెనగుగారి చాకట్ల
త్తున ఈ భామిని కనబడి, వినుచుచేడి నమ్మి నిశ్చయము చేసె.
- మ. అని ప్రశ్నించిన రామచంద్రుఁ గని విశ్వామిత్ర మునీశ్వరుఁ డి
ట్లను; పూర్వమున బ్రహ్మసంధివ అహల్యాదామహా శిష్యుఁ డా
ద్రునికిం దక్కక సర్వదేవతలయందున్ దక్క శక్త్యాకే
కనియె భర్తగ నాతమున్ ద్విముఖ నోత్రాని ప్రభావనినల.
- వ. అట్టి వైరంబు మనంబునం గొని దేవవిభుఁ డహల్యుఁడెందు, అది మోహిని న
డ య్యిరువుర నిట్లు శపించె.
- గీ. దేని కాసింది మోసమ్ము పూనిరావో! అట్టి యోనికాగ్రమునుది! ఏ న
రీర మని నిర్జరేశ్వరు ఘోరశాప, లక్ష్మణ జేసె ముగియించి రామ! న.
- క. ఆ పయి దేవతలెల్ల, కోపో శమనముఁజేయ నోనా ఏ ముది
తాపీపడుట యోనులె, మాపుల కింపులకు కనుల చొప్పున నోచుట.
- ఆ. వె. అని అనుగ్రహించ నప్పటినుండియు, అమర హామి దాగి పాపప్రసక్తి
డయ్యె, గుహనె దాగినట్టి దేవేంద్రుఁడ, మిడి మిడివచ్చి నానంద
- క. తన పత్నిని శిలగాఁ క,మ్ముని శాపంబిచ్చు; నరమయ్యెన్ ద్విపత్ని
ననుఁ కావుమనుచు ప్రార్థన, ముచు చేయఁగి నరీ గోదముఁ కట్టించెను.
- గీ. రామచంద్రుని శ్రీపాదరజము సోక, నీవు మిడి అహల్యవై నా నహల్య
వయ్యెదవటంచు సదనుగ్రహంబుఁచూపె, ఆ నహల్యుల శ్రీపాద రజము!
- క. నీపాద స్పర్శనమున, పాదరహితయయ్యె, కను శుభముల పొందె
రూపవతి ఈ అహల్య అ,హ! నరమ పత్నినన నెడ నిగు యుగము.
- ఉ. పూవుల వర్షముల్ కరిసె పోడిరు మీఱఁగె; అంతట భగవంతు
గేవల సాధ్వీ గౌతమునికే జనగూరిచి, వార లక్ష్మణుని
గా నర వాహినిక దరియగా నడవన్ నడిపించునాఁడె న
ద్యావ విలాసుడై గుహుఁడు భక్తిని రాముని కలది యిట్లును.

శ్రీరాముఁడు గుహాని పూజలనంది గంగ వాడుట

- క. నీపాదమ్ములు కడిగెద, భూచాలక! రామచంద్ర! పోలఁబెట్టిన నీ
నీపాదరజము సోకిన, ఈ సజవయె నాతియైన నెటులు భజింతుల!
- క. ఎక్కకు ముని ముంగలనే, నక్కగ నీపాదములను సరవి కడిగెద
మక్కువ నట్లుపై నెక్కుము, నక్కని శ్రీరామచంద్ర సదాశివ సరేంద్ర!

ఆ. ఉన్న ఆలితోనె తన్నులుతినలేక, ఉన్నవాడ ఇంక నొక్కతైన
నే భరింపజాల నీ పదరజమును, కడిగి పిదప భద్రపడుదుఁగాని.

గీ. అని చమత్కారమును భక్తి పెనగొనంగఁ, పల్కగా విని నవ్వి రామప్రభుండు
కూర్చితో కాళ్ళకడిగించుకొని రయమున, పడవనెక్కె; ఎక్కిరి సోదరుఁడు మునియును.

సీతాకళ్యాణ కథనము

శా. గంగదాటి మునీంద్రుతో జనకజా కల్యాణ కార్యించితో
త్తుంగ శ్రీ సమలంకృతోత్తమ గృహస్తామావళీ విస్ఫుర
చ్చుంగారంబుల జూచుచు మదితులై శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణుం
డుం గొల్వొ మిథిలాపురోపవనమున్ జొచ్చెన్ మునీంద్రుం డొగిన్.

క. మునినాథునితో రాముం, మను లక్ష్మణుఁ డరిగి అటఁ కడున్ స్ఫటికశిలా
ఘన నిర్మిత సాధమునఁ, దనరంగ సుఖముండి రుచిత ధర్మము పేర్చిన్.

సీ. మేదినీనాథులు మిథిల కాహ్వనింపఁ, బడి యేగి రమితవై భవము భొప్ప;
పిలువకుండినను చారులు చెప్ప విని రావ,ణుండు సేనలతోడ దండువెడలె;
పుత్రవియోగాగ్ని పొక్కుచు పిలిచినన్, రాడయ్యె దశరథరాజవరుఁడు;
వచ్చె విశ్వామిత్రుఁ డచ్చటికేగి వా,రలఁ తోడితేర పోవలయు ననుచు

గీ. జనకుఁ డాపులతోపల్కు సమయమునకె, కాశికునిశిష్యుఁ డొక్క డక్కడకువచ్చి
వందనముగొని, రాజుచే యందికొని ర,హస్యమునకేగి యిట్లనె నుచితముగ.

క. భూకాంత! కాశికుండు నీ, కేకాంతమునందు నిట్లు లేర్పడఁ బల్కన్
నా కువదేశించిరిపో, నీకు తగిన యల్లురను వినిశ్చయ పఱచెన్.

గీ. రామలక్ష్మణుల్ దశరథ రాజసుతులు, వచ్చియున్నారు నాతోడ వార లిపుడు
సీత సూర్మిలను పెండిచేసికొందు! కాన వరపూజచే వారి గారవిపు.

క. నీచే పండెంబిడబడు, నా చాపము త్రుంచివైచు అల రాఘవుఁ డే
మీ చేయజాలక వృథా, చూచెద రొగి రాజు లపు డసూయాపరులై !

గీ. వరవిధాన లాంఛనములఁ వారి నిపుడు, రాజధానిలోనికి నీవు రయముమీఱ
తీసికొనిపోమ్ము; పెఱలకు తెలియనీకు, శివధనుర్భంగమగుదాఁక చెప్పకుమిది.

క. అని యిట్లు పలికి వేగమ, తన గురుసన్నిధికివచ్చె; తగిన విధముగా
జనకుఁ డతిముదముతోఁ, చ,య్యన భద్రగజంబులను వరార్థము తెచ్చెన్.

సీ. పట్టణంబెల్ల శోభాయమానంబుగా, తగు నలంకృతులు సేయఁగనొనరె;
సేనావృతుండై ధరానాథులను మంత్రులను వెంటనిడుకొని ఘనత భద్ర

- గజములన్ తోడ్కొని కడఁగి సుమేధాది, కాంతలు వెంటరాఁగా విశేష
వాద్యములు మహాత్మవంబుగా మ్రోయ విశ్వామిత్రుపాలికేచని జనకుఁడు
- గీ. మానిపుంగవుఁ పూజించి, మగిడి తెలియ, నట్లుగా వారి వృత్తాంతమడిగి యెఱిఁగి
విధివిధానంబుగా మించు వేడ్క వసన, భూషణాలంకృతులతోడఁ పూజచేసి.
- సీ. రామలక్ష్మణుల భద్రగజద్వయిని చామ, రాద్యుపచార సుఖించితులుగ
గురుఁడు విశ్వామిత్రుఁగూడి అమ్మిథిలకు, స్తుతులుకాంచుచు వారితోడి తేఁగ
వారాంగనలు నృత్యవైభవంబులు సూప, వందిమాగధులు మిన్నంది పొగడ
అఖిలవాద్యములు శ్రావ్యంబుగ మ్రోయ అ, పృణ్యవీధుల రామభద్రుఁ డొప్పె
- గీ. లక్ష్మణుఁడును విరాజిల్లె లక్షణముగ, నగర నారీమణులు మహానందమెసఁగ
గోపురాట్టలకములెక్కి చూపుకొనుచు, ఒకరికొక రిట్లునిరి మోదమొదవ మిగుల.
- మ. తగు నీ రాముఁడు సీతకుఁ; గరిమచేతఁ లక్ష్మణస్వామియుఁ
తగు నీ యూర్మిశకుఁ; భువిఁ కలుగునే? దాంపత్య మీ పద్ధతిన్;
నగరీవాసుల మేము ధన్యలము తన్నారీమణుల్ వీరలన్
మగలంగా బడయంగ గల్గునెడ; సామాన్యంబె తద్భాగ్యముల్ ?
- ఉ. చక్కని వారులు మిగుల సౌముఖ్యులు చారువిశాలనేత్రులుఁ
చిక్కని పే రురస్థలముచేఁ కడు నొప్పెడువారు, సంపదల్
గ్రక్కెడు మోమువారలు, జగమ్మును మోహము గొల్పఁజాలువా
రిక్కడ వీరిఁగానరె ! నరేంద్రుని కన్యలు ధన్య లియ్యెడన్.
- గీ. వారిలో వార లీరితిఁ పలికికొనుచు, పేర్కి పూలవానలు కురిపించిరపుడు;
రామలక్ష్మణు ల్వినిరి తద్రామలాడు, కొనెడు శుభవాక్యములు ప్రీతికొనలుసాగ.
- ఆ. అంత నచటఁ జేరినట్టి రాజులు వీరి, కిట్టి వైభవంబు లేమి? మనకు
చేయఁబడవదేల? చెనటి యీ జనకుఁడు, మానభంగమునకె పూనెనిట్లు.
- గీ. మనల కవమానమున్ గూర్చె జనకుఁడిపుడు, సీత నీ రామునకెయిచ్చి చేయుపెండ్లి,
ఇది స్వయంవరమనిచెప్పె నిదియె మోస, మనెడు రాజుల గుఱగుజల్ మునివినియెను.
- ఉ. రాముఁడు లక్ష్మణుండు విని రమ్యగుణాధికులౌటచేతనే
యా మునిరాజు నెమ్మొగమునన్ తమచూపులు నిల్పి నవ్విరు
ద్దాములు కోమలాంగు లతిదర్ప మెలర్పగ; వాద్యఘోషముల్
దీమములై కడుఁ చెలగ దివ్యసభాస్థలి డాసి రిమ్ములఁ.
- . తిన్నగా భద్రగజముల దిగి మునీంద్రు, వెనుక భక్తిమై చనువారిఁ గనినయపుడు
నొగి స్వయంవరసభ తీవీ నున్న యపుడు, నూరివారల కయ్యె నే త్రోత్మవంబు.

- క. మునిశాలయందు కౌశిక, ముని ముంగల ముదితహృదయములతో రాముం
డును లక్ష్మణుండుఁ గూర్చుం,డను వినయం బొప్ప నంతటా జనకుండుకా.
- సీ. ఏ నూలు వృషభముల్ పూనిన బండిపై, పూన్చినయట్టి శంభుని ధనుస్సు
తనరు శస్త్రాగారమున నుండి సభకుఁ తేఁబంచె; అయ్యది మున్ను పరశురాము
నాజ్ఞపై సీతాస్వయంవరంబునకయి, నిర్ణయింపఁగఁబడె నెమ్మి నెవఁడు
బల సుసంపన్నుడై విలు నారిఁకూర్చునో, అతని పెండ్లాడు నా అనుఁగుపుత్రి
- గీ. అనుచు జనకుండు పల్కినాఁ డనిన వినిన, పార్వతియు చంద్రశేఖరా ! పరమమైన
నీ ధనుస్సెట్లు జనకునికా జేరె ననిన, శాంభవికాచూచి పలికె ఆ శంకరుండు.

హరచాప వృత్తాంతము

- గీ. పరశురాముండు నా వద్ద పరఁగ అస్త్రవిద్య నేర్చినయప్పు డీ విల్లు మెచ్చి
అతని కిచ్చితి; త్రిపురసంహారకంబు, ఈ ధనుస్సును పోల దిం కే ధనుస్సు.
- క. తనతండ్రిని హింసించిన, చెనఁటి అయిన కార్తవీర్యుఁ చెండిన దీ విం
టనె, మఱి యిరువదియొకపరి, చెనకి మహీవరచయంబు చెండెను దీనకా.
- క. జనకునిగుఱించి మిథిలాం, గణమున పడవేసిపోయె గరిమ నతఁడు; దా
నిని సీత గుఱ్ఱముగఁ కై, కొని బాల్కకీడలందు కొనకొని యాడకా.
- క. అదికాంచి పరశురాముండు, ముదితకా శక్తిస్వరూపముగ నెఱిఁగి పదిం
బదిగ జనకునకు నీపి,ల్లది లక్ష్మీయ ! లాతిగా తలంతువా యేమో !
- గీ. అనుచు బలవంతపెట్టి విల్లును స్వయంవ, రంబునకు పందెముగఁ పెట్టె ప్రౌఢిమీఱ
అనితర సుసాధ్య మీ విల్లు నఱసి రాజు, లందఱును మోము వ్రేల్చిరి డిందువడుచు.
- సీ. ఇలమీఁదనుండి విల్లెత్తుటకే అస, మధులై కొందఱు మానుకొనిరి;
ఎత్తినవిల్లు తామెనసి చక్కఁగ నిల్ప, నేరక కొందఱు నిలిచిచనిరి;
నిల్పఁగా నెత్తగానేఱిని విలు నారి, కూర్చుట్టెని నవ్వుకొనిరి కొంద;
ఱట్టి వింటికి బాణమెట్టుల తొడగనా, ననుచు కొందఱు తర్కమును సలిపిరి;
- ఆ. తోనఖిర్వగర్వ ధూర్వహుడైన రావణుండు వింటికడకువచ్చి నగుచు
జనకుతోడ నిట్లు సభలో ప్రసంగంబుచేయ మొదలుపెట్టె జెట్టియగుచు.
- ఉ. ఎవ్వనిచేత వజ్ర అమరేశ్వరుండున్ కడు భీతినొందునో
ఎవ్వఁడు మూఁడులోకముల నేకముగా స్వవశంబుచేసెనో
ఎవ్వఁడు వెండికొండను వహించెనో? బాహులమీఁద, అట్టి నా
కివ్విలు గడ్డిపోఁచయని యెట్టులెఱుంగకపోతి వక్కటా.

క. అని చెప్పి రావణుండా, ధనువు నెడమచేత నెత్తెదలఁచి కదల్చున్
అణుమాత్రమైన అది కద, అని కతనమున నెంచుచేతులన్ కదలి వెనన్.

చ. కదలకయున్న నివ్వెఱుగు గాంచి దశాస్యుఁడు క్రమఁబాచు ని
ర్వది ఘనబాహువులనర వాయువులైదు బిగించి చాచుచున్
కదలిచి, ఒక్కకొమ్ము గడకన్ నయికెత్తి బిరాన నల్లెల్లా
డదలునఁ దీయ వంగి పడె నప్పుడ వి ల్లెదపైబడన్ కరణ !

స్వయంవరసభలో రావణ పరాభవము

క. క్రిందన్ గిజగిజలాడుచు, వందురుచున్ రావణుఁ డిగునదిబాహువులన్
క్రిందఁబడనొత్తఁజూచిన, సందీయకయున్నఁజూచె సభ్యుల వార్తెడి.

ఆ. కచ్చు వీడిపోయె; కనక కిరీటంబు, క్రిందఁబడియె; రాజులందఱు
పెట్టు నవ్విరపును; బిట్టు ప్రాణాంక, మయ్యె రావణునకు నక్కటకు!

ఆ. కనులు తిరిగె; చొంగకాతె మోమున; శరీరమ్ము నడక; మును నవ్వులు
మఱి సభాంగణమున మలమూత్రములుచేసి, రావణుని ధనువు నెత్తె.

గీ. అతనిమంత్రులు పరివార మతిరయమున, రాక్షసులు చుట్టుముట్టి, ఆ రావణుని
రుని ధనుర్ముక్తజేయఁగా చనిరిగాని, విల్లు కదలింపలేక నివ్వెఱుగై!

క. జనకుఁడు శంకించుచు ని, ట్లను, భూమినొకండు గల్లఁడ? మీకు డి
తని ప్రాణముఁ గాపాడంగ, కనెనా? నివ్వెఱుగై జగ వియ్యెడన్.

గీ. ఈ సభామధ్యమునఁ చచ్చు నీదశాస్యుఁ; డెవ్వఁడీ వీరుఁ డున్నచో నా భద్రమ్ము
పాచి రక్షింపుఁ డీ పంక్తివదను నిపును, రాజులందఱు నిటుల రాక్షసులై

క. అను జనకు వాక్యబాణము, మనమున నాటంగ రామమునుజాగిపుఁడున్
ఘనుఁడగు లక్ష్మణుఁడును మునిఁ, గని రధికక్రమ్ము లగుచు కనుబామ లదిగి.

నీ. అవును విశ్వామిత్రుఁ డనె రఘువీర! లెమ్ము! రావణుఁడు సభామధ్యమున
అంతమాటను చూతువా? లెమ్ము! బ్రతికింపు, మీ రాక్షసుని ధనుస్సిక్మ చ్చెల్ల
మని ఆజ్ఞయిడినంతఁ అతి సత్వరమ్మున, కౌశికునకు నమస్కారము నిడి
హరికిరీటముల్ ధీరత నవరించి, నశుముబిగించి బల్కడియె వెనగి

గీ. పోవుచున్నట్టి శ్రీరామమూర్తిఁగాంచి, జనులు సస్వులు నాశ్వర్యచకితులై
రాజు లందఱు బాలుఁడౌరా! యితండె, యెత్తునా? చావమని గెలి నెత్తువుల

ఉ. ఏ విలునెత్తఁగన్ మన మహీన పరాక్రమముండియున్ నల
పే వెనుకాడఁజేసితిమొ! ఏ ధనువెత్తఁగరానిదో! భద్ర!

ఆ విలునెత్తఁగన్ చనెడు ఆ పసిబాలుఁడు; పంపు మానిదే
కావరమంచు చెప్పవలె గాని యెఱుంగునె ? బాలు డింతయున్.

సీ. రావణాసురు చూడ రాముఁ డేగెడుఁగాని, అతనిచే నేమగు ననెడి వారు;
పసిబాలుఁ డౌటచే బాల్యచేష్టలఁచూపి, ఆడుచున్నాఁడటం చనెడివారు;
అటులైనచో కంఠహారాదులను నవరించునే యని వెక్కిరించువారు;
పగచేత ముని వీనిఁచంపినాఁ డీపని, కని వేడ్క గుసగుసలాడువారు;

గీ. ఇతని పెండ్లిసేయఁగ మది నెంచి మాని, పంపెఁగాక ధనుస్సేడ ? బాలుఁడేడ ?
అనుచు నానావిధములుగా ఆ సభాంత, రాశమున రాజు లనిరి శ్రీరామచంద్రు.

మ. జనకుండున్ మునితోడ ఇట్లనియె; విశ్వామిత్ర నూనీంద్ర! ఈ
ఘనులౌ రాజులు, రావణాసురునితో గర్వంబు సర్వంబుఁ పా
సినవారీ ధనువుం గదల్చుటనె; మీ శిష్యుండు బాలుండు మో
హనుఁడున్ కోమలుఁ డీ ధనుస్సు నెటు తా నాశించె సంధిపఁగన్?

గీ. కోమలుండైన యీ రాచకుఱ్ఱ డేడ ? దుర్ధరంబైన ధనువేడ ? తొడరి యెత్తు
ఁటేడ ? సంధించు ఁటేడ ? ఇ డేడకేడ ? చాతకపుదప్పికే యింకు సంద్రమున్నె ?

వ. అని జనకుండు సెప్పుచుండ ప్రాసాదంబులపైనున్న సుమేధాదిసుదతు లందఱును
గవాక్షరంధ్రంబులనుండి చూచుచు.

అంగనలు శ్రీరాముడే సీతకు భర్త కావలెనని ప్రార్థించుట

సీ. సర్వాంగసుందరు, సర్వభూషణ భూషి, తాంగు, సుస్నిగ్ధ సర్వావయవుని
అతి సుకుమారు, మహాపూరుష గుణాంకు, అతి మనోహరుని మహానుభావు
నిజకాంతి సామ్రాజ్య నిఖిల సభాంగణ, రాజితచంద్రు శ్రీరామచంద్రు
శివధనురభిముఖు శ్రీ లందఱున్ కాంచి, ఊర్ధ్వముఖంబుల నుత్కుకలయి

గీ. చేతులెత్తి ప్రేమముతోడ శ్రీమహేశ ! పంకజాసన ! కేశవా ! పాహి ! పాహి !!
ఈతఁడే భర్త యగుఁ గాత సీత కలమి, ఈతనికె సీత పూమాల యిడెడుఁగాత!!!

మ. గతజన్మంబుల మేము సుంతయిన సత్కర్మంబులం జేయుచో
ప్రత దానాదిక ధర్మపుణ్యఫలముల్ రాణించుతన్; తత్ఫల
ప్రతతుల్ శ్రీరఘురామచంద్రునకు తద్భాగ్యంబుచే ఈ ధను
స్సితఁడే పుష్పమువోలె తేలికఁగ తా నెత్తన్ సమర్థుం డగున్.

క. సీతారామ వివాహము, చేతోమోదంబుమీఱి చెలఁగి కనుల్ సం
ప్రీతిన్ చెందుత, మును మున్నాతతముగ నిట్టి సుందరాంగులు గలరే ?

- సీ. అని వేడుచుండగా నంతలో నీత సా, లంకృతఁజేయ విలాసమొప్ప
సాధమునెక్కి, ఆ సభనున్న శ్రీరామ, చంద్రుఁగాంచి, యమంద సంభ్రమమున
సఖయైన తులసికైచని దాని మెడఁ తన, కరములువైచి సాదరముగ ననె;
జనకుఁ డీ పందెము శత్రుస్వరూపుడై, కూరిచె; ఈ సుకుమారుడైన
- గీ. రాముఁడేడ ? ఈ కోదండరాజమేడ ? ఓ విధీ ! ఇపుడెటు చేయనున్నవాడ
వోకదా ! రాముఁ దక్క నన్యులను గోరఁజాల; అనలాంబుపతితనై చత్తుఁగాక.
- సీ. ఓ శంకరా ! విధీ ! ఓ పార్వతీదేవి ! సావిత్రి ! ఓ సరస్వతి ! నమోస్తు !
ఓ మహాగాయత్రి ! ఓ సూర్యభగవానుఁడా ! మహేంద్రా ! వరుణా ! నమోస్తు !
ఓ శంకరసఖుండ ! ఓ యమ ! అగ్నిభ, ట్టారకా ! ఓ శేషుఁడా ! నమోస్తు !
ఓ గరుత్మాతుఁడా ! ఓ లక్ష్మీ ! ఓ విష్ణుఁడా ! ఓ సుధాకరుఁడా ! నమోస్తు !
- గీ. ఓ సమస్తదేవతలార ! దోసిలాగ్గి, మిమ్ము మిగుల ప్రార్థించెద మీరల్లె
నన్ను కరుణించి మము వేచుచున్నధనువు, పుష్పముగఁజేయుఁడి రామభజయుగళికి.
- క. మీ రందఱు శ్రీరాముని, భూరి భుజంబులను చొచ్చి పూర్తిగ మీ యిం
పారు బలమెల్ల నతనికి, చేరిచి శివుధనువునెత్తు చేవయొసఁగుఁడి !
- గీ. నేను పదునాలుగేడులు నియమమూని, వనములందు వసించు; ఈ ధనువు రామ
చంద్రుఁ డుక్కున ఎక్కిడఁజాలునేని, వేల్పులార ! సాయపడుఁ డా వీరమణికి.
- క. అని వినయాలాపమ్ముల, ఘనులగు దేవతలను వశముఁ గావించుకొనెన్
జనకసుత నీత తన నె, మృగమున శ్రీరామచంద్ర మగనిగఁ తలఁచెన్.
- కా. ప్రాసాదమ్ముననుండి రాజవదనల్ భాషించు సల్లాపముల్
శ్రీ సీతామధురాయమాణ సువచశ్శ్రేష్ఠంబులక రాజులెం
తో సంరంభముమీఱఁ పల్కు పలుకుల్ తోన్ మైథిలుండన్న నా
నా సంభాషణముల్ ముదంబుఁ కడిమి నల్లింప శ్రీరాముడున్.

శ్రీరాముడు శివధనుర్భంగము చేయుట

- క. చిఱునవ్వు నవ్వి, చాపము, దరియన్ చని, మ్రొక్కి సంప్రదక్షిణపరుడై,
పరశివుని, తల్లిదండ్రులఁ, గురునిఁ తలఁచి, యెడమచేతఁ గొనఁ చాపమ్మున్.
- క. కుడిచేత నారి తాలిచి, తడయక సంధింపఁబోవ తటుకున విఱిగెన్
గడు ప్రాచీనం బగుటనొ !, గడితపు శ్రీరాముశక్తి కారణముననో !
- గీ. హరమహాచాపము విఱిగి సరిగ మూఁడు, తునకలై చన ఆస్వనమ్మునకు మివుల
గగనమున గొప్పధన్వనిగలై; బెగడి నీవు, నన్ను నాల్గినము చేసినావు గారి !

చ. ధర వడఁకెన్ సముద్రములు తల్లడమందె; కులాచలమ్ములు
విఱిగిపడెన్; దిశాదశక విస్ఫుట ఘోర మహాధ్వనుల్ చెవి
పఱచుచు దిబ్బెడల్ వడెడు భంగినొనర్చెను; తార లూడి వే
గిరమున రాలె, శేషుఁ డొరఁగెన్ ఘణిరాజులు తూల నయ్యెడన్.

చ. పరిమళమొప్ప చేల్లని శుభంబగు వాయువు వీచె; మింటిపై
సురతతి వాద్యముల్ మొఱసి చొక్కిరి, పూవులవాన పెల్లుగా
కురిసెను; దేవకన్యకలు గోముగ నాడిరి, దేవతల్ ముదం
బురువుగ పెండ్లిసందడికి ఉబ్బుచు నింగినిఁ జేరి రర్చిల్కె.

ఉ. ఆడిరి పాడి; రిచ్చట సభాంగణమందు విలాసమొప్ప ఇం
పోడఁగ వారకామునులు; హేమారున వాద్యరవంబులున్ చెవుల్
గాడెను; వందిసంతతి పొగడ్తలు మీతె; గవాక్షసంసితల్
చేడలు పూలతోడఁ కయిసేసిరి; రావణుఁ డట్టె లజ్జతోన్.

క. మొగమెత్తలేక, తత్తర, సిగలెల్ల స్వీడ బోడిచెందిన శిరమొ
ప్పఁగ కలఁతనొంది పుట్టము, తగ జాఱన్ వేగ లంకదారిం బట్టెన్.

ఉ. రామునిచేత భగ్నమగు రమ్యధనుస్సునుగాంచి పొంగి, ఆ
రామ లెలుంగులెత్తి, ఇదె రామునికిం జయమంచు కంఠణ
శ్రీ మహితధ్వనుల్ చెలఁగ చేతుల చప్పటు లుప్పతిల్లఁగా
శ్యామల కోమలాంగుని ప్రశంస యొనర్చిరి యాత్ముకంబునన్.

శా. సీతాదేవి అమందమా ముదమునన్, శ్రీరామునికా కాంచె దా
చేతోమోదముతోడ తెప్పలిడకే, శ్రీ మైథిలుం డింపుగా
మాతంగంబుపయిన్ సురక్షితముగా మా తల్లి సీతమ్మఁ దే
రే! తాత్పర్యముమీఱ భద్రముగ దోర్విర ప్రబోధమ్మునన్.

క. అని మంత్రుల కాజ్ఞాపించిన వారటు వెడలి ధన్య! సీతాసతి! నీ
వనితర సులభుండగు పతిఁ, గనినావమ్మా! అదృష్ట ఘనఫలము క్రియన్.

మ. సరసీజాతీ! ధరిత్రిజాత! సభలో చాపంబు ఖండించి, భా
స్కరవంశాబ్ధి శశాంకుఁడౌ ధశరథక్షౌపాల పుత్రుండు సుం
దరతామన్మధుఁ డొప్పె! భద్రకరి భద్రంబూప్యగా నెక్కి వే
గిరమే రమ్మనె నీదుతుండి; కడు పొంగెన్ రాము దోశ్యక్తికిన్.

క. లెమ్మా! భద్రగజముపై, రమ్మా! సంతసముమీఱ రాముని వేక్తె
కొమ్మా! రత్నఖచిత హా, రమ్మా యన మెడనువైచి రామామణిరో!

చ. అని మధురమ్ముగా పలుకు నప్పటి మంత్రుల మంగళప్రద
స్వన మృదుభాషణమ్ములను జానకి కూర్చిని ఆలకించి, త
జ్జననికి మ్రొక్కి నెచ్చెలులు సంతసమొప్పంగ చుట్టురా ముదం
బున పాలుపారు హేమమయ భూషల దాలించినట్టి యేనుపై.

- సీ. ముంగల వివిధ సన్నంగళ వాద్యాళి, కర్ణపర్వంబుగాఁ కలయమ్రాయు
వెనుకను వాద్యాళి వివిధ మార్గంబులఁ, వాయంపఁబడి ఎంతో హాయిగూర్చు
చిత్ర శిరస్రాణ వేత్రహస్తులు నగు, కంచుకుల్ రొద నివారించుచుండ
ముసలిదాదులు శస్త్రములు పైఁడిబెత్తముల్, పట్టి మేల్గుజ్జులపైని చనఁగ
- గీ. ఆమచును పామచును వారనారులొప్ప, గానములుసేయ నటులు, మాగధులుపొగడ
చెలఁగి సాలంకృతులు వేలకొలదిగాఁగ, పురుషవేషాల తరుణులు తరలిరాఁగ.
- గీ. తురగములమీఁద ముఖములు మఱుఁగుచేసి, కొనిన కంచుకీ జనములు కొలిచినమవ
రమణవృజనముల్ వింజామరములతోడ, సఖులు సేవింప సీతమ్మ సుఖముమీఱ.
- క. తమతమ వాహనములపై, తమతమ సైన్యములతోడ తగుమంత్రు లొగ్గి
తమతమ మెలఁకువ లొప్పంగ, తమతమ దిక్కుల నలజడి దగవారింపఁ.
- గీ. నగర నారీమణులు తమ నవ్యదివ్య, హర్ష్యములనుండి ముదముమై నవ్యదివ్య
కుసుమముల వాన పెల్లుగా కురియుచుండ, సీతచేరె స్వయంవర శ్రీసదనము.
- గీ. దివ్య నవరత్నమాలికా సవ్యకోమ, లారుణ కరంబునఁ పట్టి, అవ్యయాత్మ
భవ్య కరుణాకటాక్షశోభావిలాస, కలితు శ్రీరామచంద్రు డగ్గరుచు సీత.
- ఉ. ఏనుఁగునుండి డిగ్గి సఖులేపున వెంబడిరాఁగ, కూర్చితో
తా నొక కొంతదవ్వు చని, తన్ను కలంపంగ లజ్జ పెల్లుగా
పూనికఁ రామునన్నిధికిఁ పోయి వినూతన రత్నహారముఁ
వాని మెడఁ వడంకుచును వైచి, మెయిన్ మఱచెఁ ముదంబుమై.

సీత రామునికంతమున పూలదండవేసి నమస్కరించుట

- గీ. సుముఖయై సీత శ్రీరాముఁ చూచి, లజ్జఁ, తన కరదవ్వయిఁ హారముఁ తమినివైవ
పులక లుదయించె మేన; రాముని పదదవ్వ, యికి నమస్కార మిడఁగ జానకి చెమర్చె.
- ఆ. మిగులసిగ్గుతోడ మగువ మోమును వాంచి, నిలువ, రాముఁ డపుడు చెలఁగి నూత్న
రత్నహారకాంతి రాజితమూర్తియై, సీతఁ కాంచి ముదముజెంది, సరగ.
- గీ. హానిపదముల కెలమిఁ నమస్కరింప, కాశికుండు రామచంద్రుని కాఁగిలించి
చొక్కి తన తొడపైని కూర్చుండఁజెట్టు, కొని, శిరమ్మును చెలిమిఁ మూర్ఛానియె సంత.

- క. అవు డా జనకుఁడు సీతను, తపసి యెడమతొడను సంస్థితఁ చేయంగా,
ఇపుడు గదా సఫలము నా, తపముఁ జననమనుచు కడు ముదమ్మునఁ దేలెఁ.
- వ. ఇట్లా మునిచంద్రుఁ డపుడు సీతారాములు తన తొడలపైన న్వెలుంగ పరమానంద
భరితుండై ప్రకాశించె. అంత జనకచక్రవర్తియు కడుంగడు నుప్పొంగి ఒడలుమఱచి.
- సీ. మీ ప్రసాదముచేత మిథిలాధినాథుండు, ధన్యుఁ డయ్యె! మునీంద్ర మాన్యుఁడయ్యె
కులము కేవలము సఫలమయ్యె; ఇపుడు నా, తలదండ్రులిమ్ముల ధన్యులైరి
లోకులు గొల్వొ త్రిలోక విక్రముఁడు శ్రీ, రామచంద్రున కేను మామనైతి
పరిపూర్ణ దివ్యసుందరి మోహనాంగి మా, జానకి జన్మంబు సఫలమయ్యె
- గీ. అనుచు మునికి నమస్కారమును పొనర్చె; జానకి కటాక్షబాణముల్ చాల నాట
తమ యదృష్టమ్మునుం గూర్చి తలఁచి తలఁచి, వికలులైరి రాజులు లజ్జఁ వెకలులైరి.
- గీ. సిగ్గుచే తలవంచి నిశ్చేష్టులైన, రాజులకా కాంచుచు విదేహ రాజవరుండు
మీర లీ వివాహము నెఱవేఱుదాఁక, నన్నుఁ కరుణించియుండినఁ కనెద ముదము.
- వ. అని ప్రార్థింప వారు తమలోఁ దాము.
- సీ. శ్రీరామునికా పోరఁ చెనకుట కిద్ది దుష్కాలము జయముగల్గుదు మన కీట
చెడ్డ ముహూర్తాన చెలఁగివచ్చితిమి; యుద్ధమునకై తగు ముహూర్తంబునందు
మరల వత్తము; నాఁడు మనకు తప్పక జయంబయ్యెడు వేగిరం బందరాదు;
ఎందాఁక రాముని నెలమి జయింపమో, అందాఁక మనకు లే దవిరళసుఖ;
- గీ. మిపుడు జనకునితో మనకేల కర్జ, మనుచు జనకుని ప్రార్థన విని యశేష
నరపతులు తలలూపిరి ధరణిపతియు, తగిన విడుదుల వారికింపుగ నొసంగె.
- క. మునులకు పూజ్యుంబగు చోటన మునులకు విడిదిఁగూర్చుడఁ విశ్వామి
త్తుని సంప్రేరితుఁడై వెంటనె దశరథుఁ డోడితెచ్చుటకు మంత్రితతికా.

జనకుఁడు వివాహమునకు దశరథులను రప్పించుట

మ. పనిచెక మైథిలుఁ డెవ్వరెవ్వరికి నేర్పా పెట్టు కావింపఁగాఁ
చనునో వారల కట్లు చేయుచు మహా సంతోష మేపారఁ గాం
చు నయోధ్యాపురి మార్గముకా, దశరథుకా చూడకా సబంధు ప్రజా
ఘన మంత్రిడ్య పురోహితాప్త విలసత్కాంతాయుతుకా, వేడ్కగకా.

వ. అట నా జనకరాజ మంత్రులు.

చ. అరిగి అయోధ్యకకా దశరథావనిపాలుని మ్రొల మ్రొక్క, చె
చ్చెర నరపాలుఁ డచ్చటి విశేషములకా విని చిత్తపద్మముకా

విరియ సమస్త బంధుపరివేష్టితుడై చనె మంత్రి ముఖ్య నా
గరికులు వెంబడించి చనఁగా మిథిలానగరంబుఁ చేరఁగఁ.

క. జనకుఁడు సముచితమగు రీతిని దశరథు నెదురుకొని పడింబదిగా మ
న్ననలక చేయుచు, తగు లాంఛనములఁ తృప్తిగనె సరస నల్లపములక.

గీ. అపుడు జనకుఁడు దశరథ నృపునివద్ద, నున్న కైకేయి సుతులను కన్ను లలరఁ
కాంచి, రామలక్ష్మణులనే కా తలంచి, మివుల నాశ్చర్యచకితుడై మించు వేడ్క.

సీ. వింత తోఁపఁగ రా జనంత పైన్యావళి, మధ్య శ్రీరామ లక్ష్మణులతోడ
నున్న విశ్వామిత్రు మన్నన సంభ్రమా, తిశయంబునక కని దశరథుఁ కడు
వినుతించి, ఆ పిమ్మటను వశిష్ఠునికి ప్రణామము కావించి రామలక్ష్మ
ణులవలె వెలయు వీర లెవరో తెలుపుమా, అనుచు విశ్వామిత్రు నడుగ, అతఁడు

గీ. రామునంత జనించె భరతుఁ డితండు, లక్ష్మణాంత శత్రుఘ్నుఁ డీ లక్ష్మ్యవేది ;
ఈ కుమారు లిర్వురుగూడ కైకసుతులు, పోలికల వీర లొకటియే పోల్పలేము.

క. అని విశ్వామిత్రుఁడు పల్కిన జనకుఁడు సభ్యకోటికిక మ్రొక్కి యనుక
ఘనులార ! మీరు నా మన,విని విని నన్నాదరింప వేఁడెద నెలమిక.

గీ. అనుచు నంజలి ఘటియించు నంతలోన, రామ లక్ష్మణుల్ భక్తిమై రమణమీఱ
తల్లిదండ్రుల కొగి ప్రణమిల్లి వార, లెల్ల ఆశ్లేషములు సేయ అల్లనలరి.

క. ఉన్నంత జనకభూపతి, క్రన్నన దశరథుఁడు ధరణి కాంతులు మునులుక
మన్ననకాంచగ ఇట్లనె, నెన్నంగారాని ప్రేమ యేర్పడక కడకక.

దశరథుని జనకుఁడు ప్రార్థించుట

సీ. సీరాగ్ర సంజాతఁ సీతఁ అయోనిజఁ, సరవిమై శ్రీరామచంద్రనకును
నాకౌరసయు శాంత నయగుణ ఊర్జిశఁ, లక్షణమూర్తియా లక్ష్మణునకు
నా బంధుఁ డగు కుశధ్వజ ముద్దుకూతును, మాండవి నిచ్చి మీ భరతునకును
మాన్యగుణోపేతఁ మాండవి చెల్లెలిఁ, శ్రుతకీర్తినిచ్చి శత్రుఘ్నునకును

గీ. ఇప్పుడు వివాహము లొనర్ప ఏను తలఁతు, పెద్దతొ వారి యనుమతి పేర్చిగాంచి;
మిమ్ముఁ ప్రార్థింతు అత్యాదరమ్ముమీఱ, మీర లంగీకరింపుఁ డా గారవమున.

వ. అని విన్నవింప దశరథుఁడు.

ఆ. జనకచక్రవర్తి తనకుఁ దా వియ్యంకుఁడై కుమారులకు సుభాకర ముఖ
లను నొసంగ నొల్లననువాడు గలుగునే, సిరిని కాలద్రోయు చెనఁటి గలఁడె ?

చ. అని తన పూర్ణసద్బుద్ధయ మచ్చుపడక వచ్చియించి సీతయొ
ట్లనితర సాధ్యమైన జని అందగఁజాలెను భూమినంచు మి

చిన ఘనవిస్మయంబు మెయి చిత్తముమీఱగ ప్రశ్నచేయ, ఆ
జనకపురోహితుండు విలసస్మృమభావల వాని కిట్లనుక.

సీత భూజాతయైన వృత్తాంతము

- .. అమలాత్మ! వినుము పూర్వమున విఖ్యాతుడై, పద్మాక్షుడను రాజు పరఁగుచుండె
లోకు లెల్లరును లక్ష్మీ కామతత్పరు, లైయుంటఁ కనుగొని ఆమె నాత్మ
తనయగాఁ బడయుదునని ఘోరతప మామ, హాదేవిఁగూర్చి చేయఁతోడంగ
(శ్రీ) మహాలక్ష్మీ వచ్చి ప్రసన్నురాలయి, వరమువేడుమన, కూఁతురవు కమ్ము;
.. చాల కాంతతో తపమును సల్పినాడ, నమ్మ! నా తొడపైని నీ వాటలాడ
చూడఁదలఁచితి నా కోర్కి సారిదిఁ తీర్పు, మనుచుఁ పక్కిన రాజున కనియె లక్ష్మీ.
.. నేను పరతంత్ర నో రాజ! నీకు పుట్ట, (శ్రీ) మహావిష్ణుఁ ప్రార్థింపు మా మహాత్ము
నాజ్ఞమై నీకు తప్పక నాత్మజాత, నగుదు ననుచు నంతర్హిత అయ్యె లక్ష్మీ.
క. సరి యని అప్పద్మాక్షుఁడు, మరల తపము నాచరించి మా నాథుని స
ద్వరదునిగా చేసికొనక, సరసిజనాభుం డొగిన్ ప్రసన్నుండైనక.

- .. నాకు (శ్రీ) మహాలక్ష్మీ! కన్యకగ నిమ్ము, కూఁతురని పేర్చితో పెంచుకొనెద ననిన
మాతులుంగ ఫలంబొందు చేత నిడి అ, నంతు డప్పు డంతర్ధానమంద, నృపతి.
.. దానినొలిచిన అందులో (శ్రీ) నిధాన, మైన యొక స్వర్ణవర్ణాంగి కానఁబడినఁ
చూచి కౌతూహలమున అచ్యుతుఁడు తనకు, (శ్రీ) మహాలక్ష్మీఁ కూఁతుగాఁ జేసెననుచు.

మ. పరమానందము నొంది, దేహమొగి శోభల్ మీఱఁగా తండ్రి మం
దిరమం దొప్పుగ శుక్లపక్ష శశి వృద్ధిపొందు చందాన సుం
దరియై వర్ధిలె ఎల్లరక తనువుచున్ తన్వీ లలామంబు; అ
త్తరళాక్షి జనులెల్ల పద్మ యని సోదంబొప్పఁగాఁ పిల్వఁగక.

- .. పెండ్లి యీడయి చెన్నొందు పిల్లదాని, ఎవ్వరికొసంగుదు నటంచు నెంచి వగచి
ఆమె యిష్టమునెఱిగి, పద్మాక్షుఁ డొక స్వ, యంవరంబును చాటించె నన్నిదిశల.

మ. మునులుక దేవతలుక మనుష్యు లురగుల్ ముకగా నదీవృక్ష వా
ర్ధి నగాధీశులు కామరూపులయి ఏతేరంగ గంధర్వులుక
ఘనులౌ యక్షులు రావణా ద్యసురులుక కన్యాలలామంబు పే
ర్చిని పెండ్లాడఁగ వచ్చి రెల్లరును దోర్వీర్య ప్రభావాభ్యుతై.

- గీ. ఇట్లు వచ్చిన వారల యెట్టయెదుట, నా స్వయంవర మంటపమందు నిలిచి,
అంతిరాకాశ నీలవర్ణాంగుడైన, పాఁడు వచ్చి పద్మను వివాహ మగుత.

- క. అని పద్మాక్షుఁడు పల్కిన, విని యెల్లరు దుర్లభంబు వీని వచనముల్
మనకెల్లర కవమాన, మును చేయఁగ ఈతఁ డిట్లు మొనకొని చేసెన్.
- ఆ. వె. కనుక ఇది నిజంబుగా స్వయంవరమానె? ఆకసంబుచాయ రాకొమారు
లేడనుండు? మేల్మీకిడగువారలు, గాక! వీని మాయగాక! యనుచు.
- క. పద్మిని నెటులేనియుఁ ఒక, ఛద్మ మొనరిచియె హరింపఁ చను గుజగుజ ల
పద్మాక్షుఁ డెఱిగి వారల, సద్మములకుఁ జేరుదాఁకఁ చయ్యన తరిమెన్.
- గీ. దానవులు పెల్లు పోరి, పద్మాక్షుఁ చంపి, పద్మఁ చెఱవట్టనేగ, ఆ పద్మనయన
అగ్నియందుఁ ప్రపేశించి అచట డాఁగ, వార లా నగరమున అవారితముగ.
- ఆ. వె. వెదకి వెదకి విసివి వేసారి సాధాళిఁ, గూల్చి, రవులుచున్న శ్రోధవహ్ని
నగరమెల్ల నొక్క నాలుగు గడియలఁ, చెలఁగి వల్లకాడు చేసి చనిరి.

కేవల లక్ష్మీసాంగత్యము హానికరమనుట

- శా. లక్ష్మీసంగతి దుర్లయం బగుటవల్లన్ స్వల్పకాలమునం
దా త్మోపాలుఁడు నాశనమయ్యెఁ గద! పద్మాక్షుండు హీనంబుగఁ;
లక్ష్మీసంపద కోర రార్యజను లేలా? యన్నచో యోగ్యుల
సూక్ష్మజ్ఞు లెఱుంగనేర్తురు సిరిన్ శూన్యంబు దుఃఖంబుగఁ.
- నీ. చిత్తచాంచల్యంబుఁ చెందించెడన్ లక్ష్మీ; అనవరతంబు భయంబు కొలుపు;
శోక మెప్పటికప్పు చూపుచుండును; పెల్లు, హింసలు దానితోనే మెలంగు;
అడగించివేయు ఆహారవాంఛను; చోల, నిద్ర మాన్పించు పెన్నిధి కనులకు;
ఐనవారలయందు ఆపేక్ష నెడఁబాపు; నమ్మనీయదు సతిన్ నందనులను;
- గీ. సుగుణసంపదలను దగ్ధముగ నొనర్చు; స్నేహితులనైన మఱపించు; చెలఁగి పిచ్చి
వానిఁగా, లోభిఁగా, దుష్టుఁగా నొనర్చి, విడుచుఁ ఆలక్ష్మీ కాంక్షించి మిడుకువారి.
- క. పద్మాక్షుఁడు మృతినొందన్, పద్మాక్షుని భార్యలైన పదివేల సతుల్
పద్మాక్షుని చితిలోఁ బడి, పద్మాక్షునితోడ స్వర్గపదవి గని రటన్.
- నీ. (శ్రీ) మహావిష్ణుని స్థిరశక్తియైన ఆ, పద్మ అగ్నినె తన సద్మముగతి
భావించియుండి, అవ్వలి కివ్వలికి స్వేచ్ఛ, మీఱ సంచార మింపారఁజేయ
అంతలో రావణుం డా బాటనే పుష్ప, కంబుపై నేగుచు సంబరముగ
సారణుం డెఱిగింపఁ చయ్యన ఆ పద్మ, నెఱిగినవాఁ డాట ఎలమిమీఱ
- గీ. కామమోహితుఁడై పట్టఁగా విమాన, రాజముననుండి దిగి పట్టరా నెఱిగి
పద్మ అగ్నిప్రవేశమై పరఁగియున్న, రావణుం డిట్లులను మహాగ్రత్వ మెసఁగ.

గీ. అగ్నిలో దాఁగి నీవు మున్నసురులకును, నృపులకును శ్రమమిచ్చితి; విపుడు నిన్ను ఓ మనోహరిణీ! అగ్నినుండి నేను, పట్టి నిన్నొక సరిగఁ చేపట్టువాఁడ.

క. అని యగ్నికుండమును వా,రుణ దివ్యాస్త్రమునఁ తడిపి, రుచిమీఱు ప్రశస్త నవీన రత్నపంచకమును గని పేటిక లగించి ముదముఁ వెరపుఁ.

క. పెనగొనఁగ లంకఁ దేవళమున దానిని భద్రపఱచి మోదంబున రాత్రిని మండ్రోదరితో నిట్లను బంగరు నగిషివనిని అలరెడు సెజ్జన్.

ఉ. వెల్లికిలన్ పరుండి, వినవే తరుణీమణిరో! రహస్యము తుల్ల సరోరుహాక్షి! నిను తుప్తనానర్పఁగ నూత్నకాంతి రాజ్యైదు రత్నపంచకము చేకొనివచ్చితి సంతసింపుమా పెల్లుగ వాని నీవు సిగఁబెట్టి, వెలుంగుమ! నాకుఁ ప్రీతిగఁ.

మ. అదిగో నా పరమేశ్వరాలయమునం దామూల నా పేటికఁ పదిల బొప్పగ నుంచినాఁడ; చనుమా వానిఁ వెనకఁ తెమ్ము సమ్మద మేపారఁగ నన్న, అట్లెచని యేమోకాని మండ్రోదరీ ముదితారత్న మదెత్తలేక కిసుకఁ, మో మెట్టనై యిట్లనెఁ.

ఆ. వె. చాలుచాలు; నాదు శక్తికిమించిన, పనికి పంపి ఖన్నపటుపఁ దగునె? అనిన రావణుండు విని, అద్భుతం బంది, తానె వచ్చి పెట్టె పూని పట్టి.

శా. ఎత్తంజాలక చేతు లిర్వదియు ఎంతే బెండులై పోవఁగా చిత్తంబందు భయంబు విస్మయమొగిఁ చేరంగ, ఆ పేటికఁ బత్తుఁ పిల్వగనంపి అచ్చటె పగుల్పఁ పద్మ అందుండె; తద్వృత్తాంతం బపు డానుపూర్వముగఁ తెల్పె భార్యతో అంతటఁ.

గీ. సూర్యబింబువలె వెల్లుచున్న కన్నె, చూడఁజాలక ఎంతయు చోద్యపడుచు రావణుని బంధుమిత్రులు రాఁదొడగిరి, అర్ధరాత్రి మదెల దర్ప లన్నరీతి.

క. ఇదియెల్లచూడఁగా త,తుదతి కడుకలఁగి తా నసూయామతియై మది భయమును క్రోధమ్మును, కదురఁగ రావణునిఁ చెనఁకి గ్రక్కున ననియెఁ.

సీ. దీని వృత్తాంతంబు తెలిసియు నీ వెల్లు, లంకకు తెచ్చితి జంకులేక; ఆ చిన్నతనమందె అంత అనర్థంబు, తలిదండ్రులకె తెచ్చె తనయ యిద్ది; కులనాశనము చేసికొనఁగ ఊదేశంబు, కలదేమొ? యీ మారిఁ గడగితెచ్చి; తీవు నెప్పుడు నిట్టి వేవొ అనర్థంబు,లే తెచ్చిపెట్టెద వెఱిఁగి యెఱిఁగి;

ఆ. ఈ మహాప్రకాశమేమి? కన్నులు మిఱు,మిట్లుగొల్పు నీమె మెలఁతగాదు; ఇదియ శక్తి: దీనిఁ గదియు ముల్లోకము, లేలువాఁడె ఇతరు లేరుఁకారు.

క. కావున ఇప్పుడు వేగమ, యే వనముననైన పాటవేయుఁడు, కాదే
పోవును లంకారాజ్యం, బీ వనితాకారణమున ఈ ఊణమందే.

క. అని పల్కుఁగ మండ్లోదరి, విని రావణుఁ డదరిబెదరి వే వేగంబే
చని పేటిక నెటనైనఁ, మనదేశము దాఁటవైచి మఱి రండునుచుఁ.

గీ. భటుల కపు డాజ్ఞచేయఁగా వారు వేగ, పేటికాతలమున పద్మఁబెట్టి ఒక్క
భవ్యమైన విమానముపైఁ చనంగ, వేగ నుద్యుక్తులైయుంట తాఁగనుఁగొని.

క. మండ్లోదరి అను, మీరలు, పొండి వడిఁ పేటిక భువిఁ బూడ్చుడు కడఁక
చండి ఇది; ఇది బయలున, ఉండిన మాత్రాన జనుల నూడ్చి వయివదే?

ఆ. ఇది గృహస్థుడై జితేంద్రియుడై చరా,చరము నాత్మభంగి నరయువాని
యింటనున్న పొసఁగునంట నిక్కముగాని, వారి వీరికెల్ల మారిగాదె?

క. మందోదరి వాక్యమ్ముల, నందఱు విని అదృశ్యతావహ స్వాంతలుగా
సుందరిగల పేటిక మ,ధ్యం దనర విమానమున భటావళి వెడలఁ.

వ. నభోభాగంబునకెగసిన నవ్విమానరాజమున న్విరాజిల్లు నప్పేటికనుండి.

సీ. మరల నే లంకకుఁ అరుదెంతు రావణుఁ, బంధు భటాన్వితు వధ మొనర్ప
మరల మూఁడవసారి అరుదెంతు పొండ్రకుఁ, శతకంఠ రావణుఁ సంహరింప;
మరల నాల్గవసారి అరుదెంతు కుంభక, ర్ణాత్మజు మూలకు నలమిచంప;
మరల వత్తునుగాన మఱచియుండకుఁడు నే, మీఁకొఱకే పుట్టి మెలఁగుదాన;

గీ. రావణా! ఏల నీకు విభ్రమమటంచు, పల్కు అప్పద్మ పల్కుల కల్గి రావ
ణేశ్వరుఁడు హృదయంబు దహింపఁ తీక్ష, ఖడ్గమున పద్మఁ చంపఁగా కడఁగె నపుడు.

సీ. ఆయుర్బలంబుండ ఆయను నిప్పుడే, చంపుట కీపు యోచింపవలదు
తొడరి చంపుటకె ఉద్యుక్తుండవైతివా? తప్పక నీ మృతి యిప్పుడె యగు;
ఈమెమాటలు బొంకులెన్నటికిఁ కావు; వెనుకవచ్చెడు చోవు కనకు మిపుడె;
సాహసం బెప్పట్ల సాగిరా దేరికి, శాంతంబు రమ్యభూషణము సుమ్ము;

గీ. అనుచు వారించు మండ్లోదరిని నెదిర్చి, యేమియుఁ చేయఁజాలక యెసఁగకుండ
రావణేశ్వరుఁ డతి దీనభావమొప్ప; దూత లా పెట్టెఁ గైకొని తొడరి చనిరి.

సీతనుంచిన పెట్టెను మిథిలాసమీపమున పాతిపెట్టుట

చ. చనిచని దాఁటి సంద్రమును, చయ్యన కాననముల్తరించి, వే
చని మిథిలా సమీపమున జానగు నాఁగటిచాలునఁ భయం
బున ధరఁ బాతి, వేగమటుపోయి కనుంగొని రావణేశ్వరుఁ
కని, తమ చేసినట్టి ఘనకార్యము గ్రక్కునఁ దెల్పి రిమ్ములఁ.

- సీ. ఆ భూమి ఒక్క బ్రాహ్మణునకు మిథిలాధి, పుండ్రు రవి గ్రహణంపు ప్రొద్దునందు
దానంబుగా నీయ ధరణీసురుండును, దాని దున్నింపఁగ తగు ముహూర్త
మును బ్రతీక్షించుచు కొనకు లభించిన, ఈ ముహూర్తమున ఆ భూమి నొక్క
శూద్రునిచేతను సొరిది దున్నింప రెండవచాలునందున అవనిలోని
- గీ. పెట్టె నాగటి మొనఁతాఁకఁ, అట్టె తెచ్చి, బ్రాహ్మణునికిచ్చి మ్రొక్కగా బ్రాహ్మణుండు
నాకు వలదన్న శూద్రుండు నాకు వలద,టంచు కలఁతయొక్కటి గాంచి మించిరపుడు.
- గీ. బ్రాహ్మణుని సొమ్ము నే భరింపంగలేను; దున్ని పండించుకొన నిచ్చియున్న భూమిఁ
కల్లు నిక్షేపమున కధికారి నెట్లు ? ఈ సువర్ణపేటిక గొను భూసురేంద్ర !
- క. అను శూద్రునితో భూసురుఁడను, భూమిని నేను నీకు ననుభవమున కి
చ్చిన దాన నేమి దొరకిన, కననీయదె రొక్కమొకటెగా నాది యగున్ !
- వ. అని పలుతెలుగుల వివాదపడి తుట్టతుద కప్పాటుండు.
- క. నీ కక్కటలేకుండిన, భూకాంతున కిత్తు నాకు భూమి నతండే
కైకొన నిచ్చెం గావున, శ్రీకరముగ ధనము రాజుఁ చేరఁగవలయున్.
- గీ. అనుచు బ్రాహ్మణుఁ డా పేటికను జనకుని, సభకు తెచ్చి సమర్పించి, జరిగినట్టి
తత్కథా విన్నవించిన ధరణీసురునిఁ, కాంచి ధరణీశుఁ డను సత్కరించి వాని.
- గీ. నేను నీ కిచ్చితినా భూమి దానముగను, దానిలో నీకు దొరకిన ధనచయంబు
నీదె అగుఁగాక ఎట్టుల నాదియగును, భూసురేంద్రా! అటన్న ఆ భూసురుండు.
- క. కాదను; భూపతి అట్టుల, కాదను; భూసురుండు మరల కాదను; మంత్రుల్
మీఁద ఎవరేని కైకొనఁ, గాదగు నా పెట్టె నేమిగలదో కనుఁడి.
- చ. అనుటయు భృత్యులన్ పిలిచి అమ్మహినాయకుఁ డాకరండికన్
కనఁ తెఱిపించి అందు పరికంపిత హేమ విచిత్ర విగ్రహాన్
ఘనరవికోటి సన్నిభ వికాసిని బాలికఁగాంచి ఆమె నా
జనకుండు ప్రేమబద్ధుఁడయి సాకె స్తుతాసమ గౌరవంబునన్.
- వ. అంత బ్రాహ్మణుండును కృతకృత్యుండైన చందంబున సమ్ముదంబునొంది చనియె;
అప్పు డనేక శుభశకునంబులయ్యె.
- సీ. జనకుండు తన పుత్రి యని ఆమె కైకొని, జాతకంబు లిఖింపఁజాలువారి
నియమించి, ముదముతో నిఖిలదానములఁ ధర్మముల నొనర్చె బ్రాహ్మణులకెలమిఁ;
అల్లారుముద్దుగా అతి వినోదముగాఁ, పెరిఁగె ఆ భూమిజ పేర్నిమీఱ;
జనకుండు కన్న బిడ్డనుమించు ప్రీతిచే, ఏమిట కొదువ యింతెనఁగకుండ

- గీ. పెంచుచుండెను తాను మన్నించు సత్యము, విద్యలను, ఆట పాటలఁ వివిధగతులఁ
తల్లిదండ్రులఁ పౌరకాంతలఁ మహా ము,దాంబుధినిఁ దేల్చుచుండె ఆ అవనిజాత.
- సీ. మాతులుంగమ్మున జాతమాటను మాతు,లుంగి అఁజేర పొసంగె ఆమె;
సీరాగ్రగతమగు సీతను వెల్వడఁ, సీత అనంగ విఖ్యాతయ్యెయ్యె;
పద్మాక్షు పుత్రియై పరగుటచేతను, పద్మ యని స్మరింఁబడుచునుండె;
అగ్నిలోన వసించినందుల కగ్ని గ,ర్భ అనంబడియె; రత్నరాజియందు
- గీ. చేరి యంతర్నివాసంబుచేయు కతనఁ, పడఁతి రత్నావతి యని పిల్వంగఁబడియె;
భూమిలో దొరకుటఁ భూమిపుత్రి అయ్యె; జనకునింటఁ పెరుగుటఁజేసి జానకీయ్య.
- గీ. నేడు దశరథ! ఆకాశ నీలవర్ణుడైన శ్రీరామునికి సీత అయ్యె భార్య;
ఇపుడు పద్మాక్షుని ప్రతిజ్ఞ సఫలమయ్యె; చెప్పినాడ నేనెఱిగిన సీత కథను.
- క. ఇక నలుగురు స్నుషలంగొని, సకలానందంబులొంది చయ్యనఁ చనుమా!
ప్రకట శతానందుని కౌ,తుకమును వ్యర్థంబుచేయ దోషము సుమంబి.
- ఆ. అనుచు చెప్పుచున్నయంతలో దశరథు,చే పిలువఁబడి సైన్యమైన
మగధ కేకయాధిపతులు కోసలుతోడ, బంధుమిత్ర యుతులు నచ్చి రపుడె.
- సీ. జనకుండు సంతోషజనకుండై వారల, స్వాగత సల్పఁ సుభ్రహ్మములుఁ
సమ్మాన మొనరించె; సరగున దశరథుఁ పూజించి యప్పు ఁ తేజ మొప్పు
రాము లక్ష్మణుని భరతుని శత్రుఘ్నుని, దివ్యాధరణముల నవ్యముగ ఆ
లంకృతులఁచేయ లలి మహాహిత్యాహులై, వారలు పెద్దలవగునఁ మీట
- గీ. తగ వశిష్ఠ విశ్వామిత్ర తాపసులకు, దశరథునకును మువ్వరు తల్లులకును
వందనంబుల నొనరించి వారిచేత, పడసి పెక్కులు దీననల్ వెడలెరపురు.
- వ. శ్రీరామచంద్రుని పరాక్రమంబునకు దశరథుఁడును కౌసల్యాదులును కడుంగడ
సంబరపడి వారలవలన సముత్సాహకరంబులగు వారి చర్యల వినుచు.
- గీ. దశథునిముందు స్త్రీలు బాంధవులతోడ, పెండ్లికొమరులు నలువురు వేడ్క లెసఁగ
భవ్యమంగళ వాద్య వైభవములలర, భనకనగర ప్రవేశమై చనుచునేళ.
- సీ. అత్యంత సుభ్రహ్మాక్షుడ చేరినట్లై, పురకాంతలై గోపురములుడు
సౌధాదులందు ఆశ్చర్యమానసలయి, లమలమ ననుల నభిశరించి
చంకల శిశువులు జాతి శ్రీరామ ద,ర్శన ధన్య లగుచు ఆ రాముపైని
అతని తమ్ములపైని అధిక సువాసనల్, చిమ్ము పుష్పచయంబు చిమ్మి చెలఁగ
- ఆ. తరలి దశరథుండు తనయులతో వచ్చి, పరమ విభవ నికర సురుచిరంబు
నకల భోగ్యవస్తు సర్వ సత్కార సంపూర్ణమైన భవనమునను విడిసె.

శ్రీ సీతారామాదుల వివాహ మహోత్సవాభివర్ణనము

- క. దైవజ్వలచే మంత్రులు, వైవాహిక లగ్నముల ధ్రువంబొనరిచి, ఎంతో వైభవముగ మంటప, శ్రీ వెలయక తోరణములు చిత్రధ్వజముల్.
- క. కట్టించి, రోగిల పతాకలు, బిట్టు చెలఁగె; నగరమెల్ల పెండిలి పనులే; చుట్టు నొక యోజనము సొంపుటిపడ నలంకరించి రుజ్వలమతులై.
- సీ. మిథిలాపురమ్ము పరిధిదాక కడు నలంకార శోభితముకాగా నొనర్చి రాజమార్గంబులు రమణీయ చందన లిప్తంబులుగ చేసి లేజివుల్లు; వివిధ పుష్పమ్ములు విరజల్లి రింపుగ, చంద్రాస్తమయ శుభసమయమందు రాత్రి కౌసల్యాది రాజ్ఞీజనంబులు, వరుసనే వృద్ధ సువాసినులును
- గీ. రాముఁ డాదిగ వరులను సీమమొప్ప, శుభముహూర్తంబునందు కూర్చుండఁజేసి హర్ష మొప్పొంగ మరిగళహారతులను, పాటలక పాడి మిగుల వైభవమెసంగ.
- క. మంగళవాద్యమ్ములతో, మంగళ ఘోషములతోడ మంగళముగ అభ్యంగనము లాచరించిరి, పొంగుచు శ్రీరామ ముఖ్య భూమిశసుతుల్.
- శా. ఆ స్త్రీలందఱుఁ తాముకూడ శుచిగాఁ అభ్యంగన స్నాతలై నస్త్రాలంకరణాది దీప్తలయి, దీవ్యచ్ఛద్ధమైఁ ఇంపుగక శాస్త్రంబాటఁ ఎఱింగి, ఆ దశరథ ట్టాపాలుఁ తోడ్కొచ్చి రాజ స్త్రీ లెల్లరు మంగళప్రదముగా స్నానంబు చేయించినక.
- వ. అంత వశిష్ఠ మునివరుండు రాజకాంతలఁ పిల్వనంపి మాక్తిక వివిర్జితంబయి విరాజిలుచుండిన స్వస్తిమంటపాభ్యంతరమందు వారితో ఎడమవైపున దశరథమహారాజును వారిముందట రామాదులగు రాజకుమారులను కూర్చుండఁజేసి.
- సీ. స్వస్తివాచనములు చదివించె బ్రాహ్మణ, శ్రేష్ఠులచేత విశిష్ట గతిని; శ్రీమహాగణపతిఁ ప్రీతితో ముందుగాఁ, పూజచేయించె విభ్రాజితముగ; రహిని పుణ్యాహాదిత్రయమును క్రమముగ, ఆచరించెను విధి సూచితముగ; కులదేవతలఁ ప్రతిష్ఠలఁ జేసి దశరథ, రాజచంద్రుండు పరమముదమున
- గీ. గ్రామ కుల దేశ వృద్ధవిరాజమాన, విధి సువాసినీ యాచార విధుల నెఱపి తోయకుంభస్థ మంటపాదులను పూజచేసి చెన్నొండె ఎంతో సంతోసమెసంగ.
- వ. కౌసల్యాది సువాసినులును.
- గీ. అట్టి మంగళ శ్రీమంటపాంగణమున, హెచ్చు నాజుకగు పసుపుపచ్చవన్నె అమరు బంగారు సరిగ వస్త్రములతోడ, పసుపుఁ కుంకుమఁ కై నేసి ఎసఁగి రెంఱొ,

- గీ. రాజు జనకుఁడు వాఁడ్య పురస్కరముగ, రాముఁ డాదిగ వరులను రమ్యరీతి
దశరథునితోడ పూజించి తన మనికికి, పిలిచికొనిపోవ వచ్చె సుప్రీతి చెలఁగ.
- సీ. వరులను పూజించి వారికి బంగారు, సరిగ వస్త్రముల ఆభరణములను
ఇచ్చి పూజింపఁగ ఇంపు నింపుచు వారు, రాజులుచుండిరి తేజమొప్ప;
అందఱుఁ అవిరళానంద కందళిత స,ద్భ్రాదయారవిందులై యెసఁగిరపుడు;
చామరంబులువీవ రామాదు లుత్తమ, గజములనెక్కి సుఖముఁగఁ చనఁగ
- గీ. ఆడుయేనుల నెక్కినయట్టి తల్లు, లడుగడుగునకు అలఘు మాత్రాప్రభలును
కుసుమములు కురిపింపఁగా కొమరు మిగుల, పౌరనాథులు లాఠులు బలసి కురియ.
- సీ. వారాంగనల నృత్యవైఖరి రీతులఁ, మృత్పాత్రములఁ పుష్పనృత్యశిశులఁ
కృత్రిమలతలఁ, విచిత్ర పతాకధ్వజంబులఁ బాణసంచాల పుష్ప
వృక్షంబులను, అంతరిక్షాంతర విరాజ,మాన తల్లి తానూసకలిగి
చిత్రధ్వజ పతాక శ్రీ వినోదంబుల, చిటువత్స లొలయఁ ఆ నరనికరము
- గీ. ఎల్లవారికి సమ్మోద ముల్లసిల్ల, జనక రాణ్ణాంధిర స్రవేశంబుచేసి
మత్తగజముల దిగి పెండ్లి మంటపముల, భద్రవీరమ్మలఁ చేరి పరిఁగియున్న.
- గీ. దేవతలు తమ విమానములఁ తేజరిలుచు, పెండ్లి వేడుకలను నాన్పించేయకుండ
మిగుల వేడ్కతో తిలకించి మించిరి తమ, అనిమిషత్వంబు సాధకకాలై వెలంగ.
- సీ. వాల్మీకు లాదిగా వర మునుల్ తముఁ పరి,వేష్టించియుండఁగా శుష్టిగనిన
జనకు దశరథు నాచార్యులైన వశిష్ఠ, ముని శతానందులు ముద మొనవగ
మధుపర్క విధమును మఱి ఆసన స్రదా,నాది సత్కారము లాచరింఁ
సలిపిరి; దశరథ జనపతియు వశిష్ఠ,నాజ్ఞ నభూపూజ ఆచరించ
- గీ. పిదప వరులను వధువుల వేటువేటు, మంగళములైన వేదికామధ్యముల వి
వాహ శుభముహూర్తమ్ముల వరుస కూను,చుండఁ జేసిరి ముచు లతిశోభనముగ.
- గీ. దంపతుల మధ్య తేరవేసి, ఇంపుపెంస, ఆ శతానందుడు వశిష్ఠఁ డాదిమన
మంగళశ్లోకములను సన్నానజనక,ముగ మహూర్తాచార్యురాన ఇంపుఁ చదివిరి.
- వ. సభాసీనులగు పెద్దలపై దంపతులచేత కుసుమాక్షతాది మంగళద్రవ్యములు చల్లించి
సభాపూజనం బిమ్ముల చేయించి మంగళంబు లిట్లు పాడిరి.
- సీ. బ్రహ్మాది సురలును ప్రథిత వజ్రాద్యస్త, దిక్పాలురును, సర్వదేవముఖులు
బ్రహ్మర్షి వరులును, రాక్షసి వరులును, సూర్యచంద్రాదులు, సుగుచింత
సర్వ నదీనద సరస పుణ్య సరో వ,రమ్ములు, ఘన తీర్థరాజములును
శ్రీ సతీసుతుఁడును, శివుఁడును సర్వ మృ,గేంద్రంబులును, సత్తగేంద్రములును

గీ. జలధియును, దశదిశలును, సకల దైత్యవరులు, మంగళముల వధూవరుల కిత్తు గాత! కాశీవతి స్మరణాతి పుణ్య, దినమె సుదినము సల్లగ్నమును నిజంబు.

క. తారాబలయుక్త దినం, బారయ చంద్రబలయుక్త మాదినమే యిం పారంగ విద్యాబలయుత, మై రాజిలు దైవబల శుభావహమనుచున్.

వ. అని యివ్వధంబున.

క. మంగళ పద్యమ్ములతో, మంగళ సంగీతములు సమంబయి యొప్పన్ మంగళ వాద్యధ్వను లిం, పుంగూర్పంగ నాద బ్రహ్మమునకుఁ కడంకన్.

మ. మురిపంబొప్పఁ తెరన్ తొలంచి, మఱి “ఓం పుణ్యోస్తు” నాఁ పల్కుచున్ వరచాతుర్య వధూచతుష్కములకున్ వైవాహికం బింపుగా జరిపించెన్ ఘన లాజహోమములతో, శాస్త్రోక్తిరీతిన్ వశిష్ఠ ఋషీంద్రుండును గౌతమాత్మజుఁ డొగిన్ సాయంబుచేయన్ కడున్.

గీ. క్రమత వైవాహిక విధాన కర్మ సమితి, జరిగె సంతృప్తిగా యథాశాస్త్రముగను; వరమహోత్సవ కల్యాణమంటపమున, గణిక లోనరింప నృత్యముల్ గానములును.

గీ. వందిమాగధ సంస్తుతి పాఠములును, భవ్యమంగళ సంగీత ప్రాధిమయును నయనకర్ణ పర్వమ్ము, హృదయహరమ్ములైన దశరథ జనకు లనూనముగను.

క. నానావిధములగు మహాదానంబుల నొసంగి విప్రతర్పణచేయన్ మానిని! మనలన్ భక్తిన్, శ్రీ నూతన దంపతులు భజించిరి మిథులన్.

శా. శ్రీరామాదులు పత్నులున్ కలసి, రాట్ శ్రీలెల్ల అగ్గింప వెవ్వేరొచ్చున్, మఱి యేకమై, ప్రియమునన్ విందారగింపన్, ముదం బారన్ బంధుచయంబు తోడుత అయోధ్యానాథుఁడున్, మైథి లా గారంబందున మృష్టభోజనములన్ కావించె సంప్రీతుఁడై.

శా. కౌసల్యాదులు రాజకాంతలు తమున్ కైసేయ, ఆ మైథిలీ శ్రీ సంఘంబులతో సుమేధయును ప్రార్థింపంగ, సంతృప్తురాం డై సంతృప్తిగ మేలుభోజనము లాహారించి యింపొప్ప, మి థ్యా సల్లాపములన్ చెలంగిరి, ప్రమోదంబెంతో సంతిల్లంగన్.

ఉ. పిమ్మట మాతృసన్నిధిని పేర్చినకూర్చిని రామచంద్రుఁడున్ తమ్ములుఁ పోకలాకుల ముద మ్మొదువన్ కొఱుకన్, ప్రియాంగనల్ క్రమ్మఱనట్లొనర్ప, పురకాంతల బంధురనర్మవాక్య శ శ్రుమ్ములఁ తూలబుచ్చుచు, కరంబు మనంబులు చెంగలినపంగన్.

వ. వివిధ విలాసమ్ముల నోలలాడుచుండ, మహా విభవంబుగ జనకుండు వివాహోత్సాహ మహా సాత్సవంబులు సలుపుచుండె. అపుడు,

మ. కరుణాలోల కటాక్ష పీక్షణుడు, ముక్తాహార విభ్రాజకం
ధరుడు, సర్వచరారాత్మకుడు, శ్రీధాముడు లోకేశ్వరే
శ్వరుడు, కోమల సుందరాంగుడు, జగద్వంద్యుడు, శ్రీరాముఁ డా
ధరణీ పుత్రిక పెండ్లియై సరంగ ప్రోద్యద్వర్ణ వస్త్రాభ్యుజ్జై.

ఉ. రాజ లలాముడైన రఘురాముడు, తమ్ములతోనె ఎంతయు
రాజలుచుండె నాలుగవరాత్రిని, సుందర నేణుసాత్ర వి
భ్రాజిత దీపకాంతులు విరాజిలుచుండ, విచిత్రలీల నీ
రాజనము ల్గనక వెలుంగ, రంజిలుచుండె కళాభిరాముడై.

గీ. అవును జనకుడు వరుల రాజార్హములయి, పొసఁగు సననములచేత పూజచేసి
లక్షలాదిగ కరుల, పాలకుల లక్ష, లక్ష రథముల, పదిలకుల హయతతుల.

మ. విమలాలంకృతులక సువర్ణ విలసద్విభ్రాంత పీతాంబరా
సమసద్వస్తుచయంబులక, విరివిగా సంతోషజన్యములై
అమరక మైథిలుఁ డిచ్చె మోదయుతుడై అంగుస్త్రీకుఁ; పన్నులు
తమతో ఏనుల నెక్కి రా విడిదికిఁ గల్గించి రారా సుతుల్.

మ. జనకుండెంతయు నేడఁగా దశరథక్షౌచాలుఁ డుత్సాహియై
మనియొక మాసముదాక నమ్మిథిలలో, మాన్యుల్ సుశుల్ తత్పతుల్
ఘన సద్వైభవ సంతతుల్ తనర శృంగార ప్రయోగాలి చే
తను డెందంబున కింపొనర్ప, కని మోదంబుని సంతృప్తిమై.

క. ప్రాద్దొక సింగారముగా, ముద్దియలును ముద్దుసుకులు ముదమొదవింక
తద్దయు జనకునితోడుతఁ, అద్దశరథరాజచంద్రుఁ డానందించె.

శా. కాసల్యాదికముక సుమేధ మొదలౌ కాంతామణుల్, వేడ్క నిం
పొ సల్లాపములక వధూవరుల నత్యంతంబు మెప్పించి, నా
నా సత్కారము లొచరించుచు మహానందంబునక తేల్చగా
కాసంతైనను భేదముక కనక, యేకస్ఫూర్తిగా నుండిరా.

గీ. జనకు డందట కానందజనకుడయ్యె, పిదప నిజసైన్యములతోడ వెడలి నా ర
యోధ్యకుక ప్రయాణములయి యున్నవేళ, ఆ వధూమణులైరి బాష్పాకలలుగ.

సీత అత్తవారింటి కేగుట

ఆ. ఆ సుమేధ వారి నందట డగ్గర, చేరి కాఁగిలించి చెక్కిలులను
ముద్దువెట్టుకొని సముత్సాహ వచనాళి, వారి బుజ్జగించె కూరిమిమెయి.

చ. జనకుఁడు సాశ్రుతోచనవశంవదుఁడై కడు గద్గద స్వరం
బునఁ తన మోమువాడ నను; పుష్పములట్టుల పెంచినిర మీ
వనితలఁ లాలనంబు మెయిఁ పాయని కూరిమిఁ వీరి నందఱఁ
కనుఁగొని, మమ్ము ధన్యులనుగా నొనరింపఁగ మీదె భారమా.

క. అని ఆనూత్న వధూవరులను పరివారంబుతోడ లలిత స్ఫూర్తి.
పనిపి జనకుండఁ నతులును, వెనుతిగిరి సుతల గతుల విధము తలచుచున్.

ఆ. అంత దశరథుండు సంతోషయుక్తుఁడై, సుతుల నతులఁ తనదు సతులఁగూడి
సుతులఁగూడి రాజ విత్తిగూడి స్వస్థైర్యములను గూడి విభవములఁ చెలంగి.

౪. అయోధ్యాపుర మార్గముంబట్టి.

క. మిథిలకు మూఁడామడ దశరథుండు చన నచట శకున పరంపర లతిదు
వృథమునఁ కలుగగ మిగులన్, శిథిలీకృత మతిని తా వశిష్ఠున కనియెన్.

గీ. స్వామి! యేమిది? ఎటను దుశ్శకునములె తటస్థమై కానుపించు స్పష్టముగననిన
అనుఁకలుగఁబోవుభయము సూచనముచేయు, శకునములు; త్వరలోనికుడుగుశుభము.

౪. అని వశిష్ఠుండు సాదృశ్యమున్ జూపుచు నిట్లనియె.

క. మృగములు సచ్చభసూచక, ముగ నిన్నుఁ ప్రదక్షిణంబు మొనకొని చేసెన్;
తగ వీక్షించుచు నేగెను, అగఁడొందగ తగదు తుదిఁ శుభావహమె యగున్.

పరశురామ గర్వభంగము

చ. అని వచించుచుండనె భయంకరరీతిఁ ప్రచండవాయువుల్
పెనఁగొన, ధూళి వాన లతిభీకరమై కనులింతయేనియున్
కనుపడకుండ దుమ్ము చెడఁ గ్రమ్మఁగ; కాంతలు పూరుషుల్ చికా
కును కనుచున్నయంతఁ అతి క్రుద్ధుఁడుఁ భీషణభాషణోగ్గుఁడై.

చ. ఇరువదియొక్కమాటు ధరణీశుల గర్వము లెల్ల మాపి, డ
ర్వరఁ ఘనుఁ కార్తవీర్యుని కరంబు చలంబునఁ చంపి శాపమున్
శరమును గూడ వీడఁగల నర్వసమర్థుఁడు తీక్షణోపదు
ర్ధరుఁడయి కాలుఁడై పరశురాముఁ డభంగ జటాకలాపుఁడై.

ఆ. నీలమేఘనిభుండు నిర్మలుఁ డాజాను, బాహుఁ డుగ్రతేజుఁ డాహవ ప్ర
సిద్ధరక్తముఖుడు శితపరశ్వధ ధను, ర్ధరుండు వచ్చి నిలువ దశరథుండు.

ఉ. ఆతనిఁచూచి మించిన భయంబున అర్హ్యముపాద్య మీక భీ
త్యాతురుఁడై మెయి న్మృతచి, అల్లన దండమువెట్టి సత్కృపన్.

ప్రేతువుగాత! నా యనుగు పుత్రుల, నూత్నవివాహులకా, కృప
చూతువుగాత! నన్ను, పరిశోషిత రాజకులార్థి భాస్కరా.

క. అని పలువిధముల ప్రార్థించినను వినక పరశురామక్షితిచేవును వా
నిని సరకుగొనక రాముని, కనలుచు నిష్ఠురత మీఱఁగా, ఇటు పలుకుకా.

ఉ. రాముడ వీవె? నే పరశురాముడనై క్షితినుండఁగా? భభీ!

రాము డటన్న పేరు గొని, ప్రాతధనుస్సది త్రుప్తువట్టఁగా
భీమ పరాక్రముండనఁగ పెళ్ళున దానిని త్రుంచినావె? క
న్దో మహనీయ వైష్ణవ ధనుస్సిది; త్రుంపుము చేతనైనచో.

గీ. తొడరి వీరుడవైన నాతోడి యుద్ధ, మొనరుపుము; నేతివీటకా యనఁగి పెరుగు
తోటకూరన రాముడవౌట; పరశు, రాముడే నుండ నిగొక రాముఁ డున్నె?

మ. అని ఆక్రోశముచేయ రాముఁ డను; ఆర్యా! స్వామి! మా దొక్కట
గుణ; మీ రెన్న గుణాధికుల్; రఘుకులంహారం బెవండ్లైన హ
హ్మణ గో స్త్రీవధ సేయఁజాలఁ డిపుడే మా ప్రాణముల్ నీకు అ
ర్పణకావెందును చంపు మిచ్చకలదేక రామ! కుఠారాయుధా!

క. అని వినయముతోఁ పలికిన, వినక కుపితుండగుచు, సక్కవినయంబులతో
పనిలే దీ వైష్ణవ ధనువును సంధించెదవా! చచ్చిపోదువా! చెప్పుచు.

గీ. పరశురామునితో తొక్కు పల్కులాడి, తప్పిపోఁజూతు వెఱుంగ వివరయును నన్ను;
క్షత్రియ శిరశ్శిలామయ స్వర్ణమార్గ, భవ్యసోపాననిర్మాణం పరశురాము.

వ. అని ప్రళయకాల రుద్రుని భంగి భూతలం బదరఁ పల్కిన పరశురామునిక గని దశరథ
రాముం డత్యంత కోపాటోప వివశుండై.

ఆ. అతని చేతనున్న ఆ వైష్ణవధనుస్సు, కొనుచు ఒక్క మొగిని గొనము గూర్చి
చెవిని తాఁకలాగి; చెచ్చెరక భార్గవా! దీని కేదిగుఱియి? తెలియఁజెప్పుమ.

గీ. రామబాణ మెన్నటికి వ్యర్థంబుగాదు; నీదు పుణ్యగోకంబుల నే తెలిపెదా!
నీదుపదములె తెలిపెదా! ఏదో రెంటు, వేగతెలుపుము దీనిని విడుచువాడ.

గీ. ఇట్టి రామవాక్యంబుల అట్టె నిలిచి, వినిన భార్గవుఁ డత్యంత వికలుండగుచు
పూర్వ వృత్తాంతమెల్ల సంపూర్ణముగ స్మరించి రాఘవుఁగూర్చి వచించె నిట్లు.

మత్తకోకిల. రామ! రామ! మహానుభావ! పరాత్పరా! పరమేశ్వరా!

నీ మహాసంకల్ప మాత్రన నీ జగంబులు పుట్టి పెం
పై మృతింగను నిన్నెఱుంగ అనంత! ఎంతో కడిందియా;
నీ మహాత్మ్య మెఱింగితికా కరుణింపవే జగదీశ్వరా!

ఉ. ఈవు పురాణపూరుషుండ వీవు నమస్తము; నీవు లేనిచో
లేవు ద్విసప్తలోకములు లేరు సురలో మును లెల్లధర్మముల్
లేవు; అధర్మమున్ తలఁగ లీలగవే అవతారమూర్తి వై
తీవు; త్వదంశసంభవుండ నేను; పరుండనే? శ్రీరఘూత్తమా !

- సీ. నేను బాల్యంబున నినుఁగూర్చి తపమాచరించితి; సాక్షాత్కరించి తీవు;
శంఖచక్ర గదాది సాధనంబులుతాల్చి, నీవు మదస్మిత భావమొప్ప,
తపము చాలింపు, ముత్తమ బ్రాహ్మణుండవు, నీ తపంబు ఫలించె నీవ నేను
నాదు దివ్యాంశంబునకా కార్తవీర్యుని, చంపక పుట్టితి బాహుశక్తి మెఱయ
- గీ. అతని చంపుదు; మఱియు ధరాధిపతుల, దుర్మదాంధుల ముయ్యేడుతూర్లు త్రుంచి,
సర్వభూమండలంబు కశ్యపున కిడెదు; త్రేత నేబుట్టికొనెద నీ తేజమెల్ల.
- గీ. అంత తపమాచరించుచు అమలవృత్తి, బ్రహ్మ దివసాంతమగుదాఁక బ్రతుకువాఁడ;
వనితర సుసాధ్యమగు సుఖమందుదువని, చెప్పి, అప్పుడ మాయంబు జెంది తీవు.
- క. నీ చెప్పినవిధముననే, ఆచరణము జరిగె; విష్ణువగు నీ వరులకా
వీచమడంపఁగ పుట్టితి; నాచేఁబడి పరులు బ్రదికి నా విలు గొండ్రే.
- శా. నా యం దుండిన నీదు తేజమును విన్నాణంబుగా వైష్ణవం
బై యొప్పారు ధనుస్సుతోడ కొని నా వయ్యారె! నీ; వప్పుడే
నా యీ జన్మము ధన్యమయ్యె! ఇఁక వే నా పుణ్యలోకంబులకా
నీ యీ బాణముతోడ కొట్టఁగ తగున్; నీ మాట తీర్చన్ తగున్.
- క. ఓ కారుణ్య సుధాభీ! లోకైకేశ్వర! మునీంద్ర లోకస్తుత్యా!
శ్రీకాంత! దీనరక్షక! నాకు శరణమిమ్మ! కరుణఁ ననుఁ కైకొమ్మా.
- గీ. భక్తలోక పరాధీన! పాహి పాహి; శ్రీశ! శ్రీరామచంద్రమూర్తి! నమోస్తు;
మరల మరల సహస్ర నమస్కృతులను, నీకొనరైద భక్తిమై నీరజాక్ష!
- క. ఈ రీతి పరశురాముఁడు, శ్రీరాముని వేఁడుకొనిన చివ్వన అతఁడుకా
నారాచము భృగురాముని, పేరిన సుకృతంపు రాసి వేసి దహించెకా.
- క. కరుణాంబుధి శ్రీరాముఁడు, పరశుధరుండైన రాము వదనముకని, ఏ
వరములు కావలెనో నీ, వరమరలేకుండ కోరుమని పల్కుటయున్.
- క. నాపై నీ కృపయుండిన, నీ పదభక్తియె సతంబు నెగడెడు నట్టుల్
నీ పరమభక్తతతితో, ప్రాపగు స్నేహంబుకలుగ వరమియఁగదే.
- వ. అని ప్రార్థించి వరంబు కైకొని, పరశురాముండు శ్రీరామునికిఁ ప్రదక్షిణ నమస్కా
రంబు లాచరించి సంపూజితుండై, అనుజ్ఞనంది మహేంద్రాచలంబునకుఁ తపం బాచ

రింప వెడలెనని చెప్పి, అప్పరమేశ్వరుం డగు శంకరుండు పార్వతీదేవితో నిట్లనియె.

గీ. దేవతలఁచెండి విడిచిన రావణుఁ తన, గరిమఁ చంకలోఁ ఇట్టికించె కార్తవీర్యుఁ;
డతనిఁ పొరిగొన్న జమదగ్నిసుతు జయించి, క్రాలె రాముఁడు తత్పరాక్రమ మలఁతియె!

ఆ. మడిసి బ్రతికివచ్చి మరలఁ గన్పడినట్లు, దశరథుండు సుతుని ధన్యు రాముఁ
కాంచి సంతసించి గట్టిగా ఆలింగ,నంబు చేసె! కడు ముదంబు మెఱయె.

క. ఆనంద బాష్పలోచనుఁడై నవవాత్సల్య పూర్ణుఁడై నయబుద్ధిన్
శ్రీనిలయుండు నిర్భయ, మానసుఁడై రాజధాని మగుడఁడై చేరెన్.

శ్రీరామాదు లయోధ్యకుఁ బచ్చుట

ఆ. అతుల వైభవముగ ఆ రాజచంద్రుఁ డయోధ్యచేరు బుటిగి ఒప్పులోలుక
రాజమార్గములు విరాజిలఁజేసిరి, ముత్రు లమిరి విభవ మహిమవెలయె.

ఉ. భద్రగజంబులన్కొని, సుమంత్రుడు లోనగు మంత్రులెల్ల, ని
ర్దిష్టముగాగ స్వాగతము నెమ్మి కుమారుల కిచ్చితేర, సం
భద్రములైన వాద్యములు పల్కును స్త్రాయగ వచ్చి యెడ రి
క్షుద్రములై మహావిభవ శోభ చెలుంగెడు పెద్దవీధులన్.

గీ. మిగుల వేడుకలడర తన్నగరమును ప్రవేశమై రింపులోల్కు ఆ పెండ్లినాను
వరులు, వధువులు ముందర పఱంగ, వెనుక, దశరథవృత్తులను పరిణయోత్సవముతోడ.

క. తన నగరుచేరి, విధిగతిఁ, జనపతి కోడండ్ర చేరి చయ్యన చేయు
చెను లక్ష్మీపూజనములఁ, తనయులచే అధిక దానధర్మ చేయంబుల్.

గీ. అపుడు మిత్రవర్గపు రాజు లధికభక్తిఁ, దివ్యవస్త్రాభరణరాజ దీప్తిమల ప్ర
కాశమెనగంగ ఆ అయోధ్యకు సుతుల, పూజచేసిరి నివ్రుల నమ్మతముగాఁగ.

గీ. దశరథుండు వారి నెల్లర తగినకీర్తి, సత్కరింపంగ తమతమ స్థలములకును
పెండ్లి విభవంబులను తలపెట్టుకొనుచు, చేరి రా రాజనరులు సుశ్రీ చెలంగ.

గీ. ప్రేమమై యుధాజిత్తును భూమిపతిని, దశరథుం డిండు మనసులచే తనివిడిట;
రాముఁ డాదిగ రాసుతుల్ రమణమీఱ, రాజమండిరముల సుఖరాజగిరి.

క. అను శివవాక్యమృతముం, గొను పార్వతి భవునకను ముకుందాంశమునగా
జననమయి పరశురాముండు, మనునెడ ఎటు రాఘవుఁడుగ మాధవుఁడయ్యె!

శ్రీ రామావతార శ్రేష్ఠత్వము

క. అని అడిగిన మృదువుగ శివుఁడను శ్రీవిష్ణుండు పెక్కు లవతారములగా
కనఁజాలు నొక్క సమయంబుననే; అతనికి అసాధ్యముండునె ఎందుగా.

- క. కనుపింపజాలు నొక్కడై, ఘనుడగు విష్ణుం డనేక కాయంబులతో
జనియింపజాలు నొక్కడై, అనయ మనేకాంశముల సహస్రముఖములన్.
- గీ. ఎవని సంకల్పముననె సంభవమునొంది, పెరిగి లయమగు లోకంబు లరయనట్టి
శ్రీ మహావిష్ణు మయమీ విశిష్టజగము; అతనికి అశక్యమున్నదే అతివమిన్న!
- క. అన విని పార్వతి శంభున్, కని, అవతారంబు లెన్ని కలవా? హరికిన్
ఘనములెవి అందు? అనినన్, విని శంభుం డిట్లు తెలిపె విశదముగ దయన్.
- సీ. శ్రీ విష్ణుమూర్తి తాఁ జెన్నొందెను దశావతారంబుల నటంచు తలఁతు రెందు;
ఇరువదియెనిమిది యెత్తినాడంచును, పలుకుదు రొకకొండ అలఘుబుద్ధి;
ఏకవింశతి యని యెంతురు కొండ టు, దృఢమైన హరి యవతారములను;
శిష్టరక్షణమును దుష్టశిక్షణమును, సలుపుట కనువగు సమయములను
- గీ. తాల్చు నాతఁడు దివ్యావతారములను, కోట్లకొలదిగ ఎపుడూ ముకుందుడెందు;
శ్రేష్ఠమగు పదార్థచయంబు చింతసేయ, అఖిల జగముల విష్ణుమయంబుకాదె?
- గీ. అన్ని అవతారములలోన అధికతమము, లైన యవి రామ కృష్ణ దివ్యావతార
ము; లవి శ్రేష్ఠముల్ కాక సంపూర్ణములగు : అందు రామావతార మింపొందుమివుల.
- క. రామావతారమునకున్, సామెత చెప్పంగఁదగిన సామ్యము కలదే?
రాముండు రుక్మవర్ణుడు; ఆ మహితుఁడు కృష్ణుడనిన అలరున్ నలుపై.
- క. నీతాస్వయంవరంబను, ఏతత్కథ చెప్పితిని, శుభేచ్ఛామతిన్
ప్రీతినిది వినినఁ చదివిన, నాతఁడు గను శుభనిచయ మహా సుఖగణముల్.

చతుర్థసర్గము

శ్రీరామాదుల దీపావళి మహోత్సవము

- చ. అటుపయి నీతతోడ మనసారంగ భోగ పరంపరా సము
త్కటుండయి రామచంద్రుఁడు సుఖంబుగనుండె అయోధ్యయందు, వి
స్ఫుట వివిధావసీ పతి సముత్కర సేవల కౌశలంబునన్
చటుల పరాక్రమ స్ఫురణఁ శాంత శమాదులు తొంగలింపగన్.
- వ. ఇట్టి నీతారాములును, లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులును, వారి సతులును; దేశరథ మహా
రాజునకు, కౌసల్యాదులకును, అత్యంతాహ్లాద మొనఁగూర్చుచుండిరి. అంత
- మ. శరదారంభమువేళఁ ఆశ్వయుజ మాసంబందు అమ్మైథిలే
శ్వరుఁ డత్యాదర వృత్తిఁ అల్లురను పిల్వకాపంచె దీపావళి

పరమోత్సాహ మహూత్సవంబునకునై భవ్యాత్మలక్ష్మి మంత్రలక్ష్మి
త్వరగా వార లయోధ్యచేరి తెలుపన్ రాజేంద్రుడు తృప్తుడై.

మ. పరివారంబులతో ప్రయాణమయి, శుంభద్గండ శుండాలో
త్కర సంగోహితులౌచు పుత్రులును తత్కాంతౌ లలామంబులు
తరుణుల్ తానును నిండువేడుక, అమందస్తీతి సంధిల్ల వే
గిరమే ఆ మిథిలాపురంబునకు సంఘీభావ సంధాయయ్యె.

గీ. దాస దాసీజనంబులు తరలిరాగ, పుట్టినింటికి వేవేగ పోవఁకోరు
క్రొత్త కోడండ్రు తమవెంట హత్తిరాగ, చనిరి కౌసల్య కైకేయియును సుమిత్ర.
సీ. దశరథాగమనంబు తనకు ఎఱిగింప, జనకుండు సంతోష జనకుడగుచు,
ప్రత్యుద్గమించి, శుంభ ద్వాద్యఘోషంబులును దుందుభీ నాదమును చెలంగ
వెలయాండ్లు నృత్యము లలితంబుగా చేయఁ, పాటకాం క్రింపుగా పాడుచుండ
మేడలపైనుండి వేడుకమై శ్రీలు, తెరువులలో పూలు కురియుచుండ

గీ. అలరి వియ్యంకుఁ, వియ్యపురాండ్రఁ ముద్దు, టల్లరను, కూర్చి కూతులఁ డల్ల మలఁ
ఫిలుచుకొని వచ్చి మివుల సంస్తీతుడగుచు, వారివారల విడిదులన్ చేరఁజేసె.

గీ. నిఖిల భోగసామగ్రి వినిర్మలంబు, లైన విడుదులఁ అందఱఁ అన్ని వగలఁ
పొలుచు వివిధ మృష్టాన్న విస్ఫూర్తివలన, దివ్యవస్త్రాభరణములఁ తృప్తిచేసి.

క. జనకుం డా దీపావళి, దినమునఁ గడు నుత్సహించి తృప్తికొలుపు భో
జన వస్త్రాదులఁ బాంధవ, జనములఁ పూజించె వారిస్వాంతము లలరఁ.

గీ. అల్లరను విశేషంబుగ అడుగడుగున, కమల రత్నదీపమ్ముల హారతుల నొ
సంగి, ఆరాధనము చేసె పొంగుచును మహా పవిత్ర దీపావళియందు రాజు.

ఆ. ప్రతి గృహంబునందు పరఁగె లోకానంద, కరములగుచు దీపకళిక వితతి
బలి మహాప్రభుని ప్రభావమ్ము కన్నడ, రాజు తలఁప ఏది రాజిల దిల ?

గీ. నాఁడు జనకుఁ డల్లుండ్రకు పోడిమి మెయి, మంగళాభ్యంగనంబులు మంగళరవ
యుతముగాను చేయించి, ఆమెతలుపెట్టి, దాసదాసీజనంబులఁ తనియనిచ్చి.

క. గోవుల రథేభహయములఁ, చేవగలుగు దినుసులిచ్చి శ్రీ జనకుఁ డయో
ధ్యావాసుల నందఱ సంభావిత హృదయుల నొనర్చె బహుమానములఁ.

క. దీపావళి పండుగ కడు, నేపుగ చెలరేగ జనకునింట శుభదమై;
ఆ పిదప దశరథుఁ డయోధ్యాపురికి ససైన్యముగ ప్రయాణంబయ్యె.

మ. పరమానందముమీఱ నేగునెడ, దీవ్యక్రోధము పూని సం
గరముఁ చేయుటకై స్వయంవరమునఁ గర్షంబులఁ పాసి త

త్రరఁ సిగ్గుంగనినట్టి రాజవరులు ద్యుచ్ఛౌర్యమేపార దు
ర్భర పైన్యంబులతోడ వచ్చిరి, రిపున్ రామున్ ప్రహరింపఁగన్.

శ్రీరామునికి రాజులతో యుద్ధము

గీ. జనక దశరథు లాశ్చర్యచకితులైరి; హృదయములు మహా భయమునుపొదివె; రాముఁ
డంత లక్ష్మణుతో వచ్చి చింతమునుఁగు, తండ్రి దశరథుఁకాంచి నిస్తంధుఁడగుచు.

చ. వినయముతోడ మ్రొక్కి, సరవిన్ జనకా! ఇటు కుందనేల? నే
ననిఁ అణుమాత్రులౌ రిపుచయంబులఁ కూలిచి నీకు కాతుక
మ్మను పొనఁగూర్తుఁ, ఎందులకు పూనెదు రిత్త విచార మాజ్ఞయి
మ్మనిన, నరాధిపుండు పులకాంకితుఁడై అను రామచంద్రుతోన్.

మ. పదునాణ్ణులను నిండవయ్యెఁగద! యీ ప్రాయంపు బాలుండ వీ
కదనతోణిఁ కఠోర దుష్టరిపు సంఘాతంబుపై కెట్లు పం
పుదురా? ఘోరవనిన్ కటుంబనహితున్ పొంచుండివే ముట్టి; రే
గుదునే యుద్ధముచేయ; శ్రీ సమితి నీకున్ పోలుఁ కాపాడఁగా.

మ. అన, కాదట్టులు కూర్చి తండ్రి వినవయ్యా! ఏల నీ విట్లు భీ
తిని దుఃఖించెద, వాహవంబున ధరిశ్రీనాథులన్ చెండువాఁ
డ ననున్ పంపుమ! నాకుఁ కానితరి యిష్టం బైన చందంబునన్
చనఁగా వచ్చును కాని, మీ రరుగుటల్ చాలాల్పలు మేముండగన్.

గీ. నేను రణరంగమున శక్తిహీనుఁడనయి, పోయినప్పుడు మీరు సహాయులగుడు
అంతవఱ కిచ్చటనె రాజకాంతలను స్వ, సైన్య తతి ప్రోచుచుండుడు మాన్యవృత్తి.

క. అని తండ్రికి మ్రొక్కిడి వే, ధనువున్ సంధించి చనె రథముపై వేగన్;
చనె లక్ష్మణుండు తోడ్తో; చనిరా వెనువెంట భరత శత్రుఘ్ను లొగిన్.

ఉ. వారిని కాంచి రాజపరివారములౌ పదివేల సైన్యముల్
మీఱిన నిండు వేడుకతమిన్ చని; రంతట రాజులందఱున్
బారులుగట్టి స్వీయరథపాళిపయిన్ చెలువొంది, వచ్చుచు
న్నారదె రామ లక్ష్మణు లనంత బలాధ్యులు దివ్యతేజులై.

శా. ఏమా రామముఖారవింద! మది యేమీ! ఉజ్జ్వల స్కంధమున్;
ఏమా భాసుర కోవిదారపు ధ్వజం బెంతేని భీతావహం
బై; మాబోంట్లకు వీనిఁ గెల్వఁ తరమా? అయ్యారె: మధ్యందిన
శ్రీ మీఱెన్ రఘురామ సూర్యగరిమ శ్రేణీవిలాస ప్రభల్.

- గీ. దశరథు రథంబుపైనెక్కి తరలినాడు, రాముడనుకొంచు వారలు రయముమీఱ
రణమునకు వచ్చి కడు భీకరమ్ము గమర, పోర తొడగిరి విజయంబు పొందుకొంటు.
- సీ. శస్త్రాస్త్రములఁ రామసైన్యమ్ములను పడ, మొత్తి, రామునిపైని హత్తుకొనఁగ
గగనంబు దిక్కులు గప్పి బాణంబులు, భీతిదంబుగ వచ్చురీతిఁ కాంచి
లక్ష్మణుఁ డెదిరించె, లావోప్ప భరత శత్రుఘ్నులు వైరుల త్రుళ్ళడఁచిరి;
పోరాప్పె నపుడు కుమార తారక యుద్ధమును వోలి అతి భయస్ఫూర్తి కదుర;
- గీ. రాజులందఱు చెలఁగి శస్త్రములచేత, భరత శత్రుఘ్నులను మూర్ఛపడనొనర్చి;
రపుడు వారలు పుడమిపై నట్టెకూల, మిగుల హాహారవంబులు మిన్నముట్టె.
- గీ. ఇట్లు తమ్ములు పడిపోవ బిట్టుకనలి, లక్ష్మణుఁడు విజృంభించి నిర్లక్ష్యముగను
వేర్చి బాణాగ్ని కురిపించి విజయమందఁ, జాలమి గ్రహించి రాముఁడు శరమువట్టె.
- గీ. జాల రంధ్రములందుండి జననులును సతులు కనుంగొన అతఁడు మంత్రులును, రాజు
వెఱఁగుపడఁ పవనాస్త్రంబు వెనఁపగఱప, యిని ప్రయోగించె; ఎంతయు కనలుమిగుల
- గీ. శుష్కపర్ణముల్ పవన విస్ఫూర్తి నెగిరి, పోవునట్టుల రాజసమూహమెల్ల
రామవాయవ్య దివ్యాస్త్ర భీమబలము, వలన సంద్రంబులోపడి మ్రగ్గనపుడ.
- ఉ. తక్కినవారి నందఱను తాలిమిఁ రాముఁడు మోహనాస్త్రమున్
చక్కగనేసి మూర్ఛితుల చయ్యన నల్పిన, అట్లు సేనన
మృక్క! ఒకండు లేఁ డెదిరియై నిలుచుండ; రఘూత్తముండు పెం
పెక్కిన క్రోధమందిన ఇక్కేడు జగంబున నిల్వనోపెడున్
- క. కైకేయి గజముఁదిగి కడు, శోకాకులచిత్తయై స్వసూనుని భరతున్
గైకొని తన మూపున హా, హాకారంబుల నొనర్చి అట దుఃఖింపన్.
- సీ. దశరథాదులుకూడ రోదనముసేయ, మొదలువెట్టిరి; వారి రాముఁడు కడంగి
ఊఱడించుచు లక్ష్మణు లేరఁబంచె, ముద్గలాశ్రమ సంజీవి మూలికలను.
- సీ. తోడనె రథంబుపై పోయి తొడరి లక్ష్మణుఁడు ముద్గలాశ్రమమున ఉండు శిష్య
తతిని కని వేడ, వార లాతం డపుడు సమాధిలోనున్న చందంబు మగిడి తెలుప.
- క. వారిని యాచింపక కై, కోరాదే వస్తువనుచు కొనకొని వడిగా
శ్రీరామునికడకేగి వి,చారంబాదపించువార్త చయ్యన తెలుపన్.

శ్రీరాముఁడు భరత శత్రుఘ్నులను సంజీవనిచే బ్రతికించుట

మ. విని శ్రీరాముఁడు పల్కె లక్ష్మణునితో; వేవేగ మాద్గల్వ స
ద్వనమున్ చేరుము; నీకు ఎవ్వ రహరోధంబైన అవ్వారిఁ త

త్రణమే కంటను పంటఁ కీడ్పఱచి తత్సర్వావధీరత్నము
ల్గొని రమ్మన్న, మహాత్మవంబెసఁగ సంకోచంబు లేకుండఁగఁ.

చ. త్వరితముమీఱగా చని అతండు బలాత్కృతితోడ మూలికా
వర నికరంబు తెచ్చిన, అపాయము పాపె రఘూత్తమం డహః!
భరతుని వాని సోదరుని ప్రాణములిచ్చి; ముదంబునందె భూ
వరుఁడును; కైక సంతసము వర్ధిలఁ రాముని కౌఁగిలింపఁగఁ.

క. వారికి వశిష్ఠులాదిగ, పేరొందినవారితోడ ప్రియ మేపారం
గా రత్న శుభకర్మల, భూరమణుఁడు నిర్ణయించె; ముద్గలమునియున్.

ఆ. తన సమాధినుండి తా బహిర్గతుఁడయి, వటులవలన నెఱిగి వార్తలెల్ల
లక్ష్యుణుం డెవండు? లలిఁ మూలికల నాతఁ, డాహరించుటేమొ? అరయవలదె?

క. చని వేగమరండని అ,మ్ముని శిష్యులఁపంప వారు పోయి దశరథుఁ
కని యేతద్వృత్తాంతము, వినిపింపఁగ రాజు తాప విహ్వలమతియై.

గీ. అక్కటకట! తపోధనులైనవారి, కోపమున కగ్గమైతి మెట్లో పరాత్ప
రా! అని అపార చింతాపరంపరా ప్ర,కంపితాత్ముఁడై మివుల దుఃఖంపుచుననె.

ఆ. ఏను దశరథుండ; ఇద్దఱు కొమరుల, ఇచట బ్రతుక సేయ ఏను కోరి
మీ వనమ్మునుండి మివిలి తెప్పించితి, మూలికలను కష్టకాలమందు.

గీ. ఇది ఎఱింగించి, నా నతు లెఱుగఁజేసి, ఆమహర్షిని మన్నింప అడిగితి ననుఁ;
డిదిగో! వారి సమాధాన మొదవజేయ, ఏను మీ వెనువెంటనే ఏగుడెంతు.

మ. అని పుత్రైంచిన మాని శిష్యులుఁ అయోధ్యాధీశుఁ డారీతిఁ ప
ల్గిన వాక్కుల్ మునితోడఁ తెల్ప, కడు భక్తి రామచంద్రుఁ కనుం
గొను వేడ్కకని మానిచంద్రుఁడు కనుంగోఁ బోవు తీర్థంబు దా
పునకే వచ్చినయట్లు మిక్కిలిగ సమ్మాదంబునఁ తేలుచోఁ.

గీ. అవనివతియు డగ్గఱుచు బద్ధాంజలి అయి, మ్రొక్కి ప్రార్థింప మొదలిడ ముద్గలుండు
సముచితంబుగ రాజును సత్కరించె, భయమునొందెడు రాజు నిర్భయుఁడుకాఁగ.

గీ. ముద్గలునివత్ని సుమతి సముత్సకతను, కడఁగి కాసల్య మొదలైన కాంతలను వి
శేషముగ గారవించె; అశేష భయముఁ, భక్తియును మించ రాజిట్లు పల్కె మునికి.

శా. స్వామీ! నేనపరాధిఁ మీ యెడ; ఊమింపఁ వేడుచున్నాడ; మ
మోక్షముఁ చంప సమర్థులీర; నను ఎట్లో కాచి రక్షింపుఁడా
ప్రేమాలోకనముల్ నిగిడ్చి, అన సంప్రీతాత్ముఁడై మాని, ఓ
భూమిపాలక! నీవు నాకు మివులక పూజ్యుండ విప్పట్లున్.

గీ. శంక తోలఁగుము; నీవు నిజంబుగా మ, హామహిమకృతిఁ చేసితయ్య నేడు;
అటులుకాకున్న నాకిప్పు డెటులు కల్గు, ధరణిజాయతుఁడౌ రామదర్శనంబు.

ఆ. ఇతఁడు మాయతోడ ఇల మానుషాకృతి, పొందినట్టి మాధవుండుగాక
కేవలమ్ము మనుజభావంబుతోచూచు, చుందువేమొ దశరథోర్వి నాథ.

క. అనుచుండఁగ సమ్మోదం, బున తేలిన దశరథుండు మునిచంద్రునికిఁ
ప్రణమిల్లి రహస్యమ్ములు, మునినాథునివలన వినెడు బుద్ధి తలిర్చెన్.

క. అది యెఱిగి ముద్గలుఁడు స, మ్ముదిత హృదయురాజు కడు సముజ్వలమతియై
సదయత తులనీ ఖండ, మ్ముదరికి కొంపోయి అడుగఁబూనితి వేదో!

చ. అడుగుమటన్న, రాముని మహా మహిమంబులు వేడ్క మిమ్ము పో
తెడు మునినాథు లష్టపు డలేఖ్యముగా వినుతింప వింటి; ఈ
తఁడు మునుము న్ని కెట్టి సుకృతంబులు చేయు; ఇతఁడు కష్టముల్
కుసుచునో? సౌఖ్యములకా కనునో? కోరెద వీని నెఱుంగజెప్పుడా.

ముద్గలముని శ్రీరామ వృత్తాంతమును దశరథునకు దెల్పుట

క. అని ప్రశ్నచేయ, ముద్గల, ముని యిట్లను : సర్వజీవమూర్తి స్థితుఁడౌ
ఘనుఁడౌ శ్రీమన్నారా, యణుండే ఉదయించె పుత్రకాకృతిఁ నీకున్.

క. వరమిచ్చె నీకు మును; భూ, భర మొక్కట తీర్పవలసి; వరపుణ్యుండవై
పరఁగిన నీ కగ్రసుత, స్ఫురణత కనె; నిన్నుపోలు పుణ్యులు కలరే ?

గీ. శిష్టరక్షణమును, దుష్టశిక్షణంబు, ధర్మసంస్థాపనమ్ముఁ అధర్మహాని
చేయ రఘువంశవరులలో శ్రేష్ఠుడనఁగ, అవతరించె రాముని పోల రవని పతులు.

చ. ఈవు మహీతలంబువిడి యేగినపిమ్మట, రామచంద్రుడే
భూవిభుడై అయోధ్యఁ జన-పూజితుడై పదాకంశు వేల సం
భావిత వత్సరంబులు శుభంబుగ పాలనచేయు, జేండ్ల జేఁ
డై విలసన్మహామహిమ అంతట పర్వఁగ ఏడుదీవులున్.

క. కలుగుదు రిద్దఱు కొడుకులు; నలుగురు కోడం; డ్రిరువది నలువురు మనుమల్
కలుగుదురు; మనుమరాం డ్రం, దుల సగముందురు; విశేష తోషముపర్వన్.

వ. అయినను.

గీ. కొన్నిదినములలో ఈతఁ డెన్నొ కష్ట, ములుపడున్ వృందశాపము కలుగుకతనఁ
పదియునాల్గు వత్సరములు భార్యతోడి, దండకాటవి; అటుపయి ధర్మరతిని.

గీ. ఘనతరంజా మహారాజ్య మనుభవించి, ఈతఁ డెల్లలోకములకు ప్రీతిచేయు;
ఇది నిజంబని ముద్గలుం డుదితహృదయుఁడై వచింపగ దశరథుం డనియె ఇట్లు :

క. ఆ వృంద ఏవరు? ఘనురా, లై విలసిల్లుటకు ఏ మహత్వంబబ్బె?
 దేవర! ఆ నీమంతిని, ఏ విధమున హరికి శాపమియంగలిగె.

క. ఆ సకలవిషయములు సరిగా సందేహింప కిప్పుడు కరుణార్ద్రమతిఁ
 భాసిల్లి తెలుపుఁ డనఁగా, ఆ సంయమివరుఁడు పలికె అర్మిలి వెలయన్.

వృందా శాపముచే శ్రీహరికి అరణ్యవాస భార్యావియోగము

పూర్వము జలంధరునికి అపూర్వమైన, యుద్ధమొక్కటి కల్గె నత్యుగ్రరీతిఁ
 శ్రీమహేశ్వరుతోడ; తద్భీమబలుఁడు, వెలసె వృంద పాతివ్రత్య బలము నొంది.

ఉ. ఎంత పరాక్రమంబున మహేశ్వరుఁ డొప్పుగ పోరుచుండినన్
 సుంతయినన్ చలింపఁడు విశుద్ధ ముదంబునె చెందుఁగాని త
 త్కాంత పతివ్రతా మహిమ తన్నొగిఁజ్రోవగ; వాని నష్ట ర
 వ్యంతయు ఒంపఁజాలక ఉమాధిపుఁ డెంతయు బాధ పొందినన్.

ఉ. పార్వతి విష్ణుమూర్తిఁ కని, భర్త అనిన్ పడుపాట్లుతెల్పి, ఏ
 ట్లోర్వఁగఁగల్గు? శంకరుఁ డెటో మధుసూదన! నీవు వృంద దా
 సర్వ పతివ్రతామహిమ చయ్యన దగ్ధమునేయకున్న, త
 ద్గర్వముఁ పాపకున్న, ననుఁ కావకయున్న, కృపామహూదధి!

మ. అనినన్, పార్వతి! ఎట్టి కట్టడిపనిన్ నన్ చేయఁగాకోరినా
 వని చింతించియు, ఒం డుపాయమును తానావంతయున్ కానమిన్
 చనె ఆ భామిని ఉండు పట్టణమునన్ జానొప్పు శుద్ధాంతపున్
 వనమున్ చేరఁగ; అంత దైవవశతన్ భ్రాంతాత్మయై వృందయున్.

గతరాత్రి తనపతి కలయందు కలయ తైలాభ్యక్తుఁడొచు దిగంబరుడయి
 మహిమంబుపైనెక్కి మఱి దక్షిణంబుగా, ముండనుఁడై ముఖమున్ తమస్సు
 నిండఁగా, చింతాకులుండయి చనుచుండి, నట్లు కన్పింపగా అతివ మిన్న
 తెల్లవాఱఁగలేచి ఎల్ల స్వప్నమ్మును, చింతించి కడు భయాక్రాంత అగుచు
 ఎచటనుండినన్ తోచక ఏమి చేయు, దాన? నని, విష్ణువున్న ఉద్యానవనము
 నందలి విహార భూములయందు కూర్చి, చెలుల నిరువుర తోడుత కలసి తిరుగ.

కతిన దంష్ట్రలు మిడిగ్రుడ్లుకలిగి మివుల, సింహనాదముల్నేయుచు చెలఁగి ఘోర
 భీషణ ముఖమ్ములన్ చాల బెగడుపఱువ, కాంచి రిరువుర ఘోర రాక్షసుల నందు.

వృంద సుత్యుబ్ధ హృదయాభావిందయై మహా భయభ్రాంతయై వారి నట్టె కాంచి
 తనదు మీఁదికి పఱతెంచు ఘన కృపాణ, పాణులకు దవ్వదవ్వగా పరుగుపెట్టె.

ఆ. ఇటుల కొంతదూర మేగఁగా అచ్చట, మానముద్ర ధ్యానమూనియున్న శిష్య పరివృతుఁడయి చెలువొందెడు మునీంద్రుఁ, కాంచి అమ్మహాత్ము కాళ్లఁబడుచు.

ఆ. జయ ! మునీంద్రచంద్ర ! శరణాగతను నన్ను, ప్రోవలయుననుచు పొక్కుచున్న ఆ జలంధరునతి ఆర్తనాదము విని, ధ్యానముడిగి లేచి ఆమె కనియె.

గీ. భయమువీడు మోనాతి ! నిర్భయముకనుము; ఏను కల్లంగ నీకింక నేల భయమటంచు పెల్లారడించి, ఆచంచలాక్షిఁ, తఱుముకొనివచ్చు అసురుల దర్పమడఁచి.

మ. వెడలంగొట్టిన మానిచంద్రుని మహా విక్రాంతికి మెచ్చి, తాఁ ! గడు నాశ్చర్యమునొంది దండమిడి, వీక మానిచంద్రా ! దయఁ కడిమిఁ ప్రోచితి; విష్ణు నిన్నుఁగన ఒక్కండైన సంప్రశ్న చేసెడు బుద్ధిఁ కనునన్ను నిశ్చయములఁ శిక్షించి కాపాడుమా.

గీ. నా పతి జలంధరుఁడు పోటునఁ మహేశ్వరుని చెనకి పోరచనియెను; ఘనులుమీరు ఆగతగతంబులను చెప్పఁగాఁగలుగుదు, రెట్టిదో నాదుపతి వైన మెఱుగఁజెప్పఁడ ?

క. అని వినయంబుగ ప్రార్థించిన ముని గగనంబుచూచి, చెలఁగెడు దయతో వనితామణి యడిగిన ప్రశ్ననుగూర్చి తలంచునట్టి సరణి నటించెఁ.

ఉ. అంత కపీంద్రులిద్దరు ఘనాసుర శీర్ష కబంధహస్తులై వింతగ మింట కన్నడగ, వృంద కపీంద్రులచూచి పెల్లు విభ్రాంత మతిఁ కలంగి తన భర్త మృతిఁ కడు దుఃఖతాత్మయై చింతమునింగి తత్త్వణమె చెందెను మూర్ఛ; పడఁ మహీనత్వి.

మ. మునిచంద్రుండు కమండలోదకములఁ మూర్ఛార్ఛగతఁ తత్సత్వి కని సంజోధితఁచేయ, ఆమె మిగులంగా దుఃఖముఁపొంది ఓ మునినాథా ! బ్రతికింపు నా ప్రియపతిఁ; మోదంబుతో నుండు; నిన్ననయంబుఁ భజించుచుండు ననఁగా ఆ మానిచంద్రుం డనుఁ.

గీ. అబల ! రుద్రునిచే చచ్చినట్టివాని, మరల బ్రతికించు టరయ దుష్కరమెకాని అతివ ! నీ యందు కల్గిన ఆదరమున, నీ పతిని బ్రతికించెద నిజమటంచు.

శా. అంతర్ధానమునందె; అయ్యమయు భవ్యానందముఁ పొందె; తత్కాంతండుఁ మృతినందియుఁ ముని కృపఁ కాఁజోలు తానంతఁ తత్కాంతంబం దొక వృక్షవాటిక నొగిఁ ప్రత్యక్షమైరాఁగ తత్కాంతారత్నము గౌగిలించె విరహాత్కంఠావకుంఠాత్మయై.

గీ. మగనితోడ మహానందముగ చెలంగె, వృంద కొన్నాళ్ళు లా వనమందె ఉండి; వివిధ కామవినోద సంక్రీత తృప్త, మానసుండు జలంధరుండునె సుఖము.

క. పరిపాటిగ కాలం బిటు, జరిగిన యామీద ఒక్కసారి అతివతా
సురతాంతంబున ఆతని, హరిగా కనుగొని యనెక మహాకోపమునక.

క. పరదార రతుండగు ఓ, హరి! నీ శీలంబు కల్పనా? మాయివిగా
పరగిన నీమునివేషము, సరిగా తెలిసినది నేడు చా! దుష్టాత్మా!

గీ. ఎవరు నీమాయఁ రాక్షసాకృతిధరించి, నన్ను వెంటాడిరో వారె నిన్నెదుర్చు
వార లందు జ్యేష్ఠుండు నీభార్యను కొని, పోవు; జయవిజయులు వారు పోల్చుకొంటి.

గీ. నీవు సర్వేశ్వరుండవై నెగడుచున్న, వనమున సతీవిరహమున వనరగలవు
నీకిపుడు తోడువచ్చిన ఆకపియుగ, మే వనిక నీకు తోడుగా ఎసఁగువారు.

వ. వారు పుణ్యశీల సుశీలురని నా కిపు డెఱుకపడె, వటువేషమున నీయొద్దనున్నవాడు
తాడ్చుండు, నీవిత ద్రోహంబునకుఁ పాల్పడుదువే? విష్ణుండవైననేమి? జిష్ణుండవైన
నేమి? నీదు పాపకర్మంబు నిన్ను కట్టికుడుపకపోదని మహాకృద్ధయి శాపంబిడి వృంద
చితికపడి తన ప్రాణంబులకపాసె. అపుడు రుద్రుండు జలంధరుఁ పరిమార్చె కావున.

గీ. ఓ మహారాజ! జయవిజయులు ధరించి, రవనిఁ రావణ కుంభకర్ణాకృతులను
వారిపుడు లంకలో ఉన్నవారు వారి, చంపి శ్రీరాముండపుడు రాజ్యంబు చేయు.

క. పంచవటి నుండ నీత హరించి దశాస్యుండు తల్లిరీతి అశోకో
దంచితవనమం దిడి తా, పంచత్వమునొందు రాము బాణాహతిచేక.

గీ. వారిఁ జంపు సుగ్రీవు భుపాలుఁచేయు, శిలలచే సంద్రముక కట్టి నీతఁదెచ్చు
తీర్థయాత్రలు సల్పు నీదీప్వసప్త, కంబును జయించు చేయు యజ్ఞంబులెన్నొ.

ఉ. రాముని దివ్యశక్తియు పరాక్రమమెవ్వరు చెప్పనేర్తు? రీ
భూమిని తత్కథల్ మునులు బుద్ధికితోచినయట్లు గాక శ్రీ
రామకథా ప్రసంగములు రమ్యరహస్యము లివ్వి ఏరికిక.
గోమున చెప్పవద్దనె, అకుంతితమా దయఁ మాని; రాజుతోక.

మ. వినవే పార్వతి! యిట్లు ముద్గలుఁడు తాప్రేమంబు తల్కిత్తఁగా
ఘనుఁడౌ ఆ మనుజాధినాథునకు పొంకంజౌ భవిష్యత్కథక
తన యోగ ప్రతిభావిశేషమున ప్రత్యక్షంబుగా చూచిన
ట్టనుమానంబికదక్క తెల్పిన అయోధ్యాధీశుఁ డా మానితోక.

గీ. పూర్వజన్మంబునందు ఏపుణ్యములను, చేసినాడను శ్రీహరి చెలిమిఁ నాడు
గర్భవాసమునక పుట్టి కాంత నీత, నాకు కోడలాటకు కారణం బదేమి?

క. దీని నెఱిగింప నేర్పరి, మానీంద్రా! నీవుగాక మహిలో గలరే!

ఏ నిన్ను వేడుకొనియెద, పూనిక వివరింపుమన్న ముని యిట్లనియెక.

దశరథుని పూర్వజన్మ వృత్తాంతము

- సీ. పూర్వంబు సహ్యాద్రిఁ పోలుపారు కరవీర, పట్టణంబున ధర్మపరుడగుటను
ధర్మదత్తుం డన తనరె విప్రోత్తముం, డామహాత్ముండు నారాయణు నన
వరతంబు పూజించు; భక్తిమైకార్తిక, వ్రతమాచరించు ఆ వితతయశుడు;
ద్వాదశాక్షరమంత్రవరజపతత్పరుఁ, డతిథి సత్కార సంతత రతుండు
- గీ. అఖిలభూతదయాపరుం డైనయట్టి, మహితుఁ డాతండు కార్తికమాసమందు
ఒకట హరిజాగరణమున కుద్యమించి, పుష్పవత్రాంబుకరుడయి పోవుచున్న.
- వ. అవిప్రోత్తముని కట్టెమట విష్ణ్వలయ స్రాంతంబున.
- గీ. నాల్గు వ్రేలాడ సంరక్తనయన అగుచు, వంకకోటలుఁ శుష్కాంగపాళికలిగి
బెడిదపుణ్ బొబ్బలిడుకొంచు పెద్దదయ్య, మొండుకనఁబడె అతనికి మొండిమొలది
- శా. దానికొచూచి భయంబున న్వడఁకుచుక తద్రాహ్మణుం డట్టె హా
హా! నారాయణ! అంచు నేలఁబడ పుష్పానీకముల్ నీరముల్
జానా ఆ తులసీదళంబులును రక్షస్త్రీపయికతూలె, అ
ద్దానక దాని దురంత పాప మపుడే దగ్ధంబు కాక నమ్రయై.
- వ. ఆ పిశాచ మిట్లనియె :
- గీ. బ్రాహ్మణోత్తమ! బహుజన్మ పాపచయము, చేతను పిశాచరూపంబుచెంది చెప్ప
రాని బాధలు పొందినదాన; ఇంక, ఎట్లు సద్గతికాంచెద ఏమొనర్తు?
- గీ. అనుచు భక్తిమై మ్రొక్కిన ఆపిశాచ, వచనములు విని పల్కె నా బ్రాహ్మణుండు
ఏమి పాపంబుకావించి ఇట్టులైతి, వనిన అది ఇట్లు చెప్పెను వినయమునను.
- క. సారాష్ట్రదేశమున నే, నారయ జన్మంబుపొంది అట భిక్షుకుఁడౌ
పాటునకు భార్యనైతిని, పేరు కలహ యనఁగ జగతి వెలసెక నాకుక.
- సీ. నే నపు డత్యంత నిఘరవృత్తనై, మగనితోడుత మంచిమాట యెఱుఁగ;
అతనికి ఒకనాఁడుఁ అన్నంబు తిన్నగా, ఇడనైతి; వండినదెల్ల నేను
మొదటనే తినివైచి పిదప నాతనికింత, మివిలిన పెట్టుచు మెటికె లెపుడు
విఱుచుచు మోమున మఱి వాని పల్కుల, కెదురొడ్డి పల్కుచు పదురుచుంటి;
- గీ. ఇట్లు బాధలు పడిపడి ఎట్టకేల, కొక్క స్నేహితుఁ కని తన కక్కనంబు
లెల్ల నా పతి వివరింప హితుఁ డతనికి, ఒక్క మంచి యుపాయంబు నుగ్గడించె.
- క. ఔ నన్నది కాదను నీ, చానకు ఒక యుక్తి ఇట్లు సల్పక లేవే!
పూనఁడలఁచువని కాదని, కానిపనికి పూను మిట్లుగా చూడఁతగుక.
- ఉ. ఇష్టములేని వస్తువునె ఇష్టము తెమ్మని పల్కుచుండుమా!
ఇష్టముగల్గు వస్తువు ననిష్టపుఁ బల్కుల గేలిచేయుమా;

కష్టము తప్పు; నీ విచ సుఖంబును చెందెదవన్న, అట్టులే
స్వప్నముగా చరించె పతి; బాగుగ నే నది కానఁజాలమిన్.

క. కాదన్న పనియె చేసితి, వాదమ్మున; అట్లు జరుగ మామామ కొగిన్
ప్రేదిగ శ్రాద్ధం బిడఁదగు, ఆ దినమున ఆతఁ డిట్టులనియెన్ దుడుకై.

గీ. నేఁడు నా తండ్రి తిథియె; ఈ యేఁడు దానిఁ, ఆచరింపను-నా విని అట్టె నవ్వి,
తగిన బ్రాహ్మణుడవె నీవు తండ్రి తద్దినంబు పెట్టనియెడల అన్నంబె పెట్ట.

గీ. పుత్ర ధర్మము తెలియదే ముందు నీకు, ఏమిగతి కాఁగలదొ ! చింతపల చేయ
వనుచు చీవాట్లపెట్టి బ్రాహ్మణులఁ తగ ని,మంత్రణముచేసిరాఁగ నామగఁ డిటులనె.

క. ఐనన్ పశ్యాన్నంబుల, నైన వలదు వండ; ఒక్కఁడైనన్ చాలున్
జానగు విప్రుఁడు వినఁగదె, నానావిధములుగా ధనంబు నాశపఱుపకే.

వ. అనిన పతి మాటల కులికి ప్రతికూలనై.

నీ. పదునెనిమిదిమంది బ్రాహ్మణులన్ పిల్చి, అన్నివిధముల పశ్యాన్నములను
వండితి; ఆతండు పల్కె తానిట్లు - నా, మాటను వినుము; మోమోటపడక
మన మిపు డిరువురమును వండినవి తృప్తి,గా తిని ఆపైని కలది ఏదొ ?
బ్రాహ్మణులకు పెట్టవలెనన్న నే ధిక్కరించి వారలకె యర్పించితి నవి;

గీ. ఇట్లె సర్వనిషేధోక్తు లెనఁగ శ్రాద్ధ, మెల్ల సాంగముగా సాగె; మెల్ల పిండ
దాన మొనరించి, ఉపవాస మేను జేతు, ననిన మృష్టాన్నతృప్తు నాతని నొనర్చి.

క. పొరపాటున ఆతం డే,మఱి యీ పిండములు తీర్థమధ్యమునందున్
సరిగ విడువంగవలెనన, సరగున మలకూపమందు జాఱవిడిచితిన్.

గీ. అప్పు డతఁడు హాహాకార మొప్ప ఖిన్ను, డై నిదానించి నా తోడ అనియె నిట్లు :
పిండములు తీయకుము దానినుండి అనిన, ఏను మలకూపమున దిగి ఎత్తి కడిగి.

ఆ. ఉన్న కాంచి వాని ఎన్నఁటికిని తీర్థ,రాజమందు వేయరా దటన్న
ఆదరమున నే సమర్పించితిని పిండ,రాజ భవ్యతీర్థరాజమందు.

క. ఇటు లేను చేయుచుండుట, చటులత; నా తోడ నెగ్గఁజాలక, ఒకతన్
కుటిలాలకఁ పెండ్లాడిన, చటుకున విష మేను క్రోలి చావఁగ అంతన్.

గీ. ఉగ్రతా యమకింకరు లుఱికివచ్చి, యముని కడకు ననున్ చేర్చ ఆతఁ డపుడు,
ఏ శుభాశుభములఁ జేసె ఈపె అనుచు, అడుగ ఇట్టుల చిత్రగుప్తుఁడు వచించె.

నీ. దుర్మార్గురాలు సత్కర్మ మింతేనియు, ఎఱుంగదు మును తానె ఎనఁగ మెక్కి
పతికి పెట్టెడిది యీ పాతకి వల్లుని, నుంచుఁడు మలము భక్షించుగాత !

నిత్యము పతితోడ నిష్ఠతో కలహించె; సూకర గర్భాన స్రుక్కుఁగాత!
పాకభాండముననె పాపాత్మురాల తినె; పిల్లియై ఉండుత పెక్కునాళ్లు!

ఆ. ఆత్మహత్యచేసినందుల కీ ధూర్త, భూతమగుచు తిరిగి పొగులుఁగాత!
అంత మూఁడుపుట్టు లమరి ఎంతయు బాధ, అనుభవించుఁగాత! అనినపిదప.

క. యమునాజ్ఞనంది వేగమ, యమభటు లతి క్రుద్ధులై మహాశ్రమలెల్ల
క్రమముగ కలిగించి ననుక, తమ మనదగు నీపిశాచ తనువున నుంపక.

క. ఆనే నిటు భూతాకృతి, పూనితి; పదునైదు వర్షములు కడ చనియె
నానాహింసల నొందితి, మానని ఆకలియు డప్పి మాడ్చుచునుండక.

ఆ. వణజ నొకనిఁ పట్టి వాని వేధించితి, కొన్నినాళ్ళు దయను సున్నచేసి;
పిదప నుంటి కృష్ణవేణి సాగరమును, కూడునట్టిచోట కొన్నినాళ్ళు.

గీ. అచటి శివ విష్ణు గణము లత్యాగ్రహమున, వెడలనడచిన నన్ను; ఇక్కడ తిరుగుచు
ఏను నిన్గంటి నీచేత పూనియున్న, తులసి తీర్థ ప్రభావాన తెలివికంటి.

ఆ. పాపసంఘమెల్ల పరిహారమైపోయె, ముక్తనగుదుకాని భూత రూప
మెటుల విడువఁగలనో! ఇక మూఁడుజన్మము, లెటులకడవఁగలనో! ఎఱుఁగఁజాల.

క. నన్ను శరణాగత నీ, వున్నత మతిచూపి ప్రోవుసో విప్రా! నీ
కన్నను ననుప్రోచెడి వా, రెన్నఁటికిక కలుగ రింక ఈ లోకమునక.

నీ. అని యిట్లు ప్రార్థింప అప్పు డా కలహ వా, క్యములెల్ల ఆలించి అవనిసురుండు
పాపచరిత్రంబు నట్టున భయమొందె; జ్ఞానమబ్బె నన ఆశ్చర్యపడియె;
అట్టి పాపంబుల కట్టి కష్టంబులు, కలెనన్నపుడు దుఃఖంబు కాంచె;
అత్యంత సాత్త్వికుం డగు హేతువున ఇట్టి, ఘోరంబుల నిన్విని కూలఁబడియె;

ఆ. కొంతసేపు మివుల చింతింప శ్రీహరిక, వాని మానసంబు స్వస్థతకనె;
కరుణతోడ కలహఁ కడతేర్పఁ తలఁచి యి, ట్లనియె ధర్మదత్తుఁ డాదరమున.

వ. అనిన శంకరునకు అవ్వలి వృత్తాంతం జెటులయ్యెనని ప్రశ్నించిన పార్వతికి భవ్య
వాగమృత లహరీ ప్రభావుండగు భవుం డిట్టులనియె.

పంచమ సర్గము

నీ. దానధర్మములచేతను తీర్థవ్రత జపా,దులచేత అఘములు కలగి తొలఁగు
అవిచేయ ప్రేత దేహమునందియున్న నీ, కనువు కామిని లాభ మందువలన
నీ కింత కలుగదు; నీదు దుస్థితి కన, దుఃఖంబు నాకెంతో తోఁచు నిపును;
అల్పపుణ్యమున నింద్యమగు నీ ప్రేతత్వ, ముడిగిపోవుటకు వీలొడవదింత;

గీ. అదియునుంగాక జన్మత్రయానుభవము, కలుగజేయు పాపము భయంకరముకాదె ?
కాన నేనాచరించిన కార్తిక వ్రతార్థ ఫలమిచ్చువాడ ! కృతార్థవగుమ !

వ. అని చెప్పి ధర్మదత్తుండు.

ఉ. ఆ కలహా కడుక తులసి యంబులచే అభిషిక్తజేసె సు
శ్రీకర ద్వాదశాక్షర విశిష్ట శుభంకర మంత్రరాజము
ఏకరువెట్టుచుక; కలహ యింతని చెప్పంగరాని దీప్తితో
మేళొనె దివ్యదేహమున మించగ అందము దేవకన్యనాక.

గీ. యజ్ఞ దానఫలంబు లేవైన కార్తిక వ్రతోత్కృష్ట పుణ్యసంకాశములొకొ ?
కార్తిక వ్రతమహిమంబు కడగి పొగడ, బ్రహ్మ రుద్రేంద్రులకెకాదు; పరులకగునె ?

వ. అంత.

సీ. అది ధర్మదత్తున కొదిగి ప్రణామించి, ఆనందతుందిలయై చెలంగి
గద్గదస్వరమున కడక ఇల్లను: బ్రాహ్మ, ణోత్తమా! నీచేత ఉద్ధరింపఁ
బడితిని; దురితాబ్ధి పడి మునింగిన నాకు, నావపోలిక చిక్కినావు నీవు
నన్ను ప్రోచితివి ! నీకెన్న నేనేమి ప్రత్యుపకార మొనరింతు యోగి వినుత !

గీ. అనుచు వినుతించుచున్నయంతన నభంబు, నుండి దిగె విమానము , విష్ణుదూతలద్ది
మోచికొనివచ్చి, రండున్న పుణ్యశీలుఁడును సుశీలుఁడుదానిలో ఉనిచి రామె.

గీ. అప్పరసలు సేవింపఁగ అతుల వైభవమున మించెడు కలహాను బ్రాహ్మణుండు
చూచి విస్మయమంది ఆ సురల కెలమి, భక్తివెలయంగ సాష్టాంగపడియె నపుడు.

ఉ. లేవఁగెత్తి భూసురుని లీలఁ సుశీలుఁడు పుణ్యశీలుఁడుక
పావనశీలు పుణ్యమయు బ్రాహ్మణమ్రాల నమస్కరించి సం
భావితమైన నీచరిత భవ్యము; నిన్ను జగంబులందు ఎం
తే వినుతించు వారలిక నెప్పుడుకూడ దయాపయోనిధి !

సీ. ధర్మదత్తా ! నీవు ధర్మజ్ఞుఁ డవును; నా, రాయణధ్యానపరాయణుఁడవు
మేల్మేలు! హరివ్రతమే సల్పు భక్తుఁడ; వంచిత దీన దయాపరుఁడవు;
నీవు బాల్యంబాది నిష్ఠమై చేసిన, కార్తిక వ్రత పుణ్యగరిమమందు;
అర్థంబు కలహకై అర్పించి తది ద్విగుణీ కృతంబయి ప్రోచె నిశ్చయముగ;

గీ. వెనుక నూఱుజన్మంబులక చెనకి చేసి, నట్టి పాపములెల్ల పోగొట్టె నిద్రి :
ఇంక రానున్న జన్మత్రయాంక పాప, మంతయుక దగ్ధమయ్యె రవంతలేక.

సీ. మంత్రోదక స్నానమహిమచేతను దీని, పాపసంఘము పటాపంచలయ్యె !
విష్ణుజాగరణాది విమలపుణ్యములచే, ఇమ్ముల నీ విమానమ్ము వచ్చె !

దీపదాన మహాకలాప పుణ్యమ్మన, పరమ తేజస్వరూపంబు గల్గె!

తులసి కార్తికమున తొడరి పూజించిన, నేర్పుచే విష్ణుసాన్నిధ్య మొదవె!

- గీ. ఇపుడు వైకుంఠమున కీమె నెలమి మేము, తీసికొనిపోవుచున్నాము భాసురముగ;
కార్తిక వ్రత ఫలదాన ఘనత నీవు, నిజసతీయుక్తి విష్ణుసన్నిధిని గనెడు.

ఉ. నీ వలె భక్తితోడుత వినిర్మల చిత్తముతోడ ఎవ్వఁ డే
పావనుడైన విష్ణుని శుభవ్రతుడై తమిమీఱఁ కొల్చునో
ఆ వరమూర్తి ధన్యుడు; మహామతియా అతఁ డొందనట్టి సం
భావిత సద్గతి వ్రజము బ్రహ్మణస్తమ ! కల్గ దేయెడఁ.

- నీ. నారాయణశ్లోక పారాయణముచేయు, నతనికి దుర్లభం బరయ కలదె ?
విష్ణుసేవాయత్త విమలమానసునకు, పడయరానట్టి శుభంబు కలదె ?
మాధవస్మరణామృతాధి కోన్మత్తున, కిహపరదుఃఖమ్ము లింత కలవె ?
కేశవాత్యంత భక్తి వశాత్తుడయిన మహాత్మునికిఁ సాటి అగుదు రెవరు ?

- గీ. ధ్రువుఁడు గజరాజు లెవ్వని తొడరికొల్చి, శాశ్వతసుఖంబు కనిరొ! ఆ జాడ యెఱిగి
శ్రీ మహావిష్ణుఁ కొల్వని చేతులేల ? నలిన నయనుని పొగడని నాల్కు ఏల ?

- క. ధరణిఁ దేహులకు హరి, స్మరణంబునకన్న మించు సద్గతి నొసఁగే
శరణంబున్నదె ? విష్ణు, స్మరణామృతపాన రతుఁడై మహి ధన్యుఁడౌ.

- గీ. నీవు నీసతితోడుత శ్రీవికుంఠ,మందు సారూప్య పదవియం దలరి, పిదప
దశరథుండను పేరుతో తరణివంశ, రాజవై పుట్టుదువు శుభరాజి మెఱయ.

- క. నీ కిరువురు భార్యలతో, ఈ కలహయు అర్థపుణ్య మిట నొందుటచే
కైకయనఁగ నెగడును మూఁడోకాంతగ హరిఁకొలువఁ కడుకా; నీ సుతుడై.

- క. దేవతల బాధ లుడుపఁ, శ్రీవిష్ణుఁడు రాముఁ డనగ చెలఁగి సుతుండై
ఓ విప్ర! నీకు కలుగు ప్రభావయుతుండ వీవు భాగ్యవతుండ వనఘా.

- గీ. రావణాదుల హరియించి రాజ్యమేలు, రామచంద్రుఁడు జగదభిరాముఁడగుచు
ధర్మదత్త ! కార్తిక సువ్రత ప్రభావ, మితగా నున్నయది తెల్ప ఎవరితరము ?

కార్తికమాస శ్రీవిష్ణువ్రత మహిమ

- ప. మహాత్మా! ఏ తీర్థములును, ఏ యజ్ఞములును, ఏ దానములును విష్ణువ్రతంబున కీడు
కావు: అందును కార్తికమున విష్ణువ్రతం బఖిల ఫలప్రదంబు కావున సర్వదా విష్ణు
వ్రత సుస్థిరుండవై ఉండుము. మదమాత్సర్య దంభాదులవదలి సమదర్శనుండవగుము.
చైత్ర వైశాఖ కార్తిక మాఘమాసంబులనేని స్రాతఃస్నానం బవశ్యాచరణీయంబు;
బహుళ ఫలప్రదంబు. సర్వకాలం బాచరించుటంగూర్చి చెప్పవలసినదేమి ? తులసీ

వనం బభ్యంత శ్రద్ధమేయిఁ పెంపుము. ఏకాదశీ వ్రతం బాచరణీయంబు. గోబ్రాహ్మణ హరిదాస సంసేవనం బనుష్ఠేయంబు. చిటుసెనగలు - తరవాణి - వంకాయలు మొదలగునవి ఆరగింపరాదు. విప్రోత్తమా! ఇవిధంబున ప్రవర్తించి తుదకు మావలె విష్ణుసాన్నిధ్యంబు నొందువాడవు.

క. ఏనీ వ్రతార్థఫలమున, ఈనాతి వికుంత మందిరేద్ధ సుఖంబుల్
పూనగ నున్నదో! ఆనీ, మనిత ధన్యతకు వే నమస్కృతు లనుచున్.

గీ. పుణ్యశీల సుఖీలు రగణ్యవృత్తి, ధర్మదత్తుని కీర్తించి తరలి కలహఁ
తీసికొని వికుంతముఁ చేరి తేజరిరిరి, అమ్మహావిష్ణుమూర్తితో సమ్మదమున.

క. ఆ ధర్మదత్తుఁడే నీ, వైధరణిఁ దశరథుఁడుగ ప్రభవించితివా
మాధవుఁడే నీ సుతుఁ డా, రాధించెడు నిన్ను మివుల రాముఁ డనంగన్.

గీ. అరయ శేషుఁడై లక్ష్మణుం డయ్యెనిపుడు, భరతుఁడను పేర చక్రంబు ప్రభవమొందె
శంఖమిపుడు శస్త్రస్ఫుండై బానుమీటు; భాగ్యమన నీడచుమ్ము! భూపాలవర్య!

గీ. శ్రీమహావిష్ణు కొమరుగా చేసికొన్న, నీవెకాకింక ధన్యు లీ నిఖిలజగము
లందు కలుగుదురే ? నీకు చెందరాని, సద్గతులు కల్గునే లోకసముదయముల ?

క. అని యివిధమున నుద్గల, ముని దశరథరాజుతోడ భూత భవిష్య
ద్భవ వృతాంతము తేటగ, వినిచి అతని సత్కరించి వేడుక వెలయన్.

శా. శ్రీరామాదుల కొఁగించి కనుఁ నాశీర్వాదజాలమ్ములన్
నారీరత్నములన్ సుశృప్తులుగ విన్నాడెంబుమైచేసి, తా
నారీరత్నముతోడ వారలకు శ్రీన్నన్ భోజ్యసత్కార మిం
పారంచేసి తరించె జన్మమని సంభావించి వీడ్కొల్పినన్.

గీ. సైన్యయుతుఁడైన దశరథ సార్వభౌముఁ, డొప్పుచు అలంకృతంబయి యున్న ఆ ఆ
యోధ్య చొచ్చు నందలుఁగొని ఉచితరీతి, సచివ మర్యాదలన్ కని సంతసమున.

శ్రీరామాదులు మరల నయోధ్యకు వచ్చుట

క. ఎప్పటికప్పుడు రామున్, తప్పక కనుఁగొనఁగ నెంచు తరుణులు తమిచే
కుప్పలు తెప్పలుగా కన, అప్పుడు రాముం డయోధ్యయం దడుగిడియెన్.

ఉ. కొందఱు పుష్పసంహతుల కొందఱు లాజల మీదఁ చల్లుచున్
కొందఱు కుంభదీపముల కొంచును హారతుల న్నులించుచున్
కొందఱు సుందరాకృతిని గ్రోలుచు కొందఱు భగ్గీచేయుచున్
సుందరు లొప్ప రాముఁడు యశోవిభవాఘ్నఁ డయోధ్య చేరినన్.

ఉ. మంగళవాద్య ఘోషము లమందగతిఁ జెలువొంద, భవ్యవా
రాంగన నృత్యముల్ చెలఁగ, ఆయతగాయక గాయనమ్ములు
త్తుంగ గతిం చెలంగ, పరితోషితమానసలై ఎసంగు రా
జాంగనలెల్ల అంతిపురియందు ప్రవేశమునొంది రింపుగఁ.

వ. దశరథుండును జనకమంత్రుల వస్త్రాలంకారాదుల సత్కరించి భోజనాదుల సంతృప్తులు
గావించి మిథిలానగరంబునకంపె, ఇట్లే సర్వోత్సవంబులకును శ్రీరామాదుల మిథిలా
పురంబునకుఁ పిలిపించుకొని జనకుండు కౌసల్యాదులకు దశరథునకు ఆనంద జనకుం
డగుచు ఉత్తరోత్తరాభివృద్ధిగ అల్లురఁ తృప్తిచేయుచుండె అంత.

క. రాముఁడు వినోదలీలల, ప్రేముడిఁ తమ్ములనుకూడి వివిధగతుల ను
ద్దామసుఖుడై చరించె ధ, రామరముఖు లయిన జనము లానందపడఁ.

శ్రీరామాదుల శోభన కళ్యాణోత్సవములు

ఉ. పిమ్మటఁ ఆఱుమాసముల మీఁదటఁ ఒప్పుగు లగ్నమందు నీ
తమ్మ సమర్త యయ్యెను, ముదంబుగ తచ్చుభవార్త వేగ ది
వ్యమ్మగు బ్రహ్మణప్రతతివల్ల ఎఱుంగగఁ జేసె తండ్రికి
అమ్మహితాత్ముడౌ దశరథావనిపాలుఁడు సత్వరంబుగఁ.

క. ఆ శుభవార్తకు మిథిలా, ధీశుండు కడు సంతసించి దీవ్యత్రేమా
వేళ వివశుండగుచు ఆ, దాశరథి ప్రముఖ సముచిత ద్రవ్యములఁ.

ఉ. కైకొని మంత్రివర్గములు కామినులుఁ పరివార మొప్ప, నీ
తా కలవాణి దర్శన సుధామయ కాంక్షయు తొందరింప, ను
శ్రీకరమా అయోధ్యపురిఁ చేరె ముదంబున, రాజు తగ్గ సౌ
ఖ్యాకరమైన గౌరవము లారసి కూర్పఁ వికాసితాత్ముడై.

గీ. దశరథుని స్వాగతమునకు దద్దయు మది, సంతసమునంది జనకుండు సముచితముగ
అపుడు వియ్యంకు ఆలింగనాళిఁ దన్నె; అప్పు డందఱు ధన్యులమని తలఁచిరి.

వ. కౌసల్యాదులు సుమేధాదుల నమందప్రీతి నాదరించి నీతమ్మకనేక వేడుకలం జేయనంత.

నీ. మంటపావళిని అరంటి కంబములతో, తోరణంబులతోడ తొడరికూర్చి,
రాజసౌధావృత స్రాకారములు నిండ, చలువపందిరులఁ ఇంపలరఁ గూర్చి,
సౌధమ్ములెల్ల భాస్వరచిత్రవర్ణ విభ్రాజిత రీతుల రమణఁగూర్చి,
నిలుపు టద్దంబులు నిల్పి, మంగళరత్న, దీపకాంతులను సందీప్తిఁ గూర్చి,

గీ. కడు నలంకృతమైన శృంగారకేళి, మందిరంబులు, విహరణ మందిరములు
స్నానమందిరములు భటసమితిగూర్ప, రాజగృహ మొప్పె శోభనరాజి మెఱసి.

వ. ఇట్లంకృతంబగు రాజమందిరంబున పరస్పర శౌరవాలింగనాదులచే ఆహ్లాదవార్ధి మగ్నలైన జనక దశరథ రాజకాంతలత్యంతానందాతిశయంబున సంచరింప వశ్యమహస్తీంద్రుండు సీతారాముల గర్భాదాన మహోత్సవంబు చేయించె నప్పడు.

గీ. కొడుకు కోడలిల్లాండ్రతో కూడియున్న, దశరథుని జనకుండు సత్కార మొప్ప వస్తుము లలంకరణము లవారితముగ, పూజకావించి యిచ్చె సమ్మోద మెనంగ.

చ. ఒక నెలనాళ్లు లాజనకుఁ డుత్సవపాళి నయోధ్యయందు స్త్రీ నికరము లొప్పగా ప్రభుని నెయ్యపు ప్రార్థనమీఁద నుండి, వే డుకలను కాంచి బాంధవ పటుస్ఫుట శౌరవము లెల్లంగ, పు త్రికలను బుజ్జగించి తన దేశముచేరె ప్రమోద మొప్పంగ.

గీ. సీతతోడ శ్రీరాముఁడు చెలంగి పూర్ణ, భోగముల హేమరత్నప్రపూరితంబు లైన సౌధాంతరమ్ముల ననుభవించె, దాస దాసీ జనములు సదా భజింప.

గీ. తోన లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులకును, సముచితములైన ఆ యాయి సమయములను జరిగె నెలమి గర్భాదానవరమహోత్సవంబు లొప్పగ జనకుండు వరుస కొల్వ!

చ. జనకుఁ డయోధ్య చేరియె ? లసన్నిధిలాపురిచేర పంచియె ? తనయల నల్లురక పలువిధంబుల పండుగులక మహోత్సవా లిని పరితోషులొనటు లలేఖ్యవిలాస సమస్త వస్తు వా హనములఁ శౌరవించి ముదమందుచునుండె అనేక భంగులక.

గీ. మాఱుమ్రోగునెచ్చట నైన మంగళములె, శుభమహోత్సవములెయెటచూడఁబడియె; అనుపమంబగు ఆ అయోధ్యాపురమున, వ్యాధి చింతాది బాధలు వదలిపోయె.

గీ. దశరథాత్మజు లంత నితాంత దివ్య, తేజులై, సర్వభోగవిభ్రాజులై, స మస్త జన మానసానంద మహితసుగుణ, వితతిసెల్లర తనిపిరి వివిధగతుల.

వ. అన విని పార్వతి, నాథా ! అప్పటి శ్రీరాముని నిత్యకృత్యంబు లెట్లుండెనని ప్రశ్నింప ప్రమోద మాన మానసుండైన శంకరుం డిట్లు చెప్పందొడంగె.

శ్రీరాముని దినచర్యా వర్ణనము

క. శ్రీరాముఁ డువిద ! శౌచా, చారాదికములను తీర్చి సరయానదికిఁ చారుతరాందోళికపై, భూరమణుని ముదలమీఁద పోవుచునుండుక.

మ. సరయాతీరమునందు డిగ్గి అచటక శౌచాస్తుఁడై మంత్రులుక పరివారంబులు వెంటనంటి కడునొప్పక వారితో ముచ్చటల్ పరమానందముతోడ చేయుచు నదిక ప్రత్యాషమ దార్య భూ సుర బృందంబులతోడ స్నానమొనరించుక రాముఁ డుల్లాసయై.

- గీ. నిత్యకర్మలు తీర్చి సన్నియమనిష్ఠ, రాష్ట్రలవణాజ్యధాన్యహిరణ్యముఖ్య
వివిధ దానంబుల నొసంగి విప్రవరుల, గౌరవపురస్కరంబుగా కడంగి కొలిచి.
- గీ. పట్టుబట్టలచేతను స్వర్ణరజ్జు, పులను వెలయుచు గుట్టముల్ పూన్చినట్టి
రథముపై స్నాతుడైన సారథి చెలంగ, రామచంద్రుండు మడితోపురంబు చేరు.
- గీ. వెండిబంగారు బెత్తల వేడ్కమీఱ, పట్టి గజ్జెల కంచుకుల్ భక్తితోడ
చూపగా రాజమార్గమున్ చొచ్చి యేగి, రథముపై తాను నిజమందిరంబు చేరు.
- గీ. రాజమార్గములందలి రాజముఖులు, పుష్పవృష్టులు హారతుల్ పొనరకూర్చ
నిత్యవిధిగాఁగ రాముఁ డమాత్యయుక్తి, చేరు నిజమందిరము నీత చేరికొల్వ.
- గీ. రథము దిగి పాదుకలపైని రమణి యొసఁగు, అర్ఘ్యపాద్యాది పూజలనంది, విభుత
నగ్ని గృహమున సతితోడ ఆహుతులిడి, అగ్నిభట్టారకుని పూజ లమరఁజేయు.
- గీ. స్ఫటిక లింగవిస్ఫూర్తి శ్రీ సాంబమూర్తి, నలరి, అభిషేక మొనరించి, అవనిజాత
యిడిన నైవేద్య మొసఁగి పసిడి ధరామ, రులకొసఁగి వారి యాసీస్సులెమిఁకాంచు.
- వ. ఇవిగాక నిత్యవిధిగా గోపూజయు, అశ్వద్ధ సమర్చనంబును, అతసీతులస్యారాధన
బులును కావించి, శ్రీ సూర్యనారాయణోపాసనంబుచేసి, బ్రహ్మయజ్ఞ విధానాను
తరంబు నీతాసమేతుండై గురుండగు వశిష్ఠుండుచెప్ప వివిధ పురాణ పుణ్యకథా
శ్రవణంబొనరించి, వారల సత్కరించి, తదనంతరంబ స్వబంధుపరివృతుండై వినోద
సల్లాపశీలుండగుచు.
- నీ. పత్నిచే పలుమారు ప్రార్థింపఁబడి రాముఁ, డారగించును ఫలాహారములను;
దివ్యఘృతానూన నవ్యపక్వాన్నము, లుపహారముగ కొను నిపుణతమెయి;
తదనంతరము సుఖతాంబూలమును స్వీకరించి వస్త్రముల ధరించి, మించి
దర్పణమునచూచి, తత జానకీకటాక్ష కవచధరుడై, యశంబుమీఱ
- గీ. రథ మధిష్ఠించి, మాతృదర్శనముచేయ, మంత్రి పరివారుడై యేగి, మాతలకు స
మంచితముగ వేరేర్వర నమస్కరించి, సింహావీరిక తండ్రినిఁ జేరి మ్రొక్కు.
- ఆ. రాజు నాజ్ఞనంది, రాచకార్యంబుల, నధిక గౌరవమున నాచరించు;
అంది మన్ననగమి; అటనుండి మగిడి రాజాజ్ఞపొంది, ఇంటి కరుగుచుండు.
- గీ. జానకి ఒసంగు అర్ఘ్య మాచమనముకొని, ఆదరంబొప్పఁగా ఆమె కన్ని విషయ
ములును సరసహాస్యోక్తులు పొలుపుమీఱ, తాను తెలుపుచునుండును మానితముగ.
- క. సరయానదిలోనో! మందిరముననో స్నానమాడి, నియమముతోడఁ
కరమరుదుఁగ కావించుక, సురుచిర మధ్యాహ్న సమయ శుభకర్మంబుల్.

- క. ఎచ్చోటున సరయానది, నచ్చముగా రామచంద్రుడధిక ప్రీతి
విచ్చలవిడి స్నాతుండగు, అచ్చోటును రామతీర్థమందురు విబుధుల్.
- ఉ. ఇప్పటికి ప్రసిద్ధమయి యేర్పడియుండిన రామతీర్థమం
దొప్పుగ చైత్రమాసమున తుల్యతలేని మహాఫలంబులు
చొప్పడ మూడులోకముల సుశ్రుతహా సరయానదీస్థలి
తప్పక భక్తులెల్ల విదితంబుగ స్నానముచేతు రిష్టులై.
- నీ. మధ్యాహ్నమగుడు బ్రాహ్మణులిష్టులును మంత్రి, సమితికొల్పఁగ రామచంద్రుడెలమి
స్వర్ణపాత్రముల దివ్యరసైకపక్వాన్నములను కంకణములు మ్రోయుచుండ
మండర కింకిణీ మంజులరవములు, కర్ణపేయంబులై క్రాలుచుండ
సీతామహాదేవి చిఱునవ్వులొలయ వడ్డింప సాపడి చాల సాంపుమీఱ
- గీ. దివ్యతాంబూలము కొని తేజరిలుచు, శతపథగతుండగుచు వేడ్కనంచరించి
కొంచెముగ నిద్రవోయి అభ్యంచితముగ, లేచి నవనవవస్త్రము లైలుగ తాల్చి.
- నీ. కోదండపాణియై కొమరోప్పగా పురో,ద్యాన వనముల వాహ్యశితిరుగు;
పుష్ప దివ్యారామ భూములలో కొంత, హాయిగ తిరుగు విహారకేళి;
మరల మంగళవాద్య మహనీయ వర్తనా,దులతోడ మందిరంబులకువచ్చు;
సాయంతనంబున సంధ్యాదికముల సత్కర్మలు తీర్చు నితాంత నియతి;
- గీ. అగ్నిదేవు నుపాసించు, హరుభజించు; భోజనం బొనరించు, సంపూజ్య దివ్య
భవ్య సాధాంతరముల సువర్ణరత్న,ఖచిత పర్యంక శాయియై క్రాలుచుండు.
- ఆ. సీతతోడ హాస్యగీతాదులను వినో,దించు; సౌఖ్య నిద్రకాంచు నిటుల
అధిక వైభవమున ఆ రామచంద్రుండు, పరఁగె పదియరెండు వత్సరములు.
- వ. ఇటులుండ.

దశరథునకు కొసల్య ఎదుట శ్రీరామునిచే తత్త్వోపదేశము

- చ. ఒక సమయంబునక దశరథోర్వివిభుం డురుభక్తియుక్తుడై
ప్రకటముగాగ ముద్గలుఁడు, పల్లరు దేశికుఁడౌ వశిష్ఠుఁడు
సుకరుని రామచంద్రుని విశుద్ధ గుణాకరు విష్ణుమూర్తిగా
అకుటిలవృత్తి పల్కుట యధార్థమె అంచు తలంచి వెండియున్.
- గీ. రాముని అమానుషములైన రమ్యకృత్య,ములను మది నెంచి, శ్రీరామమూర్తి
లమ్ము శ్రీమహావిష్ణునక నమృకమున, సమ్యగురుభక్తి పారవశ్యంబుమీఱ.
- శా. శ్రీరామున్ సుగుణాభిరాముని యశోసీమంతినీ నాథునిక
ఆ రాజేంద్రుండు రామభద్ర! అని నెయ్యంబొప్ప గన్

పేరకా పిల్చి, అమందమోదమెనగక ప్రేమాభిసంధాయియై
రా రమ్మంచు రహస్యమందిరముచేరకపోయె ఉల్లాసియై.

వ. ఇట్లు చని, రహస్యమందిరమున ద్వారముకడ తెగువరులను కాపుంచి శ్రీరామునికా
పిలిచి.

గీ. ఎన్నినాళ్యయ్యెనో తండ్రి! నిన్నుగూర్చి, ఒక్క ప్రశ్నముచేయ నే నూహచేసి
నేటికట్టి సమావేశమాట కలిగె, సరగ నకా ప్రోవవలయు నా శంకపాపి.

క. అజ్ఞానులైన లోకులు విజ్ఞానములేక సుతుండవే నాకీవం

ప్రజ్ఞానముద్దీపక! ప్రజ్ఞానిధి! దేవుండవు నిరంజనుండ వహువా!

ఆ. భూభరము హరింప పుట్టిన శ్రీహరి, వీవకాదె? నన్నుప్రోవరాదె?

మాయచేత మోహమగుండ నైతి స, ముద్ధరింపుమయ్య! ఇద్దతేజ!

గీ. ఈషణత్రయబద్ధమా ఈభవంబు, నందు విశ్రాంతి కలుట అరయ సున్న;
జ్ఞానమువేతుఁ కావించి సంస్కరించి, నన్ను ప్రోవగరాదె? ప్రసన్న! వరద!

వ. అనిన విని శ్రీరాము డిట్లనియె. రాజా! వినుము నీకొఱకు జ్ఞానమును నిరూపించెద
కౌసల్యయుక సమీపంబుననుండుఁగాత! మనిన, రాజుల్లె కావించె. అంత రఘువల్ల
భం డిట్లనియె.

సీ. నశ్వరంబైన యీ విశ్వమంతయు చూడ, శాశ్వతంబను నట్టి జాడతోచు;
ముత్తైపుచిప్పపై మొనయు వెండితలంపు, త్రాడు పామనెడు చందంబు కలుగు;
ఎండమావులు నీళ్లునిండుపట్టుగతట్టు, ఆత్మయందున మాయ అంటిపట్ట
అజ్ఞానమున తెలియంగఁజాలరు కాని, సుజ్ఞాని యెఱుఁగు నీసుద్ది మివుల

గీ. నిస్సృహము, పరిశుద్ధము, నిర్మలంబు, సచ్చిదానందమయమైన నన్నుతాత్మ!
మాయచే కప్పబడి బంధమగుమగుచు, పలుతెఱంగుల దుఃఖాల పాలుపడును.

ఉ. ఏ వరమాత్మ అంశమున ఈ సచరాచర వస్తుకోటితో

ఈ పృథివీతలం బాగి నహీనగతికా సృజించి బ్రహ్మనా

తోఁపగఁజేసి, విష్ణుడయి దుష్టుల చంపి భరించి, రుద్రుడై

మాపుదు అట్టి ఆత్మపరమంబు, వికారవిదూర మెయ్యెడకా.

గీ. ఆటలో వచ్చు పాత్రము లట్లు సగుణ, సర్వబింబాకృతులు తాల్చి నన్నుతాత్మ
సంచరించు; ఆత్మకు లేవు చావుబ్రతుకు; లద్ది ఆనందమయము ధరాధినాథ!

సీ. ఛేదింపఁబడదు ఖడ్గాదికంబులచేత; అగ్నిచే దహింప ననువుపడదు;

ఎండచే శోషింప దింతయు; వానచే, తడియదు; నిత్యమంతట చెలంగు;

అది స్థిరంబైనది; అచలం బనాదిసిద్ధము, దానిఁ చూడ నేత్రములుచాల;

వన్యక మది; అచింత్యము; అవికారంబు; అజ మవ్యయం; బవినాశకంబు;

- గీ. అట్టి ఆత్మ అజ్ఞానంబునందు మునుఁగ, తెలియఁజాలక చింతింతు రిల మనుజులు;
కష్టసుఖము లహంకార గరిమ లెల్ల, ఆత్మ కాపాదనము చేయు టదియె ప్రకృతి.
- గీ. బ్రహ్మమొదలు పిపీలికవఱకు జగము, కదలఁజాల దాత్మయె లోన పొదలకున్న;
కాని స్థూలదేహమ్ములు లేనియెడల, నైన ఆత్మ సుస్థిరమయి అమరియుండు.
- గీ. నీవు నేను నాత్మాంశ జనించినాము; కాని అందును భేదంబు కలదు చాల;
జన్మచే నీకు దుఃఖసంచయము కల్గు; నాకు అవి కల్గకుండు; పరాకింకేల ?
- గీ. అబ్జపత్రంబునందు నీ రంటనట్లు, నాకు అవతారములఁ కల్గునట్టి కష్ట
సుఖము లంటవు, నీవు విస్ఫుటముగాఁగ, ఇది యెఱుంగక కష్టాల పొదలుదెవుడు.

ఉ. కావున దేహగేహములు కామినులుఁ సుతులుఁ ధనంబులుఁ
నా వను భ్రాంతి వీడుము; దృఢంబుగ ఆ పరమాత్మ వస్తువే
ఈ వనుకొమ్ము; శాంతియు జితేంద్రియతా కరుణామయత్వముల్
దైవముపైని భక్తియు సదా శుచి కల్మి అహింస నూనుమా.

క. ఏవం విధ సద్గుణములతో వేదోక్తంబులైన శ్రోవల జనుమా!
ఆవల లే దిక కష్టము, భూవర! దుర్గుణము కష్టముల కాకరమా.

గీ. దోంగతనము, జూదంబు, అభంగురమగు, దంభమును, వివాదంబు, శ్రోధంబు, క్రూర
తయును, మాత్సర్యమును, భీరుతయును, లోభ, మాదియగుదుర్గుణములనర్హములుచుమ్ము.

గీ. వేద సజ్జన యతి పర విప్రనింద, లివి తగవు-సర్వవిధముల, నివ్వవదలు
మెప్పుడు పరమార్థ చింతతో విపుల నియతి, మై సదానంద చిత్తుడవై చరింపు.

మ. గత జన్మంబున నీవు ననుజిచి విఖ్యాతైక భావుండవై
వ్రతముల్ పూనితి వెన్నియేనియు; జగత్ప్రఖ్యాత భక్తుండవై
కుతుకం బొప్పఁగ నేను కన్పడితి; నాకుఁ మ్రొక్కి నన్ పుత్రుఁగా
అతులోత్సాహముమీఱఁ గోరి; తిపుడిట్టై నాడ నీ పట్టిగన్.

ఉ. కావున నేను నీ కొడుకుగా జనియించితి నీదు పట్టపున్
దేవికి; అందువల్ల నగు తీయని కూరిమి, ఇట్లు నీకు స
త్సావనమైన జ్ఞానము శుభంబుగ తెల్పితి; ఈ రహస్యమున్
కావలెనంచు గోరిననెకాని వచింపకు మెల్లవారికిన్.

వ. నేనిప్పుడు నీకు వచించిన అజ్ఞాన పరిహారకంబగు ఈ వృత్తాంతమును భద్రపఱుపు
మనిన శ్రీరామచంద్రున కపగతమాయామలుండైన దశరథుడు రోమాంచిత శరీ
రుండై దివ్యజ్ఞాన సమ్యక్భావపరిపూర్ణుండై ప్రణామంబొనర్చి పాదముల గాఢాలింగ
నము కావించుకొనిన శ్రీరాముఁ డిది మించి వచ్చెనని యెఱింగి.

- గీ. తండ్రి! నీ విట్లు బిడ్డకు దండమిడుదె? ఈ వెఱుంగని ధర్మము లెందు కలవె?
నరులమైయున్న మనకీట్టి వరుస తగునె? ధరణి నియ్యది హాస్యాస్పదంబుకాదె?
- గీ. మానసికముగ సద్భావమూని నన్ను, నిత్య మారాధనము సల్పు నిష్ఠమీఱ
ఆదరముగల్గి మివుల నాయందె స్రాణ,ములు నిలిపి దృఢభక్తినికొ పూనుమయ్య!
- క. అని చెప్పి తల్లిదండ్రుల, జనితానందుల నొనర్చి చయ్యన రథమం
దున మంగళవాద్యమ్ములు, పెనగొన రాముండు చేరె ప్రియమందిరమున్.
- క. ఈ రీతి శుభకలాపుం,డై రాముండు పరమ సుఖము లలర నయోధ్యన్
గారవమును పరమాదర, మారయకొనె జనులవలన అనుజాలతోడన్.
- గీ. అపుడపుడు సీతతోడ అయ్యవనిపాల, సుతుండు జననుల యిండ్లను సోదరుల గృ
హంబులందును తండ్రి గేహంబునందు, పంక్తిభోజనములచేయు ప్రముదమొదవ.
- క. తనయింటికి తమ్ముల తండ్రిని భార్యలతోడ పారనికరంబును సం
జనితాదరుండగుచున్ భో,జనములకున్ పిలిచి సంతసంబును పొందున్.
- గీ. సంతసంబున రాఘవుండెంతయేరి, మురిపమున వారి నందఱ వరుస పిలిచి
భోజనాది సత్కారసమ్ముదితులుగ ఒ,నర్చి ఆదరణముచేయు నవ్యగతుల.

శ్రీరాముఁ డందఱకు నానందప్రదుండగుట

- క. వనవాసులు రాముని ద,ర్శనముంజేయంగవచ్చి రాజద్వారం
బున కాపుండెడు భటు లొ,ప్పనిచో వనికేగలేక పడియుండు రొగిన్.
- ఉ. వందల సంఖ్యవచ్చి వనవాసులు మానులు రాముచేత మేల్
వందనముల్ ముదంబుమెయింపట్టుచు దీవనలిచ్చుచున్ ముదం
బందుదు; రుత్తమోత్తమములైన ఫలాదుల ఆరగించుచున్
ఉండురు పెక్కునాళ్ళు పడియుందురు రాముని పాయజాలమిన్.
- గీ. రాఘవుడుచేయు నాతిభ్య రాజికొనుచు, పుణ్యకథల విన్పించుచు పూరుషోత్త
మునికి సంతృప్తి కూర్చుచు మునులు వలయు, దినములుండి యేగుదురు తద్వనములకును
- గీ. జానకీదేవి తనపతి వేనియందు, ప్రీతిగలవాడొ? అది కనిపెట్టి, వాని
చేసి, సరసహాస్యకీడ చెలఁగ తాను, మివుల నానందపడుచుండె మేలుమీఱ.
- ఆ. ఇట్లు సీతతోడ ఇలరామచంద్రుండు, పెండ్లియైన వెనుక ప్రీతి వెలయ
పదియు రెండు నేండ్లు పరగె నయోధ్యలో, వర్ణనీయమైన వైభవముల.
- గీ. కృతయుగంబున వేయిరె ట్లతిశయించి, త్రేతయందున నూఱురె ట్లాతతమయి
ద్వాపరంబున పదిరెట్ల నేపుమీఱి, కలియుగంబున సమమయి కాలముండు.

- గీ. దేవభోగంబు లొందుచు దేవదేవుఁ, డైన శ్రీరాముఁ డున్నప్పు డాతతముగ
సర్వదా ఫలపుష్పముల్ పర్వమిగుల, చెలఁగుచుండెను వృక్షముల్ పొలుపెనంగ.
- ఆ. చోరభయములేదు, జారఘోర మృగాది, బాధలేదు, కఱవు భయములేదు
పినితనములేదు, పీడలులేవు; శ్రీ, రాముఁ డా యయోధ్య రమణనుండ.
- గీ. రాసుతుల పెండ్లిపిలువున రమణమీఱ, వచ్చినట్టి యుధాజిత్తుఁ బావయగు ద
శరఘుఁ డపు డయోధ్యను నిల్వ సరవిఁ కోరె, ఆయుధాజిన్నపుండు కైకేయి భ్రాత.
- ఆ. చాలకాలమాయె; సమ్మదమయ్యె మీ, ముదలసాగె; ఇపుడు ముదలయిండు
త్వరగ అల్లురైన భరత శత్రుఘ్నుల, తోడ మానగరికి నేడుపోవ.
- వ. అని కోరి దశరథుని సమ్మతి పొంది సతీయుతులైన అల్లుండ్రు తోడ్కొని కేకయ
రాజ్యంబునకు యుధాజితుం డరిగె. సంప్రీత హృదయులై దశరథ కౌసల్యలు వారిన్
సాగనంపిరి అంత.
- గీ. పార్వతీ! నీవు నన్ను సంప్రశ్నచేసి, నట్టి శ్రీరామబాల లీలావళులను
నీకు ప్రియముగ, తరియింప లోకమెల్ల, తెల్పినాఁడ; అవ్వలి కథ తెల్పువాఁడ.
- ఆ. మంగళప్రదంబు, మాన్యంబు శుభగ, మ, త్యంతవైభవంబు, సంముద ప్ర
దంబు, రామచంద్ర సంబంధ బాల్య చా, రిత్ర మిదివినంగ ధాత్రి గౌరి!

గ ద్య ము

ఇది శ్రీ బాలభారతీ ప్రసాద లబ్ధకవితా ధారేయ

పండిత చిలుకూరి శ్రీరామశాస్త్రి నామధేయ

ప్రణీత శ్రీమదాంధ్రానంద

రామాయణాంతర్గత

సారకాండస్థ

బాలకాండము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ఆనంద రామాయణము

అయోధ్య కాండము

ప్రథమ సర్గము

శ్రీరామునకు నారదముని దేవప్రార్థన విన్నవించుట

శ్రీరాముడును సీతయు, ఈ రీతి నయోధ్యయందు ఎలమిక్ మెలఁగఁ
నారదుఁడు వచ్చె నిగిక్, ఆరయ రవి మబ్బునుండి అరుదెంచు క్రియఁ.

గీ. సీతతోడుత రాముఁడు భ్రాతయైన, లక్ష్మణునితోడ వచ్చిన సూక్ష్మబుద్ధి
నారదమహర్షిఁ తద్దయు గారవించి, అర్ఘ్యపాద్యాది పూజల నమరఁ చేసె.

క. ముదమంది మాని, రామా! త్రిదశు లిటుల్ విన్నవిన తెల్పిరి సీతో
మొదటఁ రానఱుఁ చంపుము, పిదపఁ రాజ్యంబుచేయు శృధుశక్తి హరి!

మ. అనినఁ రాముఁడు సంతసించి, ముని నెయ్యంబొప్పఁగా పంపి, సీ
తను వీక్షించి సతీమణి! యిపుడు చిత్రం బయ్యెడఁ; నీదు మా
మ ననుక తా యువరాజుఁ జేయఁ దలఁచుక; మన్నించి యేక రాక్షసా
ళిని చంపంగను దండకాటవికి వే లీలాగతిఁ పోయెడఁ.

గీ. పట్టభంగంబు సమకూడు పడఁతి మిన్న! నీవో? అత్తమామలసేవ నియతి నుండు
మిచటనన్న, రామునిఁగాంచి యివ్విధమున, సీత! మృదువాకృత జాలవిఖ్యాత! అనియె.

గీ. నాథ! మూఁడుకారణముల నన్ను మీరు, మీదు వెనువెంటఁ తోడ్కొనిపోదు రటవి
సీమకని నాకు దృఢముగా చెప్పు నాదు, హృదయ; మా కారణంబు ల వేమటన్న.

చ. వినుఁ డొక మానినత్తముఁడు! విశ్రుతకీర్తి! యధార్థ వాఙ్మి! న
న్నని, ఒకనాఁడు, తండ్రి కడఁకఁ పరిఘేలనశీల గాంచి, హా
యనముల నేడో? యెన్నిదియో? యైన ననుక దరిఁజేర్చి కేలుదో
యిని పరికించి ఏమొ వచియించి, తుదక ననుఁ గూర్చి యిట్లనెక.

గీ. “ఈమె పతితోడుత అరణ్యసీమ కేగు”, వినుము! తచ్చాశ్రమ మృహముని వచోవి
ధాన మది అసత్యం బగునేని లోక, జాలములు నిల్చునే! రఘుస్వామి! ఇంక.

నా స్వయంవర సమయమునకా త్రినేత్రు, ధనువునీ వెక్కువెట్టా దేవతలు
కేను శ్రీరాముండే ధను వెత్తునేని, ఎలమి మునివృత్తి పదునాలుగేండ్లు వనము
లందు వసియింపగ ప్రతిజ్ఞ నందియుంటి.

చ. అది నెఱవేఱఁగా వలదె? ఆర్యులు రామకథాప్రసంగముల్
చదివెనువేళ వింటి, నట జానకి సంగతి రామచంద్రుడొక
వదలి యొకండే లేడు వనవాసము చేసినయట్టు, లిప్పు మా
ర్పదవగఁ జేతు రెట్టుల! నరోత్తమ! ఇద్ది యెఱుంగ చెప్పుడి.

క. ఈమూఁడు కారణంబుల, స్వామీ! నను వనములకు ధ్రువంబుగ మీతో
ప్రేమ కయినేతు రనుటయు, నామాటకు నవ్వి రాముండను వివ్వలుండై.

1. అట్లకానిమ్ము; ఇన్ని వచోశు చయము, నెచట డాచితి విన్ని నాల్గింత ప్రజ్ఞ
కలుగుట యెఱంగనని మెచ్చి చెలిమితెలిసి, రమణి కాఁగిటఁ అలరించె రాముండపుడు.

5. పిమ్మట దశరథుండును శ్రీరామచంద్రునికి యావరాజ్యపట్టాభిషేకంబు చేయందలంచి
వశిష్ఠ మహర్షి నవలోకించి.

891.21 K16A

క. రామునకు నిఖిల జగదభి, రామునకు మునీంద్ర! యావరాజ్యపు పట్టం
బీమెయికట్టింపుఁడు నే, నో ముదుసలి; నాతఁడేలు టొయ్యనఁకాంతుక.

చ. అని కడుకాతుకమ్మున ధరాధిపుండన్న, వశిష్ఠమాని ఆ
తనిఁ కొనిపోయె కోసల సుతానదనమ్మున; కప్పుడే సుమి
త్రను పిలిపించె నచ్చటికి, రాజువచించిన రీతి రాణులుక
వినగ వచించి, యిట్లనియె విశ్రుత దివ్యభవిష్యద్గర్థముల్

క. కైకవరమ్ముల వలనన్, భూకాంతా! రాక్షసులను పొరిగొవ రాక్షసులను
డా కలముల భక్షించుచు, తాకాంతానుజులతోడ తరలు నడవికిక.

క. రేచే శుభలగ్నంబగు, ఏపుగ పట్టంబు కట్ట నేర్పాటుల నిం
పొ పగిదిక చేయింపుము, భూపా! అది జరుగవలయు పొలుపున జరుగక.

1. సీతయును లక్ష్మణుండు వెంటఁజెలఁగి రాగ, దండకాటవిచేరు రాముండు రేపె
రావణాది రాక్షసుల దురంబునందు, సంహరించు; ఆపయిని రాజ్యంబునొందు.

1. జరుగవలసిన విధియెట్లు జరిగితిఱు, రామవిరహముచేత స్వర్గంబు నందు
దీపు శాపంబుచే; చేయఁగా వలసిన, పనుల చేయింపు మభిషేకమును పొనర్ప.

1. మరల రామరాజ్యోత్సవ మరయు నీమె, పూతచరిత, కాసల్య, ఓభూతలేంద్ర!
నీవు వైమానికుండవై నిలిచి చూతు; వవని విధిన్తాలు తప్పింప నెవరితరము!

మ. అనినక రాజు కలంగి తేఱుకొని, ఔరా! యెట్లు గాఁగల్గె; త

ప్పునె! ఆనాటి మహాగ్రహణము - సుఖంబుల్ కష్టముల్ వచ్చి ఎ

పు నరున్ పొందునొ? దుష్ట కర్మఫలముల్, పూర్ణంబుగా బాధ నెం
దును చేకూర్చియె వీడు - జ్ఞానమగునే? దుఃఖించుటే చొప్పునన్?

శ్రీరామ పట్టాభిషేక ప్రయత్నము

క. అని గుండె దిటవుకొని అ,జ్ఞనపతి రాజ్యాభిషేక సంభారములన్

పొనరంగకూర్చి మునులన్, మనుజపతులఁ పిలువనంపె మాన్యుండగుచున్.

గీ. నగరమెల్ల నలంకృతముగ నొనర్ప, చూడ కన్నులపండువై చోద్యమయ్యె;
రాజులెల్ల వచ్చిరి భక్తి రాజిలంగ; ఋషులు దయచేసి రెల్లరు నెలమి మిగుల.

గీ. తోరణములతో ధ్వజములతో వెలయు వి,శాల మంటపాంగణముల చక్కనైన
హేమకుంభంబు లొప్పార శ్రీ మనోహ,రంబయి చెలంగె పందిరి రమణమీటి.

గీ. అప్పు డాజ్ఞాపనమొనర్చె అవ్యశిష్ట,డల సుమంత్రుని కట్టుల అరసి నీవు
రేపు ప్రొద్దున ఇవియెల్ల నేపుమీఱ, సిద్ధపఱుపంగవలయు అశ్రద్ధలేక.

సీ. మధ్యకక్ష్యమున సువర్ణ భూషణముల, నొప్పారు కన్యక లుండవలయు;

పోడశ గజములు సు:దర స్వర్ణ ర,త్న విలసితములొచ్చు తనరవలయు;

ఐరావతీయమై నట్టి చతుర్దంత, భద్రగజంబట పరఁగవలయు;

పులిచర్మములు మూఁడు వలయు, శ్వేతచ్ఛత్ర, మొకటి ముక్తాహార ప్రకటితుంబు;

గీ. సర్వతీర్థ సాగర పుణ్యజలమువలయు; దివ్యకుసుమమాలికలును, దివ్య వస్త్ర
భవ్యభూషణములు సిద్ధపఱుపవలయు, రామపట్టాభిషేక ముద్దామత కన.

గీ. మునులు సంస్కృతులై ముదంబున చెలంగి, ప్రాజ్ఞుఖముగ సమిత్కుశపాణులగుచు
సిద్ధముగ నుండుగాత! మహాధర్మముగ, మొనసి మంగళవాద్యముల్ మ్రోగుఁగాత!

అ. సాయుధముగవచ్చి చతురంగ బలములు, నిలుచుఁగాత! దేవనిలయ పూజ
లమరి భక్త్యముల్ ఫలము లుపహారముల్, కడు నివేదనములు కాగవలయు.

క. కప్పంబులు కైకొని తా, మొప్పింపఁగ రాజులెల్ల రుత్సాహముతో

ఒప్పగు భక్తిశ్రద్ధల, తప్పక నిలుచుండవలయు తత్సమయమునన్.

వ. అని ఆజ్ఞాపించి, రథంబెక్కి, శ్రీరామందిరము డాయన్ చని గౌరవపూర్వకంబుగ
శ్రీరామునివలన అర్ఘ్యపాద్యాదులంది, ఆసీనుండై; మఱునాడు జరుగవలసిన పట్టాభి
షేక వృత్తాంతంబంతయు శ్రీరామచంద్రుని కెఱింగించి, ఇట్లనియె.

ఆ. నేడు నీతతోడ నీవు యథావిధి, నుపవసింపుమయ్య ఉర్విసేలు

పట్టమునకొ! వననివాసపట్టమునకొ! పనికివచ్చు రామభద్ర! వింటె?

వ. లోకరీతిక తండ్రిమాటన్ బట్టి పట్టాభిషేకంబున కంగీకరించి, జితేంద్రియుండవై,
భూశాయిగా నుండుము. యధార్థమేమన, రామా! నీవురేపు దండకాటవికి ప్రయా

ణం బగుదువు. పదునాల్గు వత్సరంబు లట వసించి, రావణాదుల సంహరించి, సీతాలక్ష్మణ సమేతుండవై, మరల అయోధ్యకువచ్చి, రాజ్యాభిషిక్తుండవగుదువు. నీ కిడిన సుము హూర్తం బదియ అనిచెప్పి శ్రీ సీతారామలక్ష్మణుల తనివితీర దర్శించి, వెడలె. అపుడు కౌసల్యాసుమిత్రలు వశిష్ఠుని వలన రామరాజ్యాభిషేక భంగం బెరిగినవార గుట మహానుతాపతప్తలై, విఘ్నశాంతి అగుఁగాక! అని మునులచే శాంతి కర్మం బులు చేయించి, దేవినారాధించుచుండిరి. అంత అపరాహ్ణసమయంబున.

గీ. దాసిపుత్రికయైన మంధర పురంబు, నందుకలుగు అలంకరణాతిశయము కాంచి రాజవీధిని, విచారించి రామ, చంద్ర పట్టాభిషేకమఁ జాడయెఱిగి.

మ. త్వరగఁ కైకనుచేరి, సత్వరమె వృత్తాంతంబు సర్వంబుఁ ఉద్ధర సంతాపముతోడ తెల్ప, విని సంతోషించి ఆకైక భాస్వర సద్రత్నమయోపహారపరితోషం బిచ్చె, బిట్టల్లి మంధర మేల్మో! లిటువంటి పిచ్చి తగునే? నామాట నీ వెంచితే?

శా. కైకా! ఎంతటి వెఱ్ఱిదాన! వయయో! కౌసల్య పుత్రుండు రాజై కూర్చుండిన, రాజమాతయగు కౌసల్యాసతీదాసివై, నాకుఁ దాసికి దాసి పట్టమిడు విన్నాణెంబు నూహింపకే యీ కళ్యాణపు వార్త కుబ్బెదవు; నీ కింపైన నా కౌనటే?

ఉ. బేలవుగాన, “రాజునను పేర్చిని, చూచును రాణులందఱుఁ చాలరు నీ” కటంచు పరుసారులు పల్కెనటందు; వేది భూపాలుని కూర్చి నీ యెడల? పట్టముకట్టెనె నీకుమారునిఁ గోలవు తెల్లవైన ననుకొందువు పాలని, నమ్మవచ్చునే?

క. పట్టముకట్టఁగ రాముం, డెట్టా! భరతుండటన్న ఎట్టికి కనితే? పట్టుగ తన కక్కరయగు, పట్టున కొనియాడు ప్రేమపాడైనదటే!

క. అబ్బా! మగవారనినక, గొబ్బున నమ్మంగరాదు; కొనకొని తమ స్త్రీలుబ్బి సుఖమీయ పల్కుదు, రబ్బా! దబ్బరలు వేలు రక్తి కలుగఁగఁ.

గీ. అనుచు నేమేమొ పల్కుచున్నట్టి దాసి, వచనముల వినుచుండె తా వాడియైన శూలముల కర్ణముల గ్రుచ్చుచున్నదనఁగ, శివశివా! ఏమి అందువే! చెలియ! యనుచు.

క. కైకేయిపలుకు, జ్ఞానము, లేకన్! ఏమేమొ? భయములేక పలుకుదే! పోకదల యటవె? మంధర! నా కొడు కెటు రాజ్యమేల అర్హుండగునే?

చ. భరతునికన్న మిన్నయగు భక్తిని, తల్లినిమించు శౌరవ స్ఫురణను, నిత్యముఁ ధరణి సోఁకఁగ నాకు నమస్కరించి ఆ

దరమున నేమ మారసి, సుధామయశీతిని కొల్చు రాముఁడా
పరమ గుణాభిరాము నిజపట్టము నాకెటు కష్ట మయ్యెడిక ?

గీ. ఎట్లు పల్కుచే మంథరా ! ఇట్టి విపులు ? అనిన కడు మండిపడి ఏడ్చి, యైన బాగే
నీకు ముఖమున దాసీత్వమే కలిగి, లి,ఖించియున్న దాసిగ నే భరించఁజాల.

ఆ. నాకు సెలవొసంగినన్ పోవుదాన; ఎ,చ్చోటనైన కలుగ రోటు దొరలు !

తొత్తుక్రింద ఒక్క తొత్తునై పడియుండఁ, జాల; ఋణముతీతె సరిగ మనకు.

గీ. నీదు శ్రేయస్సు చెప్పిన నీ వెఱుంగఁ,జాలకున్నావు, ఇన్నాళ్లు పాలా? నీళ్ళో?
నీవి త్రాగుటఁ ఇంతగా నేవచింతు; కందకుకలేని దురద చే మందనేల ?

క. అను నిష్ఠురోక్తులకు, ఏ, మనదవె ? కోపింతువేల ? అర్హం బటవే ?

ఘనుఁ డగ్రజంప శ్రీరా,మునికిఁ గాకెటులగునో చెపుమ భరతునకుఁ ?

వ. అని అడిగిన అక్కైక కమ్మంధర యిట్లనియె .

క. అటు లడిగితివేఁ చెప్పెద, పటుశరమా వెరవు; నీవు బవరంబున ముక
పటిమమెయి రెండు వరముల, నటుసయి కోరెద నటంచు ఆర్జించితిగా.

క. ఆ రెండువరము లిప్పుడు, భూరమణుని కోరు మత పాలుపుగ నీపై
కూరిమి కలదో లేదో ! ఆరయు, మా వరములేమి ? అనినన్ వినుమా.

గీ. భరతునికి యకావరాజ్యంపు పట్ట మిచ్చు,నట్టు లొకవరంబును కోరు మమ్మ ! కైక !
రెండవ వరాన రాముని దండకాట,విని పదియునాలుగేండ్లుండ పనుపుమమ్మ.

ఆ. అనుచు పల్కుమాటలను విని కైక మూ,ర్ఖిలై ధరణిపైని చెలులు శీత
లోపచారములొగి నొనరింప తా తెప్ప, టిల్లి యిట్టులనియె మెల్లమెల్ల.

గీ. ఎంతదానవె ? మంథరా ! ఇట్లు పల్కు, నీకు నోరెటు లాడనే ? నెలఁతవటవె ?
రాక్షసివో ! ఏమొ ! భరతుని రాజుఁజేయఁ, కోరతగు; రాము వనికంపఁ కోరుటేల ?

క. అనినన్, బేలవుకానన్, కనలేవెంతైన నిజము; కౌసల్య నినుక
చెనకి అవమాపఱుపం, గను ప్రత్యపకార మిట్టుగా చేయఁతగుక.

గీ. నీకు భయమేల ? అంతయు నేనుచెప్పి, నట్లచేయుమ; నీవు నిప్పట్ల భూష
ణాదులన్ తాల్చి యచటికి కాదు పోవ; కోపగృహము ప్రవేశింపు మో పడంతి !

ఆ. వారలెల్ల పనులు తీరిచి, నీరామి, నెఱిఁగి కొండు; నిన్ను మరగియున్న
రాజు నిన్ను పిల్వ రా వరంబుల నియ్య, వలయు ననుము; అతఁడు తల నటూఁపు.

గీ. కోరుమీ ! వరంబులు కోర్కొనలుసాగ, నీకొడుకు రాజగును; ఎంతయో కులికిన
యట్టి కౌసల్య పాట్లు నా కవగతంబు, లౌ నపుడు, నాకనులు చల్లనౌను రమణి !

క. అని తెలుపుటయు కైకయు, విని మోహంబున మునింగె; విధిక్యత మెటు తప్పును ? కైక కోపమందెర, మును చేరెన్; దశరథుండు మోదముతోడన్.

గీ. సర్వసన్నాహములుచేసి, సరగ కైక, కోపగృహమందు చేరెనన్ భూరవార్త విని, కడున్ వేగ అచటికి చని విశీర్ణ, కేశయై స్రుక్కుచున్న కైకేయిఁ చూచె.

ఆ. భూషణాళి లేక భూమిపై పడియున్న, సతిని చూడ గుండె జల్లుమనియె; భరత యావరాజ్య పట్టంబు, రాముని, వనికి పంపవలయు వార్తతట్టె.

తా. హా! కైకా! యని మూర్ఛపోందె నృపుఁ డాహా! స్త్రీలుగా యెంతకున్ వీక సాహసమున్ పొనర్తు; రట నుర్వీనాథుఁ డా మూర్ఛతో నే కైకేయి గృహంబునన్ పడియె; నిర్ణీతంబుగా మంత్రియున్ వే కాలంబున రాజచంద్రు నెలమిన్ వీక్షింపఁగా చెచ్చెరన్.

ఉ. కైకగృహంబునన్ ధరణీకాంతుఁడు చిక్కెనటంచెటింగి, తా నాకులుడై సుమంత్రి ఉదయం బయినంతనె యేగి సత్వరన్ కైకను పిల్చి, తేనికయి క్రన్నన ప్రశ్న మొనర్ప, ఆమె యి ధ్దే కొనిరమ్మరాము; ధరణీశుఁడు వానిని చూడ నెంచెడున్.

క. అనిపల్కి కైకవచనంబును విని, ఆమంత్రి అపుడు భూపునిముదలన్, కొని తోడితెత్తు నన, అ, జ్వననాథుఁడు హీనమైన సవ్వడి ననియెన్.

గీ. రామచంద్రుని కొనిరమ్మ రయముమీఱ, ననిన రాజాజ్ఞ నెరవేర్చె ఆ సుమంత్రి; రామచంద్రుఁడు కైక వార్తవలననె ఎఱింగె తన వనవాసము సంగతమని.

ఉ. పూర్వము స్వర్గమం దొక అపూర్వమహాహవమైన దానిలో ధూర్వహవృత్తి దేవతలు దుష్టనిశాచరధాటి కోడ తా నుర్వరనుండి నీజనకుఁ డుగ్రరణంబునకేగి రాక్షసో ధర్మముల నివృభిన్నములుగా నొనరించె పరాక్రమోద్ధతిన్.

గీ. అట్టి సమయంబునందు నే నాహవమున, నీమతండ్రికి మిగులసమ్మాద మొదవఁ, జేసి రెండువరంబులు వాసి మీఱ, కొంటి వానిని ఇపుడ ఇమ్మంటి రామ !

గీ. దీనికై సూర్యవంశభూజాని యితఁడు, వెనుకముందాడు; అహా! భరతునికి యావ రాజ్యపట్టంబుకట్టుట, రాము వనికి, పదియునాల్గు వత్సరములు పంపుటయును.

క. కోరితి; దీనిగుఱించియె, శ్రీరామా ! నీకు తెలుప చెచ్చెరనిను ఈ భూరమణుఁడు రమ్మనె ననఁ, గా రాముఁడు మందహాస కలితాననుఁడై.

ఆ. ఇంత కొలది పనికి ఇంత చింతిల నేల ? భరతునందు రాజ్యభరము నిలుపు; ఏ నరణ్యమునకు ఏగి వచ్చెద తండ్రి !, గడవు కడపి వత్తు కడఁకననిన,

- ఆ. ఇటను నన్నువీడి చటులఘోరారణ్య, ములకుబోదె? రామమూర్తి! అనుచు నిన్నుచాసి ఇచట నిలువ నెట్లోపుదు?, ననుచు దశరథుండు కనియె మూర్ఛ.
- క. హా రామభద్ర! ఇట్టుల, ఘోరారణ్యమున కేగ కొనకొనియెదవా?
- హా రామ రామ రామా!, శ్రీరామా! యనుచు రాజు చెందె మూర్ఛ.
- వ. అంతట శ్రీరాముండు తండ్రికి శైతోపచారంబులఁ కావించి తేర్చి.
- ఆ. తల్లి యిచ్చ సఫలతఁ పొందుఁగాక! వా, గ్రాసమదియు నీది క్రమముగాను చెల్లుఁగాక! ఇపుడ చెప్పిన భంగి నే, పోయివత్తుఁగాక! పురము వదలి.
- క. నాతల్లి సెలవు కైకొని, సీతయు మఱి లక్ష్మణునకు చెప్పి ఇపుడ సంప్రీతిమెయి పోయెదను వి, ఖ్యాతారణ్యముల నుండగా నుత్సుకతఁ.
- మ. అనుచుఁ శాంతవచోభిరాముండయి నెయ్యంబొప్ప రాముండు తా జననీ సాధముచేరి మ్రొక్కి, ఆట కౌసల్యఁ సమాధాన పుచ్చి నయంబొప్ప అనుజ్ఞపొంది, మగుడఁ శ్రేయంబుకై మ్రొక్కి, సీతను కాంచఁ నిజమందిరంబునకు ఉద్యచ్ఛేపియై ఏగుచుఁ.
- ఉ. కాంచె యథార్థమంతయు వికారవిదూరుండు రాముఁ డట్లు విన్పించె ప్రయాణమై వెడలి ప్రీతిని జానకి భర్తమాట గుర్తించె; సుమిత్రనందనుండు తేప్పున రామునికిఁ ప్రణామ మర్పించి ప్రయాణమయ్యె; సరవిఁ రఘురామునిమీఁది ప్రేమమై.

శ్రీరామాదుల అరణ్య ప్రయాణము

- ఆ. ఒకరివెంట నొక్క రొకరి నొక్కరు నెడఁ, బాయఁజాల కపుడు పరమైత్రిఁ తరలి రా త్రయీ సుధామయమూర్తులు, వననివాస మనుభవంబునేయ.
- మ. తన సొమ్మంతయు బ్రాహ్మణోత్తములకుఁ దానంబుగావించి, అగ్నిని సీతాసతిఁ లక్ష్మణుఁ కొనుచు నేగెఁ; తండ్రి సాన్నిధ్యమున్ కనె; పౌరుల్ బహుభంగులన్ తలచి దుఃఖంబొందుచున్ పాదచారిని శ్రీరాముని సీతఁ లక్ష్మణుని నార్తిన్ చూచి ఖన్నాత్ములై.
- సీ. అతి సుకుమారుఁ డాహా! రామచంద్రుడే, అటులేగు పదచారియై యదేమి? ఎండకన్నెఱుగని యింతి యీ జానకి, నడువీధి నీరీతి నడచుటేమి? వారల కనుగామి బెర! లక్ష్మణమూర్తి, ఖన్నుడై చనుటేమి మిన్నకుండి? శ్రీరామునకు నేడు చెలువుగా యువరాజ, పట్టాభిషేకమం డిట్టిదేమి?
- గీ. అనుచు గుంపులుగాకూడి అయ్యయోధ్య, పౌరు లనుతాపభరమతి భారమైన కథ విచారించుచుండఁగా కడఁగి వామ, దేవుఁ డప్పారులకు శంకతీర్చె నిలుల.

- క. నారదు నాగమనమ్మున, శ్రీరాముఁడు ప్రతినపూనె చెనఁటి దనుజులన్
పారము ముట్టించిన యా,పై రాజ్యము నేలుట కన వారలు తృప్తిన్.
- వ. మార్గమ్ము లందంతట బారులుదీరి క్రిక్కిరిసి శ్రీ సీతారామలక్ష్మణులన్ కనుం
గొనుచుండునంత వారలు కైకేయీ మందిరంబునకుఁ చని, దశరథకైకేయులకు
వందనం బాచరించి నిలిచినంత శ్రీరాముఁడు కైకకాంచి యిట్లనియె.
- గీ. తల్లిరొ ! అరణ్య యాత్రకుఁ తరలివచ్చి, నాడ ! యిమ్ము అనుజ్ఞయన్నఁ కడంగి
నారచీరల నిచ్చె యన్నాతికైక, రాముఁడవి కట్టి జానకిమోము కాంచె.
- క. అది యెఱిగి వసిష్ఠుండును, సుదతీ ! కైకేయి ! యెంతచోద్యమె ? కష్ట
స్పద వృత్త; వేల ? సీతకు, మదవతి ! వల్కము లీయవలసెన్ నీకుఁ.
- గీ. రాముని నరణ్యముల కంపు నీమమొకఁడె, నీకు వరమయియుండ పునీత సీత
కీపు నారలు దుష్టస్వభావగరిమ, బయలువడ నిచ్చెదవు పాపభయములేక.
- ఆ. అని తిరస్కరించి ఆభూమిజాతను, రమ్యవస్త్రములఁ పురస్కరించె
అపుడు తండ్రియాజ్ఞ నంది రామాదులు, పితరులకును మ్రొక్కి వెడల నృపుఁడు.
- ఆ. ఓ సుమంత్రీ ! రథముపై సుమంబులరీతి, వనచరప్రియులను వారి మువ్వరఁ
పంపిరమ్మటంచు పాపిని రామా ! య, టంచు మూర్ఖవడియె అడలి రాజు.
- గీ. రథమునెక్కి తోలుటకు సారథికి చెప్పి, తల్లిదండ్రులనెటా ? సమాధానపఱచి
పారజనులకు ఊటటపల్కి వెడలి, వారు చేరిరి తమసాగ్రతీరమునకు.
- సీ. జానకిపెండ్లి అష్టాదశాబ్దములయి, మసలిన పిమ్మట మాఘశుక్ల
పంచమినాడుగా పరఁగె అయోధ్యను, వీడి ఆ తమసాపవిత్రతీర
భూమిని చేరుట; పాలుపొంద ఇంద్రాది, సురలు రామునిఁకాంచి చొక్కి; రవుడు
శుభశకునంబులెచ్చో కల్గె; వారల, కొకరాత్రి, అచ్చట నుండుటయ్యె
- గీ. శృంగబేరపురంబునుచేరి గుహుని, సత్కృతులనంది ఒకరేయి చనఁగ జడలు
తాల్చి నావ నధిష్ఠించి, తత్సుమంత్రీ, వీడ్కొనియె రామచంద్రుండు వేడ్కమీఱు.
- శ్రీరామాదులు గుహుని సత్కారమునంది గంగదాటి మునిసంపూజితులగుట
- క. గుహుఁడు తనవారికూడుక, బహు సంతోషాంతరంగ పరితృప్తుండై
సుహృదయ మేర్పడ నావన్, ముహూర్తమునకు మును గంగఁ మునుకొని కడపెన్.
- గీ. గంగ ! భగవతి ! యిదె నమస్కారమమ్మ ! ఏను వనవాసముననుండి యింపెలర్ప
తిరిగివచ్చెడు నప్పుడ సురయు మాంస,మిచ్చెదను కాన్కగా కాపు ముత్తమవిధి,
- క. అని సీత జాష్నావిని స్తార్థన చేసెన్; గంగదాటి రాముఁడు గుహుని
కని పీఠకొల్పె; వారలు, చనిరి భరద్వాజమాని సద్వనమునకున్

ఉ. ఆముని సత్కృతుల్గొని ప్రయాగనె అయ్యమునన్ క్రమించి, శ్రీ
రాముఁడు మ్రొక్కఁగా నదికి, రంజలి నీతయు లక్ష్మణుండు బల్
ప్రేమ నమస్కరించి, కడు వేడుక మావనవాస మింపుగా
శ్రీమహిత ప్రభావిజయచిహ్నితమయ్యెడుఁగాక నీకృపక.

మ. అని ప్రార్థించి కడంగి, అవ్వనమునం దట్లేగి ఆరాసుతుల్
కని వాల్మీకిముసీంద్రు నాశ్రమము, సత్కారంబులకా పొంది, అ
మ్ముని దివ్యాశ్రమముకా క్రమించి; రొకచో పొల్పారఁగా పర్ణశా
లను నిర్మించెను లక్ష్మణుం డట మహాలాసంబు సంధిల్లగన్.

శా. నీతారాములు సంతసం బెనఁగఁగా చెన్నొంది రచ్చోట, వి
ఖ్యాతారణ్యక మాంసభోజనములన్ యజ్ఞేశునర్పించుచుక
ప్రీతికా పంచవిధాయకంబులగు సుశ్రీయజ్ఞముల్లేసి, సా
కేతంబందున నున్నరీతిని యథాక్షేమంబు సౌఖ్యంబుగక.

ఉ. మంచి విహారభూములు, సమంచిత పుణ్యనదీజలంబులుకా
మంచి రుచించు భోజ్యములు, మానిత పుష్పలతా వితానముల్
మంచి ద్విజాతి స్నేహములు, మక్కువమీఱఁగ వార లప్పు డ
భ్యంచిత సౌఖ్యముల్ కని రభంగురమైన యయోధ్యలోఁ బలెన్.

గీ. పంచయజ్ఞంబులందును బలియొసంగి, వన్యమృగ మాంసభక్ష్యాళి ధన్యుడగుచు
నీతయును లక్ష్మణుఁడుకొల్పి శ్రీరఘూధ్యవృండు సుఖించె తనయింటనుండినట్లు.

నీ. ఆ పర్ణశాలయం దా లక్ష్మణుఁడు కూర్చె, పడుకటిల్లును మఱి వంటయిల్లు
ఓలగంబు నకిల్లు నొనరనగ్ని గృహంబు, స్నానగృహంబును మానితమగు
దేవతాగృహమును దేని కయ్యవివేటు, వేటుగా తరులతా వేదికలను
చలువ చప్పరముల చోపల సకలోప,చారంబులకు తగు సర్వవస్తు

ఆ. నికరములు చెలంగ నిఖిలోపచారంబు, లొనరఁజేయు భక్తి కొనలుసాగ
అట్లు వార లందు అత్యంత సంతోష, గరిమనుండి భక్తిగరిమవలన.

చ. మునులకు కందమూల ఫలముల్ పరితృప్తిగనిచ్చు, వన్య వ
స్తు నికరముల్ మెసంగి అతిథుల్ బహుభంగుల సంతసింప, ల
క్ష్మణుఁడు గడించి తేర, పరమంబగు భోగములొందు రాముఁడా
జనకసుతాశ్రమోదధరసత్కృతివారిధి నోలలాడుచుక.

వ. ఇట్లు వారు పురంబువాసియు తిరంబులును రుచికరంబులునగు సుఖంబుల నొందు
చుండ, నొకనాఁడు,

చిత్రకూటములో ఐంద్రకాకాక్షిభేదనము

- సీ. శ్రీరామచంద్రుడు సీతామహాదేవి, తొడనె యింపగు తలగడగ నూని
నిద్రవోపుచునుండ నైంద్రకాక మొకండు, అచ్చటి కరుదెంచి అవనిజాత
మృదులారుణాంగువృ మడటున మాంసేచ్ఛ, ముక్కుచే గోళ్ళచే మొనసి చీల్చె;
పతికి నిద్రాభంగము తలంచి జానకీ, సతి దాని వారింప సాహసింప
- గీ. కున్న నంత రాముడు తెలివొంది మొగము, గోళ్లు నెత్తుటఁ తడిసి అఘోరమైన
భీతిఁ పరువెత్తు కాకినికా నీతరక్త, సిక్తపదతలముకా కాంచి శీఘ్రగరిమఁ.
- గీ. ప్రళయకాల రుద్రుండు నా పరిధవిల్లి, కెరలి యిషికాస్త్రమును ప్రయోగించె; దాన
మూడులోకముల్ తిరిగియు ఏడఁగాని, శరణమొదవక శ్రీరాము చరణములనె.
- క. శరణమని మరణభీతిని, శరణొందిన, కాకమును ప్రసన్నముఖుండై
అరసి దయకా ప్రోచియు సుం, దరి జానకి యెగ్గు తీర్పఁ దలఁచి కడంకకా.
- మ. తన యస్త్రంబెట మొక్కవోని దనుచుకా తా చూప కాంక్షించి కా
కిని ఏకాక్షిగ చేసె; ఇవ్విధమునకా క్రీడావినోదంబులకా
ఘనుఁడా రాముఁడు సౌఖ్యవృత్తిఁ పరఁగెకా కాంతాసమేతుండుగా
వనమైనకా కులకాంతతో భవనమా స్రాపంచధర్మంబునకా.
- చ. ఇది యిటులుండ అచ్చట నరేశ్వరుఁడేరి సుమంత్రి అయ్యెడకా
నదమలరీతి తాఁ గనిన సంగతులెల్ల వచించి, రాముఁడకా
ముదిత ధరేజ లక్ష్మణులు పోయిరి గంగనుదాటి, భీకరా
స్పదమగు ఘోరకాననము చయ్యనజేరి రటన్న దుఃఖయై.
- గీ. రామ! రామ! యటంచు ఘోరముగ హృదయ, భేదముగ పెద్ద పెట్టున పిలిచి తలఁచి
ప్రాణములుపాసె దశరథరాజవరుఁడు, రాజకాంత లేడ్వంగ దుర్వారరీతి.
- ఆ. రాజు మృతియెఱింగి రయమొప్ప తైల ఘటంబునందు శవముఁ డాచి పంపె
సత్వరంబ దూతసంఘాళి నా యుధా, జిత్తురంబునకు వశిష్టమాని.
- క. భరతుని శత్రుఘ్నుని సత్వరమే తోడ్కొర, వారు తత్క్షణమే భూ
వరపుత్రులఁ తోడ్కొచ్చిరి, ఎఱిఁగెకా భరతుండు తల్లి యేహ్యంపు పనిన్.
- చ. ఎఱిఁగి, అనేకరీతుల నహీనతిరస్కృతిచేసి, అగ్ని సం
స్కరణము తండ్రి కిమ్ముల విశంకటమా సరయానదీసలిన్
గరిమ నొనర్చి, విస్తరముగా కడు భక్తి యధేచ్ఛనెల్ల యు
త్తరక్రియలన్ పొనర్చి, కడు తామసవృత్తిఁ చెలంగి మంధరన్.

- సీ. తన తల్లి మ్రోలనే తాడనం బొనరించి, తఱిమికొట్టె నమందగరిమమీఱ
రాజ్యాభిషేక సంప్రార్థితుడై అనం, గీకారముగ మహాక్షేత్రవడుచు
అనఁదగినట్లుగా జననికి విన్పించి, కటురోషభీషణోత్కరము; లంత
మంత్రి భూదేవ సామంత పౌరాళితో, అమ్మలతోడ భక్త్యతిశయమున
- గీ. రాముని అరణ్యవాస విరాముఁజేసి, మరల సాకేతమునకు తేవలయుననుచు
వెడలి గుహుని మన్ననలకు వేడ్కనంది, అపుడు కాంచె భరద్వాజ నాశ్రమమ్ము
ఉ. ఆ మునినాథుఁ డప్పు భరతావనిపాలు మహాజనావృతున్
శ్రీ మహానీయవృత్తిని, విశిష్ట తపోధికశక్తి నచ్చటన్
భూమిని స్వర్గమొక్కటి, అపూర్వముగా సృజించి, ఎక్కుడౌ
గోమున గారవించె; కయికో మన సొప్పక ఆతఁ డిట్లనున్.
- మ. మునిచంద్రా! భవదీయ సత్కృతులు సమ్మోహార్హాముల్; నేను రా
ముని సాన్నిధ్యముకోరి సత్వరమ నిర్మూలైకహార్ద్రుండనై
చనుచున్నా డనటన్న, నీ విమల హృత్సంతాపము న్నే నెఱుం
గనిదే! తెల్పెద రాము జాడ; స్థిరతన్ కైకొమ్ము నా మన్ననల్.
- గీ. అను భరద్వాజముని సదాహ్వనమొంది, వీరమాతల కూడుక వెలయు భరతుఁ
డమల సత్కారములనంది యా మునీంద్రుఁ, వందనంబులఁ వీడ్కొని భక్తి యుక్తిఁ.
- క. ఆ మునిచంద్రుడు చూపిన, యా మార్గము ననుసరించి, అట చని వేగన్
శ్రీ మహిత చిత్రకూటము, లో మానిత పర్ణశాలలో రఘురామున్.
- శా. సీతాలక్ష్మణ సేవితుఁ కనుఁగొనెఁ చేతంబు రంజల్ల సం
ప్రీతుండై భరతుండు, భ్రాతఁచెలిమిఁ శ్రీరాముఁడాలింగన
శ్రీ తృప్తుండయి, సేమమారయుడు విన్చెఁ తండ్రి వృత్తాంతముఁ
హా తండ్రి! యని మూర్ఛనంది మరలఁ హా! యంచు చింతించుచుఁ.
- గీ. సీతయును లక్ష్మణుండును చింతనొందు, చుండ వారలనోదార్చి ఓర్చితాల్చి
అమలమందాకినిఁ స్నానమాడి భక్తి, తండ్రికి తిలాంజలులుచేసె ధర్మరతిని.
- చ. అటుపయి కొండమీఁద తన యాశ్రమమందు వసించి యున్న వి
స్ఫుట గుణశాలి రాముఁగని పూజ్యుడ! రాజ్యము నేలుమంచు ను
త్కటమగు భక్తివేడుకొని కైకసుతుండు వశిష్ట నాజ్ఞఁ త
చ్చటుల మహాపరాధమును సైపఁగ రామునిఁగూర్చి మ్రొక్కినఁ.
- మ. భరతా! నీ యపరాధమేమి? అటవీవాసంబు పిత్రాజ్ఞ; నీ
పరయఁ రాజ్యమునేలునట్టె పితృదివ్యాజ్ఞఁ ప్రవర్తించుటఁ

నేమముతో అయోధ్యపురి నెమ్మిగ చేరుడు, వారి వీడి బ
లోమున నంది గ్రామమునకుఁచని అచ్చట సింహపీఠికా.

సీ. శ్రీరామపాదుకల్ చేర్చి, పట్టాభిషే, కముచేసి, మునివృత్తి నమలుండగుచు
రాజ్యకార్యముల సర్వము పాదుకలకు త, తన్నిధినే నివేదనముచేసి
అపాదుకలనె మహాభక్తిఁ అన్నగా, రని నమ్మి నెమ్మనంబున కడంగి
కందమూలములనె విందుగా మెనవుచు, బ్రహ్మర్షివలె రామభక్తి వెలయ

గీ. అహరహంబును శ్రీరాము నాత్మనిల్పి, రామనామ పరాయణుండై మనంబు
లోన దినములలెక్కించు నా నియమము, తోడనుండె యోగిగ భరతుం డచటను.

సీ. శ్రీరామచంద్రుడు చిత్రకూటాద్రిపై, మునులతోడ నివాస మొనరచేయు
చున్నవాడై, సుఖశోభియై ఒకట నీ, తమ్మ మోమున తిలకమ్మువెట్టు;
కోమలతర పుష్పకోటులక కై నేయు; చెక్కిళ్ళపై వ్రాయు చిత్రలతల;
మోము మోమునచేర్చి ముద్దాడు, మృదుతర, పల్లవతయ్యలక పవ్వళించు;

గీ. ఇటుల పత్నిసమేతుడై ఇంపుమీఱ, నూత్నమంజుల లీలా వినోదములను
కొన్నినాళ్లుండి అచటికి కొల్చిపోవ, నగరవాసులు వచ్చుచున్నారటంచు.

మ. మన కేకాంతపు వన్యవృత్తి కనువౌ మర్యాద లిందొప్పవే!
అని డెందంబున నూహచేసి, వడిగా ఆ కొండ తప్పించి, త
మ్మునితోడక, సతితోడ కూడి చనె రాముం డత్రి మున్యాశ్రమం
బునకుఁ వేడుకమీఱ మానులను సమ్మోదంబునక కొల్వగక.

శ్రీ సీతారాములు అత్ర్యాశ్రమమున సత్కారములొందుట

చ. చని, అట అత్రిమానికని, సమ్మోద మొప్పంగ వాని కొల్వ త
మ్ముని సతిఁగూడి రాఘవుడు, మూఁడుదినంబులు స్వేచ్ఛనుండె; ఆ
మునివతి తెప్పఁగా కడు ప్రమోదముతో అననూయఁ కందరం
బున వసియించుదానిని ప్రపూత చరిత్రను నీత పేర్చిమై.

గీ. చూచి ప్రణవించి ఆమెచే సుఖముమీఱ, కౌఁగిలింపంగఁబడి ఎంతో ఘనతమొఱ
ఆమె సన్నిధిఁ కూర్చుండె, అప్పు డాపె, జానకికా కాంచి మన్నించి సంతసమున.

ఉ. ఆమెకు విశ్వకర్మ వినయంబుగ నిచ్చిన కుండలంబులుక
శ్రీమయమా దుకూలతతి; చెల్వగు దివ్య శుభాంగరాగముక
ప్రేమనాసంగి యిట్లనియె ప్రీతి; నాహూ! జనకాత్మజాత! నీ
కీ మహానీయకాంతి యింక నెన్నటికిన్ చెడకుండుఁ గావుతక!

ఆనంద రామాయణము

అరణ్య కాండము

ప్రథమ సర్గము

విరాధ సంహారము

రాముడంతట సీతను లక్ష్మణు, నమర గైకొని దండకాటవికిని వెడలె; శ్రీరాముని వెనుక సీతయు నామె, వెనుక లక్ష్మణుఁ డుగ్రధనువుఁ బట్టి పోవుచు, భవ్యమా ఆ వనంబున ఒక్క, కాసారముకా కాంచి, కడఁగి, అందు స్నానపానంబులు సల్పి, సుఖమ్ముగా, పక్వఫలంబుల భక్షణంబు

గీ. చేసి, అచ్చట ఊణకాల మా సరోవరంబు ప్రాంత్యంబునన్ నివాసంబుచేయ, అంతలో అచ్చటికి వచ్చె అమిత తీక్ష, ప్రబల దంష్ట్ర రాక్షసుఁడు విరాధుఁ డెలమి.

చ. అతఁడు మహాబలుండును భయంకరుఁ డౌ, తన వామపార్శ్వమం దతులితమైన శూలమున కాయత మానవపాళి గ్రుచ్చి, అ ద్భుతగతిఁ దానిమోచికొని మూపున, తర్జనభర్జనంబులన్ కొతికి మృగావళుల్ బెదరి కుందుచు మాన్పడఁగా కనంబడెన్.

ఆ. గజముబట్టి రాజకంఠీరవ మొకండు, మెదడు తినఁగ దాని బెదరఁగొట్టి మహిషమొకటి పట్టి భక్షించు వ్యాఘ్రంబు, నదురఁగొట్టి, వాని నట్టె తినుచు.

ఉ. వచ్చెడు నవ్విరాధుని నభంగుర పర్వత దీర్ఘ దేహునిన్ చెచ్చెర రామలక్ష్మణులు సీతయు కాంచిరి; రాధువుండు విల్లొచ్చెములేక పట్టి పుయిలోడక లక్ష్మణు సీతఁ గావుమం చచ్చుగ వానిఁ త్రుంచుటకు ఆయితమై నిలుచుండినంతటన్.

ఉ. వాఁడును రామలక్ష్మణులఁ మైధిలిఁ కాంచి, అనున్, గృహంబు మీ దేడ? మహాభయంకర మహిషమృగాకుల మీ అరణ్యమున్ చూడఁగ వచ్చినారె? ననుఁ చూడరె? మీ రెపుడైన వింటిరే? ఈడ విరాధుఁ డుండునని; ఏర్పడ మీ తెఱఁగెల్ల చెప్పఁడా.

పన్నములైన పూజల నభంగుర లీలల నొందుచున్ సము
త్పన్నమనోభిలాషుడయి మైథిలిఁగూడి, విలాసభాసియై.

చ. అచటికి కుప్పతెప్పలుగ ఆశ్రమవాసులు వేల సంఖ్యలై
ప్రచురమహాపరాక్రముని రాముని దర్శనకాంక్షచేత వ
చ్చుచు చనుచున్ త్రిమూర్తుల యశోపరిశోభితులన్ మహాముద
ప్రచురిత సద్వికాసముఖ భాసితులై కడు సాదరాత్ములై.

శ్రీరామాదులకు మునులుచేయు సత్కారములు

క. శ్రీరామ లక్ష్మణులఁ సీ,తా రమణిన్ కొలిచెదరు ముదం బేపారన్
వారక నయ్యాశ్రమములఁ, చేరి వసించెడు మునీంద్ర శేఖరు లెలమిన్.

వ. అమ్మునిపల్లెయందు వసించు నశేష శేముషీవిభవులగు మునీంద్రులు.

ఉ. కొందఱు కొంద టొక్కనిశి, కొందఱు భక్తిని మూఁడు రాత్రులున్
కొందఱొక్క వారమును, కొందఱు మాసము మాస మింపుగన్
కొందఱు వత్సరం బిటుల కోర్కులమీఱఁగ రాము లక్ష్మణున్
సుందరి భాసుతన్ కొలిచి చొక్కిరి, స్వాశ్రమమందు నిల్పుచున్.

క. తమతమ శక్తికొలందిగ, తమతమ భక్తికొలందిగ సుధామయ సత్కా
రముల నొనరించి రిమ్ముల, సముఁడై రాముండు సంతసమ్మును వొందన్.

గీ. ఇట్లు మునుల యాశ్రమముల నింపుమీఱ, సుఖవసతితోడ రామాదు లఖిలత్వప్తి
తోమ్మిదేండ్లుండిరా యరణ్యమ్మునందు, పెక్కు రాక్షసులను రాముఁ డుక్కడంప.

గీ. పుష్పవనములయందును, పోసగు దివ్య, మైన ఆరామములయందు, అద్రి భవ్య
శృంగములయందు, పూ పొదరిండ్లయందు, రమణఁ విహరించి రవనిజారాములెలమి.

గీ. తేటనీలఁ జెలంగు కోనేటి దరుల, కదళికా వృక్షముల నీడఁ గలసి మనిరి
పార్వతీ పరమేశులు భవ్యలీల, పూర్వము విహారములు సేయు పొల్పుమీఱ.

శ్రీరాముని కగస్త్యముని ధనువు బాణముల నొసఁగుట

సీ. పిదప శ్రీరాముండు సుదతి జానకిఁగూడి, సుమతి యాశ్రమమున శుభములొంది
అటనుండి ఆయన అన్నగారైన అ,గస్త్యులవారి ముఖ్యవనమందు
అఖిల వృక్షాశ్రయమగునెడ నమ్ముని, స్రత్యుద్గమించి, సంబరముమీఱ
ఆలింగనమొనర్చి అర్ధింప, అచ్చట, కొన్నిదినంబు లచ్చిన్న భవ్య

గీ. పరమ సమ్మానముల నంది, పరఁగ నిండు, వలన దీపింపఁబడిన దివ్యమగు ధనువు
నిర్భరాక్షయ బాణ తూణీర మొకఁడు, రత్నఖడ్గము ముని యీగ రాముఁ డొందె,

క. నే నిపుడు రాము దాసుడ, పూసుదువో దాసివై ప్రభుని సేవింపన్ ?
దాన సుఖమేమి నీ ? కనఁగా నిష్పలు త్రొక్కి, పట్టఁగా జనె నీతన్.

గీ. అపుడు శ్రీరామచంద్రుఁడ య్యతివఁ జూచి, సుందరీ ! బాణమిదె కొని చూపితేని
లక్ష్మణున, కిది గుఱుతుగా లలితరీతి, నీ మనోరథ మీఁడేర్చు నెలత ! యన్న.

చ. అది నిజమంచు నమ్మి, చని, అంబకమిచ్చి సుమిత్రసూతి, కి
య్యదె భవదీయ భ్రాతృవరుఁ డంబకమున్ గుఱుతిచ్చె; పెండ్లియై,
ముదమిడు మన్న, రాము మది మోదముమీఱ నెఱింగి లక్ష్మణుం
డదయత నేసె బాణ; మది అ య్యసురాంగనఁబట్టి జెట్టియై.

క. ముక్కున్, చెవులును, పెదవులు, చిక్కని పాలిండ్లు నియతిఁ ఛేదించి, వెనక్
చక్కఁగ గుఱిపెట్టిన గతి, గ్రక్కున శ్రీరాము పొదిని క్రమ్మట చేరెన్.

ఆ. ముక్కుపోయి చెవులు మొదలూడి, పెదవులు, పగిలి, చన్నుగవయు తెగి కృశించు
శూర్పణఖ కరంబు స్రుక్కి, ఆ ఖరదూప,ణాది బంధువులకు ఆర్తి కలుగ.

ఖరదూపణ త్రిశిరాదుల సంహారము

క. అయ్యో ! చేచ్చితినిని కడు, కుయ్యిడు చెల్లెలి యవస్థకున్ బలుక్రోధం
బొయ్యన పూని ఎనండి, ట్లియ్యెడ నిన్ గాసి చేసె ? ఎఱిగింపు వెనక్.

మ. అని గంభీర భయానకోక్తుల ఖరుం డార్భాటమున్ చేసి, ఆ
పెను నోదార్చి మృదూక్తులన్, నిజము వేవే అంతయున్ చెప్పఁగా
విని, పద్నాలుగువేల శూరు లతి దోర్వీర్యంబు పొంగారగా
చని రా రామునిఁ త్రుంప మండిపడుచున్ సైన్యాళితో యోధులై.

మ. క్షణమాత్రంబున రాముఁ డా అరితతిఁ సంహారమున్ చేసి, తా
నణుమాత్రంబు కలంగకే పదియునాల్గమ్ముల్ వడికైవైచి, అ
గ్గణము ల్పచ్చినవార్త తా మెఱిగి, శీఘ్రం బాహవత్సోణికీన్
గుణటంకారముతో ఖరాసురుఁడు తానున్ దూషణుండున్ వడిక్.

చ. త్రిశిరుఁడు రాముఁడైకి పఱతెంచిరి, వేనకువేలు సైన్యముల్
మిశిమిని చుట్టుఁగొల్వ; అది లెక్కగచూడక రాముఁడట్లు దు
ర్వశమగు నొక్కకొండ గుహఁ భామిని లక్ష్మణునిన్, వసింపఁజే
సి, శరముచేత తాఁగొని విశేషపరాక్రమ మొప్ప ఉగ్రుడై.

ఉ. అందఱకన్ని రూపులయి, అందఱ నొక్క తృటిం జయించి, తా
నందఱనంపె మోక్షమున; కంతట నొక్క ముహూర్తమందు ఆ

ఆ చాతుర్య మదేడ ? చంపె నొకఁడే అవ్యాహతంబైన బా
హు చంచచ్చర సంతతుల్ పటపి సైన్యం బెల్ల నాశంబుగఁ.

గీ. కంచురథములు దుమ్ముయ్యె ! గడియలోన; ఒక్కఁడే రాముఁ డిందట నోర్చినాఁడు;
ఇంక రాక్షసుల్ బ్రదుక రో లంక తేడ ! ఈవు మనియుండ మా గతి ఇట్టులయ్యె.

ఆ. అను కురూపిణి అగు తన చెల్లెల్లి కాంచి, సింహాపీఠముండి చెంగున డిగి,
యుద్ధ మేల జరిగెనో ! మఱి నీ గతి, అయ్యె నేల నిట్టు ? లనిన అదియ.

మ. పలుకుఁ రావణ ! అన్న ! జానకి కడుఁ ప్రఖ్యాత సౌందర్య రా
శి ! లనచ్చారు పవిత్రనేత్ర ! జగతిఁ చెన్నారు నారీచయం
బల సీతా నఖకాంతి కీడగుదురే ? అయ్యింటి నీ కీయఁగా
తలఁపై, దానిని పట్టనేగితిని; అంతఁ రాము సంజ్ఞగతిఁ.

క. అతని అనుజుండు లక్ష్మణుఁ, డతి కఠినుఁడు నన్ను ఇట్లు లాఱడిపెట్టెఁ;
మతిమంతులు ఖరదూషణు, లతి క్రుద్ధులు పోరి చచ్చి రందుల కన్నా !

సీ. తప మాచరించు నా తనయుండు సాంబుఁడు, నిష్కారణముగ ఖండింపఁబడియె !
నీదు తమ్ములు సైన్యనివహంబుతోడుత, స్వర్గభూముల నేలఁ చనినవారు !
నీకు శౌర్యంబున్న నియతి సీతఁ కొని, రమ్ము ! వారు పరాభవమ్ము చెంద !
కాదేని నీవు మగండు చచ్చిన ముండ, రీతిని పడియుండు !!! భీతిచేత !

ఆ. అనుచు క్రోధశోక ఘన ఘూర్ణమానస, యగుచు పల్కుదాని కనియె; ఏల
ఇంత కొలఁది పనికి ఇట్లు చింతిలెదు ? నిముషమాత్ర మాఁగు; నేను పోయి.

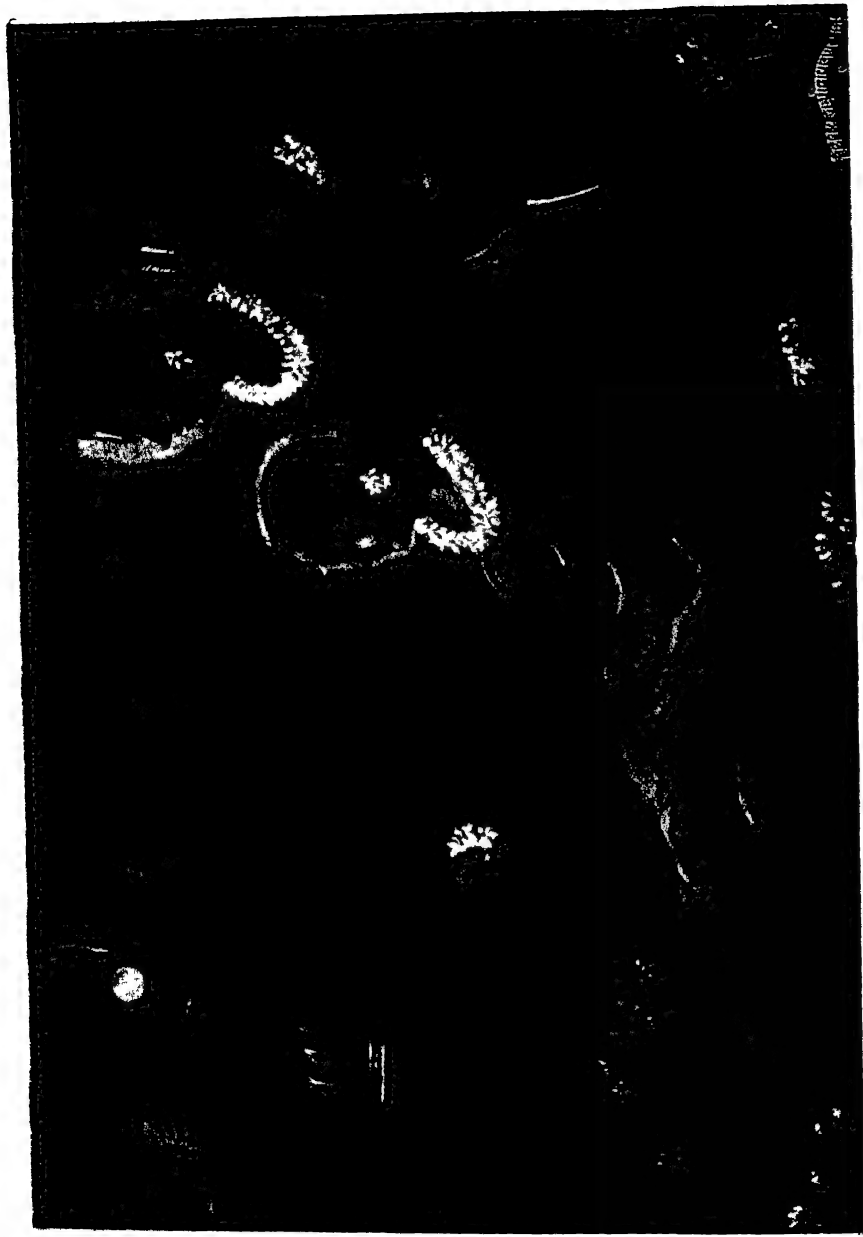
గీ. రామలక్ష్మణులను చంపి రమ్యరీతిఁ, వారిర క్తము తోడుత వఱలు చేతఁ
బాష్పజలములు తుడిచెద; భయముమాని, దుఃఖముడిగి, చరింపుమా ! తొట్టు పడక.

ఆ. అనుచు పెక్కుమాటలాడి దానికి సమా, ధానమొనరఁచెప్పి, తనకు మేలు
చెప్పు మంత్రియగుచు చెలఁగు మారీచుని, కడకు రథముమీద కదలిచనియె.

రావణమారీచ మంత్రాలోచన

గీ. అతఁడు తపమాచరించెడి అవసరమున, చని దశాస్యుఁడు తన సమాచారమెల్ల
అతనికి నిరూపణము చేయ, అతఁడు వెఱచి, అల్లునిఁ వెఱపించుచు, అనియె నిట్లు.

సీ. నాయనా ! రావణ ! నామాట వినవయ్య, అపుడు విశ్వామిత్రుఁ యజ్ఞమందు
శ్రీరామచంద్రుని చేతి బాణంబున, చచ్చి వచ్చినవాడ చావకుండ;
గుఱితప్పి బాణంబు తఱిమినన్నిచటికి, కొనివచ్చె, అది మొదల్ చెనకు భీతి
రామనామంబుచే రథమన్న రత్నమ, న్నను రజతంబన్న నవసి రాక్ష.

No. 124

P. P. C:

గీ. రంబుగల పల్కు వినినంత రామభీతి, ఆతని పరాక్రమంచేడ? అవనిజాతఁ
తెచ్చి నీవు బ్రతుకుటేడ? చేచ్చిపోవ, తలఁపు నీకున్న వేవేగ తరలిపోమ్మ!

ఉ. ఏవగవాఁడు నీకు వలనేర్పడ ఈ చెడుబుద్ధి నేర్పె? తే
నోపుడె నీతఁ? రాముని మహిమార్థత బాణకృతాధికార్తి ఎ
ట్లోపుడు? వింతయేనియు, అహహ! తలపోయవు నీవు; మృత్యువుకొ
పాపక కోరితెచ్చుకొను పాడుతలంపు తలంగి యుండుమా!

క. లంకావినాశకర మగు, సుకరమా బుద్ధి ఎవఁడు చక్కఁగ మప్పెన్
ఇంకేమయినన్ చేసెద; లంకేశ్వర! రాముఁడేర లావుగ వెఱుకున్.

క. ఈ బుద్ధి మాని రావణ! నీ బహుళ మహావిభవ వినిశ్చయ సుఖవై
ప్రాబల్యన్మున బ్రతుకుము, మాబోటుల చంపి నీవు మడియకు కుర్రా!

ఉ. రాముఁడు మేటి జోడు; బలరాజిత శాస్త్రవ దుర్బదేభ దు
ర్దామ మహిమార్గ సింహుఁడు; వృధా ఉసుటుల్ నశియింపచేసికో
కో మహితాత్మ! రావణ! మహిమన్నత సత్యపరాక్రముండు శ్రీ
రాముఁడు, వానిముందు అవురా! నిలువం గలవే? దురంబునన్.

వ. అని పలుతెఱంగుల రావణునకు హితంబులు పల్కు, ఆ పాలస్త్వం డదరిపడి.

గీ. నీవు రామునియొద్దకు రావయేని, ఇప్పుడే నిన్ను సమయింతు, తప్పఁ బల్కు
కే ప్రయాణంబు గమ్ము! మృగీస్వరూప, ధారివై రాముఁడున్నట్టి దారివట్టి.

గీ. నీవు సర్వశాలకడను నిలిచియున్న, నీత నినుఁ కాంచి తెమ్మని చెలంగి రాముఁ
కోరు, ఆతఁడు నీ వెంట కోమరు మిగుల, రా మివులదూర మాతని రాఁ దిగువుము.

క. చాలా దూరముగా చని, హా! లక్ష్మణ! చచ్చితి నని యాతని ధ్వనితో
గోలయిడి పలికి పాటుమ!, ఆ లక్ష్మణుఁ డన్నకొఱకు అడవికొ పట్టున్.

క. నీతను నేఁ గైకొని సం, ప్రీతిని రథమందు నిలిపి, ప్రియమొప్పఁగ వి
ఖ్యాతమగు లంకఁచేరుడు, నీ తెఱంగున చేయవేని యిప్పుడ కూర్తున్.

గీ. ఇట్లు నాకు తోడ్పడఁ పూని యింపుమీఱ, కార్యసాధన మొనరింపఁగాఁ గలిగిన
లంకలో నర్థ మిత్తు నీ; కింక వేగ, లెమ్ము! లేకున్న ప్రాణమ్ము లిమ్మటన్న.

ఆ. దుర్మదుండు వీనితో వాదులేల? శ్రీ, రాముడేత పడిన రహి చెలంగ
మోక్షమునకు పోడు; మొనసి నరకమున, సడఁగ నేల వీనివలన చచ్చి.

మ. అని హాసించుఁడు రావణాసురునితో అత్యంత సంతోషియై
చని బంగారమువంటి మేని పయి పెల్చున్ వెండి పూ లొప్పుపో

మ. దశకంఠుండట స్వస్థచిత్తుడయి సీతన్ కానమిన్, క్రోధ ధూ
ర్యశుడై మోమున రక్తమున్ తొణక, దుర్వారున్ జటాయున్ వెనన్
కసిచే ఖడ్గపుధారఁ తెక్కలఁ కడంకన్ కూల్చి, సీతాసతిన్
వశముంజేసి విహాయసంబున చనెన్, వాయూగ్రవేగంబునన్.

క. తెక్కలు విఱుగఁగ, రక్తము, క్రక్కుచును, జటాయు వధిక క్రౌర్యముమీఱఁ
రక్కుసు పదములు కఱచియు, తెక్కలు లేకుంటఁ జర్చరిత తనుడగుచున్.

క. కొనయాపిరితో చూచుచు, పనివడి రామునకు సీతవార్తఁ తెలుపఁ
మని, వేచియుండె, తానా, జనకజఁ కావంగలేక శతధృతివ్రాతఁ.

వ. అంత ఆ రావణుం డత్యంత వేగమ్మున సీతఁ గయికొని చనుచుండె.

ఉ. అప్పుడు త్రోవ నేగుచు, విహాయస మందున నుండి సీత, తా
నొప్పుగ రామరామ! యని, ఓర్వగరాని మహర్షిఁ కుందుచుఁ
తెప్పన నుత్తరీయమున, తెంపరియైతన భూషణమ్ములం
గుప్పునకూల్చె భూమిపయి, కొంకక వానరులున్న కొండపైఁ.

ఉ. ఏవురు వానరోత్తము లహీనముదమ్మున కాంచి సొమ్ములఁ
పావనమైన “రామ” యను భవ్యశుభాక్షరముల్, నభంబునఁ
పోవుచు జానకీరమణి బోరునప్పొసిన యేడ్పు వించు, సం
భావనచేసి రాచనిన భామను రాముని భార్యయం చెడఁ.

క. ఈరీతి రావణుం డొగి, శ్రీరాముని భార్యయైన సీతాదేవిఁ
కూరత హరియించి వెనక, ఆరామ నశోకవనము నందట నుంచెఁ.

క. ఇట్లులుంచి రావణుండు కడు, కటువగు తనవాంఛ తెలియఁగాఁజేయ, నము
త్కట దుఃఖితాత్మయయి యి, ట్లటులని భాషింప నట్టి యవనీజాతఁ.

ఆ. శిక్షచేసి తన్ను నేవించునట్లుగాఁ, చేయుడనుచు బహుళ స్వీయదాసి
జనుల నచట రాక్షసస్త్రీలఁగాపుంచి, చనె గృహమ్మునకు నిశాచరుండు.

బ్రహ్మజ్ఞచే ఇంద్రుండు సీతాదేవికి పాయస మర్పించుట

గీ. అట్టి సమయంబునందు బ్రహ్మజ్ఞవలన, వత్సరసుతృప్తికరదివ్యపాయసంబు
దేవనాథుండు సీతకుఁతెచ్చియిచ్చె, దానికై సీత సంతస మూని కడఁగి.

క. రామునకు లక్ష్మణునకుఁ, ప్రేమ నివేదించి, ధేనువితతికి నిడి, తఁ
గోమున గను త్రిజటకు నిడి, తామక్కువఁ దినియె నంతఃతత్పాయసముఁ.

చ. అటుపయి రావణుండు పదునార్వర రాక్షసులఁ చలంబునఁ
పటుతరశక్తి రాముని విపత్తులఁ కూరిచి చంప దుష్ట లం

పటుడయి పంపె, వారల కబంధుడు మేసె, క్రమంబుమీఱ; న
- చ్చట రఘురాముఁజూచి యనుజా! యని లక్ష్మణుఁడట్టె దుఃఖయై.

అ. మాయమృగమునేసి మరిదాని బాణాగ్ర, మునకు వ్రేలవైచి మొనసి యెదురు
వచ్చు నన్నఁ గాంచి వదిన తొందరవడ, వచ్చినాఁడ నీదు వార్తఁదెలియ.

క. అన, పర్ణశాల సమ్ముఖుఁ, డనుజ సహితుఁడైన రాముఁ డటు వేగమునఁ
జనుదెంచుచుండె త్వర భూతనయ కేయపాయ మగునొ? తడసిన ననుచున్.

చ. ఇటు చేనుదెంచు రామున కనేకము దుశ్శకునంబులయ్యె దు
శ్చటుల మహావిభీషణ విశంకటవృత్తిని, అంతలోన ఉ
త్పటమగు సీతరోదనము కర్ణములంబడె రామమూర్తి, కం
తట జనుదెంచి పంచవటి తాలిమి సీతనుఁగాన కార్తుఁడై.

క. మానుషలీలా నటుఁడై, జానకి నంతట వెదకుచు సరసజటాయున్
జ్ఞానస్థాయుఁ తృణీకృత, ప్రాణానిల హరివిధేయు పరగంగాంచెన్.

సీ. కొనయాపిరిని కంఠమున డాచి శ్రీరామ, భద్రున కీవార్త పరగఁదెలిపి
ప్రాణంబువిడువ సమ్యక్జ్ఞివృత్తున్న జ, టాయువువలన నాద్యంతముగను
రఘురామచంద్రుఁడు రమణివృత్తాంతము, విని జటాయువు మృతిం గనిన నతని
కగ్నిసంస్కారమ త్యాసక్తిఁ గావించి, యతని భక్తికయి బాహ్పాకులుఁడయి

గీ. వన్యమాంసంబు బలియిచ్చి వరుసమీఱ, వాని కూర్మ్యలోకముల నవారితముగఁ
గూర్చి స్నాదులంజేసి, కూర్మిమివుల, సీతయాశ్రయి కుశలతో చేసికొనియె.

గీ. అగ్నికార్యంబుసేయగా నాకుశముల, చేసినట్టి సీతను ప్రక్కచేర్చి చేయు
తా జగత్ప్రభుఁడైయుండి ధరణిజాత, కొఱకు పరమ మూఢునియట్ల కొంతవగచు.

శ్రీరాముచరిత్రము ప్రత్యక్ష సిద్ధమని పరమేశ్వరుఁ డానతిచ్చుట

వ. అనిన నగజాత నాథా! జగన్నియంతయు, సర్వప్రభుండును, ఆనందమయుండు, నగు
శ్రీరాముం డట్లు వగచెనని వచియించితి, రదియేమి హేతువాకో? దాన పామరజనం
బులకుఁ రఘుపతికిం గల భేద మేమయ్యె? నని వక్కాణింప వార్వతీ! నీ వెప్పటి వృత్తాంత
మప్పుడ మరచెదవా? యేమొ? కాని నాడు శ్రీరామచంద్రుఁడు సీతకై దుఃఖించుచు
వనంబులఁ ద్రిమ్మరుచున్నయపుడు ప్రభూ! ఏ రాముని సీపు సతతము మనంబున జపి
యించుచుందువో ఆ శ్రీరాముఁ డదే స్త్రీవిరహంబునఁ జిక్కి మూఢునివలె చరించు
చున్నవాఁడు చూడుమని సీవలన పరిహాసీంపఁబడియు, నీకిట్లు సమాధానంబు చెప్పితి.

క. శ్రీమన్నారాయణుఁడే, భూమిని శ్రీరాముఁడగుచుఁ బుట్టి నిజం బీ

పామరజనులకు నిటు స్త్రీ, వ్యామోహఫలంబు తెలియఁబడ బోధించెన్.

శా. శ్రీ సాంగత్యము లోకులందరికీఁ తా డేమంటు కాదంచు, నా
భాసం బంచును, జ్ఞాను లద్ది విశువౌ భావించుటే శ్రేష్ఠమం
చీ సంసారపు సౌఖ్య మిట్టి దనుచుకొ, యేర్పాటుగకొ చూప హా!
హా! సీతాయని రాముఁ డార్చె, పరమాహ్లాదుండు శోకించునే?

మ. అని నీకప్పుడచెప్పితికొ మరచితే? అత్యంత సంకోచ వృ
త్తిని సీతాకృతిఁతాల్చి నీవు రఘుమూర్తికొ డాసి, రక్షోవిభుకొ
కనులం బ్రా మిదె వచ్చినాను సఖుఁడా! కన్గొమ్మనకొ నవ్వు రా
ముని సిగ్గింతయు దోప విన్ననగు మోముం బూనలేదే? సతీ.

క. నీ వెంతటి సీతవా? నా, కావంతయు తెలియు నెట్లు లంభోజాక్షి!
నేవింపుమ భావింపుమ, నా విభవ విశేష మని గనంబటచెఁగదా?

గీ. విశ్వరూప సందర్శన విహ్వలవయి, సర్వభవనమయుండును సర్వభూత
మయుఁడు సర్వాత్మకుండు బ్రహ్మాంబు రాము, నట్టెగని నీవు నిశ్చేష్ట వైతివికద!

ఆ. నేను నీకు డెల్పు నిజమైన రూపంబు, నపుడు నీవు చూచి యలరితికదె!

తనర రామునకు ప్రదక్షిణ మొగిచేసి, మగిడి యిట్లు లవగు మఱపు తగవె?

వ. అపుడు శ్రీరాముడు నిన్ను.

చ. ఎవతెవు? నీవు, ఏల నిటు లెవ్వరికై అరుదెంచితం, చహూ!

శివ! నిను బల్క, లజ్జ కడు చెందితి; వప్పు డదే స్థలంబు సా

భవ మహనీయ పట్టణ మభంగుర లీల చెలంగె, సంజ్ఞచే

మివులగ మేటి లజ్జ పురమే యన, సద్విభవాభిశోభమై.

సీ. పంచవటీనలి పటగు గౌతమ తీర్థమందు మాయామృగ మొందు నెందు
శ్రీరాముఁ భయముచే చెలగి వోయెనా? అట్టి, స్థలములు తేత్రరాజంబులయ్యె
మృగనూపురము పడి తగ దొరలిన చోట, నూపురంబను పురం బేపుమీరె!
చపలాక్షియైన యా విపరీత మృగము చ,చ్చిన యెడ చాపల్యమను పురమ్ము

ఆ. గాదనరై; రాతఁ గోదావరీతటిఁ, రామబాణ హతి కురంగ పతన
చిహ్న మిప్పటికిని జీర్ణంబుగాలేదు, వీనినెల్ల చూడు! విమలనేత్రి!

.. లక్ష్మణస్వామి పర్ణశాలకును చుట్టు, గీచినటువంటి గీత యేరై చరించె
ఇప్పటికిని సతీ! భూమి యెల్ల గుంట,యయ్యె నారావణుని పదన్యాస మచట!

క. ఖరదూషణాది యుద్ధ, స్ఫురణ జానకియు సుమిత్రసూతియు నే భూ
ధరగుహల డాగిరో? అట, పరగుదు రిప్పుడును శిలల పరమాకృతితోకొ.

ఆ. జ్ఞానులైనవారు కనుఁగొననేర్తురు, జ్ఞానదృష్టి! నిపుడు చాన! వారి
సతినమేతు రామచంద్రు లక్ష్మణమూర్తి, చెలగు భక్తి మివుల కొలిచిరేని.

- సీ. గౌతమీనదియందు క్రాలెడు నాపర్ల, శాలాసమీపమం దో లతాంగి !
రామతీర్థంబన రాజలు లక్ష్మణ, తీర్థ మనంబడి తేజరిల్లు !
ఈనాటికింగూడ ఏకొండపైని నీ, తారాములపుడు నిద్ర గయికొనిరా ?
ఆగిరి రామశయ్యాగిరి; యిపుడును, అచటి పచ్చిక పాస్సునను గమించు;
- గీ. ఇట్టి చిహ్నంబు లలరారు నీ స్థలములు, తేత్రరాజములై సుప్రసిద్ధిగాంచె !
వీని దర్శించు మాత్రనే విబుధు లతి కృ, తార్థతం జెందుచుండు యధార్థ మబల !

కబంధ ముక్తి

- ద్వి. ఆరామలక్ష్మణు లామీద నేగి, క్రూరరాక్షసపాళి కూలంగనేసి
స్వేచ్ఛావిహారులై చెలఁగు రక్కసుల, స్వచ్ఛమూర్తులఁకాగ చయ్యన నలిపి
వైకుంఠమున కంపి వరలిరి వార, లాకాననంబున అంతనె దీర్ఘ
యోజన విస్తీర్ణయుతబాహుఁడైన, భ్రాజిత కుక్షీవిభాసిత ముఖుని
ఆ కబంధునిచేత అటుపడి వాని, జోకఁకూల్చి శిరంబు చూచి లేకున్న
బాహుల నటికిరి పరమ సుతాత్ర, సాహసంబున నంతచచ్చె నతండు.
దివ్యరూపమునొంది తేజంబుమీఱ, భవ్యమూర్తిని రాము భజించి పల్కె
వెనుకనే గంధర్వవిభుఁడ నోరామ ! మునుపునే బ్రహ్మదేవునిఁ కొల్చి వరము
ఎవ్వరిచేత నే నెటు చావకుండ, మవ్వపు కూర్మిని మఱి కాంచినాఁడ
గర్వంబుచే కన్నుకానక యొక్క, ధూర్వహుఁ డగు ముని తొడరి హింసించి
ఆతని యొంటె మో మట్టె వీక్షించి, చేతముమై గేలి చేసిన కతన
ఈ రాక్షసాకృతి నేఁ జెందినాఁడ, ఓ రామ ! రక్షించితో రణభీమ !
అని తెల్పి నిలిచిన యాతనిఁ గాంచి, అను రామచంద్రుఁ డ త్యాశ్చర్యమంది.
- గీ. ఓయి! మేము ననేక మహోగ్ర వికృత, రాక్షసులఁ జూచినాము ధరాతలమున
శిరము పాదముల్లేని యీ చిత్రరూప, మెట్లు నీ కబ్బె? నన ఆతఁ డిట్లు లనియె.
- క. నే రాక్షసరూపమ్మున, శ్రీరామా ! ఇంద్రుఁ తరిమి చెనకితి నతనిఁ
వారక నాతఁడు వజ్రము,తో రయమున నన్ను కొట్టె తుత్తునియలుగఁ.
- గీ. ఎట్లు కొట్టినఁ చచ్చుట యెట్లు కల్లు? చావకుండ వరంబు నా సరసనుండ
అపుడు శిరము వజ్రఘాత విపులశక్తి, పొట్టలో చేరిపోయె నప్పుడును నేను.
- ఆ. కాళ్లతోడ నింద్రు కడఁగి ప్రవహరింప, నవియు పొట్టయందె యడగునట్లు
లిముడ గొట్టె, నపుడు నే బంతివలె భూమి, దొర్లుచుంటి, చాపు తీర్లులేక.
- గీ. అప్పు డింద్రుండు కరుణించి అట్టులయ్యు, యోజనము పొడవైన ఇ య్యుగ్రబాహు
లిచ్చి, వాని కందినవెల్లఁ దెచ్చి పొట్టనున్న నోటితో తిని భూమి నుండు మనియె.

క. ఇది నా కథ! ఇక మీ కథ! పదపడి యెఱిగింతు; ముందు మాతంగమునిం
దదుపరి శబరిం గందురు, అది విశదముగా నెఱుంగు నవనిజ జోడన్.

ఆ. దానివలన మీరు తప్పక జానకి, గూర్చితెలిసి యాపెఁ గూడుకొందు
రనుచు చెప్పి యేగ నత్యంతభక్తిమై, వందనములచేసి పొందుమీఱ.

శ్రీరామలక్ష్మణులు శబరికి ముక్తినిడి ఋష్యమూకాద్రి కేగుట

క. వారలు మాతంగమునిఁ గని, వారక శబరీసతీనివాసంబునకున్
చేరిరి తన్నారీమణి, శ్రీరాముని రాకకై నిరీక్షించు నొగిన్.

సీ. తియ్యని పండుల తిని చూచి రాముని, కవి యారగింప నెయ్యమున నుంచి
అర్ఘ్యపాద్యములిచ్చి ఆమీద సుఖముగా, నున్నయప్పుడు బల్కు సన్నతముగ
ఋష్యమూకాద్రిపై ఎనయును సుగ్రీవుఁ, డనుచర సహితుఁడై అతని సఖ్య
మున సీత వృత్తాంతమును వినగల్గుదు, కొను! వన్యఫలము లత్యనుపమాన!

ఆ. అనుచు భక్తిఁబల్కి, అంతట చితిచేర్చి, ముందు “పంప”గలదు నుండరోద
క ప్రపూర మందు గల్గు ఫలంబుల, నారగించి తేటనీరు గ్రోల.

క. తరువాత ఋష్యమూకపు, సరణి జనుఁడు ధన్యనైతి! చయ్యన మీ మీ
దరిశనమగుటను ఇక నే, నురికెద రామా! యటంచు నొగి బడె చితిలోన్.

గీ. దానిభక్తికిఁ గడుమెచ్చి తనివినపుడు, దివ్యవైకుంఠమున కంపి తేజరిలుచు
చెనకి పంపాసరోవరంబునకు నేగి, ఫలములం దిని సీర్గోలి పరమమైతి.

క. సీతాదేవిం దలచుచు, చేతముమై ఋష్యమూక క్షీతిధర మతి వి
ఖ్యాతిగ నెన్నుచు వచ్చుచు, సీతీరున నయ్యరణ్య మెలమిన్ తిరిగెన్.

గీ. పార్వతీ! నీకు నాచేత పరమ శ్రద్ధ, లక్ష్మణునితోడ సీతా విలక్షణుడగు
శ్రీరఘూత్తము నారణ్య చిత్రకథలు, చెప్పఁబడె లోకులకు భక్తి చెంగలింప.

క. అనిచెప్పిన విని పార్వతి, ఘనతర శ్రీరామచంద్రకథ యద్భుతమై
విన విన నింపై మది యదె, వినగోరున్ నాకు దాని వినిపింపు శివా!

వ. అని అవ్వలికథా వృత్తాంతం బెఱులయ్యె? నని అడిగిన నమ్మహాదేవుం డిట్లయె.

గ ద్య ము

ఇది శ్రీ బాలభారతీ ప్రసాద లబ్ధకవితా ధారేయ

పండిత చిలుకూరి శ్రీరామశాస్త్రి నామధేయ

ప్రణీత శ్రీమదాంధ్రానంద

రామా య నాం తర్గత

సార కాండస్థ

అరణ్యకాండము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ఆనంద రామాయణము

కిష్కింధ కాండము

ప్రథమ సర్గము

శ్రీరాముఁ డంతట చేతిలో ధనువు మూపున నంప పొది వ్రేల పుల్కుపుల్కు అటునిటు చూచుచు నా లక్ష్మణునితోడ, ఋష్యమూకాద్రికై యేగ వెడలి అటు వోవుచున్న, నప్పటుతర గిరిమీద, నున్న సుగ్రీవుండు నొయ్యఁ భీతిఁ జూచి మంత్రులతోడ యోచించి, యాంజనేయునితోడ నిట్లను మనలఁజంప

గీ. వాలి పంపున మనుజులు వచ్చుచున్న, వారు కాబోలు! ధనువులఁబట్టి వేగ నీవు వటురూపమున నేగి, నిఖిలవార్త, లెఱిగి, సంజ్ఞసేయుము! మేము గురుతుఁగొనఁగ!

ఆ. వారి యింగితంబు వఱలిన మంచిదై, నగుమొగంబు మీఱ నున్న గనుమ ! లేకయున్న మిగుల భీకరముఖుఁడవై, తనువుఁ బెంపు మపుడ ! తరలుదేము.

శ్రీరామలక్ష్మణులను ఆంజనేయుఁడు ఋష్యమూకమునకు తీసికొనిపోవుట

మ. అని ప్రేరేచిన వాయుపుత్రుఁ డమలుండై బ్రాహ్మణాకారముం గొని శ్రీరాము నమస్కరించి, ఘనులున్ కోదండ పాణుల్ జగ మ్మును మోహమ్మునఁ గొల్పఁజాలెడి స్వరూపుల్ మీర లెవ్వార? లీ వని కేలా చనుదెంచినా? రనుచు సదృశిం బ్రశంసించినన్.

చ. అది విని లక్ష్మణుండు గత మంతయు చక్కగఁ దెల్పి, యొక్క భో యది శబరీసునామక ! ప్రియంబునఁ జెప్పగ వాలి తమ్ముతోన్ ముదముగ నేస్తముం గొనెడి బుద్ధిని వచ్చితిమన్న, నాతఁడుం గదిసి నిజస్వరూపమును, క్రమ్మఱ వారలతోడ నిట్లనున్.

క. అయ్యా ! వారలు గిరిగల, రియ్యెడ నే, వారిబంట; నెక్కుడు నాపై చయ్యన వారలఁ జేర్చెద, నెయ్యము మీ మాటలందు నెలకొను మివులన్.

ఆ. అనుచు మూపులందు నారూఢుల నొనర్చి, రామ లక్ష్మణులను రయముమీఱ కొండపైన నున్న కోతులగుంపులో, నిముషమాత్రముననె నిలిపి మ్రొక్కె.

- గీ. చెట్లనీడల మివుల నాసీనులైన, కవుల సన్నిధి శ్రీరామ కథనమెల్ల
అంజనేయుడు సుగ్రీవుడది యెఱుంగఁ, బల్కి, రపు డగ్నిహోత్రము బ్రజ్వలించి.
క. సుగ్రీవుడు శ్రీరాముని, యగ్రభాగమందు నిలచి యగ్ని ముఖమునఁ
ఉగ్రమగు దీక్షఁగొని సమ, నుగ్రహముం గోరి నిలిచె నూత్తోజ్వలుండై.

శ్రీరామసుగ్రీవ సఖ్యసంభాషణము

- గీ. రామ సుగ్రీవు లపుడు పరస్పరంబు, ప్రేమసాలింగనమొనర్చి శ్రీఃజెలగిరి
అంత సుగ్రీవుఁ డొకరెమ్మ నాసనముగ, విఱచివైచిన శ్రీరాముఁ డురుముదమున.
శా. ఆసీనుండయె, నంత నందరును సౌఖ్యాసీనులైయుండి, ర
ష్ట్ర సుగ్రీవునితోడ లక్ష్మణుఁడు నెయ్యంబొప్ప నాద్యంతమున్
శ్రీసీతాహరణంబు, నందులకు నైచేయంగ నుంకించు నిం
పా సహాయము, నెల్ల జెప్ప విని; యొయ్యంబల్కు సుగ్రీవుఁడున్.
వ. మిత్రమా! మదీయ వృత్తాంతంబు కొంత విస్తరింతు నింత సావధాన స్వాంతులరై
వినుం డని యి ట్లుపక్రమించి చెప్పందొడంగె.
సీ. మునుపు నే వాలితో ననుభవించిన స్థితి, చెప్పెద వినుఁడు నా తప్పుఁ గనుఁడు
మయపుత్రుఁ డొకఁడు దుర్మనుడై మదీయ కి,క్కింధకు వచ్చి మిక్కిలి మదించి
ఆర్భాట మొనరించి అన్నయా వాలిని, పిలిచిన నాతండు వెలికివచ్చి
తన పిడికిలితోడ ఘనముగా నొక మొట్టు, మొట్టిన తల గింగ్రువెట్ట నతఁడు
గీ. తన గుహకుచేరఁ బరువిడె, ననుజఁ డతని, వెంబడించె నే నాతని వెంబడించి
పోతి; గుహలోన జొరఁబడి పోయె నన్న, అతఁడు వచ్చెడుదన్క న న్నచట నిల్చి.
ఉ. నే నటనుంటి; నొక్కనెల నిండె; గుహ ముఖమందు నుండి కం
పూనిన రక్తమాంసములు పొంపిరి వోవగవచ్చె, నే భయ
మూనితి నన్న రాక్షసుని యుజ్వలశక్తికి తాళలేక స్రా
ణా నిలముల్ దొరంగెనని, యాతఁడు నాపయి వచ్చునంచొగిన్.
క. రాక్షసుని దారిగట్టగా తొడరి నేను, ఒక్క ఘోరశిలం దెచ్చి యుంచినాడ
ర్కమున నంత వేగవంతు, లనగ కిక్కింధ ముట్టడి నపుడ వింటి.

న వచ్చి చేరితిని ఆవేశమునన్; నన్నటం
సారిపోయి, రటుపై కష్టము! నామంత్రులున్
న విన్నాఁడెంబుగా నిల్చి, రం
స రౌద్రస్ఫూర్తిమై నుగ్రుండై.

క. మాయన్న గుహకుని శిలనిడి, పాయక తన రాజ్యమేలు పాపిష్ఠుని న
న్నాయత కరపాదంబుల, నాయువెడలఁ బాయఁదన్ని యవ్వలి కిడ్చెన్.

గీ. ఎల్ల లోకంబులందున నెవ్వఁడేని, వీని హీనుని సుగ్రీవు వెనుకవైచి
ప్రొచువారలు నాచేత పోవఁగలరు, స్వర్గభూముల రంభను సంగమింప.

క. అని చాటఁబంపె లోకము,లను నాతని భీతిఁ తిరిగి లలి నీ నగముం
గని యాశ్రయించినాఁడను, కన నాతఁడు దీని నెక్కఁ కడఁగడ్డుకానఁ.

వ. అనిన సర్వలోకంబుల నవలీల సంచరింపఁగల నీ సోదరుం డీ పర్వతంబువయి కేల
రాజాలఁడని ప్రశ్నించిన లక్ష్మణమూర్తిం గని యక్కపికుల శేఖరుం డిట్లనియె.

సీ. అది యిట్లు; దుందుభి యను దైత్యుఁ డుగ్రమహా, మహిషరూపముఁ దాల్చి మాపురమ్ము
నడిరేయి వచ్చి యన్నను యుద్ధమున కయి, యపుడ పిల్వంగ నా యన్నవచ్చి
వాని కొమ్ముల చేతఁబట్టి తలంజీల్చి, యూచి నేలకు కొట్టె నుగ్రుడగుచు
రాముఁడా ! ఆ తల రయముమీఱఁగవచ్చి, యీ ఋష్యమూకుని యెడఁదఁ బడియె

గీ. మీద నెత్తురువాన స్రవించఁ కనలి, యా ముని శపించి పలికె నా యన్నకలమిఁ
ఎవ్వఁ డీ రాక్షసుని నిట్లు ద్రెవ్వనేసె, వాఁ డిటకు వచ్చినను మృత్యు వాతఁబడుత!

వ. అని శపియించె.

క. అది మొదలు వాలి తానిట, పదమిడఁ డది యెఱిఁగి యిచటఁ బడితిని యుసురుల్
పదిలపడె, నీకు నేఁ జెప్పెదను ప్రతినఁజేసి నన్ను విను మేమటకన్.

గీ. నీతఁ త్వరలోనతెచ్చి యిచ్చెదను నీకు, అన్నబారిని పడకుండ నన్నుబ్రోవు
రావణుఁడు కొనిపోవ నీరామ నేను, గగనమునఁ జూచినాఁడ నిక్కంబు రామ !

గీ. ఆమె యుత్తరీయంబున నంటఁగట్టి, మమ్ముఁ గనివైచె నీ భూషణమ్ము లివిగొ !
చూడు మని రామచంద్రుని సారిదిమ్రోల, నిడిన చూచి శ్రీరాముఁడు నుడివెనిట్లు.

గీ. లక్ష్మణా ! నీవుచూడుమా ! లక్ష్మ్యబుద్ధి ! యివి యవనిజాత భూషణ లవునో యేమొ ?
అనిన రఘునాథ ! ఎఱుఁగ నేనన్నినగల, కాని పాదాంగుళీయమా దీనిఁదక్క !

గీ. నిత్యపాదాభివందన నియతి నేను, గుర్తువట్టితి దీని నిక్కువము రామ !
వదినె పాదాంగుళంబులఁ బాదలు నిద్ది, జౌను ! నిజమని లక్ష్మణుం డూని పలికె.

క. అని యిట్లు లక్ష్మణుఁడు చెప్పిన పలుకుల కలరి నీత విధము తెలిసె నం
చనితరదుర్లభసంతస, మునుఁ జెంది రఘూత్తముండు మునుకొని యంతఁ.

శా. ఓ సుగ్రీవ ! భయంబు దక్కు మిక నిన్నొప్పార కిష్కింధ నిం
పా సింహాసనమందు కూరిమిమెయిన్ పట్టాభిషేకంబొగిన్

చేసేదే నిజమంచు నమ్ము! మిక దోషి వాలి నీ సోదరుణ్
నే సంహార మొనర్చుమాట నిజమా! నిక్కంబు కీశాధిపా!

మ. అన సుగ్రీవుఁడు వాలి బాహుబలమత్యంతంబు; మీ అద్ది క
న్గొనకే యూరిక రిత్తప్రజ్ఞ వలుకం, గొండంత సంతోషముం
గనఁగాఁగల్గుదు నెట్లు? యోజన మహాగంభీర మీ దుందుభీ
తనువు మాపురినుండి యీడఁ బడమొత్త ప్రజ్ఞ సామాన్యమే?

క. రామా! యీదుందుభి తను, వే మాత్రము దూరమునకు నేయఁగలుగుదో?
మేము కని నీవు సోదరు, నీమెయిఁ గెల్చెదవా లేదో? యెఱిఁగింతు మనఁ.

శ్రీరాముఁడు సుగ్రీవునికి నమ్మకము నిచ్చుట

వ. మోమున చిరునవ్వు దొఱంగ నవలీల శ్రీరామచంద్రుఁడు.

శా. పాదాంగుష్ఠము చేతఁ గీటిన మహా పాపిష్ఠుఁ డా దుందుభుణ్
ఆ దేహమ్ము పడేను యోజనము ల య్యాకాశమార్గంబునఁ
మీదై క్రిందవడఁ, కనుంగొనియు స్వామీ! యెన్నినాళ్ళయ్యెనో?
యీదేహంబు కృశించె యెండలకు కాదేని సుసాధ్యంబుకో?

మ. అనువయ్యో ఎటులేని; దేహబలమి ట్లంగీకృతంబయ్యె; నా
యనుజుం డదృఢ ప్రజ్ఞవాఁడు ధనుషవ్యాపారముం దీవు నీ
ఘనతాళంబుల సప్తకంబు నొక జ్యాఘాతంబున న్నేయుచో
నిను నమ్మందగు వాలిగల్తు వనుచు నిక్కంబు శ్రీరాముఁడా.

ఆ. అనిన రామచంద్రుఁ డనుజునిపాదము, తనదు బొటనవ్రేల తడివినంత
సర్ప దేహమందు చక్రమాకారంబు, నొందియున్న చెట్టు లొందె జక్క.

వ. శేషుండగు లక్ష్మణుండన్న సన్నయెఱింగి తనయంశజుండగు పన్నగంబునకు సన్నయిశ
నతండు మెలికలువాయ తనదేహంబును చక్క నిగుడ్పు.

ఆ. ఒక్క బాణమేసి నెక్కిని రాముండు, సప్తతాళములను సరిగ నఱికె
దానిగాంచి కపి ముదంబున నిట్లను, నింత వాడ వనుచు నెఱుంగరామ!

గీ. ఐన నింకొక సందియ మందె మనము, మునుపు శివునిచే కశ్యపముని గడించి
నట్టి రిపుబల విధ్వంసియైన మాల, యింద్రున కొసంగ నది వాలి కిచ్చె నతఁడు.

గీ. దాని ధరియింప నెదిరించువాని బలము, లోని యర్థంబు క్రన్నన లుప్తమాను
అటుల శత్రువు దుర్బలుండైన వాలి, వాని వధియించితీరు నవారితముగ.

ఉ. దీనికి నేమిసేయు టని దెల్పిన, రాముఁడు సర్పరాజు నుం
బూనికఁకాంచి పల్కు, నిను ప్రోచెద! మేలుతలంచి వాలి ప

టూనికి పోయి, మాలిక నెత్తెనను కైకొని రమ్మటన్న, న
త్తెన శుభం బటంచు గడియన్ ఉరగం బొగి మాలండెచ్చినన్.

ఆ. నీకు శాపము క్తి నే ప్రసాదించితి, దీని నెప్పటల్ల దేవవిభున
కిచ్చి మనుము సుఖత! సచ్చరితంబుగా, ననిన సర్పరాజు చనియె దివికి.

వ. సుగ్రీవుండును రామా! యీ సర్పవృత్తాంతం బెఱుంగుదే? ఒకపరి మాయన్న
ఇవ్వర్వతగుహం దాశఫలంబులఁ దాచిన, నీ యురగం బపహరించి సప్తతాళఫలం
బుల మెసవె. అదిగని మాయన్న కనలి అవి నీ శరీరంబున వృక్షంబులగుఁగాత! మని
శపియించిన, నవి తక్షణంబ దాని శరీరంబున న్మొలచె, నప్పు డప్పాపరేడు కపిరేనికి
ఈ సప్తతాళముల నొక్కుమ్మడి భేదించు వానిచే నీకు మృతి కలుగుఁగాత! మని
ప్రతిశాపించిచ్చె, రామా! నీ వివుడు సప్తతాళ ప్రభేదనంబు గావించితివి, కాన
తప్పక వాల్సంహరణంబుఁ గావించువని సంతసంబున నను సుగ్రీవునకు తడవేల!
కిష్కింధకు ప్రయాణంబు కమ్మని శ్రీరాముండు పలుక, వారెల్లను కిష్కింధకు
తక్షణంబ ప్రయాణంబై చని రంత సుగ్రీవుండు.

గీ. సింహనాదం బొనర్చె కిష్కింధ పొంత, దాని విని ఉగ్రుడై వాలి దర్పమొప్ప
ప్రాత గాయము లెల్లను పాసె నటర?, మరల వచ్చితి సుగ్రీవ మఱపుకల్గి.

వాలిసంహారము

క. అని రోషభీషణుండయి, చెనకెన్ సుగ్రీవుఁ వాలి చెప్పగనేలా?
మునుపటికన్న ఘనంబగు, పెనుముష్టిప్రహరణముల భీతునిఁచేసెన్.

క. కడు బడలిన సుగ్రీవుం, డడలుచు వెన్నిచ్చి పారి యను రామునితో
కడుమంచి చేసినాడవు, జడతన్ నేనన్నచేత చాఁజూచెదవే?

శా. ఏమో! నాకు సహాయమిత్తువని నిన్నెంతో కడున్ నమ్మి సం
గ్రామంబుం బొనరింప నేగితిని, వేడ్కన్ చంపు రామా! యన్
రాముం డొప్పుగఁ పల్కె నోకపివరా! రామున్ మృషావాదిగా
నేమీ తల్పెదె? మీ స్వరూపముల సుతే భేదముం గానమిన్.

మ. చను ప్రామాదికమై మదీయ శరమొచన్ రాని యుద్వేగతన్
నినె తాకన్, విఫలంబు కార్యమని నే నిందాకగా వేచితిన్;
జను మిప్పట్టున పుష్పమాల మెడన్ సంధించి యొక్కుమ్మడిన్
చేన నీ భ్రాత వికుంతమాన్ శర మిదే సంధించి పోకార్చెడన్.

మ. అనినన్ లక్ష్మణుఁ డొక్క మాలికను నెయ్యం బొప్ప సుగ్రీవునిం
ఘనకంఠమ్మున వైచె, నాతఁ డతిశీఘ్రుండేగి యవ్వాలినిం

ఘన సంభవణ కంఠుడై పిలచె సంగ్రామంబు కాంక్షించి, యా
తని నారీమణి తార యిట్టు లనియెన్ తత్త్వంబు నూహింపుమా !

- గీ. నిన్న నీచేత దెబ్బల నెన్నియేని, తినిన నీసోదరుడు నేడు చెనకి యుద్ధ
మునకు రమ్మని పిలుచుట కనగ నాకు, ఏదియో ? బలమందెనం చెఱిగొంటి.
- గీ. అంగదునివల్ల వింటి నీ యనుజుఁ డిపుడు, రామ సాహాయ్యమున వచ్చె రణమునేయ
కాకపోయిన నతనికిఁ కలదె గుండె, నాథ ! యుద్ధము నేయమి నా మతంబు.
- ఆ. పోయి రామచరణమును శరణముఁ జెంది, తమ్ముఁ గౌరవించి తెమ్ము వేగ
యావరాజ్యమునకు నాతని పట్టంబు, కట్టుఁ డట్టులైనఁ గందు సుఖము.
- క. అని తార పలుకు పలుకుల, విని వాలి హసించి, యేల భీతిల సతి ! రా
ముని నెఱుంగుదు నే నారా, యఁబడని నా మృతియుఁ గలదు ఆతని చేతక.
- ఉ. ఆతనిచేత నే మృతుఁడనై కనెదన్ కడు పుణ్యలోకముల్
ప్రీతిని నీవు నా యనుజుఁ ప్రేమ భజింపుము, అట్టులొటచే
నాతని భార్యఁ బొందిన మహా కలుషంబు ననుం గలంచ దీ
చేతనె నాదు మాలిక నసించె కృతార్థుడ నాదు కోమలీ !
- గీ. అని సమాధానముం జెప్పి అనికి వెడలె, పెక్కు లుత్పాతములు కనుపింప నతఁడు
చూచి సంతోషమంది యథోచితముగ, చేసె యుద్ధంబు సుగ్రీవుఁ జెనకి మగిడి.
- ఉ. అప్పుడు మ్రాకుచాటున రయంబుగ నిల్చిన రాముఁ డొక్క సాం
పొప్పు మహాగ్రబాణమున నొయ్యన వాలినిఁ గూలనేసె, న
ష్టపైనుకోఁతినాతి అకటా ! యని దుఃఖము నొందె; వాలి తా
చెప్పఁదొడంగె రామునకు చెట్టుల చాటున నున్న వానికిన్.
- ఆ. మ్రాకుచాటునుండి మగటిమిలేక నా, యెదను కూల్చినాఁడ విదియు ఘనమె ?
కీర్తి నాకును నపకీర్తి నీకును కల్గె, ఏల చంపితివు ఏది తప్పు ?
- వ. అనిన కపింధుం గని శ్రీరామచంద్రుం డిట్టులనియె.
- క. నీవు రుమాలోలుడవై, కావరమున సుంతయేని కన్నుఁ గనక సు
గ్రీవుని నీతమ్ముని నిటు, చావ మోదులెల్ల తప్పునంగతి కాదే ?
- గీ. నీవు రుమ నెట్టు లటులె సుగ్రీవుఁ డొందుఁ, గాత నా యాజ్ఞ నీ భార్య కరమువట్టి;
మీ కులమ్మున కిదియే మేలుగూర్చి, నెగడుఁగాత ! ఆచారమై నిశ్చయముగ !
- శ్రీరాముడు వాలికి భవిష్యజ్ఞము నెఱింగించుట
- క. ఐన దురాచారుడ వీ, వేను నిన్ను చంపుటన్ ప్రవిమల మహా సా
ఖ్యానూన పదముఁ గందువు, మానక నీ చేత నేను మడయఁగ వలయున్.

గీ. ద్వాప రాంతమునందు ప్రభాసమునను, నీవు బోయవై బాణము వైవ నాదు
కృష్ణ దివ్యావతార నిష్క్రమితి చెలంగు, వాలి! నీవు చేసినపని వట్టి తప్పు.

క. ఈ కారణమున నివ్వధి, నీకు మరణమయ్యె! తదుపరిఁ చెందుదుగా
వైకుంఠము, దిగు లుడుగుము, ప్రాకృత కర్మంబు తప్ప బ్రహ్మతరంచే?

క. అని పల్క మరల మర్కట, మను రామా! నీవు మొదట అడిగిన నన్నుఁ
క్షణమున రావణుతోడత, వనిత సీత నిటకుఁ దెచ్చువాడను కానే?

గీ. ఐన దానికి చింతింప నగునె లాభ? మంగదుని మాత్ర మోము రామా! యటంచు
మ్రొక్కి రాముని మోముపైఁ జక్క, చూడ్కి, నిల్చి నిష్ఠమై యూపిరి నిలిపివైచె.

క. శ్రీరాముఁ డంగదునిచే, పారతాకిక క్రియల వివరముగ విధిగా
కూరిమిచే చేయించెన్, శ్రీరాముని వంటి ప్రభుఁడు ఖీతిలోఁ గలఁడే.

సుగ్రీవునికి క్షపిరాజ్యము నిచ్చుట

సీ. పిదప శ్రీరాముఁడు ముదమున సుగ్రీవు, రాజ్యమేలింప త్వరన్ వహించి
లక్ష్మణమూర్తిచే నా క్షణంబునఁ స్త్రీతి, నాతని రాజుగా నానతిచ్చి
వార్షికమాసముల్ వాఱక పురమున, తా ముండు పెంతయు తగదటంచు
ఆ ప్రవర్ణణగిరియందలి కడు పత్ర, పుష్పశోభితమగు భూరుహములు

గీ. స్ఫటిక శిలలును వేదికల్ జతపరచిన, చందమున నొప్పు నొక గుహ చేక్కఁబఱచి
నాల్గమాసము లట నుండ నవ్యమైన, వనిత సీతావియోగతాపమ్ముతోడ.

సీ. ఒకనాఁడు లక్ష్మణుం డొనర స్నానముచేసి, శ్రీరామునికాంఛె సీతతోడ
సాత్వికి యీ సీత సౌమిత్రి మ్రొక్కిన, కని రాము నంకమందున నడంగె
సీతావియోగ మీ స్థితి నుండ శ్రీరామ, చంద్రున; కచట నిస్తంద్రుడగుచు
సుగ్రీవుఁ డేలె యశోమతి కిష్కింధఁ, హనుమంతుఁ డొప్పు దోహదమొనర్చ

గీ. నేటికి ప్రహర్షణమ్మున నూటియైన, రామలక్ష్మణ తీర్థముల్ రమణ నొప్పు
అంత శరదాగమమున నత్యంత కోపమూర్తియై యను శ్రీరామమూర్తి కడక.

శ్రీరాముని సీతా విరహ విశేషము

గీ. లక్ష్మణా! యెంత తడవు శిలానివాస, మీ నిరీక్షణ మీ వియోగానలంబు
శాంతి నొందుట యికలేదె? చేసుము పల్కు, మిపుడు సుగ్రీవుతోడ నా విపులవార్త.

గీ. లక్ష్మణుఁడు చేని వానరులక మహోగ్ర, కోపదృష్టిని ఝళిపింప భూపుఁ డెఱిగి
తత భయభ్రాంతుఁడై సమాధానపరుప, అంజనేయుని పంపె నత్యంత భక్తి.

క. ఆతఁడు లక్ష్మణమూర్తికి, చేతోమోదంబుగా, నుచితభాషణముల్
స్త్రీఁ వినిపించి పురమున, కేతెంచుఁ డటంచు మ్రొక్కి నెంతయు భక్తి.

వ. అంతలో సుగ్రీవుండు

శా. తారం బంపెను కోపశాంతి పరుషణ, తారామహాదేవియు
చేరంబోయి సుమిత్రసూతుఁ గని యో శ్రీరామచంద్రానుజా!
మీరుం గోపము చెంద మా బ్రతుకులున్ మే మెంత? సైన్యంబులిం
పై రాజ్యలై కడంగుటే తడవు దేవా! మమ్ము రక్షింపుఁడా!

- క. అని మృదుమధురంబులగు వ,చనముల చేబట్టి వేగ సామిత్రిని తా
కొనియేగె రాజగృహమున, కనితర సౌఖ్యమున నున్న యక్కపి కడకున్.
- గీ. వీరమున నుండి లేచి సంభీతుఁ డగుచు, మన్ననలనేయు సుగ్రీవు మగిడి కాంచి
రాము మఱచితివే? వాలి ప్రాణములను, కొన్న బాణంబు లట్టులే యున్న వింక!
- గీ. జాగ్రత సుమా! యటంచును సాహసమున, క్రూరముగ నొక్కిచెప్పిన భీరుఁ డగుచు
వేళ్లు నలుపుచునున్న సుగ్రీవుఁ కాంచి, లక్ష్మణునిఁజూచి మారుతి లలివచించు.
- గీ. ఇంత యాగ్రహమేల? మే మెల్లపుడును, రామకార్యమునందు జాగ్రత వహింతు
మనఘ! మాకు మరుపెక్కడ నయ్య! యిపుడు, శౌరవింపు సుగ్రీవు సత్కారగరిమ.

శ్రీరామునివద్దకు సుగ్రీవుఁడు సేనలతోవచ్చి చేరుట

- గీ. లక్ష్మణుని శాంతునొసరించి లలిని సర్వ, కపి మహాసైన్యములతోడ కలసి వారు
రాఘవుని సమీపించి శ్రీరామచంద్ర!, కనుమిదే సైన్యమిపుడ సంగరముఁగోరు.
- గీ. ఈ మహాసైన్యమును కను మెంత కలదో?, ఇందు సేనాపతులు పదునెనిమిదైన
పద్మసంఖ్యాకులున్నారు పఱగ వీరి, కిపుడు సీతజాడకు నెల వియ్యవలయు.
- క. అని యన్ని దిక్కులకు పంపెను వానరముఖ్యులను, ప్రవీణత సీతం
గని రాగ; నందు దక్షిణమున కనుటకు పంపె నందు ముఖ్యులఁగడఁకన్.

కవులను, సుగ్రీవుఁడు సీతాన్వేషణకై పంపించుట

- నీ. అంగద జాంబవ దాంజనేయ సుమేధ, నల మైంద శబర ముఖ్యులనుఁగూర్చి
ఒక నెలలోపల నొకవేళ నెఱిగి రా, కున్న ప్రాణములిక సున్న యనుచు
చండశాసనము నుద్దండలీల నశేష, కపిజనంబులకిచ్చి కడకఁబంపె
అంత శ్రీరాముఁ డత్యంతాదరముతోడ, తనచేతి ముద్రిక ధన్యమూర్తి
- గీ. ఆంజనేయున కిచ్చి ముఖ్యముగ దీని, సీత కప్పగింపుము! నీకు చెప్పుచుంటి
నెఱిఁగొనుము నాదు మంత్రము నియతి దీని, జపమునేయుము! కను! కార్యసాధనంబు.
- గీ. అని మహాప్రీతి నాంజనేయుని ననేక, విధములుగ దీవనముచేసి వెడలు మనియె!
అట్టి మంత్రము లక్షమార్గనియె మారు, తాత్పర్యంబు లక్షమార్గు నెయ్యమున ప్రాసె.

- క. ఇదిగాక చిత్రకూటా, స్పదుడగు రాముండు భూమిజకు చెక్కిల్లన్
నుదుటను పత్రావళిగా, ముదమున తిలకమిడినట్టి ముచ్చటలెల్లన్.
- ఆ. కడురహస్యములను కడకొని యెఱిగి (శ్రీ), రామువలన వాయుభీమబలుఁడు
తనర రామునకు ప్రదక్షిణ వినతుఁడై, కపులతోడ వెడలె కడుముదమున.
- ఉ. తక్కినవారు దిక్కులను తప్పకచూచి ధరాత్మజాత యా
చక్కిని లేదటంచు, పెలుచన్ పదిరోజులలోన వచ్చి; రీ
దక్కిన మేగువానరులు దర్పముమీఱగ నాకసంబునం
దెక్కి బిరాననేగుచు ననేకుల రాక్షసులన్ వధించుచున్.

హేమాపురమున కపులు దారిఁగానక చిక్కువడుట

చ. ఒక గుహనుండి నీరముల నొయ్యనఁ గ్రోలిన యట్టి సిక్తమా
మొకములు గల్గు రాక్షసులు పొల్పుగ వచ్చుటఁ కాంచి, డప్పిచే
తికమక నొందియుంట దగఁ దీర్పగ వారలు దాన నేగి; వా
రిక నిక పోవపోవ పదునెన్నిది వాసరముల్ గతించినన్.

ఉ. ఆ గుహలోని చీకటి నె యట్టిట సైగన పోయిపోయి, యిం
పా గృహరాజముం గనిరి పచ్చలు రత్నము లొప్పు దానిలో
యోగిని నొక్కతెం గనిరి, యోగ్యశుభాంగి నదేక్షణంబు వా
రా గరితన్ గుఱించి యెవరమ్మరొ ? నీ వని పృచ్ఛ సేయగన్.

వ. అ వ్యధూటీ రత్నం బాటంకంబులేక పాటవంబున నిట్లనియె.

సీ. వినుము ! హేమ యనంగ విశ్వకర్మ తనూజ, తన నృత్యమున నీశ్వరినిఁ గరంచి
యీ పురమ్మును వర మేర్పఱుఁ గొని యిట, చిరకాలవాసమ్ము చేసి పిదప
పోవుచు నా తోడ పొలుపార వచియించె, నీ వీ గృహమ్మున నిలచియుండి
రామాగమనమును ప్రేమఁ ప్రతీక్షింపు, మా మహనీయుని రాముఁ గొలిచి

గీ. ధన్యమానసవై రమ్ము ! తరలి యనుచు, తనర దివమున కేగె, రాముని చెలంగి
ఏనుఁగనుఁగొందు నాపేరు నెరుగఁదలఁప, నను స్వయంప్రభయంద్రు వానరులెఱుగుడు.

క. నే నేమి మీకు సాయము, చేనోపుదు ? చెప్పుఁ డనుచు చిత్రమధురతా
(శ్రీ) నిలయములగు పలుకుల, పూని వచించిన లతాంగి పొడఁ గని కపులున్.

గీ. తల్లి ! శుభమగు నీకు సంతసము కల్గె, నీదు పల్కుల, మేము జనెదము నీత
జాడఁ గనుగొన; (శ్రీ)రామచంద్రకార్యముననెతడవయ్యె ! మేమీ గుహనఁబడుటను.

క. మము వెలుపట తృటిఁ జేర్చుట, తమరు మాకు చేయలేనిన దండి సహాయం
బమ ! యనిన నామె యొక్క షణ్మునన్ వానరుల బయలునన్ బడవైచెన్.

వ. మరియు నుదక ప్రదానాది సత్కారంబులఁ కావించె నంత.

సీ. కన్నులు చీకటుల్ గ్రమ్మగా మనలకు, దారి గానక కొంత తడవు చేనియె!
గుహలోననే; వృథా బహుకాలముగఁగించె, నయయో! యటంచు క్రించేయిరి కొండ
తా రామునేవలె నట్టె ప్రాణంబిచ్చె, నా జటాయువని పెల్లనడివారు
ధన్య మాతని జీవితమ్ము ధన్యము మన, మింతవారలమయి యింతయైన

గీ. ఏమిలాభము? పక్షితో నీడువచ్చు, రామకార్య పరత్వనిర్వహణశక్తి
కల్గదయ్యె; వృథాజన్మ కలిగె మనకు, కటకటా! యేమి లాభమీ కపులు బ్రదికి.

గీ. యిత తిరిగితి మింతకు యీవడువున, నీతయున్నదఁ జాడయే చేతమలర
చెప్పువారతె లేరైరి చెనకి చీవ, కేల బ్రదుకుట? మగిడి యింకెటకు చనుట.

గీ. అనుచు కపివరులెల్ల దుఃఖాత్తులగుచు, చెలఁగి స్రాయోపవేశముచేసి చత్తు
మనుచు దర్భల పఱచి దక్షిణ సముద్ర, తీరమునున్న యిసుకపైఁ జేరియున్న.

సంపాతికపులకు సీతావృత్తాంతముచెప్పి రెక్కలుమొలచి చనుట

గీ. అచ్చటనె యున్న సంపాతి యనుజుడౌ జ, టాయువనుపేరు విని చావటంచు విని ర
యంబుమీఱగ వారి ప్రాణంబు కొనెడు, నాగ్రహంబున వచ్చె దుష్టాత్ము లనుచు.

ఆ. వచ్చి వారి వలన మెచ్చు గుణంబుల, చచ్చినట్టి యనుజ సంస్థుతియును
అర్హమైన వార్త నటువిని తా జలాం, జలి యొసంగె వాని కలఘుప్రేమ.

ఆ. ఇచ్చి కపుల నృత్త మెల్ల నెఱింగి మీ, రేల చావజాతురింత మాత్ర ?
నూరుయోజనముల దూరము సంద్రము, దాట లంక కలదు దానియందు.

గీ. నీతయున్న దశోకముచెంత రావణాసురుని పుష్పవాటికోద్యానమందు
చూడఁగల్గిన నిప్పుడ చూచిరండు, నాకు లేవు రెక్కలు నే జనంగ ననిన.

సీ. నీ పర్ణములులేని లోపమెట్లయ్యె? నం, చడిగిన సంపాతి యనియె కపుల
కేసుచు నాతమ్ముఁ డూని పంతము వట్టి, సూర్యుని ముట్టగా చూడ నొకట
నేను పైన జటాయువో నిమ్నతముగ దా, దావు సూర్యునిజేర దగ్ధమయ్యె
పైననుండుటను నా పర్ణమ్ము లంతట, భూమిస్థలిని పడిపోయినాడ!

గీ. రెక్కలున్న నాతమ్ముఁ డేదిక్కు చనెనొ?, నాటినుండియు నిక్కము నేటిదనుక
వాని వార్తలే లేవు మీవలన వింటి, నపుడ నాకు రెక్కలులేని యార్తికల్గె.

ఉ. అప్పుడు హానిచంద్రుఁ డొకఁ డచ్చట బిట్టు తపంబు సేయుచున్
చొప్పడె, నమ్మహామహుఁడు సూరిజనుం డతనిన్ ముదంబునన్
గొప్పగ మ్రొక్కి, నా కథ నకుంతితభక్తిని విన్నవింపగా
నవ్వురుపోత్తముం డనియె నయ్యెడ పూర్ణకృపాసముద్రుడై.

ఆ. సీతవార్త కవులచెంగట నెప్పుడు, చెప్పగలు నపుడు తప్పకుండ
నీదు భవ్య పర్ణ నివహంబు వచ్చును, అనుచు మెచ్చి పలికె నందువలన.

మ. ఇవిగో! మెత్తని రెక్క లిప్పు డిపుడే యేపార రాసాగె, నే
నవలోకించెద రావణాసురుని యుద్యానంబునన్ దూర దృ
క్కవుటన్ సీతను, భీతియేల? నని వేగన్ పైకి ఆకాశ మ
ధ్వవకాశమ్మున కేగి సీతఁ గని నెయ్యం బొప్పఁగా నిట్లనున్.

గీ. సీత భద్రముగా నివసించె రావణాసురుని పుష్పవాటి కోద్యానమందు
మీరు చింతింప పనిలేదు మేలె కలుఁగు, నేను మున్న యెఱుంగుదు నీ నిజంబు.

గీ. రావణుఁడు సీత గైకొని పోవునపుడె, చూచి నా పట్టి వచియింప, కాచి తల్లి
యైన సీతమ్మ దేక యజ్ఞానమతిని! ఛీ దురాత్మ! వచింపగా చేరినావె?

మ. అని నే నాతని కోపగింప నపు డయ్యా! పోయె, నీ నాటికిం
గనరాఁ డెచ్చటి కేగెనో? యనుచు వేగన్ పోయె సంపాతి, దా
నిని విన్నట్టి కపీశులెల్ల జలధిన్ నిర్వక్రమా శక్తి దా
టను నెవ్వారలు శక్తివంతు లిక జాడ ల్వచ్చెనం చార్తులె.

క. నీ వెంత దూకఁగలవన, నీ వెంతగ దూకఁగలవు నీవెం తనుచున్
ఆవంతయైన కార్యము, చేవ నెఱుఁగకుండ బల్కు చెయిదిం గనుచున్.

గీ. దూరమునఁ కూరుచుండె సమీరనూతి, ఒక్కఁడును చెప్పరే! శతయోజనముల
జలధి లంఘింపఁగలమని జాంబవంతుఁ, డప్పుడను, కపివరుల నెయ్యమునఁ గాంచి.

ఉ. నేను త్రివిక్రముం గని విధేయత మ్రొక్కి ప్రదక్షిణింపఁగా
పూనిన, నొక్క కొండ యది ముల్లయి గ్రుచ్చుకొనెన్, అదే అదే
ప్రానయి దూకినప్పుడు ప్రమాదముఁ గూర్చును, కాని లేనిచో
నే నవలీల సంద్రము కనీసముగా తరియింతునం చొగిన్.

ఆ. విన్న వోయి చెంతనున్న యొక్క శిలాత, లంబునందునన్ మనంబునందు
రామనామజపపరాయణు హనుమంతుఁ, చేరి చేయివట్టి చేరఁ దీసి.

నీ. నీ కన్న నెవ్వరు? నిఖిలపరాక్రముల్, నీ మహాత్యమ్మును నీ వెరుగవు!
నిన్ను బోలెడు వీరు లెన్న నీ రేడులో, కంబులం దున్నారె? కపికులేంద్ర!
నీ విట్లు చిన్నవోయి విచారమగ్నత, కూర్చున్న కార్యంబు కొఱత వడదె?
లెమ్మ! శ్రీరాముఁడు మమ్ములఁ బిలచి యీ, ముద్రిక నిచ్చెనా? మొనసి నీవె

ఆ. లంక కేగఁగలవు, శంక నీ కేటికి, జయముకల్గు నీకు జయ! హనూమ!
అనుచు పల్కునంత నట్టె యుప్పొంగి యా, కాశ మంట నూర్ధ్వకాయుఁ డగుచు.

- క. బంగారువంటి మేనును, యింగలమునుబోలు ముఖము నిరు నీలాక్షుల్
పొంగిన శరీరమును కని, ఖంగారైపోరె రిపులు కష్టియాకృతికిన్.
- ఆ. కొండ నెక్కి నేల గ్రుంగఁగ నట్టహాసంబుచేసి రామచంద్రు మదిని
ధ్యానమొనరఁ చేసి తన్మయుడై సముద్రంబు ద్రుంకనుండె తనువు పెంచి.
- గీ. పార్వతీ! పాపహారియై భవ్యమైన, రామచంద్రుని కిష్కింధ రమ్యచరిత
చెప్పఁబడియె నా చేత నీ చేత ముల్లసిల్ల రసికులు భువిని రంజిల్ల పెల్లు.
- క. అని చెప్పగ విని పార్వతి, అనితర దుర్లభ విశేషమానందంబుం
గొని యవ్వలి వృత్తాంతము, వినఁ జెప్పఁడటన్న గౌరి విభుఁ డిట్లనియెన్.

గద్యము

ఇది శ్రీ బాలభారతీ ప్రసాద లబ్ధకవితా ధారేయ
పండిత చిలుకూరి శ్రీరామశాస్త్రి నామధేయ
ప్రణీత శ్రీమదాంధ్రానంద
రామాయణాంతర్గత
సారకాండస్థ
కిష్కింధకాండము.
శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ఆనంద రామాయణము

నుందర కాండము

ప్రథమ సర్గము

హనుమంతుడు సాగరము లంఘించుట

రామజప పరాయణుఁడై రాజులు శౌర్యవంతుఁ డగు హనుమంతుం
డై రామముద్రికం గని, శ్రీరామునికార్య మేనె చేతు నటంచుక.

ఉ. అంతట ఆంజనేయుఁడు రయమ్మున సంద్రము దాటనెంచి, అ
త్యంత పరాక్రమం బెసఁగ అద్భుత సింహానినాదముక జగం
బంతయు గజ్జనక వడక అట్టె యొనర్చి, రసాతలంబు నం
టక తతపర్వతాగ్రము నడంచు ఉసిన్నెగసెక నభోస్థలిక.

క. ఎగసి చనుచున్న మారుతి, తగు బలము నెఱుంగ, దేవతలు సురసాప
న్నగముక పంపిరి; తత్పున్నగ మంజని సుతుని త్రోవనక అడ్డగుచుక.

ఉ. ఆ యని యోజనాయత మహాముఖ ముగ్రత విప్పి, నీవు రా
వోయి! హనూమ! ఆకలి బహుక నను వేచెడు, నిన్ను మెక్కి నే
పాయుదు నా క్షుధ మృనిన, మారుతి యిట్లను: రామకార్యముక
జేయఁగ నేగువాఁడ; అది చెచ్చెరఁ తీరిచి పెండి వచ్చెదక.

గీ. తత పరోపకారార్థమిదం శరీర, మనెడు పల్కులు నా హృదయమున కలవు;
మాంస మెమ్ముల ప్రావ! ఈ మలినదేహ; మిట్టి సద్వినియోగమా ట్టెట్టు లొదవు ?

చ. అదె లభియింప, కాదనెడు నట్టిఁడు మూర్ఖుఁడు కల్గునే? నిజం
బిది తలపోయు; మేను పృథివీసుత! రాముని భార్య! నీతక్త
వెదకుచు పోవువాఁడ, కడు వేగముగా; నను అడ్డగింపకే
వదలుము; నీత యున్న దనువార్త రఘూద్వహుఁ చేర్చి వచ్చెదక.

ఆ. నీ మనోరథంబు నెఱవేర్తు నపు డన, కాదు కాదు; నిన్ను కదలనీయ
ననిన, ఆంజనేయుఁ డటు రెండుయోజనా, లెన అదియు నోటి నటులె పెంచె.

చ. అది కని, ఆంజనేయుఁ డొక యై దగు యోజనము ల్పరింగె, ఒప్పదముగ; పాము ఆస్యమును పెంచె గడుఁ దశయోజనాయత మ్మొదవఁగ; వాయుజుండు శతయోజనము ల్తనుపుఁ పెరుంగఁజేయఁ, దవిలి పాము కోపమున అంతకు ఇబ్బడి మోము వెంచినఁ.

క. అంగుష్ఠమాత్ర తనుఁడై, పొంగుచు ఆ సర్పముఖము పొలుపుగ దూఱెఁ చెంగున బయటంబడె నింపుం గూర్పగ కాలహరణమును లేకుండఁ.

వ. ఇట్లుపాయంబునఁ వెడలిన దేవతల్లె వాయుజు ఋజుత్వ పరాక్రమ ప్రయోగ కౌశలంబుల కచ్చెరువంది రామకార్య ధురంధరుండవు కమ్మని ఆశీర్వాదంప.

శా. ఆకాశంబున పక్షికిఁ సదృశుఁడై, అత్యంత వేగమ్మునఁ వీకఁపోవఁ తొడంగె, ఆ సురసయుఁ వేవేలుగా సంస్థుతుల్ జోకఁచేయుచు, వందనం బిడుచు, అస్తోకంబుగా స్వర్గముఁ చేకొంటఁ, జయ మారుతీ! అనియె ! సంశ్రేయాభిలాషాత్మయై.

ఆ. అంతుపంతులేని ఆ సంద్రముం దాఁట, అలసిపోవునేమి ? ఆంజనేయుఁ డని సముద్రుఁ డొక్క పనిపూని మైనాకు, నంపె కొంత శ్రాంతి అతని కొసఁగ.

సీ. వివిధ రత్నమయమ్ము లవుశృంగములతోడ, మించు మైనాకుని మీఁదుగాఁగ నరరూప మంది వానర వీరుఁ డేగుచో, మైనాకుఁ డత్యంత మమత కదుర ఓ వాయుపుత్ర ! రమ్మో రామదాస ! విచ్చేసి ఫలములు భక్షించిపోమ్ము ! అమృత కల్పమ్ములై అమరు పక్షఫలమ్ము, లాయత్తములు కొంచెమంత నేవు

గీ. విశ్రమించి ఆ పయి పొమ్ము స్వేచ్ఛమీఱ, అలసి యున్నావు శ్రీరాము నమలకార్య మునకు పోవుచునున్న నీకొనర కొంత, శ్రాంతి కల్పింప వచ్చితి సాదరమున !

వ. అనాపేక్షితముగ సహాయ మొనరింప నేల ? నని సందేహింతువేని.

క. మును శైలరాజులకు నిండునకుఁ యుద్ధమయి దశరథుని వలనన నే కని రక్షణమ్ము సంద్రంబున డాగితి నాటి స్నేహమును మదిఁ తలఁతుఁ.

ఆ. రామదాస వగుచు రామకార్యమునకై, ఏగు నీకు సాయ మే నొనర్తు ననిన, ఆంజనేయుఁ డను రామకార్యమం, దలపులేదు. నాకు సాలుపులేదు.

గీ. స్వామి కార్యమునందు విశ్రాంతి తగునె ? ఫలములేల ? భక్షణమేల ? పజతు నన్న అకట ! నీదు స్పర్శముచేతనైన ననుఁ పునీతుఁగా చేయుమనుచు ప్రార్థించినంత.

మ. గిరి సంప్రార్థన మాలకించి తన కేల్ కించిత్తు తాఁకించి, వే గిరమే ముందుకు సాగిపోయె; ఒకచో క్లిష్టంబుగా వేగము ర్వర మందంబయిపోవ, కారణ మదేమా ! యంచు యోచించి చెచ్చెరఁ కాంచెఁ కపి సింహికఁ సురమహాక్షిణైక ఘోరాకృతిఁ.

క. ఛాయాగ్రాహణీయగు నది, ఆయాకాశంబు దారిఁ అరుగు మృగములకా
పాయక భక్షించుచు నవు, డా యంజని సుతుని వేగ మాకర్షించె.

మ. కనియెక మారుతి నీటిపై విపులమై గంభీరమా దాని నో
టిని; దీనికా తరియించుటెట్లు? లేటులో? డీకొంట అంచందు దూ
ఱి నిరీక్షించుచు, సింహికక వడిగ దోర్వీర్యంబునకా ప్రేగులె
ల్లను ఖండించి, వెనక హరించి; వెడలెకా లంకా ప్రయాణావుండై.

ఉ. లంక సమీపమందు పరిలబ్ధిత సింహికఁ జంపినట్లుగా
కొంకక క్రొంచిఁ జంపి, యటకుక జలధిం దరియించి, యొడ్డునకా
లంకిణిఁ గాంచి అయ్యసుర లావు నెఱింగి ధరిత్రిపైన కా
లుంకువ జేసినంత పుయిలోడక రక్కసి ఘోరించినకా.

వ. సముద్రలంఘు నారంభంబునుండియు విఘ్నపరంపర లెన్నిగల్గినకా కుంటువడక నింత
వఱకు గెంటితి, నిక సంకటంబు లేదీ రక్కసి నెటులేని నిర్జితునని భావించుచున్నంత
ఆ రక్కసికాంత ఘోరాకృతిం దాల్చి.

గీ. ఎవడవుర? నీవు భయ మొకయింత లేక, ఇచట లంకిణి గలదని యెఱుంగనట్లే
ఎంతస్వాతంత్ర్యమున వచ్చితింత యెఱుంగు, మిపుడ నీయమపురియాత్ర ఎలమొకలుగు.

క. అని హుంకరించి కనుమని, ఘనమగు ముష్టిప్రహరగరిమ కపికా చ
య్యన అదలించిన కపివరు, డను దుష్టా! తగునె యింత ఆగడ? మతివా!

శా. నిన్నేమంటిన? నీదు జోలికనినానే? ఈడకుక వచ్చుచో
తిన్నానే చెడ మీదు స్వత్వముల? భీతిన్ నీతిఁపోఁ బుచ్చి మీ
రెన్నాల్కిట్లు చెలంగి యేలెదరు? చండీ! ధూర్తవై ముష్టిమై
నన్నుం గొట్టుదె? యింత మత్తతయ? ఔ నా శౌర్యముం జూడుమా.

చ. అను కపిఁ గాంచి, పిట్ట యవురా! కడు కొంచెము కూత యూత మ
స్థన వచనానుసారముగ నాకు గనంబడ చేయు శౌర్య మో
వనచర! నీకు గల్గునె? ఎవండు యమాలయ మేగకుండ పో
యెను, నను లంకిణిం గదిసి? ఎక్కడి కేగుదు వంచు నుగ్రయై.

ఉ. మీఁదికివచ్చి పట్టుటకు మేకొననున్న పిశాచి వెంధ్రకల్
బ్రోదని వామహస్తమున పూని లగించి కలంచి వంగగా
నూది పరాక్రమంబెసగ, హుమ్మని గుద్దొక టిచ్చినంతనే
మేదినిఁ గూలె బోరనుచు; మించిన యూర్తిని బిట్టు ఆర్పుచుకా.

గీ. వనచరోత్తమ! కన్గొంటి ఘనుని నిన్ను, బ్రహ్మవచనంబు లిపుడ జ్ఞాపకమువచ్చె!
కపియెపుడు నిన్ను నోర్వఁగాఁగలుగునపుడు, రావణుని చంపవచ్చు శ్రీరాముడనియె.

మ. కనుగొంటి కనుగొంటి, రావణుని నింక జంప శ్రీరాముడే
చేనుడెంచుకా, నను నీవు గల్చితివి, నిశ్చంకా చేనంజెల్లు, లం
కీణి ప్రాణంబులబాసినకా, పరుల శిక్షింపంగ నే డోపజా
లు నహూ ! రాక్షసులందు; నీతఁగని మేలుంజెందు దీ వేగుమా.

గీ. కపికులశ్రేష్ఠ ! నీచేతఁ గడగి నేను, కందు నూర్ధ్వలోకమ్ముల క్రమ్మరంగ !
ధన్యుడవు నీవు, స్వామి సత్కార్య నిర్వహణమునన్ జయమందుదు వనుచు పలికి.

శా. చచ్చెన్ లంకీణి, యోజనాయత మహాశ్చర్యాంగ విస్తంభియై;
జొచ్చెన్ లంక కపీంద్రుఁ, డద్భుతముగా చూచెన్; మహాత్ముంగ సం
పచ్చిత్రోరు త్రికూట శృంగవిలసద్భవ్యాద్భుతానూన దీ
వ్యచ్చతుర్య విశేష గోపురలసత్ వ్యాపారి ! లంకాపురిన్ !

లంకా ప్రవేశము - సీత నన్వేషించుట

సీ. అమిత పణ్యశ్రేణి రమణీయమై, మహాభంగ శృంగాటక సంగతమయి
గోపురాట్టలకంటె పొలుపారెడు, పుష్పవనాయత పుంఖమైన
గాంగేయ రత్న వికాసితమై యొప్పు, కాసార విభవ ప్రకాసితమయి
వివిధ ధ్వజాశేష విఖ్యాత భీమమై, చతురంగబల మహాసాధ్యమైన

గీ. శ్రీ పురం బయి వెలయు లంకాపురంబు, చూచి యద్భుతమంది, నిస్తుల వినిశ్చ
యాత్ముడై, శ్రద్ధగా జనకాత్మజాత, వెదకె కపి అశోకం బేడ పొదలు నంచు.

క. ఇల్లిల్లు తిరిగి త్రోవల, నెల్లం గని తోటలెల్ల నెఱి శోధించెన్
సల్లలిత జానకీముఖ, మల్లనఁ కనుఁగొనఁగ అనిలు నాత్మజుఁ డంతక.

వ. ఇట్లు సంచరింప నంత సంధ్యాసమయం బతిక్రమింప.

సీ. గుహలోన నిద్రించు కుంభకర్ణునిఁ గాంచె, అతి భయంకరమైన యతని రీతి !
సజ్జనుడౌ విభీషణుని వీక్షించె సాత్వికమూర్తి మఱచి నిద్రించువాని !
మేఘనాదుని కాంచె మించు సులోచనా, యతు నొగి నిద్రలో నున్నవాని !
రావణాసురుఁ గాంచె రాజమందిరమున, వివిధ దాసీ సమావృతుని నతని !

గీ. కాంచి రాక్షససౌధి చికాకు పఱుప, నిశ్చయించి మారుతి కొంత నియమ రహిత
ముగఁ బ్రవర్తించె కపిజాతి బుద్ధికోలఁది, గోచరించుచు ఒకట నగోచరముగ.

క. రక్షఃపరివేష్టితుఁ డగు, రక్షోవల్లభుని మందిరంబునఁగల దీ
పాక్షయ సంఖ్యల నార్చె ఒకే క్షణమున వాయుసుతుఁ డహీన స్రజ్జక.

సీ. రావణా ద్యసురులు చేవఁ భ్రాంతులఁ చేసె, అంజనీసుతుఁడు రయంబుమీఱ !
కొఱవి చేపూని ఉక్కున రాక్షసేశ్వరుఁ, గడ్డల మీసాలఁ కాల్చివైచె !

లక్షల కొలదిగ రాక్షసకాంతల, కమితభయంబు తొనల్పె కొల్పె !
జలభాండముల నడుముల కంటఁగట్టి; దూతల తోఁత తొకతొ చలముమీఱ !

- గీ. అపు డనురు లందఱును భయాకులత నంది, నేడు నీతామహాదేవి గాఢకుపిత
యయ్యె! సత్యము! ప్రాణాంతమయ్యె! మనకు, కాక యెప్పుడైనఁ గలదె యిక్కరణిననుచు.
- క. ఒండొరులు చెప్పికొనుచుం, గుండె లదఱ, ఇట్టి పనులు కొనకొని కలవే ?
ఒండు మహిమమ్ము కాదిది, ఖండితముగ నీత మహిమ కాక ! యటంచుక.
- గీ. చెప్పికొన సాగి రది విని జెట్టియైన; అంజనేయుండు సంతస మంది రావ
ణాసురుని యంతిపురమును అవనిజాత, నీతఁ కానక వెదకె సంప్రీతి మీఱ.
- ఆ. తిరిగి తిరిగి కాంచె దివ్యపుష్పకమున, స్త్రీ వృతుండు కడిది రావణుండు
లోక మోహనాంగి తాఁకి నిద్రింపఁగ, కాంచి యామె నీతఁగా తలంచి.
- గీ. లక్ష్మణుండు చెప్పినట్టి తల్లతఱములు, కానుపింపక యున్నను కర్కశులగు
కూర రాక్షసులకా సుకుమారి సుంద,రాంగి యిటులుండునే ? యని యడలిపోయె.
- వ. అనిన అప్పు డప్పర్వత రాజపుత్రియు.
- గీ. మూడులోకంబులందును ఈడులేని, పూజ్య సాందర్యరాసి ! భూపుత్రి ! యనెడు
భ్రాంతిఁ గలిగించు నట్టి శోభక వెలుంగు, నట్టిదిగను మందోదరి ఎట్టులయ్యె ?

మందోదరీ జన్మవృత్తాంతము - గోకర్ణ మహాక్షేత్రోత్పత్తి

- ఉ. రక్కసి దాని కిట్టి సుకరంబగు రూపముగల్గె నెట్లు ? న
మృక్కమనీయబుద్ధి హనుమంతుండు రావణ శయ్యనున్న అ
మ్ముక్కిడిఁగి నీతయంచు తలపోయగ తగ్గ మహా విలాస మ
మృక్క ! గడించె నెట్లు ? చెవుమా ! పరమేశ్వర ! జీవితేశ్వరా !
- శా. నా సందేహములెల్ల తీర్చుటకు, తీక్షణ జ్ఞానదోర్బీచికా
శ్రీ సందోహముఁ తెప్పఁ దేల్ప, పరమ శ్రీ మించు మీర్గానిచో
కాసంతేనియు చెప్పఁగల్గు నెవఁ ? డీ కల్యాణ సంధాయయా
శ్రీ సాకేతపురాధినాథ చరిత శ్రీ భవ్యవల్లభ్యముల్.
- క. అనినకా పార్వతిఁ గని తా, నను పరమేశ్వరుండు ప్రీతి, ననుపమ గాత్రీ!
వినిచెద ! విను ! మిది చిత్రం, బనఘము సురుచిరముఁ అవ్య యానందదముక.
- ఉ. ఎప్పటి కప్పుడే మఱతు వేమొ ? ఎఱింగియు నన్ను ఊరకే
చెప్పు మటందువో ? ఎఱుంగ ! చేడియ ! చెప్పెద ! పుణ్య సత్కథల్
చెప్పుటకన్న సత్కృతి విశేషము కల్గునె ? విన్నవారినికా
చెప్పినవారినికా ముదముఁ చెందగఁ జేయవె ? శ్రీ ప్రదంబులై.

వ. విను మక్కథా వృత్తాంతం బెట్టులనిన.

గీ. రావణుని తల్లి కైకసి రమణి యొకట, తనయుఁ గని చాల దుఃఖ సంతప్తయగుచు
ఒక్కనా డిట్లు వచియించె ఉక్కుదక్కి, రావణా! నీవు కల్గి వృద్ధ నయిపోతి.

చ. అదిమితి నష్టదిక్ష్పతుల నందువు; లోకములందు వీరులన్
చిదిమితి నందు వంతటను శ్రేష్ఠ పరాక్రమశాలి నందు; వీ
ముదిమిని తల్లినైన నను మూఁడు దినంబుల నుండి యన్నమున్
తుదకును మంచినీళ్ళయిన తోచని న న్నకుంటి వక్కటా!

గీ. కాల్పనా? నీ పరాక్రమ క్రమమదేల? నాదు దురవస్థ చెప్పుకొనంగనైన
పరసతీరితి తిరుగు పాపరతివౌట, నీవు మూఁడునాళ్ళులుగ కన్పింప వైతి.

గీ. కటా కటా! ఏమితెల్పుదు? కాంచినాను, పాపఫలమున మిమ్ము దుర్భరముగాఁగ;
అని వగచు తల్లి వగ కని, అట్టై మండి, పడి కనుల కెంపు తోవఁగా పల్కు నిట్లు.

మ. అపకారం బొనరించి నాయమకు ఇ ట్లాయాసమున్ కూర్చు పా
ప పటిష్ఠం డిదె చచ్చె; కేసరములన్ బంధించి ఉయ్యాల లూఁ
గు పనిన్ చేకొను వానిరీతి నెవఁడొక్కో? నిన్ను కారించె త
ల్లి! పరాకేల? వచింపు మాతని ధర్మ లేకుండ కావించెదన్.

గీ. నీకె అపకారమొనరించి నిఖిల లోక, పాలకుడె యైన బ్రదుకునే? ప్రాణయుక్తిఁ
తల్లి! ఎఱిగింపుమా! ఖలు తత్త్వణంబ, నీ యెదుటఁబెట్టి, యిపుడె ఖండించివైతు.

క. అను రావణుఁ గని కైకసి, తనయా! యెవ్వరినిఁ చంపఁ దగ దిప్పుడు నే
ననయము భజియించెడు మ, న్నన లింగము కోలుపోతి నా యశ్రద్ధన్.

గీ. ఆదిశేషుని నిశ్వసనాహతిఁ బడి, నేను పూజించుచున్న అనూనమైన
నా పరమలింగ మిప్పుడ నన్ను విడిచె; అద్ది లేకున్న నా కన్న మవని కలదె?

ఆ. లింగపూజలేక యెంగిలి పడనని, పలుకనేల? నీరె పనికిరాదు;
దొరకె నేని దాని, దొరకక పోవునేన్, శివుని నడిగితెమ్ము శ్రేష్ఠ మొకటి.

మ. అని యక్కైకసి పల్కు పల్కు విని యమ్మా! యింత మాత్రానకే
నను నిందించితివే? పరాక్రమమునన్ నాకీ డెవండయ్యెడిన్?
చని నే తక్షణమందె ఆ శివుని పజ్జచేరి ఆత్మప్రభా
ఘనలింగంబునె తెచ్చియిత్తు, ఇపుడే కైకొమ్ము సంప్రీతవై.

ఉ. పోయిన లింగమున్ మగిడి పొందుటకన్నను శంభు నుత్తమం
బై యలరారు నాత్మ పరమాద్భుత లింగము తెచ్చియిత్తు త
ల్లి! యవమాన మిందు లవలేశము లేదని పుష్పకంబుపై
పోయె రయంబున, న్నసురపుంగవుఁ డమ్మ హితంబు కోరుచున్.

శా. కైలాసాచలభూమి చేరి, కని సాక్షా చ్ఛంకరుఁ ప్రీతిమై
చాలా భక్తిపురస్కరంబుగ నమస్కారంబుఁ గావించి, వి
ద్యాలావణ్యము తోప సామము సముద్యల్లీలలం బాడుచుఁ
అలాపించె అనేక రాగముల, నొయ్యక శంభుఁ డుల్లాసిగాఁ.

గీ. పార్వతీపతి రావణబ్రహ్మ సేయు, సామసంగీతమునకు బల్ సంతసించి
ఏమి కోరిన నిత్తునోయీ! వచింపు, మన్న, నది విని రావణుం డనియె నిట్లు.

వ. శంభో! నా యభీషితం బియ్యది.

శా. నా కన్నమ్మకు ఆత్మలింగమును, ధన్యత్వంబు చేకూఱఁగఁ
నాకై చంద్రనిభాస్య పార్వతిని, విన్నాఁడెంబుగా నీయవే;
ఓ కైలాసపతీ! మహేశ! అభవా! ఓంకారరూపా! అనఁ
ఓ కాంతా! నిను, ఆత్మలింగసహితం బొక్కుమ్మ డే నిచ్చితిఁ.

ఉ. ఇచ్చెడువేళ లింగము నికెచ్చట నేనియు త్రోవయందు నీ
వచ్చుగ నుంపరాదు; అటులైన అశక్యము నీవు కొంచుఁ బో
నెచ్చట దీని నిల్పుటకు నీవు తఱుతువా? ఆ ప్రదేశముం
దచ్చుగ నుంచు మంచు, విదితాశ్చతి దోషగఁ తెల్పి పంపితిఁ.

ఉ. వానికి చిక్కి నీవు భగవానుని విష్ణునిఁ గూర్చి మ్రొక్కఁగా
పూనిక విప్రరూపమును పూని అతం డరుడెంచి రావణా!
యీ నలినాక్షి యెవ్వ? రని యేర్పడ పల్కిన, రావణుండు రూ
పూనిన గర్వమో! యన మహాధృతి పార్వతి యంచు పల్కినఁ.

శా. అయ్యో! యెంతటి పిచ్చివాఁడ వయయో! ఆ శంకరుం గూర్చి నీ
వి య్యత్యంత కఠోరమా వరము నీ వేరీతిగా కోరినా
వ య్యతండు స్వకీయ భార్య నెటు లొయ్యక బుద్ధిలే కిచ్చెనం
చియ్యి మాయపిశాచి చేంక నిడి నీ విల్లీలఁ గొంపోదువే?

గీ. పార్వతీదేవి నెచలనో భద్రపఱచి, కృత్రిమపు గౌరి నీ కాంత నిచ్చె నీకు
పార్వతి నెఱుంగ రెవ్వ రీ యుర్విపైని, నిన్ను వంచించె హరుఁ డిది నిజము! నిజము!

క. అని పల్కు బ్రాహ్మణుఁ విని, తన బుద్ధిఁ దలంచి, కడు యథార్థమె కా యీ
తని పల్కు లనుచు, నిట్టూర్పు నిగుడ్చి, నిశాచరుండు బోరనఁ బలికెఁ.

గీ. బ్రాహ్మణోత్తమ! నీ పల్కు భవ్యమును నిజంబుగా నాకు పొడకట్టె; జగతినొకఁడు
చేతులారంగ తన భార్య చెనటికిచ్చు, వెఱి యుండునె? తప్పుకో వెఱవుఁ గనక!

ఉ. కావున శంకరుండు తమకంబున వంచనచేసి నన్ను; ఏ

తావున పార్వతిఁ ధరణిదైవమ! శంకరుఁ డుంచె; నేర్పడఁ

ప్రోవుము నాకు తెల్పి, యని పొల్పున మ్రొక్కిన కాంచి, యధరా
దేవుడు పల్కు, నేల కడు దీనత నొందగ నీవు రావణా !

- గీ. మయుని కడ డాచినాడు పార్వతిని నిజము, దివ్యదృష్టిని కంటి, ఇదే క్షణమున
పోయి యాతని భంజించి పొలుపుమీఱ, తెచ్చుకో! పార్వతిని నీదు దీప్తి మెఱయ!
- గీ. స్వర్గమర్జ్యములం దెల్ల సంచరించు, నీవు పాతాళమున కేగ నేరవో? య
టంచు చింతింప కాతఁ డాయతిన నచట, డాచె; కైకొని రమ్ము రేడా! రయమున!
- ఆ. అపుడు శంకరుండు అతితేజసుడవైన, నిన్ను మోసపుచ్చు నేర్పు నెఱిగి
సిగ్గు జెందుఁగాత! చీ! యీమె విషమని, చెప్పి యేగె నంత శీఘ్రబుద్ధి.
- క. చను బ్రాహ్మణు నా పల్కులు, విని రావణుఁ డట్టె గౌరి విడిచెన్; కైలా
స నగార్తమందు: తక్షణమున పాతాళమున మయుని పురమున్ చేరెన్.
- ఆ. చేరి భీకరమగు సింహనాదమ్మున, మయుని పిలిచి నీదు పజ్జఁ గలదు
సర్వమంగళాంబ; సరగున ఆపె ని, మ్మిపుడ! యీయవేని యిమ్ముసురుల.
- మ. అని గంభీర వచో భయంకరుఁడు దైత్యస్వామి పల్కుంగ, వాఁ
డను! దైత్యోత్తమ! పార్వతీసతి యొకో! అబ్బరతీదేవియో!
వనలక్ష్మీ మణియో! రతీ సతియో! అవ్వమాక్షి యెవ్వరైయో!
కనఁగా చాలనుకాని నాకడ జగత్కళ్యాణి నొక్కరైనున్.
- చ. ప్రమధగణంబులం దొకనిభంగిని విపు డొకండు, తత్సతిఁ
కమలదళాక్షి నాకడకు గ్రక్కున కైకొని వచ్చి, యీపెఁ బ్రో
వుమ! మహనీయ! రేపకడ పొల్పుగ ఈమెను కొంచుపోదు నం
చమలినవృత్తిఁ పల్కి చనె నాతఁడు, చయ్యన నేను నాతనిన్.
- చ. అడుగుచు నుంటి నీమె యెవ రంచు; అతండు త్వరన్ వచింపకే
చిడిముడిపాటుతో చేనియె; చెప్పెడిదేమి? నను న్వధింపఁగా
కడఁగితి, విప్పు డీ సతియె కారణకారిణి గాఁగ; కావునన్
తడయక నీపెఁ గైకొనుమ; తత్సతి నీదియె యైన రావణా !
- క. అని మయుఁడు పల్క రావణుఁ, డను, నీమె వివాహమాడు నాపేక్ష మెయిన్
కొని చనుచు నున్నవాడను, వనిత నొడంబఱచి నీకు వార్త జేతున్.
- ఉ. న న్నవమానపెట్ట శివుఁ డట్టుల చేసె నెఱుంగనట్టులే;
క్రన్నన నీమె నేను కడకన్ గ్రహియింతు వివాహభంగి; నీ
పు న్నను అల్లునిగ తలపోసి, కుమారిత నీమె నిమ్ము; నీ
కున్నతి గల్గఁ జేతు, పరమోత్సుక మయ్యెడు, నాదు కూరిఘ్న.

గీ. ఈమె గొని నేను లంకకు నేగి, ఈపె, నొడఁబటిచి, నిన్నుఁ విలిపింతు; తడయ కీవు వచ్చి నాకు కన్యాదాన మచ్చెరువుగ, చేయవలయు! నటంచును చెప్పి, అపుడ.

క. ఆ పనితామణిఁ గొని చను, ఆ వెఱపును గాంచి విష్ణుఁడౌ విప్రుండా
త్రోవ నెదు రగుచు పల్కెన్, రావణ ! నీ విక్రమంబు రమ్యంబయగున్.

వ. మఱియు నీవు కోపించిన త్రిభువనంబులును, తత్తదధిపతులునుఁ గూడ నిలువంగలరే? వేదవేత్తవు, శతకోటి శివాలయంబులకు పూజచేసినంగాని సాపదవు, దేవతలన్న నీకు తృణస్తాయులు, నీవు ఊణమాత్రన మయు నిర్జించి యీమెం దెచ్చితివి. నీ వీమెం బెండ్లియాడి అనితర లభ్యులైన పుత్రులం గందువు. నీవు భయంకరములైన నీ వేడి చూపుల నిర్జరేంద్రాదులకు దుర్జేయుండ వగుదువు.

క. అని ముచ్చట లాడుచు రా,వణుఁడు మలమూత్రభారబాధితుఁడగు మ
ట్టునకున్ జూ గొనరించినఁ, గని బ్రాహ్మణ రావణుండు కడఁగి వచించున్.

వ. అయ్యా, ఇది శివుని ఆత్మలీంగంబు. దీనిన్ క్రింద నుంపరాదు. నేను మలమూత్రాది కముల బాధ నిర్వర్తించుకొని శుచి నై క్రన్నన వత్తు; అంత దనుక దీనిన్ దయచేసి పట్టుకొండు; అదియుంగాక ఈ మెలఁతకో కూడఁ కనుపట్టి ఒక్క ముహూర్తమాత్రం బుండుఁ డనిన, ఆ బ్రాహ్మణుండు.

గీ. చాల తడవయ్యె; నే నేగు సమయమయ్యె; రహిని ఒక్క ముహూర్తమాత్రంబు కంటె ఒక్క గడయయు నుండ; నే నిక్కడ నిది, విడిచి చేసియెడ నలసతఁ గడపుడేని.

క. అని పల్కు బ్రాహ్మణున కీ, ఊణమున వచ్చితి నటంచు చని, రావణుఁ డౌ
క్క నిమేషము క్రమ్రుర త,ద్ధనలింగము భూమివైచి గడ చనె నతఁడున్.

క. అది భూమి బాతుకొనె న,య్యది గని రావణుఁడు పట్టి యట్టె పెనఁగినన్
కదలక తదూర్ధ్వభాగము, పొదలెన్ గోకర్ణము నన పోలిక సౌటె.

వ. ఆ ప్రదేశము నేటికిని గోకర్ణక్షేత్రంబని ప్రజలు వాడుకొందు రా శివలింగ మాకృతి పైని గోకర్ణస్వరూపం బగుపడుచున్నది గదా? తదనంతరంబ చేయునదిలేక.

గీ. రావణుఁడు రామతోడ విరాజమానుఁడగుచు నిజరాజధాని జేరఁగ కడంగి
తల్లి కైకసి పుత్రు నధఃకరించి, చెలగి పలువిధములుగ దూషింప నలిగి.

క. మరల తప మాచరింపఁగ, త్వరగా గోకర్ణమునకు వచ్చి, తపముచే
వరముల నందె, విరించిన్, పరమామోదాత్ముఁడేసి ప్రాభవమెసఁగెన్.

ఆ. మూఁడులోకములను మొనసి జయించి రా,వణుఁడు లంక నేల వఱలుచుండె;
అందువలన అయ్యె మందోదరీసతి, సీతఁబోలు సొగసు చెందుఁకాంత !

వ. మందోదరీ వృత్తాంతంబున విష్ణుని మాయానాటకంబు నెఱింగి, ఆతనిపై రావణుండు

మఱిత క్రద్ధుండై ద్వేషాక్రాంతాంతరంగుండయ్యె. మందోదరినిచ్చిన మయుని తన లంకయందె నిలిపె.

- సీ. అట్టి మందోదరి అచట నిద్రింపఁగా, అంజనీసూనుఁ డా అతివఁ గాంచె;
 లంకయందే మయుం డుంకువ యగుటచే, అతని తమ్ముఁడు గయుం డనెడివాఁడు
 బ్రహ్మవరంబుల బలు పరాక్రమవంతుఁడై యుండె నచ్చట; అతఁడు కాన
 వచ్చిన హనుమంతు డొచ్చెములేకయే, అతని వస్త్రంబు నదృశముగ
 గీ. రావణుని శయ్యయందు, తద్రావణుని ను, వర్ణ వస్త్రంబు కైకొనివచ్చి ఆ వి
 భీషణుని శయ్యయందును, వెలయ వైచె! వారిలో వారి కప్పుడే వైర మొదవ.
 వ. ఇట్లు కపికులశ్రేష్ఠుఁడైన ప్రభంజన సుతుండు వినోద లీలాభాసురుండై.
 గీ. నాతి సీత నెచ్చటను గానక అశోక, వనమునకు వచ్చి అచట దివ్యమయి యొప్పు
 ఒక్క ప్రాసాదమును దాని ప్రక్కనొక్క, శింశుపావృక్షముకాంచి చెలఁగి యతఁడు.

హనుమంతుఁడు సీతను దర్శించుట

- సీ. ఆ వృక్షమూలము నందునక రాక్షసీ, క్రాంతయై శ్రీరాము కాంత తోఁచె;
 చక్కని కురులెల్ల ఒక్కటే జడకట్ట; కృశించె దైన్య విక్లేశకలన;
 మలిన వస్త్రము కట్టె మలిన భూభాగంబు, పైఁబడి రామ! రామా! అటంచు
 అంగలార్చుచు నుండు నంగనామణి సీత, నాంజనేయుఁడు కాంచి అట్టె పొంగి,
 గీ. ఇపుడు కద! నేను ధన్యుండ; ఇపుడు కద! మ, దీయ జనని యుదరము సుస్థితి వహించె
 ననుచునె అశోక వృక్షశాఖాగ్రమునను, దాఁగి కూర్చుండి చూచె త ద్ధరణిజాతఁ.
 గీ. మునుపు సీతా స్వరూప మెప్పుడును చూచి, యుండనట్టి మారుతి పడి యుండి యేని
 మూఁడులోకంబులందున ఈడులేని, కాంతి శోభిలు సీత విగ్రహము కాంచి.
 గీ. ఒడలు తెలియక కిలకిల నొప్పు శబ్ద, జాలమును చేసి గంతులు చాల వైచు
 నంతలో రావణుఁడు కడు వింతతోఁప, స్వప్నముకాంచి తర్కించి స్వగతమునను.
 గీ. కపియొకఁడు వచ్చి నా యశోకవనమందు, సీతఁ గాంచిన యట్టు వచ్చె కల బళిర!
 త్వరగ చాపు శ్రీరాము చేతక కలుగఁగ, సీతను బలాత్కరించెద చెలఁగి యిపుడె.
 కపి చూచి రాముని కడ చెప్పుఁగాత! నే, నవమానపఱిచెద నవనిజాత;
 నా చేష్టలన్నియు చూచి యీ కపి చెప్ప, విని రాముఁ డదయుండై వెడలుఁగాత!
 అని నిశ్చయించి స్త్రీ జన పరివృతుఁ డయి, కోలాహలంబున కొమరు మివీ
 సీతమ్మ యెన్న యా చెంతకు చనుదేర, నూపుర ధ్వని విని నొచ్చి సీత
 గీ. విహ్వలత నందె; అసురుండు విట్టవీఁగి, ఎదురుగా వచ్చి నిలిచి, చెందెద వడేల
 సీత! ననుఁచూచి యీ రీతి చెనటి సిగ్గు? ఏది? యిటుచూడు! విడు రాము మీఁది ఆన.

మ. సుకమన్నన్ మృగతృష్ణమై, అడవులన్ శూన్యాత్ముడై ఒంటిమై
నకటా ! ఒక్కట దిక్కుమాలి నిజరాజ్య భ్రష్టుడై సంచరిం
చు కురూపుం డగు రాముపై హృదయమున్ చొప్పించి, యేలా? చెడన్
నకలైశ్వర్యసుఖంబులం గనుమ! నా సాన్నిధ్యముం బొందుమా!

నీ. పితృవిహీనుండు విపినవాసియును జోగి, వేసంపుమానిసి కోస మీపు
కట కటా ! వృథ సేయఁగా నానె? నీ వయ, సృబల ! నా తోడ నవ్యాజరీతి
రాజభోగంబుల రమణీయముగ పొందు, మీ ! మూర్ఖులను విడుమీ ! మెలంత !
శక్తిహీనుండు తజ్జనమాత్రు తోడ నీ, కేమి సుఖంబు ల వెట్లు గల్గు?

గీ. భాగ్యయుక్తుండ నేను, అప్పరస లెల్ల, నన్ను నేవించువారలు; నిన్ను సతము
పూజసేయింతు మండోదరీజనములు, మొదలుగా దాస్యములు చేయ మోహనాంగి!

ఉ. నేను త్రిలోకపాలకుండ ! నీ విభుఁడో? చెలి ! రాజ్యదూరు; డిం
కేను వశంవదుం డగుదు నెప్పుడు, నిష్ఠురవృత్తి యాతఁ; డిం
కేను సమస్త సైన్యముల నేలుదు, నాతఁడో? ఒంటివా; డహా!
నేను సుఖంబు కూరుపఁగ నేర్తునొ! ఆతఁడో! ఊహ సేయుమా!

క. నా రాజ్యము నా ప్రాణము, నారీ ! నీ పరము సేతు నన్నేలిన నీ
వా రామునిపై ఆశక్, దూరము సేయుమ; విచార దూరపు కమ్మా!

శా. నీతో నెప్పుడు నిష్ఠురోక్తుండగుచున్ నిర్భాగ్యుడై జోగియై
ఆతం డేమి సుఖంబు కూర్చు? వనితా! ఆ మందభాగ్యున్ వృధా
చేతంబందు తలంతు; భాగ్యయుతు నీ చిత్త ప్రకారస్థితిన్
సీతా! వర్తిలు నన్ను దూతెదవు! చీ చీ! యింగితం బిట్టిచే?

క. అని నానావిధములుగా, దనుజుఁడు పలుకంగ సీత తన కడ్డముగా
తృణమొకటి వైచి రక్కసు, నను నిష్ఠురవృత్తి మీఱ అతి కృద్ధతమై.

రావణుండు సీతచే తిరస్కృతుండగుట

శా. ఔరా! రాము నలంతిగా తలఁచు నీ వానాఁడు మావారు తా
మేరున్ లేని తరిన్ దురాత్మత వనిన్ హీనుండ! భీటుండవై
క్రూరా! యజ్ఞహవిస్సు కుక్క కరణిన్ కొండే? దురంబందు నీ
భీరం బొప్ప జయించి తేవయితివే? భీతాత్మ! మాటాడదే?

ఉ. రాము త్రిలోక విక్రము పరాక్రమ మిప్పు డెటుంగ నేర్తువే?
రాముని బాణఘాతముల వ్రయ్యలువారి శరీరమెల్ల దు
ర్దామ పరాక్రమాగ్ని బహుధా దహనం బొనరించు నాఁడు కా
కా మహనీయ మానుష మహత్త్వము నీ విపు డెట్లెటుంగుదో?

గీ. అనుచును తృణీకరింప రావణుడు మివుల, క్రోధ ఘూర్ణితుఁ డగుచు పల్కు నతిదుష్ట
దుర్ణయపుఁ బల్కులను కను తుచ్చములను, మిగుల కర్ణకఠోరంబులుగ సుడియఁగ.

గీ. లంకలో త్రిదశవదనగ్గానియగుత, నిలుచునా? లక్ష్మణాగ్రజుఁ డెదిరి యగుచు
ఉచ్చమా విపదావళి నొందు జటిలుఁ, డాతఁ డపజయమందు; నా చేత మలరు!

గీ. అనుచు పల్కు రావణ విని, అవనిజాత, తుచ్చుఁడా! పల్కులేల? నీతోడ నాకు
లుప్త మొనరింప నీదు పల్కులను మొదటి, నాలుగవ యక్షరము లడే! నా మతంబు.

మ. అనుచు పల్కెడు నీత వాక్సరవిఘాతాహ్లాదుడై రావణుం
డను కృధుండయి కత్తినెత్తి, యిదె నేడంతంబు కావెంతు వే
గ నినున్ నన్నికఁ గొల్వవేని, యని యేగన్ మీది; కా రక్కసున్
వనితారత్నము పాని నాపి యను దేవా! యిట్లుగా కూడునే?

వ. నాథా! చక్కగ యోచింపుము.

గీ. ఈ కృశాంగి తోడుతఁ కల్గు నేమి? సుఖము, నాకు మించిన చక్కని నాక కన్య
లెందఱో యుండ, నిట్లు లీ యింతినేల, బాధవెట్టుదు వని యూది పల్కు నపుడు.

ఆ. కొంత ఉపశమించి, అంత ఆ రావణుఁ, డతి కురూప రాక్ష సాంగనలను
ఎట్లు నాకు నీత యిష్టురా లగునకో, అట్లు గా నొనర్పుఁ డహరహంబు.

క. ప్రియ నయ భయవాక్కులచే, ప్రయత్నము సలుపుఁడు నీత వశవర్తినియై
దయ నన్ ప్రోచు విధమ్మున; నియమించిన పనిని చేయనేరక యున్నన్.

గీ. మిమ్ము శిక్షింతు! నిక్కంబు! మీర లిందు,ముఖ! అవనిజాత! మతిఁగాంచి ముచ్చటించి
యెట్లు చేసిన ఆపె యిక్కట్లు పాసి, నన్ను తరియింపఁజేయు, ఆ తెన్ను కనుఁడు.

గీ. ఆమెకు కుతూహలంబు నా యందు కల్గు,నట్లు నయభయముల మీర లడరవలయు
రెండు నెల లింక గడ విత్తుఁ జూడు; అట్టి, గడవులో వినకున్న సప్పుడ కతినతఁ.

గీ. ముక్క ముక్కలుగా కొట్టి నిక్కువముగ, ప్రాత రన్నమునకు తోడు వంటకముగ
వండి తెం, డిదె నా యాజ్ఞ సుం డటంచు, చెప్పి వెడలంగ ఇట్లనె నీత అలిగి.

వ. ఓరి దురాత్మా! నన్ను వండించి ప్రాతరాన్నంబున తిండువే?

నీ. మునుపు నే బాలనై చేనుచు వేటికనుండి, యిచటఁ పల్కిన పల్కు లెట్లు? మఱచి
పోయితి వక్కటా! పోలియింప నిన్ను స,పుత్ర మిత్రముగ నేఁ పోయివత్తు
నని వచింపగ లేదె! ఆ మాటలే నిజ,మయ్యెడు కొఱకు నే నియ్యెడ కిటు
వచ్చితిరా! రాముఁ డొచ్చెములేక నిన్, నీ వారితో చంపు; నిశ్చయ మీది;

గీ. నే నయోధ్య కేగుదు; దైవమే నిజంబు; ఏల విభ్రాంతి నీకు? నీ యిటి కరిగి
బాగుగా తిని కొన్నాళ్ళుబ్రతుకు; సరిగ, బ్రతుకు తలఁపున్న రాము శరణము పొందు.

క. అని చెప్పిన సీతా వాఘ్నేశ్వరములు నాటి మేను కంపింపఁగ సి
గ్గున చెంది సంధిబంధములును విడిపోవంగ నగరిలోనికి చేనియెన్.

సీతా విలాపము — త్రిజటా సాంత్యనము

ఆ. అంత క్రూరవృత్తలయిన ఆ రాక్షస, వనిత లెల్ల రావణుని యనుజ్ఞ
ననుసరించి రేఁగి అతిఘోరముగ దుష్టభాషణముల సీత భయము కొల్పి.

ఉ. భీకర ఖడ్గహస్తములఁ భీకర చేష్టలఁ పెల్లు చూపి, ఆ
రాకసి ముండలెల్ల రఘురాముని కామిని జానకి భయో
ద్రేక నానర్పసాగిరి, ధరిత్రి సుతన్ కడు బుజ్జగించి, ది
వ్యాకృతితో విభీషణుని యాత్మజయకా త్రిజటాఖ్య యిట్లన్.

సీ. దుఃఖించు సీతను ధూర్తలై యింకేల, వెఱపింప జాతురే ! వెఱపు లేక ?
సర్వలక్షణమూర్తి ! స్వప్నగతుండయి, శ్రీరాముఁ డరుదెంచె చేడలార !
లంకను కాల్చె; చెలుగి రావణుఁచంపె; సీతను విడిపించె చెఱను పాపి;
ఒడలెల్ల రావణుం డొగి నూనె కాటఁగా, ఒక పేడగుంటలో ఒదిగి యుండె;

గీ. కనుక ఈమెకై సాహసమును విడువుఁడు; సంతనము కల్గజేత; మీ యింతి కరుణ
కల్గె నేని రాముని కృప కాంచకల్గ; లేక యీమె వైరము మృత్యుభీకరమ్ము !

క. అను త్రిజటావాక్యమ్ములు, విని వారందఱును మిగుల వెఱచి, సుమాఖులై
కనికరముచేత సీతా, వనితను బాధింపమాని, వర్తిలుచున్నన్.

చ. అది విని సీత ధీమా ముద మారసియున్, తనకైన కష్టమున్
నదయుని లక్ష్మణున్ వనిని జాల్మత నెన్నె విధంబులన్ కడున్
హృదయ విదారితమ్ములుగ నేహ్యముగా వచియించినట్టి య
ప్పదముల దుష్ఫలం బని వివత్పరికంపితయై రురోదయె.

వ. ఇట్లంగలార్పం దొడంగె.

మ. అకటా ! లక్ష్మణ ! నిన్ను నే నవుడు అన్యాయంబుగా ఎంత దు
ర్వికటక్లేశనిధాన వాక్యముల నిర్విణ్ణాత్ముఁగాఁ జేసితిన్
సకలమ్మున్ కనుచుంటి తత్ఫలము ! నిశ్చంకంబుగా నేడు; పా
యక నా ప్రాణము డుల్చి దాని కిటు ప్రాయశ్చిత్తముం జెందెదన్.

వ. అని తన వేణీబంధంబును మెడకు పెనవైచి.

క. వనరెడి మరణ వినిశ్చయఁ, గని మారుతి తడయఁ దగదు; త్షణము తడసినన్
పనిచెడు నని శ్రీరామా,యణ కథ క్షప్తముగఁ పల్కు నారంభించెన్,

గీ. అనుచును తృణీకరింప రావణుడు మివుల, క్రోధ ఘూర్ణితుఁడగుచు పల్కు నతిదుష్ట
దుర్ణయపుఁ బల్కులను కను తుచ్చములను, మిగుల కర్ణకరోరంబులుగ సుడియఁగ.

గీ. లంకలో త్రిదశవదనగ్లానియగుత, నిలుచునా? లక్ష్మణాగ్రజుఁ డెదిరి యగుచు
ఉచ్చమా విపదావళి నొందు జటిలుఁ, డాతఁ డపజయమందు; నా చేత మలరు!

గీ. అనుచు పల్కు రావణు విని, అవనిజాత, తుచ్చుఁడా! పల్కులేల? నీతోడ నాకు
లుప్త మొనరింప నీదు పల్కులను మొదటి, నాలుగవ యక్షరము లదే! నా మతంబు.

మ. అనుచుక పల్కెడు సీత వాక్యరవిఘాతాహ్లాదుఁడై రావణుం
డను కృద్ధుండయి కత్తినెత్తి, యిదె నేడంతంబు కావెంతు వే
గ నినుక నన్నికఁ గొల్వవేని, యని యేగఁ మీది; కా రక్కసుక
వనితారత్నము పాని నాపి యను దేవా! యిట్లుగా కూడునే?

వ. నాథా! చక్కగ యోచింపుము.

గీ. ఈ కృశాంగి తోడుతఁ కల్గు నేమి? సుఖము, నాకు మించిన చక్కని నాక కన్య
లెందఱో యుండ, నిట్లు లీ యింతినేల, బాధవెట్టుదు వని యూది పల్క నపుడు.

ఆ. కొంత ఉపశమించి, అంత ఆ రావణుఁ, డతి కురూప రాక్ష సాంగనలను
ఎట్లు నాకు సీత యిష్టురా లగునకో, అట్లు గా నొనర్పుఁ డహరహంబు.

క. ప్రియ నయ భయవాక్కులచే, ప్రయత్నము నలుపుఁడు సీత వశవర్తినియై
దయ నక ప్రోచు విధమ్మున; నియమించిన పనిని చేయనేరక యున్నా.

గీ. మిమ్ము శిక్షింతు! నిక్కంబు! మీర లిందు,ముఖ! అవనిజాత! మతిఁగాంచి ముచ్చటించి
యెట్లు చేసిన ఆపె యిక్కట్లు పాసి, నన్ను తరియింపఁజేయు, ఆ తెన్ను కనుఁడు.

గీ. ఆమెకు కుతూహలంబు నా యందు కల్లు,నట్లు నయభయముల మీర లడరవలయు
రెండు నెల లింక గడ విత్తుఁ జుండు; అట్టి, గడవులో వినకున్న నప్పుడ కఠినతఁ.

గీ. ముక్క ముక్కలుగా కొట్టి నిక్కువముగ, ప్రాత రన్నమునకు తోడు వంటకముగ
వండి తెం, డిదె నా యాజ్ఞ సుం డటంచు, చెప్పి వెడలంగ ఇట్లనె సీత అలిగి.

వ. ఓరి దురాత్మా! నన్ను వండించి ప్రాతరాన్నంబున తిందువే?

సీ. మునుపు నే బాలనై చేసుచు పేటికనుండి, యిచటఁ పల్కిన పల్కు లెట్లు? మఱచి
పోయితి వక్కటా! పోలియింప నిన్ను స,పుత్ర మిత్రముగ నేఁ పోయివత్తు
నని వచింపగ లేదె! ఆ మాటలే నిజ,మయ్యెడు కొఱకు నే నియ్యెడ కిటు
వచ్చితిరా! రాముఁ డొచ్చెములేక నిక, నీ వారితో చంపు; నిశ్చయ మీది;

గీ. నే నయోధ్య కేగుదు; దైవమే నిజంబు; ఏల విభ్రాంతి నీకు? నీ యింటి కరిగి
బాగుగాతిని కొన్నాళ్ళు బ్రతుకు; సరిగ, బ్రతుకు తలఁపున్న రాము శరణము పొందు.

క. అని చెప్పిన సీతా వాఘ్మనశరములు నాటి మేను కంపింపఁగ నీ
గ్గును చెంది సంభిబంధములును విడిపోవఁగ నగరిలోనికి చేనియెన్.

సీతా విలాపము — త్రిజటా సాంత్యనము

ఆ. అంత క్రూరవృత్తిలయిన ఆ రాక్షస, ననిత లెల్ల రావణుని యనుజ్ఞ
ననుసరించి లేగి అతిథవోరసుగ ముష్టిభాషణముల సీత భయము కొల్పి.

ఉ. భీకర భిక్షహస్తములఁ భీకర చేష్టలఁ పెల్లు చూపి, ఆ
రాకసి ముండలెల్లఁ గఘురామని కామిని జానకిఁ భయో
ద్రేక నానర్పసాగిరి, కరిమి సూక్ష్మ కడు బుచ్చిగించి, ది
వ్యాకృతితో విషణుని యాశ్చర్యరూప్రిజటావృత్తి యిట్లనున్.

సీ. దుఃఖించు సీతను ధూర్జితై యింకేల, వెటపింజఁ జూతురే ! వెటపు లేక !
సర్వలక్షణమూర్తి ! స్వస్థగతులయి, శ్రీరాముఁ డగుడంచె చేడలార !
లంకను కాల్చె; చలించి రావణుఁడూపె; సీతను విడిపించె చెటను పాపి;
ఒడలెల్ల రావణుం డొగి నొసఁ జూడఁగా, ఒక పేదగుంటలో ఒదిగి యుండె;

గీ. కనుక ఈమెకై సాహసమును పిలుపుఁడు; సంతసము కల్గజేసి; మీ యింతి కరుణ
కలె నేని ధామాని కృప నొనరకల్లు; లేక యీమె వైరము మృత్యుభీకరమ్ము !

క. అను త్రిజటావాక్యములు, విని వారందఱును మిగుల వెటచి, సుమఖులై
కనికరముచేసి సీతా, ననినను బంధించుచుని, వర్తిలుచున్నా.

చ. అది విని సీత క్షోభ మొద మారసియున్, తనకైన కష్టముగా
నడయుని లక్ష్మిణున్ వనిని జాల్చున నన్నో విధంబులన్ కడుగా
హృదయ విదానితమ్ములుగ నేహ్యముగా వచియించినట్టి య
స్పదముల దుష్ఫలం బని విచిత్రరికంపితయై రురోదయై.

వ. ఇట్లంగలార్పం దొడంగె.

మ. అటూ ! లక్ష్మిణా ! నిన్ను నే నపుడు అన్యాయంబుగా ఎంత దు
ర్వికటక్షేత్రనిధాన వాక్యముల నిర్విణ్ణత్వంగాఁ జేసితిగా
నకలమ్ముగా కనుచుంటి తత్ఫలము ! నిశ్చంకంబుగా నేడు; పా
యక నా ప్రాణము దుచ్చి దాని కిటు ప్రాయశ్చిత్తముం జెందెదన్.

వ. అని తన తోడ్పరిభంధులను మోడకు పెనవైచి.

క. తనకెడి మరణ వినిశ్చయఁ, గని మఱుతి తడయఁ దగదు; తుణము తడసినన్.
ననిచను నని శ్రీరామాయణ కథ క్షస్తముగఁ పల్క నారంభించెన్.

- గీ. అనుచును తృణీకరింప రావణుడు మిపుల, క్రోధ ఘూర్ణితుఁడగుచు పల్కు నతిదుష్ట
దుర్జయపుఁ బల్కులను కడు తుచ్చములను, మిగుల కర్ణకఠోరంబులుగ సుడియఁగ.
- గీ. లంకలో త్రిదశవదనగ్గానియగుత, నిలుచునా? లక్ష్మణాగ్రజుఁ డెదిరి యగుచు
ఉచ్చమా విపదావళి నొందు జటిలుఁ, డాతఁ డపజయమందు; నా చేత మలరు!
- గీ. అనుచు పల్కు రావణ విని, అవనిజాత, తుచ్చుఁడా! పల్కులేల? నీతోడ నాకు
లుప్త మొనరింప నీదు పల్కులను మొదటి, నాలుగవ యక్షరము లదే! నా మతంబు.
- మ. అనుచుఁ పల్కెడు సీత వాక్యరవిఘాతాహ్లాదుఁడై రావణుం
డను కృద్ధుండయి కత్తి నెత్తి, యిదె నేడంతంబు కాపింతు వే
గ నినుఁ నన్నికఁ గొల్పవేని, యని యేగఁ మీది; కా రక్కసుఁ
వనితారత్నము పాని నాపి యను దేవా! యిట్లుగా కూడునే?
- వ. నాథా! చక్కగ యోచింపుము.
- గీ. ఈ కృశాంగి తోడుతఁ కల్గు నేమి? సుఖము, నాకు మించిన చక్కని నాక కన్య
లెందతో యుండ, నిట్టు లీ యింతినేల, బాధవెట్టుదు వని యూది పల్కు నపుడు.
- ఆ. కొంత ఉపశమించి, అంత ఆ రావణుఁ, డతి కురూప రాక్ష సాంగనలను
ఎట్లు నాకు సీత యిష్టురా లగునకో, అట్లు గా నొనర్పుఁ డహరహంబు.
- క. ప్రియ నయ భయవాక్కులచే, ప్రయత్నము సలుపుఁడు సీత వశవర్తినియై
దయ నఁ ప్రోచు విధమ్మున; నియమించిన పనిని చేయనేరక యున్నా.
- గీ. మిమ్ము శిక్షింతు! నిక్కంబు! మీర లిందు,ముఖ! అవనిజాత! మతిఁగాంచి ముచ్చటించి
యెట్లు చేసిన ఆపె యిక్కట్లు పాసి, నన్ను తరియింపఁజేయు, ఆ తెన్ను కనుఁడు.
- గీ. ఆమెకు కుతూహలంబు నా యందు కల్లు,నట్లు నయభయముల మీర లడరవలయు
రెండు నెల లింక గడ విత్తుఁ జుండు; అట్టి, గడవులో వినకున్న నప్పుడ కఠినతఁ.
- గీ. ముక్క ముక్కలుగా కొట్టి నిక్కువముగ, ప్రాత రన్నమునకు తోడు వంటకముగ
వండి తెం, డిదె నా యాజ్ఞ సుండటంచు, చెప్పి వెడలంగ ఇట్లనె సీత అలిగి.
- వ. ఓరి దురాత్మా! నన్ను వండించి ప్రాతరాన్నంబున తిందువే?
- సీ. మునుపు నే బాలనై చేనుచు వేటికనుండి, యిచటఁ పల్కిన పల్కు లెట్లు? మఱచి
పోయితి వక్కటా! పోలియింప నిన్ను స,పుత్ర మిత్రముగ నేఁ పోయివత్తు
నని వచింపగ లేదె! ఆ మాటలే నిజ,మయ్యెడు కొఱకు నే నియ్యెడ కిటు
వచ్చితిరా! రాముఁ డొచ్చెములేక నిఁ, నీ వారితో చంపు; నిశ్చయ మీది;
- గీ. నే నయోధ్య కేగుదు; దైవమే నిజంబు; ఏల విభ్రాంతి నీకు? నీ యింటి కరిగి
బాగుగాతిని కొన్నాళ్ళుబ్రతుకు; సరిగ, బ్రతుకు తలఁపున్న రాము శరణము పొందు.

క. అని చెప్పిన సీతా వాఙ్మనశరములు నాటి మేను కంపింపంగ సి
గ్గును చెంది సంధిబంధములును విడిపోవంగ నగరిలోనికి చేనియెన్.

సీతా విలాపము — త్రిజటా సాంత్యనము

ఆ. అంత పూరవృత్తిలయిన ఆ రాక్షస, వనిత లెల్ల రావణుని యనుజ్ఞ
ననుసరించి లేగి అతిఘోరముగ దుష్టభాషణముల సీత భయము కొల్పి.

ఉ. భీకర ఖడ్గహస్తములఁ భీకర చేష్టలఁ పెల్లు చూపి, ఆ
రాకసి ముండలెల్ల రిఘురాముని కామిని జానకిఁ భయో
ద్రేక నొనర్పసాగిరి, భరిత్రి సూక్ష్మ కడు బుజ్జగించి, ది
వ్యాకృతితో విభీషణుని యాశ్చర్యకరముగా త్రిజటాభ్యు యిట్లనున్.

సీ. దుఃఖించు సీతను ధూర్జటై యింకేల, వెఱపింపఁ జూతురే ! వెఱపు లేక ?
సర్వలక్షణమూర్తి ! స్వస్మగతుడయి, శ్రీరాముఁ డరుదెంచె చేడలార !
లంకను కాల్చె; చెలంగి రావణుఁచూపె; సీతను విడిపించె చెజను పాపి;
ఒడలెల్ల రావణుం డొగి నూన కాటంగ, ఒక పేడగుంటలో ఒదిగి యుండె;

గీ. కనుక ఈమెకై సాహసమును విహువుడు; సంతసము కల్గజేత; మీ యింతి కరుణ
కల్గె నేని ధామిని కృపించుచకల్లు; లేక యీమె వైరము మృత్యుభీకరమ్ము !

క. అను త్రిజటావాక్యములు, విని వారందఱును మిగుల వెఱచి, సుమఖులై
కనికరముచేత సీతా, వనితను బంధించుమని, వర్తిలుచున్నన్.

చ. అది విని సీత క్షోభ మొద మారసియున్, తనకైన కష్టమున్
నడయుని లక్ష్మణున్ వనిని జాల్చు నెన్న విధంబులన్ కడున్
హృదయ పిదారిలెమ్ములుగ నేహ్యముగా వచియించినట్టి య
స్వదముల దుష్ఫలం బని వివర్పరికంపితమై రురోదయె.

వ. ఇట్లంగలార్పం దొడంగె.

మ. అకటా ! లక్ష్మణా ! నిన్ను నే నపుడు అన్యాయంబుగా ఎంత దు
ర్వికటక్షేశనిధాన వాక్యముల నిర్విణ్ణాత్మకంగాఁ జేసితిన్
నకలమ్మున్ కనుచుంటి తత్ఫలము ! నిశ్చంకంబుగా నేడు; పా
యక నా ప్రాణము డుచ్చి దాని కిటు ప్రాయశ్చిత్తముం జెందెదన్.

వ. అని తన వేదబంధంబును మోడకు పెనవైచి.

క. వనరెడి మరణ వినిశ్చయం, గని మారుతి తడయఁ దగదు; తుణము తడసిన్.
పనిచెడు నని శ్రీరామ, యణ కథ క్షస్తముగఁ పల్కు నారంభించెన్,

గీ. తిన్నగా రామవృత్తము విన్నవించి, అడవిజేరిన దాదిగా, నాంజనేయుఁ
కొంచువఱకు వచించిన, మించు కూర్చి, సాదరమున సీతమ్మ! ఆశ్చర్యపడుచు.

శా. ఏ నేమీ! కల గొంచుచుంటిన? నిజంబే నాకు వినిపించెనా?
యీ నా స్వీయకథావిధానము వచించేవార లీ లంకలో
నే నెన్నఁకుఁ కలారటం చెఱుంగ; వాఙ్మిర్మాణ కాశల్మత
ఆ నిక్కంపు కథ న్వచించు మహనీయ స్వాంతు లెవ్వారలో?

ఉ. వారలు న న్ననుగ్రహ ప్రభావమునక కరుణింప వచ్చినక
ఊరక దాపరం బిక నయో! అది యెందుల? కిప్పుడే నమ
స్కారముసేతు; సాంగముగ చయ్యన నాకు ప్రసన్నమూర్తులై
ధీరత నన్ను బోచునెడ, దీనదయాపరులక నుతించెదక.

సీతకు హనుమంతుఁడు రామముద్రిక నర్పించుట

మ. అని సంప్రార్థన సేయఁగా, నెదుట ప్రత్యక్షంబుగాఁ దోచె, బా
టన వ్రేలంతటి చిట్టి క్రోతి, ముదమోడక రామవృత్తాంత మె
ల్లను నా మూల సవిస్తరంబుగను తెల్పక, మ్రొక్కె నా సీత; యం
తనె య మ్మారుతి రామముద్రికను మాతా! యంచు నందించినక.

చ. అది కొని కండ్ల నద్దకొని అమ్మహిజాత! అనేక భంగులక
అదిమిన పొంగివచ్చు మహదంబుధిఁ బోలెడు దుఃఖ మాపుచుక
ముదమున పల్కు; నిచ్చట సమూలముగా కనుగొన్న నాదు గా
థ దయవహించి రామునికి తప్పక చెప్పెదగ్గా? యశోనిధీ!

ఆ. అనిన ఆంజనేయుఁ డామె సమాధానఁ, చేయువాడె యగుచు చెప్పసాగె!
రామచంద్రుఁ వేగ నా మూపుపైఁ గొని, వత్తు నిముషమాత్ర వగవకమ్మ!

క. రణమున తృటిమాత్రన రా, వణు రాముఁడు చేంపి నిన్ను మాతా! సీతా!
కొని యేగు నయోధ్యకు నీ, వణుమాత్రము సంశయింప నక్కఱ కలదే?

క. సీతమ్మా! నా మాటల, చేతమ్మున నమ్ముమమ్మ! చింత న్విడుమా!
ఆ తమ్మునితో రాముఁడు, ఖ్యాతమ్ముగ వచ్చి యసురు ఖండించు తృటిక.

సీ. అని మఱియును భూమి తనయ తక నమ్మగా, శ్రీరామచంద్రుఁడు చెప్పినట్టి
చిత్రకూటమున విచిత్ర తిలకముల, నిడినది మొదలుగాఁ గడు నిగూఢ
మైన సంగతులతో నానంద నిర్మగ్న, సీతఁ గావించి తచ్చేత మధిక
సుప్రసన్నం బయి శోభిలుచున్నంత, అమ్మా! అభిజ్ఞాన మిమ్ము! వేగ

- గీ. మన్న, తన తండ్రి యిచ్చిన యట్టి విమల, భవ్యచూడామణి నొసంగి, పతికి తొల్లి కాకవృత్తము వచియింపగా కపీంద్రుతోడ వచియించి నంత, నప్పోడ క్రోతి.
- గీ. సీతకు నమస్కరించి తచ్చేత మలర, స్వామికార్యము నెరవేర్చినాము! కాని నాప్రతాప మించుకయేని చూపుట యది, కాద? ప్రస్తుతమని యెంచి క్రన్ననంగ.
- గీ. తల్లి! మిక్కిలి బడలితి! నల్ల నొకటి, రెండు సంక్లను తిని ఘోర నుండిచాతు నింతమాత్ర మిచ్చుజ్ఞ! కాసంతయేని, అనుచు సంప్రార్థనము సేయ నవనిజాత.
- క. తన సేవకాగ్రణికి వెన, తన కంకణ మొకటియిచ్చి తనివి దలిర్పక కొని తిను మెన్ని ఫలముల, తినవలతో? అంగుల నతి ప్రముదమునా.
- గీ. కావలసినన్ని ఫలముల కపివరేణ్య! విలచి భుజియింపు మయ్య! కూరులుగదయ్య! అనురు లీ వనముల సంక్ల నంటకయ్య! నాదు వార్తలు చేర్చుమా! నాథు కడకు.
- మ. అనినా వెండి, కపీంద్రు డిట్లనియె, నమ్మ! నేను నా జన్మలో తినగాలేదు సరాయిచేతి ఫలమునా, దివ్యాజ్ఞ మీదైన నీ వనమం దొక్కటా? రెండో? సంక్ల తినెదా; వల్లన్నచో నేగెదా కనెదా తృప్తి నముద్ర నువలసె వీకా నాదు మిత్రాళితో.
- ద్వి. అని పోవ నుద్యుక్తుడగు కపి వీరు, కని ఓయి నాయనా! కపికుల వీర! ఈ వనంబునకెల్ల నెవ డధికారి? రావణుం డని తెల్పరాదె? నీ కఱయ! ఏ నెట్లు నీ కాజ్ఞ యిత్తురా! తండ్రి? పూని నీవేనియు పొరి నిల్తువెట్లు? అని మందలించగా నంబునీ సుతుడూ, విని సీతతోడ తా విన్నవించు నిటు.
- క. అత్యంత దుర్లభంబై యీశ్వరము మధురమైన యట్టి ఫలము లన్న త్యంత శ్రద్ధ దినాది, రత్యయు లెడుజైనవారి నట్టె హరింతునా.
- క. పెల్లుగ సంశయపడదవు, సల్లలితము రామనామ సన్మంత్రము నా హృల్లలితంబై యుండగ, తల్లీ! నా కిల నశకృతయు కలుగునొకో?
- క. శ్రీరామ పరమ మంత్రము, ధారాళముగాగ నా హృదయమున నుండక ఈ రాక్షసాధములు నా, కారయ తృణరూపు లెరుగు మమ్మా! హృదిలో.
- క. అను కడు ధైర్యపు సలుకుల, విని జానకి వాయుబా! ప్రవీణుడవైనా అనవసరంబుగ కల్పన, మును చేయకుమయ్య! కయ్యమునకై నీవే.
- ఉ. రాలిన మండు లియ్యవె! కరంబు భుజింపుము తృప్తితీటగా గోల యొనర్చకయ్య! యని కొద్దిగ నాజ్ఞ యొసంగినంతనే
- వాలముచేత వృక్షముల వానరవీరు డదల్ప సర్వమునా
రాతె ఫలంబు, ల వ్వనిన రాజులు వృక్షము లెల్ల విన్నవో.

గీ. తిన్నగా రామవృత్తము విన్నవించి, అడవిఁజేరిన చాదిగా, నాంజనేయుఁ
కాంచువఱకు వచించిన, మించు కూర్చి, సాదరమున నీతమ్మ! ఆశ్చర్యపడుచు.

శా. ఏ నేమీ! కల గాంచుచుంటిన? నిజంబే నాకు విన్నించెనా?
యీ నా స్వీయకథావిధానము వచించేవార లీ లంకలో
నే నెన్నఁడుఁ కలారటం చెఱుఁగ; వాఙ్మిర్మాణ కౌశల్యతఁ
ఆ నిక్కంపు కథ న్వచించు మహనీయ స్వాంతు లెవ్వారలో?

ఉ. వారలు నన్ననుగ్రహ ప్రభావమునక కరుణింప వచ్చినక
ఊరక దాపరం బిక నయో! అది యెందుల? కిష్టుడే నను
స్కారమునేతు; సాంగముగ చయ్యన నాకు ప్రసన్నమూర్తులై
ధీరత నన్ను బ్రోచునెడ, దీనదయాపరులక నుతించెదక.

సీతకు హనుమంతుఁడు రామముద్రిక నర్పించుట

మ. అని సంప్రార్థన సేయఁగా, నెదుట ప్రత్యక్షంబుగాఁ దోచె, బా
ట్టన వ్రేలంతటి చిట్టి క్రోతి, ముదమోడక రామవృత్తాంత మె
ల్లను నా మూల సవిస్తరంబుగను తెల్పక, మ్రొక్కె నా నీత; యం
తనె య మ్మారుతి రామముద్రికను మాతా! యంచు నందించినక.

చ. అది కొని కండ్ల నద్దుకొని అమ్మహిజాత! అనేక భంగులక
అదిమిన పొంగివచ్చు మహదంబుధిఁ బోలెడు దుఃఖ మాపుచుక
ముదమున పల్కు; నిచ్చట సమూలముగా కనుగొన్న నాదు గా
థ దయవహించి రామునికి తప్పక చెప్పెదగదా? యశోనిధీ!

ఆ. అనిన ఆంజనేయుఁ డామె సమాధానఁ, చేయువాడె యగుచు చెప్పసాగె!
రామచంద్రుఁ వేగ నా మూపువైఁ గొని,వత్తు నిముషమాత్ర వగవకమ్మ!

క. రణమున తృటిమాత్రన రా,వణు రాముఁడు చేంపి నిన్ను మాతా! నీతా!
కొని యేగు నయోధ్యకు నీ, వణుమాత్రము సంశయింప నక్కఱ కలదే?

క. నీతమ్మా! నా మాటల, చేతమ్మున నమ్ముమమ్మ! చింత న్విడుమా!
ఆ తమ్మునితో రాముఁడు, ఖ్యాతమ్ముగ వచ్చి యసురు ఖండించు తృటిక.

సీ. అని మఱియును భూమి తనయ తక నమ్మగా, శ్రీరామచంద్రుఁడు చెప్పినట్టి
చిత్రకూటమున విచిత్ర తిలకముల, నిడినది మొదలుగాఁ గళా నిగూఢ
మైన సంగతులతో నానంద నిర్మగ్న, నీతఁ గావించి తచ్చేత మధిక
సుప్రసన్నం బయి శోభిలుచున్నంత, అమ్మా! అభిజ్ఞాన మిమ్ము! వేగ

1. మన్న, తన తండ్రి యిచ్చిన యట్టి విమల, భవ్యచూడామణి నొసంగి, పతికి తొల్లి కాకవృత్తము వచియింపగా కపింద్రు, తోడ వచియించి నంత, నప్పొడ క్రోతి.
2. సీతకు నమస్కరించి తచ్చేత మలర, స్వామికార్యము నెరవేర్చినాము! కాని నా ప్రతాప మించుకయేని చూపుట యది, కాద? ప్రస్తుతమని యెంచి క్రన్ననంగ.
3. తల్లి! మిక్కిలి బడలితి! నల్ల నొకటి, రెండు పండ్లను తిని ఊధ నుండిపాతు నింతమాత్ర మిమ్మాజ్ఞ! కానంతయేని, అనుచు సంప్రార్థనము సేయ నవనిజాత.
- క. తన సేవకాగ్రణికి వెన, తన కంకణ మొకటియిచ్చి తనివి దలిర్ప
కొని తిను మెన్ని ఫలముల, తినవలతో? అంగడుల నతి ప్రముదమునన్.
4. కావలసినన్ని ఫలముల కపివరోణ్య!, విలచి భుజియింపు మయ్య! క్రూరులుగదయ్య! అసురు లీ వనముల పండ్ల నంటకయ్య! నాదు వార్తలు చేర్చుమా! నాథు కడకు.
- మ. అనినన్ వెండి, కపింద్రుఁ డిట్లనియె, నమ్మా! నేను నా జన్మలో తినగాలేదు పరాయిచేతి ఫలమున్, దివ్యాజ్ఞ మీదైన నీ వనమం దొక్కటా? రెండో? పండ్లు తినెదన్; వల్లన్నచో నేగెదన్ కనెదన్ తృప్తి సముద్ర మావలనె వీకన్ నాదు మిత్రాభిలో.
- ద్వి. అని పోవ నుద్యుక్తుడగు కపి వీరు, కని ఓయి నాయనా! కపికుల వీర! ఈ వనంబునకెల్ల నెవ డధికారి? రావణుం డని తెల్పరాదె? నీ కఱయ! ఏ నెట్లు నీ కాజ్ఞ యిత్తురా! తండ్రి? పూని నీవేనియు పొరి నిల్తువెట్లు? అని మందలింపగా నంజనీ సుతుఁడు, విని సీతతోడ తా విన్నవించు నిటు.
- క. అత్యంత దుర్లభంబై త్యంతము మధురమైన యట్టి ఫలము ల
న్న త్యంత శ్రద్ధ దినెదన్, రత్యయు లెదుతైనవారి నట్టె హరింతున్.
- క. పెల్లుగ సంశయపడెదవు, నల్లలితము రామనామ సన్మంత్రము నా హృల్లలితంబై యుండగ, తల్లి! నా కిల నశకృతయు కలుఁగునొకో?
- క. (శ్రీ)రామ పరమ మంత్రము, ధారాశముగాగ నా హృదయమున నుండన్
ఈ రాక్షసాధములు నా, కారణు తృణరూపు లెరుఁగు మమ్మా! హృదిలో.
- క. అను కడు ధైర్యపు పలుకుల, విని జానకి వాయుజా! ప్రవీణుడవైనన్
అనవసరంబుగ కల్పన, మును చేయకుమయ్య! కయ్యమునకై నీవే.
- ఉ. రాలిన పండు లియ్యవె! కరంబు భుజింపుము తృప్తితీఱగా
గోల యొనర్పకయ్య! యని కొద్దిగ నాజ్ఞ యొసంగినంతనే
● వాలముచేత వృక్షముల వానరవీరుఁ డదల్ప సర్వమున్
రాలె ఫలంబు, ల వ్వనిన రాజులు వృక్షము లెల్ల విన్నవో.

గీ. వానరేంద్రుండు మెసవ తత్ఫలములెల్ల, సఫలతం బొందుకాని వృక్షముల నెల్ల
నొక్క ఘనవృక్షమున రాల్చు టొక్కటేని, ఫలములేదు! పేరునకు తద్వనమునందు.

క. వాలాగ్రంబునఁ గడునా, భీల మహా వృక్ష మొకటి పెనవైచి నిజో
ద్వేలపరాక్రమ మొప్పఁగ, గాలించె వనంబునెల్ల ఊణకాలమునఁ.

మం. ద్వి. వనరక్షకులువచ్చి వాయునందనుని, వెరపించి తరుమగా పరువిడి రటకు
వచ్చినవారిని వచ్చిన యల్లె, పడమొత్తై! తరులచే పవనాత్మజుండు
మఱియు నావనమున మహిజాత యైన, నీతకూర్పున్న యా చెట్టుకా కెల్ల
చెట్టులన్నియు భూమి మట్టంబుచేసె, అందున్న చైత్యాలయంబు భేదించె
కావలిగాండ్రను కడఁగి మార్కొనియె, అదిచూచి యా రాక్షసాంగన లెల్ల
వీడెవ్వఁ డెచ్చటి వాఁడు శ్రీరాము, బంటు గానోపు చెప్పవో? నీత యనుచు
ప్రశ్నింప భూజాత వాక్రుచ్చె నిట్లు, నర్మగర్భంబుగా నలినాయతాక్షి.

గీ. కామరూపులు దుఱుసు రక్కసులు మీఱు, ఎంతటికినైన తగుదురు వింతయేమొ?
మీరయెఱుఁగుదురపుడు కాంతారమందు, దొంగ యెవరైనదియు మీరెఱుంగరొక్కో!

గీ. బిక్షగానివేషముఁ దాల్చె రాక్షసుండు, వేషగాండ్రు మీఱులు పలుభాషలేల?
ఈతఁ డెవరను సంగతి యే నెఱుంగ, మీ రెఱుంగ, వలెంగాక మెలతలార!

చ. అని వచియింప తోన, భటు లార్పుట వీనుల నాలకింపలే
కనితర వేగులైన యసురాంగన లార్పుచు రావణాసురుం
గని మన లంకకేదో? చెడుకాలము దాపురమయ్యె! లేనిచో
కని వినినామె! యింతటి యకార్యము; రాక్షసరాజ! యెప్పుడుఁ.

క. ఒక కోఁతివచ్చి తృటిలో, సకలమ్ము నశోకవనము సలిపెఁ బయలుగా
నొకఁడైనలేడు భటుఁడిం, తకు వార్తయు నిన్నుఁడాసి తవిలి వచింపఁ.

గీ. నీతయున్న యా యిరుగుడు చెట్టుదక్క, చెట్టులే లేవు, మేము నా నీతయొద్ద
కూరుచుంటిమి కాన మమ్మారుకొనియె, లేనిచో మాకు యమలోకమానో?యేమొ!

క. అని లొల్లిఁ బెట్టి చెప్పెడు, వనితల యార్పులకు లేచి బహు విస్మయముం
గని రావణుండు చీ! కోఁ, తినిఁగని భయపడెడు మిమ్ము తెలియుదు నెటులఁ.

గీ. మఱియు రాక్షసులందఱ మట్టుపెట్టె, ననుచు సిగ్గొ కింతయు లేక ననెదరేల?
అనుచు వానరుఁ బట్టగా జనుఁ డటంచు, రాక్షసుల కొందఱినిఁ బంపి రావణుండు.

రావణుండు భ్రాంతుండై గయునిఁ జంపుట

నీ. గయుఁ డను రాక్షసు కటి వస్త్రమును తన, మంచము పైఁజూచి మండి పడుచు
మందోదరిం ద్రుంచు నందులకై ఖడ్గ, మెత్తినకా శ్రీలెల్ల మొత్తుకొనుచు

- అకట! స్త్రీ హత్యా మహాపాతకము సేతు,వా? ఇది యపరాధియా? యటంచు అతనిని వారించి రతి ప్రయత్నంబున, నటనుండి యతఁడు నుత్కటత ఘోర
- . కోపనుండయి యట పండుకొన్న గయుని, నట్టులే త్రుంచె; రావణు కటివనము నా విభీషణుఁడు తన పర్యంకమందు, కాంచి సరమను తృటిలో హరించే వెడలె.
- క. నిజ మెఱుంగకుండ నూఱక, గజబిజి వడి రావణేశు కటి వస్త్రాప్తి
సుజనుండ వీవు త్వరమై, ప్రజలనుండి నీమెఁ బాప పాడియె? చెవుమా!
- క. అని రజనీచరవనితా, మణు లొప్పుగఁ పల్క కొంత మానెన్ పూన్కి
తన యన్నపైని మాత్రము, కనె ననుమానంబు నాడుగా మన మందున్.
- . ఇటుల కపివీరుచే నట, చటుల ఘోర, వికటమైన విఠోదంబు వెలసె నపుడు మరల గోడుగోడున దుఃఖభరిత లగుచు, రాక్షసాంగన లరుదేర రావణుండు.

రావణుఁడు వనభంగము విని వానరునిఁ గట్టించుట .

- . వనభంగ వృత్తాంతమును విని రావణుం, ఊలి వీరుఁడు జంబుమాలి యనెడు వనపాలకునిఁ బిల్చి, చని నీవు పదివేల, సైన్యంబుతో కపిఁ జక్కఁబట్టి తెమ్మని యాజ్ఞాపన మొనరించె; వా, డతి వేగమునఁ జనె నతుల సైన్య విభవుఁడై, యది కని సభయంకరంబైన, సింహనాదం బట్టె చేసె కపియు
- . దానివిని రక్కసులు మహాత్తమములైన, బాణములువైవ, నంజనీసూనుఁ డపుడు వృక్షముల పెల్లగించి యా రాక్షసులను, నుగ్గు నూచంబు కావించె నగ్గలముగ.
- మ. ఒక తాళాగ్రము చేతఁబూని చటులాత్మగ్రాకృతిఁ జంబుమా
లి కనద్భీకర దీర్ఘశ్వుమున నోలివైవ పడ్యోజన
ప్రకటస్ఫూర్తి నతండు కూలె; నపు డావార్తా స్వభృత్వాళిచే
వికటం బొప్పగ రావణుండు విని గంభీరాట్టహాసోగ్రుఁడై.
- . క్రోతియట! సైన్యయుతుఁడు రక్షఃప్రవీరు,నంట వధియించె నంట! యీ బంటు వీరు లెంత బలశాలురో? మది కెంతో వింత,తోచుచున్నది, భళిభళీ! దోర్బలంబు.
- . అని లక్షసైన్యంబులను, కూర్చి యేవుర, సేనావతులఁ బంపె శీఘ్రగరిమ నయ్యోధులను సైన్యమంతను తృటిలోన, కపివీరుఁ డొక్కట కలయఁజూచి తోడ్పడ ప్రహరణ తోనె వారల నుగ్గు,నూచేంబు కావించి వేచియున్న!
- అదివిని బెగ్గిలి యత్యాగహము నొంది, యక్షనామకుని స్వీయాత్మ జాతు
- . చటుల చతురంగ బలముల జతన పఱచి, అంజనీపుత్రు పైకి రయంబుమీఱఁ బంపగా వాయుపుత్రుండు పంపె వారి,ముద్గరాఘాతమున మృత్యు ముఖమునకును.

క. అత్తరి దశకండుడు హరి, జిత్తగు నమ్మేఘనాదుఁ చింతాభరమున్
తత్తరము మీఱ నిజపు, త్రోత్తముఁ కప్పిపైకి పంపె నుగ్రుండగుచున్.

నీ. కోటి సైన్యము తోడ ఘోరయుద్ధముచేసె, శస్త్రాస్త్రముల తన్నితాచరుండు
చిత్తప్రయోగ విచిత్ర చాలనముల, మారుతి యదియెల్ల మారుమాట
లేకుండ నొక గడ్డ తేకువమై చూచి, వీడ్చొకించుకయంత వాడి కలఁడు
రావణు పక్షాన రవ్వసేయుట కని, లఘుకాలమునన వాలంబు పెంచి

గీ. సైన్య మంతటి చుట్టు ముష్కరముగాగ, కోటగోడకువలె చుట్టి కోటిసైన్య
మెటులఁ బోకుండజేసి తత్ప్రతిసే చేంపె, తోరణ స్తంభమున మోది వారిసెల్ల.

చ. మఱియొక వృక్షరాజము నభంగులలీలఁ బెకల్చి మేఘనా
దు, రయమునన్ మహాగ్రుఁ డయి దోర్బల మెప్పఁగ యంగ సంధులన్
విఱియఁగ మోడె; నాతఁ డతి భీతిలి కొండ బిలంబుఁ జొచ్చె త
త్తరమున నింక బైట తలఁదాల్చిన ప్రాణము దక్కదం చెడన్.

ఉ. చచ్చిన రాక్షసాధములు సర్వులు పీనుఁగు పెంటలై భయం
బచ్చుగ గూర్చ, రావణుఁ డహా! యిక నెట్టులు? మేఘనాదుడుం
జేచ్చెనో యేమొ? యంచు పెలుచన్ కడు దుఃఖము నొందుచుండఁగన్
పొచ్చెములేని శౌర్యమునఁ పొల్చె! సమీరకుమారుఁ డమ్మెయిన్.

తా. అంతన్ బ్రహ్మ నభంబునన్ నిలిచి ఔరా! అంజనీపుత్ర! దు
ర్దాంతంబైన భవత్ప్రతాపమున మోదం బయ్యె! మా కెల్ల, ని
న్నెంతో సన్నుతిసేతు రుర్విజనముల్ నీ విష్ణు నా యశ్రు వి
క్రాంతి మన్ననసేయు మేడు గడియల్; కళ్యాణముల్ సేకుటన్.

గీ. పఱగ బ్రహ్మాశ్రమమున కట్టుపడుము నీవు, ఏడిగడియలు, రాక్షసుల్ పోడిమి కన!
రావణునివద్ద కేగుము నీ విధంబు, వాని మ్రోల చూపింపఁగా నొను హనుమ!

మ. అని సంప్రార్థనచేసి వల్లె యను నెయ్యంబైన తద్వాయు సూ
నుని వాక్యంబు గ్రహించి, మేఘ నిన్దదున్ దుర్వార భీతాత్మునిం
గని, బ్రహ్మాశ్రమముచేతఁ గట్టువడు వీకన్ వాయుపుత్రుండు, భీ
తిని బొందం బనియేమి? నీకు; మును నద్దేవేంద్ర భంజింపవే?

క. గుహలో డాగఁగ తగవే? తహతహ పడె నీదు తండ్రి, తనయుఁడు యమునిం
గృహవాసి యయ్యెనో? యని, బహుళ యశముఁ గనుమ! కపిని బట్టి యధేచ్ఛన్.

గీ. నీ పరాక్రమ మకట! ఏ నీటఁగలసె? కపిని బ్రహ్మాశ్రమమున వేగఁగడలి కట్టి
తండ్రివద్దికి కొనిపొమ్ము! తప్పకుండ, దిక్కులన్నియు నిన్ను కీర్తింప దనుజ!

క. అని చెప్పి వెడలిపోయిన, విని యింద్రజితుండు మఱల వెడలి కడిమిమై
అనిలసుతుఁ బ్రహ్మాస్త్రమునఁగట్టి చెలంగి తండ్రి మ్రోలన్ నిలిపెన్.

గీ. చచ్చిపోయిన పుత్రుండు వచ్చెనంచు, నందు శత్రుం జయుం డయెనంచు మివల
రావణుఁడు పట్టరాని గర్వంబునొందె, నడుమ శిరి కల్లు నాతని వడువుగాఁగ.

గీ. రావణుని సభయెల్ల దుర్భర ముద్దాబ్ధి, దేలి యాడుచునుండ పేరోలగమున
నిండు తీవని ఆ రావణుండు కడఁగి, కట్టువడియున్న మారుతిఁ గాంచి పలికె.

ఆ. ఓ ప్రహస్త! వీని నొయ్య విచారించు, మెవడొ? వీడటంచు నేవఁ బలుక
నప్పిశాచి పల్కె తప్పక కపిఁగాంచి, ఏల వచ్చితీవు? ఎవడ? వనుచు.

ఆ. ఎవ్వఁజూపినారొ? ఎరుగఁబల్కు? మటన్న, ఆంజనేయుఁ డనియె, అన్ని సంగ
తులను రావణునికె పలికెద ముజేతి, ఆభరణము చూడ నద్దమేల?

రావణుఁడు ఆంజనేయుని సద్బోధనను వినక విఱ్ఱివీగుట

క. నాతో మాటాడుట విఘ్నాతికి లోపంబటంచు కడఁగి యడుగఁగా
యాతనిఁ బరికిల్పితి వని, నే తెలిసితిగాని నీకు హితము వచింతుఁ.

సీ. రావణా! నీదు మూర్ఖతవల్ల కలిగిన, శత్రుభావమునకు స్వస్తి చెప్పి
శరణాగత ప్రియుం డరయ శ్రీరాముని, సేవింపు మిప్పుడ నీత నిచ్చి
అనుజాత్యజులతోడ నందరు సుఖముగా, భయ మించుకయు లేక బ్రతుకఁగలరు
సింహ తుల్యులును నశేష విక్రములును, నఖ దంష్ట్రయోధులు నగ సమాన

గీ. మూర్ఖతాకపుల్ నీలంక ముట్టడించి, ధ్వంసమును సేయుటకు మున్నె త్వర వహించి
జానకదేవి శ్రీరాము నన్నిధాన, మందు నర్పించి ధన్యత నందవయ్య!

మ. అటు కాదేని యముండె అడ్డినను, నెయ్యం బొప్ప నా శంకరుం
డెటులేనిక దయ కావజూచినను, నయ్యింద్రుండు తో వచ్చినక
తటిసీతోయములందు డాగినను, పాతాళంబునం జొచ్చినక
చటులుండె నిను రాముఁ డెట్లు విడుచుక; సంధించి ప్రాణంబుతోక.

క. అని చెప్పిన ప్రియవచనము,లను విని రావణుఁడు కుపిత లక్షణుడై యి
ట్లను; చచ్చెడు రోగి సుధ,మ్మును తెగడెడి భంగి దుష్టముఖ దశకుండై.

ఆ. ఓరి క్రోఁతి! నిన్ను నొయ్యన నిప్పుడే, చంపఁగలను కాని క్షమవహించి
దూతవనుచు తాల్చి ద్రుంపఁగ మానితి, శరణ మనఁగ వలెనె! నరున కహహ!!!

ఆ. దేవలతఁ జయించి దేదీప్యమాన ప,రాక్రమమున వెల్లు నాక్రమంబు
నీ వెఱుంగ కిట్లుగా వాగెదవు కాక, ఒక్క నరుఁడు నాకు లెక్కయానె?

వ, ఓరీ! దుష్టమృగమా! ఇటువినుము,

- సీ. బ్రహ్మదేవుడు నాకు పంచాంగమును చెప్పు, నరయ సూర్యుడు ప్రతీహారి నాకు!
చంద్రుండు విడకెడ్డు భద్రంబు వట్టును, వరుణుం డనగ నీళ్లవాఁడు నాకు!
అగ్నిహోత్రుండు వంటలయ్య నాయుంట న, వ్యాయుదేవుఁడె యూడ్చువాకిళులను!
ఇంద్రుండు పూమాల లిచ్చు తోమాలి య, గ్గణపుండు గుఱ్ఱాలఁగాచు నాకు!
- గీ. తనర దేవతాస్త్రీలు నా దాసిజనులు, పరగ సప్తగ్రహములు సోపానపంక్తి!
నాదు సింహాసనమునకు, నన్నెఱుంగవు, దండపాణి! నన్నిధి దండపాణి నాకు.
- గీ. గుడ్డ లుతుకును రజకుండై గ్రుడ్లనీరు, గ్రుడ్లగుక్కుచు నయ్యగ్ని గొణిగికొనుచు
పరగ మార్తండుండే మాకు మంగలి నును! చంటివానికి మాదాది! పశ్చిదేవి!
- గీ. చేతనాడిస్త కైలాసశిఖరి నొకట! నేజయిస్త కుబేరుని నిముషమాత్ర!
నీదు గతి యేమొ యెఱుగక నిర్భయముగఁ, వదరుచున్నావు అదరును బెదరు లేక.

శా. ఏమీ! కోతులకై భయంపడుదునా? ఏదిక్కులేకాటవి
భీ! మానివ్యధ వృత్తి బూని తిరిగే చెంబేలి సన్నాసులక
స్రామాణ్యోరు పరాక్రమ క్రములనే భావంబుతో భీతినం
దేమా? మమ్మెటుఁగాఁ దలంచెదవోకో? దేవేంద్ర భజంపమే.

మ. అసలేకోఁతివి; అందు నీచుండవు, నీ యాలాపముల్ కూర్చి నె
ల్లెసలారుక భళి! రాముఁగీముఁ తృణమో యేమో! యనే దృష్టి పెం
పెసలారుక అసురాళికెల్ల, నికమమ్మేచక కపివ్రాతమా;
నసిగా చూచిన పాటిపోవె? యిక నీసల్లాపము ల్మానుమా.

క. నీరాముని సుగ్రీవుని,తో రావణుఁ డొక్కతృటిని దోర్బలమొప్పుక
చేటుచు యమపురి కని నీ, వాఱయఁగా లేక నిట్టు లఱచెదు మివులక.

క. అని చెప్పి రావణాసురుఁ, డనిలసుతుని జంప తివ్రర నది ధర్మముకా
దనుచు విభీషణుఁ డాపక, కనలుచు కపి పరిభవింపఁగావలె ననుచుక.

ఆ. దూత యగుట వీని ద్రుంప ధర్మముకాదు, వీని తోక గోసివేయుఁడంచు
దూతజాలమునకు తోలుత నాజ్ఞాపించె, రావణుండు క్రోధరాజితుండు.

గీ. తక్షణమె వేలకొలది దూతలు కడంగి, అంపముల బట్టి కోయ నారంభపడిరి
కాని యాయుధములు మొక్కవోను కాని, అంజనేయుని వెంట్రుకయైన తెగదు.

కం. కొడవళ్ళను గొడ్డళ్ళను, బడిబడిగా పూని భటుల బలమేపాఱక
తోడబడి నఱకం జూచిరి, వెడగుతనమె కాని యొక్క వెంట్రుక తెగదే?

ఉ. దాని నెఱింగి రావణుండు తత్తరమొప్పఁగ నాంజనేయునిం
బూనికమీఱఁగాంచి తలపోయుము! వీరులఘక్కి, మృత్యువె

ఛానో? యెఱుంగ జెప్పిడుదు; రట్లగుట యెఱిగింపు మెట్లుగా
నానొకొ? నీదు వాలము రయంబున భిన్నము; మారుతాత్మజా.

మ. అనినన్ వాయుసుతుండు నవ్వి, యను నౌరా! రావణా! యెంత తె
ల్విని మాటాడితి, వైన చెప్పెద! నినున్ వీసానికిన్ లెక్కనే
యని నాకేటికి? భీతి; నాకు మృతిలే దాచంద్ర తారార్కమున్
మను దేనుర్వి సుఖప్రవృత్తిఁ గనుకన్, వాలం బభేద్యంబగున్.

కం. కావున నిం కే వడువున, రావణ! నీ కచ్చదీరు? రాణ నెఱుంగుమా!
చేవ కలదేని తోకకు, పావకుఁ దాకొల్పి చూడుమా! ఏమగునో?

చం. అని యెద తండ్రిమిత్రుఁడగు నగ్ని; యతం డొగి నన్నుకాల్పునే?
కినుకను దాని తోడుతనె గీల్కెని లంక దహింతు లీలగా
నని తలపోసినన్; వికటుఁడైన నిశాచరుఁడట్టె సేన నె
ల్లను పురికొల్పి ఆజ్ఞఁగడె; లావుఁ బలంబు చలంబులేర్పడన్.

గీ. మీఱలెల్ల ప్రయత్నము మీఱ తోక, నిష్పముట్టించి వీధుల నేర్పుమీఱ
పటగ నూరేగచేయుడు పగతులెల్ల, గ్లాని నొందుచు మివుల చికాకు నొంద.

కం. అను నాతని యాజ్ఞను మా, లీని నపుడ ధరించి భటులు లేలెం డని పో
యి నిశాచర సంఘము నూ, నెన ముంచిన గుడ్డలను వనేచరు కడకున్.

ఉ. పెల్లుగఁ దెచ్చివైచి సరవిన్ కపి వాలముఁ జుట్టుచుండినన్
మెల్లన సాగసాగె నది, మేలని రక్కసులెల్ల, వస్త్రముల్
కొల్లలు గాఁగ దెచ్చి, పలుకుండల నూనియదెచ్చి, ముంచుచున్
గొల్లన చుట్టసాగి, రిదె! కోఁతిని బట్టితిమంచు వేడుకన్.

సీ. పెరిగిన కొలఁదిగా పొరిబారిఁ జుట్టిరి, ఘోర రాక్షసులు గగ్గోలుమీఱ!
రావణాసురు మందిరం బందు కల వస్త్ర, రాజంబులెల్ల పారంబు మీఱ!
బట్టల కొట్లలో పరగు వస్త్రంబులు, పరువుల గుడ్డలు పరు వెఱుగక!
అవి చాలకున్న న య్యసురుల నెత్తి వ, వస్త్రములును ధ్వజవస్త్రతతులు చుట్టి

గీ. చాల కవి రాజభటుల వస్త్రములు రాజ, సభన కలవారి వస్త్రముల్ సంతరించి
రాచటికము వారివి చుట్టి రావణాదు, లవియు మందోదరివియును దవిలి చుట్టి.

మ. అవియుం జాలక సీత వస్త్రములకై యాలోచనల్ రావణుం
దవులన్ రాక్షసరాజభావము నెదం దా నెంచి య య్యంజనీ
భవుఁ డెంతె తనతోక హ్రస్వముగఁ గూర్పన్, రాక్షసానీకము
ల్కివులన్ సంతస మంది యగ్ని పురికొల్పి యోచన లేపినన్.

మ. గుమ్మలై గుడ్డలకెల్ల రాక్షసులును కొట్లాడఁగా సాగి, రా
జ్యము తైలంబులు పూజ్యమయ్యె; నపు డోజ్జా నిప్పుముట్టింప నెం
తొ ముదం బొందిరి కాని, రాక్షసులు ప్రాదుర్భావ మగ్నికొ పొన
ర్ప మరేమాత్రము చేతకాక, దిశలన్ పంకించి వీక్షించినన్.

గీ. ఆంజనేయుఁడు యజమానుడైన రావణాసురుఁడె వచ్చి యూదిన నగ్ని వెలుగు
నేమొ? యటుకాక మీవల్ల నేమి? యగు నటంచు వచియింప రావణుం డంతవచ్చి.

శా. తోక కొనిప్పు లగించి యూడె, నట తోక తోక మీసము లడ్డముల్
వీకన్ వెంట్రుకలెల్ల నంటుకొని వేవే మండగాఁ జొచ్చినన్
ఆ కష్టం డగు రావణాసురుఁడు, బాహాసీకముల్ వింశతిక
జోకన్ తాను కడంగి మంటల వెలార్చున్ నల్ప నిర్లజ్జుడై.

క. ఇరువది చేతులతోడన్, గరిమను రావణుడు మోము కలయ తుడుచుటల్
పురవాసులైన రాక్షసు, లఱసి పకాపకల నవ్వ నటు సాగి రొగిన్.

క. అపు డాంజనేయుఁ డాతని, సపహాస్యము సేయ, రాక్ష సాధిపుఁ డలుకన్
కపి వీని నావలకు మీ, టిపుడే కొని చనుడటంచు నెలమిన్ బలుకన్.

ఆ. వారు క్రోధమున సమీరసూతికిని సంకెళ్లు వైచి చక్క కెరలికట్టి
శ్రద్ధ మీఱ లంక రమణీయ వీధుల, నపుడు త్రిప్ప సాగి రతి ముదమున.

గీ. శత్రుధారులై యెసఁగు రాక్షసులు కడఁగి, వాద్యములు మ్రోయుచుండగా వాయుసుతుని
కేకలును బొబ్బలిడుచు క్రిక్కిరిసి మూఁగి, లంకవీధుల ద్రిప్ప నల్వంకలందు.

లంకాదహనము

మ. కపివీరుండును గంతులన్నిడుచు సూక్ష్మంబైన రూపంబు న
ష్టపుడే గైకొని సంకెలల్ డులిచి బ్రహ్మాస్త్రంబు తత్సానముం
గృహఁగైకొన్న, విజృంభమాణతనుడై ఘోరకారముల్సేయుచుకొ
విపదారంభము సేసె రక్కసులకుకొ; విక్రాంతితాక్రాంతుడై.

క. పశ్చిమ లంకాద్వారము, నాశ్చర్యముతోడనెక్కి యద్భుతలీలకొ
దుశ్చరితులైన రాక్షస, నిశ్చయ వీరుల వధించె నిశితబలుండై.

నీ. తోరణ స్తంభంబు తొడరి యెత్తి యతండు, ద్వారపాలకుల నధఃకరించి
తన్ను కావలి కాయుచున్న వారలచేర్చి, సంహార మొనరించి సంభ్రమమున
ప్రాసాదముల నెల్ల పటుభయంకరముగా, తనతోక నిప్పుచే తగులఁజెట్టి
ప్రతిగృహం బందును బహుళ కోలాహల, సంరంభముం గూర్చి సత్వరమున !

.. నిద్రపోయెడు శిశువుల నిద్దచి ప్రాణ, రక్షణము చేసికొనఁగ తద్రాక్షసాంగ
నలు కురులు వస్త్రములు కాల నులుకుఁజెంది, ఇండ్ల బయటికి పరువెత్తి వచ్చునంత.

చ. క్రమముగ రావణాదుల సుఖంకర దివ్య గృహంగణంబులన్
ప్రముదము మీఱ రావణు సభాస్థలిఁ కాల్చి, కపింధ్రుఁ డడ్డు వ
చ్చు మదరిపూత్కరంబుల యశో విభవండుయి కాలుఁసన్నిధిన్
శ్రమముఁ దొలఁచుభంగి పెలుచన్ బడఁగూర్చె బలాప్రమేయుడై.

క. నోటికి చేతికి తాళము, మీటినగతి కొట్టుకొనుచు మివుల నఱచుచున్
గాటమగు కాల్పులకు నా, రాటముతో చచ్చి రచటి రాక్షసులెల్లన్.

గీ. క్రుద్ధుడై రావణుడు పదికోట్ల రాక్షసులు కొలువ తానె యుద్ధము సలుపుటకును
వెడలఁగా వాయుపుత్రుండు వేనవేల, సైన్యముల తోక దెబ్బలఁ జంపెఁగడక.

గీ. తోరణస్తంభ మను గదతోడఁ గూల్చె, కోట్లకొలది రక్కసులను కొంకులేక
అప్పుడె వినోదముగ రావణాసురుని శి,రంబుపై తోకతో కొట్టె సంబరమున.

ఉ. వాలపు టగ్ని తేజమున వాని శరీరము మండ, మూర్ఛమై
సోలె శతుండు రావణుడు; శూరుడు వాయుజుఁ డాజ్ఞ లేమిచే
కూలఁగ మోదఁడయ్యె, నది కూరిమి పుత్రుండు కాంచి యింక నీ
లిలఁ జెలంగ ప్రాణ మవలీలన డుల్చు నటంచు భీతుడై.

.. ఇంద్రజిత్తుండు బిలములో నెలమి డాఁగె, వాని లక్ష్మణుప్రీతికై వానరుండు
గెడవఁడయ్యె, నివ్వధమునఁ గీలఁకొల్పి, సుందరంబైన లంకను సారిదిఁ కాల్చె.

.. గోపురాట్టలకాలంకృతోపవనవి, రాజమానమా లంకాపురంబు కడఁగి
క్షణములో కాల్చి సుసిచేసి సంద్రమునకు, తోక నిప్పు నార్పఁగనేగె తోష మొప్ప.

.. చూచిరమ్మన్న కాల్చివచ్చుట యటన్న, సామెతయు నాటి నుండియే జగతిపైని
ఖ్యాతి కాంచెను; అంతటఁ ఆంజనేయుఁ, డబ్బిఁ జలజంతువులకు కీడగు నటంచు.

మ. తనవాలంబు తరంగతోయములచేతన్ వేగ చల్లార్చి, చి
చ్చున రేకెత్తిన ధూమజాలముల నచ్చో లోనికిఁ పీల్చుటన్
తన గొంతంతయు నల్లవాఱ, కపియున్ తచ్చేష్టమున్ ధూకృతం
బును కావించుచు కూరుచుండిన తలంపుల్ సీతపై కేగగన్.

సీత నిప్పులో చిక్కెనని భ్రాంతుడై హనుమంతుడు విలపించుట

క. అయ్యో! సీతాసతి నేఁడి య్యనలమునందుఁ గాలె; ఇంక నాకృషియో!
అయ్యో వృధ యని, హతాశుండ య్యనిలసుతుండు మూర్ఛితాంగుండగుచున్,

మ. గుమ్మలై గుడ్డలకెల్ల రాక్షసులును కొట్లాడఁగా సాగి, రా
జ్యము తైలంబులు పూజ్యమయ్యె; నపు డోజ్జ నిష్ఠముట్టింప నెం
తో ముదం బొందిరి కాని, రాక్షసులు ప్రాదుర్భావ మగ్నికొ పొన
ర్ప మరేమాత్రము చేతకాక, దిశలన్ పంకించి వీక్షించినన్.

గీ. ఆంజనేయుఁడు యజమానుడైన రావణాసురుఁడె వచ్చి యూదిన నగ్ని వెలుగు
నేమొ? యటుకాక మీవల్ల నేమి? యగు న,టంచు వచియింప రావణుం డంతవచ్చి,

శా. తోకక నిష్ఠ లగించి యూడె, నట తోక తోక మీసము లడ్డముల్
వీకన్ వెంట్రుకలెల్ల నంటుకొని వేవే మండగాఁ జొచ్చినన్
ఆకప్తుం డగు రావణాసురుఁడు, బాహాసీకముల్ వింశతిక
జోకన్ తాను కడంగి మంటల వెలార్చున్ నల్ప నిర్లజ్జుఁడై.

క. ఇరువది చేతులతోడన్, గరిమను రావణుడు మోము కలయ తుడుచుటల్
పురవాసులైన రాక్షసు, లఱసి పకాపకల నవ్వ నటు సాగి రొగిన్.

క. అపు డాంజనేయుఁ డాతని, నపహాస్యము సేయ, రాక్ష సాధిపుఁ డలుకన్
కపి వీని నావలకు మీ, తిపుడే కొని చనుడటంచు నెలమిన్ బలుకన్.

ఆ. వారు క్రోధమున సమీరసూతికిని సం,కెళ్లు వైచి చక్క కెరలికట్టి
శ్రద్ధ మీఱ లంక రమణీయ వీధుల, నపుడు త్రిప్ప సాగి రతి ముదమున.

గీ. శత్రుధారులై యెసఁగు రాక్షసులు కడఁగి, వాద్యములు మ్రోయుచుండగా వాయుసుతుని
కేకలును బొబ్బలిడుచు క్రిక్కిరిసి మూఁగి, లంకవీధుల ద్రిప్ప నల్వంకలందు.

లంకాదహనము

మ. కపివీరుండును గంతులన్నిడుచు సూక్ష్మంబైన రూపంబు న
ష్టపుడే గైకొని సంకెలల్ డులిచి బ్రహ్మాస్త్రంబు తత్సానముం
గృహఁగైకొన్న, విజృంభమాణతనుడై ఘంకారముల్పేయుచుకొ
విపదారంభము సేసె రక్కసులకుకొ; విక్రాంతితాక్రాంతుఁడై.

క. పశ్చిమ లంకాద్వారము, నాశ్చర్యముతోడనెక్కి యద్భుతలీలకొ
దుశ్చరితులైన రాక్షస, నిశ్చయ వీరుల వధించె నిశితబలుండు.

సీ. తోరణ స్తంభంబు తొడరి యెత్తి యతండు, ద్వారపాలకుల నధఃకరించి
తన్ను కావలి కాయుచున్న వారలచేర్చి, సంహార మొనరించి సంభ్రమమున
ప్రాసాదముల నెల్ల పలుభయంకరముగా, తనతోక నిష్ఠచే తగులఁజెట్టి
ప్రతిగృహం బంచును బహుళ కోలాహల, సంరంభముం గూర్చె సత్వరమున !

గీ. నిద్రపోయెడు శిశువుల నిద్రించిన ప్రాణ, రక్షణము చేసికొనఁగ తద్రాక్షసాంగ
నలు కురులు వస్త్రములు కాల నులుకుఁజెంది, ఇండ్ల బయటికి పరువెత్తి వచ్చునంత.

చ. క్రమముగ రావణాదుల సుఖంకర దివ్య గృహంగణంబుల
ప్రముదము మీఱ రావణు సభాస్థలిఁ కాల్చి, కపింద్రుఁ డడ్డు వ
చ్చు మదరిపూత్కరంబుల యశో విభవండు కాలుఁసన్నిధి
శ్రమముఁ దొలఁచుభంగి పెలుచుఁ బడఁగూర్చె బలాప్రమేయుడై.

క. నోటికి చేతికి తాళము, మీటినగతి కొట్టుకొనుచు మివుల నటచుచు
గాటమగు కాల్పులకు నా, రాటముతో చచ్చి రచటి రాక్షసుల్లెల్.

గీ. క్రుద్ధుడై రావణుఁడు పదికోట్ల రాక్షసులు కొలువ తానె యుద్ధము నలుపుటకును
వెడలఁగా వాయుపుత్రుండు వేనవేల, సైన్యముల తోక దెబ్బలఁ జంపెఁగడక.

గీ. తోరణస్తంభ మను గదతోడఁ గూర్చె, కోట్లకొలది రక్కసులను కొంకులేక
అప్పుడె వినోదముగ రావణాసురుని శిరంబుపై తోకతో కొట్టె సంబరమున.

ఉ. వాలపు టగ్ని తేజమున వాని శరీరము మండ, మూర్ఛమై
సోలె శకుండు రావణుఁడు; శూరుఁడు వాయుజుఁ డాజ్ఞ లేమిచే
కూలఁగ మోదఁడయ్యె, నది కూరిమి పుత్రుఁడు కాంచి యింక నీ
లీలఁ జెలంగ ప్రాణ మవలీలన డుల్పు నటంచు భీతుడై.

గీ. ఇంద్రజిత్తుఁడు బిలములో నెలమి డాఁగె, వాని లక్ష్మణుప్రీతికై వానరుండు
గెడపఁడయ్యె, నివ్విధమునఁ గీలఁకొల్పి, సుందరంబైన లంకను సారిదిఁ కాల్చె.

గీ. గోపురాట్టలకాలంకృతోపవనవి, రాజమానమా లంకాపురంబు కడఁగి
క్షణములో కాల్చి నుసిచేసి సంద్రమునకు, తోక నిప్పు నార్పఁగనేగె తోష మొప్ప.

గీ. చూచిరమ్మన్న కాల్చివచ్చుట యటన్న, సామెతయు నాఁటి నుండియే జగతిపైని
ఖ్యాతి కాంచెను; అంతటఁ ఆంజనేయుఁ, డబ్బి జలజంతువులకు కీడగు నటంచు.

మ. తనవాలంబు తరంగతోయములచేతఁ వేగ చల్లార్చి, చి
చ్చున రేకెత్తిన ధూమజాలముల నచ్చో లోనికిఁ పీల్చుట
తన గొంతంతయు నల్లవాఁ, కపియుఁ తన్నేష్టుముఁ ధూకృతం
బును కావించుచు కూరుచుండిన తలంపుల్ సీతపై కేగఁగ.

సీత నిప్పులో చిక్కినవి భ్రాంతుడై హనుమంతుఁడు విలపించుట

క. అయ్యో! సీతాసతి నే,డి య్యనలమునందుఁ గాలె; ఇంక నాకృషియో!
అయ్యో వృధ యని, హతాశుం,డ య్యనిలసుతుండు మూర్ఛితాంగుండుచుఁ,

- సీ. తెలివొంది నేనెంత తెలివిమాలిన పని, గావించినాడ దుర్గర్వవశత !
 పరమమూఢుడ ! దుష్టవర్తనుడను కటా ! మొదల నింతటి తెల్వి గదురదయ్యె !
 హా ! రామకాంత నన్యాయంబుగా నగ్ని, కాహతి చేసితి నక్కటకట !
 ఆవివేకినైతి; అయ్యయ్య ! యింక నే నెట్లు, రాముని చూతు దుర్భరము ! కరము
- గీ. ఘోరమైన యీ వార్తను శ్రీ రఘూత్త, మునకు వచియించు పెట్టులు? మూర్ఖవృత్తి
 నే వచించిన ఒకవేళ నిల్చు పెట్టు !, రామచంద్రుని యుసురులు రామభాసి.
- కం. ఎంత తెలివిమాలిన పని, చింతా లేకంబులేక చేసితి నకటా !
 ఇంతిని గాచ్చితి నని శ్రీ, కాంతుని కెటు దెల్పుదును వికట గర్వమునక.
- సీ. శ్రీరామచంద్రుండు సీతాసతీమృతి, విని యింక బ్రదుకునే పృథ్విపైని ?
 ఆ మహాత్ముండు వోవ ఆ దుఃఖమునకు, లక్ష్మణుఁ డప్పుడే తాను చచ్చు నిజము !
 ఆ వార లిరువురు పోవ సుగ్రీవుండు, మృతినొందకుండుట మృషయకాదె ?
 అందులకై మంత్రి లందఱతో రుమ, కీర్తి శేషయ యగు ఆర్తి గదుర
- గీ. అకట ! అంగదు డుండునె ? అతని కొఱకు, తార మరణించు పుత్రశోకా రభటిని;
 రాజు లేమిచే కపులు స్వర్గస్థులగుదు; రెంత ప్రళయంబునకు నేను హేతువైతి.
- మ. పదునాల్గేం డ్లట నిండఁగానె అకటా ! భ్రాతృండు రాకుండుటచే
 ఎద వ్రీలక మృతినొందు పో ! భరతుఁ; డీ యెగ్గొందినక కైక త
 ప్పదు స్వర్గమ్మునకేగు; రామ విరహ సారంభ కౌసల్య ని
 ల్వుదు; సౌమిత్రికినై సుమిత్ర విడుచుక ప్రాణంబులక నేల్లిడిక.
- క. వీరల మరణమ్ములు విని, వీరల బాంధవులు శోక వివశాత్మకులై
 బోరనఁ గూలుదు; రట మిథి, లా రాజగు జనకుఁ డెట్లు లావణిక మనుక ?
- మ. ఇటులే వారికి వారు రాజకులముల్ హీనంబులై పోవ, అం
 తట స్వేచ్ఛామతులై ప్రజానివహమంతా గూలు; హవ్యాళి లే
 కట స్వర్గంబున దేవతా వితతి హాహాకారముల్ చేయరే ?
 చటు లార్తిం గలిగింపఁజాల; కన నా చావితకుక మేలగుక.
- వ. నేను మరణింపకున్న నేమగును ?
- క. ఇట్టి యకాల ప్రళయము, చుట్టుకొనక చివికి కమలజండు నశించుక;
 అట్టి యెడక బ్రహ్మాండమె, బిట్టుచెడి నశించు; ఇంత విలయము వుట్టుక.
- ఉ. ఇందులకుక నిమిత్తముగ ఏను జనించితినేమొ ? అక్కటా !
 చెందితి నెంతయో ముదము సీతనుగంటి; ఇకేమి ? రామునిక
 కందు; మహా ముదంబుగ, స్వకల్పిత కృత్యము రాముతోడుతక
 విందుగ, చెప్పు వాఁడ నని వీగితి గర్వముతోడ నయ్యయ్య !

- క. ఏమగిడి సిగ్గువిడి శ్రీ, రాముని దర్శించు తెట్లు! రావణు వీటన్
భూమిజఁ గని, కాల్చితి నని, ఏ ముఖమున పల్కువాడఁ యట చాకుండన్.
- క. నా నేస్తులైన ప్రముఖుల, వానర వీరుల నికెట్టి భంగిని గండున్
న్యూనత నా కార్యము నె, ట్లుని వచింతున్ మఱెట్టు లోర్తు మనంగన్.
- శా. నా యీ వాలమె రజ్జుగా పెనచి ప్రాణంబు లెవ్వన్ పాయుదున్
ఈ యన్యాయపు వార్త! రామునకు నా యీ నోటితో మొండినై
చీ! యేలాగున చెప్పఁగాఁగల; నిదే సిద్ధాంత ము చాదటన్
రాయంజేసి మనంబు చచ్చుటకు శీఘ్రంబే ప్రయత్నించుచున్.
- ఉ. అంజనిసూతి వాలము రయంబున కంతమునందుచుట్టి, గుం
జం జనుచో; దివంబున విశంకటవృత్తిని ఒక్కవాణి! ఓ
యంజని పుత్ర! జానకి సుఖాస్పద! నీ విక భీతి దక్కి వే
గంజని రామునన్నిధికి క్రమ్ముట, నీ శుభవార్తఁ దెల్పుమా.
- చ. అన నశరీరవాణి వచనావళి వాయుసుతుండు సంతసం
బున విని, హర్ష పూరిత సముత్కట సద్వృద్ధయారవిందుడై
చనియె! అశోక వాటికకు, జానకి గన్గొన, నా ప్రదేశ మం
దున నొకచోట గాంచెను, చతుర్దిశలన్ చను హేమకాంతులన్.
- క. అని శంకరుండు పల్కిన, విని పార్వతి భూమి యచట వింతగ హేమం
బును బొందె నెట్లు? తెల్పుమ, యనినన్ ముదమొప్ప ఇట్లు లనియె శివ్రుండున్.

గజేంద్రమోక్షణము - లంకాస్వర్ణమహిమము

- చ. కలదు త్రికూట పర్వత మఖండపయోధివరీతమేదిసీ
వలయిత సర్వసంపద వివర్ధన మయ్యది యోజనాయతం
బలఘ్న సువర్ణరాప్య విదితామల లోహ త్రికూట రాజితం
బిల తిలకంబనంగ తగి యింపునొసంగు దిశాష్టకమ్ములన్.
- సీ. అద్దాని సానువులందు పూజ్యుండైన, వరుణదేవుని ఋతుమంతమనెడి
ఉద్యాన మొక్కటి ఒప్పియుండెను, దేవతా స్త్రీ విహార సుందరము మహిత
కమనీయ కువలయ కుముద కన్లార న, త్కాంతి కాంతంబు సుధామయంబు
కనక నీరేజ సంకాశంబు విస్తార, మా నొక్క కాసార మందు దనరు
- గీ. అది కృతఘ్నులకును నాస్తికాధములకు, హింసకులకును డాంభిక హేతు జనుల
కన్నులకు కానుపింపదు గడఁగి యందు, నుండె పెద్ద కాలమ్ముగ ఒక్క మొసలి.

మ. అది దుష్టంబు, బలాన్వితంబు, బహు ఘోరాకార సందీపితం
బుదితాహంకృతి మత్తవారణమునే నుంకించి జంకించి పె
ల్లెదురై పట్టు భయంకరాకృతి; కనకహేలా మహాలాసియై
ముదమొప్పక జలమందునం దనరు సంపూర్ణోన్మదోపేతమై.

ఆ. అంత నచ్చటికిని దంతభీకరముఖి, యైన మత్తహస్తి ఆడయేన్గు
లెల్ల చుట్టి కొల్వ ఉల్లాస మూర్తియై, దప్పి తీర్చుకొనఁగ తరలివచ్చె.

ఆ. వచ్చి నీరు ద్రావు మత్తేభమును నక్ర, మట్టె యొడిసి పట్టె; పదరి ఆడు
యేన్గులెల్ల దాని నెట్టులో రక్షింపఁ, గడఁగఁగాని లాభకారికాడ.

క. అనుతాపభరముచేతక, వెనుక నిలిచి కరిణులెల్ల వ్రేఁగగు నింతిం
తనరాని బలముతోడక, పెనఁగొని లాగినను లాభమే లేకున్నక.

గీ, ఆశ త్యజించి కరిణు లా హస్తివీడి, తమ నివాసంబులకుఁ జేర తత్తరమున,
ఆ గజేంద్రుఁడు మివుల ధైర్యంబునూని, పోరె వేయి వత్సరము లా మొసలితోడ.

ఆ. స్థాన బలముచేత తతబలాన్వితమయి, మొసలియొప్పె గజము పసఁచెడంగ
నన్నమునకు నిద్ర కతిదూరమై డస్సి, సత్వమెల్ల పోయి సన్నగిల్లె.

శా. సంతోషమ్మును బాసి, ఆర్తిమెయి, ఉత్సాహంబుఁ గోల్పోయి, దు
ర్దాంతంబైన భయంబునొంది, స్వబల ప్రాశస్త్య ధైర్యాదులుక
చింతాకంతయు తృప్తిఁగూర్చుమి, మదిక శ్రీనాథుఁ జింతించె శ్రీ
కాంతా! దీనశరణ్య! ప్రోవు మని దుఃఖంబంది యీరీతిగక.

చం. బల ముడిగెక, మనంబున సమాహిత ధైర్యము సన్నగిల్లె, ని
శ్చలమగు శాంతభావము భృశంబు నశించె, జయింతునన్న ఆ
శలు విడిపోయె, సాకినను జంపిన నీవె మహానుభావ! భ
క్తుల కడు ప్రోచినావట! అకుంతిత సత్కరుణాపయోనిధి.

క. ఏ దిక్కులేనివారలు, నీ దిక్కై కొల్చిరేని నెఱిఁ బ్రోతువటే
ఏ దిక్కులేదు నాకిట, నీదిక్కై నమ్మినాడ నే! ప్రోవవయా.

మ. సుదతుల్ లెక్కకు మిక్కుటంబయి ననుక సాంపొప్పగా చుట్టె ను
న్మదమొప్పక ధరపై చరించునెడ, దేవా! నేఁడు యీ శత్రు వి
ట్లుదితానూన పరాక్రమమ్మున కనద్యుద్ధమ్ముఁ గావించుచో
అదయక నక విడిపోయి రిట్టివెకదా! ఆయాయిసంబంధముల్.

కం. ఋణ సంబంధులు సత్తులును, తనయులు పశువులును గేహ ధన ధాన్యంబుల్
ఋణ మది తీఱువోవును, ధన ధాన్యాదికము వాని తలపఁగ నేలా?

ఉ. ఎవ్వఁడు నిర్మలాత్ముడయి, యీ యిహవస్తువులంను భ్రాంతి దా
దవ్వలవీడి, నిన్ను శతభాసరికించి భజించి కొల్చునో?
అవ్వర భక్తుఁడొందు శుభ, మయ్యతఁడే చరితార్థుఁ డాతఁడే
నెవ్వగలెల్ల పాయగ హరిన్ నినుజేసి నోగిన్ కృతార్థుడై.

అ. దిక్కులేకయున్న దేవుఁడే దిక్కును, సామెతగ భజింతు సామి! నిన్ను
ఘోరమైన మొసలి బారి నొందిన నన్ను, ప్రానవయ్య! దేవ! కావవయ్య!

క. అని నిర్మలచిత్త హృదయ, కనక కమలమొకటి బట్టి కరమున దానిన్
మనమున నర్పించుచు నోగి, ఘనఘాగ సరసి నొప్పు పూజఁ గావించె తృటిన్.

వ. మఱియు బహిరంగిరింద్రియముల నిగ్రహించి నిర్మలాబగు నుత్తరంగంబున ఆపత్పరి
హరంబు నెంచుచు హృదయఃస్ఫుర్తిన్ భగవంతున్ ప్రోత్రంబుఁగావించి అర్పించిన
అప్పరమేశ్వరుండగు విష్ణుభట్టారికుడు అత్యంతాస్తిమయి న్వచ్చి ప్రసన్నుండై.

మ. నిజచక్రాయుగ ధారచే మకరమున్ నిర్మూలముండేసి, అ
గ్గజరాజున్ శరణాగతున్ మనిచె, నిక్కంబైన స్రమమ్మునన్
భజనల్ చేసిడివారిఁ ప్రాచునను దీన్యద్భుద్ర కీర్తి ప్రభా
విజయోత్సాహ సరంసరాక్రమిత దోర్విఖ్యాత సంభావ్యుడై.

వ. పార్వతీ! ఇగ్గజేంద్రుని పూర్వజన్మ కథనంబు వినవలసినది. ఏర్పరింతు నిన్వనుమని
శంభుం డిట్లనియె. తొల్లి.

సీ. పాండ్యదేశమునకు పతిగ ఇంద్రవ్యమ్ముఁ, డొకట తపముసేయుచుండు వేళ
ధ్యాననిష్ఠుండగు తత్పరభు నన్నిధి, కరుడెంచె అర్థిమై యయ్యగన్యుఁ
డదిగాన కర్మపాద్యము లీయనట్టి రాజునుగాంచి అమ్ముని కినిసి పలికె
తప మను మదమున ధర్మాబు తప్పి ప్రత్యుద్ధాన మీవు నా కిద్ద తేజ

అ. నకును తాన మదమునను వివినంబులఁ, దిరుగు మొక్క గజము కరణి ననియె;
అంత రాజు తెలిసి, అతి భీతితో శాసనముక్తి నేడ, కరుణ ముని వచించె.

క. నక్రము నినుఁపట్టిన పరిఁ, చక్రధరుని నీవు తలఁప చయ్యన అతి దో
ర్విక్రమము మెలయ ఆతఁడు, చక్రముచే మకరి ద్రుంచి జను నినుఁ ప్రాచున్.

అ. ఆతఁడే గజేంద్రుఁ డయ్యె పార్వతి! విను, మా కొలంకునందు అడఁగియున్న
నక్రకథను వినుమ! నయమున తొల్లి ఆ, ప్రాంతమున సరోవరంబు గలదు.

క. ఆ దివ్య సరోవరమున, ప్రోదిన్ హుహూ యనెడు విభుఁడు గంధర్వుం
డాదరమున నప్పరసల, తో దైవనందినము స్నాన ధూర్వాహుండగుచున్.

వ. జలకీడాలోలుండై గొంకట్ట.

- సీ. అఘ మర్షణస్నాన మాచరింపఁగ వచ్చి, నట్టి దేవలుఁడను అవనిసురుని చూచి కారడమున జొచ్చి నీరమ్ముల, దాఁగి యవ్విపు పాదములు వట్టి లాగిన, నమ్ముని లావు భీతిలి చూచి, గంధర్వు నెఱిగి ఉగ్రంబు గాఁగ శాపాయుధుండయి సహనంబు విడనాడి, మొసలి పోలిక నీట మునిగి నన్ను
- గీ. పట్టిలాగితి వటుతొట పరఁగఁ ఈస, రోవరంబున మకరంపు రూపుతాల్చి యుండుమని శాప మీయఁగా గుండెలదర, పాదములఁ పడి, అతఁడను బ్రాహ్మణునకు.
- క. మునివర ! మదమున నియ్యెడ, కనుగానక నీకు దొసఁగు కావించితి; నఁ కనికరమున ప్రోవవె ఇ, ప్పని యిఁక సేయుదునె? యెన్ని భవములనైనఁ.
- వ. శాపముక్తి చేకూర్చుమని స్థార్థించిన ఆ బ్రాహ్మణుండు.
- క. కరుణాకరుఁడై నీ వొక, కరిరాజు న్నొడిసిపట్టఁగా అతఁ డా శ్రీ హరిఁగూర్చి మ్రొక్కు; ఆ హరి, కరమరుదుగ నిన్ను మోక్షగామిఁ జేయుఁ.
- వ. అనె.
- ఆ. ఇవ్విధమున వార లిరువురు పూర్వ శా, పముననుండి ప్రోవఁబడిరి విష్ణు మూర్తివలన; వారి మూర్తులు ధరఁపడ, వారిలోకములకు వారు చనిరి.
- క. గరుడుఁడు స్థార్థింపఁగ శ్రీ, హరి కరి నక్రములు పడిన యట్టి తనువులఁ గరిమ నొసంగఁగ ఆతఁడు, సరగున నవ్వానిగొని విశంకట వృత్తిఁ.
- ఆ. పోవఁజూచుచున్న భూభంగుండనుగృధ్ర, రాజు తత్కళేబరముల కడకు రాఁగ వానిఁచంపి వేగ నాతని ఒక్క, కాల వీని ఒక్కకాలఁ పట్టి.
- మ. అతివేగమ్మున నవ్విహాయసమునం దాహ్లాద మేపార పోవు తరిఁ యోచనచేసె, ఏయెడ అగుఁ బోసేయఁగా వీని; ఉద్ధతి క్షీరార్ణవమందు భాసిలు కనద్ధన్యంబు జాంబూనద క్షీతిజంబాప్పు నటంచు నెమ్మదిని కాంక్షించెఁ సముత్సాహియై.
- క. నిడుపును వెడలుపు వేయా, మడలు గలిగినట్టి యది శుభంబగు దృఢమా ఎడ అగునని తృప్తిని గరు, డుండు సువిశాలంబగుచు, కడుఁ తగుశాఖఁ.
- చం. నిలిచి భుజింపఁ చూచునెడ నిష్ఠమెయిఁ తగ నందు వాలఖ ల్యులు ఋషిసంతతుల్ ఘను లలుబ్ధులు వప్తిసహస్రసంఖ్య నిశ్చల తపమా విశాల తరుశాఖకు వ్రేలుచు చేయుచుండఁగా బలువపు డెచ్చుటఁ విఱిగె, ఫట్టున అయ్యది కాంచి ఆతఁడుఁ.
- గీ. కటకటా ! మునిశాపము కలుగునేమొ? అనుచు శంకించి తత్సాఖ అంతలోన తనదు తుండమునఁ పట్టి అనుపమాన, వేగమున ఆకసమునకు వేడ్క నెగసె.

చం. చనిచని చోటుఁగానక, విశంకటవృత్తిని తండ్రి కశ్యపుం
గని, తిన మంచితావు కనఁగా అసమర్థుడ నైతి; ఎచ్చట
తినతగు తావుగల్గు ? నన ధీయుతుఁ డాతఁడు పల్కుఁ లంక యో
జన శత సంఖ్య దక్షిణదిశఁ గల సంద్రముదాట నొప్పెడుక.

క. ఆ లంకయందు శుద్ధ వి, శాలంబగు భూమి గలదు ! చయ్యన చని నీ
వీ లొప్పుగ భుజియింపుము, జాలంబేలా ? బుభుక్షు శాంతిఁ కనుమా !

చ. అనుచు వచింప ఆ గరుడుఁ డట్టులె చేయుదు నంచు తండ్రి మ
న్ననమెయి పంపఁ ఏఁగి, త్వరలో కనె లంక ముదంబుమీఱ, ఎ
త్తిన తన టెక్కలఁ దృఢగతిఁ తరు శాఖను కీలుకొల్పి వా
నిని భుజియింపసాగెను ముని ప్రవరుల్ ముదమంది మెచ్చఁగఁ.

గీ. ఆ సమయమున రాలినయట్టి యెమ్ము, లెల్ల మూఁడు శృంగములయి యుల్లసిల్లె
పిదప అవి త్రికూటములను పేరుగనియె, గరుడుఁ డా శాఖ నొగి శిఖాగ్రముల నిలిపె.

ఆ. ఇట్లు గరుడుఁ డధిక తృప్తియై చనె విష్ణు, సేవ; కచట మునులు చింతలేక
తపము లాచరించి తరువాత నారాయణుని పదంబు నొంది రసఘు లగుటఁ.

క. ఆ శృంగంబుల కొనలం, దా శాఖయు పాచివట్టి అయ్యె శిలగా
ఓ శాంభవి ! లంకాగ్నికి, ఆ శిఖరములెల్ల కరఁగి అగు లోహంబుల్.

అ. ఆ త్రికూట పర్వతాగ్ర శిఖరములు, స్వర్ణ రజత లోహ సంజ్ఞనొందె
స్వర్ణ శిఖరజ ప్రవాహము ల్లంక నం, తటిని హేమమయము త్రుటిని చేయు.

వ. అందువలననె లంక స్వర్ణపట్టణంబని పేరొందె అపుడు.

ఆ. దాని చూచి చకితుఁడైన అంజని సూతి, జానకీ కని సన్నిధానమునకు
తత్క్షణంబె వచ్చి తనియుచు గుండియ, దిటపు గాఁగ మివుల తృప్తినొంది.

గీ. తల్లి ! యీ ఘోర రాక్షసులెల్ల నీకు, ఏమి యపకార మొనరింతురో మఱేమొ ?
ముందుసంగతియేమొ ? నాభుజములపయి, తాల్చినిను రామునిఁ చేర్చెదనుక్షణమున.

ఆ. నీ యనుజ్ఞయైన నిన్ను భద్రంబుగా, మోచికొని రయమున శ్రీచరిత్రు
రామచంద్రు పాద రాజీవసన్నిధి, చేర్తునమ్మ నిన్ను; సెలవొసంగు !

చం. అను పవనాత్మజాతు వచనానికి సీత ముదంబునంది, ఓ
వనచర ! నిక్కమట్టులె ధ్రువంబుగ నీ వొనరింప నేర్తు; పై
నను రఘురాముఁ డిట్టితరుఁ డార్జనచేయు జయంబు కూర్చిమై
కొనఁ డటులొట నీవిపుడు కోరిన కోరిక తీర్పరాదుగా.

క. ఈ ముద్రిక కొని చనుమిక, ఏ మాత్రము తడయవలవ దేమటకు సుమా !
నా మాటల వచియింపుమ!, రామునితో మగిడి వేగ రమ్మా! యిటకు.

మ. అని వాక్రుచ్చిన, అంజనేయుడు బ్రహ్మానందముం బొంది, భక్తిని తోడ్కొని ప్రదక్షిణించి, అనురక్తి మ్రొక్కి భూజాతకుఁ
ఘనవేగంబున తత్క్షణంబు నగ శృంగం బెక్కి దోర్విక్రమం
బున నాదం బొనరించి ఉల్లసముమై, పూనె ప్రయాణోద్ధతి.

సీ. అంతలో బ్రహ్మ ఆ అంజనేయుడు లంక, యందు చేసిన పను లన్నియును వి
వరముగ ఒక లేఖ వ్రాసి మారుతి కిచ్చి, శ్రీరామునకు ఇది చేరువు మన
అది గొని హనుమంతుఁ డజానకు మ్రొక్కి ఆయన చేత ఆశీస్సు లంది మిథుల
ఆయన యుత్తరు వంది భీకరముగ, ఆర్చుచు గగనంబునందు నెగసి

గీ. గంతులో నుత్తరంపు సాగరపు తటము, చేరి నేనింత పని చుల్కు చేసితి నని
కొంతగర్వంబు మది నూని అంత అచట, నిల్వ మునినాథుఁడొకఁడు కన్పించె కడక.

శ్రీరాముడు మునిరూపముతో అంజనేయుని గర్వ మడచుట

వ. ఆ మునిసింద్రుం గనుం గొని అంజనే సూనుండు.

ఆ. ఓ ముసింద్ర ! నేను రామకార్య దురంధ, రుండ, డప్పియయె, నెరుంగబల్కు
మేడ ? మంచిసీర మెలమిమై దొఱకునో ? అనిన కపటద్వండి అతనిఁ జూచి.

ఉ. ఆ మునినాథుఁ డ క్కపి కులాభరణాభునితోడ, సీర మా
యా మెయి నున్నదంచు, నటు లాయత స్రంజ్ఞ నొనర్ప, వాఁడు శ్రీ
రాముని ముద్రిక, మఱి కరం బగు నీత మణి, విరించి తా
నా మెయి వ్రాసియిచ్చిన సుధాక్షరలేఖను చాల భద్రత.

గీ. ముని యెదుటఁ బెట్టి యట సీరములను గ్రోల, నా సరోవరమున కేగ నంత నొక్క
క్షుద్రకపి వచ్చి శ్రీరామ ముద్రికను ము, నీశుని కమండలంబున వేసిపోయె.

ఉ. మారుతి వచ్చి యమ్మణిని, పత్రముఁ గైకొని, రామ ముద్రిక
గూరిచి, మాని చంద్రుని నకుంతిత భక్తిని ప్రశ్న సేయగా
ఆరయుమా ! కమండలము నందని యాతఁడు సంజ్ఞ సేయ, వే
యారులు రామముద్రికల నక్కపి కాంచె కమండలంబున.

ఉ. అక్కట ! బాపురే ! భళిరే ! అన్నియు ముద్రికలే కనుంబడె
ఎక్కడనుండి వచ్చె ? నిటు లిన్ని ; చమత్కృతి ! యంచు నమ్ముని
నెక్కిను వేడ్క, ప్రశ్నయిడ, నెందఱు నీతలఁకాంచి వచ్చిరో
అక్కపులెల్ల తెచ్చినవి యంగుళి ముద్రలటంచు పల్కుచు.

ద్వి. అందు నీ ముద్రికయైన దెయ్యదియో? క్రందుగ గుర్తించి కైకొనవయ్య! అని పల్క కపి కడు సాశ్చర్యమంది, అను; రాము లేందటి యవనిని కల్గి రో? మునిచంద్రమా! ఓ మహానీయ! రాముఁ డొక్కఁడె కాక! రాములు కలరె? అనిన మారుతికి అయ్యతి పల్కె నీవు, కనుము లెక్కిడి ముద్రికల నెన్ని కలవా? అందఱు రాము లీ అంబుధిఁదాటి, అందఱ నీ రాక్షసాళిఁ జంపి రొగి అందఱ కపివరు లా లంకకేగి, ఇందు వైచిరి తెచ్చి ఈ ముద్రికలను ఎఱుంగఁజాలక వార లేగి రయ్యెడల, ఎఱిగిన నీయది యెలమిఁ కొమ్మనిన అత్యంతముగ కపి ఆశ్చర్యమంది, సత్యంబుగా లెక్క నల్పజాలకయ తన ముద్రిక యిది యా తప్పదటంచు, అనువుగా నిర్ధారణను చేయలేక ఎన్ని పర్యాయము లెన్ని ముద్రికలొ? అన్నిటి లెక్కిడ అన్నియే మిథుల అది కని విసివి అయ్యంజనీసుతుఁడు, మదిగల గర్వంబు మాని ఇట్లనియె.

క. నావంటివారు పెక్కురు, లా వానరు లీవఱకె రయంబునఁ జని నీ
తా వృత్తాంతము రామున, కై వినిపించిరి మఱెంత అగుదును నేను.

క. వారందరు ముద్రికలక, ఈరీతిని విడచి చనిరి; ఏ నెట్లుల నీ
శ్రీరామముద్రికను కొని, చేరుదు; నిది చేయరాని చెయిద మటంచు.

గీ. ముద్రికను వీడి అమ్మని మ్రోల మ్రొక్కి, గర్వమున నేనె కపికులొగ్గణి నటంచు
విట్టవీగితి నిం దాక వెకలి నగుచు, నాదు గర్వంబు సర్వంబు నాశమయ్యె.

గీ. నాకిడు మనుజ్జ! ఏగెద నాకయి అట, వేచియున్నారు సహచరు ల్విసువునొంది
ప్రాణములఁ బాయుదురు, మున్నె ప్రాణములను, బాయఁజూచిరి; అని అజ్ఞవడసి హనుమ.

సీ. ప్రాయోపవేశ దివ్యవ్రతంబున నున్న, అంగదాది కపుల అటకువచ్చి
చేరె; నాతనికని వారందఱధిక స, మోదము కనిరి సముత్కటముగ
ప్రేమచే సంతసంబామెయి నుప్పొంగ, గా పరస్పరమును గాఢలీల
ఆలింగనంబుల నాచరించి హనుమ, చెప్పగా; నంతయు నీతవృత్త

గీ. మా సముద్రలంఘనమున నైనకథలు, అచట లంకలో జరిగిన అట్టి కథల
అలకించుచు మిన్నంది నట్టి ముదము, తోడ శ్రీరాము సన్నిధిం గూడఁ జనిరి.

వ. చనుచు తన్మధ్యంబున మితిమీరిన ఆనందాతిరేకమున.

సీ. దారిలో సుగ్రీవు కూరిమి మధువనం, బునుడాసి పరవశమున చెలంగు
అక్కోతులెల్లను అంగదు తోడుత, ఆవన తరులెల్ల హతముచేసి
తేనియలం ద్రావి పూని అడ్డమువచ్చి, నట్టి ఆ దధిముఖు నదరఁగొట్టి
ఇదియేమిరా? మీర లిటుచేతురా! భువి, మనవాండ్రై మనతోట మంటగలుప

గీ. వచ్చునా? నన్ను యెఱుంగని వారి వలెనె, కొట్టితిర ! ఎంతహద్దు లేనట్టలయ్యె
చూడు మీకిప్పుడే చావుమూఁడు నట్లు, చేతునని ఇనసుతునితో చెప్పనేగె.

గీ. అతఁడు సుగ్రీవు మేనమామా; నతండు, పోయి సుగ్రీవునకు పడిపోయినట్లు
ఎల్ల వృత్తాంత మెఱిగింప నుల్లసిల్లి, కార్య విజయం బతఁడు సరిగా గ్రహించి.

వ. మఱియు వాని కిట్టులనియె.

క. పోనీ! వారల నడ్డకు, మా ! నేను స్వయంబుగా వివాదము నెఱుంగం
గా నేరుతు వారలు శుభ, మానితులగుదు రిట వేగఁ బంపగవలయున్.

వ. అని వచియింప నతని యోచన సాగనందులకు నివ్వెఱఁజెంది.

గీ. అతఁడు చనె; అంత వారలు అతిరయమున, వేడ్క సుగ్రీవు నాజ్ఞను విని దొఱఁగి
వాయుపుత్రుని వెన్నంటి వచ్చిరెలమి, వారిఁ గని వానరములు రవములు సేయ.

శ్రీరామఁడు సీతావృత్తాంతము విని హనుమంతుని సన్మానించుట

సీ. శ్రీరామచంద్రునిఁజేరి వారలు మొక్కి, కవులెల్ల నిలచిరి క్రమముమీఱఁ
అంత నంజనిపుత్రుఁ డతి కృతార్థతఁదోప, బ్రహ్మ పత్రంబును మణిని భక్తి
శ్రీరామచంద్రునిఁ జేర్చి వార్త లెఱుంగ,గా దెల్ప మృదుల వాగ్జాల ఘణితి
నాదరమ్మున రాముఁ డాంజనేయుని, మెచ్చి, ఆలకించియును బ్రహ్మ తను వ్రాసి

గీ. నట్టి పత్రంబు వలన, నయ్యనిల సుతుని, చేప్తులెల్ల యెఱింగి ఆ శ్రీరఘూత్త
ముండు నానంద పారవశ్యం డగుచును, అట్టె యాలింగనము చేసి అనియె నిట్లు.

సీ. వాయునందన ! నీకు ప్రత్యుపకారంబు, నెఱుంగ నిబ్బువిని యే నింతయైన
అత్యంత దుర్లభంబైన నా యాలింగనం బెంతవారికి సుభవింతు ?

అది దుర్లభంబు నీకబ్బె నియ్యెడ కాన, మిపుల నాభక్తుల మేటి వీవ!

అనుచు సమ్మానించె అంబికా! ఎవ్వని, పాదారవిందంపు భక్తి యుక్తి

గీ. నొక్క తులసీదళం బుంచు నుచితరీతి, అట్టివానికి బ్రహ్మలోకాప్తి పరమ
పదనివాసంబు కల్గఁగా, వాఁడె మెచ్చి, కాగలించు నాతని కేమి కల్గునొ? కద!

క. ఆ మారుతి భాగ్యంబును, ఆ మారుతి ధన్యతయు నహా! జగదంబా !

ఆ మారుతి పుణ్యము నే,నేమని పొగడం గలాఁడ హీనప్రజ్ఞ.

గీ. ఏ మహాత్ముని గూర్చి వేలేండ్లు తపము, చేసినను దర్శనంబేని చేకురదొకొ ?
మానులకు; అట్టి శ్రీపతి మానితముగ, కాఁగలించుట అతని భాగ్యంబు కాదె!

గీ. ఇంద్రుడాదిగ దేవత లెంతయేని, ఎవని కరుణకు వేచెద రెంతొభక్తి
నట్టి శ్రీరామచంద్రు డయ్యాంజనేయుఁ, గాఁగలించుట యతని భాగ్యంబుకాదె!!

ప. అంత నమ్మారుతి.

ఉ. పండిన పుణ్యపుంజమొ, శుభంబుగ పూచిన పారిజాతమో
నిండి తటంబులెల్ల ప్రవహించెడు గాంగర్పురంబో, యన్నటుల్
పండిమనంబు; మారుతి గబాలున ముద్రిక జ్ఞప్తివచ్చి రా
ముండెటు వల్కునో? యని ప్రభాత భయాఖుల కంపితాంగుడై.

క. కడు వెఱచుచు మారుతి గడగడ వడఁకుచు రామచంద్ర! కనుఁగానక నె
క్కుడు నాచరించితిని మీ, యెడ నపచారంబు నేనహీన మదమునక.

క. అని ముద్రికా కథనమును, వినిపించిన రామమూర్తి విని నవ్వుచు పా
వని! యిదె ముద్రిక కనుమని, అనుగ్రహమునేయ మారుతాత్మజుడంతక.

గీ. అద్భుత స్వాంతుడై రాము నఖల ప్రజ్ఞ, కచ్చెరువు నంది భయభక్తి నమ్మహాత్ము
రాము మ్రోలఁ గడు శ్రద్ధ రాజలంగ, శ్రీమహా విష్ణుడని నేనచేయదొడఁగె.

క. నాబల సంపద కెల్లక, ప్రాబల్యం బిమ్మహాత్ము భక్తిగరిమమే
కాబట్టి గర్వ మేటికి? యీ బహుళ పరాక్రమంబు యీతనిదె సుడి.

ప. అని మనంబున వితర్కించుకొని, నిశ్చయించి.

గీ. ఆది మొదలు అంజనేయుఁ డహర్నిశంబు, రామచంద్రుని మహిమ దుర్వార లీల
నెఱిఁగి అనవృతంబు నహీన నిష్ఠ, రామనామజపాత్ర విస్రంభుడయ్యె.

ప. అంత సుగ్రీవుం డంజనీసుతుని వలన నమస్కరింపఁబడి మన్నించె నంత.

ఉ. రామునిబోలి లక్ష్మణుఁడు రమ్యముగా కడుసంతసించె, దు
ర్దామ పరాక్రముండయిన తన్మహనీయుని మారుతాత్మజుఁ
ప్రేమఁ గవుంగిటన్నిలిపె; ప్రీతిని కోతుల మూకలెల్ల శ్రీ
రాముని దాసుడైన కపిరాజును వాయుజుఁ గొల్చి రిమ్ములక.

గీ. పార్వతీ! ఇట్లు మిక్కిలి భవ్యమై సమస్త భక్తుల కోర్కెల మగిడి తీర్పు
నాంజనేయుని సుందరమైన కథను, నీకుఁ దెల్పితి తరియింప లోకమెల్ల.

క. అని వచియించిన శంకరుఁ, కని పార్వతి యెంతవినిన కనదు మనంబే
మిని తృప్తి లవము, శ్రీరాముని కథ తరువాత ఎట్లా? మొనకొని చెవుమా.

ప. అనుటయు శంకరుండిట్లు మృదుమధుర భాషాబంధురుండై వచియింపం దొడంగె.

గ ద్య ము

ఇది బాలభారతీ వరప్రసాదలబ్ధ కవితా ధారేయ పండిత చిలుకూరి శ్రీరామశాస్త్రి
నామధేయ ప్రణీత శ్రీమదాంధ్రానంద రామాయణాంతర్గత
సారకాండస్థ సుందరకాండము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ఆనంద రామాయణము

యుద్ధ కాండము

ప్రథమ సర్గము

ఆంజనేయుడు లంక నభివర్ణించుట

రామచంద్రుఁ డంతట, మారుతిని సవిస్తరముగ మాకేర్పడ లం
కా రూప వర్ణనం బొక, తూరి యొనర్చుమ ! యటన్న తొడరి యశఁడనుక,
వ. దేవ ! అవధరింపుమని భక్తి వినయ వినమిత గాత్రుండై ఇట్లు చెప్ప
దొడంగె.

- గీ. దేవ నగర విఖ్యాతి సందీపితంబు, స్వర్ణ గోపురాట్టాలక భాసితంబు
వివిధ పుష్పాపవన భవ్య విలసితంబు, లంక వర్ణింప మానవులకు తరంబె.
- గీ. తేటనీటి కందకముల తేజరిలుచు, మంచి బావులు పురి మధ్యమధ్యఁ దనర
అమల మణికాంతి చిత్రగృహంబు లొప్ప, వెలయు నాత్రికూటాద్రిపై చెలఁగు లఱ
- సీ. పశ్చిమ ద్వారంబు పఱగ రక్షింతురు, మత్తేభ యూధాధి పతు లసురులు !
ఉత్తర ద్వారంబు నొగిఁగాతు రాశ్వీకు, లర్బుదంబులుగ పదాతు లొప్ప !
తూరుపు ద్వారము తొడరి కాపాడుదు, రుత్తర ద్వారమందున్న సంఖ్య !
దక్షిణ ద్వారంబు నక్షిణ సంఖ్యల, రధికులు రక్షింతు రధిక శ్రద్ధ !
- గీ. మధ్య కక్ష్యల చతురంగ బలము తనరు, నందఱును చాల మేటి శస్త్రాస్త్రధరులు
ఆ యి యెడ గుప్త దుర్గ మార్గావళులును, ఘన శతఘ్నుల నొప్పు లంకాపురమ్ము
- ఆ. ఇట్టి లంకఁజొచ్చి యీ రామదాసుఁడు, రామనామ జప పరాక్రమమున
చేసినట్టిదెల్ల చెప్పట స్వోత్కర్ష, మనక విందురేని మనవిచేతు.
- శా. లకం గాల్చితి, రావణుక బలములో లక్షించి పాల్భాగముక
శంకా తంకములేకఁ జంపితిని, నాశంబొప్పుఁ గావించితిక
లంకా దుర్గమ మార్గజాలముల, నుల్లాసంబు సంధిల్ల నే
నింకఁ ఘోరశతఘ్నులకఁ చెఱచితిక నిర్ధామధామంబుగక,

క. స్వామీ! మీరికఁ జనుచో, నామెయి లంకాపురంబు నత్యంతంబుఁ
పామర నిలయం బగుట శి,ఖామయమై దగ్ధమా నఖండ ప్రభలఁ

సీ. పశ్చిమంబున నొక్క పరలంకయును సునే,లాద్రియొక్కటి యుత్తరాగ్రమందు
దక్షిణంబున నేకతను నికుంభిలయును, యోగిని వటవృక్ష మొక్కటియును
పూర్వంబునందున పొలుచాటు లఘులంక,తప్ప తక్కినవెల్ల దగ్ధమయ్యె !
స్వర్ణ సుప్రాకార సర్వస్వముం గూల్ప, రమ్యమైన త్రికూట రత్నశిఖరి

గీ. శోభితంబైన లంక పరాధవంబు, నంది మోమున నలుపైన యట్లుకాగ
విన్నయై నామమంత్రింబు వెలయుచున్నదింక పదుండు సత్వరములంకేశుఁ దునుమ.
ఆ. లవణ సాగరంబు నవలీలదాటి యా,రావణేంద్రు జంపి రమణి సీత
చెరలఁబుచ్చిగాని చెందదు హృదయంబు, శాంతి, లెందు! లెందు! సత్వరంబు.

గీ. అనిన మారుతి మంటల కనుమతించి, శ్రీరఘూత్తముండపుడు సుగ్రీవుఁజూచి
నేడె విజయ ముహూర్తంబు జూడతోచె, సైనికుల కిమ్మిపుడ సమాజ్ఞాపనంబు.

శ్రీరాముఁడు వానర సైన్యములతో లంకకు ప్రయాణమగుట

గీ. ఆశ్వయుజ శుక్ల శ్రేవణంబు సలమ దశమి, నేను బాగుగానున్నది, నిశ్చయముగ
జైత్ర యాత్రా ప్రయాణ మంజ్ఞాపనంబు, నకల పరివారములకును సలుపుమయ్య !

క. మన గమ్యస్థానంబు లవణసాగర, మీ కపీంద్ర వర్గములెల్లఁ
మన సేనలకుఁ ముందును, వెనుక నుండి సోనవలయు విక్రమలీలఁ.

సీ. నలుండన్న వాఁగు కావలె మున్ను మొనకాఁడు, నీలుండు వెనువెన్న నిలువవలయు!
నాకిరు కెలఁకుల జోక జాగ్రత సుషేణుండును బాంబవంతుండు వలయు!
గజుండు గవాక్షుండు గవయుండు మైందుండు, వీరు విదిక్కుల వెలయవలయు !
ఇట్లు వానరసేన నెల్లఁ గాపాడుచు, ద్వివిదాదు లొగి బయల్దేరవలయు !

ఆ. నేను వెడలు దాంజనేయునిపై నంగ,దుని పయిని సుమిత్ర తనయుఁ డొప్పు
సైన్యమధ్యమందు సఖుండ ! సుగ్రీవుఁడా! మమ్ము కూడి యుండవలయు సుమ్ము !

మ. అని యాజ్ఞాపనచేసి రాముండు, సుమిత్రానందసంవర్ధనుం
డును సుగ్రీవుండు తోడ రా వెడలె, నిండుం ధైర్యముం బూని ద
క్షిణదిక్షై; కపు లెల్ల భూభు కృతు లక్షీజైక సంభీకర
త్వ నిరూఢంబుగ, లోకమెల్లఁ గదలఁ, దర్పంబు సంధిల్లగఁ.

. కపులు క్షిణకాలమైనను నిలుపులేక, కరులఁ బోలి మహాసత్త్వకాయు లగుచు
కామరూపులై కడఁగిరి కదనమునకు, అంతటను శుభశకునంబు లపుడు దోప !

గీ. సహ్యామలయాది గిరులను సంక్రమించి, క్రమముగా వారు లవణ సాగరము జేరి
రాఘవాజ్ఞచే నిసుకపై రాణమీర; సన్నివేశంబు చేసిరి జయమెసంగ.

వ. అపుడు వారల నెల్లర సముద్రము దాటించుటకు నాలోచింపుచున్నయెడ.

రావణుడు హనుమంతుని పరాక్రమమును తలంచి భయపడుట

ఉ. అచ్చట లంక నంజని సుతాగ్రణి చేసినయట్టి కృత్యముం
జెచ్చెరఁ గాంచి, యోచనము సల్పి, దశాననుఁ డట్టె ఖిన్నుఁడై;
వచ్చి యొకండ్ల ట్టుద్దుండగు వానరుఁ డక్కట! లంక కెతయున్
చిచ్చుఁ దవితై, నెంత పని చేసె కటా! ఇక నేది? దిక్కుగున్.

మ. వన భంగంబు నొనర్చె, నీతఁగనె, శోభాయంబుగా నొప్పు లం
కను కాల్యే; మడిపెన్ మరెందఱినో? వీకన్ నా కుమారుం గటా
ఘనుఁ జంపెన్, ఒకటంచు నెట్లు తెలుపంగాఁగల్గుదున్; వాఁడు చే
యని దుర్మార్గము లేదె! ఎట్టులు ప్రహస్తా! యంచు ఖేదాత్ముఁడై.

గీ. ఇటు ప్రహస్తాది మంత్రుల నెల్లరఁ గని, మిపుల భయపడి పల్క ప్రవీణు లగుచు
రావణుని మంత్రు లెల్లరు రయము మీఱ, నిట్టులని రొప్ప నా రాక్షసేశ్వరునకు.

గీ. జంతువుల లోన నల్పమా జంతువైన, క్రోఁతియని మే ముపేక్షించు చేతఁగాక!
లేకపోయిన వాని నిండాకె యమ పు,రంపు స్రాతకాపుగ చేతు మంపు మిపుడ.

క. మానితమగు నీ యాజ్ఞం, బూనితిమా! పదియునాల్గు భవనంబులలో
పూనిక నిక దుర్మర్కట, హీనముగా నేయమే? యహీనప్రజ్ఞన్.

మ. అని ధైర్యంబులు పల్కి, రద్ది విని వ్రేగై కుంభకర్ణుండు, కూ
డని కార్యం బొనరించి తన్న! యిది జాడ్యంజా సుమా! రాక్షసా
ళిని మాపన్, ధరణీ సుతాహరణ మీలీలన్ పొనర్పంగ నె
వ్వని యాలోచన వింటి? వైనపని కిస్తా? చింతలున్ వంతలున్.

వ. అయినను భయంబులేదు. రావణా!

క. నను నాజ్ఞాపన నేయుండు, చని రాముని లక్ష్మణుని భృశంబుగ సుగ్రీ
వుని వాని కపుల మూకల, ఊణమున బరిమార్చి వత్తు చయ్యన నిపుడే.

వ. అన విని విభీషణుండు.

చ. అనితర రీతిఁ బల్కు తన యన్నను, ధైర్యముతోడ విన్న రా
వణు, సభలోని యద్దనుజవర్గముఁ కాంచి; వచించినంత మా
త్రన నెరవేరునా? పని విధానము యోజనలేక; శత్రు తా
ల్మిని మనతాల్మి చూచుకొనమేని ప్రమాదము కల్గకుండునే?

క. తెలివిగలవాఁడు తనదగు, బలమును నెదురైనవాని బలము నెఱిగి యా
వల సామదాన భేదముల దండ్రోపాయమునను పొదలుట యొప్పున్.

క. ఒక కోఁతివచ్చి మొన్నన, సకలమ్మున్ పాశుచేసి చనె, మన సైన్య
ప్రకరముల మాపి; యతి కా,య కుమారుని చేపి, యొక్క డాహవమందున్.

క. మది సంతోషింపఁగ దు,ర్మదమున వచియించినట్టి రాక్షసు లెల్ల
కదనమున రేవు శత్రుల, కెదురై పోఁగఁగ వలెనని యెఱుఁగఁగ వలయున్.

గీ. గాత్ర సంతోషమునకు రాక్షసులు పల్కు, పల్కులకు మోసపోయిన భావ్యమగునె?
ఆంజనేయునివంటి వీరాధి వీరు, లెంద రున్నారో? శత్రులయందు కనుఁడు.

ఉ. రాముఁడు ఘోర శాత్రవ విరాముఁడు యుద్ధమునందు నొక్కఁడే
భీమ పరాక్రమమ్మున ప్రవీణత కంచు రథాలవారి దు
ర్దామ పరాక్రమక్రములఁ దాకి జయింపఁడె? ద్రుంపఁడే? బల
శ్రీ మహానీయతా గరిమఁ చింత యొనర్పకయుంట భావ్యమే?

నీ. ఈ కుంభకర్ణులు నీ మేఘనాదులు, నీ నికుంభులును తా మెందఁతైన?
ఈ యతికాయులు నీ మహూదరులును, నీ రాక్షసాసీక మెందఁతైన!
ఈ యింద్రజిత్తులు నీ చతురంగము, లీ యతిరథులు తా మెందఁతైన!
ఈ భీకరానను లీ కామ రూపులు, నీ మాయ రక్కసు లెందఁతైన!

గీ. రాముని పురస్కరించుక రణమునందు, గడియసేపైన నిల్వఁగాఁ గల్గుదురని
నీవు ధృతిఁగొని యుద్ధమే కావలెనని, తలఁతువే! నంతకన్నను తప్పు కలదె?

వ. అన్నా! యథార్థంబు నీ హృదయంబున యోజించుకొని.

శా. సీతాదేవిని తస్కరించి యిపుడే శ్రీరామచంద్రావనీ
నేతం గూరిచి, తప్పు సైపుమని సాన్నిధ్యంబుఁ గల్పింతువే
నాతం డాహవచండభానుఁడయినన్ ఆపన్న సంరక్షకుం
డేతన్మాత్రముచేయు మప్రభుఁడు నిన్నేపార రక్షించెడిన్.

గీ. లేనియెడ కాలరుద్రుఁడు లేచివచ్చి, నిన్ను కాపాడఁదలప పోనీడు రాముఁ
డేల? రిత్త విచారము ల్పాలనూన; సీతనిచ్చి రాముని మ్రొక్కనేమమొదవు.

క. అని హితమితోచితోక్తుల, ననుజానికి విభీషణుండు నాదర మొప్పున్
వినిచిన నప్పలుకులు హిత,మును కూర్పక పెల్లు కోపమును సమకూర్చెన్.

శా. అత్యంతంబుగ మండి రావణుఁడు క్రూరా! వైరిపక్షావలం
బీ! త్యాజ్యుండవు నీవు, నిన్ను ననుజాప్తి చూడఁగాఁబోల దే

సత్యాలాపినటంచు దుర్మదమునక శత్రుస్వరూపుండవై
అత్యంతంబును నాదు మేల్దలప వీ వావంతయుక దుర్మతీ!

- గీ. నీవు తమ్ముడవై పుట్టినావు కాని, శత్రుడవు చుమ్ము! తెలిసెను చాల నొకట
రెంట నికలెమ్ము నామ్రాల నుంటివేని, నీకు తగు శాస్తిచేతు చీ! చీ! కళంక!
- గీ. మఱి యొకం డిట్లు నామ్రాల పలికి యింక, ప్రాణములతోడ నిలచునే? పాపకర్మ!
నీవు నా సోదరుండ వైనావు కాన, బ్రదికి పోతివి చీ! నీదు బ్రదుకు బ్రదుకె?
- గీ. రాక్షసకులాధమా! అని రావణుండు, తూలనాడ విభీషణుం డోలి తన్నడు
మంత్రు లావుల నల్వర మగిడి కూడి, రామసన్నిధానము కోరి రమణవెడలె!

విభీషణ శరణాగతి - విభీషణునికి లంకారాజ్య పట్టాభిషేకము

మ. రఘునాథుండు కృపాకరుండయి యఖర్షంబైన ప్రేమంబునక
అఘరాశిం దుదముట్టఁజేసి, కపు లత్యంతానుమానంబుచే
త ఘనంబా నొక పట్టువట్టినను, యాధార్థ్యంబు చిఱించి, శ్రీ
రఘు వంశీయుల శీలమేర్పడ, కనద్రక్షోవిభుం బ్రోచెతాక.

క. కరుణించె రాఘవుండు భాస్కర వంశీయుల యశంబు సార్థకముగ నే
రరి తమ్ముని శరణాగతు, పరిరక్షణచేతు రిట్టి పద్ధతి గలదే?

గీ. అంజనేయినిచే నముద్రావసధము, నం దిసుకచేత లంక నాయత్తపఱచి
యవ్వభీషణునకును పట్టాభిషేకమునుఁ బొనర్పించె వానరులును చెలంగ.

వ. అట్లానర్పించి శ్రీరాముండు విభీషణుం గనుంగొని చిఱు నవ్వొలయ నాతని కిట్లనియె.

గీ. నేను రావణ నిర్జించి నీకు లంక, నిచ్చుదాక నీ లంక నీకిచ్చినాడ!
ఇయ్యది ప్రసిద్ధమగుత! నహీన ఫణితి, నాంజనేయుని కృతమాట నాదరమున.

మ. హనుమల్లంక సముద్రతీరమున నవ్యంబై సతీ! నేటికిం
గన నొప్పారు విచిత్రమై; జగతి భక్తవ్రాతముల్ పోయి ద
క్షిణ దిగ్యాత్ర నొసర్చుచో, శరధి నీక్షింపంగ నీ లంక యిం
పును గూర్చుక, ప్రతిభా విభాసియయి, సంపూర్ణ ప్రభావమ్మునక.

వ. అప్పుడు కడుంగడు యోజించి.

గీ, శ్రీరఘూత్తముఁజేరి సుగ్రీవుఁ డనియె, నో రఘూత్తమ! లంకను ధారవోసి
నార లి వ్విభీషణునకు కోరి రావణాసురుఁడె శరణముఁజెంద నతని కేది?

మ. అను సుగ్రీవునిఁగాంచి రాముం డను; నేలా? మీకు సందేహముల్
ఘన లంకాపురి వీని కిచ్చితిని; శంకంబొంద మీకేల? రా

వణుడే నా శరణంబుఁ గోరిన లసత్పృజ్ఞామతిఁ నా యయో
ధ్యనె దత్తంబొనరించువాడ! కులముఁ ధర్మంబు ధన్యంబుగఁ.

మ. అని యీ రీతిని రామచంద్రుఁ డనివార్యంబైన ధైర్యంబు, ధ
ర్మ నిరూఢింగని, పూని పల్కిన, జగత్కళ్యాణుడౌ రామచం
ద్రుని కళ్యాణ గుణామృతంబు మదికెంతో సంతసం బీయ, భ
క్తిని చేమోడ్చిరి వానరోత్తములు; సంక్షీణానుమానాత్ములై.

వ. మఱియు వా రెల్లరు నిర్విభీషణునితో మనసువిప్పి సంచరించుచున్నంత.

రావణుడు సుగ్రీవునితో చేసిన సంధానము చెడిపోవుట

గీ. రావణుడు శుకు నొకని సుగ్రీవు కడకు, రాయబారమ్ము పంపె కఱంబు మీఱ
నాతఁ డా కపిరాజును నాకసమున, నుండి కాంచి యిట్లను తన గుండె లదుర.

గీ. రావణుని రాయబారిని ! రయముమీఱ, నొక్క సందేశముం దెచ్చియుంటి నీకు
వానరేశ్వర ! విశ్వాసపరత వినుము ! శ్రద్ధమెయి రావణు డిదమిద్దమనియె.

ఉ. శ్రీరఘురాము భార్యను హరించితి నేను నిజంబెకాని; దు
ర్వైరము నీకు నాకు తగవా? కపిరాజ ! యశంబుమీఱ దు
ర్వార పరాక్రమంబున దురం బొనరించిన నేరు గెల్తురో?
యేరు జయింపరో? యెఱుంగ నేరితరంబు? తలంపు కూరిమిఁ.

గీ. మాకు మీకును బాల్యాద్వి మైత్రియుంట, ఇంతమాత్రపు పనికి నీ వితరులకు స
హాయమొనరింపఁతగునె? మీ యన్న మాకు, పరమ మిత్రుండు నీ వది యెఱుంగవొక్కొ?

ద్వి. అని పల్క వానరు లా శుకుఁబట్టి, ఘనముగా సంకెళ్ళ కాల్చెయిఁ గట్టి
శ్రీరామ సన్నిధిఁ జేర్చి రాతనిని, శ్రీరాముఁ డచట సుగ్రీవాంజనేయ
వీర కపీంద్రుల వేడుక సభను, ధీర విభీషణస్థితిఁ గూరుచుండ
అనుజ లక్ష్మణుఁ గాంచి యనియె నివ్వధిని, అని తరై కాంత దివ్యావాహితమున.

వ. అంత సముద్రఘోషం బతి తరంబైయున్న.

గీ. రామభద్రుడు విసివిన క్రమము తోప, వామహస్తాన వారించె వారిధి రొడ
పార్వతీ! ఇప్పటికిఁగూడ పఱగ నవట, సంద్రఘోషము లేదు నిశ్చయము! చుమ్ము!

గీ. కడవరాని యీ వారిధిఁ గడుచుఁబెట్లు? లంక చేరినఁగద ! దైత్యు పొంకమడఁప
అంతులేని సాగరుఁడు రవ్వంతయేని, మనకు సాయము సేయఁడే మాస్యబుద్ధి!

మ. అనుచుఁ దర్భశయానుడై రఘువరుం డత్యంత చింతా భర
మ్మున స్రాయోపనివేశముఁ నలిపి, సొంపుబాసి, ఔరా! సమా

ద్రుని కెంతాగడ మయ్యె! మూడు దినముల్ ప్రోద్యక్షమాబుద్ధి ప్రార్థనఁ గావించిన సుప్రసన్నుఁ డవఁడే? దారేనియుం జూపఁడే.

అ. కపుల కొంతనుందిఁ గట్టుకవచ్చె నీ, నరుని లెక్కయేమి? దరిశనంబు చేయ నేను బోదునే? యని తలఁచె కా, బోలు నింక సైపఁబోల దితని.

గీ. లక్ష్మణా! తెమ్ము! ధనువిక లక్ష్మ్యమేమి?, ఈ సముద్రండు శోషింప నీక్షణమున చేసి, చెల్లాచెదరు గాఁగఁ, జేసి ఇపుడ, కపుల నిశ్శృంక నడపింతు కడలియందు.

శరణాగతుడైన సముద్రుని శ్రీరాముఁ డనుగ్రహించుట

క. అని యాగ్రహించి వేగమ, ధనువుం గొని బాణమును యథావిధిగాఁ గై కొనినంత వార్ధి గజ్జన, వణఁకిపోయి కలకఁబారి పరిమిత మయ్యెన్.

క. దిక్కులు చీకటిఁ గ్రమ్మెన్, నెక్కొను మత్స్యంబులెల్ల నెఱి తపియించెన్ గ్రమ్మన భూమి కదలె న, వ్యుక్తోపముతోడ రాముఁడటు చలియింపన్.

గీ. అపుడు సాగరరాజు దివ్యమగు రూప, ధారియై వచ్చె, మించు రత్నములు తెచ్చి రామునకు కాన్కనిచ్చి దీర్ఘముగ సాగి, మ్రొక్కి దీనుఁడై ప్రార్థించె నుక్కుఁదక్కి

క. రామా! నీ దర్శన శోభా మాన్యుడ నగుట పొంగిపడితినిఁ గానీ పామరత గర్వమతినై, యీమెయిఁ పొంగుటయ కాదు; యేనార్తుండన్.

క. కరుణింపుమయ్య! కరుణా, భరణా! అభయం బొసంగుమా! లంక కెడే తెరువెత్తు! నీదు భక్తుఁడ! మఱిమఱి దాసుఁడ! తుమింపుమా! తప్పయ్యెన్.

మ. అని ప్రార్థించిన, నాదు బాణ మెపుడున్ వ్యర్థంబు కారాదు! యెందున వైతున్ వచియింపుమన్న కని, పాథోరానీ యన్, ఉత్తరంబున నడే! ద్రుమకల్ప; మందుఁగల రంభోజాక్ష! పాపాత్ము; లందున నీ బాణము వైవగాఁ దగు ననన్, తోన్ రాముఁ డట్లెసినన్.

గీ. బాణము ప్రయోగముంజేయ పఱఁగి యద్ది, యా ప్రదేశము నిర్మూలమైన వెనుక మగుడి శ్రీరాముపొదిఁజేరి మాన్యమయ్యె! రామచంద్రుఁడు మిపుల హర్ష మువహిం.

అ. అపుడు సాగరుఁడు ప్రియంబున రఘునాథ! నీదు నాన కడ్డులేదు కాని మీరు వారిధిని ప్రవీణతఁ దాటఁగా, నొక్క యుక్తి కలదు ఊహసేయ.

ఉ. ఈ నలనామకుం డగు కప్పీంద్రుఁడు పుత్రుఁడు విశ్వ కర్మకున్;
వీని పరాక్రమం బనదు! వీనికి ప్రజ్ఞ యొకండు కల్లు, నెంతేనియు వీఁడువైవ శిలలెప్పుడు మున్నపు నీటిలోన, రామా! నలునిన్ లగించి యిట వారధిఁగట్టి తరించి పొం డికన్.

క. అనినఁ శ్రీరాముఁడు వా,ర్ధినిఁగని నలుఁడేయ శిలలు తేలు టదేలా?
అని ప్రశ్నవైవ సాగరుఁ, డను భక్తిని రామునకు నిజార్థము తెలియఁ.

క. ఈతఁడు బాల్యంబున వి,ఖ్యాతుండగు నొక్క మాని అతి నైష్ఠికుఁడ
య్యాతని సాల గ్రామము, లాతురతంబొంద నీరమందున వైచేఁ.

ఆ. కోఁతి చేష్టకొలది నీతండు వాటిని, నీటఁ బాటవైచె పాటవమున
బ్రాహ్మణుండు వీను పాటవైచిన శిల, మునుఁగకుండుఁగాత ! మనియె నీట.

క. అది యిపుడు వరముగానై, నది మీ యెడఁ గాన వీని నలునివలన నొ
ప్పిదముగ నేతువుఁ గట్టుడు, విదితమ్ముగ శిలలచేత విశ్రుత కీర్తిఁ.

వ. అని విన్నవించి సరిత్పతి యంతర్ధానమ్మునందె పిదప.

ఉ. శ్రీరఘురాముఁ డంత నట నేతువు బంధన కుద్యమించి సాం
పార నలుం గనుంగొని సమాజ్ఞ నొసంగె, తదీయ కార్య వి
స్తార మవిఘ్న పూర్తి పెలుచుఁ గలుగఁ పొరి విఘ్ననాయకుం
జీరి ప్రతిష్ఠచేసి మదిఁ జెందిన తొందఱ కందలింపగఁ.

మ. నవపాపాణములఁ నవగ్రహ సమర్పింప సిద్ధికై నిల్ప జే
సె వెనక అన్నలుచేత; నంతట ప్రతిష్ఠింపఁ శుభోదర్శనమా
శివలింగమ్ముల వాయుపుత్రు ననిపెఁ శ్రీవారణాసీ పతిఁ
శివుఁ బ్రార్థించి రయంబుమీఱ నవితే శీఘ్రోన్ముహూర్తంబునఁ.

౧. ఒక ముహూర్తంబులోననే ఉడికి పోయి, నీవు కాశీశు వలన ప్రభావయుతము
లైన రెండు లింగములఁ దెమ్మట్లుఁ గాక, యున్న కాల మతిక్రమించు న్నిజముగ.

హనుమంతుఁడు శివలింగములఁ దెచ్చుటకై కాశికి వెడలుట

౧. పొమ్మనిన, వాయుసుతుఁడు ఊణమ్ము లోన, వారణాసికి వచ్చె పార్వతి ! యతండు
వచ్చి నాకు నమస్కార మచ్చుగా నొనర్చి రామకార్యము చెప్పె ! నర్మరీతి.

చ. అదివిని నేను సంతసిలి, యంజని సూతికి రెండు లింగముల్
సదమలరీతి నప్పడ యొసంగి కపీ ! బహుకాలమయ్యె ! యా
మ్య దిశకు వత్తునంచు పరమాదర బుద్ధి నగస్త్యమాని కిం
పొదవ వచించి; రాముని సముక్తిని నేడిదె వత్తు తప్పకఁ.

౧. అని వచియింప.

చ. అది విని పావమాని ఎపు ? డమ్మునినాథునితోడ నేల ? యా
మ్య దిశకు వత్తుమంచు తమరంటిరి ? నాకెఱింగింపుఁడన్న, చె
ప్పెద ! విను మంచు పూర్వకథ పెంపెనలాఱఁగ నిట్లు చెప్పినా
నది విను మీవు ! నేడు, జగదంబ ! పవిత్ర చరిత్ర మిమ్ములఁ.

వింధ్యుని గర్వభంగమునకై అగస్త్యుని దక్షిణ దిగ్గమనము

- సీ. ఒకనాడు నారదుం డొయ్యన నర్మదా, నదిలోన భక్తి సుస్నాతుడగుచు
ఎల్లఱ కెల్ల యభీష్టంబు లిచ్చు నోం, కారేశ్వరునికి నింపార మ్రొక్కి!
సంసార సంతాప సంహారకంబైన, రేవానదీ తటం బీతిచెలఁగి
స్థావర జంగమ స్వారూప్యముల వసుం, ధరకున్నతంపు సౌందర్య మిడెడి
- గీ. కీర్తిమతి వింధ్యరాజు వీక్షింప నతఁడు, భక్తి నెదురేగి సత్కార భావమొప్ప
తనదు మందిరమునకు రమ్మనుచు పిలచి, తీసికొని పోవనేగి యాతిధ్యముఁగొని.
- గీ. మివల సుఖమునఁగడు విశ్రమించు తెఱఁగి, వింధ్యరాజు వినీతుఁడై విన్నవించె
నోమునీంద్ర ! నీపదభూళి యొలయుకతన, నాదు పాపపుంజములు ప్రణాశమయ్యె!
- గీ. నీదుదర్శన మాపదోస్థిలనంబు ! నీదు స్పర్శన మజ్ఞాన నిష్క్రమణము !
నీదు వాగమృతంబు పునీత ! మఱయ, నేడు సుదినంబు ! మీ సుఖాస్పృహకలన.
- వ. మఱియు.

శా. నా పుణ్యంబు ఫలించె, నా కులములోనఁ మాన్యతం గంటి, దే
వా ! పుణ్యాత్ముల రాక రిత్తయగునే ? భవ్యప్రభావంబునఁ
నే పాల్గొంటి, నటంచుఁ బల్క; మునియున్ నిట్టూర్చె ! నద్దానికై
యా పెన్దొండలగండ వింధ్యుడను, నయ్యా ! యేల నిట్టూర్చుటల్.

క. నాకేంత సంతసంబో, మీకంతటి దుఃఖమున్న విధ మేర్పడె మీ
రీ కరణిని నిట్టూర్చగ, నేకారణ ? మేల ? వంతయేర్పడె ? మీకుఁ.

క. మీవంత కేమి కారణ; మో ! వల్కుఁడు నిముష మాత్రమున నది పాశుఁ
నావంటి శిష్యుఁ డుండఁ, గా వందురనేల ? మీకు; కాల్కడఁబంట్లె.

చ. వెనుకటివారు మేరువును పెద్దగ బిల్తురు కాని, నన్ను పో
లునె ? ధరణీధరత్వమున; లుబ్ధుఁడు కాడె ? హిమాచలుండు, గౌ
రిని గన నామె శంకరు వరించుటఁ జేసియె పెద్ద కాని, తా
గనునెటు రాజనామము ! ప్రగల్భముగాక ! మునీంద్ర చంద్రమా !

వ. ఇక నమ్మేరుపర్వతమో ?

క. బంగారు నిండి యున్నను, చెంగట రత్నంబు లున్న, చీ ! మేరువయా ?
ఖంగారు ! దేవ నిలయుం, బుం గాగా నేమి ? భూమి మ్రోయునె నాతో.

డి. అన్యములైన పర్వత సహస్రము లున్నవి భూమియందు, సా
మాన్యమే ! పెద్దలైన బుధ మాన్యత నందుట నాకుఁబోలె, స
మ్మాన్య చరిత్ర ! మీహృదయ మధ్యగ దుఃఖ చరిత్రఁ దెల్పినఁ
ధన్యుడనై యొనర్తు; నది తప్పక దీర్తు; ముదంబుఁ గూర్చుఁగా.

- సీ. ఉదయశైలము కేవల దయా ప్రసాత్రము!, మందేహ శైలము మందబుద్ధి!
నిషధ పర్వత మెన్న నిజము నిరోషధి!, అస్తాదికన్న తేజాప్తిసున్న!
నీలాద్రి పర్వత నియతి నల్లని బండ!, మందర మన్ననో మందదృష్టి!
మలయ ధరమ్ము పాములవుట్ట! యగుగాదె? రైవత మెపుడు నిర్భనము! సతము?
- గీ. హేమకూట త్రికూటముల్ హెచ్చె కాని, ఎందునకు సాటిరావు మహితలమున!
క్రౌంచ కిష్కింధ సహ్యాద్రి ఘన శిఖరులు, భూమి భారము నాతోడ మ్రోయఁగలవె?
- క. నాసాటి భూధరము దే,వా! సర్వ జగంబులందుఁ బలుకం బడునే
మీ సంకోచం బిక నే,దో? సయ్యనఁ దెలుపుఁ డిపుడ! తోడ్తోఁ దీర్తుక.
- క. అని విజ్ఞప్తిగి యను వింధ్యుని మాటల వినిన నారదుండు మనమునఁ
గనె వీఁడు గర్వమదమును, కనుఁగొందుక గర్వభంగ కారణ మొందుక.
- గీ. శిఖర దర్శనమాత్రనే శ్రేయములిడి, ముక్తినిచ్చెడు శ్రీశైలమును మొదలగు
శ్రేష్ఠపర్వతముల మహచ్ఛ్రీ నెఱుంగ, కేల? వాగు నీ నీతి వింధ్యేశుఁడనుచు.
- వ. మఱియు మనంబున నమ్మునీంద్రుం డిట్లు తలపోసె.
- చ. మహిమ నడంచు, తోడి తనవారలఁ చుల్కునసేయు, వైరముల్
బహుళముసేయు, నిద్రి దలపందగు నియ్యది కూడదన్న మా
టహాహ! నసింపజేయు, పరమార్థము డుల్చు, నిజంబు గర్వ మే
ఁగహము పరంబు బావు, నది యెంతటి వారలకైన దుఃఖమా.
- వ. అని యవిష్వంధ్యుం గనుంగొని యిట్లనియె.
- గీ. గిరులగూర్చి నీ విప్పడు గరిమ మీఱ, సల్పినట్టి భాషణము నిశ్చయమ! కాని
నిన్నుఁగూర్చి మేరువు చాల విన్న భావ, మొందుచున్నది కాన నిట్టూర్చినాఁడ!
- క. మా కేమి చింతలుండును, మీకుఁ గలుగు సౌఖ్య దుఃఖ మిశ్రణముల నా
లోకింపఁగ మా కేర్పడుఁ, గాక! మాకు చింతకలదె? కనుఁగొన వింధ్యా.
- క. నీ వింత సంబరంపడ, నా వడువున నతఁడు నిన్ను నవలీలగ చూ
చే వార్త నీకుఁ దెలుపుట, నా వంటికి సంకటము వినా! వేరున్నే?
- క. అని పల్కి నీకు మేలగు, నని యాశీర్వచన మిడి విహాయసమార్గ
మ్మున నేగె; నంత వింధ్యుం,డును దుఃఖము రోష మెసఁగుడుక క్రుద్ధుండై.
- సీ. ఈ మేరునగమున కింత గొప్పతనంబ, దెబ్బంగిఁ గలిగెనో? యెఱిఁగి కొందు!
గ్రహములతోడ నక్షత్రాది గణముతో, సూర్యుండు తనచుట్టు చుట్టివచ్చు
నిత్యం బటంచు వినిశ్చయించియె యగుఁ, కాబోలు! యిక జూతు నా బలంబు
కనుఁగొనుఁగాత! మేరునగంబు పో! యని, గగనంబు పొడవున తేగ నెడుగుచు

- ఆ. పెరిగి పెరిగి సూర్యవర మార్గమునకు ని, రోధ మొనరంగల్ల బ్రువ్వఁబెరిగి .
స్థస్థచిత్తమూని సంపూర్ణ సుఖముండె, మేరువునకు కినిసి భూరి వింధ్య.
- వ. ఇట్లప్పర్వతంబు రెండువేల రెండువందల రెండుయోజనముల పర్యంతంబు పొడిగి
యుండ రవి కిరణవ్యాప్తిలేక.
- నీ. పశ్చిమ దక్షిణ పార్శ్వగుల్ నిద్రా విముద్రితులై బేలుపోయి రెల్ల!
పూర్వోత్తరంబులఁ బాలుపారు వారలు, సంతాప తప్తులై సన్నగిలిరి!
కాల నిర్ణయములు కానరాకుండుటచే, హవ్య కవ్యములెల్ల నస్తమించె!
యజ్ఞ యాగాదుల యాలోచనములై లేవయ్యె! దేవతలు రిక్తాశు లగుచు;
- గీ. బ్రహ్మ వచనంబు నెఱిగి యప్పర్వతేశు, గురు నగస్తుని కాశికాపురినివాసు
సతత శివపూజనారతు సన్నతించి, కాళ్ళ వ్రేళ్ళం బడుచు దిక్కు గమ్మటన్న.
- వ. నమ్మునీంద్రుండు
- గీ. విషవ జాలక కాశీశు విశ్వనాథు, నతఁడు చింతా కులుండయి యడరుచున్న
నతనిఁగాంచి విషన్న దేవతలఁ గాంచి, కరుణ యెదఁగ్రాల నంటి! నగస్తు తోడ.
- ఉ. ఓ మునిచంద్ర ! నీవరిగి యుక్తిగ నాతని సౌమ్యుఁడేసి త
త్సమనె యుండు; మేనును వసింపఁగ తద్దిశఁ జేరువాడ శ్రీ
రాముని పిల్పునక; అవసరంబుగ : నాదు వియోగముండ దీ
బాము తొలంగి లోకములు పల్లారు నిన్ను నుతింతు రెంతయుక.
- మ. అని పుత్తెంచితి, నయ్యగస్త్య మునియుక హర్షంబునక పోయె, పా
వన చారిత్రుఁడు సద్గురుం డతఁడు లోపాముద్రతోఁ గూడ, వ
చ్చెను ధన్యుండ నటంచు వింధ్యగిరి, విస్తీర్ణంబుగా సాగి మ్రొ
క్కి నమస్కారము చేసె నమ్మునికి, దిగ్విధుల్ కళలొందగక.
- వ. ఇట్లతండు సాగిమ్రొక్కిన.
- గీ. ఓయి ప్రియశిష్య! మే మిప్పుడొక్క పనిగ, దక్షిణపు దిశఁ జనుచుంటి మీక్షణంబ!
తిరిగి వచ్చునంతకు నీవు తిరము గాఁగ, నిటులనే యుండు మేము జనితిమి! యిపుడ.
- ఆ. మేము మగుడి వచ్చి, యీమెయి ననుటకు, కారణంబుఁ దెల్పఁగలము కాని
యాజ్ఞ మీఱెదవా? ప్రియంబగు శిష్యుండ, వింతకన్న మిన్నలెవరు? నాకు.
- క. నీవంటి శిష్యవర్గము, లేవారికి కలరు? మివుల నిద్ధ చరిత్రుల్!
నావంటి వారె ధన్యులు, శ్రీవిలసిత మత్ సమాజ్ఞ చెల్లింతు గదా!
- ఆ. అనుచు మాని దండకాటవికిం జేరి, నాదు రాక కెదురు బ్రోదిఁ గాంచు
చున్నవాఁడు మానినన్నుతిఁ బడయఁగా, వేగ వత్తునంటి విమలచరిత!

క. పండ్రెండేండ్లకు నొకపరి, తీండించి నగప్రభుండు దివ్యగురుండా

తండ్రి! చనుదెంచు వాడని, వేండ్రముగాఁజూచి మఱి భువిఁ పడియుండున్.

గీ. ఇప్పటికి నాతని విధంబు తప్పదయ్యె, మాని రా డాతఁ డా స్థితి మానలేడు
ఆమునీంద్రుని కొఱకు శ్రీరాము నాజ్ఞ, వచ్చుచున్నాను పదవయ్య వాయుపుత్ర!

వ. అప్పటి నుండియున్ మఱల.

గీ. అరుణ కిరణ ప్రసారంబు లవధరించె, లోకమంతయు సుఖమొంది వ్యాకులంబు
బాసె, నని చెప్పి మారుతిఁ బనిచి నాడె, పార్వతీ! యీ కథను విన భద్రమాను.

మ. త్వరగఁ మారుతి రెండు లింగముల మోదంబొప్ప చేఁబూని, యం
బరవీధిఁ గరువంబుమీఱ వెడలెన్ పక్షిండ్లు చందాన; నా
డ! రఘుశ్రేష్ఠుఁడు వానరోత్తముల తోడఁ, దాటిపోనుండ చె
చ్చెర నేనన్న ముహూర్త, మింతకును విచ్చేనోపఁ డాతం డొగిన్.

గీ. ఒక్క ఊణమేని తడయుట యొప్పదిపుడు, తథ్యమైన ముహూర్తంబు తప్పిపోవు
కావునఁ సైకతమున లింగంబుచేసి, నే ప్రతిష్ఠింతునని చేసె నియమనిష్ఠ.

గీ. మునివరులు పరివేష్టించ మోదమలఱ, సలిపె సైకతలింగ సంస్థాపనమ్ము!
కౌఘభమ్మును స్మరియించి కంఠమందు, దాల్చి తద్భవ విభవ సంతాన మొప్ప.

క. ఇచ్చా మాత్ర వీనిర్మిత, స్వచ్ఛోద్భవ ధనకనక ప్రశస్త పరికర
ప్రచ్ఛన్న మణి వికాస సముచ్చోభితముగ ప్రతిష్ఠమున్ సలిపె తృటిన్.

గీ. మణి సముద్భూతమైన సమస్త వస్తు, సంతతులతోడ మునులను సత్కరించి
ఇష్ట మృష్టాన్న తృప్తుల నెలమిచేసి, వారి యశీర్వాచనము లవ్వారి వడసె.

శా. ఆమానీంద్రులు రాము మన్ననల కత్యంతంబు సంతృప్తులై
రామున్ సద్గుణ జాలమున్ వినయ విస్రంభంబులం దల్చుచున్
వే మార్గంబులఁ బట్టి పోవునెడ వ్యాప్తిగాంచి యవ్వాయుజం
డో మానోత్తములార! యెచ్చటివి? మీ యుద్వేల సత్కారముల్.

మ. అని ప్రశ్నించిన, వారు రాముఁడు మహా ఖ్యాతిఁ సముద్రంబు బం
ధనఁ గావించుచు నేతుమూలమున విస్తారంపు సత్కార రా
జని తృప్తించి శివప్రతిష్ఠ సలిపెన్ శ్రీమీఱ, మేమమ్మహా
త్ముని నిష్ఠే విడి వచ్చువారమని యుద్యోగించి వాక్కుఁగిచ్చినన్.

ఉ. వీర కపీంద్రుఁ డుగ్రుడయి, వెంగలినైతిని; తీవ్ర వేగ వి
స్ఫారజవంబునఁ పరవశంబునుఁజెంది, శివున్ వరాణసిం
జేరి, కడున్ శ్రమం బిటులఁజెంది గడించితి రెండు లింగముల్
వీరిడిఁగాక! రాముఁడు ప్రవీణుడె? యిట్టుల నేయ నా యెడన్.

మ. నను వంచించె ! నిజంబు ! రాఘవుడు ; వృద్ధంబయ్యె నాకష్ట మీ
తని కేమాత్రము తోపదాయె ? నని హర్షంబైన కోపంబునుం
గని, యాకాశమునుండి భూమికి సముగ్ర క్రోధుడై దున్ని నే
లను తన్నె, తన రెండు పాదములతో తచ్చిన్నము ల్లగ్గె.

గీ. ఇట్లు వచ్చిన కపివీరుఁ డింపుఁగనక, రామునిజూచి యిపుడెకా ! రామ ! నీదు
రమణివార్తఁ దెచ్చితి ! లంక రాక్షసులమ, హూగ్రముఖములనుండి ఆహుతుడఁ గాక.

శా. ఆ మేలైన దలంప వైతివికదా ! అన్యాయముం జేయ నే
లా ? మేలా ననుఁ బంపకుండిననె, చాలా ద్దెచ్చితి రెండు నిం
డా మాన్యంబగు శంభులింగము లికెట్టా ! యంచు గర్వోద్ధతి
రాముంగూర్చి వచింప, నిట్లనియె శ్రీరాముండు గంభీరుడై.

గీ. కపికులోత్తమ ! నీదు వాక్యము యథార్థ, మింతయుఁ సందియంబు లే దిందులోన
మీఱిన ముహూర్త మది పనిమీద వడునె ? అని ప్రతిష్ఠించినాడ నియ్యది తడయక.

శా. ఐనం జింతిల నేల ! నీ విపుడు ముఖ్యంబొప్పగా యెంతో దూ
రానం గల్గిన వానిఁ తెచ్చితి, యథార్థం బేము మన్నింతు, మి
ద్దానికై సైకత లింగముం బెఱికి, మీదక వీని సంస్థాపనక
పూనక జెల్లు నటన్న, సంతసము సొంపుం గూర్ప నక్కోతియుక.

గీ. అటులె యని యాంజనేయుఁ డత్యంత మోద, మానసుండయి సైకతానూన లింగ
మునకు తన తోకచుట్టి బిఱ్ఱున బిగించి, లాగఁగాఁజొచ్చె తన మేటి లావు మెఱయ.

మ. పలుమారూచి, బిగించిలాగి నను, భాస్వల్లింగ మొక్కింతయుక
చలనంబుం గనదయ్యె ! మొండితనముం జాలా వెసంబూని బి
ట్టలుకక మారుతి లాఁగ, వాలము సునాయాసంబుగా తున్నకై
పెలుచకగూలె నతండు మూర్ఛిలి; కపుల్ భీతిల్లి వేమూఁగఁగక.

చ. తదుపరి నాంజనేయుఁడు హిత ప్రకరంబులు సేదఁ చేర్చ, మే
ల్క దవుల, రాముఁడేరి మివలక అపరాధిని నేను మీ యెడక
బ్రదుకునటుల్ పొనర్చినను బాములవెట్టి హరించినక దయా
సదన ! త్వదీయభార, మనిశంబు భజింతు మిముక హృదిస్థలిక.

వ. అని నమస్కరించి గర్వంబు సర్వం బుడిఁగిన.

సీ. క్షమియించి రాఘవేశ్వరుఁ డాదరముమీఱ, కపికులోత్తమ ! యింత కమల నేల !
ఇది సీకతాలింగ మిద్దాని కుత్తరం, మన నీదు విశ్వనాథుని ప్రతిష్ఠ
సేయు మాతనిఁగొల్చియే యీ కుదీయ ప్రతిష్ఠిత లింగంబు నిష్ఠ మీఱ
భక్తులు కొల్తు రీ పద్ధతి తప్పిన, వారల పూజ నిష్ఫలము చుమ్ము !

గీ. అనుచు మారుతికిచ్చె నయ్యలఘు వరము, దాన వాయుసుతుండు సంతసమునంది
విశ్వనాథ లింగమును పవిత్ర లీల, ధీధితులు మీఱ సతఁడు ప్రతిష్ఠచేసె.

ప. అంత నంజనీసుతుం గనుంగొని శ్రీరాముం డిట్టులనియె.

గీ. నా కొఱకు నీవుతెచ్చిన శ్రీకరమగు, లింగమును పూజనమ్ములు లేకయుండ
విశ్వనాథాలయముననే విడుపు మద్ది, ముందొకట నేను దాని నింపుగ గ్రహింతు.

గీ. దానినింగూడ నేనె సంస్థాపనమ్ము, సేతుకాలాంతరమ్మున నేమ మొదవ
నన్న శ్రీరామునాజ్ఞ నయ్యంజనీ సు, తుండు స్థాపించె విశ్వనాథుని ముదమున.

గీ. రాముని యనుజ్ఞ నంజనీప్రభవుఁ డచట, తోఁకతెగి పదములు భువిలోకి దిగఁగ
ఇప్పటికిఁ గూడ దర్శన మిచ్చుచుండు, భక్తజనులకు శాంభవీ! పవన సుతుఁడు!

ఉ. అచ్చట నిప్పుడుం జెలగు నంజనిసంభవు తీర్థమున్ సము
ద్యచ్ఛతురంబుగా రఘుకులాంబుధిచంద్రుని రామతీర్థమున్
పొచ్చెమువోని లక్ష్మణ సముత్కట తీర్థము నందనంద త
త్సచ్చరితార్థు లందఱి యథార్థ విలాసము లున్న వింతకున్.

గీ. సేతు మాధవుం డనఁబడి శ్రీరఘాత్మ, ముం డిపుడుకూడ కన్నట్టు మోక్షదుఁడయి
వాయుజుని తోఁక యొరవడి వలన గల్గు, గుర్తు లిపుడు సైకత లింగమూర్తిఁగలవు

ఉ. అంతట రామచంద్రుఁ డనిలాత్మజు వాలము సంస్పృశింపగా
శాంతి వహించి తచ్చృమము, చయ్యన వాలమ దెప్పటట్లు కా
నెంతయొ? శ్రీరఘూత్మము నహీననిజప్రతిభాప్రభావముం
జింతయొనర్చి నాడుగ భజించె, నచంచల చిత్తవృత్తుఁడై.

గీ. పార్వతీ! నేను పిమ్మట పరమమైన, సైకతపు లింగమున నుండి సంభవించి
రామునకు శివలింగ విస్రంభమాణ, మహిమ నిట్లు వచించితి విహిత రీతి.

శివుఁడు శ్రీరామునికి లింగోత్పత్తిని వివరించుట

సీ. ఒకనాడు నేను భిక్షుకుఁడనై సప్తర్షి, యాశ్రమమ్ముల ప్రక్క కగ్రజన్మ
వేషుండనై యేగ విధివశమ్మున వారి, భార్యలు కడు మోహ ఝరవశలయి
భర్తలు మొదలుగా వారిందినను వెంటఁ, బడి చను దెంచిరి; పట్టరాని
కోపమ్ముచేత వా రీ పురుషుం డెవం, డనియు విచారింప కాతురమున

గీ. మిమ్ము మోహింపఁ జేసిన యమ్మునుజుని, లింగమది భువిఁ బడునని పొంగివచ్చు
కోప మాపంగలేక నెక్కుడగు పట్టు, దలను శపియించి రమ్మునీశులు కడంగి.

శా. అంత న్నా నిజలింగ మూడిపడె నాద్యంతంబు భూమిస్థలిన్
అంతర్ధానము నందితేను; మునిపత్నీనీకముల్ సిగ్గునన్

చింతాక్రాంత మనస్కులై చేని రోగిన్ స్వీయాశ్రమ ప్రాభవ
ప్రాంతంబు గుఱియించి; యంతట విపర్యాసంబు దీపింపగన్.

వ. మదీయ లింగంబు నభోతిక్రమణంబై వృద్ధిం బొందసాగె, నద్దిగని పంకజసంభవు
డద్దానిం గుఱించి మహాదేవుండగు శంకరునికి నాకు నివేదింప, దానిం బెరుంగకుండ
పడద్రోయ నాత్రిశూలం బిచ్చితి. అపు డతండు స్వామీ! అది నావలనం గాఁదగినది
గాదు. తామె యొనర్పం దగుదురని ననుం బ్రార్థింప నే నద్దానిం బ్రవిమలలీల
పండ్రెండు భాగంబులు కావించితి. నాటినుండియె పండ్రెండు జ్యోతిర్లింగము లుద్భ
వించె నవియె, ఓంకారలింగము, సోమనాథలింగము, త్ర్యంబకలింగము, మల్లికార్జు
లింగము, నాగేశలింగము, వైద్యనాథలింగము, విశ్వేశ్వరలింగము, కేదారేశ్వ
లింగము, మహాకాళేశ్వరలింగము, భీమేశ్వరలింగము, ఘృస్మణేశ్వరలింగము, గంధ
మాదనలింగంబులను నామంబుల నర్చ్యవతారంబులై బఱఁగె.

శివరామాగస్త్య సమావేశము - రామేశ్వరమహిమ

- సీ. అ గంధమాదనం బనియెడు లింగంబు, మేరు నగమునకు చేరువయ్యి
యీశాన్య దిగ్భాగ మెవరికిఁ గనరాని, యొడుపున చిరకాలముండె నంత
ప్రళయ పాతమ్ముచే పరగ నమ్మేరువు, గంధమాదనలింగ గరిమతోడ
నిచ్చట పడియె! నియ్యది నీదు పైకత, లింగంబునకు సమీపాంగమగుచు
- గీ. నలరు నీశాన్య దిగ్భాగమందు కలదు!, దీని నిందాక నెవ్వరుం దెలియ రిపుడు!
కపులతోఁగూడి నీవె సౌఖ్యమ్ముమీఱి, ప్రథమ సందర్శనముచేసి వఱలినావు.
- క. నీవిచ్చట పైకతమున్, శ్రీవిలసితముగ ప్రతిష్ఠ చేసితి కనుకన్
కావించు శుభము భక్తుల, కే వెఱవుననైన ననుభు మెనయదు భూమిన్.
- సీ. ఈ గంధమాదనం బెంత తేజాప్తిమై, నున్నదో? యంతగా నొందుగాత!
నీవు ప్రతిష్ఠముఁ గావించినట్టి యీ, రామేశలింగము ప్రాభవముగ
పండ్రెండ్రవదియగు భవ్య జ్యోతిర్లింగ, మని నీదు రామేశుఁ గలుగితిసేతు
రిక మీదఁగూడ మహిమ పూజనాదులు, దీనికే జరుగు ననూనముగను
- గీ. రామచంద్ర! నీ మాటపై శ్రీమహితుఁడు, శ్రీ అగస్త్యునికోర్కి కాళిని త్యజించి
నే డిచటికి వచ్చితిని సన్నియ మనివృ, నింపుమీఱి నీ రామలింగేశు చేర.
- గీ. ఎవఁడు ప్రణమించు రామలింగేశుభక్తి, వాఁడు బ్రహ్మహత్యాది పాపములవాద
నాదు మణికర్ణికాసుతీర్థమ్ముఁ దెచ్చి, నన్ను భక్తులు పూజించు తెన్న ఘనము.
- వ. అంతకుమించిన సర్వఫల ప్రదంబగు కార్యంబు గలదే?
- క. అని చెప్పగ నో పార్వతి! విని శ్రీరాముఁడు మహా ప్రవిమల ముదమునన్
తన యాజ్ఞగాఁగ నిట్టుల, ననియెన్ మహిమా ప్రమేయ మగు పలుకులతోన్.

- సీ. సేతు బంధమ్మున చెలఁగి స్నానముచేసి, రామేశ్వరేశు దర్శనముచేసి
నియమముతోడ వినిశ్చయమ్మొనరించి, సేతువ యిసుకను సేకరించి
బరిణయం దిడుకొని వారణాసికే జని, దాని త్రివేణిలోఁ దనర విడచి
గంగోదకముఁ దెచ్చి కడఁగి యీ రామేశు, సఖిషేక మొనరించునట్టి ధన్యు
- గీ. లెల్ల తమ పాపభారము నీ సముద్రునకు సమర్పించి నా తావునకును కర్మ
బంధముక్తులై వత్తు రవ్వారిగాఁగ, దీన సంశయం బిసుమంతయేని లేదు.
- వ. అని శ్రీరాముఁ డనేక దివ్యాంశంబుల నుగ్గడించు నంత నచటి కగస్త్యమహర్షి అరు
దెంచి నాకు నమస్కరించి శ్రీరాముని వలనకా వందింపంబడి యిట్లనియె.

మ. చిర కాలాగతమైన మామనవి యోశ్రీరామ! నీ ప్రార్థన
స్ఫురణకా నేటికి పండె; నేడు కడు సంపూర్ణ ప్రమోదంబునం
బారసెన్ చిత్తము; విశ్వనాథు తరమే పూర్వంపు జన్మంబులం
గరమార్జించిన పుణ్య సంపదల గాకక, యీడ వీక్షించుటల్.

- వ. అని వేవిధంబులం బొగడి రామచంద్ర! నే నొక లింగంబు నిచటం బ్రతిష్ఠింతునని
శ్రీరామేశలింగమునకు నాగ్నేయంబున నొక లింగముం బ్రతిష్ఠించె. పిమ్మట
నా లింగముం బూజించి విశ్వనాథుని రామేశుని సంస్థుతించి పురాతనంబగు గంధ
మాదనముం దర్పించి న న్ననేక విధంబుల భక్తిసేసి యగస్త్యమునీంద్రుండు తన
నిజాశ్రమంబునకుం జేరె. సేతువునందు రామేశుని కొకనికే దివ్యాలయంబు గలదు.
ఆగ్నేయమున నగస్త్యలింగమును ఈ శాన్యమున గంధమాదనము నిప్పటికిం గలవు.
కాని ముల్లోకములం బ్రసిద్ధుండు రామేశ్వరుండె సుమా! అనినం దరువాతి
వృత్తాంతం బెట్లులయ్యె? నని పరమాదరాభిముఖయైన శాంకరి ప్రశ్నింప సదాశివుం
డిట్లులనియె.

ఉ. అంతట రామచంద్ర విభునాజ్ఞ నలుం డొగి సేతుబంధనం
బెంతయొ చాకచక్యమున నేర్పడసేయఁ గడంగ, గర్విత
స్వాంతుఁడుఁగా నెఱింగి రఘువల్లభుఁ డొప్పుగ చూచుచున్నచో
చింతిలి యన్నలుం డిటు వచించు మనంబున ఖన్నభావుఁడై.

- గీ. అలల రాపిడిచేత రాల్లవిని నిలువ,కున్నవో! రామచంద్ర! నాయొప్పిద మగు
నేరకొఱగామి దోచె; యేనేర్పు మెఱయ! సేతు నిర్మాణమగు నికసెప్పరయ్యె.

చ. అని తన గర్వభంగ మయినట్లు వచించిన, యన్నలుం గనుం
గొని రఘురాముఁ డిట్లను; నకుంతిత భక్తిని నీవు రామ యం
చని లిఖించి చేర్చుము రయంబున, రా లతుకుకా శ్రమంబులే
కనె, శరధికా ట్టణంబున సుఖంబుగ బంధన సేయగల్గుదా.

శ్రీరామ నామమహిచే నలుడు సేతువు నిర్మించుట

క. అని పలికిన నలుఁ డట్లా, య్యనఁ చేసి సవిస్మితాత్ముడయి కడు భక్తిం
గని సేతువు బంధింపఁగనె నలి త్వరితమున శోభ కడలుకొనంగఁ.

సీ. మొదటి దినమ్మున పదునాలు గామడల్, మరునా డిరువది యామడలు మూడ
వ దినంబునను నిరువది యొక్క యామడల్, నాలవనాడు సంతసము మీఱ
ఁగరువదిరెండు పెంపెనగు నామడలును, ఐదవనాడు సమ్మోద మొదవ
మిగిలిన దెల్ల నిర్మించె నైదామడల్, వెడలుపుగాగ పర్విన విశేష

గీ. రాము నవ్యాజభక్తి విస్రంభమాణ, మోద పులకాంకురుండయి భోది నలుడు!
సంద్రమున రాలు దేలుట! సకల కపులు, యోజనశతాబ్ధి దాటుట! యునుఁ జెలంగె.

గీ. రామ మహిమంబు కాక సంద్రంబదేడ! శిలలు దేలుటదేడనో? సేతు బంధ
నం బదేడనో? కపులు మోదంబుమీఱ, దుర్గమంబైన లంకను ద్రొక్కుటేడ?

వ. అపుడు.

ఉ. అంజనిసూతి రాఘవుని, నంగదుఁడోలి సుమిత్ర సూతినికా,
రంజల మూపులంగొని, కరంబు ముదంబున ముందువోవ, తో
డం జని రక్కపీంధ్రులు కడంగి రవంబులు మిన్నముట్ట, నో
జం జయభేరి మ్రోయుగతి సర్వ కపీంధ్రులు వాయువేగులై.

వ. చని తృటిమాత్రంబునకా సముద్రం బతిక్రమించి.

శ్రీరాముడు లంకకు వెడలి శుకుని విడచుట

సీ. అపుడు రాముడు సువేలాద్రిపై కెక్కి లంకను దాని వైభవంబును గనుఁగొనె
సంఖ్యకు మీఱిన సర్వ కపీంధ్రులు, వెనుక ముందుల తన్ను వెంబడింప
లతల వృక్షముల విలాసంబుగానున్న, యా సువేలాద్రి దివ్యవిభవమును
చిత్ర ధ్వజములు విచిత్ర సాధములు సువర్ణ సుప్రాకార భాసితమయి

గీ. తోరణంబులు కల్గి నిస్తుల శతఘ్ని, తతపరిభ తత సర్వాయుధములు వెలయు
లంకఁ గనె; మేడపై నెక్కి శంకతోప, కపుల వీక్షించు నా దశకంధరుఁగనె.

క. కని శుకనాసుని విడిసి, చెను రాఘవుఁ డతఁడు దైత్యుఁడేరి మివుల భ
క్తిని రామచంద్ర నెక్కుడు, వినుతించి వచించు! దైత్య విభునకు కడఁకఁ.

గీ. రామునకు సీత నర్పించి రామపాద, కమలములఁబడి బ్రదుకుము కమలీల!
నటులఁ గాకున్నచో సంశయంబు కలదె? నీవు రాముచేఁబడి నీల్లు టఱయ.

వ. అని యుపదేశింప రావణుండు కోపావేశపారవశ్యంజై శుకునిం ధిక్కురించి దూతల
వాని నావలకు నెట్టించి శ్రీరామునిక నిరీక్షింపం దొడంగె.

క. మునుపు శుకుడొక్క సద్బ్రాహ్మణుఁ డాతని భార్యలీల నసురుఁ డొకఁడగ
స్త్వనికి పలకాశనం బిడఁ గని యాతఁడు శాప మిచ్చెఁ గడఁగి యిటువలె.

వ. హే ! గృహమేధీ !

గీ. నీవు రాక్షసుఁడవు గమ్ము ! నిష్ఠురముగ, నీ సతి యసహ్యకరమైన నీతిమాలి
నట్టి పనిచేసె నని పల్క నతనివలన, దైన్యముగ వేడఁబడి యధార్థంబు నెఱిగి.

వ. అమ్మునీంద్రుం డిట్లనియె.

క. ఇది దైత్యు మాయ పొంతుక, గదిసె, భయం బుడుగు, మేల? గాసిల; నీ వొ
ప్పిదముగ నెప్పుడు రాముని, పదభక్తిని రావణునకుఁ బలుకుదు వపుడే.

గీ. నీవు నిజరూపమందుడు; వావిరిలఁగ, నం చొగి విశాపమిచ్చె వాఁ డపుడు పూర్వ
రూపముం బొందె; వజ్రదంష్టుండు రక్కసుండు! మునిని మోసముచేసె సుండతండు.

గీ. బ్రహ్మవిత్తు వశిష్ఠుఁడు పరగ యజ్ఞమొకటి కావింప దేవతా నికరమెల్ల
తృప్తిని హవిస్సులంగొన దితి తనూజు, లెల్లఁ గని విరోధంబున నేవఁగొనిరి.

వ. అందువలన నిప్పని నతం డొనరించె నని వచింప, తరువాతి వృత్తాంతం బెటులయ్యె
ననిన నప్పార్వతి కప్పరమశివుం డిట్లనియె.

అంగద రాయబారము

సీ. ఆ సువేల్పాద్రి యందట రామచంద్రుఁడు, కవులతో యోచించి నిపుణితి
శత్రువు వద్దికి సందేశ సూచన, కై యంగదుని బంప నాతఁడొప్పు
రామాజ్ఞనంది, యా రావణు సభఁజొచ్చి, స్థిరబుద్ధితోడ నిశ్చింత మీఱ
తన వాలమును పీఠమునుగాఁగ సంధించి, తీవిగా కూర్చుండి చేవఁబలికె;

గీ. నీకు హితము వచింపగా నేను వచ్చి, నాఁడరా ! రావణా ! మాదు బాడనెఱిగి
నీవు వర్తింతువేని నిర్ణిద్రురీతి, సౌఖ్యమగు వినరా ! దైత్య ! సరసబుద్ధి !

క. శ్రీ రాముని నిక్కముగా, నారాయణుఁడని యెఱింగి నయముగ నీతా
శ్రీరమణిని కానుకయిడి, ఆ రాముని శరణుఁజొచ్చుమా ! శుభలీల.

ఆ. పారితోషికము లవారిగాఁ గైకొని, నీతదెచ్చి భక్తి శ్రీరఘుత్త
మునకు మ్రొక్కి యిచ్చి ముదముమై లంకాధి, పత్యమూని యిహము పరముఁగనుమ !

సీ. రాఘవ ద్వేషంబు రావణా ! పదలుము !, రాఘవుభక్తి దుర్గాంత ముక్తి !
జ్ఞాను లెవ్వని పద శరణం బనెడు నావ, నాశ్రయించుటనె భవాంబుధి నొగి
నవలీల తరియింతు, రా రామచంద్రుని, మానవుం డనియెడు మాట నిడ
నామాట విని, వంశ నాశనంబును చేసి, కొనకుమా ! సుఖవృత్తి మను

- గీ. రావణా! నన్ను ప్రతిపక్షి భావమూని, నాదు పలుకులు విపరీత మేడఁ దలఁచి
అన్యథా చెడిపోవుట యట్టెమాని, బ్రదుకుమా! కల్గి నీ యిహపరము లసుర!
- క. అని వివిధ రీతులకా రా, వణునిం గూఱిచి పవిత్ర భావమ్మున చె
ప్పిన పల్కులెల్ల వానికి, వినగ నసహ్యంబు తోఁచి వీటిడి యగుచుకా.
- ఉ. ఆదశకంఠుఁ డుగ్రుడయి యంగదు వాక్యము లేవగించి, యా
రా! దడిపింతురా! కపివరా! నను నీవెఱుంగంగ నేర్తువే;
నాదు పరాక్రమంబు? కరుణకా ఊమియించినఁగాక! దేవతా
స్వేదకణంపు వెల్లువలు చెల్లవె? లోకములెల్ల నాకునై.
- సీ. ఎవనిచే దేవతా నివహముల్ నిర్జింప, బడి గుండెలవియ పర్విడునా? భీతి!
ఎవనిచే కైలాస మెత్తఁగాఁబడి యాట, లాడింపఁబడెనా? చెండన్నరీతి!
ఎవనిచే లోకత్రయా జయశ్రీ వని, తా జన్మ మఖిల సార్థకమొ? ప్రీతి!
ఎవనిచే విక్రమాహీన పరాక్రమ, క్రముల భ్రమించు సంగ్రామనీతి!
- గీ. ప్రధితలోక విద్రావణ రావణ ప్ర, తాప వహ్నికి నిలుచునే దగ్ధమై ఊ
ణమ్ములో భస్మమగుఁగాక! నరుని బలము, వానరుల బలమెంత నా బలము పొంత!
- చ. ఊణమున రామ లక్ష్మణుల జంపుదు ; నంజని పుత్రు, వాలియ
య్యనుజ నడంతు వ్రేల్చిడి, నయంబుగ లీలగ నవ్వీభీషణుం
దునుముదు, నొక్క పెట్టున ; సుదుర్లభమంచు చెలుంగి మీ మనం
బునఁ దలపోయు వానర సమూహము మ్రింగెదనొక్క ముద్దగకా.
- గీ. చూతు విప్పుడె వానరా! చోద్యమొప్పు, నా బలపరాక్రమంబుల నవ్యలీల
అనుచు నారాభట మొనరింప నంగదుండు, యిండుకయుఁ జలింపక వాని కిట్టులనియె.
- ద్వి. నీ పౌరుషంబది నే నెఱుంగనిదె? వాపోయుదేల? దుర్భర వీరు పోల్కి?
తల్లి పుట్టిల్లు విస్తార వైభవము, చెల్లునే? మేనమామల్ల ముం దనగ?
బలిపాశముల కుట్టుబడె ధీరుడెవఁడు? చలియించె శివపాద సంస్పర్శ నెవఁడు?
కార్త వీర్యార్జును కన్న పుత్రులకు, నర్తన మృగమయి నటియించె నెవఁడు?
యంతఁ బల్కుఁగ నేల? నేమొ? చెప్పెదవు! మంత నంబున నిన్ను మాయయ్య పట్టి
నామంచమునఁగట్ట నా బాల్యమందు, నా మల మూత్రాల నానీన దెవఁడు?
అని యిట్లు లంగదుఁ డనెడు వాగ్జాల, జనిత వేదనమునఁ జాలఁగా డిందు
పడి రావణుఁడు బిట్టువగచి లోలోన, తడయక గంభీరతకా బల్కె నిట్లు.
- ఉ. వీనిని మూతిపై నడఁచి వేగమ బంపుఁడు! నా సమక్షమం
ధూనిన డాంభికంబా? యన నొప్పుచు వ్రేలెడు నేమొ! యేమొ! యం

చూని వచింప, వారలు నియుక్త నిశాచర నాయకాజ్ఞలై
వానరవీరు నస్త్రముల వైచి, చలంబున ద్రొబ్బజూచినన్.

- నీ. అంగదుఁ డవ్వారి నందఱ తోకతో, పడమొత్తి, రావణు వడిగఁ బట్టి
చెంపలు వాయిదచి, చేతుల పదముల, తోకతో బిగియించి తొడరికట్టి
ముమ్మారు లూచి త్సుద్రమ్ముగా భువిఁగొట్టి, కంగారు దోచ రాక్షసులఁ పట్టి
జయ ! శబ్దమెసగ ప్రాసాదంబు తలనొప్పు, వాడయి శ్రీరామ భద్రుఁజుట్టి
- గీ. నిలచె ! నయ్యంగదుని జూచి పలికె రామభద్రుఁడేమిది ! యే లీల భయములేక
తెచ్చినావు ప్రాసాదము; తెలియవో ? విభీషణునికి ఈ లంక అర్పితముకాదె ?

చ. అది విని యంగదుండు చకితాంతరుడై తన నెత్తిపైన యు
న్నది యిదియంచు కాంచి, రఘునాథ ! ఎఱుంగ శిరంబుపైన న
య్యది కలదంచు; యిప్పుడ రయంబున దీనిని లంకయందు చే
ర్చెద ! నను పైపుమంచు విసరెన్; అది స్వస్థలమందునం బడన్.

- వ. అపు డంగదుండు శ్రీరామభద్రునికి నమస్కరించి తాను లంకయందొనర్చిన పనుల
నెల్ల సవిస్తరంబుగ వినిపించిన శ్రీరామచంద్రుం డలరి మిథుల మన్నించె నంత.
- గీ. రాముఁడు వినోదగరిమ దుర్ధర ధనస్సునం దొక సముత్తమాస్త్రంబు పొందుపఱచి
లీలగా లంకపై నేయఁ జాలఁగా ర,యంబున న్నదిపోయి శౌర్యంబు మీఱు.

ఉ. రావణు నూరు ఛత్రములు, రమ్య కిరీట దశంబు, నుగ్గు ను
గ్గై వసుధాస్థలిం బడ, రయంబున నేయఁగ; కేకవెట్టి సు
గ్రీవుఁడు, నంగదుండు వివరింప నెఱింగి ధరాతనూజనున్
రావణుఁ డింక తెచ్చి రఘురాముని కీయఁ డటంచు క్రుద్ధుడై.

సుగ్రీవుఁడు రావణు కిరీటము తెచ్చుట

చ. గగనమునందు నుండి వడిగా నట లంకకుఁ జేరి, మేడపై
కెగసి, కిరీట ఛత్ర సువిహీనుని, దుఃఖితు, రాక్షసాన్వితున్
దగఁగని రావణాసురు; నెదన్ తన ముప్పికొలంది గ్రుద్ది, యొ
ప్పుగ నతనిన్ నిరాసనుని బొంపివోవఁగ చేసె నిమ్ములన్.

ఉ. ఆకపిరాక్షసేశ్వరుల కయ్యెడ కయ్యము పెల్లురేఁగె, బా
హుకలనంబు విస్ఫుట కరాంఘ్రి హృదూరురుఘాతపాతమై
వీక కపింద్రు పోటులకు వేసరి, గాత్రము బ్రద్దలైన, న
వ్వేకరమున్ సహించి పరువెత్తెను దైత్యుడు, మోము వాంచ

క. రావణ కిరీటమును సుగ్రీవుఁడు శ్రీరాము కడకు ప్రియమునఁ దెచ్చె
రావణునకు తనకైన మహా వైరము విన్నవించె నంతఁ లీలఁ.

శా. శ్రీరాముం డతి సాదరంబునను సుగ్రీవుఁ దృఢాలింగనా
ప్రారంభంబుల సత్కరించి యను ; నౌరా ! తమ్ముడా యేల ? నీ
వా రక్షోవిభు వీటి కేగితివి ? నీ వావంత చింతింపకే ;
కూరాత్ముల్ నిను వారు కూల్చునెడ నాకు నీత యింకేటికిఁ.

గీ. ఇట్టి సాహసం బెప్పట్ల చెట్టగాదె ? మిత్రమా ! యని యప్పద్మమిత్ర వంశ
వర్ధనుఁడు ! రామచంద్రుఁడు ! పలికె నెలమి, నిట్టి మైత్రి లోకంబుల నెందుఁ గలరె !

వ. అంత వానర వీరులు భేరి మృదంగాది వాద్యంబులు బోరుకొలుప లంకాద్వార
చతుష్టయము స్ఫుట్టడింప నుత్సాహ తరంగితాంత రంగులై యుప్పొంగుచుండి రదిగని
రావణుఁ కిరీటంబు సేనాపతియగు నంగదున కొసంగి.

గీ. అంగదుని దక్షిణ ద్వారమందు నిలువ, అనిలసుతు పశ్చిమ ద్వారమందు నిలువ
అన్నలుని నిల్వ ప్రాద్వారమందు సుత్ర,రంపు వాకిట సుసేణుని నిల్వబంపె నృపతి.

క. తమ తమ సైన్యంబులతో, నమలిన విక్రమములొప్ప నాయితలై యు
ద్ధము సేయ రామభద్రుఁడు, క్రమమున నాజ్ఞాపనంబు కపుల కొనర్చె.

క, వారందఱు వానరు లా, శ్రీరామున కెఱంగి ప్రీతి చెలఁగగ సైన్యా
వారములఁ గూడి లంకా, ద్వారములను ముట్టడించి తత్పర మతులై.

క. యుద్ధమును సేయఁగడు సన్నద్ధులరై యుండి రంత నానావిధులఁ
క్రుద్ధత సుగ్రీవునిచే, నుద్ధతి చెడి రావణుండు నొక్కెడఁ గడఁకె.

గీ. అంతి పురిఁ గూరుచుండి దురంతమైన, అల్ల సుగ్రీవు బలమున కచ్చెరువును
భీతిఁగని చింతతోడ విభిన్న ధైర్య, మానసుండయి యోచనామగ్నుఁ డయ్యె.

రావణునికి మాల్వవంతుని సదుపదేశము

సీ. అతని మాతామహులైన మాలి సుమాలి, మాల్వవంతులు ప్రేమ మనసుకొనగ
తమ రావణుని విషయమున యోచనచేసి, యాతని హితమె సంప్రీతిఁ గోరు
వారలుఁ గావున చేరి కర్తవ్యంబు, నుపదేశ మొనరించు టుచిత మనుచు
అందు మూఁడవ చిన్నయగు మాల్వవంతుని, బంపఁగా నాతండు సొంపుమీఱ

గీ. సాదరంబున వచ్చి సమాదరుఁడయి, వీరుఁడగు రావణుని తోడ చేరి యిట్లు
హితము నుపదేశ మొనరింప మితముగాఁగ, బల్కు, పలుకుల ప్రేమము పుల్కరింప

సీ. రావణా ! డాహిత్ర ! ధీమర ! విభవయ్య ! నా యభిప్రాయము నయము ! హితము !
అటుపయి నీయిష్టమైనట్లు చేయుము, తెలిసి నంతకు చెప్పవలయు నంధు !

శ్రీరాము పత్నియకా సీత యీ లంకలో, కాల్పెట్టు టాదిగా కానుపించె
మివుల నుత్పాతముల్ భీతి ప్రదమ్ములు ! నాశనహేతు ప్రకాశితములు !

గీ. గార్దభములు గర్జించె మేఘముల పోల్కి ! మివులనెత్తురు కరిపించె మేఘమాల !
భిన్నములు చెందె దేవతా విగ్రహములు ! ఏమని వచింతు దుశ్చర్యలేను, కొడుక !

సీ. కాళికాదేవి చక్కట నిల్చి తెల్లని, కోఱలఁజూపించె కోపదృష్టి !
అట్టహాసము చేసి బిట్టు రోదనచేసి, కదలెను దైవ విగ్రహము లకట !
ఆపు లేనడు గార్ద భాకృతి పిల్లల, తారసిల్లెను సర్పతతులు గరుడు !
నెలుకలు పోరాడె చెలరేగి పిల్లితో, ముంగిసం దరిమె సాములె యొకటయి !

గీ. కృష్ణపింగళ వర్ణ ప్రకృతి వహించి, దారుణ భయంకరుండయి క్రూరుడగుచు
ధూర్తకాలుఁ డింటింటను తొంగిచూచె, ఎన్ని చెప్పదురా ! తండ్రి ! హేయగతుల !

క. కుల రక్షణంబు సేయఁగ, తలపెట్టుము ! శాంతిచేసి; తక్షణమే అ
య్యలివేణి సీత నిమ్మా ! చల ముడిగి రఘూత్తమునకు సంపద పొదలక.

ఉ. సీతను సత్కరించి, వడి శ్రీరఘురామునికిఁ ధనాళితో
ప్రీతి నొసంగినక, గలుగు విశ్రుతకీర్తి, సుఖంబు; లింక వే
జ్జే తలపెట్టకే తలపు లీడ్య మహావిభవుండవీవు, ని
ర్భీతిని స్వర్గతుల్యమగు వీటిని యేలుము; కన్నువిందుగక.

చ. అని హితమొప్ప తాత యనునట్టి వచః పరిణద్ధ కోప వ
ర్ధనుడగు రావణుండు వికృతంబగు మోమునఁజూచి వాని కి
ట్లను ; కడుమంచిమాట ! ఒరుడైన సహింతునె ? ఇట్లు బల్కు ; చా
లును మరియాదగాఁ జనుము ! లుబ్ధుడ ! వృద్ధుడ ! పెక్కులేటికిక.

గీ. బాంధవుడవును ముదుసలివాడ వాట, బ్రదికిపోతివి కాకున్న బ్రతుకఁగలఁడె ?
నాదుమ్రాల నీరీతిగా వాదులాడి, రుద్రుడైనను కాలాగ్ని రుద్రుడైన.

క. అని ధూర్తు లాడినంతన, విని యాతఁడు, ఏలవచ్చి వీనివలన ని
ట్లనఁబడితి ననుచు చింతిలి, తన యింటికిఁ జనియె విధి యథాతథ మనుచుక.

ఉ. అప్పుడు రావణుండు సభ కాదటవచ్చి సదైర్య బుద్ధిమై
చొప్పుడు సైన్యరాజములఁజూచి, చలంబున నాల్గు ద్వారముల్
తప్పక కావఁగావలయు ! దద్దయు మీక జయంబుఁ గల్గు, నా
చెప్పిన చొప్పుఁ దప్పక ప్రసిద్ధిగ మీఱలు సంచరించినక.

సీ. తూర్పు వాకిటనుండు ధూమాక్షుఁ డుగ్రుడై, పడమట వజ్రదంష్టుఁడు ;
దక్షిణంబున నరాంతకుఁడుండి కాపాడు, ఉత్తరంబునను మహా

సైన్యవర్గముఁగూడి చాతురి మీఱగా, యుద్ధముచేసి ప్రసిద్ధి గడుట
జయమంది నాచేత జయ బిరుదంబులు, సన్మానజాలము చేల పొంద

- గీ. వలయు ననుచు నాజ్ఞాపించి వారివారి, సైన్యములతోడ నందట సత్కరించి
వస్త్రమాల్యాభరణముల; వరుసమీఱ, యుద్ధమున కంపె రావణుఁ డుద్ధతుఁడయి.
క. ఆ నలువురు రావణునకు, పూని నమస్కారములిడి పాలుపాటంగా
సైనికులఁగూడి రణమును, బూని యొనర్పంగఁ జనిరి ప్రోద్బతి మెఱయన్.

- గీ. రామ రావణ సైన్యముల్ రమణమీఱ, చెలగి యన్యోన్య జయకాంక్ష లెలమిఁగల్గి
జయ మహానాదముల తోడ సమ్ముఖులయి, తారసిల్లిరి రెండు సంద్రముల భాతి.

ద్వి తీ య స ర్గ ము

- గీ. వినుము పార్వతీ! పిమ్మట వితత బలులు, విపులకాయులు రక్కసుల్ విచ్ఛలవిడి
క్రోధ సంక్రాంతులై వాటు గుదియ కత్తి, మొదలుగాఁగల ఆయుధములను బట్టి.
సీ. ద్వారమ్ములందు యథా నియమమ్ముగా, నిలిచి పోరాడగా తలఁచి ముమ్మొ
నల వాలు, గండ్రగొడ్డలి, యమ్ము, నీటె, లో, హపు ముండలకర్తగా నైనయట్టి
ఆయుధంబుల బట్టి అతి పరాక్రమ వృత్తి, వానర సైన్యమవ్వారి గాఁగఁ
జంప దొడంగిరి జయశాలులైన వా,నరులు చెట్లును రాళ్లు గరిమమీఱ
గీ. కొండరాళ్లును పిడికిళ్లు కొమరుమిగులు, చేతిపెట్లై ఆయుధముల రీతిగాగ
గుభగుభ ధ్వనములతోడ కూరులైన, రాక్షసుల జంప సాగిరి రణములోన.

ఉ. దిక్కులు మ్రోయగా, కరులు తేరులు గుట్టములెక్కి మూకలై
రక్కసులుక కపుల్ గడు పరస్పర యుద్ధము సేయుచుండగా
లెక్కకు మిక్కుటంబుగఁ జలించెను సైన్యము లుక్కుదక్కి, యే
చక్కినిగన్న పీనుగల సందడి మీఱె ధరాతలంబునన్.

వ. అంత.

- సీ. నలుఁడు ధూమాక్షుని బొలియించె నుగ్గుడై, వజ్రదంష్ట్రుని జంపె వాయుజంఘ
అంగదుఁ డంపె నరాంతకు యమపురి, కా సుషేణుఁడు కూల్చె నాహవమున
నమ్మోహూదరుని, మొత్తమ్మున నాల్గవ,పాలు రాక్షసులు ప్రాణాలు దక్క
లంకకై పరువెత్తి శంకా నిమగ్నులై, చత్తుమన్న భయంబు చాలఁ గనిరి
గీ. అంగదాదులు నలువురు పొంగి పొరలు, మోదమున జయ నాదముల్ పాడుకొనఁగ
తత మహావాద్యయుత మహూత్సవముతోడ, రాము సన్నిధిఁ, జేరి ప్రణామము లిడి!

ఉ. అప్పుడు మేఘనాదుడు రయంబున రాక్షస సైన్య మెంతయుఁ
తెప్పున జేచ్చెనంచు గుఱివించి, చలంబు బలంబు మీఱఁగా
సప్పువు బాణమేసి, రఘుసత్తము వానర సోదరాన్నితుఁ
ముప్పున ముంచె; నద్దిగని పొల్పుగ రాముడు ధీర చిత్తుడై.

క. గరుడుని స్మరింపగా న, య్యురగాస్త్రము వ్రీలె, నంత నుత్తమశర వి
త్తరచే ! తదింద్రజిత్తుడు, మఱలఁ బ్రహ్మస్త్రమేసి ప్రముదితుఁ డయ్యెన్.

క. కనఁబడఁడు కంటి కించుక, ఘన బాణములఁ వెడల్పు గగనంబెల్లఁ
చినుకుల విధమున, నజవర, మున దక్కగ నొకని కిటులఁ బోలునె యెందున్.

గీ. అప్పుడు రాముడు బ్రహ్మస్త్ర విఫలశక్తి, గారవించుచు నూరక కూరుచుండె
కొంతసేపంత మూర్ఛిలి వంతదోప, నేల బడియున్న కపిసైన్య నివహముఁ గని.

క. ధను విమ్ములక్ష్మణా ! యీ, క్షణమున వధియింతు రాక్షస ప్రకరమ్మున్
గన నిమ్ము ! భస్మముగ, నన్నను విని హరిజిత్తు పాతె నాయన కడకున్.

మ. తన చెంతం గనిపించుచున్ కమలజాదత్త ప్రభావంబులఁ
చనిపోకున్న విభీషణ నిలసుతుల్ సందృష్టులొచో, రయం
బున శ్రీరాముడు జాంబవంతుఁ డొగి తెల్పున్ యేది యే నొక్క సా
ధన, మీ వానరులెల్ల లేచుటకు ; నాతం డెట్లుఁ గానుండెనో ?

వ. వేగమ పోయి కన్గొనుండన తక్షణంబ వారు చని మూర్ఛితుఁడైన భల్లూకపతిం.

ఉ. జూచి మహాత్మ ! రాముడు, యశోవిభవున్ నినుజేరి సైన్యముల్
లేచు విధంబు యోచన మలేఖ్యతఁ జేయు మటంచుఁ బల్కి నాఁ
డీ చతురత్వ మింకొకఁ డెట్టుల బొందఁగ నేర్చునయ్య ! నీ
యోచన దెల్పి, మమ్ముల నియుక్తుల సేయుము రాముఁ జేరఁగన్.

గీ. అని వచించిన వారలఁగని కనుఁగవ, మూసియే జాంబవంతుండు మొనసి పల్కె
అంజనేయుఁడు కల్లఁగా నద్ది యెంత, పాటిపని దీనికై చింతపాటు తగునె ?

వ. అనిన విని విభీషణుం డిట్లనియె, జాంబవంత !

గీ. అంగదాదుల విడచి యి య్యాంజనేయు, ప్రజ్ఞఁ గొనియాడి తీవు కరంబటన్న
ఆ పరాక్రమశాలి అయ్యనిలసుతుఁడు, రుద్రు నవతారమని మీ రెఱుంగుఁ డనియె !

క. తన శక్తి బాగడు పలుకుల, విని భల్లూకేశ్వరుని ప్రవీణతను, నయ
మ్మున మ్రొక్కి, యేల? పిలిచితి, నను వాయుజనన్న, నతఁడు నవ్వుచుఁబలికెన్.

గీ. అనిల సుత ! నీవు క్షీరాబ్ధి కరిగి యిపుడ, ద్రోణపర్వతమును వేగ తోడితెమ్ము !
అనుచు అజ్ఞాపనముచేయ నాంజనేయుఁ, డపుడ వెడలె ద్రోణాద్రిచే నతి రయమున.

మ. అది గంధర్వులచేత దాచబడె, నయ్యది గనుగో తలం
పుదయంబైన యతండు, కామగవి దాపుంజేరి తచ్చేడ్డముం
బాదువంగావలె నేత్రయగ్మమున, కష్టగాని తద్దర్శనం
బాదవం జాలదటం చెఱింగి హనుమానుడ్యత్ ప్రతాపాధ్యుడై.

ఆ. అవిధింబుగానె అయ్యది పెకలించి, పుష్పమునకువోలె పానఁగ నెత్తి
చయ్యనంగ రామచంద్రుని సాన్నిధ్యమునన యుంచి మ్రొక్కె వినయగరిమ.

సీ. ఆ కొండలోబుట్టి నట్టి తీవలయొక్క, గంధామృతంపు నాఘ్రాణ గరిమ
రాక్షసుల్ బ్రదుకుట యక్షేమకరమని, రాక్షస శవముల రయముమీఱ
గరుడ విభీషణుల్ గని రాముని యనుజ్ఞ, తుణములోఁ ద్రోసిరి సాగరమున
అపుడు భిషక్పతియైన సుషేణుండు, అ కొండమూలిక లఱుంగఁదీసి

గీ. ఎల్ల కపులను బ్రతికించె నేపుమీఱ, అంత నచటి మర్కట వర్గ మంత లేచి
మిక్కిలిగ విభ్రంభించెను మించుశక్తి, పర్వతాకార దేహముల్ పర్వ మహిని.

వ. వాయిపుత్రుండు ద్రోణాచలంబు నెప్పటి యట్ల నున్నతావున నుంచినచ్చె. శ్రీరామా
దులు కుబేరుని యనుగ్రహంబున లబ్ధంబైన యంజన మాహాత్యంబున యుద్ధము
దాసినవారును స్థలాంతరంబున నున్నవారును ప్రత్యక్షంబున నున్నయటులఁ గన్పిం
సాఁగిరి. తదనంతరంబ రావణుండు తన మంత్రులైన అతినాదుఁడు, ప్రహస్తుఁడు
మహానాదుఁడు, నికుంభుఁడు, దేవాంతక నరాంతకులు, సారణుండు మొదలుగాఁగ
వీరులం బంప.

గీ. వారు వెవ్వేరు సైన్యము ల్వరుసమీఱ, వెంబడింపగ వచ్చి బలంబుఁ గదుర
కపులతో యుద్ధముంజేసి కడగి యంగ, దాది వీరులతోడి నిహతులయి రొగి.

ఉ. వారల జంపి వానరు లవారిత విక్రములై, మహార్భటిం
ధీరత నిల్వ, రావణుండు తెంపరి కుంభనికుంభులఁ రణో
దారుల బంప వారలు యథావిధి యుద్ధముఁజేసి జాంబవ
ద్ధీరుని యంగదుఁ భుజతతిం బడి స్వర్గముఁ జేరి రిమ్ములఁ.

చ. అదివిని రావణుండు తన యాత్మజుఁడౌ అతికాయుఁ బంప న
మ్ముదమున లక్ష్మణుం డతని మూర్ధము లంకబడఁ వధించె, న
య్యది కని కృద్ధుడై తన హితావళి పోరులఁ గూడివచ్చి య
భ్యుదిత మహాగ్నికీలు మహూగ్రత కన్నులఁ గ్రక్క నుగ్రుడై.

గీ. ముందుజూచి విభీషణుఁ బొంది తీవ్రమైన కోపంబు నపుడు శక్త్యాయుధమును
అతనిపైని బ్రయోగింప నద్ది కాంచి, లక్ష్మణుం డడ్డు వచ్చెను సూక్ష్మ బుద్ధి.

క. తన మూపున సఖుని విభీ, వణుని బంధించుకొని ప్రశంసాయుతుడై
అని సేయుచు శత్రుయుధ, మున హృదయము ప్రయ్యలై ప్రమూర్ఛబడియె.

క. ఆ లక్ష్మణుఁ దనయూరికి, లీలం గొంపోవ వచ్చి లేపగ నోపం
జాలక నిటునటుఁ గనుచో, నాలోపల నాంజనేయు డదికని పెలుచె.

ఆ. రావణాసురుని యరంబున నొక గ్రుద్దు, గ్రుద్ది రాముననుజుఁ గొంచు పోయె
రావణుండు చాల రక్తంబు గ్రక్కుచు, కొంత తడవునకు రవంతతేటి.

గీ. రథముపై నెక్కి హనుమంతు రయము మీఱ, తీవ్ర బాణంబులం గొట్టి తివురుపెఱిగి
రామచంద్రుఁడు క్రుద్ధుడై రవ్యుఘ్నేతి, తీవ్ర బాణంబులఁ కసిదీర దీసి!

ఆ. రావణుని రథాశ్వరథవితానచ్ఛత్ర, రాజఁగూల్చి మివుల యోజ నతని
స్వర్గతో కిరీట మర్థ చంద్ర ప్రయో, గమున గూల్చె భూతలమున బడఁగ.

గీ. సారథిని జంపి హృదయము శకలములుగ, బాణమున గొట్ట రక్కసి వ్యాకులుడయి
చూచుచుండగ రాముఁడుఁజూచి పల్కె, ధర్మబుద్ధి ప్రకాశింప తత్పరతను.

ఆ. ఇపుడు లంక కేగి యిండుక శ్రమవాసి, రేపు రమ్ము! మఱలఁ జూపువాఁడ
నా ప్రతాప మనిన సుప్రసిద్ధుని రాముఁ, జూచి వాడు సిగ్గు దోచ నంత.

వ. తల వంచినవాఁడై లంకకు న్వెడలె, నంత శ్రీరాముఁడు మూర్ఛ నొందియున్న
లక్ష్మణుంజేరి ఎలుగెత్తి దుఃఖించుచు.

గీ. బంధుగుల దేశ దేశాలఁ బడయవచ్చు!, భార్యలం దేశ దేశాలఁ బడయవచ్చు!
అట్టి దేశాలలోనఁ జేపట్టనగునె! సాదరుల భ్రాతలఁ నిజ సోదరులను.

గీ. అంజనీపుత్ర! నీవు ద్రోణాద్రి తెచ్చి, సోదరుని బ్రతికింపుమా! సురచిరముగ
యీ కవీశ్వరులెల్ల అహీన బలులు, మూర్ఛ నున్నారు! బ్రోవుమా! మోదమొదవ.

క. అని యాజ్ఞాపించిన నం, జని సూనుండు వెడలె నపుడె చయ్యన నది రా
వణు డెఱిగి విఘ్న మొన రిం, ప నహంకృతి కాలనేమిఁ బంపె నహితుడై.

ఆ. రక్కసుండు వెడలి రయమున హిమశైల, పరిసరముల యందు గరిమమీఱ
ఒక తపోవనంబు నొయ్యన గల్పించి, తబిసి వేషమూని తవిలియుండె.

గీ. ఆంజనేయుండు వోవుచు నాశ్రమంబుఁ, గాంచి దాహహాపశాంతి గావించుకొనఁగ
అందులోన బ్రవేశింప నతఁడు సంత, సింది యొక జలపాత్రఁ జూపించె నెలమి.

ఆ. నాకు తృప్తి దీనితో కాదటంచు వ, చింప కపటమాని చెప్పెనిట్లు
చేరువునె కలదు చెఱువొండు దానిలో, కనులు మూసి ద్రావఁ గల్గు జలము.

ఉ. దానను నీకు తృప్తి యగు, దాహము శాంతిలు, నాంజనేయ! నే
జ్ఞానపు దృష్టిఁ చూచితి నిజంబుగ, లక్ష్మణమూర్తి మూర్ఛతో

నూనె విముక్తి, యైనను గనుంగొను మేనొక మంత్రమిత్తు, న
దాని మహత్తు చేత విదితంబగు పర్వత మేడ నున్నదో?

- గీ. దాచినారు గంధర్వులు దాని నీవు, తీసికొనిపోదు విదె శ్రమఁ దీర్చుకొమ్ము!
లక్ష్మణుఁడు మూర్ఛఁ దెలిసె సలక్షణముగ, ఇంక తొందఱ పడియెద వేలనయ్య!
- గీ. కవుల బ్రతికించు కొందువుగాని నీవు, నేను కాదనఁగాని విజ్ఞానమతివి
నిన్నుగన నాకు దయఁకల్గె క్రన్ననంగ, నేడఁదీరి యావలబొమ్ము! మోద మలఱ.
- గీ. అనుచు ప్రేమాస్పదునివోలె నతఁడుబల్కు, అట్టెజని యాంజనేయుఁడు హ్రదముఁజేరి
కనులమూసి నీటిని ద్రావ గడఁగ నపుడె, మొసలియొక్కటి యాతని మొససి పట్టె.
- ఆ. దానినోటిఁ బట్టి పూని మారుతి చీల్చె, నద్ది చచ్చి వెలిఁగె నంతరిక్ష
మందు దివ్యరూప మంది వందించి యిట్లనియె నాంజనేయుఁగని ముదమున.
- సీ. మునుపు నే నొక్కట ముని కాశ కల్పించి, భంగంబు చేసితి, సంగమంబు
నివ్వలేదను శ్రుథ నివ్వటిల్లగ నతండ్రి శాపమిచ్చె నాకిద్ధ చరిత!
పాదాల వైఁబడి బ్రతిమాలినంతట, మారుతీ! నీచేత మగిడి నేను
నా యథారూపము నలి గాంతుననె ముని, ధాన్యమాలిని నేను ధన్యచరిత!
- ఆ. మునిగ వేని నీవు గనినావొ ఆతఁడు, రావణుండు బనుప రక్కసుండు
నిజము వచ్చె! కాలనేమి ఆతని పేరు, వాని జంపి కార్యమూని చేనుమ!
క. అనిచెప్పి పోవ నట్లే, యని యంజని సూతి కపట యతిఁగాంచి వడిక్
తనముష్టి ఘాతమున గొను, గొను మిదె! గురుదక్షిణ యని గ్రద్దె బెలుచున్.
- సీ. ఆగుద్దుతో వాఁడు యాక్కురు మనుచు నెత్తురుఁగ్రక్కుకొనుచుమృత్యుముఖముఁగనె
ననిల సుతుండు క్షీరనిధికిం జనివేగ, గంధర్వ వీరుల కదనఁ గూల్చి
ద్రోణపర్వతమును తోడ్తోనఁ గొని నభో, మార్గంబునన్ వచ్చు మధ్యమందు
దారిలో భరతు డస్త్రప్రయోగంబున, చేతిలో గిరిని గూల్చెను ధరణికి
- గీ. ఆంజనేయుండు భరతుని నమరఁగాంచి, రాముఁడని భ్రమియించి శ్రీరామచంద్ర!
రావణుని కోడి వచ్చితివా? వెఱఁగొని, అకటకట! యెంతపని యనుచు కపివరుఁడు.
- గీ. పలుకుటను విని భరతుండు బాణ మొకటి, వేగ సంధించి వేసెను వీఁ డెవండా?
రాక్షసుండు గానోపునం చాక్షణమున, రాత్రి తీకుకను యెంతయో రాజలెనని.
- క. దానిం జూచి కపింద్రుఁడు, మానసమున నితఁడు రామ మనుజాధిపుఁ డె
ట్లా నని పూని వచించెను, నే నా శ్రీరామ దూత! నిలువుమటన్నన్.
- చ. విని భరతుం డనున్ భళి! కపిప్రవరా! చెలువొందు దండకా
వనమున రాముఁ డాతనికి బంటువు నీ వెట్లుతైతి? నీకు రా

మునకును నేస్త మెట్టులాదవు? వచియింపుమటన్న! వేడ్క పా
వని వచియించె రాముని శుభ ప్రతిపాద్యము! సచ్చరిత్రము.

క. అది విని భరతుఁడు తోడ్కో, సదముల బాణప్రయుక్త సద్గిరి నిడినక
ముదమున నొక గంతున సొంపొదవగ కపివీరుఁ డవుడ యుండెఁ లుక.

వ. ఇట్లరుదెంచి దాని లతానీక ప్రభావంబున సుమిత్రానందన కపి వ్రాతంబుల పునరా
యాత గతప్రాణవాతులం గావించి శ్రీరామునికి భరతుని వృత్తాంతంబు విన్నవించె.

గీ. మరల నా పర్వతమును రమ్యంబుగా యథాస్థలంబున నిడి సుమిత్రా ప్రసూతి
బ్రతికె నని చెప్పి వేగమ భరతునకు క్షణంబునక జేరె లంకకు సంబరమున.

గీ. భరతుఁ డచట నయోధ్యకు ప్రతిభగల్గు, నెల్ల సామంతరాజుల నేపుమీఱ
పిలువనంపి శ్రీరాముఁడు కలన రావణుని వధింప మీఱలు సాయమొనరుచుడనె.

క. ఆ కథ అటులుండగ నిట, రాకాసులనెల్ల జేర్చి రావణుఁ డనియె
ప్రాకట సభాముఖంబున, నేకతమున భటులఁజూచి యింపుఁ దలిర్ప.

ఆ. మీరు త్వఱగనేగి మిత్రులైనట్టి పాతాళవాసులైన దైత్యపతుల
అతుల శీఘ్రవృత్తి నై రావణునిని మై, రావణునిని తెండు రయము మీఱ.

గీ. యుద్ధ వృత్తాంతమెల్ల సముద్ధరించి, చెప్పి తోడ్కొండు వారు నాచేతఁ గల్గ
నరులకై యింతగా నేను వెఱవ నేల? వారి మాయలఁ గెలువగా నేటి తరము?

ఆ. అనుచు చెప్పి పంప చేసి వారు వారికి, తెల్ప వేడ్కమీఱ తేజమొప్ప
విహ్వలాంతరంగ విభవులై లంకలో, నున్న పగిది వచ్చి చెన్నుమీఱ.

ఆ. రామలక్ష్మణులను రాత్రి నే హరియింప, నాత్మఁడలఁచి వార లాంజనేయు
తోకతోడ నైన ప్రాకారముం దాటి, కపుల బహుళ సేనఁ గాంచి యంత.

క. మించిన యుద్ధాయాస స, మంచితులై వివశులై శ్రమల్ తొలగంగా
కొంచెము నిద్రించెడి అ, ప్పంచాస్త్ర సమాన రూపభవ్యులఁ గనిరొ.

గీ. కాంచి రామ లక్ష్మణుల తత్త్వణమునందె, కదలకుండగ వారలు చెదరకుండ
శిలకు శిల యెత్తి పాతాళ తలమునకును, స్వీయ మందిరమునకు వేంచేసి రపుడు.

నీ. అంతలో సేనలో నాంజనేయుఁడు రామ, లక్ష్మణుల్ లేనట్టి లక్షణంబు
నెఱిగి వారలఁ జూడ నరయ నూహించుచు, లంక దక్షిణమున నుంకువయగు
శ్రీ నికుంభిల మార్గ గీతినిం జనుచున్న, పారువ మొండు గర్భంబుఁదాల్చి
తన పతింఁగాంచి నాథా! నాకు నరమాంస, మం దాసకల్గె నెల్ల? న్న; నదియు

గీ. నీకు నరమాంస మేనిత్తు నేడె ఆగు, మెల్ల? ఇరువురు దైత్యు లియ్యింతకు మును
రామలక్ష్మణులను జేవరకు బలినిడ, చేర్చిరి గద పాతాళము చింతయేల?

క. దేవి యెదుట వారల నెట్లో వధియింతురు సఖీ! పెలుచ నామాంసం
బే వెటవున నైనను నే, గావించును విందునీకు కామిని! తోపే.

వ. అని యూరార్చుచుండ.

ఉ. మారుతి దానినిక విని, శుభమ్మని యొక్క తుణుంబునందె వి
స్తార జవంబునక జని, రసాతలముక సుమహా తలంబునక
దా రయమొప్ప దాటి, ఖల దానవ మందిరమందునక సుమి
త్రా రమణీ సుతుండు నల రాముండు నున్న ప్రదేశముం గనెక.

క. కని తద్గుహాంతరాళంబునకుం జనుచుండ, వాని మొనసి పడెక బో
రన మకరధ్వజుడనువాఁ, ననుపమ బల శోభితుండు రయం బడ్డముగక.

చ. ఎవడవు నీవు? వచ్చితిట కెందులకో? మఱి యేడకేగెదో?
అవిరళమా స్వతంత్రతయు నబ్బెను నీ కెటులయ్యె? ఇయ్యెడం
దవిలి వసించువారు కను దాకరొ? అంతటి పగ్గ గల్గునో?
ప్రవిమల తేజుడైన మకరధ్వజ కావలి నీ వెఱుంగవో?

మ. అని ప్రశ్నించిన వాని గాంచి కపి, అయ్య! కోపమా! రామ దూ
తను! మారాముని లక్ష్మణుం బొదివి రాత్రం బందె దైత్యాధముల్
కొని యిచ్చోటికి తెచ్చినా రటులుగాఁ గొంపోవఁగా వారలక
గనఁగా వచ్చితి, నీ వెఱుంగు నెడలం గాదే? సహాయం పడెక.

క. అని యడిగిన మకరధ్వజుడను నీపని జూతు పిదప; నచ్చట మా తం
డిని నీ వెఱుంగుదువే? యంబనిసూనుఁ డతండు మనునె? సౌఖ్యము వొదలక.

మ. అనినక మారుతి వింతదోప నను; నారా! వింతలా! నీదు భా
షణముల్? పెండ్లము లేనివాని కగునే? సంతానపుం గోష్ఠి! కొ
త్తను, నాతోడ పరాచకంబులకు నిద్దా! వేళ? నేనిప్పు వ
చ్చిన కార్యంబున కడ్డుకాకుము; ననుక జింతింపు నీయబ్బగక.

గీ. వాయు పుత్రుండనేనె; యెవ్వరనుకొంటి, విట్టిమాటలు నీ తలఁబుట్టె నేడు
కనివిని యెరుంగ నిందాక కాంతపొందు, ననుదు, నే నిజబ్రహ్మచారినిఁ గదయ్య!!

గీ. అనిన హర్షము తలమున్నలై యతండు, చాఁగి సాష్టాంగముగ నమస్కారము లిడి
అయ్య! నేడుకదా! ధన్యుడైతి తండ్రి! నాదు జన్మంబు నెఱింగింతు నాన్న! వినుమ!

సీ. మునుపు లంకనుకాల్చి కని తృప్తి; వాలము, చల్లార్చునపు డీవు సంద్రమండు
ఆ పొగ క్రమ్మిన యట్టి గొంతును శుద్ధి, జేయగా నుమిసిన చెలఁగి యొక్క
మొనలి భజించె నింపెనలార నదృశ, ముచ్చిష్ట మదిగర్భ మొంది నన్ను
గాంచె తండ్రి! నిను గంటి ధన్యతఁగంటి, నన్న; నాతని కూర్చి నరసి యాంజ

గీ. నేయుఁ డాదరణము చేసి నిశ్చయముగ ! నపుడు మకరధ్వజుం డాపుడైన కతన
తండ్రి వచ్చినపని దీర్పఁదగు నుపాయ, మొందు వచియింప నూహించుచుండి యనియె!

క. రాముని లక్ష్మణునిక (శ్రీ), కామాక్షీ దేవికి బలిగా నర్పింపఁ
ఆ మైయైరావణు లపుడే మతిదలచిరి వినిశ్చయించిరి కూడఁక.

ఉ. లంకకు బోవునాడె యకశంక మతిక తమదేవిఁ జేరియో
శాంకరి! మేము వోవుఁపని సత్ఫలమందఁగ జేయుదేని, ని
శ్చంకగ మానవద్వయముఁ జంపి భవత్పుముఖంబునందు నీ
కింకరు లర్పణంబిడి సుఖంతురు ! నీబలిగా మహేశ్వరీ !

వ. అని యివ్వధంబున రామలక్ష్మణులం దెచ్చిరి.

క. కావున తండ్రి ! నీ వా, దేవాలయమందు డాఁగి దేవత వెనుకఁ
శ్రీ విలసిల్లి వసించి స్వ,భావ దనుజులైనవారి బరిమార్పఁదగుక.

క. అని యచ్చటి సుదర్శము,లను దెలిపిన వాయుజుండు లలిఁ జని దేవీ
ఘన విగ్రహమునకుఁ వెను,కన డాఁగిన రాక్షసులు సకాలంబునకుక.

క. పూజింపవచ్చి ద్వారము,లో జేరిన దేవి యనిన రూపున కపి య
య్యోజఁ బలికె పుణ్యజన స,మాజము బెగడొంది చూడ మహిత చకితులై.

శా. సంతోషించితి ! మీ ప్రతాపములకుక; సంతోషముం బొందితిక
స్వాంతంబందున మీరు నాకు బలిగా సద్భక్తితో నీయగా
చింతం జేయుచు నున్న మానవుల వీక్షింపక; భవత్పూజలక
సంతోషించితి, నేటి పూజ విధముక సాంగంబు వినిపించెదన్.

గీ. నేడు నాకు మహా పర్వనిర్వహణము, నేటి పూజాదికముల మన్నింతు మిథుల !
పాయసాపూపములు పిండివంటకములు, రాసి బోయుండు నా మ్రోల రమణమీఱ.

క. గర్భాలయంబు నిండన్, నిర్భయముగ నన్నరాసి నింపుఁ డిపుడు నే
గర్భము నిండన్ తిను సం,దర్శన్మున్న తెండు నరుల తాంబూలముగన్.

చ. నరుల నలంకరింపుఁడు ! క్షణంబును జాగ్రన్రింపకుండ; న
న్నరమరలేక మందిరమునన్ జొరకే కడు పూజనేయుఁడీ !
గరిమను నన్నరాసినిడి గ్రక్కున ద్వారము మూసియుంచుఁడీ !
నరులను వెన్నబంపుఁ డటనన్ గనరా దితరుల్ నిజమ్ముగన్.

శా. ఏ నైవేద్యము లారగించునెడ నన్నెవ్వఁడు వీక్షించునో
వానిన్ గ్రుడ్డి నొనర్తు; వాని నపుడే ప్రాణంబులం బాపుదున్

నా వైవేద్యపువేళలో నితరు లుండన్రాదు నా సన్నిధిన్
గానన్ జాగ్రతమీట పూజ సలుపంగా జెల్లు నీ నా డొగిన్.

ఆ. నాకు చేయిచూపి నవ్యాన్నపానముల్, నిత్య విధిగ పొట్టనింపుకొనుచు
మీరు సేయునట్లు మెలగఁగా చెల్లుదు, నేడు తిందు భోజ్య నిచయమెల్ల !

వ. అని పక్కినన్ వా రెల్లరు తమ దేవత నేమ నిశ్చయంబుగ ప్రసన్నురాలైనదని
తరంగిత హృదయాంతరంగులై యుబ్బి తబ్బిబ్బులై పూజా విధానంబు కొండొ
రీతిన్ వచించిన భయభక్తి సంభ్రమంబులు ముమ్మడిఁగొన.

గీ. ద్వారముల మూసి దేవీ గవాక్షములకు, బయట నిలుచుండి పూజించి, పాయసంబు
కడవలం బోసి, పక్యాన్నమిడి మహూచ్చ, రాసులుగ నింపి రా మందిరంబు నెల్ల

నీ, పంచామృతము క్రమ్మరించిరి కడవల, కోట్లకొలదిగా కొఱతలేక !
కోట్లంతరములుగా కొలిచిరి ఫలముల, దేవికినై పరితృప్తిఁ గొల్ప !
భక్త్యంబులను సమర్పణముఁ జేసిరి సుపా, నీయంబులిడిరి నిర్లిద్ర భక్తి !
భోజ్యంబు లిడిరి సంపూర్ణ సమర్థత, తోప దేవీభక్తి తొంగలింప !

గీ. వాటి నన్నిటి భక్షించి వానరేంద్రుఁ, డిట్టుల వచించు, మీరు నేడిట్టి స్వల్ప
మైన వైవేద్య మిత్తురే ? మానవులను, స్వీకరించుట కివి చాలవే ! యటన్న.

కం. ఆ దైత్యులు కడు విస్మితు, లై దూతలచేత యిండ్ల యందున్న సమ
స్తోదనములఁ దెప్పించిన, నా దేవియు తృప్తినంది యానందించె.

నీ. అప్పము ల్కరవయ్యె నవ్వీట పిల్లల, కారంభమయ్యె కొట్లాట ! వారి
కంతట మైరావ జైరావణులు వన్య, పుష్పాభరణముల పొల్పుమీఱ !
రామ లక్ష్మణుల నలంకార మొనరించి, ధనువు బాణముల నంతంతఁగూర్చి
శ్రీదేవి యాజ్ఞ నర్పించిరి వారి ; గ, ర్భాలయంబున నున్న ఆంజనేయుఁ

ఆ. డా ప్రభువులఁ గాంచి యానంద విహ్వలుండై విశేషభక్తి యలముకొనఁగ
మ్రొక్కి లేచి ద్వారముం బాసి యుగ్రుడై, రక్కసుల నదత్పై నుక్కుమివిలి.

ఉ. అంతట రామలక్ష్మణులు నాలయమున్నిడి బైటవచ్చి దు
ర్దాంత పరాక్రమంబున, నరాతుల సైన్యము శత్రువర్గమున్
న్నంతకుఁజేర్చి, రక్కసుల నన్నను తమ్ముని గూడ బాణ వి
క్రాంతిని గూల్చి, రైన సుకరంబుగ వారు సజీవులై మనన్.

గీ. మరల చంపిరి వీరలు, మరల బ్రతికి, నారు వారలు, ఇవ్విధి నూరుమార్లు
వారు చంపుట వీరలు బ్రతుకుటయును, గలిగె వారికి మృత్యువు కలుగదయ్యె.

క. అందఱు నత్యాశ్చర్యము, నందిరి అపు డాంజనేయుఁ డది యెఱుఁగుటకై
సందుల గొందుల దిరిగెను, సందేహే గలుగు ననుచు జన వాక్యమునన్.

- గీ. బక రహస్యస్థలంబునం దున్న బక్క, నాగకన్యక చక్కగా రాగతాళ
భావ మేర్పడ గీతంబు పాడఁ దొడఁగె, రామ నామస్మరణ రీతి ప్రస్ఫుటింప.
- క. అది విని హనుమంతుఁడు స, మ్ముదముం గని యామెఁజేరి మ్రొక్కి మడంబా!
యిది వింతదోచె! నిచ్చట, మది రాముని గొల్చు ఉత్తమ స్త్రీ యున్నే ?
- గీ. రాక్షసులకు నిలయంబగు నీక్షితిని వి, చిత్ర మిప్పుడ! గాంచితి చెప్పమమ్మ!
ఎవ్వతెవు ? నీవు ; నీ పేరదేమి తల్లి! నీదు వృత్తాంతమును వినఁగాఁ దలంతు.
- గీ. అనిన నేనొక్క నాగకన్యకను నన్ను, ఈ దురాత్ములన్నయు దమ్ముఁ డిచ్చటికిని
తెచ్చి బలవంతముం జేతు రిచ్చవచ్చి, నట్లు నాపేరు చంద్రసేనండు తండ్రి!
- ఆ. అనిన నామెఁగాంచి యైరావణుఁ మహి, రావణుని వధించె రామంచంద్రుఁ
డొక్క నూరు మారు లక్కట! వారలు, మరల బ్రదుకు చున్నవారు తల్లి!
- సీ. అంబ! ఇందలి రహస్యం బెఱుంగఁగ నేను, తిరుగుచు నున్నాఁడ ద్రిమృగినయి
వాని బంధుగులందు వాని వృత్తాంతము, చెప్పకొందు రటంచు చింతజేసి!
అనిన నమ్మారుతి కనియె నక్కాంత ఓ, హనుమంత! నీవు రామునికి నన్ను
పెండ్లి యాడంగ నొప్పింతువయేని వా, రలు చచ్చునట్టి మార్గము వచింతు !
- గీ. ననిన వాయుజుఁ డతివ! రాముని మహా భ, రమ్మనకు నీదు మంచము బ్రదుకునేని
అట్టులే నీదు పతియగునట్లు సేతు, ననిన నక్కాంత యొప్పి యిట్లనియెఁ బ్రీతి.
- చ. మునుపొక సారి తుమ్మెదల మూకను, బాలురు జేరి ముండ్ల నుం
జొనిపి వధింపఁగాఁ గడగుచో, నిజసోదరు లిద్దఱుఁ మనం
బున దయఁదాల్చి, వానిచెఱ వుచ్చిరి; అయ్యవి మెచ్చి మీరు మ
మ్మును బ్రదికించినారలు మిముఁ బ్రదికింతుము మేము చావునఁ.
- క. అని అవి వీరి శయన తల, మున వాసముచేసి యమృతమును దెచ్చి స్పృశిం
చును వీరి రక్తబిందువు, లను, వారలు బ్రదుకుదురు; కొలఁదులే? యభిలుక్.
- గీ. కోట్లకొలఁదిగ వృద్ధియై కొమరు మిగులు, చున్న వా తుమ్మెదలు వాటి నొగి వధింపు
మన్న, మారుతి వాటిని గ్రన్ననంగ, నొక్క పెట్టున జంపె నందొక్క భ్రమరి.
- గీ. శరణుఁ జొచ్చిన మారుతి కరుణఁజేసి, దాని రక్షించి నీవు సత్వరమ పోయి
నాగకన్యక చంద్రసేన దగు మంచే, మును గజముదిన్న వెలగ చొప్పున నొనర్పు.
- క. అని యాజ్ఞసేయ నటు చే, సెను తుమ్మెద, అంత నచట శ్రీరాముఁడు వా
రిని సంహరించె నిరువుర, మన మకరధ్వజున కవుఁడు పట్టుముఁ గట్టె.
- క. వచ్చినవని యెపోయిన, దిచ్చోటుననుండి వెడలి యేగుదమనగా
వచ్చి హనుమంతుఁ డనియె, అచ్చో శ్రీరాముమ్రాల నంజలి యగుచుఁ.

- గీ. కలదు చిత్ర విచిత్రమై వెలయువార్త! నాగకన్యను చంద్రసేనను నసురులు
తెచ్చి చెఱఁబెట్టినార లత్తైరవ సాయముననె జయమయ్యె! మనకు కావున మహత్మ!
- క. దానికి దర్శనమిడి యా, పైన్ పయనమయి పోవ బాగనినన్ మే
ధానిధి శ్రీరాముఁడు వని, తా నిలయముఁ జేరఁ జనియె తమ్మునితోడన్.
- గీ. నాగకన్యక చంద్రసేన కడుభక్తి, అర్హపాద్యాది పూజల నాచరించి
వారలను తన శయ్యపై కూరుచుండఁ, గోరినన్ రాముఁడా శయ్యఁ గూరుచుండె.
- క. మంచము తుత్తునియలుగాన్, సంచలిత మనస్కు యగుచు చంద్రముఖ విచా
రించి హనుమంతు వచనము, నెంచి మునోభీష్ట సిద్ధి యేర్పడ దనుచున్.
- ఉ. దీనత తోప రాము వినుతించిన, రాముఁడు దానిఁజూచి యో
మానిని! నీ తలంపు తరమా? యిపుడొందగ; ద్వాపరమ్మునన్
నేను యదూద్వహుండయి జనింతును, మూఁడవజన్మ నీకగున్
గాన భవత్పదస్థ మది కాగల దప్పుడటంచు పల్కినన్.
- గీ. రామచంద్ర! మూఁడవజన్మ రావలయునె? నే నపుడుకాని మీ ప్రేమ నూనలేనె?
సరియ! రెండవ జన్మలో జననమంద, వలయు నెచ్చోట? నెవరికి? భవ్యమూర్తి!
- మ. నిను నే పెండిలియాడి నీ కృపకు సాన్నిధ్యంబునుం జెందఁ జా
లని జన్మంబుల నెన్ని తాల్చినను కళ్యాణాత్మ! కన్యాత్వ మే
నను జెందున్; వరియింప జాల నితరున్, నా కట్టి యేర్పాటు గ
ల్గిన నే పుట్టుదు నన్న; సంతసిలి యోలిన్ రామచంద్రుం డనున్.
- గీ. ధన్య! నీ వొక బ్రాహ్మణ కన్యవోదు, వేల? పరితాపమంద! ని న్నేలువాఁడ
నాదు కృష్ణావతారమునన్ అటన్న, వెంటనే ఆమె అగ్ని ప్రవేశమయ్యె.
- గీ. ఆపె మరుజన్మమందు కన్యాకుమారి, యయ్యె! శ్రీరామ చంద్రుని నాంజనేయుఁ
డును సుమిత్రా సుతుని వాని తనయుడైన, యట్టి మకధ్వజుఁడును మహాముదమున.
- క. తమ తమ భుజములపై మో, దము ముప్పిరిగొనఁగఁ గొనుచు ధన్యత తోఁడ
సదమల లంకాపురిలో, పదముంచిరి నిముషమాత్ర పరమోత్సుకులై.
- గీ. ఎవని యుదరంబునన్ సర్వభువనములు ప్ర, వర్థమానంబులైయుండు సార్థకముగ!
అట్టి శ్రీరామచంద్రుని ఆంజనేయ, మూర్తి దక్కగ భరియించు మూర్తి కలఁడె?
- గీ. ఎవఁడు బ్రహ్మాండమును తలనెత్తి మోచు, ఆదిశేషావతారుఁ డే? యనఘమూర్తి!
అట్టి లక్ష్మణు మోవగా నాంజనేయు, తనయునకుఁ గాక నింకేరి తరము గారి!
- క. ఆ వారలఁ గనుగొని సు, గ్రీవాదులు ముదము వొదల శ్రీకరముగ సం
భావించి కాఁగలించి ప్ర, భావయుతుని నాంజనేయు మన్నించి రొగిన్.

సీ. శ్రీరామమూర్తి సుగ్రీవాదులకు సర్వవృత్తాంతములఁ దెల్పె వేడ్కపాదల
వారలు మక్కువమీఱి శ్రద్ధాభులై, విని సంతసించి రా వివరములను;
అచ్చటనో ? రావణాసురుం డొక సభ, గావించి తనదు విరావణుండు
మైరావణుండును మడసినారని విని, కడు భయాక్రాంతుడై క్రన్ననంగ

గీ. తనదు మంత్రుల పరివారమును కనుఁగొని, మొగము వెలవెలబోవ సమ్మదము వెల!
చూచినకా లేని చూడ్కితో చూచుచుండి, ఇట్టులనె మాట తడబడ నెట్టుకొనుచు.

సీ. బ్రహ్మదేవుఁడు మున్ను బలుకఁ డా మృత్యువు, నాకు శ్రీరాముఁ డన్నట్టి పలుకు!
అది నిజమాయె ! నారాయణుండే భూమి, నవతరించెను మానవాకృతిఁ గొని !
అందు సంశయము రవ్వంత యేనియు లేదు, సంహరియించు దాశరథి నన్ను!
అంతేల ? దీక్షితుడై నేను చంపగా, చచ్చిన అనరణ్య సార్వభౌముఁ

గీ. డేమి వచియించె? పరమాత్ముఁ డినకులమ్ము, నందు జన్మించి నిను జంపు ననుచు శాప
మిచ్చి స్యర్థంబునకు జనఁడే? తదీయ, సమయ మిదె వచ్చె ! నింక నా చావు నిజము!

ఉ. రాముఁడు వచ్చెనింక రణరంగము నందున జంపునన్ను, మీ
రేమనువారు ? పల్కరదియేల ? అశే యొకవేళ కానిచో
ఏ మనుజుల్ జయించి వధియింతురు ? నాదగు మేనమామలకా
నే మన నిద్రి నిక్కము; గణింపుఁడు నన్ను మృతుండు పోల్కిగకా.

గీ. కావునకా త్వరగా కుంభకర్ణు లేపి, మీరు నావద్దికిం దెండు ! మించివచ్చె
నిపుడు తడయటచెల్ల దా నెవఁడు నన్ను, ప్రోవఁగలవాడౌపూ త్రయీభువనములను.

గీ, అని విచారించుచుండ మీయట్టి వార,లింత పనికయి చింతింప నేల ? ననుచు
మంత్రులప్పుడే భటుల నిమంత్రణంబు, చేసి రా కుంభకర్ణుని చెలఁగి లేవ.

సీ. ఆ రాక్షసులు పోయి ఆ కుంభకర్ణుని, ఉచ్చాస్య నిశ్వాస మూఁపియూఁప
గుహలనుబోలు ముక్కుల మార్గముల నుదరంబును జేరి నయంబుమీఱి
మఱల వచ్చుచు నిట్లు గరిమచే యొక ప్రక్క, కొదిగి యెట్లో? వాని పొదివి పాద
తలములఁ దన్నుచు శిలలచే మోచుచు, చెట్లచే కొట్టుచు చేవమిగుల

గీ. గుట్టముల నొంటలను నేనుగులను త్రోలి, వాని ద్రొక్కించి యంతకుకా వశముగాని
నిద్రనుండిన నాతని నిక్కువముగ, కట్టెలకా వైచి పెనుమంటఁ బెట్టిరపుఁడు.

శా. ఆ పెన్మంట కొకింత సంచలితుడై యక్కుంభకర్ణుం డొగి
కోపంబుంగొని, నల్లి కుట్టినగతికా కొంచెంబుగా పొర్లి ; ని
ద్రా పూర్తింగననందుచే; మఱల నిద్రంబోవ నుంకింప; వా
రాపె ప్రక్కస్థితైన కట్టెలిడి ఘోరంబైన నిప్పుంచివకా.

మ. మరలం గల్గిన నిద్రభంగమునకై మధ్యందిన శ్రీ ప్రభా
కరు చాయ్ తేగమండి లేచి, మునుపే కల్పించియున్నటి సూ
కరముల్ దున్నలు లెక్కలేకఁ దిని, వీకణ నూతులేనింటి నీ
రు రహిణ వట్టుగఁ ద్రావి, తూలుచు వడిన్ క్రోధాయమానాత్ముడై.

చ. ఎవఁడుర నన్ను లేపినది? ఎందులకో? ఇసుమంత గుర్తు మీ
కవునె? యటన్న; నొక్కడు మహాప్రభు! రావణు నాజ్ఞచేత లే
ప వలసె నన్న, నాతఁడు శభా! పిపు డే పనిగల్గె వాని? కీ
అవిరళ నిద్రలేప! నని, అన్న సభాసలిఁ జేరె నంతటన్.

గీ. రావణుఁడును తమ్మునితోడ రామువైర, మును వచించి సమాచారముల నెఱుంగఁ
జేసి నంతట నిట్టూర్చి చెప్పె నిటుల, రావణునితోడ కుంభకర్ణ ప్రభుండు!

శా. అన్నా! రావణ! నీకు నే విషయమం దాలోచనన్ చెప్ప లే
కున్నన్, నే నొకమాట చెప్పెదను, ఈ యుద్యోగమున్ మాని నీ
త న్ని వర్పణచేసి రాము నిజమిత్రత్వంబు నర్థింపు; శ్రీ
మన్నారాయణు డంట! ఆతఁ డిదెపో! మర్యాద ఇప్పట్టునన్.

ఉ. ము న్నొకసారి నారదుఁ డమూల్యములౌ విషయంబులన్ వచిం
చెన్నిజమన్న! రాముఁడన శ్రీహరి! రావణ కుంభకర్ణులన్
సన్నకసన్న యుద్ధమునఁ జంపఁగఁబుట్టె నటంచుఁ దెల్పె; కా
నన్నిను నేను వేడెదఁ! జనణ శరణార్థిగ రాముపాలికిఁ.

శా. నేను న్వత్తు నతండు దుష్టమతులఁ నిర్జించునే కాని రా
మా! నన్నొము! మటన్న! నెంతటి యపస్మారుఁ ఖలుం బ్రోచువాఁ
డా! నీ మాటకు లోటుకల్గితి పు డన్నా! నీతఁ దెప్పింపుమా
నానామిత్ర సుపుత్ర బాంధవ సుధన్యత్వంబు ప్రాపించెడిఁ.

మ. అని తమ్ముండు వచించు పల్కులకు స్వాహాదేవియం దాజ్యముం
చిన మాడ్కిక కడుమండి యిట్లనియె; చీచీ! యెట్టిమాట ల్విసం
గనె! నీ నోట? కటా! కటా! అకట! వాక్చాతుర్యముఁ భీరువృ
త్తి నినుఁ బొందె! భయంబు నందితివ? కాదే నిద్రయే చాలదా?

శా. నిద్రా ముద్రితమైన నీ మొగమదే నిర్వాహముం జేయు? ని
క్షుద్రాతుల్ జనియించినా రనుజులై, శోకంబు కాకేమి? ని
ర్ణిద్రాక్షుద్ర పరాక్రమ క్రములు కారే? రక్కసుల్! మూఁకుడా!
నిద్రంబొమ్మిక పోయి పందవగుచుఁ నిర్భాగ్య దామోదరా!

అ. అని నిరాకరింప విని కుంభకర్ణుండు, అన్న కెఱఁగి యిట్టులున్నె ? అన్న !
నీకు హితముఁగోరి కాకింతగా చెప్పు, వాఁడ నొక్కొక్క ? ఎదిరివాఁడ నొక్కొక్క ?

క. నీ యాజ్ఞయైన నిప్పుడ, పోయి మహాహవమునందు పొఱిఁగొందును సై
న్యాయితమగు సరివర్గము, లో ! యని బెగ్గిలగ నిప్పుడో సాదర్యా !

మ. అని ప్రాసాదముదాటి యుద్ధమును సేయఁ వచ్చు నెక్కుంభక
ర్ణుని వేకాంచి కపుల్ భయాతురత నెంతో వేగమే రామచం
ద్రుని పాదాశ్రయలైరి అంత ఘటకర్ణుఁ జూచి తోడ్తో విభీ
షణుఁ డత్యంతము భక్తి మ్రొక్క గని పెల్చున్ విస్తయ్యావిష్టుఁడై.

గీ. కుంభకర్ణుఁడు బల్కు నెక్కుడగు ప్రేమ, తమ్ముఁడ ! విభీషణా ! యీ రణమ్ము నందు
శత్రువుల మధ్య నున్నావు ! శాత్రువులు జ, యించి నిను బండిఁజేసిరా ? యేమటన్న !

గీ. అన్న ! నే నన్నతోడ న య్యవనిజాత, రామున కొసంగి కాంచుమా ! టేమముటి
హితముఁ జెప్పిన నన్ను మహితలమున, బడ నెడమ కాలఁదన్నె ! కోపమ్ముఁగదుర !

క. అనరాని మాటలనె అది, విని నేనీ రామునేవ విధిగా కొని యిం
దునె యున్నవాఁడ నన నా, తని గనుఁగొని కుంభకర్ణ దనుజుండనియె.

గీ. మంచిపని చేసినావు ! టేమంబు నీకు, కలుఁగుఁగావుత ! పొమ్ము ! శీఘ్రమ్ము గాఁగ !
నాయెదుట నీవు నిలువకు, నాకు యుద్ధమందు పరకీయులని స్వీయులని తెలియదు.

గీ. ఎదుట వచ్చిన వారిని చదును సేయు, టాకటెకా ! నే నెఱుంగుదు ప్రకటితముగ
నన్నచో నవ్విభీషణుం డప్పుడచని, నిల్చె శ్రీరామచంద్రు సాన్నిధ్యమండ.

గీ. కరపదమ్ముల నలుపుచు కపికులమ్ము, నందునఁ సరిచరించుచు నపుడు కుంభ
కర్ణుఁడు త్రిశూలముం గొని క్రన్ననంగ, పొడిచి సుగ్రీవునిఁ గొనిపోవఁ దొడఁగె.

శా. ఆ సుగ్రీవుఁడుఁ ద్రోవఁదెప్పిరిలి ధైర్యస్ఫూర్తితో రాక్షసుఁ
మీసాలం బెకలించి, ముక్కు చెవులుఁ మేలొప్పగాఁ గోసి, యు
ల్లాసంబొప్పఁగ సింహనాదము నతుల్యస్ఫూర్తి గావించుచుఁ
కౌసల్యాసుతు సన్నిధానమున సౌఖ్యంబేదఁగా వ్రాలినఁ.

ఉ. ఆతఁడు నూరివారు పరిహాసము సేయగ వెండియుఁ కృధో
వేత మనస్కుఁడై మఱలి భీకర యుద్ధముసేయ, యుద్ధ భూ
మీ తలమందుఁ జేరఁగని మించిన తీక్ష్ణ మహాశుగంబు భూ
జాత విభుండు వైచెను, దిశల్ మఱి మ్రోయఁగ వాఁడు నార్చుచు.

గీ. వృక్షముల పర్వతమ్ముల విసరివైచె, రామచంద్రునిపై అంత రఘువరుండు
ధయముమీఱ వాయవ్యాశ్రు మయుతకక్తి, వైచి తరు శిలావళి గొట్టివైచెఁ గడఁక.

క. ఆయుధములచే రాముడు, ఆ యసురుని చేతులక విహాయసమార్గ
శ్రీయుతలుగచేసిన వాఁ, డా యాకృతితోడ వచ్చె నార్జును మిపులక.

గీ. రాముని సమీపమునకయి రా దలంప, నాణెమా అర్థచంద్ర బాణమునఁగొట్టి
వాని పాదద్వయముఁ ద్రుంప వాఁడు ఘోర, నాదముం జేయుచుక నేలమీదఁవడియె.

గీ. కరపదమ్ములుఁ దెగ కుంభకర్ణుఁ డపుడు, బాడబముఖంబువలె మోముపటగ దెఱచి
కూతబెట్టుచువచ్చి నెక్కింనుచు చంద్రు, రాహుఁగతి మ్రొంగవచ్చె శ్రీరామచంద్రు.

గీ. నిశిత బాణముల్ మోమున నింప వాఁడు, మిక్కిలి భయంకరుండయి మిపుల పెద్ద
కేకవేయఁగా రాముడు వీక నతని, గొప్పదగు పరాక్రమమునకుఁ హసించె.

గీ. నవ్వి సర్వోత్తమంబయి నవ్యసూర్యునట్లు వెలుగొందు పైంద్రాస్త్ర మవిరళముగఁ
గొని ప్రయోగింప కుంభకర్ణుని శిరంబు, తుత్తునియలయ్యె! దేవ దుందుభులు మ్రోఁగె!

క. పూవుల వానలు కురిసెన్, దేవతల్లెరు నొగిన్ స్తుతించిరి! పెలుచన్;
దైవలలాముని రాముని, శ్రీ విలసిల్లన్ విశేషరీతులతోడన్.

సీ. పినతండ్రి పడిపోయెనని విని మిపుల చిం, తాక్రాంతుడై తండ్రి నపుడు డాసి
పెలుచ సమాధానములు చెప్పి మేఘనా, దుఁడు నికుంభిల కేగి తోన యోగి
నీ వృక్ష మూలస్థ నిస్తుల గుహయందు, రక్తపుష్పంబులు, రక్త వస్త్ర
మువధానముగ రథం బొక్కండు, దివ్యాస్త్రములును, జయమ్మును మొనసికొరి

గీ. ఆభిచారక మంత్రాళి యాగ మొకటి, చేయ నారంభముం జేసె జెట్టియగుచు
చుట్టునుం దుర్గమంబులై బిట్టుచెడని, యేడు ప్రకారములఁ బూన్చి వాఁడుఁ గడఁక.

క. జల వాయు సర్ప వ్యాఘ్ర, నల కంటక రాక్షసాది నానావిధ సం
కుల ప్రాకారంబులలో, చెలఁగి యుండి వాఁడు పూజసేయం దొడఁగెక.

ఆ, హోమ కుండమునకు నొగి తలక్రిందుగా, పైన కృష్ణనర్ప మూనకట్టి
రక్త పుష్పములును రక్త చందనమును, తా నలంకరించి తవితె పూజఁ.

సీ. రక్తాక్షతలును యెట్టుని పూలు గురిగింజ, లావాలు మినుములు నారికెలును
రక్త చందనము చెఱకు చంద్ర మామిడి, మాదీఫలములును మోదుగలును
మాంసముక మరి జీడిమామిడి జల్లేడు, వేప నల్లుమ్మొత్త వెలయు నిమ్మ
ఉత్తరేణియు రేగు సుత్పలాదులును బం, ధూకము పాముల తుత్తునుకలు

గీ. తల పునుకలును కప్పలు తాటిపండ్లు, నరములును షెండుకలును దంతములు చర్మ
ములును మొదలుగా వస్తుల మొనసేతెచ్చి, ఎనసి హోమంబుఁ గావించె నింద్రజిత్తు.

గీ. వివిధ వన మృగామిషము నివేదనమిడి, మంత్ర యంత్ర తంత్రమ్ముల మహిమ నంది
హోమముం జేయుచుండ మహోగ్రమైన, యట్టి ధూమముఁగని రావణానుజుండు,

శా. స్వామీ! దుష్టుడు మేఘునాదుడు మహా సత్త్వంబు సాధించే, నా హేమామంబుల్ పోనిరించి, కాంచు మదిగో! హేమామంపు ధూమంబు! నా డీ మిథ్యావ్రత పూర్తిచేసి మననా? యీరేకు లోకంబులకా
అ మేఘధ్వనునిం జయింప గలరే? ఆరాధులౌ వీరులుకా.

క. ఇప్పటికే ఆతనితో, ముప్పున్నది, పోర వాని మ్రోల నెవండుకా
తెన్నన నిలువం జాలడు, తప్పక మీ లక్ష్మణుండుదక్క మహాత్మా.

మ. అది యెట్లన్న, విభీషణుం డనియె! నిద్రాహార శూన్యంబుగా
పదిరెండేండ్ల వడుండు వాడె కదన ప్రారంభుడై మేఘు నా
దు దరికా నిల్వగనోపు నట్టిండుగదా! దుర్జయుడౌ నీతఁ డ
య్యది నే గన్గొనినాడ, రక్కసుల మాయల్ పెక్కులౌనే కదా!

మ. అనినకా రాముండు లక్ష్మణా! నిజమ? నిద్రాహారము ల్మాని మ
మ్మును సేవించితివా? భరింపఁదరమా? భవ్యాత్మ! నీసేయు సే
వను నీమేటి ఋణంబుఁ దీర్పఁగలనా? భవ్యాత్మ! తమ్ముండ వ
న్నను నిన్నే గణియింపగా వలదె! జన్మాలెన్ని ప్రాప్తించినకా.

గీ. కాని లక్ష్మణా! వనవాస కాలమందు, నీవు మాకిడు వనఫలనికరములను
మేము తృప్తిగా భజించినాము కాని, నీవు తినినది లేనిదిం దెలియమయ్యె!

గీ. నాదు తమ్ముడ! నేనొక్కనాడు నీకు, వన్యకదళీఫలమ్ములఁ పఱగనిచ్చి
నట్లు జ్ఞాపకమయ్యెడి నార! అన్న, లక్ష్మణుండు మ్రొక్కి యప్పుడ రాముమ్రోల.

చ. తనతోడ చీరి లక్ష్మణుండు, తక్షణమే రఘురాముఁ డిచ్చియుం
డిన కదళీఫలమ్ముల కడింది నయమ్మున దీసియిచ్చె! నం
తన తన తమ్ముఁ డివ్వితము తప్పక పాలన జేసిసాడటం
చని తర దుర్లభంబయిన ఆదర బుద్ధిని గాంచె లక్ష్మణుకా.

గీ. అప్పుడు విభీషణుండను, నట్టివాడె, గాక ఆతనితో పోరఁగాఁ గలండె?
అదియునుంగాక ఆతని కజుళిశాప, మీ విధాననె యున్న దికేల తడయ!

గీ. అనుచు రామాజ్ఞనంది యయ్యసురపతియు, కపిమహాపైన్యముం గొని కపికులాధి
వీరుడగు నాంజనేయుని వెంట తీసి, కొని సుమిత్రాత్మజుని తీసికొని రయమున.

క. చని హేమామస్థానం బెన, సిన యట్టి నికుంభిలను విశేష శ్రద్ధకా
కనుపింపఁ జేసినకా లక్ష్మణుం డంగదునెక్కి మివుల యాత్రము తోఁపకా.

శా. ఆగ్నేయాశ్రము చేత కంటక ఘన వ్యాకీర్ణమా పట్టులకా
భగ్నంబుం బానరించి, దారుణములౌ భవ్యాశ్రుజాలంబునకా

నగ్నత్వంబున పార రాక్షసుల కిన్కణద్రోలి, సామిత్రి తీ
జ్ఞొగ్నిస్ఫూర్తి వెలింగె, విక్రమ పరిశ్రాంతిక కడుం దీప్తుడై.

- గీ. గారుడాశ్రుంబునక ఉరగముల చెండె!, పర్వతాశ్రుంబునక వ్యాఘ్రపంక్తి గెడపె!
వారుణాస్త్రోపహతి నగ్ని దూరపటచె!, జలము దూలించె వాయ్వాశ్రు సంహతులను!
- గీ. అంజనీ వరపుత్రుఁ డయ్యనిలవేగ,మును మహాశక్తిఁ పీల్చి వారణ మొనర్చె!
ఇవిధమున ప్రాకారంబు లేకుం గడచి, చూచినను ఇంద్రజిత్తు డచ్చటలేడు.
- క. కోటల ధ్వంసముఁ జేసిన, పాటవమున నేమి పాటువడినను శత్రో
త్పాటవము నాచరింపగ, వాటము కాదయ్యె ననుచు వాయుజుఁ డలుకక.
- గీ. కటము లదరంగ యోగినీ వటము నిపుడ, పెఱకి వైచెద నంచు నవ్వరకపీండ్లుఁ
డందు కాయత్తపడుచుండ నవ్వటంబు, నందు నున్నయోగిని చూపె నసురు గుహను.
- గీ. ఆ గుహద్వారమున పెట్టి నట్టి ఘోర,శిలను హనుమంతుఁ డొక తన్నువలనఁ గూల్చి
లోనికేగి రక్కసుఁడు పెల్లగ భయంపడంగ నార్చిన నాతఁడ డావుడి పడి.
- గీ. హేమామమును వీడి వేగ మహూగ్ర కోప, వివశుడై రథమెక్కి తావెలికి వచ్చి
తవిలి చేసెను ఘోరయుద్ధము సుమిత్ర, సూతితో లోకములు చూచి భీతిలంగ.

లక్ష్మణుఁ డింద్రజిత్తును వధించుట

- గీ. శత్రుములచేత మఱియు నశ్రుములచేత, వాక్సరములచే మఱియును పర్వతముల
చేత మేఘనాదుఁడు సుమిత్రా తనూజు,తోడ దారుణయుద్ధంబు తొడరి చేసె.
- ఉ. అప్పుడు లక్ష్మణుండు, నఖిలాశ్రు తతిక ఊణమాత్ర మంద, నే
ర్పొప్పగ దైత్యపుత్రుని, ప్రయోగపు నైపుణి ప్రస్ఫుటింపగా
ముప్పొనరించివైచె ; రథముక ధ్వజముక ధనువుక తురంగముల
తెప్పున గూల్చె, సారథి వధించె నొగిక కవచంబు డుల్చినక.
- ఆ. మేఘనాదుఁడంత మేటి ధనుస్సు నిం,కొకటి బూని నిలిచి ప్రకటితముగ
వేలకొలది బాణ జాలంబు లక్ష్మణు, పైన గురిసి మింటి పైనికెగసె.
- క. ఆ బాణ పరంపరచే, ప్రాబల్యంబైన గొప్ప పాటొంది సుమి
త్రాభవుని కవచమది ను,గై భూమింబడియె నద్దికాంచి యతండుక.
- ఆ. ఆగ్రహించి బాణ మటుల సంధించి య,య్యింద్రజిత్తు బాణ మెనసినట్టి
హస్తరాజమును విహాయసమార్గంబు, నందు నెగిరి పోవ నపుడు ద్రుంచె.
- ఉ. అయ్యది వానియింటబడె, నప్పుడు వాఁడొక గొప్ప శూలముక
చయ్యన వామహస్తమున సంగ్రహణం బొనరించి లక్ష్మణుక
అయ్యము పాలికిం బనుప, నాయితముం బొనరింప నుగ్రుడై
అ య్యసురాధముక ఎడమ హస్తము రావణు సన్నిధిం బడక,

శా. ఛేదించెన్ అపుడెంతో ? అచ్చెరువు తోచెన్ ; మేఘనాదుండు మి
ధ్యాదర్పంబున మొండి పట్టుగ సుమిత్రా నందనున్ మ్రొంగగా
నాదంబుం బొనరించుచున్ దరియ ! ధ్యానంబందు శ్రీరామునిన్
మోదంబొప్ప ధరించి యొక్క శరముం బొల్పార సంధించినన్.

క. ఆ దివ్యమంగళ శరము, ఛేదించెన్ కుండలములచే నొప్పు ఘనో
న్నాదుని మస్తకమున్ తోడ్చి దేవత లెల్ల నతని తొడరి నుతింపన్.

క. మఱియున్ హారతులెత్తిరి, కురిపించిరి పూలవాన కొసరి సుమిత్రా
వరనందనుండు శంఖము, దొరకొని యొత్తెన్ ప్రచండ దోర్బల మొప్పన్.

శా. ఆ నాదంబును విన్న సీత, త్రిజటన్ అత్తావునుం బంపి, అ
ద్దానిన్ లక్ష్మణు శంఖనాదమని మోదంబొప్పగా విన్నదై
వీను ల్పండువుగాగ పొంగుచును, పృథ్వీజాత తా నెంతయో
ఆనందంబును బొందె, కష్టముల పాయన్ చేరు వైనం చెదన్.

ఆ. అంత నాంజనేయుఁ డా మేఘనాదుని, శరము శ్రీ రఘు ప్రవరుండు చూడ
వలయునంచు చేర్చె వడి సుమిత్రా సుప్ర, మోద వర్ధనుండు మోద మలర.

ఉ. అంగదు మీదనెక్కి కపులందఱు జై నినదంబునేయ ! న
న్నం గన వాద్యఘోషము ఘనంబుగ మ్రోయ ! విభీషణుండు వే
డ్కం గనిమెచ్చె, వచ్చి కడకన్ రఘురాముని మ్రొక్క; రాముఁ డా
లింగనముం బొనర్చి, యెనలేని ముదంబును బొంది మెచ్చినన్.

ఉ. అచ్చట రావణుండు ప్రళయంబుగఁ దోఁప, తనూజు హస్తముం
జెచ్చెరఁజూచి, పుత్రవధ సెప్పగ రాక్షసమూక; అక్కటా!
చచ్చితివా ! కుమార ! యని చాలగ మూర్ఛిలి లేచి, కోపమున్
హెచ్చెగ, కత్తిఁబూని యిపుడే వధియించెద సీతనం చొగిన్.

గీ. పోవ నుద్యుక్తుడై యుండ, బుద్ధిమంతుఁడగు సుచార్ముండన్ మంత్రి, ఖడ్గము ధరించి
నట్టి రావణు హస్తంబు నపుడు పట్టి, తేట మాటల నాతండు తెలియఁ బలికె.

ఉ. కోపమువచ్చి నాసికముఁ గోసిన వచ్చునె ? కోరినప్పుడున్ ;
కోపము తాపకారణము, కోపమే శత్రు, వదెల్ల వారికిన్
కోపము పాపమా; తడువుకోక త్వరన్ వహించితేని య
కోప ఫలం బదెట్టుల యకో ? యని యోచన నేయవల్పదే ?

శా. మాతోడం జని, రాము యుద్ధమున సంహారంబుఁ గావించి నీ
చేతం బొప్పగ జేమమందఁ దగజే ? సీతాసతిం గూడి; యీ

రీతిం జంపిన స్త్రీ వధంబగుట, నీ హృత్సంస్థితంబైన నీ
తా తస్వీగ్రహణంబును చ్చెడుట కాదా? సుంత యోచింపుమా !

క. అని నీతి సమ్మతంబుగ, వినిచెఁ, రావణుడు విని సవిస్తరముగ యో
చనచేసి, కాని పను లవి, యని మిన్నకయుండె విధియ యవిలంఘ్య మగుఁ.

సులోచనకు సహగమనముచే వైకుంఠ ప్రాప్తి

క. దారుణ శూలాలంకృత, భూరివిభూషితము! నిజవిభుని హస్తమ్ముం
జేరి సులోచన గని, త, త్వేరుషము స్మరించి దుఃఖ పరవశయగుచుఁ.

శా. హామన్నాధ! బహుప్రతాపజిత దేవానీక సంసేవిత
శ్రీ మద్దేవసనాథ! రూపజిత గౌరీనాథ వైరీ! వియ
త్సీమా నిర్భర పాదచారి! యిక వీక్షింపంగ నొనే, భవ
త్ప్రేమాలోకనపంక్తి, నీ సహజసుశ్రీగాత్రసౌందర్యముఁ.

క. అని యివ్విధమున దుఃఖంబును బొంది యనేక విధుల బోరన శోకాం
బునిధిఁ ముగ్గుచు నుండిన, తనపతి హస్తంబు భూమిఁదగ నిటు వ్రాసెఁ.

శా. దుఃఖంపం బనిలేదు నామృతికి, సంతోషంబు నే నొందితిఁ ;
నిఃఖేదంబు వహింపు మీపు నిదె తస్వీ! చెందగా వచ్చునే!
స్వఃఖేలాసుఖ మన్యమా మృతిని ; కేవలస్వామిచే జచ్చి సౌ
ఖ్యఃఖేలాత్ముడనైతి, చింతిలకు ! ముక్తత్వంబు నే నొందితిఁ.

నీ. శ్రీరాము సన్నిధిఁజేరి నమస్కార, మొనరించి నా మూర్ధమును నడుగుము!
రాముఁడు జగదభిరాముఁడు కావున, ఆతఁడిచ్చును నిరభ్యంతరముగ!
దానితో నాదుహస్తము తోడ నగ్ని ప్ర,వేశము గావించి వేగరమ్ము!
నే నొందు సౌఖ్యంబు నీవొందఁగల వట్టు, నీకు నా కెడఁబాటు లేకయుండు!

గీ. ననుచు వ్రాసిన యాసులోచన ముదాశ్రువులు కపోలములం బడ పులకలొదవ!
చదివి సందేశమున కెంతో సంతసించి, దుఃఖ ముడిగి యానందము తోడ వెడలి.

క. పుట్టెడు పసుపుం గుంకుమ, బిట్టుగ ధరియించి మించి పెండ్లికి జనుచు
న్నట్టుల సాలంకృతయై, నిట్టలమగు నాథు కూర్మినిఁ మది నిడుచుఁ.

గీ. అత్త మామలకడ నపు డాజ్ఞనంది, పల్లకి నెక్కి శ్రీరాము పాదపద్మ
ముల సుసాన్నిధ్యమునకయి మొనసియేగ, నద్ది కాంచి యాశ్చర్యము నంది కపులు.

గీ. రావణుండిడె వెఱచి శ్రీరాము సన్ని,ధానమున కంపె భూమి జాతనని మిథుల
మోద సంలగ్నమానసమూర్తు లగుచు, దర్శన కుతూహలమున మొత్తముగ జేరి.

గీ. పల్లకిం జాట్టుముట్టి యప్పల్లకి గొని,వచ్చినట్టి వాహకులు ఆ వచ్చినట్టి
యాపె యగు సులోచన యని యనిన తిరిగి, రామ సాన్నిధ్యమునకు బిరాన జనిరి.

మ. తలతో మ్రొక్కి సులోచనాసతియు సీతానాథునికా, నాథునిం
దల యిప్పింపుఁ డటంచు వేడిన, దయార్ద్రస్వాంతుడై యిట్లనుకొ
నెలతా ! నీపతినికా సజీవునిగ కాంక్షింతేని కావించు, ని
ప్పులలోనం బడనేల? సౌఖ్యముల సొంపుజెంపునం బొందుమా.

ఆ. అని అనుగ్రహింప విని సులోచన, తండ్రి!, మోక్షమూలమైన లక్ష్మణ ప్ర
యుక్త మరణమెట్టులొక్కో? యింక బుట్ట, బ్రదుకువాంఛ నాదు పతికి లేదు.

శా. నాకుకా ఇంతకుమించి యేమి పలయుకా నానాథు నాజ్ఞాసిత్తికా
వైకుంఠంబు లభించునంచు, మివులం బ్రార్థింప శ్రీరాముడక్షకా
ఆ కాంతామణి బుద్ధి కాశలతకై యానందముం బొంది, సు
శ్రీకాంతికా వెలుంగొందు మేఘునినదున్ శీర్షంబు నిప్పించినకా.

ఆ. మఱి నమస్కరించి మందహాసోజ్వల, మైన పతిశిరంబు నందుకొని ర
యంబుమీఱ పతి కరంబును దెప్పించి, చితిని డాసి మివుల చెన్నుమీఱి.

గీ. ఆ సులోచన నందనోద్యానమున వి,హారమున కేగు శచిభాతి యమలమతిని
భర్త పదపద్మముల చిత్త పద్మమందుఁ, బట్టి యగ్నిప్రవేశమై పతినిఁజేరె.

గీ. ఆ సులోచన దివ్య దేహంబు నూని, యెగసి ఆకాశవిధిని యేగుచున్న
గాంచి భూజనములు సంతసించి జయ జయధ్వనులు సేయసాగగా నంత నచట !

క. ఆ రావణుండు హిత పరి,వారంబులఁగూడి, మరల భండనమునకుకా
జేరి సుతు మరణమున పె,ల్లె రాజున కోపవహ్ని నతి తీక్ష్ణుండై.

గీ. కపి కులాంతంబుఁ జేతు నిక్కముగ నేను, రామలక్ష్మణులను సంగరంబునందు
చించి చెండాడుదు నటంచు చెలఁగి ఘోర, యుద్ధముంజేసి రావణుం డుద్ధతిమెయి.

క. వచ్చిన రాక్షసులెల్లరు, విచ్చలవిడి రామభద్రవిభుబాణహతికా
జచ్చిరి నొచ్చిరి విచ్చిరి, చెచ్చెర నవ్వీరు మహిమఁ జెప్పందరమే ?

గీ. రామబాణ వేగమ్మున రావణుండు, యెగిరి లంకలోఁ బడి యిక నెత్తెఱుగున
నైన శ్రీరామచంద్రు నాహవమునందు, గెల్పుట యబద్ధమని పరికించి మించి.

రావణుడు సీతకు రాముని మాయా శిరస్సుం జూపుట

అ. మయునిచేత కృత్రిమంబైన రాము శిరంబొకండు కల్పితం బొనర్చి
చూపి సీత కవుడు శోకంబు కల్పింపఁజొచ్చె రావణుం డశోకవనికి.

ఉ. అంతకు మున్నె సీతకు మయాసురకల్పిత రామశీర్షముకా
చెంతకుడెచ్చు రావణుండు చింతిలకమ్మ! ధరిత్రిజాత! యం

చెంతో రహస్యవృత్తి వచించియ యేగె విరించి ; రావణుం
డంతట రామశీర్ష మతివా ! కనుఁగొమ్మిదె యంచు చూపుచున్.

గీ. ఇంకనైనను నన్ను భజింపరాదే ? యెవ్వనికి నయి నీ వింక యిట్టి ఘోర
మైన వ్రతమును పూని స్రాయమ్ము వృథ యొ, నర్చుకొందువు? ప్రియునిగ నన్గ్రహిం

గీ. ఇది వఱకె నేను చెప్పలేదే ధరిత్రి, తనయ ! రాముఁడు నరుఁడు నన్ దాకఁగల
యేలు కొమ్మని, సందియ మింకనేల ! రాముని శిరంబిదే ! కావరావె ! నన్ను.

క. అని కర్ణ కఠోరమ్ముగ, వినిపించిన రావణునికి పృథివీసుత యి
ట్లను తృణమువైచి యడ్డము, గను ; నున్నతప్రలాప ! కల్మషచిత్తా !

గీ. శ్రీరఘూద్వహు శరములచేత కత్తి, రింపబడి రణతలమున సొంపుఁబాసి
పడిన నీ శిరముల శీఘ్రపడియె డేల ! దుర్మతీ ! కాంతు త్వరితమే దుర్మదాంధ !

క. అని యిట్లు పొడుపు మాటల, ఘనలజ్జాక్రాంతచి త్తకల్మషుఁడై యం
తన తన నగరికి వచ్చెన్, తనగతి తలపోసి పోసి తాలిమిదప్పన్.

శా. శ్రీరామాజ్ఞను కోఁతులెల్ల గుములై చేదోయినిన్ నెత్తిపై
పూరిం బుల్లలఁ బూని, రావణ పురంబుం బెట్టి ముట్టించి రా
ఘోరంబైన మహాగ్ని కయ్యసురులున్ కోలాహలీ పేతులై
ఆ రక్షోవిభుఁడేరి మ్రొక్కి కడు హా ! హా ! కారము ల్పల్పగన్.

శా. మేఘూత్రంబును రావణుండు కడు తామ్రాభూతఘోరాక్షుఁడై
శ్లాఘూ పాత్రముగా నిగిడ్చిన, తృటిన్ జల్లారె నయ్యగ్ని, అ
పాఘోరంబును దాటి రక్కసుఁ డికెట్లా ? జంపఁగా నీ కపి
శ్రీఘోషంబులతోడి రాము నని, పిల్వై శుక్రునిగ్ గన్ననన్.

ఉ. శుక్రుని మాటపైని రణ శూరతఁ గల్గును, శత్రుపక్షముల్
విక్రములయ్యు, యుద్ధ పృథివీస్థలి నిల్వగనోప, వెంతో ని
ర్వక్ర పరాక్ర మబ్బునని, వారక ఘోర రహస్యవృత్తి శి
తౌ క్రమమొప్ప, హోమమును సల్పగఁబూనె; మహోగ్రదీక్షుఁ

రావణ యాగ విఘ్నము

గీ. మానియై యొంటియై పరమమగు శ్రద్ధ, లంకఁ గల్లువాకిండ్ల నెల్లను పొడము
మూసి, కావలిగాండ్ల నిమ్ముల నమర్చి, హోమ మొనరించు నతఁడు మహోగ్ర

ఉ, నెత్తుట తానమాడి, సరవిన్ తలపుట్టెల దండఁ దాల్చి, రే
కెత్తి ని బట్టి నొక్క శవమెక్కి చెలంగుచు, నంప పాశులన్.

మొత్తముగాఁగ వేర్చి, కొనముట్టగ చాలినయట్లు బాలురక
మిత్తికి వెట్టి, వారల సమీపము నంతున చేర్చి యుగ్రుడై.

గీ. బాల శిరముల హేళామం బవారితముగ, సలుపు చుండిన, నపుడు విస్తారమైన
హేళామ ధూమ మాకాశంబు బ్రామినంత, నది యెఱింగి విభీషణుం డనియె నిట్లు.
క. రామునితో స్వామీ! యీ, హేళామము ముగిసిన నతం డహేళా! అజయండా
ఈమెయి నెట్లెనను తత్, హేళామము కాకుండ భంగ మొనరింపవలెక.

గీ. కానిచో వాని గూల్చుట కష్టమాను, గోటితో పోవుదానికి గొడ్డలియును
చాలని విధంబుఁగల్గు, నీ లీల వీని, చేయనిచ్చిన హేళామంబు, చేటుకాదె?
క. అని చెప్పిన శ్రీరఘునం,దనుఁ డప్పుడు వానరులను తక్షణ మాజ్ఞా
పనముం జేసిన, నక్కపు,లును ప్రాకారంబు దాటి లోనికిఁ జనియున్.

గీ. అతఁడు హేళామము సేయు గుహా ప్రదేశ,మేనో? తెలియక ద్రిమ్మరు చాదటను త
టస్థమైన రాక్షసుల నడంచి రరి భ,యంకరులయి వారికి యమ కింకరులయి!
క. ఆనాడు పవలు రాతిరి, పూనిక కపులెల్ల వెతకి పొందరయిరి! యే
స్థానమున రావణుండు ని,ష్ఠా నియమాత్ముడయి హేళామ సంస్థితిఁ గనెనో?

గీ. తెల్లవారి విభీషణుడేవి వీరిఁ,గాంచి వచ్చిన పనిని గుర్తించి, సాయ
పడఁ దలఁచి రావణుండున్న పట్టుఁజూపె, సంజ్ఞతోడుత నయ్యది సరిగ యెఱిగి.
క. అంగదుండు తద్గుహాముఖ,ముంగని య మూర్ఖతతాయి ముత్తునియలుగా
గం గదిసి తన్ని, లోని క,రుంగుచు రావణునియొక్క గ్రుద్దం గ్రుద్దెక.

గీ. వానరులు వృక్షజాలమున్ పర్యతములు, శిలలతోడుత పడమొత్తి చెలగినను స
హించునేకాని సుంతఁ జలించఁడయ్యె!, రావణుండు హేళామాత్తస్థిరప్రవృత్తి.

ఆ. ఎన్ని యెన్నిగతుల హింసించినక భరి,యించు హేళామమును ముగించు తలపుఁ
గొన్న వానిఁగాంచి గొబ్బున నంగదుఁ, డొక్క తలపు దోప నుక్కుమివిలి.

క. దుందుడు కొప్పగ జని యా, మందోదరి కొప్పవట్టి మహి వడగా నా
క్రందనము సేయ నీడ్యేక, గ్రండుగ చీటయును రవిక కడు వీడ్వడఁగక.

క. విలపించుచు వచ్చిన నిజ, లలనంగని రావణుండు లలి తాలిమి తో
డ లవంబుండం జాలక, నిలిచెన్ వారల వధించు నియతిఁ గడంకక.

ఉ. ఎప్పుడు హేళామ విఘ్నమది యేర్పడెనో? అది కాంచి యక్కపుల్
చప్పన రామచంద్రు నిజసన్నిధిఁజేరిరి, ఒక్క ద్రుంకునక;
అప్పుడు రావణాసురుని యంగన భర్తను జూచి యిట్లనున్
ముప్పు ఘటెల్లెగా! యువుడు, మూర్ఖతకున్ ఫలమో! యటన్నటుల్.

ఉ. ఎన్నివిధాల చెప్పిన నొకింతయు వీనులఁబెట్టవైతి, వి
ట్లున్నత వైభవాస్పదుండ, పూర్ణిత బాహుపరాక్రముండ, వ
న్నన్న! సపుత్ర మిత్రముగ నాహుతి కాతలపడ్డవాండ, వి
ట్లున్నె? తలంప మూర్ఖత! మహాజ్వలబుద్ధి నశించిపోయెనే!
ఉ. ఎక్కడి నీత? మోహమది యెక్కడ? యెవ్వరిఁ బోలు చెప్పుమా?
పెక్కురు నీదు భార్యల, విభీత మృగేక్షుణల; విధాత నీ
కిక్కరణి విధించె మృతి, యింతియె కారణమానుగాక! నీ
విక్రమమందు సుంతయు గడించితివే? సుఖ మో మనోహరా!

క. నాథా! యిప్పటికేన్ నా, బోధక వినుదేని బ్రతికిపోదువు, లేదా?
గాథా సహస్రమేటికి, ఆధన్వికి రామమూర్తి కాహుతి కావే!

గీ. రామునికి నీతనిచ్చి నీ రాజ్యమెల్ల, తమ్ముడు విభీషణునకు దత్తంబొనర్చి
సుఖముగా నీవు నేన్ తపస్సును పొనర్చి, మోక్షమంద బోదము వనమ్మునకు నాథ

ఉ. చచ్చిరి భూరి విక్రమ యశఃపరిపూర్ణులు పుత్రులెల్లనుం
జచ్చెను కుంభకర్ణుడు నిజమ్మగు వీరుడు, నీ బలంబులుం
జచ్చె, యికేటి నీ జయము! చావె నిజం, బికనైన రామునిం
బొచ్చెములేకఁ గొల్వ, నినుఁ బ్రోచు నతండు, నిజంబు వల్లభా!

రావణుడు శ్రీరామునిచే తన మరణము శుభప్రదమనుట

క. అని ప్రార్థింపగ రావణుఁ, డను తన సతిఁగాంచి, మోక్షమందగ నీ చె
ప్పిన మార్గము చుట్టుకదా! విను నా మార్గంబె సూటి-విధ! మింక సతీ!

క. శ్రీరాముండే శ్రీమ,న్నారాయణుండనియు నీత నలినజ యనియున్
శ్రీరామునిచే మరణం, బారయ ముక్తి యని యెఱుఁగనా? ప్రాణసతీ!

క. శ్రీరామునిచే మరణము, కోరియె ధరణీతనూజఁ గొని వచ్చితి ముఁక;
శ్రీరామునిచే జచ్చిన, భూరి భవ విముక్తిఁ బొందుదు పరమున్.

క. నే పరమపదవి బొందిన, యాపై నా క్రియలఁజేసి యైనంతట నిం
తీ! పరమొందగ నీవున్, నా పజ్జకు రమ్మ! అగ్నినంబడి సుదతీ!

సీ. అని యుపదేశించి యసురాధిపతియు ను,న్నాతుఁడై రథమెక్కి ఆతురతను
త్వరగా వెడలెను యుద్ధముసేయ రాజ మం,దిరముదాటి నదే యెదిరె వితంతు
వందులకే చింతగుండ కిరీటంబు, వసుధాస్థలిం బడె, వంతఁగాంచు
చునె యుద్ధభూమికి జని, తీక్షణ శరములఁ, గురిపించె దిక్కులు పఱచినిండ

ఆ. కవులు చూచుచుండ కల్పించి నీతను, ఖడ్గమునను కోసె కంఠ మురల!
ధాని జూచి కవులు తల్లడ మందుచు, శ్రీరఘూత్తమునకుఁ జెప్పిరిట్లు.

- క. రామా ! ఇదె ఘోరముగా, శ్రీ మచ్ఛితామతల్లి శిరఃబట్టి కపి
స్తోమములెల్లం జూడఁగ, నామెయి కంతంబు ద్రుంచె నన్యాయముగన్.
- క. ఆ రావణాసురుని కసి, దీరఁగ ముక్కలుగ నఱకి తేగల మైనన్
నీ రమణీమణి నీతన్, ఏ రీతిని దేఁగలమె ? అహీన్ ప్రజ్ఞన్.
- క. ఎంతవని చేసె నీతడు, సంతపులమైతిమి కపి సంతతి దీనన్
చింతించి మీకుఁ దెల్పుట, యెంతో ముఖ్యం బటంచు నెంచితి మార్యా !
- క. మీయాజ్ఞ యెట్టులైనన్, ఆ యనువునఁ జనెడు వారమయ్యా ! నీతా
శ్రేయమె ! మనయుద్ధము చేసే యుద్దేశంబు గాదె ? శ్రీరఘురామా !
- చ. అని బహుభార్తిఁ బల్కు కపులందఱు, రాముని జుట్టి యుండఁగా
వనజఞఁ డిట్లు బల్కును; అబద్ధము ! అయ్యది మాయనీత ! నీ
తను బరిమార్చుచో, మునుపె దానవ కాంతల కాజ్ఞయిచ్చి యుం
డును ; అది మాయ ! యన్న వినుడున్ కపులందఱు నుత్సహించుచున్.
- గీ. తాము కాంచిన దెల్ల మిధ్యయని కపులు, తెలిసికొని మిన్నుముట్టి విచ్చలవిడి నెగు
రుచు జనిరి యుద్ధభూమి, కిందుఁడు పనుపగ, ఇంద్రుని రథంబు శ్రీరామచంద్రుఁ జేరె.

రామ రావణ యుద్ధము

- క. మాతలి, వజ్రధ్వజమును, స్వేత చ్ఛత్రంబుతోడ చెలగు రథము, భూ
మితనయాపతి నన్నిధి, దోతెంచె ! మహాశ్రుశ్రుధూర్వహ మగుచున్.
- శా. దివ్యాశ్వంబులు పూన్చినట్టి రథమున్, దేవేంద్రుఁ డంపించె యు
ద్ధ వ్యాపారమునందు సాయమగుచున్, తత్సారథిన్ నేను, నే
డవ్యాజంబగు భక్తిఁగొల్తు నిను రామా ! యంచు నమ్మాతలి
దివ్యానూన వచస్సులన్ విని ప్రమోదించెన్ రఘుస్వామియున్.
- ఉ. ఆ రథమెక్కి రాముఁడు మహాహవముం బొనరింపసాగె ! వి
స్తార కఠోర శస్త్ర శతధా ప్రవిభిన్న మహేష్వాగ్ర రాక్షస
కూర గభీర వక్త్ర పరిరుద్ధిత భూపూద మధ్య పద్మినీ
స్సార మహేష్వాగ్రమై రణ మపార భయంకర మయ్యె; నయ్యెడన్.
- క. ఆగ్నేయాస్త్రము రావణు, డగ్నిప్రభ లెగయ వైవ, నదిగని రాముం
డాగ్నేయాస్త్రము చేతనె, యగ్నిప్రభ లడఁచెగడు మహావేగమునన్.
- శా. సర్వాస్త్ర ప్రబల ప్రయోగ గరిమా సంహార చాతుర్యతా
దోర్వీర్యాన్విత సుప్రకాశ దరి సందోహాకులాలీల దు

గర్వారంభ మహాప్రతాప ఘన శ్రీరామావసీనాథ దో
స్మావ్యతాంకృతులొప్పె దిక్తటములన్ మార్గోయుచున్ భీమమై.

శా. ఏ యశ్రుంబుల రాము రావణుడు దా నేసారగా నేయునో?

ఆ యశ్రుంబుల చేతనే యసుర భీమాస్త్రాళి ఖండించి, ఆ
గ్నేయాశ్రుంబుగ దైవతాశ్రుమును నిర్లిద్రప్రతాపాధ్యుడై
వేయారశ్రులన్ విభిన్నముగ సంప్రీతాత్ముడై యేసినన్.

ఆ. వేసివేసి విసివి వేసారి వాడు నా, గాశ్రు మేసె, గారుడాశ్రుమున ర
ఘూత ముండు దాని నుత్తది కావించె, దాని గాంచి మరల దానవపతి.

క. ఆగ్నేయాశ్రుం బేసిన, భగ్న మనోరథునిజేసె పర్జన్యాస్త్రో
ద్విగ్నముగ రావణుని, హేమా, మాగ్ని ప్రభవెలుగు రాముఁ డాహవజయుడై.

వ, ఇవ్విధంబున శ్రీరాముఁ డాఖండల ప్రతాపోద్దండ చండ మార్తాండుండై యున్న
నశ్రు శశ్రుంబులు విఫలంబులని నిరాశం జేసికొని రావణుండు.

సీ. ఆ ఘోర రణరంగ మందు శ్రీరాముండు, దండి రక్కసులను జెండుచున్న

వేల సంఖ్యలౌ మదపు కేనుంగులు, లక్ష గుఱ్ఱము లవ లక్షణముగ

శతకార్థ సుశ్యందనంబులు శత, కోటి సైన్యంబులు కూలియెపుడు

శనంబా? కబంధ నర్తనం బవుడగు, ఇటువంటివి కబంధ నటనములవి

టి యెప్పుడు కల్గునొకో? అపుడు ర, ఘూర్వహుని భవ్యకోదండ మొనర కింకీ

ధ్వని యొనర్చు; నట్టి ధ్వని ప్రకరము, జరిగె నిరువది మార్లొక్క జామున.

మ. ఇది శ్రీరామ పరాక్రమ ప్రకట నాహీన ప్రభావంబు ను

మిది వర్ణింప సహస్రసమ్ముఖ మహాహీంద్రంబునుం జాల దో

మదిరాక్షీ! విను మిద్ది గాంచుటకు ద్యోమార్గంబునన్ నిండి యా

త్రిదశుల్ భవ్య విమానయాయులయి భక్తింజూచి రాళ్ళర్చులై.

నూరారు విమానంబుల, పై రాజులి కిన్నరులును వరగంధర్వో

దారులు యక్షులు సిద్ధులు, శ్రీరామ పరాక్రమంబుఁ జెప్పికొని రటన్.

ఉ. ఆధ్వని జూచి రావణుఁ డహంకృతితో కడు కృద్ధుడౌచు వ

జ్రద్వజ భేదమున్ సలిపె, సయ్యన రాముండు దానిగాంచి ది

వ్యధ్వజమందునన్ నిలువ వాయుకుమారుని కాజ్ఞనేయ, తా

శధ్వజమందు నిల్చె ననిలప్రభవుం డతికాంతిమంతుడై.

శలుమటచి రావణుండు మహాగ్రకోప, మూర్తి యై యాంజనేయుని మూర్తిధ్వజము

దునన్ గాంచి యీతఁడే నాకు చిచ్చు, పెట్టి నాతఁడటంచు సంభీముడగుచు.

ఉ. తొమ్మిది యుగభాణముల తోడుత తద్వజ చత్ర పాళి, గు
ష్టమ్ముల శారథిన్ ధనువు వ్రయ్యలు చేసెను, మారుతాత్మజుం
డమ్మెయి దిమ్మువట్టి వడె నవ్వసుధాస్థలి, మాతలి ప్రభా
వమ్మున నెట్లా? తెప్పిరిలి, తక్షణమే హనుమంతుఁ డుగ్రుండై.

క. శ్రీరామ చంద్రుఁ గని యోధీరాగ్రణి ! దివ్య రథము తేకువ తెలిసెన్
నే రథమయ్యెద నీకు మ,హారాజా ! ద్రుంపు రావణాసురు ననినన్.

గీ. వాయుపుత్రుని భుజములపైన నెక్కి, దారుణులైన ఘోర యుద్ధం బొనర్చె
రామచంద్రుండు; అది గని రావణుండు, మరల ఆంజనేయుని గాంచి మండిపడుచు.

క. తన పరిఘాయుధమున నంజని సూనుని యెదను గ్రుద్దె, సాగ్రహమతియై;
అనిలాత్మజుండు నవ్వేర్చి,టున భువిఁ బడి మూర్ఛతో కడుంగడు డస్సెన్.

ఉ. అంతట రామమూర్తి పవనాత్మజుఁ డియ్యెడ డస్సినాఁ డటం
చంతరమం దెఱింగి యఖిలాత్మకుఁ డా రాఘవీరుఁ డడ్పు ర
వ్వంతయు నాలసింపక రయంబున దివ్య రథంబుఁ గూర్చి హృ
చ్చింతన చేసినంత, దరిసెన్ రథ మంబరవీధి నుండియున్.

గీ. శైబ్య సుగ్రీవ మేఘ పుష్పక వలాహ,కములు పవన జవంబులఁ గ్రాల దారు
కుండు సారథ్యమూన తాన్మ్యండు ధ్వజము,నం బ్రకాశింప రథము ప్రత్యక్షమయ్యె.

ఆ. శత్రు పరికరంబు శార్ఙ్గ పద్మ గదాది, ఛత్రచామరాది సాయుతంబు
రథముఁ జూచి మ్రొక్కి రాముండు సుప్రద,క్షిణము జేసి యెక్కి చేవమీఱ.

మ. తన శార్ఙ్గంబు ధరించి తీక్షణుగు శత్రువాతములైచి రా
వణ రథ్యంబులును రథంబు పెలుచన్ ధ్వంసంబుఁ గావించె, నం
తన వా డింకొక తేరు నెక్కి గరిమం దార్కొన్న, శ్రీరాముఁ డా
తని వక్త్రంబులు కత్తిరించె పదియుం ధైర్యం బవార్యంబుగన్.

ఆ. నిశిత విశిఖ నిహతి నిర్దులల్ హర్షింప, రావణాసురుని శిరంబుల్లెల్ల
శ్రీశు చేతిచావు చిత్త తోషముఁ గూర్ప,ననగ రాము పదములందుఁ బడియె.

క. నోరు తెఱచుకొని వచ్చెడు, నారావణు తలలఁజూచి అవి మ్రుంగుటకై
చేరుచునున్నవో? యను వెఱ,మీఱగ నన రఘువరుండు మిక్కిలి మొత్తై.

క. ఆ వింత చూచుటకు సొం,పై విలసిల్లెన్ మఱింత యాశ్చర్యం! బా
రావణు తలలిటు పడినన్, రావణుండు యథాప్రకార రాజతుఁ డయ్యెన్.

చ. అది గని రాముఁ డొయ్యన మహాశ్రుముపూని దురాత్ము రావణుం
గదిసి తలెగ్గన్ నలుకగా శిరముల్ మఱి మొల్చె; నిట్టులే

పదులును నూర్లు వేలు తెగి పడ్డ తలల్ వసుధాతలంబు నిం
డె దివిని బాసి తారలు పడెఁ ధర నన్నటు లొప్పు ధీధితిఁ.

గీ. భూమిపైనుండి చూచు కవులకును దివి, నిలచి చూచెడు దేవతానీకమునకు
వింతతోచె! రావణుతల లేవలు వేలు, మొలచుటలు పోవుటలు కాంచ మోదమోదమే

గీ. అప్పుడు విభీషణుండు మా యన్న నాభి, తలముఁ కుండలాకృతి కలదు సుధ ! ప
హత్య ! అది కలదాక మాయన్నకు మృతి, లేదని వచింపగా యెనలేని ప్రజ్ఞ.

శా. వాయవ్యాశ్రముచేత నాభిగత దివ్యశ్రీ సుఖఁ శోషిలం
జేయంగా, నసురేశ్వరుండు తనకుఁ జేడ్పాటు నిక్కం బటం
చాయుర్దాయము తీఱియుఁ, భుజబలం బత్వంతముఁ జూపుచుఁ
చేయుఁ ఘోరరణంబు రాముండును నిశ్చేష్టాత్ముడై చూడఁగఁ.

గీ. అమృత దూరుడైన యా రావణుని తల,లును క రావళులును ఘన శరముల
త్రుంచ రాముఁ, డవుడు ధూర్తుడై ఒకతల, రెండు చేతులే ధరించి మించి.

గీ. మఱి ప్రబల యుద్ధముంజేసె మగిడి రావ,ణాసురుండు! ఘోరముగ నప్పు డాహావ్య
లంబు పెఁ పీన్గ పెంటలై లయ సమయ మ,హా భయంకరమై యుండె నా ఊణంబు

చ. ఒక తృటిలోన రంగతలమొప్పె విభిన్న శిరః కరోరు పా
ద కవచ ఖడ్గ శస్త్ర బహుధా పరిచూర్ణిత కుండల ప్రభా
చకిత కిరీట రత్న విలసత్పరిమండిత దిగ్విగంత కాం
తి కలితమై యనన్య భయదీపితమై కడు ఘోరరూపమై.

క. అంతట బ్రహ్మాశ్రుంబు దు,రంత నితాంత ప్రతాప మమృతముగ శ్రీ
కాంతుండు రాముఁ డేసె హృ,దంతరవిచ్ఛిత్తి రావణాసురుఁ డొఱఁగఁ.

శా. ఆ బ్రహ్మాశ్రుము రావణాసురుని సంహారంబు గావించుచుఁ
సుబ్రహ్మణ్య నగణ్యపుణ్య నతి ధన్యుఁ భవ్య తూణీర మం
దబ్రంబొప్పఁగఁ జేరియుండె, కృతకృత్య స్ఫూర్తి ఓపింప; నా
పై బ్రహ్మది సురల్ జయధ్వనులు సేయఁ దుండుభుల్ మ్రోయఁగఁ.

మ. కురిసెఁ పూవులు, దేవవాద్యముల సంహోషంబులుఁ దిక్కులఁ
మొరసెఁ, అప్పుర భామినీ నటన సమ్మోదంబు లంతంతటం
దరిసెఁ, లోకములెల్ల నిండుగను గంధర్వాంగనా గానముల్
మెఱసెఁ, దేవతలెల్ల రాముని సుసంప్రీతాత్ములై మ్రొక్కఁగఁ.

క. అప్పుడు మందోదరి ముద,మొప్పగ సహగమనమున మహాత్ముకమతియై
చప్పున వైకుంఠంబున, జొప్పడె రావణునితోడ సురుచిరలీలఁ.

మ. పిదపఁ రాముడటన్ విభీషణునిచే వెవ్వేరుగా రావణుఁ
తదపత్యంబుల, కుంభకర్ణునియు, తత్తత్కర్మ కాండంబులఁ
విదితంబొప్ప నొనర్పఁజేసి, యటఁ బంపెన్ లక్ష్మణున్ తోన న
భ్యుదయం బొప్ప విభీషణుఁ నిలుప నుద్యోగించి తల్లంకకుఁ.

క. లంకా పట్టణమునకుఁ, పొంకముగ విభీషణుని ప్రభువుఁజేసి మరు
ల్లంకఁ హనుమల్లక్షిత, లంకఁ విడిపించె రామరాజేంద్రుఁ డొగిన్.

క. ఆలస్యము లేకుండ వి, శాలాక్షియుఁ, ధన్య, సీత సన్నిధికిన్ భూ
పాలాగ్రణి పంపెన్ నయ, శాలి విభీషణునితోడ జేన హనుమంతుఁ.

క. అంతట వారలు సీతా, కాంత గలుగు నయ్యశోక కాంతారము నం
దెంతో? ముదమందగా వృత్తాంతంబులు సీత కెఱుంగ నటు వచియింపఁ.

5. ఆ వృత్తాంతం జెటులయ్యెనని కుతూహలాయత్తచిత్తయైన యమ్మత్తకాశిని
పార్వతి యొత్తి ప్రశ్నింప, నుత్తమోత్త మోపన్యాస వేత్తయైన కృత్తివాసుండు
తరువాతి వృత్తాంతం బితైఱుం గని వచియింపం దొడంగె.

తృతీయ సర్గము

శా. సుగ్రీవాదులు వానరోత్తము లొగిఁ సున్నతయై వేడ్క ది
వ్యగ్రైవేయక తారహరములతో వస్త్రాభితో భూషితం
బై గ్రాలఁ వసుధాకుమారమణిఁ పల్యంకంబునఁ రామచం
ద్రాగ్రం బందున నిల్పి రింపెనగు వాద్యంబుల్ కడుఁ మ్రోయఁగఁ.

గీ. భటులు పరివేషితులయి గొల్వఁగను శ్రావ్య, మైన కంఠము లెత్తి వేశ్యా నికరము
పాడ నాడఁగా శ్రీరాము జాడగాఁగ, జానకీదేవి డిగ్గె నయ్యాన మపుడు.

సీతాదేవి అగ్నిప్రవేశము

శా. ఆ సీతాసతి కాల్పడఁ మగని పాదాబ్జంబులఁ సోక నెం
తే సాష్టాంగము నేసి, లజ్జఁ పతి సాన్నిధ్యంబునఁ నిల్వఁగా
ఓసీ! నీ దగు యిచ్చవచ్చినటు లెట్లో పోదగుఁ, వైరి నీ
మా సంవాసివి! బ్రహ్మ చెప్పినను నిఁ మన్నింపరా దియ్యెడఁ.

మ. అని శ్రీరాముఁడు ధిక్కరింప కపులుఁ హా! హా! రవోన్మాదులై
మన మీ విన్నవి రాముఁ వాక్యములె? ఇమ్మాడ్కిఁ రఘుస్వామియే
అనెనా? అట్లగుచో రణస్థలిని అన్యాయంబుగా రాక్షసా
భిని మారోక్కి బనియేమి? రామునకు గల్గెం బిచ్చి యం చార్చినఁ,

క. ఆ శ్రీరాముని వచనము, తా శ్రుతిపుటములను బడిన తక్షణమే దుః
ఖాశ్రువుల రాల్చుచు తం,ద్రీ! శ్రీమల్లక్ష్మణా! వడిక్ చితినిమ్మా!

వ. లక్ష్మణా! క్షమియింపుము. మున్నె నిన్ను నే నెన్నో విధంబులఁ దూలనాడితి, నది
పైరించి నాయందు కరుణ కలదేని నే నింక భువి బ్రదుకన్దొల్ల, నా కగ్ని సంస్కా
రంబునకన్న శిక్ష లేదని ప్రతిబంధించిన విధిలేక లక్ష్మణస్వామియుం దుఃఖార్తుండై
తల్లి! నీ కష్టంబు లింకం గట్టెక్కవయ్యెనే!

చ. అని చితిఁబేర్చ, స్నాతయయి, యగ్నినిగూర్చి ప్రదక్షిణించి, నా
మనమున వాక్కునక బనుల మాన్యుని రాముని దక్క నన్యులక
గనితినయేని భూమి కెడగా యిపుడే దహియింపుమయ్య! పా
వన! ఘన వీతిఁపూత్రే! సురవందిత! యం చొగి యగ్నిఁజొచ్చినక.

క. అవమైన గాల దగ్ని, వి,భవమొప్పగ నిట్టులను; ప్రభావయుతము, నా
భవ మిప్పుడు శ్రీరామా! అవసీసుత సీతఁ బోలు అతివలు కలరే?

గీ. నీ నతి పవిత్రురాలు! సందేహ ముడిగి, చేకొనుము రామచంద్ర! నే జెప్పినాఁడ
నని నచించిన యంత, దేవాళి యెల్ల, బాసచేసి రిందులకయి బాహుతెత్తి.

క. అప్పటికిని శ్రీరాముఁడు, మెప్పుందని యట్లే నిల్వ, మింటన్ విభవం
బుప్పతిల దశరథుఁడు సాం,పొప్పన్ సీతా సతీత్వ మొయ్యన జెప్పెన్.

గీ. అపుడు పరిశుద్ధురాలని యవనిజాతఁ, మరల స్వీకారముం జేసె గరిమతోడ
రామచంద్రుఁడు, మున్ను అరణ్యమందు, అగ్నినుంచిన రాజసి యైన సీతఁ.

సీతా త్రిగుణాకారైక్యము

మ. అపు డాలింగన మాచరించి తొడపై నత్యంతమా ప్రేమ భూ
మిపుఁ డా రాముఁడు చేర్చె సీత నతి సంప్రీతాత్ముఁడై యాపెయున్
విపింబందున సత్వరాజన తమోవృత్తుల్ పృథగ్గీతు లొ
ప్పి పుడేకాకృతినంది శోభితఁ గడున్ హ్రీయుక్తయై యర్దిలిన్.

క. తరువాత దేవతలచే, పరివేష్టితుఁడైన రామభద్రుఁడు నింద్రుం
గురించి యాజ్ఞ గామించెన్, కురిసె నతం డమృతవృష్టి కోఁతిగములపై.

క. మృతినందిన మర్కట తతి, బ్రతికెన్ సంప్రీతి వొదల రామున కంద
దృఢ మది యేమన? పృథ్వీపతి రాముం డొక్క కోతివాఁ డేడి యనెన్.

కపు లమృతవృష్టిచే బ్రతుక పోయిన కోఁతిని శ్రీరాముఁ డెఱుంగుట

ఆ. ఇంతమంది కపులనెట్లు శ్రీరాముఁడు, కానరాని కోతివాని నొకని
ఎలమి గుర్తుఁగొనియె? నితడు సర్వాత్మకుం, డట్లు గాక గలఁడె? అది యెఱుంగ.

శా. ఆ సంప్రశ్నము విన్న కోతిగము లత్యాశ్చర్య సలగ్నులై
కాసంతేనియు లేని వానరు నొగ్గి గన్గో నసామధ్యులై
గాసింబొందిన, వాయుపుత్రుడు సమగ్రంబైన సంయోజనన్
మేసెన్ వానిని కుంభకర్ణుడని చెప్పెన్ భక్తితో నమ్రుడై.

ఉ. ఆ కపి యొక్క గోరయిన నా హవరంగమునందుఁ దక్కినన్,
అ కపి జీవము కల్గినెడి, నాతని రోమమొ? యెమ్మొ? యేదియున్
లేకునికెన్ అతండు కనలే దుసురుల్, మహనీయ! రాక్షసా
నీక శవాళి సాగరము నింపితి మిందుకుగాదె? భూవరా!

క. అని విన్నవింప రాముండును నట్లా? ఐననయ్యె! యముఁ డిప్పుడ ద
ర్శన మిడుఁగా కనినంత శ్రమనుఁ డచ్చో దోచె కపులు మ్రాన్పడి చూడన్.

క. వచ్చిన యముఁడు భయము పొర, పొచ్చెము లేనట్టి భక్తిఁబొదల మహాత్మా!
వచ్చితి! తమయాజ్ఞా మతి, చెచ్చెర నాజ్ఞాపనంబు సేయుమటన్నన్.

చ. అనఘుఁడు రాముఁ డిట్లనియె! నాహవ మందున నా సహాయులై
వనచర వీరులెల్ల మరువం దగనట్టి మహాపాపకారముం
బొనరిచి, రండు నొక్కకపి వోయె! హతుండయి, కుంభకర్ణునిం
ఘనహతి, వానిగూర్చిన నికన్ మది తృప్తిని గందు సూర్యజా!

క. అన శ్రీరాముని సన్నిధి, గన, నాతని నపుడె యముఁడు క్రమ్మట తెప్పిం
చెను, దేవత లారాముని, గని పూవుల వాన గురిసి కనిరి ముదమ్మున్.

క. వానిం గాంచుచు రాముం, డానందము నొంది పిదప ననె మాతలితో
పోనిమ్ము! నీ రథంబున్, మానితముగ నింద్రు స్వర్గ మందిరమునకున్.

క. అని పోవుట కాజ్ఞాపిం, చిన మాతలి మ్రొక్కి వడిగ శ్రీరాముని, నిం
దుని నగరంబున కేగెన్, ఘనరథహయముల నదల్చి కడు ముదమొదవన్.

వ. అటు పిమ్మట విభీషణుఁడు శ్రీరాముని మంగళస్నానంబు లాచరింప వలసినదిగా
సవినయంబున బ్రార్థించె నపుడు.

గీ. ఎంత ప్రార్థించినన్ రాముఁ డెలమిమీఱ, భరతుని స్మరించి కాదని గరిమమీఱ
పుష్పకవిమానమున నెక్కి పోదలంచి, అంద టిధిరోహణ మొనర్ప నాజ్ఞ చేసె.

సీ. ఆ పుష్పకమున రామాజ్ఞ శ్రీరథమును, చారకుండును కపి భూరిబలము
మకరధ్వజుండును మఱి విభీషణుండును, అందఱు నెక్కి రత్నంత భక్తి!
ఎందఱుం దెక్కిన నింకొక్కనికి తక్కి, అందు తావుండు నత్యంతముగను
అది గాంచే నమరులు ఆకాశగమనులై, తమ విమానంబులఁ దరలి రపుడు

గీ. దశరథుండును రాముని తగు విధముల, వీడ్కొని విమానమున స్వర్గవీధిఁజేరె !
రఘుపతియు సీతగూడి విరాజమానుఁడయ్యె రోహిణీపతి చంద్రికాభముగను.

విభీషణుఁడు శ్రీరామ మహిమా సంకోచమున ప్రశ్నించుట

చ. అవుడు విభీషణుండు, విజయంబున తేజలుచున్ మహా ముదం
బు పొదలగా కుబేర వరపుష్పక మందున నున్న రామునిక;
విపులయశోభిరాముఁ గని, వేడుక నీదగు చర్యతెన్న నే
రుపు కలదే? భవన్మహిమ రుద్రుడెఱుంగడు! మాదృశాళికి.

శా. సీతత్వంబు నెఱుంగనైతి గద! తండ్రి! నేను కించిజ్ఞుఁడన్
పాతాళంబున నాడు నిన్ను గరిమం బంధించి కొంపోపు స్వే
చ్ఛాతంత్రజ్ఞుల మాదు మాతులుల పజ్జన్మాని నావేల? ఇ
చ్చేతల్ యేమయిపోయె? నాడు; మహిమల్ శ్రీకౌర్యముల్ రాఘవా ?

ఉ. ఇంత పరాక్రమంబుగల ఈవు మహాత్మా! భవత్పలంబు కా
సంతయుఁ జూపవైతివి! నిజంబుగ వారు క్షమింపరాని వి
భ్రాంతిని మాకుఁ గూర్చిరి, ధరారమణా! అటులైన వారి దు
ర్దాత పరాక్రమంబున దురంబున గూల్పవు? ముందె! చిత్రమా?

మ. ఇది యాశ్చర్యముగాఁగ దోచె నన నెంతేనిక రఘుస్వామి, యిం
పొదవక కొంచెము నవ్వె, యిట్లనియె! ఏదో? నీవు నా విక్రమం
బు దరిక శంకనుబూని పృచ్ఛయిడి తిట్టక నీదు సందేహముం
దుది గావించు నటంచుఁ బల్కెనిటులక దూరాభి సంధాయయై!

నీ. తృణము చేబూని మంత్రించి కాకాసురు, భీభత్స మొనరించి విడువలేదె ?
తప్పిన గురి సముద్రము దాట మారీచు, శతత్రూజన ప్రాప్తు సలువలేదె ?
పదునాల్గువేల శుంభద్కాంశ్య రథికుల, నొకఁడనై వధియించి యుండలేదె ?
ఘోరవిరాధుని కొమరొప్పఁగూల్చి క, బంధుని బంధించి పంపలేదె !

గీ. వీర లందరి కంటె నవ్వారు ఘనులె? ఆ పనిని వీడినాడ నే నంజనీ ప్ర
సూతి కెలమిని, నిజభక్త సులభవశత!, ఇందలి రహస్యమిద్ది గ్రహింతువేని.

చ. అని వచియింపగా హనుమ, అప్పుడ శ్రీరఘురామమూర్తి పా
వన పద సన్నిధిఁ నిలిచి, వాంచి శిరంబు, విభీషణా! లవం
బును అనుమాన మిందు తలపోయగ కూడదు; అట్లు కానిచో
మునుపటి నాదు గర్వము సమూలముగా ననియింపఁ బ్రోవడే.

క. సైకత లింగము పెరుకఁగ, దోకం ద్రెంచుకొను నన్ను దుర్మతిగా కుం
డా కాచిన ఘనుఁ డెవ్వఁడు, వీకన్ శ్రీరామ మహిమ వింతయ కాదే ?

క. తన దాసుడైన నా కీ, ర్తిని వృద్ధి నొనర్పజేసె శ్రీరాముడు, మ
స్మనమున, వర్తింపగ కొంకను శ్రీరామాజ్ఞ యెంత కఠినంబైనన్.

క. అనిన విభీషణు డయ్యది, విని మ్రొక్కి, విశేషభక్తి విహ్వల మతియై
మనమున ననేక విధముల, వనరుహనాభుని మహత్వ వార్ధిండేలెన్.

వ. అంతట.

త్రిజటా వరప్రదానము

సీ. సీతయు పలుమారు శ్రీరామచంద్రుని, ప్రార్థింప నామె తృప్తగ నొనర్ప
త్రిజటకు వరములం బ్రియముతోడ నొసంగె, ఆమె సహాయంబు నభినుతించె !
త్రిజటా! వినుము! దరిత్రిని దైత్ర వైశాఖ, కార్తికములను మాఘమునందు
పుణ్యాత్ములై నింపుగ తొలి మూణ్ణాళ్లు, నీ ప్రీతికొఱకు నిర్ణీతమతిని

ఆ. ఎఱిగి స్నానదాన పరతంత్రు లగుదురు, గాత! దాన ఫలము గలుగుగాత!
నీకు నీ ధరిత్రి నిలుచునందాక శాశ్వత యశంబు వృద్ధి వఱలుగాత!

క. ఎవరట్లు పూర్ణిమకు వెనుక! వినుము త్రిజటా! స్మరించి క్రమముగ నీపే
రవిరళశ్రద్ధ జేయరొ?, ప్రవిమల స్నానాదికముల భక్తిపాదలగన్.

క. వారల నెల పుణ్యమ్మును, జేరుత! నీ కింక నేను చెప్పెద వినుమా!
కూరిమి నింకొక వర మిది, గో! రమ్యము! దీనినిత్తుఁ గొనుమని పలికెన్.

శా. కోపావేశమునన్, గృహం బశుచిగా గొంచున్, ఎవండైననున్
దా పిత్రాదుల హవ్య కవ్యముల తృప్త స్వాంతులం జేయఁగా
నేపారున్ పడఁతీ! తదీయ ఫలమెంతె బొందు మీ వెంతయున్
ఆ పిత్రాదుల కట్టి యాఫలము సుంతైనన్ వెన్ జెందునే?

ఉ. స్నానములేక కాలగడిగి నల్పిన పూజలు, నూపుగింజలే
లేనిది తర్పణంబులు, లలిన్ గడు దక్షిణలేని శ్రాద్ధముల్
వాని ఫలంబు నీక యగు, వర్ధిలు పొమ్మని; ఇట్టి మేటి యీ
రాని వరంబు లిచ్చె రఘురాముడు! భవ్య వచోభిరాముడై.

వ. అంతట శ్రీరామచంద్రుండు త్రిజటా సరమా విభీషణ సుగ్రీవ మకరధ్వజుల వెంట
గైకొని విమానంబున నరుదెంచుచు సీత కివ్విధంబున కాతుకంబు లెల్లం జూపుచు
నిట్లనియె.

శా. కాంతా! చూచితే లంక, ఇద్ది రణరంగం, బిద్దియే సేతు సం
ప్రాంతం, బియ్యది సేతుబంధనము, తీర్థంబౌ సుమీ! నీకునై
యెంతో పూన్కిని దీనిగట్టి, హితులన్ యీ వానరానీకమున్
యెంతో యిక్కటులం దవిల్చితిని, యెంతే మెచ్చినన్ జాలునే?

క. అని వారందరికిని ముద,మును గూర్వంగఁ బలికి యపుడు, ముఖ్యముగ విభీ
వణు మాటమీద పుష్పక,మును దిగి వారధిని వింటి మొనతోఁ పొడిచెన్.

సీ. సేతువు బడమొత్తై శ్రీరాముఁ డందుచే, నద్ది ధనుష్కోటి యనగ బఱఁగె!
అత్తిర్థ మందుచే నయ్యె ముక్తిప్రదం, బచ్చట కోదండ మవధరించి
కోదండపాణియన్ కొమరొప్పు పేరుతో, శ్రీరాముఁ డిప్పుడున్ సేవలొసగు!
అంతలో సంపాతి యచ్చటి కరుదేర, రాముఁడతనిని గౌరవము మీఱ

గీ. చూచి యాలింగనముచేసి సురుచిరముగ, నీవు నీ తమ్ముపేర నెంతేని శ్రద్ధ
నొక్క తీర్థంబుఁ గల్పింపు మొయ్యననన, ఆతఁడు జటాయు తీర్థంబు నపుడుకూర్చె!

క. ఆసేతుభంగ భూమిని, భాసిల్లుచు నేటికిని ప్రభావయుతంబై
శ్రీ సంపద్రుదమై సం, తోసం బిడుచున్ జటాయు తోయమువొలుచున్.

శా. ఆ సంపాతియు రాము నాజ్ఞఁగొని, సమ్యక్సంతసంబొప్ప శో
భా సంపన్నము పుష్పకంబునను చెల్వం బొప్పగా నెక్కినన్
శ్రీ సీతా సతికిన్ కుతూహలముతో ప్రేమావిలాసంబునన్
ఆ సందర్భమునందు జూపెను విహారానన్య దేశంబులన్.

సీతకు అయోధ్య మార్గమున కొతుకముల దర్శింపఁ జేయుట

సీ. రామేశ్వరమ్మున రామేశ్వరుని గౌరి, నారాధనము చేసి, యచోటుఁ బాసి
ప్రియ! గాంచు మిచటనే పృథు సముద్రము దాటు, నాలోచనలఁ జేసి యలసినామ!
ఇదిగా! ఇచ్చోటనే ఏను దర్భల శయ్య, ప్రాయోపవేశంబు పండినాడ!
ఇవి నవగ్రహముల కివి నవపాషాణ,ములు నిల్పినాడ నిమ్ముల మృగాక్షి!

గీ. ఇచట నా యాజ్ఞపైని యహీన భయము,నొంది జలనిధి మిన్నకయున్న వాఁడు
అనుచు నీరీతి తెల్పుచు నర్థక్షణము,లోన కిష్కింధ వచ్చి రెంతేని వడిని.

క. వానర పత్నులనెల్ల వి,మానంబున నిల్వజేసి మగిడి రయమునన్
పూనిక నేగుచు సతియుం, గానగ వెవ్వేర చూపె కన్దుస్థలముల్.

సీ. ఇదె ప్రవర్ణగిరి! ఇది ఋష్యమూకము!, పంపా సరోవరం! బింపుగులుకు!
భీమరథి! కృష్ణవేణి! నదుల్గాంచు, మదియె! గోదావరి నది! శుభాంగి!
అదె పంచవటి! అగస్త్యాశ్రమం బయ్యదే!, అది సుతీర్ణుని పవిత్రాశ్రమంబు!
అత్రి తపోవన! మయ్యదే! కంటివా?, చిత్రకూటంబు! విచిత్రమిద్ది!

గీ. ఇది యమున! ఇయ్యదియె గంగ! ఇదియకాదే? అమలుడైన భరద్వాజ నాశ్రమంబు
అనుచు చెప్పుచు చూపుచు సతి ముదమున, సీతతో రామచంద్రుఁడు చేతమలర.

గీ. శ్రీ భరద్వాజమాని ప్రార్థింప శక్తి, యశ్రమంబున డిగి యెల్లరమిత తృప్తి
నంది రా ఋషి మన్ననలంది చెలఁగె, రాముఁ డప్పుడు జగదభిరాముఁడగుచు.

క. పదునాలుగు వత్సరములు, తుదిగాఁగా మాఘసిత చతుర్థిని మాని
ప్రద భూస్వర్గ సుఖం బిం, పొదవం గొని రాముఁ డొప్పె నుజ్వల మతియై.

గీ. సవరివార సమేతుఁడై సమ్ముదంబు, నందె! శ్రీరామచంద్రుఁడ య్యదనెఱింగి
వాయు పుత్రుని చీరి సత్వరము నీవు, భరతునకు నాడు రాక చెప్పగదవయ్య!

చ. అరుగు మయోధ్యకుఁ కడు రయింబున, పోవుమ శృంగి బేరస
త్పరమున, గాంచుమా ! గుహుని; పొల్పుగు మాదగువార్త దెల్పుమా !
త్వరితము సేయుమా ! యనిన వాయు కుమారుఁడు పోయి తెల్పఁగా
బిటబిట వచ్చె నగ్గుహుఁడు పేర్చిని రాముని దర్శనార్థమై.

శా. ఆలస్యంబు రవంతలేకఁ జనినఁ అయ్యంజనీసంభవుం;
డాలోనే చితిఁబేర్చి పౌరజను లాహా ! కారముల్ సేయఁ గాఁ
గూలఁ సిద్ధముఁ గొన్నయట్టి భరతుఁ, ట్లోభాసమాక్షిర్ణ ని
ర్యేలాభీల కఠోరదుఃఖ యుతులఁ వేగాంచె నల్లంతటఁ.

వ. అప్పుడు భరతుఁడు శత్రుఘ్నునితో నిట్లనుచుండె.

భరతుని అగ్నిప్రవేశము

సీ. రాలేదు నేడు శ్రీరామలక్ష్మణు లట, రావణాసురుచేత రణమునందు
నిర్జింపబడి యుండు ! నిఖలదేశాధీశు, లందఱు లంకలో నాహవంబు
నందు సహాయార్థ మరుగగా రప్పించి, నాఁడ ! సూర్యాస్తమానమ్ము ముందె
అగ్నిలోన ప్రవేశ మయ్యెద ! నీవు రా, జలతోడ నాలంకఁజొచ్చి కలన

గీ. రావణుని జంపి నీత చెఱను సడల్చి, మఱియు శ్రీరామ భరత లక్ష్మణులమైన
మాకు మువ్వఱకును ఊర్ధ్వపాఠాకి, క క్రియల నిర్వహింపుదుగాక ! అనుజ !

క. అనిచెప్పి అగ్ని హోత్రం, బునకు ప్రదక్షిణ మొనర్ప, ముమ్మరముగ జే
రిన యూరి వారు రాజులు, జననులు స్వశ్రీలు శ్రీలు సచివోత్తములుఁ.

గీ. తమ్ముడైన శత్రుఘ్నుఁడు తాత తండ్రి, వరుసలుగఁ గొల్చునట్టి సేవక జనములు
భరతు జాటి దుఃఖార్తులై పలువిధముల, బోరుమని యేడ్వసాగి రద్భృత రవమున !

సీ. భరతుండు వారినందఱ సమాధాన ప, రచుచు దానముల ధర్మములఁ జేసి
శ్రీరామ లక్ష్మణ సీతలం ధ్యానించి, తల్లులకెలమి వందన మొనర్చి !
మునులకు గురువులకును ప్రేమికి ! యత్తర, దిక్కుగా నిల్చి, యెంతేని భక్తి!
సాయంతనమున నస్తంగత సూర్య బిం, బము చూచునప్పుడ గుములు కట్టి

గీ. యున్న జనములలో ధ్వని మిన్నముట్టె! అట్టి వేశకు సరిగ నయ్యాకసమున
నుండియమృతంబుఁగురియించునోజహనుమ! మృదుమధురవాక్యములఁబల్లెమించుభక్తి!

సీ. వీరుఁడా! అగ్నిప్రవేశంబు మానుము! శ్రీరాముఁ డిదె వచ్చె! నీతతోడ!
లక్ష్మణుతోడ! సలక్షణంబుగ భర, ద్వాజాశ్రమమునకు వచ్చినాఁడు!
నిజముగా నే రేపె! నీవు వాసర పరి, వేష్టితు రాము ప్రవీణుఁ గాంచి
నిండు ముదముఁగొందు; నిన్ను జూడఁగ కుతూ, హల చిత్తుఁడయ్య! రామావనీశుఁ

గీ. డనెడు వచనామృతముఁ గురియంగ నందు, తడిసి భరతుండు సంతృప్తి తగ నమస్కరించె!
నగ్నికి; తరువాత ప్రేమమీఱ, వాయుజుని గౌఁగిలించె నవ్వారి గాఁగ!

మ. జను లానన నిమగ్నులైరి, కడు విస్తారంబుగా రామ ల
క్ష్మణ నీతా కపికోటి వృత్తముల, కీశశ్రీ యుపన్యాస ధో
రణి పెన్నోదపు మున్నల న్నిడుచునున్, ప్రత్యక్ష రామాత్ములై;
ఎన లేనట్టి సుఖంబు నందె భరతుం డెంతో ప్రజావేష్టుఁడై.

గీ. సర్వ వృత్తాంతముల సవిస్తారముగ ప్ర, శస్తరీతిని బల్కె! తత్సభను మఱి మ
రుత్సృతుం డయ్యెడ కడు నేరుపున గొప్ప, పండితుం డాట! విను మతుల్ పండివో!

సీ. భరతుఁ డానందాశ్రు భరితుఁడై యది విని, మంగళ భవ్య సంభారములను
తోరణాదుల నయోధ్యా రాజవీధుల, క్రమ్యుఁగా నలంకార పఱచి!
ఊటివారలతోడ నూతగి తనమీద, శ్రీరామ పాదుక ల్పెలఁగఁదాల్చి!
పట్ట పేనుఁగును సంపద గుల్కుఁగా పుర, స్కారిండుకొని గడున్ బోరుకొల్ప

గీ. సకల వాద్యంబులున్, ప్రజాసమితితోడ, మాఘ సిత పంచమిని సూర్యమండల ప్ర
సూతినే దక్షిణమున నిస్తులముగాఁగ, పుష్పకముఁ గాంచె భరతుండు పాలుపుమీఱ!

క. దూరమునుండియె భరతుఁడు, శ్రీరాముని మ్రొక్కి దఱికి జేరుచు సాక్షాత్
గౌరవ సాష్టాంగ నమ, స్కారముఁ గావించి నిలచె సమ్మద మొదవన్.

శ్రీరాముఁడు విశ్వరూపముతో నందరి నాలింగనాదులచే తృప్తి సేయుట

గీ. అపుడు శ్రీరామభద్రాత్ముఁడన్ని రూపు,లై భరతునిని బంధుల నందఱిని స
మానముగ నేకరీతిని మన్ననంబు, చేసె నా! విశ్వరూప దర్శితృ మొప్ప!

సీ. కైరవమిత్రు చకోరంబుల విధాన, కమలముల్ సూర్యునిగాంచు పగిది
పేదకు బ్రాప్తించు పెన్నిధి పెంపున, గంగఁపిపాసుపు కాంచినట్లు
అకంటి కబ్బు రసాన్నంబు పోలిక, చీఁకుకు కనులు వచ్చిన విధాన
చచ్చి బ్రతికినట్లు సకల వృక్షముల వ, సంతాగమము రీతి నింతయనెడి

- గీ. అతులేనట్టి ఆనంద మనుభవించి, రపుడు స్వజనులు పౌరులు నవనిజాతఁ
రామచంద్రులఁగాంచి యాక్రమము చూచి, తీఱవలెఁగాని చెప్పిన దీఱడెందు.
- సీ. శ్రీరాముఁడును బాష్పపూరిత నయనుఁడై, భరతు నమాధాన పఱచి పిదప
తన తల్లులకు నరుంధతి వశిష్ఠులకును, కడు భక్తితో నమస్కార ములిడి
తరువాత తిన్నగా తన యయోధ్యం గాంచ, దీక్షా విసర్జనాదిక మొనర్చి
మంగళాభ్యంగన మహిత వైభవముల, మాంగల్య వస్తు సమ్మానితుఁడయి
- గీ. తమ్ములుం దా రలంకారతతిఁ జెలంగి, యెల్లవారలుఁ గైసేసి యెచటఁగాంచి
నను జగన్మోహనమ్ముగ గనుచువాద్య, ములు, వెడలె నింటికిఁ రామమూర్తికడఁగి.

శ్రీరామాదుల అయోధ్య ప్రవేశము

శా. నంది గ్రామమునుఁ అయోధ్య యొక్కఁడై నట్లున్నవే గాని, వే
రందామన్నను వీలులే దపుడు, బ్రహ్మాండంబు భవ్య ప్రజా
బృందంబుఁ ప్రసవించెనో? యనగ ! నెవ్వారిం గనుంగొన్న, నిం
పొందఁ పూచిన మ్రాకులట్ల కనుసొంపుం గూర్చి రప్పట్టునఁ.

క. మణి దీపములను రామా, మణు లెత్తిరి ! రఘుకుల ప్రభామణికి ప్రజా
గణ ముల్లసిల్లి, తారా, గణములు గనవచ్చినట్లుగా భువినండన్.

సీ. అంత సీతాసతి అత్తలకును నరుం, ధతి వశిష్ఠులకు వృద్ధ జనములకు
పరమపూజ్యులు నగు బ్రాహ్మణోత్తములకు, క్రమము మీఱఁగ నమస్కారము లిడ!
మాతులు లెల్లరు సీత నాలింగించి, మంగళాభ్యంగన మహితఁ జేసి
మంగళ వాద్యముల్ మహిమీఱ మ్రోయఁగా, వస్త్రాద్య లంకృతుల్ వఱలఁజేసి

గీ. ఎన్నినాళ్ళకు కన్నుల కిట్టి వైభవంబు సంప్రాప్తమయ్యె ! నిక్కంబు గాఁగ!
కండ్లు పోయినవమ్మ ! మాయొండ్లు అడవులయ్యె ! యిన్నాళ్ళనిరి! ప్రజ లందఱుపుడు.

గీ. సత్కరించిరి సీతకు సరసమతిని, అత్తలును పౌరనారులు ననుపమాన
మైన యాదర మొదవంగ నమల మంగ,ళ ప్రధాన వస్తువులఁ సలక్షణముగ!

కం. అప్పుడు భరతుఁడు భక్తియు, ముప్పురిగా పాదుకలను పూజించి ముదం
బొప్పగ రాముని పదముల, కొప్పించెన్ ధన్యుఁడగుచు నుత్సుకమతియై.

మ. మఱియుఁ చాల విధేయుఁడై పలికె, సమ్యగ్రితి నన్నా ! మహా
భరమై నాపయి మీర లుంచిన యనల్పం జైన యీ రాజ్యపుం
భరముఁ మీరలు వెండియుం గొనుఁడు ! శ్రీ భండారముల్ సైన్యముల్
గరిసెల్ గుమ్ములు వృద్ధి ! యేలుకొని సౌఖ్య శ్రీల మమ్మోముమా !

గీ. జగమునకు నీవ భర్తవు! మగిడి నేను, ఏలుమని పల్కుటిది భ్రాంతియే గదయ్య !
రేయి బవలును నీవొగి రెప్పవేయ,కుండ మము బ్రోవకున్న మాయండ యెవరు ?

క. అని ప్రార్థించిన భరతుని,గని సంతసమంది భరతఘనదత్త లన
నృణి భూషణముల వస్త్రా,ళిని దాల్చి రఘూద్వహుం డలేఖ్య మనీషణ్.

ఆ. సీతతోడ గూడి శ్రీరామచంద్రుడు, దివ్యవస్త్ర రాజః దేజరిలుచు
రథముమీద నెక్కి విధి చోదితమ్ముగ, పురిఁ బ్రవేశమయ్యె ! పుణ్య మొప్ప.

క. సంగీత నర్తనంబులు, రంగారగ శ్రోత్రనేత్ర రమ్యముగాఁగా
మంగళ వాద్యంబు లెసంగం గడు వేడ్కన్ అయోధ్యఁ గని రింపెనగన్.

గీ. పురపురంధ్రులు పెల్లుగ పూలవాన, మేడలందుండి కురిసిరి మించువేడ్క !
వివిధబలుల నీరాజన వితతిఁ గూర్చి, రంత సీతకు నంతఃపురాజ్ఞయయ్యె !

శా. శ్రీరాముండు కుబేరపుష్పకమునున్ బ్రేమార్ద్ర దృష్టి శుభం
బారం గాంచి వచించు ; పుష్పకమ ! సంపన్న ప్రభాశాలి వీ
ధారంధర్యతతో కుబేరుని నిరంతం బీవు సేవింపుమా !
నా రమ్యాభి నుతుల్ వచింపుమ ! యటన్నన్ పుష్పకంబుం జనెన్.

శ్రీరామ పట్టాభిషేకము

సీ. అంత శ్రీరాముఁ డత్యంత వైభవ మొప్ప, కపులతోడను మహా విపులసైన్య
బంధుమిత్రామాత్యపౌరజనాళితో, సరస సభాప్రవేశంబుఁ జేసి
వైభవమేసార వరకంపీంద్రులకు ని,వాసస్థలంబు లేర్పాటు చేసి
సుందర నిఖిల వస్తులవారికిం గూర్చు, నేర్పాటొనర్చి మహివరుండు

గీ. కులగురుండైన యవ్యశిష్ఠులు వచింప, రాజ్య పట్టాభిషేక విస్రంభమాణ
మునకు నెల్లర నాయాయి పనుల కనిపి, సరసమతి యొప్పె ! శ్రీరామచంద్రమూర్తి !

సీ. హనుమదాదులు సమస్త నదీనద సముద్ర,మంగళ జలములన్ సంగ్రహింప !
దిగ్దేశ నృపతులు దివ్యమహా వాద్య,ములతోడ తగు కప్పములను తేర !
చతురంగ బలములు సతతంబును పరాకు,లేక కెలంకుల మూకగొనగ !
దేవరాజులు దివ్య పవిత్రాక్ష,తలబూని వేదముక్కులు వచింప !

గీ. భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్ను పరివృతుండు ! వామపార్శ్వ సీతా సతీవరయుతుండు !
అంజనీ పుత్ర సేవితం డగుచు నొప్పె ! రమ్యమూర్తి ! శ్రీపట్టాభి రామమూర్తి !

శా. శ్వేతచ్ఛత్రముఁ బూని లక్ష్మణుఁడు వెన్నెన్కన్ బ్రవర్తింపఁగా
ప్రీతిన్ చామర హస్తలై భరతుఁడున్ శ్రీ మీఱ శత్రుఘ్నుఁడున్

చేతోమోదముమీఱ పార్శ్వముల స్వస్తి శ్రద్ధ సేవింపఁగా
సీతా సేవితుఁడైన రాముఁగనినఁ డేమంబులౌ టబ్రమే ?

క. శ్రీరామ దివ్యపాదుక, లారాధించుచును హనుమ అప్రాకృత సౌ
ఖ్యారామ సీమనేలు కృపారాజితుఁడైన రాముపదముల యందున్.

క. బలులగు నాసుగ్రీవా,దులు వాయవ్యాదులగు చతుష్కోణములన్
నిలిచి రఘురామచంద్రుని, గొలువఁగ కొలువుండె శ్రీరఘు ప్రవరుఁడటన్.

సీ. జలపాత్రముంబూని సరస సుగ్రీవుఁడు, వాయవ్యమందు శుభముగ నుండ !
తాంబూల భవ్య పాత్రము బూనిన విభీషణుండు నీశాన్యమందుండి కొలువ !
వస్తుకోశము జాంబవంతుఁ డూని వహించి, నైఋతీ దిశను ధన్యత వహింప !
ద్రవ్యకోశముఁ దాల్చి తగనంగదుండు నా, గ్నేయ భాగమున సన్నిహిత మొంద !

గీ. రామ కరుణా కటాక్షపాత్రత వహించి, నిలువ ! దివ్య మంగళరత్న నివహమొప్ప
నాణెమైనట్టి సింహాసనమున నొప్పె ! రత్నకంబళవర్తి ! శ్రీరామమూర్తి !

సీ. సంపాతి సౌమిత్రి సామీప్యమున నుండ ! గుహు డుండ భరతునిగూడి ప్రక్క !
గరుడుండు శత్రుఘ్ను కడనుండ ! సుగ్రీవు, కడ చిత్రరథుఁడు పొంకముగ నిలచె !
విజయుండు నలరె నెమ్మిని విభీషణు పొంత ! నంగదు కడ నమాత్యపతి యుండ !
దారకుడుండ మందర జాంబవంతుని, సన్నిధియందు సంస్కార మొప్ప !

గీ. పలు తెఱంగుల దివ్య మంగళములైన, శుభ పదార్థ జాలంబులు శోభిలంగ
తత్సభా స్థానమునకు సౌందర్య మొసఁగె, సరస పథవర్తి ! శ్రీరామ చంద్రమూర్తి !

సీ. నేనును నాతోడ నిఖిల దేవతలును, శ్రీరామ పట్టాభిషేకమునకు
పార్వతీ ! యేగితి ముర్వీస్థలిని గల్గు, పర్వతంబులు వృక్షవంక్తి వచ్చె !
గంధర్వ కిన్నర ఘన యక్షగణములు, తన్మహాత్మవపు సందర్శనంబు
నఖిలపించుచు వచ్చి రపు డింద్రుఁడు వచింప, వాయుదేవుండు సువర్ణ రత్న

గీ. మణిఖచిత దివ్యహారంబు మాన్యుఁడైన, రామచంద్రుని కర్పించె ! ప్రేమమీఱ
భక్తితో నింద్రుఁ డర్పించె ! భవ్య రత్న, హారమును రామునకును స్వయంబుగానె !

గీ. దేవ గంధర్వు లపుడు స్తుతించి రామ, చంద్రుఁ బాడిరి, దేవ శ్రేణ్యానికరము
లాడి, రట దేవదుందుభుల్ గాడమ్రొసె, గగనముననుండి పువ్వులుఁ గడఁగి కుఱిసె.

గీ. అపుడు భరతుఁడు నన్ను సభాంతరమున, పూజగావింప మిక్కిలి పొంగి నేను
చెలగు శ్రీరాము పట్టాభిషేక సమయ,మందు శ్రీరాము స్తుతి చేసి తిందువదన !

వ. అది యెట్లన్న.

శంకర కృత శ్రీరామాష్టకము

- క. పరమ పవిత్రా! వానర, వరమిత్రా! శ్రీకళత్ర! వారిదగాత్రా!
కరుణాధ్య! కంజనేత్రా! నిరతము శ్రీరామచంద్ర! నిన్ను భజింతుఁ.
- క. పరిహృత భూభారా! సం, సరణాలంకార! నిగమ సంచార! సుఖా
కర! నిర్వికార! ధార్మిక!, నిరతము శ్రీ రామచంద్ర నిన్ను! భజింతుఁ.
- క. శరదందుహాస! లక్ష్మీ, విలాస! లంకా వినాశ! విశ్వమయా! భూ
సురవాస! భవనదీపక!, నిరతము శ్రీరామచంద్ర! నిన్ను భజింతుఁ.
- క. సురలోకపాల! వాగ్విజి, తరసాల! నికృత్త సప్తతాలా! నక్తం
చరకాల! సుర సుమార్చిత!, నిరతము శ్రీరామచంద్ర! నిన్ను భజింతుఁ.
- క. కరివరయానా! సురవర, నిరంత వేదాంతగాన! నిఖిల సమానా!
అరివర్గ హరణ! గుణనిధి!, నిరతము శ్రీరామచంద్ర! నిన్ను భజింతుఁ.
- క. పర రణధీర! రఘూత్తమ! నరవరలీలా! గభీరనాదా! విశ్వై
కరస! జిత సర్వవాదా! నిరతము శ్రీరామచంద్ర! నిన్ను భజింతుఁ.
- క. దురితాత్మ శిక్షకా! సత్పరిరక్షక! వాగతీత! పరమామేయా!
సురుచిర పుణ్యాశ్లోకా! నిరతము శ్రీరామచంద్ర! నిన్ను భజింతుఁ.
- క. నినుగూర్చి నేను చెప్పిన, వినుత శ్రీరామచంద్ర విమలాష్టకముఁ
వినువారు చదువువారును, కనుగొందురు వారభీష్ట కార్యము లార్యా!
- క. అని యీరీతిని నుతియించి నయంబుగ నిలచినంత శిరిగులుకఁగ తా
వినువీధి విమానంబున, నునికిచేసి దశరథుండు నుత్సుక మతియై.

శ్రీరామ పట్టాభిషేకమును దశరథుఁడు స్వర్గమునుండి కాంచుట

- గీ. సూర్య సమకాంతితో వెల్గుసూను, దశర, ఘంఘ దివినుండి, సకల బంధువులు మంత్ర
లాప్త పరివారములతోడ నధిక వైభవంబుతో రత్న సింహాసనంబు పైని.

శా. ఆసీనుండయి భవ్యతేజమున దీవ్యత్రేజుఁడౌ రామునిఁ

శ్రీసాక్షాత్పరమాత్ము ధన్యమతియై శ్రేష్ఠస్థితిఁ గాంచి తే
జోఽసామాన్యములైన వాక్యముల నాహ్లాదంబుమై సంస్తుతి
శ్రీ సంధిల్లఁగ నిట్లనుఁ ముదముమై; జీవంబు ధన్యంబుగఁ.

- ఉ. శూర శిరోమణీ! సుగుణశోభిత! నీ విట రాజ్య పట్టముం
జేరి యలంకరించి, ప్రభచే వెలుఁగొందగ నిన్ను జూచి, యెం
తో రమణీయమై పరమ తోషదమై హృదయంబు నిండె; నే
భూరి కృతార్థతం గనితి! భూరమ సార్థకమయ్యె! నియ్యెడఁ.

ఉ. పావనమయ్యే! నా కులము; పావనమయ్యే! మదీయ రాజ్యము; పావనమయ్యే! భూరి ఖల భారము బాసి ధరిత్రి యెల్ల; పాఖ్యావహమయ్యే దేవతల కందఱికి; కడు ధన్యురాలు గాదే! విల సదృశజనని, తేకువ నిన్గనె పట్ట భద్రుని.

ఉ. ఇట్లు విశేష వాక్యముల నెంతయు తృప్తివహించి ధన్యుడై నట్లుగ, నాకసంబున మహామతియై వెలుగొందు రాజు, మిర్రిట్లగు వాని తేజమును, మించిన స్వర్ణదయంబుం గాంచి, చప్పట్లను జేనినాదములఁ బల్లరు మ్రొక్కిరి సభ్యు లెల్లరు.

గీ. తొలుత దశరథుఁ రామచంద్రుండు మ్రొక్కె! వరుసతోడుత కాసల్య, వరసుమిత్ర, పిదప కైకేయి, ఊరిలో పిన్న పెద్ద, లెల్ల మ్రొక్కిరి; సంతస ముల్లసిల్ల.

గీ. భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్న వరసుమంత్రి, శేఖరులును విమానన్తుఁ చేతులెత్తి మ్రొక్కి రసనేల? దశరథు మ్రొలమ్రొక్క, నట్టివార లా సభ లేరు! అద్రి తనయ!

శా. ఆ రాజందఱ వేరువేరుగ విశేషాశీస్సులంజేసి, అందే రాజల్లడి దేవతానికర మెంతే సంతసిల్లె, నమస్కారంబుల్ రచియించి, తేమముల వేడ్కొప్పచ్చ కావించి, యాశ్రీరామావనినాథు పూజగొని చేరె దేవతా భూమికి.

చ. అపుడు సమస్త దేవతలు అబ్బురమొప్పగ రాము మన్ననల్ విపులముగాఁగఁ గైకొని, ప్రవీణుని రాముని వీడి రెంతయో కృప దళకొత్త దీవనలొగి పొనరింపుచు, వారివారి విష్టపములజేర; సంతట యశస్కురుడౌ రఘురామచంద్రుడు.

శ్రీరాముఁ డందఱ బహుకరించుట

౮. బ్రాహ్మణోత్తములకు బంగారమును గోవులను ససంఖ్య లిచ్చె ననుపమముగ! సకల వృక్షములును సఫలంబు లప్పుడు, సస్యవృద్ధి ధరణిఁ జక్క నొప్పె!

సీ. అర్కప్రభారత్నహారంబు సుగ్రీవు, నకు భక్తవత్సలుం డొకటి యిచ్చె! శ్రేష్ఠావతంసంబు శ్రీరాముఁ డపుడు వి, భీషణునకు నిచ్చె ప్రియము మీఱ! శస్త్రమా బాహుభూషణ మిచ్చె రఘుపతి, అంగదునకు ప్రేమ తొంగలింప! కోటిచంద్రప్రభ కొమరొప్పు రత్నహారం బిచ్చె సీతకు రామమూర్తి!

గీ. ఆమె అద్రివ్యూహ రత్నహార మేపుడ, అంజనీసూనున కొసంగ నదృశ్యముగ! అద్రిగాంచి సభాస్థారు లందఱు అపుడు, హర్షపులకిత గాత్రులై యతనిఁ గాంచి.

హనుమంతునకు రత్నహారమును సీత బహూకరించుట

ఉ. అంజని పుత్ర ! ధన్యుడవు ! అద్దిర ! నీ దగు జన్మసార్థకం
బంజని గర్భమయ్యెను కృతార్థము ! సీత స్వయంబుగాఁగ శ్రీ
రంజల ప్రేమతోడుతను రాముఁ డొసంగిన హారమిచ్చె ! మె
చ్చంజను నీదు సేవల ! ప్రశంసకుఁ బాత్రుఁడవయ్య ! పావనీ !

మ. అని జే ! జే ! నినదంబు లొప్పగ కవుల్, అయ్యంజనీ పుత్రుని
గని స్తోత్రించిరి ! వాయుపుత్రుఁడును వేడ్క సీతచే నీయబ
డ్డ నవీనోజ్జ్వల హారమున్ కరమునిండా బూని దూరంబుగాఁ
జని కూర్చుండి యొక్కొక్క రత్నమును నంజం జూచె నాశ్చర్యుడై.

క. ఒక్కొక్క రత్నము నోటం, జిక్కగఁగొను, చప్పరించి చేదను నటులం
బక్కున పగులం గొరుకును, పుక్కిటఁగొని యుమియుటయు నపుడ సేయంగన్.

మ. సభికుల్ గాంచి యిదేమి ? వీనికి మనశ్చాంచల్యమే కల్గెనో ?
సభయం దయ్యెనో ? దృష్టదోషము ! లనత్నస్థాన మొప్పన్, రవి
ప్రభ రాజిల్లెడి రత్నహార మొసంగన్ ప్రఖ్యాతిగా సీత ! యి
ట్లు భయంబేది, యితండు భిన్నముగ పాడుం జేయునా ! కొంకకన్.

వ. అని యెల్లవార లనుచుండ.

చ. అది గని సీత క్రుద్ధయయి, యాతని దగ్గరజేరఁ బిల్చి, యే
మిది పవనాత్మజా ! నను మహిన్ బ్రతికించిన బంటవౌట, స
మ్మద మొదవన్, మదీశ్వరుఁడు ముచ్చటగా పరితోషమియ, నీ
కది కద ! ఇచ్చితిన్ ; యిటుల నాగముచేసితివేల ? చెప్పుమా.

మ. ఇది నీ కంఠమునం దనారతము తండ్రి ! యుండు నంచున్ మహా
ముద మొప్పారఁగ నేను నీ కొసఁగ, సంపూర్ణంబుగా దానినిన్
దుది గావించితి, వొక్కటే క్షణమునన్ ; దుష్టాత్ముడం చందునా ?
ఎద నున్నాదముగా తలంతున ? కడున్ హేయంబు నీ చైదమా.

శా. ఏలా ? ఇట్లానరించినావు ! తలపన్ హ్రీశాలి వీ వన్న, నా
కేలా ? తల్లిరొ ! రామనామ రసతా హీనంబు హారంబు ! నా
కేలా ? రత్నపు పేరిరాళ్లు ! జగమం దే నెన్నఁడున్ రామ నా
మాలాప వ్రవిహీన వస్తుతతి, నెయ్యంబొప్పఁ దాల్పంగదా !

మ. అని ధీరుండయి బల్కు మారుతిని, సత్యంజైన యప్పల్కులన్
విని, ఏరా ! హనుమంత ! నీ తనువు పృథ్వీ వాయుతేజాగ్ని తీ

ర్థ నిజాకాశ మయంబెగాక, అది శ్రీరామ ప్రభా పూర్ణమే ?
యని దానికా ధరియించినావె? పడవేయక రాదె? దౌడవ్వులకా.

చ. అని వచియింప, మారుతి, మహాజననీ! అది యల్ల కానిచో
క్షణ మయినకా ధరింపను; నిజమ్మన! నెమ్ములు ప్రేవులుకా ప్రతి
క్షణమును రామనామజప సంస్కరణాత్తములా? యటన్న; నా
జనని! కనం దలంపు పెలుచకా గలదే? యిదె కాంచుమం చొగిన్.

క. ఆ మారుతాత్మజుం డవు, డేమియు సందేహపడక హృదయము కరముల్
బ్రామి పగులంగఁ జీరిన, రాముఁడు లక్ష్మణుఁడు సీత రహిఁదోచిరటన్.

శా. ఎమ్ముల్ ప్రేవులు రోమ రోమములు నెందే! విన్నచో? రామ నా
మమ్మే మ్రోసె; పవిత్రనామమె లిఖింపం బడ్డ దెందే గనక
ఇమ్మై యొప్పె మనంబునిండి, విలసత్తేమాభమా విగ్రహ
లమ్మారుత్సుతు మేను రామ మయమై, యత్యద్భుతో పేతమై.

శా. శ్రీరాముంపు డాత్మభక్తుని లసచ్ఛ్రిభక్తి మాహాత్యముకా
ఆ రామామణి సీత కేర్పడ, ననన్య శ్రీతిసంధిలఁగా
శ్రీరంజల్లఁగఁదెల్పి, యా హనుమ శారీరాకృతికా ఎప్పట
త్తై రాజల్లఁగ స్వీయహస్తమున రాయన్, సంభృతోల్లాసియె.

క. వినయ విధేయత లొప్పఁగ, వినమిత గాత్రుఁడును బద్ధ విమలాంజలుఁడై
తన స్వామిముందు నిలచిన, ఘనముదమున రాముఁడనియె కనికర మొదవకా.

శా. నాభక్తుం డెద నన్నుఁగా కితరముకా నాతన్ని! దాఁగోరునే!
ఓ భద్రాంగి! తదీయిచిత్త మెపుడుకా యోజించు నాసేవలకా
ఆ భక్తున్ సకలంబు నే నగదు; నన్నా భక్తుఁడే చెందు, మి
థ్యా భావంబుల వారికే దిహపరం బజ్జాతపత్రేక్షణా!

చ. అని హనుమంతుఁ జూచి తనయా! ఇక వేడుము! నే ప్రసన్నతం
గనితిని! నీదుభక్తికి; జగంబున దుర్లభమేది? నీకు; నీ
మనమునఁగల్గు కోర్కె సులభంబని కష్టమటంచుఁ జూడ కి
త్తును! నిజభక్తుఁడొందు పరితోషము కన్నను ఎక్కుడున్నదే!

ఆ. అని యనుగ్రహించె! నంమలకై మారు, తాత్మజుండు సంతసాంతరంగుఁ
డగుచు రామమూర్తి మొగదల మ్రొక్కి ఇట్లనియె! వినయవినమితాంగుడగుచు.

సీ. కదలి ఖడ్జురరాదిఁ ఫలరసంబులకంటె, ఆరయ నీనామ మధిక రుచిర!
నవరస పరమాన్న నవసీతములకంటె, ఆరయ నీనామ మధిక రుచిర!

వనస జంబూ ద్రాక్ష ఫల రసంబులకంటె, ఆరయ నీనామ మధిక రుచిర!

పుత్ర మిత్ర కళత్ర భోగ భాగ్యముకంటె, ఆరయ నీనామ మధిక రుచిర!

గీ. రామ శ్రీరామ జయరామ రామరామ!, అనుచు నీనామ జపమునే ననవరతము
భక్తి తోడుతఁ గావింప భుక్తి వలదు, ముక్తి వలదయ్య! శ్రీరామమూర్తి! నాకు.

సీ. జగతిపై నీనామ సంస్మరణంబెకా, భుక్తి ముక్తు లొసంగి ప్రోచుమమ్ము
జగతిపై నీనామ సంస్మరణంబెకా, ఇహ పరంబు లొసంగి యేలుమమ్ము
జగతిపై నీనామ సంస్మరణంబెకా, సంసార భంధముల్ సడలజేయు
జగతిపై నీనామ సంస్మరణంబెకా, ఆపత్తులెల్ల సంహరణజేయు!

గీ. అట్టి నీనామ భజనంబె అహరహంబు, అనవరతమును వాంఛింతునయ్య రామ!
రామ శ్రీరామ జయరామ రామరామ, రామ రఘురామ జానకీరామ రామ!

శా. నీ నామంబు స్మరించుటం గనదు తృప్తికా స్వాంత మోరామ! వి
జ్ఞానానందమయ స్వరూప! వరదా! జన్మాదులుం గల్గ, నీ
ధ్యానంబందు కొఱంత కల్గు, షరముం గాంక్షింప తద్భంగ భీ
తే నన్నేచ, సదా నినుకా స్మరణ మిట్లే సేయఁగా నీయవే!

సీ. నీనామ జపమతి నివసించు భూమిపై, ఆచంద్రతారార్క మనవరతము!
నీనామ జపమతి నివసించు భూమిపై, నీనామ మీభువి నిలుచువటకు!
నీనామ జపమతి నివసించు భూమిపై, నీ చరిత్రలుపల్కు నిలయములను!
నీనామ జపమతి నివసించు భూమిపై, నీ కథల్ వినుచునికా నిష్ఠదలచి!

గీ. ఎచట నీ కథల్ వినుబడు నచటి కేను, అన్ని చోటుల కేగఁగా నాజ్ఞయిమ్ము
అరయ నట్టి మనోవేగ మమర నిమ్ము, అట్టిదైన జీవన్ముక్తి నభిలషింతు.

క. అని వరములఁ బ్రార్థించిన, విని అంజనిసూతి! ముక్తి వెలసెన్ నీకున్
నిను కలచ నేరవే బంధనములు దంధనము లిక సుధామయ హృదయా!

సీ. నీ యిచ్చవచ్చిన ట్లీ యిలాతలమున, వసియించుమా! నీవు పవనతనయ!
ప్రళయ కాలంబున ప్రవిమలముగ నీకు, సాయుజ్యముక్తి నిశ్చయము హనుమ!
నికా స్మరించెడి వారి నిర్మల హృదయంబు, నాకు నివాసమా నో కుమార!
నిను గొల్చువారికి నిర్మల శ్రీరామ, భక్తి ప్రపత్తులు వఱలుగాత!

గీ. నీకు నాకు నభేదమై నెగడుఁగాత! నన్ను జేరంగ భక్తులు క్రన్ననంగ
నిన్ను దగ్గఱబాట చేకొన్నరీతిఁ, గొల్చి తరియింతుగాత! నిక్కువము గాఁగ!!!

ఆ. అని వరంబులిచ్చి నంతట జనకాత్మజాత యిట్టులనియె సరసమతిని
అన్న! నీ యెడఁగ ప్రసన్నురాలను నేను, వరములిత్తుఁ బ్రీతి వఱలె నాకు.

శా. నా యాజ్ఞా హనుమంత నిన్ను జనముల్ నానా ప్రకారంబుల
శ్రేయంబుల్ లభియింపఁగొల్తు రిక సుశ్రీ విగ్రహాష్టి సదా
ధ్యేయ తేత్రములందు, తీర్థములలో, దేవాలయ ఊణిని,
ఆయా పట్టణమందు, పల్లెల, ననన్య ప్రీతి సంధిల్లగఁ.

క. తోటల కోటల పేటల, చోటుల దీర్ఘాటపులను, శుభదాశ్వద్ధో
తోటలు తటాక తీరో, ద్వాటికలక నిన్ను నిల్ప వరలు ! పవనజా !

ఉ. ఎవ్వరు నిన్ను శ్రద్ధఁగొని యిప్పుడు నేను వచించు తావులక
మవ్వపు భక్తినిల్పి, పరమంబగు బుద్ధిని పూజసేతురో
అవ్వరభక్తులక శుభములందును, భూత పిశాచ బాధలుక
దవ్వగు; విఘ్నము ల్దొలగు; తప్పక గల్గును ముక్తి చేరువై !

శా. నీ నామస్మరణంబుచేత నరులక ప్రేతంబులుక భూతముల్
నానా రుగ్మతలెల్ల దూరమగుతక, నారీమణుల్ కొల్చుచో
సూను ల్గఁగ భాగ్య భోగమొదవుక, సొంపొప్ప నీ నేవచే
జ్ఞానంబుక మఱి రామభక్తి యొదవుక సమ్యగ్విధిక మారుతీ !

ఆ. అనుచు వరములిచ్చె ! నటుపిమ్మట నయోధ్య, వచ్చియున్నయట్టి వానరులకు
తక్కువారలకును తత రత్నములను ఆ, భరణములను ప్రీతి వఱలఁజేసి.

ఉ. వస్త్రులు లిచ్చి కొందఱిని, వాహనపాళి నొసంగి కొందఱిక
శాస్త్రవిధిక సమర్చనము సల్పి, రఘూద్వహఁ డట్లు భవ్యమో
దాస్త్ర పరంపరల్ నిగుడ, తత్పరతక గడుఁ గారవించె, భా
స్వ ప్రీతివిధావులన్ సుఖుల సల్పెను, దాసుల బంధు మిత్రులక.

క. సంపాతినీ, మకరధ్వజ, నింపుగ గుహు, నిఖిల రాజ నివహంబును మ
న్నింపక వారలు మోదపు, ముంపులఁ దగఁదేలియాడి ముమ్మర మతులై.

వ. ఉండునెడ.

ఉ. ఆందఱితోడ రాముఁడు మహా ముదమొప్పగ భోజనంబు నే
యం దగు పంక్తిసేయ, పరమాదరులై జనులుండ, శ్రీమరు
న్నందనుఁ డా రఘూద్వహు ఘనంబుగఁజేరి, తదీయ పాత్రలో
నం దనరారు పాయసము నవ్వరుచిం దినిసాఁగె నిచ్చమై.

క. అదికని కపులందఱు తమ, యదనుల విడి వచ్చివచ్చి యప్పాయసముక
చెడఱంగఁ గొట్టి కొండాక, గదిసి తినఁగజొచ్చి రమిత కాంక్షఁ దలిర్పక.

శా. రామోచ్చిష్టము దక్క ! దక్క ! ననుచున్ రమ్యాత్ములై వార లెం
తో మోదంబున, నెంత మంచివని వేతోచెక మరున్నందనా !

ప్రాముఖ్యం బిడె ! యంచ నంజనిసుతున్ మన్నించి, సుగ్రీవుడు
శ్రీమంతుండు విభీషణుండును కపిశ్రేష్ఠుల్ లసత్తోష్ణులై.

క. ఈ తీరగు కోలాహల, మాతతముగఁ జరుగుచుండ నది గని పెలుచున్
సీతారాముల తోడుత, శ్రీతిం గనుచుండి రంత ప్రేమముఁ గడరన్.

క. నానా వినోదములతో, నానావిధములగు హాస్య నాదంబులతో
పూనిక నక్కపివీరులు, మానితముగ రామునకును మక్కువ వొడమన్.

చ. అతనికి సంతసం బొదవ, నయ్యెడ కొన్ని దినంబులుండి, ని
రిత బహు దానవుండును, విరించిముఖస్తవనీయుఁడున్, దివ
స్సృతి సముఁడైన రాఘవుని సన్నిధి రోజు లొగిన్ తుణముల్లై
కుతుకమునన్ జెలంగిరి; అంకుతిత దోర్విభవాభి రాములై.

శా. అంతన్ చేతనమైన పుష్పకము దీవ్య ద్వేగమే జానకీ
కాంతున్ సన్నిధిప్రాలి మ్రొక్కియను; శ్రీకాంతా ! కుబేరుండు నీ
చెంతనే నన్ను సపర్యలన్ సలుపఁ బంచెన్ రామ ! నిక్కంబునన్
జితింపంగ త్వదీయ స్వత్వము ననన్ శ్రీరామచంద్రుం డనున్.

ఆ. నా యధీనవెట్లు ? నీ యధిపతి కుబేరుండు గద ! యటన్న, దండితేడ !
రావణుండు గెలిచి రక్తి నన్నుంగొనె, వాని గెల్చితీవు పూని రామ !

క. కావున నా కధిపతి విక, నీవేకద ! యిట్లుతెల్పి నిరఱుతి పంపెన్
సేవితు నిన్ను రాఘవ ! భావంబున భక్తినిల్పి పరమదయాళూ !

క. నీవు మరల వైకుంఠం, బావాసముగాగ నరుగు సంతకు నిన్నున్
సేవితు భక్తి మెయి నో, దేవా ! నన్నుం గటాక్ష దృష్టిం గనుమా !

వ. అని యిట్లు ప్రార్థించి.

చ. నిలచినఁ జూచి రాఘవుండు నిర్భర సమ్మదమంది, యైనచో
కొలుచుచు నాడు డెందమునకున్ ముదమి ; మ్మిపుడేగి నాడు బం
ధుల కపులన్ విభీషణుని తోడ్కొనిపోయి, సకారవంబుగా
చెలువుగ వారితాపులకు జేర్చి, రయంబున వచ్చియుండుమా !

క. అనిసంతన పుష్పక మి, మ్మున వారలఁజేర్చి వచ్చి, ముఖ్యద్వార
మ్మున గాచియుండె, సంతట, జనవరుఁ డేలన్ ధరన్ ప్రశస్తము గాఁగన్.

సీ. లంకాపురం బకళం కంబుగా నేలె, నవ్విభీషణుండు ధర్మాభిరతిని !

పాతాళమేలె శుంభ ద్వైభవంబున, మకరధ్వజుండు ధర్మ ప్రవృత్తి !

కిష్కింధలోన సుగ్రీవుండు తన రాజ్యమేలె కపీశ్వరులెల్ల మెచ్చ !

శృంగభేర పుర మ్మథంగురముగ నేలె, గుహుండు సత్కార్యధూర్వహుండు నగు

- గీ. తనదు యశావరాజ్యమునను సంపాతిని, గరుడుఁడుంచె ధర్మ కమ్రలీల!
వాయుజుఁడు హిమాద్రి వర తపోనిష్ఠా గ, రిష్టుఁడగుచు నేగ శిష్టమతిని.
- ఆ. అపు డపుడు విభీషణాదులు శ్రీరామ, దర్శనాభిలాషఁ దవలీ వచ్చి
ఉండి కొన్నినా శ్లఘాభ్యులో సంతృప్తి, నొందుచుండు రెంతో పొందుమీఱి.
- క. రాకల పోకలచే ను, శ్రీకర సౌఖ్యములఁ దేలి చెల్వొందిరి అ
ప్రాకృత సున్నేహంబున, మేకొని సుగ్రీవుఁ డాది మేల్గుపు లెల్లఁ.
- సీ, అందఱి యందు మహా ప్రీతిగా రామ, చంద్రుఁ డేలేఁ స్వరాజ్యంబు ప్రీతి!
వలదన్న వినక శుంభత్పలాకృతి భర, తుని యశావరాజ్యమందునను నిల్పె!
లక్ష్మణమూర్తి విలక్షణక్రిన్ది, కంటికి రెప్పయై కాచు రాము!
శత్రుఘ్నుఁ డెట్లుల సామిమి రాముని, గొల్చునో? అట్లులఁ గొల్చు భరతు!
- గీ. తలచినంతన మేన పుల్కలు జనించు, భూమిపై అంతకుఁ మున్ను పుట్టలేదు!
ఆపయిని యింతవఱకు లే రట్టి ఘనులు, రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నవరులు!!
- ఉ. పూర్వము గాధిసూనుని యపూర్వపు యజ్ఞము పూర్తి సేయగా
పార్వతి! వచ్చి తా ప్రతినవట్టిన భవ్యరణంపు యజ్ఞముఁ
ఉర్వర పూర్తిచేసి నిపు డుజ్జ్వలమూర్తి! రఘూద్వహం; డొరుల్
నిర్వహణం బొనర్పఁగను నేర్తురె? దీని నవిఘ్న పూర్తిగఁ.
- క. ఆరణ్యజ్ఞము నేనిట, శారీ! వర్ణింతుఁ గనుము కమ్రఫణితినిన్
శ్రీరామచంద్ర లీలలు, ధారుణి బహుధా విచిత్ర తరములు కావే?

శ్రీరాముఁ డొనరించిన రణయజ్ఞ వర్ణనము

- పీ. ద్వి. ఆ యుద్ధరంగమే యజ్ఞకుండంబు! వేదవిధియె పరువెత్తకయుంట!
రణకర్మమే యగు బ్రహ్మ సద్దంబు! వివిధాస్త్రసాదముల్ వేదనాదములు!
స్రక్కునవమార్జన సూపె సానపని! ఇలబడు బాణములే పరిస్తరణ!
మురుతర ధైర్యమే పరిసమూహనము! యజ్ఞేశ్వరుండు కాలాగ్ని! భవాని!
బాణస్రవంబుల బఱపి యెక్కుడుగ, మాంసాహుతియెచూ సమర్పణ! మతివ!
రక్తధారయె వసోద్ధార! లతాంగి! అగు ప్రణవ రవము హాహరవమ్ము!
అమలాస్త్ర కాంతులే యాగాగ్ని రుచులు! ఘర్మప్రవాహమే ఘన ధూమ్ర మంబ!
పృషదాజ్య సేచనంబే వీరవరుల, చేతి యస్త్రము లూడి ఖీతిని వెలుగుట!
జ్ఞానజీవబలి విశాలాక్షి! యచట, దీపబలి ప్రదాతృ ప్రయోజనము!
పరుగిడువారలే బలిదీపహరులు! బలిభక్షణపు దోషపరతచే వారి
కరయ ముక్తి హుళక్కి యయ్యె శర్వాణి! తలల పూర్ణాహుతి దనరెనో సాధ్య!

తత సవ్యగమనమే తగు ప్రదక్షిణము! నిజపద దానమే నిఖల దక్షిణలు!
 బ్రహ్మభిషేకమే బహు దేవవృష్టి! శ్రేయాప్తియే జయస్థితిని చేకొంటు!
 యెలమి గోత్రానందమే యామృడాని! స్థావర జంగమ సంతృప్తి అటయ!
 విప్ర సంతృప్తి తస్మి! భూతత్వప్తి! ఇట్లు శ్రీరాముఁ డహీన విక్రముఁడు
 పవర యజ్ఞంబు సుబాహునితోడ, కౌశిక యాగరక్షణ మిషఁజేసె
 నవి రెండు సమముగా నప్పుడ నడచె! ముని యజ్ఞ మప్పుడే ముగియించి వైచె!
 రాముఁడాపడు సుమ్ము! రణయజ్ఞమింతి! మరల నా కాలాగ్ని మఱి తృప్తి నొంద
 పుడమినే పాత్రగా పొలుపున దలచి, తద్విరాధు ఘనరక్తమున ప్రోక్షించి
 చిత్రాహుతులు ముక్కు చెవులు శూర్పనఖ, విచ్చి; త్రిశిరుడును నిల ఖరదూష,
 ణులును మారీచుండు నల కబంధుడును, గల పంచస్రాణాహుతుల ముందయిచ్చె!
 శిఖబంధమోక్షణ జేయగా వలసి, సంస్కృతి బంధంబు శబరికి బాపె!
 నేత్రజలస్పర్శ హేతువు గాఁగ, వాలిరక్తం బిచ్చె వనజాయతాక్షి!
 లంకాదహనమే యార్య! హవిః ప్రపాక, మా కుంభకర్ణుడే యర్హోదనమ్ము!
 ఎలమి పక్వాన్నమే యింద్రజి త్రగజ! రాక్షసుల్ కూరలు రమణీయమైన
 శాల్యాన్నమే యయ్యె! సారణుం డబల! వర ప్రహస్తుని మేనువడియమ్ము గాగ
 అల్ల నికుంభుని అప్పడంబుగను, కుంభాసురుని యుప్పు కొమరొప్పజేసి
 కాల నేమిని జేయ ఘనపాయసముగ, అతికాయ రాక్షసుం డయె పంచదార!
 ఐరావణుండె నెయ్యం బైనపాలు, మైరావణుడు నెయ్యి! మఱి రణయజ్ఞ
 పరిసమాప్తిని నిడ బరగు దధ్యోద,నమే రావణుండు రాముఁ డమర రాక్షసుల
 నందఱఁ జంపి యయ్యసురుల సర్వ, భోజ్యవస్తులఁజేసి పుడమి పాత్రమున
 నింపి, కాలాగ్నికి నెఱి నివేదించె, గోభృముకల వీడుకొల్పుట యయ్యె!
 యుచ్చిష్ట బలిత్యాగమో విమలాంగి, అప్పు డక్కాలాగ్ని యపుడొండె తృప్తి!
 అంత రఘుపతి రణాధ్వరం బపుడు, విడచి యయోధ్య ప్రవేశించి రాజ్య
 పట్టాభిషేకంబు పఱగ నందుటయె, అవభృథ స్నానమో యమలాయతాక్షి!

గీ. ఇవిధమ్మున శ్రీరాముఁ డెల్లలోక,ములకు నిష్కామయోగమ్ము వలనఁ గలుగు
 మంగళంబుల నెరుంగఁగ మహిత రీతి, యజ్ఞము న్విడె ఫలముతో నొననంగ!

వ. తదనంతరంబ సాధ్వీ!

సీ. ఔర! సాక్షాత్పరమాత్మయు నిర్వికార,రుండు నిర్మలుండు నయి నిత్యము గడు
 పరమ స్వానందానుభవము నందుండెడు, శ్రీరామచంద్రుండు సరి చెలంగ
 కర్తృత్వ రహితుండై కడు నొప్పియును సర్వకార్య సమాధ్యక్ష గరిమనొంది
 లోకాళికెల్ల శుశ్లోకుండై యుపదేశ,మమర గృహస్థాశ్రమమున నుండి

- గీ. ఎంతో ధర్మంబుగా చరియించుచుండె, ఎల్లలోకంబు లందుల నీడులేని
వైభవమున రాజులుచుండె వసుధలోన, రామరాజ్యంబు సాటి దుర్ధర మనంగ.
- క. రాముఁడు రాజ్యంబేలం, గా ముండలు పెండ్లియాడికాని యురగ బా
ధామయ బాధలఁ గుండెడు, కామనుజులు కాని లేరు, గర్వాంధులున్.
- క. ఔరస పుత్రుల నెట్లో, ఆ రీతిక బ్రజలఁబెంచె నతి ప్రేమమునకా
శ్రీరఘుపతి సీతయు పరి, వారంబులుఁ గొల్వ శుభ విభవముల తోడకా.
- శా. శ్రీ సాకేతము రాజధానిగ, ధరిత్రీజాతతో కూడి తే
జో సంపన్నములైన యా దినములకా శుద్ధాత్ముఁడౌ రాముఁ డెం
తో సంతోషము మీఱ నేలె, ననుజుల్ తోడై చరింపంగ సే
వా సంతుష్టిని మాతృదేవతలు భవ్యాశీస్సులం దేల్పఁగన్.
- గీ. దేవి! నీకిట్లు నాచేత దేవదేవుఁడైన రాముని యుద్ధ దివ్యకథ చెప్పఁ
బడియె! నిదివిను వారల భవవికార, బంధనములు వో విజయసంప్రాప్తిగల్గు.

గ ద్య ము

ఇది శ్రీ బాలభారతీ వరప్రసాదలబ్ధ కవితా ధారేయ
పండిత చిలుకూరి శ్రీరామశాస్త్రి నామధేయ
ప్రణీత శ్రీమదాంధ్రానంద
రామాయణాంతర్గత
సారకాండస్థ
యుద్ధకాండము

ఆనంద రామాయణము

ఉత్తర కాండము

ప్రథమ సర్గము

శ్రీరాముని దర్శింపం, గోరి ఋషీశ్వరులతోడఁగూడి యగస్త్యుం
డౌ రాముఁ గాంచి గురు స, త్కారంబుల నంది కడు సుఖాసీనుండై.

మ.మునులుం దానును కౌతుకంబులను రాముం డేర్పడం, జెప్పఁ గో
రిన వినించి, రఘూద్వహుం గుఱించి యో శ్రీరామ! శూరాగ్రణీ!
కనుడే? సేమము! శత్రువర్గములువో! కైసేయుడే? భాగ్య శో
భనముల్, మేఘు నినాద నిర్జిత మహాభాగ్యంబు నీకేర్పడన్.

గీ. అని ప్రశంస నొనర్ప మహాత్మా! మీర, లేల? రావణాదుల పేరు లీలవిడచి
మేఘునాడు ప్రశంసించి మించినార, లనిన రామునికి యగస్త్యముని వచించె.

గీ. మేఘునాడుని జన్మ మమోఘమయ్య! వాని సకల వృత్తాంతము నేను మీకు
మివల సంక్షేపముగ చెప్పెద వినుమయ్య! రామ! రాక్షస భీమ! శ్రీరామ! రామ!

అగస్త్యుఁడు శ్రీరామునకు ఇంద్రజిత్తు పరాక్రమమిష రాక్షసుల పూర్ణచరిత్రఁ దెలుపుట

క. మును కృతయుగమున విధి నం, దనుఁడు పులస్త్యుండు ధర్మ తత్పరమతియై
తృణబిందు పుత్రి వలనం, గనియె విశ్రవస్సుఁడనెడి ఘనముని చంద్రున్.

గీ. వేదనిధి! యనఁదగిన యా విశ్రవస్సు, శ్రీ భరద్వాజ పుత్రికా శ్రేష్ఠమందు
వైశ్రవణుఁ గనె నాతండు బ్రహ్మవలన, పుష్పకంబు ధనేశతంబొందె గడక.

క. ఆ వైశ్రవణుఁడు జనకుని, సేవింపం బుష్పకమున జేరి యనియె; తం
డ్రీ! వరము లిచ్చె కానీ, తావరముం జూపఁడయ్యె ధాత యటన్నన్.

క. విని విశ్రవస్సు నాయన!, ఘన లంకాపురము విశ్వకర్మ కృతము ది
వ్య నగర మున్నది సాగర, మున సాలంకార మగుచు పుత్రా! దానిన్.

ఉ. వెన్నుని బారికిన్ వెఱచి, వీర పరాక్రములయ్యు తండ్రి! అం
దున్నటువంటి దానవు లధోగతులైరి! రసాతలానికిన్

నిన్నటనుండఁ బల్కుదు, ననిదిత సౌఖ్యము లొందఁగల్గునం
దున్న, నటా చేనుగ్రహము తొంగిలియింప వచించె బ్రీతుడై.

గీ. శంకలేక వైశ్రవణుఁడు లంకఁజేరె, తండ్రి యిష్టము మీద మోదమున నుండె
నంత నొక్కప్పుడు సుమాలియను దనుజుఁడు, పుష్పకముపైకుబేరు నింపుగ గనుఁగొని.

వ. తన నెయ్యపుఁ గూతుఁ గనుఁగొని యిట్లనియె.

ఉ. కైకసి! నీవు విశ్రవసుఁ గల్వగఁ బొమ్ము! కుబేర తుల్యులౌ
రాకొమరు ల్జనింతు, రిది రాక్షసవంశ హితంబు పొమ్మనన్;
కైకసి విశ్రవసుఁ గని కాలను నేలనుఁ గీటుచున్ అస
హ్యకృతి సంధ్యవేళ యెదుఱై నిలిచెన్ గడులజ్జఁ బాయుచున్.

గీ. అతఁడు నీ వెవ్వతె? నటంచు నడుగ నాపె, మీరె తెలిసి కొందురుగాత! మీదుశక్తి
ననిన నాతఁడు సంతయుఁ గని తపఃప్రభావమున మానినికి నిట్లు పత్కెనంత.

గీ. నీ యభీష్టంబు నెఱిగితి! నీవు పుత్ర, కాంక్షమెయి వచ్చినా వసత్కాలమందు
కూర రాక్షసు లిర్వురు కొడుకు లగుదు, రనిన కైకసి యనె నిట్లతని గనుఁగొని.

క. మహదాశ్రయంబునకు దా, నహహా! ఫలితం బిదెట్లు లయ్యెడి? ననినన్
బహుబుద్ధిశాలి కడపటి, ముహూర్తమున బుట్టునీకు మూడవ సుతుడై.

వ. అని యనుగ్రహించె.

సీ. కైకసి యంతట కాలక్రమంబున, పుత్రు లిర్వురఁ గాంచె భూరిబలుల
రావణ కుంభకర్ణ కునామధేయుల, నంతట వరుసగా నవలఁగాంచె
క్రొంచి శూర్పనఖ నుర్వరను కుంభీనస, యను మువ్వ రాడువారిని నటుపయి
రహి విభీషణుని నారవ వానిగాఁగనె, నీతఁడు తక్కు తత్సూతులెల్ల

గీ. హింసకులు కూరులును మహా హీంద్రసములు, ఘోరములటన్న వెఱువనివార లిందు
ఆడ మొగ భేదములు వారియందు లేవు, విమల విజ్ఞానఖని! యవ్వభీషణుండు!

క. కైకసి లింగము దెమ్మన, గా కైలాసమ్ము వచ్చెగద! రావణుఁడా
రాకాసివాఁడు గడుసరి, గాకేమి? గడింది తెగువ! కడు సాహసుఁడా!

వ. శంకరుండు పార్వతి కిట్లు తెల్ప నిట్లని వింటి రామా!

ఉ. వాఁడు ననుం బ్రసన్నుని కృపాపరుసేయ, స్వకీయమా శిరం
బూడగ దీసి, మేలి కెడబుచ్చి, పదంబుల బూన్చి ప్రేవులన్
జోడొనరించి తీగలుగఁ జొన్చి, కరాంగుళులెల్ల మెట్లుగా
పాడెను షడ్జమ స్వర మపారముగా తనమేని వీణతోన్,

క. ఆ గంధర్వ విచిత్ర మ, హాగానము చెవుల వడిన యతఁడెందులకీ
ఆగమనంబు నొనర్చెనో ? ఈ గానము నేలచేసేనేమి ? యటంచున్.

ఆ. వాని నెఱుంగ నందివాహనుఁ బుటికొల్పి, ఆత్మలింగ మీయ డభవుడనుచు
చెప్పింప విసక చేసి నిట్లే పది, సారు లంత నేను సంతసించి.

గీ. అపుడు వానికి నేనిచ్చి తతివ! శిరము, లొక్కపది; తక్కు కథ నీకు చెక్కు చెదర
కుండ జ్ఞాపక మున్నదే కోమలాంగి ! ఇంత సాహసి యా యసురేంద్రుఁ డనగ !

ఆ. ఇట్టులుండ నొకట నిట్టలపెగ్గె పుష్పకమునన్ కుబేర వర్యుఁగాంచి
చెలుపుమీఱ కైకనీ దేవి సుతులను, గాంచి యిట్టులనియె కటము లదుర !

ఆ. సవతియన్నఁ జూచి చావంగరాదె ? సి, గ్గేల లేదు ? మీకు ! నేలబ్రదికె ?
పౌరుషంబులేదె ! పరికింప మీరలీ, బ్రదుకు బ్రదుకు టేమి ? ఫల మటన్న !

సీ. తల్లి మాటలకు నుత్తమమైన గోకర్ణ, సుక్షేత్రముండేరి సురుచిరముగ
పదివేల యేండ్లు తప్పక చేసి ముగియించె, ఘోర తపంబును కుంభకర్ణుఁ
డతుల ధరాత్ముడన్ భ్రాతృ నంసు విభీషణుం డైదువేలయేం; డ్లెండలోన
కాలిదా బొట్టనవ్రేల్చిపై తప మాచ, రించె రావణుడు నభ్యంచితముగ

గీ. దివ్య వర్ష సహస్రముల్ తెంపులేక, తపమెకాక ఒక్కొక తలఁ దరిగి వ్రేల్చి
యిట్లు తొమ్మిది తలలయి యెలమి పదవ, తలనుగూడ వ్రేల్చుగను ప్రత్యక్షమగుచు.

క. ధర్మాత్ముడైన బ్రహ్మ వి, నిర్మల మానసముతోడ నిలచిన, తోషం
బర్మిలి తలమున్కలుఁగా, పేర్మిన్ రావణుడు మ్రొక్కి వినుతించి యనున్.

గీ. పద్మసంభవ ! వాగీశ ! భద్రమూర్తి ! నిగమరాసి ! జగత్సృష్ట ! నిర్మలాత్మ !
పాహి పాహి దయానిధి ! పరమపురష ! బ్రోవవే ! నన్నటన్న, నింపుగ నజంఘ.

వ. నీ ఇష్టమైన వరంబుల వేడుమన.

గీ. యక్షరాక్షస నాగ దేవాదులేని, హరిహరాదులే చివరకు గరుఁడుఁ డాది
పక్షిగణములే బోర నవధ్యతను న, నుగ్రహింపవే దేవ ! ధన్యుండనగుదు !

క. సరవాసర సంఘంబుల, వెఱపించుక లేదు నాకు వేదనిధీ ! నీ
యరుదగు కృప కల్గిని ని, ర్భరుడ నజేయుండ దుర్ధర ప్రతిభుండన్.

క. అని యడిగిన యాక్రమమును, విని యట్టులె యగునటంచు విధి పల్కిన నా
తని తమ్ముడైన విభీషణుడు చిరంజీవితయును సాత్విక మడిగెన్.

ఆ. అదియు వల్లె యంచు నజుడన్న నా కుంభ, కర్ణుఁ డింద్రపదవి కాంక్ష సేసి
భారతీప్రభావ పరతను నిద్ర ప, దవిని వేడుకొన్న దాని నిచ్చె !

క. అరునెలలు నిద్రించును, ఆరునెలల కొక్కతూరి యన్నము దిను న
ట్లీ రీతి వరములిచ్చి య, పార రయమునన్ స్వధామ పరతం జనియెన్.

ఉ. రక్కసు లుక్కుమీఱి తనరారి మహత్తర విక్రమాధ్యులై
మిక్కిలి సంచరింప, తమ మేను రసాతలమందు డాచి యే
దిక్కునులేక నేడ్చు నతి దీనులునైన సుమాలి యాదిగా
రక్కసి దుష్టమూర్ఖు నికరంబులు వెల్వడి నిర్భయాత్మతన్.

క. తన మంత్రులు తెల్పు కుబేరుని లంకాపురమునుండి రూపడచి పలా
యన మొనరింపించి ముద, మ్మున నేలంబూనె లంక ముమ్మరపు రతిన్.

చ. అతిశయించిన వైశ్రవణు డస్సను తండ్రి ననుజ్ఞ వేడి, య
దృఢతమతియై, మహీశ్వరుని పూజల సల్పి, శివానుకూల యో
గ్యతఁగని, విశ్వకర్మ పరికల్పితమా నలకాపురంబునన్
కుతుకము మీఱునుండె, ననకుంత దిగ్గీశ పదంబు నేలుచున్.

సీ. అటుపయి నా రావణాసుగుఁ డిచ్చె శూర్పనఖ విద్యుజ్జ్వల్యుడను నతనికి
దండకారణ్యంబు దానికి రాజ్యార్థ, వస్తు సమ్రాట సత్పణితి నొనఁగె
బహుకాలమునకు తత్పతి గత పివిగా, తన పినతల్లికి తనయులైన
ఖరదూషణులను త్రిశిరుని సాహాయంబు, గా నిచ్చె చెల్లెలి పైని కూర్చి

గీ. ఇచ్చె నెంతేని వైభవ మచ్చుపడఁగ, తనమ గొప్పతనంబు పోవునని తనదు
చెల్లియలను పరాక్రమ శీలురకును, తనకు సరివారి కిచ్చె సంతసము వొదల.

గీ. మధువనము కట్నముగ నిచ్చి మధుదనుజుని, కిచ్చె కుంభీనసను ముదమెలమిఁగొంచు
క్రొంచెయను చెల్లి నిచ్చెను ఖడ్గజహ్వనకును సరిలంక నిచ్చి కట్నముగ నెలమి.

గీ. ఎన్న వైరోచనునికి దాహిత్రయా ప్ర, సిద్ధురాలి వృత్రజ్వలఁ చేసె పెండ్లి
కుంభ కర్ణాసురునకు నెక్కుడగు శ్రద్ధ, కీర్తియు సత్తివ్వు దిక్కుల కెలననిండ !

ఆ. సరమ పెండ్లి చేసె శైలూపసుతను గం, ధర్వయువతి చిన్నతమ్ముడౌ వి
భీషణునకు సత్వభూషణునకు బంధు, పోషణునకు దుష్టదూషణునకు.

ఉ. ఆదట కొంతకాలమున కయ్యెడ రావణు సత్నియైన మం
దోదరి గర్భవాసమున నుజ్జ్వల ఘోర పయోధరోన్మహా
నాదములొప్పు బుట్టెను ఘనంబగు తేజమువాఁడు విక్రమ
శ్రీధనరార ! యోకులు నశేషముగాఁ దను మేఘనాదుఁడన్.

శా. నిద్రా ముద్రితుండై గుహంతరమునన్ నిశ్చీకుండై యొప్పె ని
ర్దిద్ర ప్రగ్రియ కుంభకర్ణుఁడు కడున్ నిర్ఘామ ధామంబుగన్

కుద్రుడైపడి, రావణాసురుడు నెచ్చో జూచినకా వాడెయై
యుద్రేకంబున బట్టి కొట్టి ఋషులకా యోషాపహృద్యేషియై.

గీ. దేవతలయు గంధర్వుల తీటఁబాపె, కిన్నరులను నాగులను జంకించి చంపె
వారివారి పత్నులఁ గడు మేఱమీఱి, అపహరించె లోకములు హా! హా! యనంగ!

గీ. అద్ది విని కుబేరుం డిది బుద్ధిగాదు, మనకనుచు దూతలం బంప విని కుపిత మ
తని యలక జేరి యాతని తీటఁబాపి, పుష్పకమ్మును హరియించి పోవుచుండె.

గీ. అట్టి సమయంబునందె నయ్యసురు కండ్ల, కగుపడియె రంభ, అది తన యన్నయాకు
బేరు సుతుఁడు నలకూబరుఁ డారయంగ, పిల్వఁగా వచ్చుచుండె నా పెనుఁగడంగి.

ఆ. కడు బలాత్కరించి విడువక పెక్కు నా,ళ్లనుభవించి పుచ్చె! నది కుబేరు
పుత్రుఁజేరి తన చరిత్రఁ జెప్పిన నాతఁడగ్గి యగుచు నిట్లు లానతిచ్చె.

క. ఇది మొదలు రావణుం డే,మదిరాక్షిని గాని బలిమి మార్కొనునేనికా
పదిపదులు పదులుగా తల,చిదికి చచ్చుగాత! యని వచించెకా బెలుచకా.

గీ. చారులు వచింప నసురుఁ డీ సంగతి విని, అదిమొదలు కామమోహితయైన తప్ప
ఎట్టి కాంతను తాకఁడాఁ చెట్టతప్పె, భవనముల పదునాల్గింటి యువతులకును.

గీ. శమనుని జయించె! మఱియు యుద్ధమున వరుణుఁ, గీటడంచె నిండునిపయికి జనెనపుక
యింద్రుఁడాతని బంధించి యేవడంచె, అది యెఱిగి మేఘనాదుఁ డహంకరించి.

సీ. అమరావతికి నేగి యలఘు యుద్ధమొనర్చి, దేవేంద్రు డాకి తత్తేజ ముడిపి
బలముగా బంధించి చలమున తన తండ్రి, రావణు చెఱఁబాపి తీవి మెఱయ
ఇంద్రుని తోడుత నేతెంచె తన నిజ, నగరంబునకు పౌరులు గరువింప
కోరిన వరము లవ్వారి బ్రహ్మ యొసంగి, యింద్రుని విడిపించె నింద్రజిత్తుఁ

గీ. డనెడి పేరు జగంబున గనె ప్రసిద్ధి, రామ! రావణుకన్న పరాక్రమమున
మేటియా మేఘనాదుఁ డమ్మేటి మగలఁ, గెల్చితివను ప్రశంసంబు పొల్చుఁగాదె?

క. అని పల్కిన నాంగీరస, మునిగాంచి రఘుప్రవరుఁడు మునిచంద్రమ! యిం
కను రావణు దుశ్శర్యలు, వినవలతుం జెప్పు డనిన విని ముని యనియెకా.

రావణుని దుశ్శర్యలు

క. విజయుఁడగు రావణుం డిట్లు జయంబుం బొంది సర్వలోకంబుల నె
ల్ల జయించి దిక్పతులఁగూ,డ జయించుచుఁ గెల్వగా మృడానీపతినికా.

శా. కైలాసంబునకేగిఁ తదృఙ్మజయుగాగ్రంబందునకా దాని, ని
ర్వేలా భీలత నిల్పియూ,చె, నట సంభీతాత్మయై గారి త

తూర్ణి భవ్య కపాల మాలింగని హెచ్చుం భీతి సంధిల్లగా
నాలింగించిన, శంకరుం డలిగి ఉద్యద్వేగమే లీలమై.

మ. ఇది రక్షోవిభు కార్యమం చెటిగి యడ్డే వామ పాదంబున
గదియింపక, గిరివీడి పారఁ దలపంగా రాక హస్తంబులం
దదుమంగాఁబడి చూర్ణితంబులగుడుక ఆ రావణుం డప్పు బి
ట్టదరెక చేతుల తీటబాయ చెడి హా! హా! కారముల్నేయుచుకా.

క. అక్కడ నందీశ్వరుఁడు త, భుక్కున రావణునిజూచి లోలో నగుచుకా
ఇక్కపిచేష్టల ఫల మిదె!, ఇక్కపులే నీకు నాశ హేతువు లగుతన్.

మ. అనుచున్ శాపముసంగె, నంతట శివుం డత్యంత భోళా విభుం
డును నల్పంబగు తుష్టివాడగుట నిండుం జాలినిం బొంది వా
నిని వీడ్కోల్పె, నతండు నంతకును బుద్ధిన్ దెచ్చుకో కట్లె పో
యెను, తా హైహయ పట్టణంబునకు సిగ్గేమాత్రముం బొందకన్.

గీ. అచట కార్తవీర్యార్జునుఁ డా సమయము, నందు సర్పదా నదిని పూర్ణేందు ముఖులు
తాను జలభేలనంబు లెంతే నొనర్ప, నేగినట్టుల విని రాక్షసేశ్వరుండు.

ఆ. వెతుకబోయి వారి వెఱ వెఱుంగక వేళ, యగుట దేవపూజ నపుడు సేయ
ప్రియము మీఱఁ జేరె, రేవా నదీతీర, భూమిఁ గూరుచుండి పోలుపుమీఱ!

న. కార్తవీర్యార్జునుండు వేడుక మెయి వాని నేడ్వింపఁ దలంచి.

గీ. నిజభుజ సహస్రములచేత నీరములను, కట్టగా, నీర మెదురెక్కి కడఁగి పూజ
సేయు రావణుఁ దేలించె! చెనటి! వాడు, పూజమాని యర్జునుపైకి పోయి పెలుచ.

క. యుద్ధంబును పొనరించిన, క్రుద్ధత హైహయుఁడు వాని గొంతుక బిగియన్
న్నుద్ధతిని గట్ట చావుకు, సిద్ధంబై రావణుండు చెడె నబలుండై.

గీ. మ్రాకుటేనుగు నాడించు మాడ్కివాని, కట్టి తనకొడుకున కిచ్చెఁ గరితలెల్ల
చూచి యాశ్చర్యపడ వాని సోయగమున, కిట్లనేక కాలంబుండె కట్లఁబడుచు.

క. ఈ లీల కొంతకాలము. చాలగ నగచోట్లుపడి భృశంబు చెడి తుదిక
మేలొంది విడువఁబడియెన్, పులస్త్యుండు వచ్చి వాని పో విడిపించెన్.

ఉ. అంతకు నూరకుండక మహాకపిరాజగు వాలి పట్టణ
ప్రాంతముఁజేరి తద్దను నపార రణంబున నోటపుచ్చఁగా
చింతయొనర్ప, నాతఁ డొగి సేయఁగ తానము సప్తసాగర
ప్రాంతములందు నుండెనను పల్కుల తా విని నిశ్చయాత్ముడై.

క. ఇదె మంచినమయమగు బెట్టిదమగు భక్తిన్ కపీశుఁ డేడ్డెర సంధ్యా
స్పద చిత్తుఁడౌ నెడన్ దవి, లేద వెన్నగఁజేరి వాని లీలన్ జెనకన్.

క. అని రావణుఁడు వెడలి ధ్యాన నిమగ్నుండైన వాలి నదుమ వెనుక ప్ర
క్కను జేరి చంకలను సయ్యన చేతులవెట్టి పట్ట నత్యంతంబున్.

శా. అట్టే బిట్టుగఁబట్టి, వాలి ఘన బాహళక్తి సామర్థ్యముల్
ఇట్టానంచు నెఱుంగనైతినని యందే చిక్కె, నవ్వాలి దా
నెట్టెట్లు సముద్రముల్ తిరిగె నేయే వేళలం దట్టులే
విట్టుం జేట్టలమాని రావణుఁడు నిర్భిన్నాంగుడై యుండగన్.

గీ. నాలుగు సముద్రముల ముంచి వాలి రావణాసురుని దెచ్చె కిష్కింధ కా సమయము
నందు నంగదుఁ డెదురురా; నతని యెత్తి, ముద్దుఁగొనబోవ రావణు డుద్ద విడిని.

గీ. ఊడిపడె రాక్షసుఁడు చంకనుండి భువికి, వాలి చూపించె, తన పరివారమునకు
పదితలల పుర్వటంచు రావణుని; సుతుని, తొట్టెపై తలక్రిందుగాఁ గట్ట నపుడు.

క. చిరకాల మిట్టు లంగదు, వర మూత్రంబునకు తడిసి వందురుచుండన్
కరము కనికరమునన్ కపివరుఁ డాతని కేగ నాజ్ఞ వాఱక యిచ్చెన్.

గీ. అది మొదలు వాలితో సఖ్యమనుచు తిరుగు, రావణుం డంతఁ బోక దుర్వార
పుష్పకం బెక్కి పాతాళభూమిఁ జొచ్చి, సంచరించె యధేచ్ఛమై సంభ్రమమున.

ఉ. చూచి యనేక వీరులను చొప్పుడ వారలతోడఁ బోరి, ర
వ్యూచితమా ప్రకాశమున నున్న బలీంద్రు పురంబు నింపుమైఁ
జూచి, తదీయ తేజమున సుంతయుఁ బోవని పుష్పకంబునుం
డాచి యొకండ్ల కల్పిడ దడావిడ రాజగృహంబుఁ జేరుచున్.

గీ. వామనుం డగు నిను బలి ద్వారమందిరమున గని భవ్యకోటి సూర్యప్రకాశు
భర్తృవీతాంబరుని చతుర్బాహు శంఖ, చక్ర శోభితు లక్ష్మీ ప్రశస్తవత్సు.

గీ. ద్వారపాలన దక్షుని తావచించు! నిచట యే రాజు గలఁడు నా కెఱుంగఁదగునె!
అన్న, నీతని కేమి యీయంగవలయు, ప్రతివచన మంచు మూకీస్వభావ గరిమ.

క. నీ పూరకున్న చెవిటిగ, రావణుఁ డూహించి మందిరమ్ము ప్రవేశం
బై, వనితాసహితు మహా, శ్రీ విభవుం జ్యోతరతు పొడిం బలిఁ కాంచెన్.

గీ. చూచి కడు వినోదించు తచ్చీచరిత్రు, సంపదం జూచి మివుల విస్మయము నందు
చున్నంతలో బలి యక్ష మున్న చోటుఁ, బాసి పడి కొంతదూరమై పఱగియున్న.

ఆ. ముదల నిలచియున్న మదమత్తు రావణుఁ, గాంచి తెమ్మనంగఁ గడఁగి వాఁడు
దాని చెంత కరిఁగి దానిని చక్కఁగా, కదలనెత్తె! కాని కదలదయ్యె!

వ. ఆశ్చర్యాంతరంగ తరంగిత మానసుండై.

చ. ఇరువదిచేతులం గదిసి యెట్టులొ యెత్తి, తదీయ మక్షముం
గరిమను వ్రేళ్లపై పడ సగాననె వీడెను భారమైన ! నె
త్తును వరదై కడుంగడు పృథు ప్రతిఘాతము గాఁగ, రోదనం
బిరుపుగఁ జేసె రావణుడు హెచ్చు కంఠనినాద మేర్పడఁ.

గీ. నవ్వి బలిచక్రవర్తి యందవ్వ లివల, సంచరించు దాసికలఁ దెప్పించె పాచి
కను, వెడలగాట్టుఁ డీ మగతనములేని, పదితలల వేప, మీతని పటగ నిపుడ !

క. అని యాజ్ఞాపించిన నా,తని దూతల చేతఁ జిక్కి తడయక యెన్నో
దినములు ఉచ్చిష్టముల, దినుచుఁ అట నుండె రోషధీ యెటఁ జనెనో?

క. అప్పు డితని యుద్యోగము, చెప్పిన నవ్వెదవో ! రామ ! చెడి యాతఁడు నే
ర్పొప్పగ గుఱుపు లద్దెల, నెప్పటి కప్పటికి యెత్తుటలుగా నుండెఁ.

క. ఇటులుండి యొకట నీ చెంగటికి వచ్చి యేడ్చి చెప్పఁగా సత్కృప నీ
పటు పాదాంగుష్ఠంబున, నటనుండియె యెగుఱఁదన్నితయ్య మహాత్మా !

గీ. అందులకె వాడు పరితోషమంది చాల, కాలమునకు లంకకుఁజేరి గర్వముడిగి
ఇది తనకు చచ్చి పుట్టిన ముద మొసంగె,నని మనియె ! కొంత తడవు లంకను ముకుంద !

ఉ. ఇట్టి మహాబలుం డతడ ! ఇంచుకయైనను సిగ్గులేకయే
జెట్టి విధాన పుష్పకము చెచ్చెర నెక్కి జగత్రయంబు చే
పట్టగ నిత్యముం దిరుగు, బాహుబలంబున మిన్నయైన వా
గ్గట్టఁగఁ గొట్టఁగఁ గడు వగం గనుచుఁ; గరువించు మూర్ఖుండై.

తా. నీ పూర్వుం డనరణ్యుఁ డొక్కపరి తా నిష్ఠాత్ముడై యజ్ఞ దీ
క్షాపూర్ణుడయి యుండఁగాఁ జేని. మహా సంగ్రామమం దాతనికొ
రోపోద్రిక్తుని జేయఁగా నతఁడు నీకుం గల్గు నా వంశజుం
డై పుట్టెందు రఘూద్వహుఁవలన చా వత్సంతముఁ రావణా.

క. నా వ్రతము పాడుచేసితి, తీవ్రతర విచారమయ్యె ! తేకువమైనే
నీ వ్రత పెూమంబుననే, తీవ్రతపడి చత్తు ననుచు ధీరత్వమునఁ.

మ. అని శాపంబు నొసంగి ప్రాణముల బాయఁ; దుర్మదుండైన రా
వణుఁ డంతంత సనత్కుమారుఁ గని దేవా ! దేవతానీకమం
దున శ్రేష్ఠుం డెవరన్న ! విష్ణుఁ డనుచుఁ తోరంబుగా వానిచే
తను చావొందిన రాక్షసుల్ గనుదురే ? దైవార వైకుంఠముఁ.

క. నాకుం దెల్పుమటన్న, శ్రీకరుఁ డా విష్ణుమూర్తి చేఁ జచ్చిన న
స్త్రీకముగ పరమ పదవి శుభాకరముగఁ గలుఁగు దుర్లభం బది యనినన్.

క. నే నాతనిచేఁ జావం,గా నిచ్చం బూనినాడఁ గావున నటు నే
దే నొక్క యుపాయంబున్, మాసింద్ర! వచింపుమన్న మగిడి యతఁ డనున్.

క. శ్రీతాయుగమున హరి సా, కేతంబున బుట్టు! వానికిఁ ద్వేషము నీ
వాతముగ సాధింపుము! ప్రీతి ధన్యుడవవును వేగం బనినన్.

క. అది వినియె రావణుఁడు న, మృదమున జానకి హరించి ముదితను వనమం
ద దనర నిల్పెన్ తల్లిగ, సదయా! నీచేతఁ జచ్చె సత్పదమందెన్.

వ. ఇది యటులుండ నా రావణాసురుఁడు.

నీ. ఒకనాడు నారదు నొయ్యన గన్గొని, పూజించి యిట్లను పుణ్యమూర్తి!
సెలవివ్వు! నాతోడ చెలఁగి యుద్ధము సేయఁ, గల మహాబలుఁ లెందుఁగలరొ? వేడ్క
కడు బలిష్ఠులతోడఁగాని యుద్ధము సేయ! నీకు ముల్లోకము లాకరములు
నీ వెఱింగిన యట్లు లా వెఱింగినవారు, మూఁడు లోకంబుల మొనసిలేరు

గీ. తెల్పుమన్న, నారదుఁ డెదనిల్పి చూచి, రావణా! వీరమతి వీవు కావలెనని
నన్ను నింతగా ప్రశ్నించుచున్న వాడ, వగుటఁ దెల్పెద! వినుము! రహస్య మొటి.

గీ. విష్ణుపూజా పరాయణుల్ వేనవేలు, కలరుకాని వారలలోన ఘనులు విష్ణు
మూర్తిచే చచ్చినట్టి సంపూర్ణ ధనులు, కల సితద్వీపమున కీవు చెలఁగి పొమ్ము!

ఉ. వారు మహా పరాక్రములు! వారిని దేవతలేని, రాక్ష సో
దారులెకాని, గెల్చెడి ప్రతాపము నందగలేరు; వారు వి
స్తార సమృద్ధికాయలు, లసత్పరిపూర్ణ సుఖప్రమోదు, ల
ద్వీరులఁ దాకఁబొమ్ము! కసితీఱఁగ యుద్ధముచేయ రావణా!

క. అని చెప్పిపోవగా నది, విని రావణుఁ డంత నైన్యవృతుఁ డగుచున్ చ
య్యన పుష్పకమున యుద్ధం, బొనరింపఁగ నేగె తన్మహిమార్చ స్థలికిన్.

నీ. గర్వించి పోవుటెకాని యక్కాంతికి, పుష్పకం బొక్కింత పోవకున్న!
నా విమానము వీడి రావణాసురుఁ డవ్వు, డొంటరిగా ద్వీప మొయ్యఁజేరి
పోవుచు నుండగా, పూదోటలో పూల, గోయ నేగెడు నొక్క కుండరదన
వీని సూక్ష్మకృతి వింత దశాస్యముల్, కని వినోదంబును గొని కరమున

ఆ. ఓరి చెప్పుమింక నొయ్యన నిన్నెవ్వఁడంపె నిచ్చటికి భయంబుఁడక్కి
ఎచట నుండి వచ్చి తీవెవ్వఁడ వటంచు, పలుకరించె వింత తొలుకరింప.

శా. ఇంకన్ గొందఱు కాంత లచ్చటికి నెంతేని విసోదాప్తి, న
లృంకల్ బాఱఁగ వాని రావణుని చెంపల్ వైచుచున్, సుంతయున్
జంకుం గొంతునులేక, పాదముల హస్తంబందునం బట్టి వాఁ
డింకా ఉక్కిరిబిక్కిరా నటుల నెన్నే రీతులం ద్రిప్పచున్.

క. బంతుల నాడు విధంబున, వంతుల వేసికొని వారు వాని పదములన్
వంతగఁ బట్టి విసరుచున్, సంతసముగ నాడి రొక్క జామునకు పయిన్.

ఆ. అప్పు డొకతే వినరి సంతట చేజారి, నేల బడియెఁ బిట్టుతూలి మఱల
ఎటులొ వచ్చి పడియె నెట పరలంక న, మేఘ్య దుష్టమైన మేఱయందు.

ఆ. అంత రావణుం డహా ! విష్ణువునకు కో, పంబు వచ్చు తెఱఁగు పన్నవలయు
చేరువాడ నెటులొ ? సిత మహాద్వీపంబు, విష్ణు నిహతి నను స్రవృత్తి దనరి.

క. వనమున నీతను హరియి, చెను, లక్ష్మీ ! యటంచు నామె చేవ యెఱుంగున్
గనె ముక్తి నీకతమ్మున, మనె నింకన్ రామచంద్రమా ! యని పలుకన్.

ఉ. నావును రామచంద్రుఁడు విసమ్రత మ్రొక్కి, యగస్త్య ! వాలి సు
గ్రీవుల జన్మముండెలియ కేవలమెను కుతూహలుండ న
య్యా ! వరణీయ జన్మల మహాత్మ చరిత్రము శ్రీ రవీంద్ర సం
భావు లటంచు వింటిని; తపః పరిశోభిత ! విందుఁ డెల్పవే.

వానర వీర చరిత్రము

క. అని ప్రశ్న చేయగా న, మ్ముని యిట్లనితెల్పు సర్వమున్ ! విను ! రామా !
మును సత్యలోకమున సభ, ననువుగ మునులెల్లఁ గొల్వ నజఁ డున్నంతన్.

శా. ఉన్నట్లుండి సుఖోప విష్ణుఁడగు న య్యోగీంద్ర సంసేవ్యుని
గన్నుల్ భవ్య ముదాశ్రుపూరములు గాఁగన్ వాని చేబూని భూ
మి న్నాతండు వడంగఁ జల్లె నపు డావిర్భావముంబొందె, ను
ద్యన్నేత్రుం డొక వానరుం డతని నొయ్యం గాంచి యవ్వేధయున్.

శా. వానిం జూచి నిరంతరం బిచటనే వాసంబుఁ గావింపుమా !
నీ నామంబు నెరుంగుమా ! విరజుడంటిన్ ఋషుఁడా ! యన్నచో
తా నేర్పొప్ప నటన్ వసించె బహుశోద్య ద్వత్సరంబుల్ ఫల
శ్రీ సీరాశన తత్పరత్వమున జేరెన్ మందరాద్రింద్రమున్.

గీ. అందు ఫల మూలములకయి యటు పరిశ్ర, మించుచు మణిశిల నిర్మింపఁ బడి సు
ధోపమానోదకమున నిస్తులమునగు స, రస్సుఁ గని సంతసమున కరంబుఁ దనరి.

క. దానన్ నీరము గ్రోలఁగఁ, బూనెన్ సోపానపంక్తి పొల్పెనగగ ను
ద్దానముఁ గావించి కనెన్, ఆ నీరంబులను తన మహత్తర ఛాయన్.

గీ. చూచి తన ఛాయనే మఱి చూచి యది మఱొక్క వానర మను భ్రమ నొయ్య నీర
మందుఱికి కపిఁగానక నందు నుండి, వెడలి తా నొక కాంతయై వెఱఁగు నొంది.

క. ఉన్నంత నా పెనుంగని, క్రన్నన నిందుండు మోహకలితాంగుండై
యన్నలినాఁగిం డాయక, మున్నే వీర్యస్థలనము మొనసె కడంకఁ.

శా. ఆ వీర్యంబు తదీయ వాలమున భవ్యంబై పడఁ బుట్టె నెం
తో వీరుం డగు వాలి ! యింద్ర సమసద్యో విక్రమస్ఫూర్తిచే;
ఆ వామాఁగినిఁగాంచి యారవియు నొయ్యక తత్సతిక మెచ్చి, త
ద్గ్రీవం బందున రేతసంచ్యుతిని సుగ్రీవుండు బుట్టెఁ హఠీ !

క. ఆ సుందరి అయ్యుచువుర, భాసురమా ప్రేమ నెత్తి పరిపరి విధులక
భాసిల్ల పెంచె, నొక్కట, వాసిగ మగవానరముగ మాటె మహాత్మా !

శా. ఆ వృత్తాంత మెఱింగి బ్రహ్మ అతిప్రేమావృత్తి కిష్కింధకుఁ
జేవక వానిని రాజుఁ జేసెను, కపిశ్రేష్ఠుండు కొన్నాళ్లపైఁ
చావక వాలియె యేలె, నా పయికథక సర్వజ్ఞ ! నేఁ జెప్పనే
లా ? విన్నావుకదా ! రవిప్రభవు వల్లక రామచంద్రసభా !

చ. అనిన నగస్తుఁ గాంచి యనఘా ! రవిపుత్రుని యన్న వెల్లగొ
ట్టిన యపు డాతనిక గదిసి జెప్పర మా బహు వీర్యవంతుఁ డ
య్యనిల సుతుండుఁ గల్గ నపురా ? అతఁ డట్టి విషాదవృత్తిమై
మనఁ బని యేమి కల్గె ? గరిమక వచియింపు, మునీంద్ర ! యన్నచోక.

శా. మానీంద్రుండను రామభద్ర ! వినుమా ! మాద్యత్స్యభావుండు వి
జ్ఞానస్థానము ! నీదు భక్తుఁడగు శశ్వత్కీశరత్న స్రభా
శ్రీ వైర్మల్య కథా స్రసంగ మది భాసిల్లుక మహాచిత్తమై
జ్ఞానద్యోతకమై మహాసుజన శశ్వత్ స్తోత్ర పాత్రంబునై !

ఉ. అంజనిపర్వతంబున మహాకపి కేసరి నామకుండు యో
జం జరియించుచుండు నతి సంస్తుతిపాత్రుఁ డతండు, వానికిక
అంజనియుక బిడాలముఖి యంచు సతీద్వయ మున్న, దందు న
య్యంజని కైకయీ చ్యుత మహత్తర పాయస పిండముక దినెక.

ఆ. గ్రద్ద తెచ్చినట్టి ఘన సుఖా తుల్యమా, పాయసంబుఁ దిన్న పడఁతి యామె
సవతియైన పిల్లి చాయ మోము వెలంది, గలసి యొకట నచట మెలఁగుచున్న.

క. సతియగు కేసరియు తపోరతి నుండిన విరహమున కరంబు జెలఁగుచుక
కుతుక మున వనవిహారణ, స్థితి విచ్ఛలవిడిగఁ దిరుగు చెయిదమునందుక.

ఉ. గాలికి వారి వస్త్రములు గ్రక్కున పైకెగురంగ గాంచి య
గ్గాలియు నై ఋతుండును స్రకల్పిత కామ వికారులై వడిం
దూలి తదీయ కాంతల కుతూహలముల్ పరిపూర్ణమందగా
కేలి విలాసముల్ సలిపి క్రీడల సల్పగ గర్భధారులై.

గీ. అంజనీగర్భమున మారుతాత్మజుండు, అతిన మార్శాలముఖికి మహా పిశాచి
జననమందిరి, మారుతి చైత్రశుక్ల, పూర్ణిమన మఘార్థంబున బుట్టెనంధ్రు.

ఉ. ఆ పవమాన నందనుఁ డహంకృతి మీఱఁగ బాల్యచేష్టలం
జూపుచు నొక్కనా డెగిరి సూర్యుని పండుని బట్ట నెంచుచున్
తేపకు తేపకుఁ దివికి తేజము మీఱఁగ గంతు గంతునన్
బాపురె! వేయి యామడల వంతున నేగుచు డాసె నారవిన్.

గీ. నాడమావాస్య! యాను, పెన్ద్రహణమగుట, రాహువు గ్రసించుటకుఁ జేరె రవిసమీప
మందునున్న కపీంద్రుని మహితమా ప, రాక్రమముఁ జూచి భీరుడై రమణమీఱ.

ఉ. ఇంద్రుని వద్దికేగుచు, మహేంద్రుడ! నిన్నిపుడే గ్రసెంతు! దే
వేంద్రుడవై యిదేమిటికి? యిట్టుల నీనియమంబు నీవె ని
స్తంద్రత దప్పియిత్తెఱఁగు సల్పితి? విఘ్నము; ఇట్టు లున్నె? యీ
తంద్రత యింతమట్టుకు యథార్థము చూడఁగ లేదు వాసవా!

ఆ. రాహు కేతువులకు రవి బింబమును గ్రసించుట విధించి వెండి చోద్యమయ్యె!
చేట తవుడువెట్టి చెలగి కుక్కుల వేట, చూడదలఁచినావె? సొంపుగదర!

ఆ. ఇన్నినాళ్లనుండి యే నెన్నె డెఱుఁగను, గ్రహణ విఘ్న మిపుడు కల్గె నెట్లు?
రాహు కేతువుల తిరస్కార మొనరింపఁగల బలమ్ము కోఁతిఁగంటి నేడు.

చ. అని యదలింపగా విని రయంబున నింద్రుండు వెల్ల యేన్గుపై
వెనుకొని వేల్పులెల్ల జన వేగమ సూర్యునిఁజేరి; సూర్యుని
దినఁగ దలంచు కోఁతిఁగని తెప్పన వజ్రమహాయుధంబునన్
హనువు దెగంగ గొట్టె! నపు డా కపి నేల పయింబడెన్ వడిన్.

గీ. వజ్రఘాతంబువలన రవ్యంతయేని, కపి హనువు భిన్నమవదు! కొంచెపు బలమగు
దెబ్బతగిలినదై మూర్ఛఁ దెచ్చెఁగాక! ఒండొకం డిట్టులాగునే ఉర్విపైని.

గీ. అందులకె హనుమంతుఁ డన్నాహ్వయంబు, అంజనేయున కొదవె! అయ్యతఁడు భూమి
పయిఁబడుటఁగాంచి వాయువు పట్టరాని, కోపమంది స్తంభించుకఁ గూరుచుండె.

గీ. అంజనేయుని లాలించి యతనికిని ము,దంబు మీఱఁగ తా సమాధాన పఱచి
చలన రహితుడై కోపమ్ము కలననుండె!, వాయుదేవుండు లోక విపత్కరముగ.

క. హనుమంతుని వలె లోకపు, జనులెల్లరు నేలఁగూలి చయ్యన నిశ్చే

ప్రనుఁగుండ మూఁడు లోకములును పీనుగుపెంట లయ్యె లుప్త విభవమై.

సీ. కళ కాంతిలేదు స్వర్గము నందుగూడ హా! హా! కారములు పుట్టె నపుడు బ్రహ్మ
దేవుఁ డింద్రునిపిల్చి ధిక్కార మొనరించి, వాయు సన్నిధికినై వచ్చి యతని
వందించి, మిత్రమా! వాయుదేవా! యప, రాధమే చేసె నింద్ర బ్రువుడు
క్షమియింపు మతని, నీక్షణమున నీపుత్రు, వరముల నసముగాఁ బరఁగసేతు

గీ. ననుచు ప్రార్థింప మునుపటి య ట్లనిలుఁడు, చలనుడయ్యె లోకంబులు సంతసించె!
బ్రతికె జీవజాలంబెల్ల ప్రస్తుతించె, బ్రహ్మదేవుండు నతని శుభంబుమీఱ.

వ. మఱియు నవ్వాయు సూనుంగని యసమానప్రీతిం గమలజంఘ.

ఉ. నీ వమరుండ వయ్యెదవు! నీ నిజ దేహము వజ్రతుల్యమా!

నీవు చెలంగి విష్ణునకు నిర్మల భక్తుఁడ వౌదువన్న! సం

సేవ యొనర్తు వాతనికి, చెప్పఁగనేల? నినుం భజింతు నీ

దేవత లండఱ్ఱ బలెచె; ధీవర! వాయుకుమార చంద్రమా!

క. అని యిట్లమోఘు వరముల, దనిపి వాయుసుతుని వాని తండ్రిని, దాను
జనె సత్యలోకమునకుఁ, జనె నష్టమ రాహువు రవిచోయకు మ్రింగఁ.

గీ. అనిన శ్రీరామచంద్రుఁ డిట్లనియె! మాని, చంద్రుఁ గనుఁగొని ఓ మునిస్వామి రాహు
వునకు కేతువునకు నింద్రుఁ డొనర నెట్టు, లిచ్చె రవి శశిఁ వినఁగ నా కిచ్చ గలదు!

క. ఆసంగతి సవిస్తరము, గా సంయమి! దెలుపు మనిన, కడఁగి వికాసో
ద్భాసురుఁడగు నా విద్య, ద్భాసురుఁ డిటులఁ వచించు పౌలుపెసలారఁ.

ఆ. దేవ దానవులు మధిప పాలసముద్ర, మును సుధావతరణము గలిగెకద!

దాని రాక్షసులకుఁ దప్పింపగా హరి, మోహిసీ స్వరూపమును ధరించె.

శా. ఆ సౌందర్య విమోహితాత్ములయి దైత్యానీక మమోహినిన్

వేసమ్ముం గని తన్మయత్వమువ వెవ్వేరాచు, దేవాళి కెం

తో సంతోషము మీఱ, వారలకె తోడ్తో బోయనంచుక సుఖ

కాసంతైన చలింపకక నిలుచు నక్కాంతా లలామంబునుక.

మ. ఇదిగో! వచ్చితి! వచ్చితంచు దనుజానీకంబుకై చూచి, హె

చ్చు దయా ధర్మముఁగల్గు నట్లు నటియించుక గాని, దేవాళికే.

అది సంపూర్ణముచేయుచున్నదని, యొయ్యక రాహుకేతుగ్రహ

లదితీ సూనులలోన జేరి యమృతం బవ్వారునుక ద్రావినక.

మ. అమరత్వంబు లభించె! వారలకు, వారైనారుగా ద్వాగ్రహా

పము లవ్వారలు దేవతా నివహముం భక్షింపరా, చంద్రున

ర్యము, దేవేంద్రుడు చూపె వారలకు నాహారంబుగా, వాగు దు
ర్దమ కాంతిన్ నసియింపరంచు మజలన్ దర్శింతురం చూహతోన్.

క. ధార్మికులగు నీలోకులు, కర్మలకున్ కారకులగు ఘన రవి శశుల్
పేర్నిని పీడా ముక్తుల, ధర్మములన్ దానములను దవిలి యొనర్పన్.

శా. దానన్ వారలుముక్తులై మొదటి కన్నన్ సంప్రకాశాత్ములై
శ్రీనిర్వాజ శుభప్రదాభిరతి నుర్విన్ వెల్లుచున్నారహూ
శ్రీనారాయణ! మారుతీ మహిమమున్ చెప్పంగ నాచేత నా
నే? నానేర్పు కొలందిగాక! అతడంటే యింపు సొంపారుచున్.

గీ. ఒలపరాక్రమ వంతుడై పరగి యతడు, మునులు ఋషులను బాధింప మొదలువెట్టె
నపుడు వారలు కోపముం గృవచెలంగ, నీపరాక్రమ మెఱుంగకనీవు మనుమ!

చ. ఇతరులు నీపరాక్రమ మహీన మటంచు వచింపఁగాని నీ
వితతబలంబు నీకు కనుపింపక పోయెడుగాత! మంచు వా
రతనికి శాపమిచ్చి, రటులాతట వారల బాధమానె; న
ట్టి తరిని సూర్యపుత్రుకడ డెప్పరమాతన శౌర్యమంతయున్.

గీ. మఱచియుండెను, కపులు దుస్తరసముద్ర, లంఘనము కాదటంచు తలంచి యపుడు
స్రాణముల వాయఁ బండిన వారిఁగాంచి, జాంబవంతుండదను గని సంతసమున.

గీ. పొగడె హనుమంతుఁ డాతఁడు పోయి తృటిని, నూరుయోజనముల వార్ధివీణదాటి
నీతఁ గనివచ్చి నీ కూర్మిఁజెందె రామ! అందుచే నాతఁ డెరుంగఁ డీ యంశములను.

క. రామా! నీ వడుగుటచే, స్త్రాముఖ్యములైన దనుజవర్గము యొక్కన్
శ్రీమర్కట కథనంబులు, నీమెయి వచియించినాడ! నిద్ధ చరిత్రా!

శా. మాయామానుష విగ్రహుండవు మహాత్మా! నీపున్ షెద్దగా
సేయంగాక త్రికాల వేదివి! జగచ్ఛ్రేయార్థమై పుట్టినా
వీ యర్కాన్వయమందుఁ గాకఁ గలదే? యెన్నంగ జన్మంబు నీ
కీ యర్థంబులు శ్రొత లే? యెఱుంగఁగా నీరేడు లోకంబులన్.

క. సాక్షాత్పరమేశ్వరుండవు, రాక్షసులను జంపి సాధు రక్షణ సేయన్
మోక్షాధికారి పుట్టితి; వీక్షితి సర్వజ్ఞుండవు మహేశుండ వనఘా!

క. సాక్షివి! త్రికాలముల ని,ష్పాక్షివి! నీ కనిన యెట్టిపని లే దజయన్
సాక్షాత్కరింతు భక్తుల, రక్షింపన్ దుర్ములఁ గరంబు హరింపన్.

క. లోకైక పూజ్యుండవు న,స్తోక పరాక్రమ విభాసితుండవు ధరణిన్
శ్రీ కాసల్యా సుతుండవు, గా కన్పటితివి! మమ్ముఁ గాచుట కొఱకై.

క. అని యిట్లు లగస్తునిచే, వినుతుండై రామచంద్రవిభుఁడు మునీంద్రుఁ
మనమెఱియ మన్ననంబుల, ఘన సంతుష్టుని పొనర్చి క్రమ్మఱఁ బంపెన్.

శా. శుద్ధబ్రహ్మ పరాత్పరుం డయిన యీశుం డా రమానాథుఁ డ
తౌద్ధత్యంబున రాజ్యమేలె, తత సాదర్యాభిరాముండునై
బద్ధుండైన మనుష్యుపోలె, యువతీ బంధు ప్రజా ధుర్యుడై
సిద్ధంబైన సుఖంబులక గనుచు సుశ్రీసద్యశోపేతుఁడై.

క. తాను ననాసక్తుండై, జానకితోఁ గూడియుండె సక్తుఁడవోలెన్
మానితుండై మంత్రులునుక, నానా సామంతు లొగి వినమ్రతఁ గొలువక.

క. హనుమంతుఁడు సేవింపక, అనుజులు కనుసన్నలక మహాభయభక్తుల్
పెనఁగొనఁగఁ గొల్వ, పౌరులు, ననవరతము మెచ్చ రాముఁ డవనిక యేలెక.

సీ. రఘురామచంద్రుఁడు రాజ్య మేలుచునుండ, నుర్వియుర్వరయయి యొప్పియుండె!
సఫలంబు లఖిల వృక్షంబు లెయ్యెడలను, ధర్మవర్తనులు మోదమున జనులు!
పతిభక్తి రతులెల్ల పడఁతులు వుత్తశోకము నెఱుంగ రయోధ్యయందు వార!
లేక పత్నివ్రతం బేక శరంబును, నేక వాక్యంబనియెడు యశమున!

గీ. రామచంద్రుఁడు పాలించె రాజ్య మనుప, మానచాతుర్యమున సుధామాన్యగతిమ
బక్క పదొకొండువేల యేడ్లోప్ప మిఱుక, రామచంద్రుఁడు జగదభి రాముఁడగుచు.

సీ. సపరివారముగ పుష్పకముపై రాముఁడు, సీతా సమేతుండై ఊతి జనములు
బంధువులం గూడి బహు తీర్థయాత్రల, సల్పె భక్తియు శ్రద్ధ సంతరింప
నతఁ డమానుషుఁడయ్య నర్థిమానుష కృత్యముల నెన్నిటిని చూపు చలముమిఱి
లోకు లెఱుంగ నొక్కో కోట్లకొలదిగ, శివసుప్రతిష్ఠలఁ జేసి చెలఁగె

గీ. బహుళ దక్షిణ లిచ్చుచు బహుతరాశ్య మేనముల నెన్నో? గ్రతువుల మివులచేసె!
రామరాజ్యం బనఁగనేలె రమ్యరీతి, రామచంద్రుఁడు జగదభిరాముఁ డగుచు.

సీ. పురుషులక మోహంబుపుట్ట చక్కదనంబు, కల రామచంద్రుఁడు కలువకంఠి
కానంద విగ్రహుండై దివ్యభోగాళి, తాను సంతస మిడె జానకికిని
ధర్మాత్ముఁడును లసద్ధర్మజ్ఞుఁడును నగు, రాముఁడేలెక ధర్మరాజ్యరమను
సర్వలోకముల నిశ్చయముగ పరిశుద్ధి, సల్పంగ స్థాపించె సచ్చరిత్ర!

గీ. త్రేతయందున రాజ్య మర్థిని నొనర్చె, నంతకుక మున్ను నాపైని నంతధర్మ
మూర్తులు జనింపరను కీర్తి ముమ్మరముగ, రామచంద్రుఁడు జగదభిరాముఁడగుచు.

సీ. అగు సనాతన గృహస్థాశ్రమ ధర్మంబు, సరిసమగ్రముగ నా చరణచేసె
శ్రీరామచంద్రుఁడు సీతయు వినయముక, ప్రేమానువర్త సేంద్రియ వినిగ్ర

హంబుల లజ్జయు ననువొప్ప భావము, నెఱిగి భర్తృ మనోగతేష్టసిద్ధి
భక్తి రంజితజేసి పరగ సంసారము, సంసార మనిపించె జానకమ్మ !

గీ. ఇట్టి భవ్య చరిత్రులు నిక్తమూర్తు, లింకఁగలుగరు మునుపు లేరెందునైన
ననఁగ వర్తిలినారు భూమిని ముదమున, జానకీ రామచంద్రులు సాధురీతి!

గీ. పార్వతీ ! నీదుప్రశ్న సాఫల్యముగను, రామరాజ్యోత్తర చరిత్ర రమ్యరీతి
చెప్పినాఁడ ! నీ భవ్య విచిత్ర ధన్యచరితమును విన్నఁగల్గు శశ్వత్సుఖములు.

క. ఈ దివ్య చరిత్రంబు, బ్రోదిక వినువారి దురితములు కడతొలఁగు
శ్రీ దయితుని కృప వలన, మేమర మంగళము లొదవు మించిన కూర్మి.

అ. ఇట్టి సారకాండ మెవ్వరు విందురో, అట్టి సజ్జనులు మహాముదంబు
సకల వాంఛితములు సంప్రాప్తముం జెంద, ధన్యులౌదు రెందు ధర్మరతిని!

క. శతకోటి చరిత కంఠ, గ్రతమై యానందమై ప్రకాశంబౌ అ
ద్భుత రామచరిత సారము, వితతం బీ కాండయందు వివరింపఁబడె.

గ ద్య ము

ఇది శ్రీ బాలభారతీ వరప్రసాదలబ్ధ కవితా ధారేయ

పండిత చిలుకూరి శ్రీరామశాస్త్రి నామధేయ

ప్రణీత శ్రీమదాంధ్రానంద

రామాయణాంతర్గత

సారకాండస్థ

ఉత్తరకాండము

సర్వము సంపూర్ణము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః

స్వస్తి శ్రీ సమస్త సన్మంగళాని భవన్తు.

ఆనంద రామాయణము

యాత్రా కాండము

ప్రథమ సర్గము

పార్వతీ పరమేశ్వర సంవాదము

మద్రామకథా సుధారసము సంప్రీతాత్మయై స్తోలు గౌ
రీ మాన్యంగని శంకరుడు కరుణాద్విభూత చేతస్కుండై
రామధ్యాన పరాణుడనగునన్ రామాయణ శ్రీ కథా
ప్రాముఖ్యబులఁ దెల్ప వేడు టది నా భాగ్యంబు కాదే సతీ!

ఉ. రాముఁడు తల్లి! తండ్రి! రఘురాముఁడు నా యిలవేల్పు! జానకీ
రాముఁడు తోడు! సీత! జయరాముఁడు చుట్టము! నాప్రతిమమ్మా;
రాముఁడు నాకు రక్షణ! నిరంతరముం జపియింతు రామునిన్!
రాముఁడె నాదులోకమని రంజిలుదున్ నిరతంబు పార్వతీ!

క. అని బ్రహ్మానందంబున, మునుకలుగాఁ బలుకు పతికి మ్రొక్కి మహాత్మా!
వినినన్ నీవచనముననె, వినవలె శ్రీరామ కథ సవిస్తర లీలన్.

శా. సీకంటెన్ మహనీయవక్త కలఁడే? నిర్వాణ నాథుండు నా
థా! కౌసల్య తనూజుఁ డాతని చరిత్ర ల్వినులన్ సోకినన్
గాకేమా? పరుసంబుతో నినుము బుగారంబు గాకుండునే!
ఆ కళ్యాణ కథ ల్విసంగ హృదయం బత్యంతముం గోరెడిన్.

సీ. పుణ్య ప్రదమ్ము శంభో! సారకాండము, సీవు విన్పింపఁగ నిద్రిటిఁ గంటి
అవిశానందంబు, నత్యంత శుభముల, మంటి, మానసము ముమ్మరపు సౌఖ్య
నిలయమై తోఁచె, నెంతేసమగ్ధుండవు, సర్వముం జెప్పఁగా చాలువాడ
వతి కుతూహల చిత్తుండవు, నిన్ను నడిగెద!, శ్రీరామ కథ సవిస్తరముగను

గీ. అశ్వమేధాదికము సల్పె నంటివీవు, ఆ మహాత్ముని రాముని అనుజవరుల
సంతతిని, వారి పెండ్లిండ్ల సరణి, రామ, రాజ్యరీతి వచింపుమా! రమ్యభణితి.

- క. రాముని సర్వవిశేషము, లీమెయి వివరింపుమన్న; ఇంతి ! నీకా
రామ కథా విస్తారముఁ, బ్రేముడి వచియింతు విను మభీష్టము నిండకా.
- క. నీ సంప్రశ్నము మంచిది, భాసుర కల్యాణకరము ! పార్వతి! దానికా
కాసంతేనియు వీడక, నాసతి ! వచియింతు ! తొల్లి నాకుభవుఁగతికా.
- చ. అని వచియింపఁగా పరమహర్ష సమేత ! లసత్ ప్రపూత ! నా
భుని గని, నాకుసంభవుఁడు తొల్లి వచించిన రీతి నంటి వా
తని వచనంబు రామకథ తత్పరతన్ వచియింపుమన్న, న
య్యనుపమ రూపశాలియగు నా సతిఁ గాంచి శివుండు నిట్లనున్.
- క. శతకోటి విస్తరంబై, స్తుతిపాత్రంబై విచిత్ర శోభితమై య
దృఢమై యేకై కాక్షర, స్మృతి సంచ్యుత పాపమై యభీష్ట ప్రదమా.
- క. రఘువరు చారిత్రము పుణ్య ఘనుండౌ నాకుజాతు నభివరచితమై
యఘహరమై సుఖభరమై, అఘటనఘటనాసమర్థమై యలరారున్.

వాల్మీకి శోకము శ్లోకమగుట

- క. ఆ వృత్తాంతముఁ దెల్పెద, దేవీ ! తమసా మహానదీ స్నానము శి
ష్యావృతుఁడై తా చేయం,గా వాల్మీకి ముని జనె నొకానొక నాడున్.
- ఆ. పోయి యటుల యోగిపుంగవుం డా నదీ,తీరమందు తగిన దూరమందు
తన కమండలంబు నునిచి శౌచాచార,ములను దీర్చి స్నానమునకుఁ గడఁగి.
- గీ. దర్భలం దాల్చి తన పాణితలము నందు, నీటిలోపలఁ దిగుడు నదాటుగాఁగ !
జంట కొంగలలో తన పెంటిఁగూడి, నట్టి మొగకొంగ నొకబోయ కొట్టఁగాంచె.
- నీ. తన జంటబాసి మింటను విషాదమున వి,యోగంబును సహింప నోపలేక
అకట ! శోకాక్రాంతయై కడు దుఃఖంబు,చే నేళ్ళు క్రొంచిన మాని కాంచి
ధర్మాత్ముఁడైన యత్తిమయోగి వాల్మీకి, కరుణామయుండయి కనలి యనియె !
*మా నిషాదుండ ! కామ విమోహితంబగు, క్రొంచ మిధునములఁ గడఁగి యొకటిఁ
- గీ. ఏల చంపితో? అందుల కెన్నోయేడ్లు, పొందుదువు రాస్త్రతిష్ఠ ! పోపోయటంచు !
పలికి యాత్మాను సంధాన పరతనుండి, మునిమునిఁగె చింతలోన నెవ్వనముఁ గునియ.
- గీ. అహహా ! శోకార్తమైన యయ్యండజంబుఁ,గాంచి యావేశమున నేచు కడఁగి పల్కి
నట్టి పలుకుల పొంకంబు అనుపమంబు ! విను మటంచు భారద్యాజ మునికి ననియె.

* మా నిషాద ప్రతిష్ఠాంత్య ! మగమ శ్వాశ్వతీ స్సమాః

యత్ క్రొంచ మిధు నా దేశ ! మవధీః కామమోహితమ్.

గీ. శిష్య ! సమపాదములచే విశిష్టమగుచు, అక్షరముల సమానమై యలరినట్టి నాదు పలుకు వీణాగాన లయ విహితము !, శ్లోక సంభూత మిదియ సుశ్లోకమయ్యె.

క. అని మాటిమాటికిని తా, వినిపించె నదే పదముల విస్పష్టముగా విని శిష్యులెల్ల దానిం, బనిగా వల్లించి రెంతో పరమ ముదమునకా.

గీ. ఏమి యీ సంఘటన మిది యెట్లుకల్గె!, ఏమి పల్కితి! నావేశ మెలమిఁ గల్గె; పలికితినిఁ గాక! మున్నిట్లు పలుకఁ బడెనె? దీన నేదియో పరమార్థ మానుఁగాక!

క. అని యాలోచనముల నెక్కొని నేయుచు, సంతసమునఁ గొనకొని శ్నాన మ్మునుఁజేసి, తదర్థము నే, మనమునఁ దలపోసి యాశ్రమంబుకా జేరెకా.

శా. భారద్వాజుఁడు పూర్ణమా కలశముం బాగొప్పఁగా బట్టి, సాం పారకా శ్లోకము నన్వయించుచు, యశః స్తాచుర్యమా దాని వి స్తారంబుకా గురియించియే తలచుచుకా సంతోష ముప్పొంగఁగా చేరెకా సద్గురు నాశ్రయించి, కడు నాశీః కామియై భక్తిమై.

బ్రహ్మ వాల్మీకా శ్రమమునకు వచ్చుట

క. తన పుణ్యాశ్రమమును శిష్యునితోడఁ బ్రవేశమొంది యొప్పెడు వాల్మీ కుని గడు సుఖోపవిష్టం, గన నచటికి బ్రహ్మవచ్చెఁ గ్రమ్మర లీలకా.

గీ. విస్మయంబంది వాల్మీకి వేగలేచి, మివుల భక్తియు శ్రద్ధ తమిక్ వెలుంగ దేవదేవుఁడౌ బ్రహ్మ కాతిభ్య మిచ్చె! అర్ఘ్యపాద్యాసనాదుల నాదరించి !

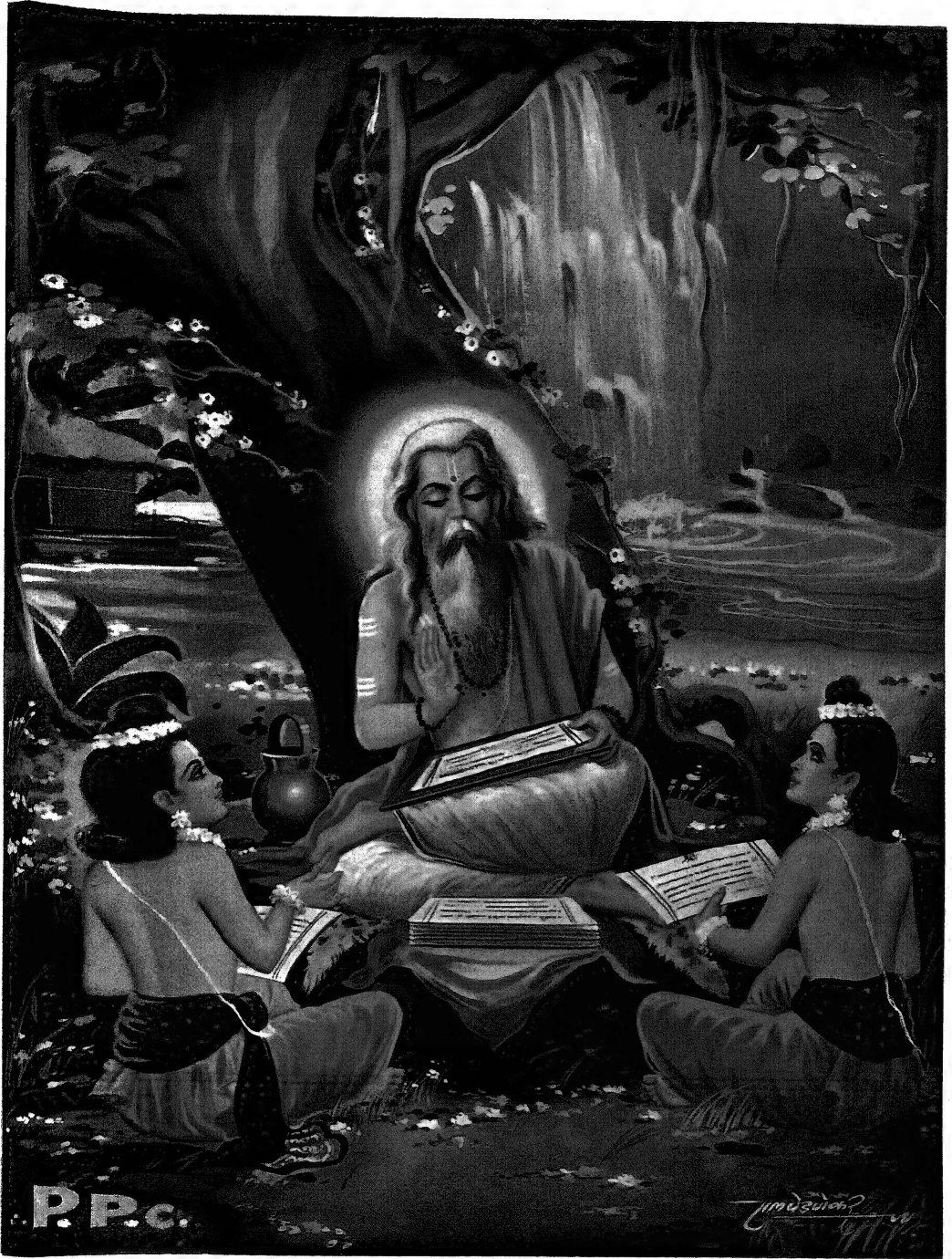
శా. అంతకా బ్రహ్మనచింప, నాసనమునం దాసీనుఁడై మాని, వి భ్రాంతింగొల్పు తదీయ క్రౌంచమిధున వ్యాపారముకా, వ్యాధునికా శాంతింబాసి శపించినట్టి విధముకా, సమ్యగ్విధిం తద్వచో త్యంత ప్రస్ఫుట ఫక్తిమకా, తగ నుపన్యాసంబుఁ గావించినకా.

క. ఓయీ! వాల్మీకీ! అది, నాయుచ్చకా గల్గె నీకు నవ్య కవిత్వ శ్రీయని యెఱుంగు మది కా, దా యర్థము దాని వివరమది యెఱిగింతున్.

క. శ్రీరామ చరిత్రంబును, నారదముని వలన విని ఘనంబుగ వ్రాయం గారవమున ఛందో సంస్కారంబది కల్గె నీకు కావున వినుమా !

గీ. మానిపాదుఁడనంగ నమ్మాధవుండు ! క్రౌంచశబ్దంబు రావణ గరిమఁ గాంచు ! వాని సంహారమునను శాశ్వత సమములు, సుప్రతిష్ఠను కనుమని చూ ! వివరము!

మ. అని రామాయణ మూలకందమగు దివ్యంబై మహాభాగ్యమై ఘన మత్యద్భుత సంవిధానమగు శ్లోకంబున్, తదీయార్థముకా

Published By: P. P. C.
122 Zaveri Bazar Bomday 18

SHRI MAHA RISHI VALMIK
NO. 141

Mehra printers
Bombay.18.

మనమేదన్ వినిపింపగా విని, భరద్వాజుండు వాల్మీకియుం
గని రింతింతనరాని హర్షమును, యోగ్యులైన యుచ్చస్థితిన్.

గీ. అంత నవ్వుచు బ్రహ్మ యిటని వచించె ! ఆదిమ కవిత్వమగు నీ మహా వచస్సు !
శ్లోకమని యెంచేవలదు సుశ్లోకమద్ది ! దాని రీతిని రామ కథను వచించు !

క. శ్రీరాముండు ధర్మాత్ముండు, ధీరుండు గుణవంతుండును సుధీమంతుండున్
ఆ రామ కథా విధమిక, నేరువుగాఁ దోచు నీదు నేత్రంబులకున్.

ఉ. కావున నాయనుజ్ఞఁగొని కావ్యమునున్ రచియింపుమయ్య ! సం
భావిత సచ్చరిత్రుండు ప్రభావయుతుండు రఘూత్తముండు లో
కావన దీక్షింబుట్టి పరమార్థము ధర్మమునంద నిల్చి, దీ
క్షావిధి వేదచోదిత యశంబునుఁ గూర్చి ప్రసిద్ధి నొందెడిన్.

క. కావ్యంబున నీ వాక్యం, బవ్యయము ! యథార్థ మగుత ! అటువయి నది శ్రో
తవ్యంబై లెస్సగ మంతవ్యంబౌ రవి శశి గిరి తారక మగుచున్.

ఉ. నీ కథ ఎంతదాక ధరణిన్ మనునంతకు నీవు ఊర్ధ్వపున్
లోకములం జరింతువు, సుక్లుప్తముగా రఘురాము సత్కథన్
నీ కెఱిఁగింతు నంచు, రమణీయ విధిన్ వినిపించె దేవతా
వాకులచేత, నద్ది విని వారని సమ్మదమందె మానియున్.

గీ. అంత వాల్మీకి యర్చల నంది యజుండు, అందె అపుడె అతర్థానమయ్య ! సంత
మానిషాద శ్లోకార్థము మది దలచుచు, మానియును శిష్యులును శుభమహిమ గనిరి.

క. తరువాత నాకు సంభవుండు రచించెన్ నారదుండు గడుంగడు శ్రద్ధా
గరిమన్ వినిపించిన మే, దురకథ నాధారముగ సుమర్లభ లీలన్.

మ. పరమోదార సువృత్త పూరితము, శుంభత్సత్పదాత్తో న్మనో
హర సుశ్లోక విభాసురంబయిన దీవ్య ద్రామ చారిత్రమున్
విరచించెన్ ముని, నూరుకోట్లుగ జగద్విఖ్యాతిగా దానినిం
గరిమన్ విన్నెద ! నీకు సంగ్రహముగాఁగా వీరువో కుండఁగన్.

*

*

*

*

తృతీయసర్గము

* ఆనందరామాయణకర్త శ్రీ సమర్థరామదాస స్వామి

సీ. శతకోటి పద్యవిస్తార రామాయణ, సుఖీస్త కథనంబు సారసాక్షి
నీ స్రశ్నమునకు నేనిశ్చయించితి సరి యైన ఆనందరామాయణంబు
శ్రీరామదాసుని శ్రేష్ఠ కవిత్వంబు, సత్పుత్రరంబు ప్రభావయుతము
రామకథా యథార్థరహస్య శోభిత, మానందదంబు రొచ్చంబు గాన

గీ. దాని వినిపింతు వినుము మోదంబుమీఱ, భవ్య రామాయణ కథా స్రవంచమందు
అరంగొరలు కొంకుటొంకు లేనట్లులగు న,టన్న నాశ్చర్యచకితయై యనియె ! గిరిజ !

క. ఆ రామదాసుఁ డెవ్వఁడు, శ్రీరామ చరిత్ర మతనిచే చెప్పబడం
గారణమే మది మన కే, తీరున ప్రామాణ్యమా ? యథాతథమనుచున్.

గీ. అర్జున రామాయణ మవనియందు, మానవు డొక్కఁడు రచించు మాత్రఁ దాని
నీవుఁ గొప్పగాఁజేసి మన్నించునంత, మహిమ నది యెట్లు కాంచు సుమ్మా ! యటన్న !

శా. గారీ ! ఆతఁడు మారుతాంశజఁడు శంకంబొంద నీకేల ? మే
చ్చారణ్య ప్రతిభా దవానలుఁడు నా జన్మించితింగా శివా
జీ రాజేంద్రుడనై, తదీయ గురుత్వా జెన్నొందితి న్నేచ్చ సం
హారంబు బొనరించి, హైందవ మతాభ్యాధిక్యముం జాటితిన్.

తి. ఆ సమర్థ రామదాసాఖ్య విరచిత, మద్భుతార్థవంత మతిశయిత్ర
మద్ది యమ్మహాత్ముఁ డా నాకు సంభవు, కృప వచించె నగజ ! కేవలముగ !

క. ఆ లెక్కచేత నతఁడు వి,శాలాక్షీ ! మద్గురుఁడు ! నకల సుగుణ వి
ద్యా లక్షణ మహిమా భా,గ్యాల వాలుఁడౌ మహాత్ముఁడనఁగా వలెనే.

క. అతని చరిత్ర మెన్నగ, నాతరమా ! నీతరంబ ! నలినదళాక్షీ !
ఖ్యాతుం డాతని బొగడుట, శ్రీతరణిన్ దివటిఁజూపి చెప్పట కాదే ?

ఉ. ఆతఁ డనేక గ్రంథముల నర్మిలిఁ జెప్పెఁ బ్రశస్త ితిగా
నాతత హైందవ ప్రజల నార్తుల నిర్భయులం బొనర్చె, యీ

* సారకాండము మొదటి పీఠికలోని ౫, ౬, ౭, ౮, ౯ పుటలు రామాయణము శతకోటి ప్రవిస్తరమను ఘట్టమును ఇక్కడ చదువుకునేది. అందు ముల్లోకములవారును రామాయణమునకై కలసిండుట, శివస్థాననచే విష్ణుమూర్తి రామాయణము నందఱికి పంచిపెట్టుట, వాల్మీకి రామాయణమే సర్వకాస్త్ర పురాణములకు మూలము, భగవంతుడు బ్రహ్మకుపజేశించిన భాగవత మూలగోకచతుష్టయము, అది రామాయణము ఖిలముకాగా అనేక రామాయణము లేర్పడుటలు కలవు. అధిష్ఠితయ సర్గము.

ఖ్యాతికినై జనించె జననావధిగా జగ ముద్ధరించుటే
ప్రీతిగనెంచి, నన్ను నిలఁబెట్టి యతం దొనరించె సర్వమున్.

చ. అని బహుశంబుగా పలుకు నప్పటిఁ జూచి యెఁపెనా ! సమర్థుడే ?
యనువుగ నాకసంభవు సదాజ్ఞనుగాంచి సమస్తలోక పా
వనమగు నూరుకోట్లయి స్రవర్తిలు రామకథా ప్రపంచమున్
జనులు తరింపఁజెప్పెనె ? నిజంబుగ దాని నెఱుంగఁ జెప్పుఁడా !

ఉ. ఆమహిమా విశాలి కృత మందున మారుతి ; త్రేతయందు దే
వా ! మహనీయుఁడైన పవనాత్మజుఁడయ్యెను ; ద్వాపరంబునన్
భీముఁడుగా జనించె ; కలివేళలయందు సమర్థ రామదా
సై మనెనంచు నే నెఱుంగనా ? అతఁడా ? కృతికర్త దీనికే.

క. అట్లులైన నాథ ! అది విన్నట్లు నానామృదు మధుర రసోవాసమ్మా
పటుతర తవవాయ్విలో, చటుల తరంబుగ నొనర్తు స్నానమ్ము లొగిన్.

న. అని కుతూహలయగు శాంభవికి శంభుం డిట్లు వచింపం దొడంగె.

శ్రీ సమర్థ రామవాసస్వామిని శిష్యుఁడు విష్ణుదాసు ప్రశ్నించుట

ఆ. (శ్రీ) సమర్థుఁగాంచి శిష్యుండు వచియించు, సారకాండమును స్రవస్త రీతి
వింటి ! మీదు కృపనుగంటి సమ్మోదమ్ము ! నింక వినఁగవలయు నిచ్చకలదు.

ఆ. రామరాజ్యమంచు స్రఖ్యాతియేకాని, దాని వివరమును మహానుభావ !
తెలుపకున్న మదికి తృప్తి యెట్లు జనించు ? కృపవహించి తెలుపు పృథులతేజ !

ఆ. పదునొకండు వేల వత్సరా లేలే ! (శ్రీ), రామచంద్రుఁ డఖిల రాజ్యమంటి
వాతెఱుంగు సౌఖ్యమర్థి సీతారాము, లెనయు విధముఁ దెల్పుడనిన గురుఁడు.

శా. శిష్యా ! రాముని రాజ్యవై భవమునున్, సీతామనోహరి వై
శేష్య క్రీడల, వారి సుతతినీ, నిశ్చేషంబుగా రాఘవున్
పోష్యంజౌ జనులెల్ల ముక్తిఁ గొనుటల్, పొల్పారఁగా నీకు ని
ర్దూష్యంబైన విధంబునన్ వినుతు ! నిర్దుష్ట ప్రతాపన్నతుల్.

శా. ఆ వాల్మీకి మహర్షి సత్కృపను, లోకానీకము ల్వాకి సం
భావింపన్ మనయందు లేని కథలన్, భావించి వర్ణింతు శం
కా విన్యాసము కల్గకుండఁగ, లసత్కల్యాణ సౌభాగ్య శో
భా వృత్తంబుగ శిష్యుఁడా ! వినుమ ! శుంభత్ రామ చారిత్రమున్.

ఉ. రావణ సంహరించి తన రాజ్యము నేల రఘూత్తముండు, సం
భావితమా అయోధ్యన, విపత్తులు చౌర్యము లీతి బాధలున్

లేవప మృత్యువుల్ కలవులేదు భయంబును చింత లేములున్
లేవు దరిద్ర భాధలును లేవట రోగములున్ కృతఘ్నుతల్.

ఆ. బిచ్చగాండ్రు లేరు పేదలు దుష్టులు, పాపరతులు మూర్ఖు పాళి లేరు
క్రూరులున్ కృతఘ్ను కోపనులట లేరు, రామరాజ్యమున ధరాతలమున.

క. నయ భయ వినయాన్విత యగు, ప్రియురాలు ధరాతనూజ ప్రేమయు లజ్జా
హ్వయ భూషణములఁ జెలఁగుచు, ప్రియునికా దరిఁజేరి పత్న పెంపెనలారన్.

శా. మన్నాథా! రఘునాథ! ఆజ్ఞ, యగుచో మద్వాంఛ యొక్కండు మీ
కు నేనిప్పు వచించుదాన, నది నాకుంవోచె శ్రేయం బటం
చు నిర్వాజ సుఖంబటంచు మఱి నిస్తుల్య స్వధర్మం బటం
చె నేని రీతుల మీరు మన్ననము సేయింపుండు! ప్రార్థించెదన్.

సీతాదేవి గంగాదేవికి మ్రొక్కు చెల్లించవలెనని విజ్ఞప్తి చేయుట

ఉ. అందులకై రఘున్రవరుఁ డాదరమొప్ప సరోజనేత్రి! ఆ
నందనిధాన! నీ మనసునన్ గల కోరికఁ దెల్పు మన్న! నా
నందమునొంది జానకి మనం బెఱియంగ వచించు నిట్లు, ని
వ్యంద మరంద సుందర వచఃపరిణాద మనోహరాంగియై.

శా. స్వామీ! మీరలు మున్నుపోరె? జనకాజ్ఞన్ దండకాఖ్యాటపీ
సీమాభూమిఁ గుఱించి, లక్ష్మణుఁడు నేన్ జెన్నొంది వెన్నంటఁగా
ఆ మధ్యంబున శృంగభేరపురి చెంతన్ గంగనున్ దాటుచో
నే మున్ మ్రొక్కితి నా భగీరథికి నెంతే తృప్తిఁ గావింపఁగఁ.

వ. అదెట్లనిన.

శా. నాతోడన్ రఘునాథ! మీరలును నున్నారపు; నేనంటినో
మాతా! విష్ణుపద ప్రభాత! కరుణన్ మన్నింపు విఖ్యాత! మే
మీ తిర్వగనుజ ప్రక్షీప్తవన భూమివాసముం జేసి సా
కేతుబున్ సుఖవృత్తిఁజేరితిమ? శక్తిన్ భక్తి పూజింతుమే.

క. నానావిధ బల్యుపహా, రానూన పదార్థముల కరంబు సుతృప్తం
గా నిన్ను జేతు నంటిని, దానిం దీర్పంగ కోరుదాన! మహాత్మా!

క. విరహార్తి మనల కొఱకై, భరతాదులు వేగపడిన వచ్చితి, మదియున్
మరచితిమి! ఇప్పుడైనన్, గరిమం గావింపఁ దగదె? కడుమోదమునఁ.

శా. ఆ సంకల్పము పూర్తిగా జేరువ నుద్యన్నిత్ర బంధు ప్రజా
శీ సంపన్నముగాఁగ మాతులుల నోలిం గూడి పోదాము! ఈ

నా సంకల్ప మనల్పమా కరుణ కూర్ప జెల్లు, డెందంబునక
దాసిక నా దొకయాజ్ఞగా తలచి చింతక చేయఁ గాదో పతీ!!!

క. మీయాజ్ఞలకుం బద్ధను! నాయను సంకల్ప మవని నాస్తియగుటచే
నాయాజ్ఞ భావ మనగా,నే యుండదు! మీదయన్ గణింతు నిరతమున్.

వ. అని మృధు మధురంబుగా వేడుకొనిన.

ఉ. అంతట రామచంద్రుఁడు మహాముద మంది, ధరిత్రిజాత! నీ
విత వినప్తు భావము వహించి వచింపగనేల? నీ వచో
క్రాంతము నాదుస్వాంత, మెఱుంగంగను, గంగనుగూర్చి మ్రొక్కుట
య్యింతి యనుగ్రహంబె మన కీ ఫలితంబు ననుగ్రహించుతక.

క. గంగా దర్శన మెట జరు,గంగా కాంక్షింతువో? ప్రకాశముగ నెఱు
గంగా వచియించుము! వే,గం; గావితము ప్రయాణ కమ్ర జతనమ్ముల్.

శా. రేపే బాగుగ నున్నవేళను ధరిత్రీపుత్రి! యీవేళ నా
జ్ఞాపింతున్ నెఱవేర్ప మార్గముల, స్వేచ్ఛక బోవఁగా వీలుగా
నీ పల్కుల్వినినాఁడ! మ్రొక్కునెడలన్, వేయా పనిం దీర్ప నా
జ్ఞేపం బింతయుఁ దెల్పరా దెట కెఱింగింపంగదే! పోవఁగన్.

ఉ. అనుటయు సంతసించి, వసుధాత్మజ పల్కు వినప్తు మూర్తియై
వినయ విధేయ యాచు, సరవిన్ సరయానది గంగతోడ పా
వనముగ సంగమించిన శుభ స్థలమందున పూజచేసి, గం
గను సుపహారముల్ ముదముగా నిడి తృప్తనొనర్త మన్నచో.

శా. అంగీకార మొనర్చి, లక్ష్మణుని డాయం బిచ్చి, ఓ లక్ష్మణా!
గంగా పూజ లొనర్ప రేపు సరయా గంగానదీ సంగమం
బుంగాఁ బొల్చిన పుణ్యతీర్థమున, బెంపునొంపు దీపింప మ్రొ
క్కుం గాన్క ప్రకరాళి దీర్పఁదలచెన్ ఊణీజ! యల్లాటచే.

ఆ. సకల బంధుమిత్ర సపరివారంబుగా, సౌఖ్యముగ ప్రయాణ సరణి వలయు
వలయు నన్నపానముల నివేళస్థాన,ముల వసతుల వెల్లఁ గలుగునట్లు!

మ. అని యాజ్ఞాపన సేయఁగా, నతఁడు సాష్టాంగబుఁగా మ్రొక్కి, వే
చని మంత్రుల్ సుభటుల్ జెలంగు సభ నాజ్ఞక దెల్ప, మీయాజ్ఞ చో
ప్పన నాయత్తము! సర్వమంచు భటునిం బొల్పార శ్రీరామచం
ద్రునితో విన్నపముం బొనర్ప బనిచెక తోపంబజేపంబుగన్.

శా. గ్రామం బందునఁ జాటఁబంపె ఘన యాత్రా యత్నమున్ లక్ష్మణుం
డా మాన్యున్ వచనంబుఁ గైకొని సుయోగ్యాలంకృతుల్ వేత్రముల్

ప్రాముఖ్యముగఁబూని వీధుల లసత్ప్రఖ్యాతిగా జానకీ
రాముండెల్లి సమిత్ర బంధుఁడయి యాత్రల్ సేయఁగా నేగెడిన్.

క. రాదలఁచి నట్టివారలు, రాదగునని వినిచి రంత! రమ్యాత్మకులై
బ్రోది నటుల సలిపి యది ని, వేదించిరి లక్ష్మణునకు వినయ విసతులై.

సీ. అవల సభాసీనుఁడగు లక్ష్మణుం డను, చరులచే బిల్పించె సమరసముగ
వడ్డంగులను తాతివని వాండ్ర నిటు కవాండ్రను కమ్మరులను చర్మంపు పనుల
వాండ్రను కుడ్య నిర్వహణ ప్రవీణుల, బేరగాండ్రను కాష్ఠ వితతిఁగూర్చి
తెచ్చి యిచ్చెడువారి, తెలిగుడ్డల గుడారముల వేయువారిని జలముఁ దెచ్చు

గీ. వారినిన్ రజ్జుకుద్దాల ధారకులను, సర్వకర్మ ప్రవీణుల సరిగఁబిలచి
అందఱను భూషణాంబరాద్యనుపమాన, మానితులఁజేసి యిట్లనె నానయిడుచు!

శ్రీరాముల తీర్థయాత్రా ప్రయాణ సన్నాహము

క. సీతారాముల వారికి, ప్రీతిగ యాత్రాపయనము రేపెయగున్ మీ
రాతత శ్రద్ధన్ పూర్తిగఁ, జేతురుఁగావుత! పథంబు సిద్ధముగాఁగన్.

సీ. మార్గంబు సమముగా మలచి యాపై యిసు, కయు ధూళి లేకుండఁ గనఁగవలయు!
మిట్ట పల్లంబుల నెట్లన లేకుండఁ, జేసి సమంబుగాఁ జేయవలయు!
మార్గ నిరోధ పర్యంత వృక్షములను ఛేదించి భేదించి సర్దించవలయు!
త్రోవలలోనున్న బావుల చెఱువుల, శోధించి చక్కఁగా చూడవలయు!

గీ. లేనిచో క్రొత్తవాటిఁ గల్పింపవలయు! నిర్జల వనంబులందెల్ల నీర మమర
వలయు సర్వసమృద్ధి వస్తులఁ జెలంగు, వస్తు భాండారముల నుంప వలయు విధిగ!

సీ. ఆరామడల కొక్క భూరి సేనా నివేశస్థానమును సృష్టి సలుపవలయు
పట గృహంబులు మంచి పానశాలలు నాకు, టిండ్లును మఱి పెంకుటిండ్లు వలయు
సౌకర్య గృహములు చక్కగా నిర్మించి, సర్వవస్తుల జేతపరుపవలయు
పలు వినోదముగ భిత్తులమీద చిత్రంబులను వ్రాయునట్లు సల్పంగవలయు

గీ. అంతటను కల్పితములైన యట్టి పుష్ప, వాటికలు బహుళానంద పేటికలుగ
నుంచవలయు పూవులచెట్లు మంచిమంచి, తొట్లలో నుంపవలయును త్రోవవెంట!

క. సేనా నివాసములలో, మానుగ గజఘోటకముల మందిరములు; నిం
పైన పశుగ్రాసంబులు, మినేర్పులు మెఱయ దనర మెలగన్ వలయున్.

సీ. అచ్చటచ్చటఁ గూర్చునగు గాయనస్థానములు మార్గముల పరిమళ జలములు
చల్లంగఁబడవలె! యెల్లంగడుల వీధులును మంచి శృంగార మనువుమీఱ

- శోభిల్లవలె! మహాప్రభవంబుగ రథ, గజతురగంబులు కన్తురీతి
ఘంటారంబుల, ఘన వస్త్రముల నలంకారంబుమీఱ చెన్నారవలయు
- గీ. ఒంటె లేనుగు ల్బండ్లు నాయుధ నికరము, పరిఘ బాణ శతఘ్ను లుగ్రాణములను
కూర్చుకంబులతో నింపి క్రమ్మఱంగ, సిద్ధమొనరింప వలయు సన్నద్ధముగను.
- ఆ. గరుడ కోవిదార ఘనబాణ మారుతి, ధ్వజవితానముల రథంబులందు
నాల్గు ప్రక్కలం దొనర్ప నమర్చుడు, షరమ తేజమందు బ్రస్ఫుటింప!
- గీ. స్వర్ణ రత్నంబు లొలయ పచ్చగ చెలంగు, ధవళ దివ్యాతపత్రంబుఁ దనరునట్టి
గోష్పలంబారి వేయించి కొమరు మిపుల, దివ్య గజమును రామమూర్తికి నిలుపుడు!
- నీ. ఒంగారు సరిగచే సింగార మొనరించి, సీతా మహాదేవి ప్రీతికొఱకు
కరిణీమణిని యలంకారంబు కావించి, వైడూర్య మాక్తిక స్వర్ణ విద్రు
మ విరాజితంబగు నవనీలవర్ణ పీఠము దానిపై నుంచి క్రమముమీఱ
పూర్ణ కుంభము నుంచి పుష్పాపహారముల్, తోరణంబుల నెల్ల దారులందు
- గీ. కడు నలంకార మొనరించి విశువవలయు, వారకామినీ నృత్యము ల్వరలవలయు
వందిమాగధస్తుతులు దివ్య పరిమళ సమస్త వస్తులు రథము లమర నిలుపుడు.
- గీ. ఈ క్రమంబునఁ బొనరింప నెలమి నేర్పు, గలుగు వార లాయా వస్తువులను కూర్చు
కొని వెడలుఁ డిష్టై ఇందున నెనసి రవ్యయంతయైన నశ్రద్ధ చేయంగరాదు!
- శా. రామానందము, జానకీ హృదయ హర్షంబుఁ మది న్నిల్పి, నే
నేమేన్ చెప్పుటయందు తప్పినను, మీరే యోచనల్చేసి యా
త్రా మర్యాదల లోటుఁ గల్గనటు, లుద్యత్ప్రీతిఁ గావించుఁ డీ
మీమీ నేర్పులు కన్పడఁ విభుఁడు మిమ్మే మిమ్మే మెచ్చాడఁగఁ.
- గీ. అనుచు సామిత్రి యాజ్ఞపై యఖిలజనులు, తమతమకు విహితంబులౌ క్రమములొప్ప
జాగరూకతమై పను ల్గులుపుచుండ్రీ, రామనామ మాహాత్మ్య రిరంగఁగల్గి.
- ఆ. ఆజ్ఞవెట్టి లక్ష్మణావనీ పతి మంత్రు, లెలమిఁగొలువఁ జనియె లీల తన ని
వాసమునకు సాంధ్య వరకృత్యములఁ దీర్చి, పరమ హర్షమున శుభవ్రదముగ!
- నీ. సుందరంబై తగు మందిరంబందున, రత్నవిలాస పర్యంకమందు
పూలపానుపున కాంతాలింగితాంగుడై, బంగారు తెరలలో రంగుమీఱి
లడుగడుగున నుండి గడఁగి దాసీజనుల్, వింజామరల్పాని వినరుచుండ
శ్రీరామచంద్రుడు శృంగార స్వారాజ్య, మనుభవించుచునుండె నమరవిభవ
- గీ. శోభితుండయి సుఖనిద్ర సొంపుమీఱె, సకల సేవకజనములు సంభ్రమమున
తెల్లవారెడులోపుగా తీర్థయాత్ర, లలితమార్గంబులెల్ల నలంకరింప.

చతుర్థసర్గము

శ్రీరాములవారు వైభవోపేతముగ తీర్థయాత్ర వెడలుట

ఉ. అంతట తెల్లవారక రయంబున మేల్కొని నీతతోడ, శు
ద్ధాంతమునిండ మంగళ మహాధ్వను లుల్లసిల్క, మృదూక్తి న
త్యంతము వందిమాగధు లహా ! జనియింప నుతింపుచుండ ! దై
త్యాంతకుడైన రాముడు ముదంబున నిర్వృత నిత్యకృత్యుడై.

శా. విప్రోత్తంసుల పూజనల్ని, గురునిం బిల్పించి, సాష్టాంగ ని
ష్ఠా ప్రామాణ్యము తోచ మ్రొక్కిడి, పురస్కారంబుఁ గావించి, దే
వా ! ప్రార్థింతు, ముహూర్త మొక్కటిడిః దీవ్య తీర్థయాత్రా విధి
శ్రీ ప్రామాణ్యముగా లభించు నటు లాశీర్వాదముం జేయుచీ.

మ. అని ప్రశ్నింప వశిష్ఠమాని, తన శిష్యశ్రేష్ఠునిం జూచి, మా
నిని మా జానకి కోర్కి రాఘవుఁడు మన్నించెన్ వియద్గంగయన్
ఘనమా శ్రీ సరయానదుల్ కలయు యోగ్యంబైన యచ్చోట, మ్రొ
క్కును చెల్లింతురు ! చూచిచెప్పుము వడిన్ టుణ్ణంబుగా నన్నచోన్.

శా. పంచాంగంబును విప్పి యాతఁడను, నో పద్మాక్ష ! యోరామ ! యో
చించన్ నేడె ముహూర్త మున్నది, మహాశ్రేష్ఠంబుగా ; దాని లె
క్కించన్ జాలునెవండు ? పువ్యమి గదా ! కేవింపగానేల ? యి
ప్పించున్ సత్వర కార్య దిగ్విజయమున్ ; బ్రీతిం బ్రయాణించినన్.

ఆ. పువ్యమీ ప్రయాణపున్ మేల్మీ వర్ణింప, యోగలగ్న చంద్రయోగినీ ఫ
లంబు గురుఫలంబులన్ యెట్టులున్నను, సర్వకార్యసిద్ధి నల్పుఁగాదె.

ఉ. కావున పూర్వ యామమున కండు ప్రయాణము నీతతోడ, నా
దైవము నాన ! యన్న, వసుధాపతి చూచె వశిష్ఠు వంక న
దేవ మునీంద్రుఁడున్ తడయ దే ? యిక రాఘవ ! పోవనన్న న
దైవలలాముడైన రఘు ధన్యుఁడు లక్ష్మణుఁ గాంచి యిట్లునన్.

గీ. నవ మహా వాద్యములను సేనా సమూహ, ము లోగి సన్నాహముం గొన మొదటిసారి
భేరి భాంకారములతోడ బోరు కొలుప, సత్వరం బాజ్జ యిమ్మ ! తక్షణమ ! అనుజ !

చ. అనుటయు లక్ష్మణుం డటులె యాజ్ఞ నొనర్పగ, మంగళ ధ్వనుల్
గొనియె నభంబుదాక ! నట కూర్మి వశిష్ఠుడు విప్రపుంగవుల్
పెనఁగొన, నాందిశ్రాద్ధము గవీశ్వత యుక్తముగాఁగ రాఘవుం
డొనరిచె, విఘ్నరాజ ప్రముఖోత్తమ దైవత పాళి పూజలన్.

ఉ. అంతట రామచంద్రుడు మహాముదమంది వశిష్ఠ బ్రాహ్మణో
పాంత వరిష్ఠఁ గన్గొని, కృపామతులొచ్చు నరుంధతీ సతీ
స్వాంత మనోహరా ! తమ రవశ్యము వత్ని సమేతులై కడున్
సంతసమొప్ప రావలయు జాహ్నవి పూజల మమ్ముఁ దీర్పగన్.

శా. మీ యధ్యక్షత చేతఁగాక ! యగునే మేలెందునన్ సద్గురూ !!
నాయగ్ని గొని బ్రాహ్మణోత్తములురా నానా లసజ్వేద సం
ధాయిత్వంబున బ్రొద్దు పుచ్చుచును మాతాసోదరా నీక పా
రా యుర్వృద్ధిగ యాత్ర సార్థకముగా రా మిమ్ముఁ బ్రార్థించెదన్.

క. అని యారీతిఁ గురుని ప్రార్థన గావించి ముదమున నతని సమ్మతి నిక
గొని నీతఁగాంచి యే వా, హానమున జన నిచ్చ తెల్పుమా ? యని పల్కెన్.

క. తమ యిష్టమైన కరిణీ, ప్రముదితనన నట్ల యపుడు రాజీవాక్షుం
డమల శ్రద్ధఁ లక్ష్యణు, క్రమగతి నేర్పరచె కరణి గై సేయింపన్.

ఉ. తల్లులకున్ సతీమణికి, తమ్ముల భార్యలకున్, ముదంబు సం
ధిల్ల గురున్ సతీమణికి, విపుల భార్యలకున్, స్వబంధవ
ప్రోల్లసి తాతివా వళికి, పొల్పుగ వస్త్రములిచ్చి వేడ్క త
ద్వల్లభులన్ సువస్త్రతతి వారక మన్ననజేసి యంతటన్.

గీ. తమ్ములుం దాను నూత్న వస్త్రములఁదాల్చి, పెద్దలకు మ్రొక్కి సతులు సంప్రీతి మ్రొక్కు
నాజ్ఞ ఇడి, శత్రుములఁబూని యల్ల మంత్రి, వర్గములతోడుతన్ సభా భవనమందు.

గీ. లక్ష్యణా ! నవ వాద్యము ల్మిడి మ్రోయు, గాత ! నేనావళులు వచ్చుగాత ! యనిన
అల్లె దూతల కాజ్ఞయైనంత నట్ల, వారొనర్చిరి ! తరువాత శ్రీరఘుపతి.

సీ. ఊరి రక్షణకయి యుంపుము మంత్రుల, భరతుఁడు ముందుగాఁ బఱగవలయు !
శత్రుఘ్నుఁ డందఱుం జన వెన్నగా నుండు, నావెంబడిన్ నీవు నడువవలయు !
తరువాత నీత, నీతకువెన్న నూర్చి, ఆవెన్న మాండవి యామె వెనుక
శ్రుతకీర్తి యారీతి సొంపొప్పుగా నేగ, తల్లులు పౌరులు తక్కుజనులు

గీ. బ్రాహ్మణోత్తములున్ గురువర్యులెల్ల, పైని పుష్పక-యానులై పఱగవలయు !
అందఱిని వారివారి దివ్యాసనములఁ, జేర్చిరమ్మ ! గజంబెక్క చెలువుమీఱ.

క. అని చెప్పగ నతఁ డట్లే, యని యందఱ సర్వసిద్ధు లొనట్లుగ చే
సి నవీనకాంతి మీఱఁగఁ, గని శ్రీరాముని సమీపగామి యగుటయున్.

గీ. రాముఁడు సుమంత్ర సూత్రవస్త్ర ప్రశోభి, తునినొనర్చి యయోధ్యనంతను గనుఁగొన
నొప్పగించితి నని వాని కొప్పగించి, అట్టి సుముహూర్తమున రాముఁ డనుజవర్యు.

గీ. హస్తలాఘవమునను సింహాసనంబు, నుండియున్ లేచి భద్రవేదండమునకు
సప్రదక్షిణ పూర్వక స్వాస్థ్యమున క, రేణు దంతసోపానాళి శ్రీఁ జెలంగ !

మ. అధిరోహించి యలంకరించె, ననుజుం డపైక్కె శుండాలు, మ
ష్టధికంబై దివినుండి దుందుభులు దీవ్యధాన్వనముల్ సల్పె, న
త్యధికోత్సాహముమీఱు, దూతలట యంత్రంబుల్ మహా శబ్ద సం
ప్రధితౌత్సుక్యము లీన, వాద్యము లవార్యంబై కడున్ మ్రోగగన్.

గీ. రథ గజతురంగములఁ జాల నధిపసించి, వాద్యగాంధ్రు మ్రోయించిరి వాద్యములను
వేదఘోషలఁ జేసిరి విప్రవరులు, పౌరజనులెల్ల జయములు పలికిరంత !

గీ. రత్నదండ నిర్మితమయి రాజులెడు మ, యూరపింధ శోభితమయి యొప్పు చామ
రమును గై నేసి విజయుండు రమణమీఱు, వీచుచుండెన శ్రీరఘవీరునకును.

గీ. వెనుక వాలవ్య జనములు వీచుచుండ, రమ్యకలశ ముక్తాహార రాజితమగు
రత్నదండ శ్వేతచ్ఛత్రరాజమొకఁడు, పట్టి శ్రీరామచంద్రుని పజ్జ నిలిచి.

గీ. వారి వారి యానంబుల వరుస నెక్కి, రిటు యథోక్తక్రమంబుగా నెల్లవారుఁ
గొలుచు చుండఁగ వెడలె నిస్తుల విభవము, వెల్లివిరియంగ శ్రీరామవిభుఁడుఁ గడక.

గీ. గగనమున పుష్పకము తిన్నఁగాఁ జెలంగ, పుర పురంధ్రులుఁ గురిసిరి పూలవాన
ఇరుఁ గెలంకుల వారలు గరిమమీఱు, చేతులంజేర్చి మ్రొక్కిరి శ్రీవిభునకు !

సీ. ఆ సన్ని వేశంబు అలరులబంతి శో, భిలునట్లు దోచె కన్నుల ఫలముగ
శ్రీరామచంద్రుడున్ వారి ప్రణామంబు, లాదరించుచును సామోదమునను
రాజ్యవైభవము విరాజిల్ల తిన్నఁగా, దారినే పోవుచోఁ దవిలివెంట
నటు లేనుగులమీద చటుల వీణాగానముల సల్ప నారంభముంబొనర్ప

గీ. నంగడుల వీధులను పురోద్ధానములను, ధూర్త వారాంగనా చిత్రనర్తనముల
సుస్వరాఖిలవాద్య నిస్తుల వినోదములను జూచుచు వెడలె రాముఁడు ముదమున !

క. చతురంగ పరివృతుండై, కుతుకముతో జని జని రఘుకుంజరుఁ డెలమిన్
స్తుతనీయమా నయోధ్యా, స్థితిఁగూర్చిన సన్నివేశ సీమం గనియెన్.

శ్రీరాములు దారిలో నచ్చటచ్చట విశ్రమించుట

సీ. సేనాకృతము వందనానుగృహీతుండై, సముచిత వృత్తి లక్ష్మణుని హస్త
లాఘవంబున దిగి రాజేంద్రమాళి భ, ద్రగజంబునుండి విస్తార వైభ
వోపేత వసన గృహంబు ప్రవేశించి, ఆసీనుఁడయ్యె సింహాసనమున
సవిభవముగ రామచంద్రుఁ డచ్చటనుండ, సీతాదులెల్లరు చెలువు మెఱయ

గీ. వసన గృహములయందు వై భవము మీఱ, చేరి సంతోషవృత్తి వసించియున్న
రామచంద్రుడు లక్ష్మణస్వామిఁ గాంచి, ఇట్లు లాజ్ఞాపన మొనర్చెఁ బిట్టు తీవి.

ఉ. అంతట నన్నిదిక్కుల రయంబున క్రోసెడు దూరమందు దు
ర్దంత భటావళీశత శతంబుల నుంపుమ! అప్ట దిక్కులం
దంతయు నశ్వపుం దళము నామడ దూరమునం దమర్పు, మి
ఘ్రంతయు రక్షణార్థము రహిత్ నిలుపందగు త్రోవ నేగుచోన్.

క. అని అన్న ఆజ్ఞసేయఁగ, ననుపమభక్తిన్ త్షణమున యాజ్ఞాపన చే
సెను సైన్యపతి కతం డ,ల్లనె సైన్యము నెల్ల చేర్చె నా త్షణమందే.

ఉ. రాముడు మిత్రవర్గమును బ్రాహ్మణ బృందముఁ గూడి, ఆజ్యత్రా
ద్ధామల శేషయుక్తముగ నన్నము పానము లాహరించి, సం
ప్రేమమెలర్ప, విప్రులకు వీడియపాళి సదక్షిణంబుగా
నామెయు నిచ్చి, సింహవిభ వాసనమందు వసించి సౌఖ్యుడై.

గీ. వేదశాస్త్రార్థములను ప్రవీణుఁ డగుచు, పండితులతో విచారణ నుండి, కొంత
ప్రొద్దుపుచ్చి, సల్లాప విస్ఫూర్తి కొంత, నేపు సద్గోష్ఠి నుండి రాజీవముఖుఁడు.

గీ. సాయం సంధ్యానుష్ఠా, నాయత్తుండై శుభాగ్ని నర్పించి సున్య
త్రాయత గీతాదుల ని,ద్రా యుతుండై సీతఁగూడి రహి సుఖముండెన్.

సీ. మరల మూడవనాడు మహితాత్ముఁడ రఘు, స్వామి యథాపూర్వ నీమమొప్ప
నకల వై భవముతో నకళంకముగ ప్రయాణముచేసె సంతోష మమర నంత
నొకనాడు కొన్ని చోట్లాక రెండు మూఁడు, రాత్రులు దారిలోపల నిలచి కొనుచు
సీతకు మార్గ విఖ్యాత వినోదాళి, చూపుచు నొకనెల సొంపుమీఱ

గీ. ప్రముదమున ప్రయాణముచేసి వచ్చుచున్ సు, జీర్ణ మగు ముద్గ లాశ్రమ స్థితిని గాంచి
ఆశ్రమముజేరి నంతట అది యెఱింగి, నూతనాశ్రమవాసి సంప్రీతుఁడు ముని.

శ్రీరాములవారు ముద్గలాశ్రమము ప్రవేశించుట

ఉ. గంగకు దక్షిణా పథముగాఁ జనుదెంచిన ముద్గలున్ ఋషీ
శుం గని రామచంద్రుడు విశుద్ధిగ మ్రొక్కి సమాదరించి, పూ
జం గయిసేసి, వక్ష్రుగృహ సంస్థితి సౌఖ్యమె? మీకు! మీర లి
భ్యంగిగ నాశ్రమంబు నెడఁ బాయుట లేటికిఁ గల్గె సంయమి!

మ. అని పృచ్చించిన ముద్గలుండు విను, రామా! నేను ధన్యుండ నై
తిని! నీదర్శన మబ్బె! కష్టము నివృత్తించెన్, మునున్ నీవు నా
వసమందున్న మహిమావధాళి భరత ప్రాణావసార్థంబు గై
కొనినా వప్పుడు నిన్ను గాంచితిని! గైకొంటిన్ శుభవ్యాప్తుల.

శా. గంగాతీరముఁ గాదు కాక, సరయా కమాపగా తీరమై
నం గా దీ వనమిందు నెందఱో మునీంద్రశ్రేష్ఠు లాత్మాన్మవా
ప్తిం గన్నా రొకనేన కాదు! ఉదకంబే యియ్యెడఁ దుర్లభం
బుంగా నుండుట, పాసిపోవలసె; నీ పుణ్యాశ్రమంబున్ ప్రభూ!

క. అని పలికిన శ్రీరాముఁడు, విని మీ కీ చోట నేమి వెలయించిన శో
భనమై సుఖవసతి యగున్, వినఁజెప్పుం డనిన ముని సవిస్మయ మతియై.

క. గంగా సరయానదు లిట, సంగమ మగునేని రామచంద్రా! యిచ్చో
టం గడగి యుందుమని దెల్పంగా రాఘవుఁడు మగిడి పరమ ముని కనున్.

క. పుణ్యాత్మా! సరయానది, గణ్యత అదియేమి? గంగ గణియింతుము స
త్పుణ్యనది యంచు నొగి ప్రావీణ్యత సరయువున నేమి? వెలయుం జెపుమా!

ముద్గలుఁడు శ్రీరామునకు సరయాత్పత్తి నెఱింగించుట

మ. సరయా భవ్యచరిత్రమున్ వినగ నానక్తుండ నోసన్మునీ
శ్వర! యన్నన్, అతఁ డిట్లు తెల్పఁదొడఁగన్ స్వామీ! రఘుశ్రేష్ఠ! స
చ్చరితంబే వినగోరితీ విపుడు, నిస్సందేహరీతిన్ ప్రజల్
సరయాత్పత్తి నెఱుంగు నట్లుగ జగత్సంస్తూయమానంబుగన్.

సీ. మును శంఖుఁడొమ్నాయములు దొంగిలించి మ, హౌదధిలో డాఁగియుండ, మీన
మూర్తివై వాని నున్ములించి, వేదంబు, లెత్తి విరించికి నిచ్చి, పూర్వ
రూపంబుతోడ స్వర్లోకంబునందు నా, నందాశ్రువులుగ! నానంద పడిన
నీయశ్రువులు రాలె నిజ సత్ప్రభావంబు, నను హిమాలయమున ఘనతరముగ!

గీ. అవియె పుణ్యజలముల మహానది యయి! త్రుటిఁ బ్రవేశించె బిందు సరోవరమున
మానస సరస్సుఁ జేరె రామా! తదీయ, పుణ్యనది యంత కొన్నాళ్లు పోవఁజోవ!

క. నీ వంశీయుఁడు కాదే?, వైవస్వతమను వయోధ్య వసియించి సుహృ
ద్భావమున నొక్క యజ్ఞము, దేవా! నేయంగదలచి ధృతి యొప్పారన్.

మ. గురువుం గూరిచి స్వామి! యజ్ఞమున నేఁ గూర్తుఁ గదా! తృప్తి, భా
స్వర దేవావళికెల్ల నంచు వచియింపఁ, యజ్ఞమే చేయుచో
దురితంబుల్ కడద్రోయు, పుణ్యనది నిందుం దేదగున్ తీర్థమే
కఱవొచో నీకయజ్ఞ మెట్టులగు? విఘ్న వ్రాత పాతంబుగఁ.

క. అని చెప్పఁగ నాగుర్వోజ్ఞుని విని వైవస్వతుండు ఘనమగు ధనువుం
గొని జ్యోనాదముఁ గావించి, నయంబున బాణమొకఁడు శీఘ్రమ వైవన్.

క. అది పోయి మానసంబును, ప్రిదిలించి విడంగఁదీసి ప్రియముగ పుణ్యా
స్పదమగు నదిగా నొనరించి, యదన నయోధ్యా పురీ ప్రయాణము చేసెన్.

మ. శర మార్గంబుగ దా నయోధ్యకు ప్రశస్త ప్రస్ఫుట దీప్తిమై
గురిగా వచ్చి ప్రవాహమై పడమటన్ గుప్తంబుగా నొప్పు సా
గరముం జేరి పవిత్రమై యెసఁగుటన్, గల్గెన్ సరఃశ్రోతమై
శరయూ భాస్కరయూ నదీపదముల శ్రాంతంబులన్ కీర్తిమై.

క. తరువాత భగీరథుఁ డాదరమున నీ పాదమం దుదయమగు గంగా
వర వాహిని భూమికి చెచ్చెర రప్పించెన్ పితరులు చెన్నువహింపన్.

మ. కపిలాచార్యుని కోపవహ్ని చెడి, దగ్ధప్రాయులై సాగరుల్
ప్రపలాపింపగ వారి స్వర్గమున కంపన్ గొప్ప పట్టాప్పఁగా
తపముం జేసి భగీరథుండు శివునిన్ ధ్యానించి సంతుష్టుఁ జే
సి, పరిశ్రాంతిని గంగఁదెచ్చి సరయుం జేర్చెన్ ప్రవాహంబునన్.

క. శివ వరమహిమన్ కలిలో, భవహరమగు గంగ యొప్పు ప్రఖ్యాతముగన్
శివ కరమగు సరయువు పుట్టువు గంగన్ గలసి కడుఁగడుం ధన్యమయెన్.

క. నీపాద సముద్భూత మహా పావని గంగ, సరయు వది నీ నేత్ర
శ్రీ పుణ్యావః ప్రభవము, భూపలలామా! రఘుప్రభూ! వినుమయ్యా!

క. నీ మహిమ వలెనె సరయున, దీ మహిమయు వర్ణనంబు ధృతి సేయఁగలం
డో మహితాత్మ! యెవం డ, య్యా మహితాత్ముండు దుర్లభాత్ముం డరయన్.

క. నీవడిగిన యీ విషయము, పావనతర! రామచంద్ర! భాషించితి నీ
చారుతర సత్కృపా విస్తార లసత్పాత్రులము సుధామయ హృదయా!

మ. అని వేతీరుల సంస్తుతింప విని యాహ్లాదంబుమై లక్ష్మణుం
గని శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణా! ఇదియె యాజ్ఞాపించు చున్నాఁడ, గ్ర
క్కున బాణమ్మును వేయుమా! సరయువుం క్రొంగొత్తగా నిమ్మునీం
ద్రుని దివ్యాశ్రమ సన్నిధానమునకుం దోడ్తమ్ము శీఘ్రమ్ముగన్.

వ. అని యాజ్ఞాపింప.

క. రామాజ్ఞ లక్ష్మణుండు ధరామరు నాశ్రమము కడకు నన్నదిఁ దెచ్చెన్
శ్రీ మహిత సరయు చీలి సుధామయ గంగన్ గలసె యథావిధి గాఁగన్.

ఆ. దాని గాంచి రామ ధరణీశుఁ డిట్లను, చిద్రమయ్యె! సరయు దద్రి నామ
నగర మిచటఁ గల్గి నెగడుఁ గావుత మది, బదిరికన్న ప్రతిభ గదురుగాఁత!

క. మునినాథ! ఇమ్మహాస్థల, మున మీరు వసించుటయు సముజ్వల తేజం
బును బొందు నీప్రదేశం, బన సంతసమంది రచటి యజ్ఞనులెల్లన్.

ఉ. సీతను గాంచి రాముఁడు విచిత్రముఁ గాంచితె జానకీ! లస
త్యాతి మదీయ నామక మహాశ్రుము వైవ సుమిత్ర సూతి, ప్ర
స్థూత పవిత్ర వుణ్య సరయానది శాఖయొకండు వచ్చి సం
ప్రీతినిగూర్చ మానికి, గరియసి గంగను జేరెఁ ప్రేల్పిడిన్.

సీ. సీవు మున్నడిగిన ట్లా వృద్ధ సరయు గం,గా సంగమంబునఁ గడఁగి సీవు
నారీమణులఁ గూడి నాతల్లులంగూడి, గురువులఁగూడి సంబరముమీఱ
పుష్పకారూఢవైపోయి యచ్చట గంగ, నారాధనముచేసి గారవమున
ఈ నవీనంబగు మాని సన్నిధి నున్న, సరయు గంగా భవ్య సంగమమున
ఆ. నన్నుఁగూడి పూజ లెన్నికతోఁజేతు, గాని వేగరమ్మ! మానితముగ
నన్న సీత అత్తలెన్న పూజోచిత, వస్తువుల గ్రహించి వనిత లొప్ప!

వ. పుష్పక విమానంబెక్కె! అయ్యది క్షణమాత్రంబున వృద్ధ సరయా గంగా సంగమ
మంగళ స్థానంబున నిలచె.

పంచమ సర్గము

సీత వృద్ధ సరయా గంగా సంగమంబు నారాధించుట

- గీ. గంగకున్ మ్రొక్కి జానకి ఘన పురోహి,తులు వచింపగ ఫలదానములు నదీమ
తల్లి కర్పించి స్నానము తగ నొనర్చి, సంగమ స్థలపూజల సల్పెఁ గడక.
- గీ. దివ్య పక్వాన్నములు బలుల్ దివ్యవస్త్రు, దివ్య గంధాదులను బహు దీప్తములగు
ముత్యపుం బేరులను జగములు నుతింప, గంగఁ పూజించెఁ గుటి యెసఁగంగ సీత!
- క. ఆవల అరుంధతీముఖ, సువాసినుల పూజచేసి సుమనః ప్రియయై
వావిరి వశిష్ఠుఁ డాది మ,హావిప్రుల తృప్తిచేసి అన్నాదులతోన్.
- గీ. బ్రాహ్మణులకును ముత్తైదువలకు పుష్ప,గంధ తాంబూల హేమ దక్షణల నిచ్చి
ఆభరణముల నిచ్చి మహాత్తరముగ, తృప్తినొనరించె దేవి యధేష్ఠముగను!
- గీ. తాను నుపహారమునె సముత్సాహ లీల, సీత అంగీకరించి యా శ్రీరఘూత్త
మునకునై తగ నుపవాసమును వహించి, వచ్చెను విమాన మెక్కి శ్రీవగుని కడకు!

సీతారాములు నవీన గంగా సరయా సంగమ పూజాదికము నొనర్చుట

- గీ. ఇట్లు సంతోషముగ వచ్చి యెలమిఁగనిన, సీతఁ గూడి వశిష్ఠాది శిష్ట జనులఁ
గూడి తల్లులఁ గూడి యెక్కుడగు శ్రద్ధ, నవ్య సంగమస్థల పూజనం బొనర్చె!

క. గంగాసరయూ వార్ధిక, సంగమమున యందు నీత సల్పిన పూజా
భంగిమమునకు శతాధిక, మంగళకర మహితముగ సమారాధించెన్.

క. గో గజ రథ తురగాది మహా గంభీరార్థ దాన యమకంబుగ ది
వ్యాగరు కర్పూరామల, శ్రీగంధ సమేతముగ పొర్తి విస్తరితిన్.

క. పూజించి వేలకొలదిగ, భోజన భాజనములన్ విభుతఁ గొల్చి భట
భ్రాజతుఁడై పరివార విరాజితముగఁ గుడిచి యచట రాజిలుచుండెన్.

సీ. సింహాసనమున నాసీనుఁడై యచ్చట, లక్ష్మణుతోడ నిట్లనియెఁ బ్రీతి
తమ్ముడా! ఇచ్చట తొమ్మది రాత్రులు, నివసించుటకు నేను నిశ్చయించి
నాడ! యీ యెల్లలో నా శాసనము మీద, యతి బ్రహ్మచారి గృహస్తుఁడేని
వనప్రస్తుఁడేని యెవ్వఁడుఁగాని ఈ బాటఁ, జనిన నా చేతను సత్కరింపఁ

ఆ. బడక పోవరాదు వడినట్టు లెవ్వఁడు, పోవు వానిబట్టి తేవలయును
నన్నుఁ జూడకుండ నడచెనా? నాయాజ్ఞ, మీపయింగలదు! సుమీ! నిజంబు!

చ్యవనముని శ్రీరాముని దర్శింపఁగా కీకటదేశము పుణ్యప్రద మగుట

క. అని చండశాసనంబును, పొనరించెన్, చ్యవనముని విభుని రాముని జూ
డను వచ్చి తాను నివసించిన కీకటదేశ విధము చెప్పెఁ గరిమమై.

శా. నాపుణ్యశ్రమభూమి మాగధ భటుల్ నానా విధోప ద్రవ
వ్యాపారంబుల బాధవెట్టెదరు క్రొవ్వారంగ, నవ్వారి దు
ష్టా పాయంబుల నుండి బ్రోవఁగడ దేవా! రామచంద్రా! ధరి
త్రీపాలుండవు నీవుఁ గల్గ నిటు ధాత్రీదేవతా బాధలా?

క. అని చెప్పఁగ నామాటల, విని రాముఁడు ధనువు పూని విపులపుతంకా
ర నినాద మొప్ప బాణమును వైవ! నఖండ గరిమమున నద్దానన్.

ఆ. మునినాథు పుణ్యశ్రమంబున కెల్ల, నంచుకట్టిన యట్టులయ్యె రేఖ
ఆ రేఖ దుష్టుల కవిధి! దాట నశక్య, మచ్చోట రామ రేఖా హ్వయమున
పట్టణం బేర్పడె! నట్టులే అందొక, నది యేర్పడియె! చ్యవనమునిఁ వరుశు
రఘుపతిఁజూచి శ్రీరామ! నా కీటక, దేశంబు జేత్ర మెత్తెరగున నగు

అ. దుష్టులుంట నింద్య దూషిత భూమియై, వరలుచున్న దిమ్ము! వర మటన్న
గయ యటన్న పుణ్యగంబగు జేత్రంబు, “పునహనది”యు దీన బాదలు ననియె.

క. నీ యాశ్రమము పవిత్రం, బై యొప్పు! మునీంద్రచంద్ర! యగు రాజ వనా
ఖ్యాయకమై పుణ్యకరం, బై యెల్లప్పుడు శుభప్ర దామేయంబై.

చ. అని ముని మాన్యుఁజేసె! చ్యవనర్షియు తృప్తి వహించి, యాశ్రమం
బున కరిగెన్, రఘుప్రవరు పూజ్య మహాత్తర సత్రముం గడు
న్విని బహుసంఖ్య బ్రాహ్మణులు, వేలకువేలు యతీశ్వరు ల్బుజం
పను, కడు మన్నన ల్వడయ, పల్లరు వచ్చుచు నుండి రిష్టులై.

కుంభోదరుఁడను బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చి శ్రీరామ సత్కారమును నిరాకరించుట

సీ. ఇటులుండ నొకనాడు చటుల కుంభోదరుఁడను ముని యొకఁడు యాత్రార్థి యగుచు
గంగా త్రివేణి సంగమముల మునిగి స, రయు గంగ సంగమ రంగములను
వృద్ధనూతన నామ కేధ పవిత్ర స్థ, లముల ముగ్ధగవచ్చి, క్రమముమీఱ
ముగ్ధి సేవించి, రాముని భటస్తామ మా, బాటల నిల్చి విస్పష్టముగను

ఆ. వచ్చి పోవువారి హెచ్చగు ప్రియమున, నాదరించుటలు మహాత్తరముగ
గాంచి మంచి పూన్కినెంచి మానసమున, నిట్టులనుచు వారి నెలమి నడిగె.

ఆ. ఎవని యాజ్ఞమీద నిచ్చట నున్నారు? పెద్ద తెల్లనా కపిఘోషములు!
తనరు నల్లఁగోవిదార ధ్వజములు; ఎందువలన నిచట నుండు రీరు?

ఆ. ఈ పతాకములును ఈ జయనాదము, లాకుపచ్చ ఖగ పతాకములును
పీతవర్ణ బాణపృథుల ధ్వజంబులు, ఏ ప్రభూత్తమునివి? ఏమిటి కథ?

క. అని అడుగఁగ ఆదూతలు, విను స్వామి! అయోధ్యనేలు విభుఁడగు శ్రీరా
ముని దూతల మా ప్రభుఁడిందున యాత్రార్థంబు వచ్చె దోర్విభవమునన్.

సీ. అన్నసత్రము పెట్టుచున్నాఁడ హేమరాత్ర, ములు లేదనక తైర్ధికులకునెల్ల
వచ్చినవారికి విచ్చలవిడిగాఁగ, ఇచ్చట శ్రీరాముఁ డింపుమీఱ
ఆకలిగొన్నచో అన్నంబు సుఖముగా, తిని నీరుఁ ద్రావి ప్రీతిని గొనుండు
ఏ మందరము బాట నేగెడువారల, కిది తెల్ప తృప్తుల నెలమి సేయ

గీ. వలయు, తొమ్మిది దినములు వరుస జరుగు, ననెడు భటులను గాంచి ప్రార్థనము లాల
కించి మరుమాటలేక కంపించిపోవు, చున్న శ్రీరామ దూతలుఁ గ్రన్ననంగ.

క. ఆ ముని మార్గ నిరోధము, గా మిక్కిలి యాదరమునఁ గడక నిలచి స్వా
మీ! మీర లేల మరలితి, లేమీ! భోజనముచేసి యేగఁగరాదా?

ఆ. ఆగ్రహింపవలదు! అలసినట్లున్నారు, సేదదీరి యేగుఁ డాదరమున
ఇట్లుగాక మీర లేగిన మా స్వామి, యాజ్ఞమీఱినట్టు లవుదు మేము!

క. అని ప్రార్థించిన భటులం, గని కుంభోదరుఁడు నవ్వి. కటకట! విధి సూ
నుని రావణాసురుని జంపిన రాముని కూడు కుడువఁ బేలనె? చెప్పుఁడా!

గీ. బ్రహ్మహత్యఁ గావించె నే ప్రభుఁడు యాత్ర, లేని నేయఁడు యజ్ఞాదులేని నేయఁ
డట్టివాని యన్నముఁ గొనునట్టి వాడ, నే ? పదుండు శ్రీరాముని నే నడుగుదు !

క. అను మునివచనములను విని, ఘన శాపభయమ్ముచేత గడగడ వడకుం
గొని శ్రీరాముని సన్నిధిఁ, గని మ్రొక్కి మునీంద్రు పలుకు క్రమమెఱిగింపఁ.

శా. శ్రీరాముండు మునీంద్రు నాశయము నిశ్రేయంబుగా నాత్మలో
గారాబంబుగ తా నెఱింగి, స్థితుఁడై గంభీర వాఙ్మేళుణి
పౌరోహిత్యులు మంత్రులుం గొలువ సంభాష్యంబు నొత్తత్సభఁ
శ్రీ రాజులు మునీంద్రు వాక్యముల నిర్ణీత ప్రకారంబుగఁ.

ఆ. మొట్టమొదట తీర్థముల నెల్ల మున్గి యజ్ఞము లొనర్చి కాని సత్రములను
సత్కిరీయలును చెలఁగి సల్పంగరాదని, చెప్ప వినుచు నవ్వశిష్ఠమాని.

క. కుంభోదరముని మతి దిక్కుంభినులఁ నీదు కీర్తి గురుతరమై యా
రంభంబులందుఁ గడు వి,స్రంభంబై యగుట కయ్యె ! రామ మహీశా !

ఓ. యాత్ర లింతట ముగియంగ నయోధ్యా ప్ర,యాణంబు చేతువో ? యని తలంచి
ఆయాయ దేశములం దన్నిచోటుల, నరులకు నీదర్శనంబుఁ గలుఁగ
అంతట రామతీర్థావళులుంగల్గి, నరుల యఘమ్ముల పరిహరింప
దేశములెల్ల గతి ప్రదంబులగు రా,మేశ్వర స్థానంబు లేర్పడంగ

౪. భావమున మానిచేసిన భవ్య ఘణితి, రామ ! నీవు గుర్తించి యీ భూమి సర్వ
యాత్రలంజేసి యజ్ఞాళి నాచరింప, పూనుటది బుధ సమ్మత మానుకాదె !

క. అని ప్రస్తుతింప వేగమ, జని మంత్రుల దూతలను ససంభ్రమముగ వే
జని సాకేతమున సుమం,త్రిని గని వివరింపఁ బంపిరి ముదంబు మెయిఁ.

౫. సంగతులను సుమంత్రుండు చక్కగా నె,ఱింగి బండ్లు ఒంటెలును నేనుంగుగములు
గుట్టములపై ధన కనకకోటి వస్త్ర, సర్వ సామగ్రులం బంపె సముచితముగ !

శ్రీరాముఁడు పుష్పకమును సంభావించి తీర్థయాత్ర వెడలుట

క. శ్రీరాముఁడు పుష్పకముం, దోరపు దయఁజూచి నీవు దుర్ధర తేజో
ధారివి, యిపుడు మదీయ వి,హారములకు తగిన శక్తి నంది నడువుమా !

ఉ. నీ బలముండు నంతకు వినిర్మల శ్రద్ధ రథాశ్వ వారణో
ష్ట్రాబలముఁ ధరింపుము నిజస్ఫుర దద్భుత గర్భకోశ మం
దీ బలమంతయున్ ధృతివహించి విశాలముగాఁ జరించి తే
జో బలదర్పమై నెగడి సుస్థితి నుండ నెసంగు మాప్తతఁ.

- ఆ. సర్వ భారములను చక్కగా వహింపు, ఎప్పుడెట్లు వలయునెల్ల గతుల
సూక్ష్మ విస్తృతా కృతి క్షమంబుగ నుండు, మనుచు వర మొసంగ గనుచునదియు.
- క. పది యామడ వైశాల్యము, గుదురుక రెండామడలు నగుటయును సౌఖ్య
భృదయముగ నందు నంగడు, లొదవె! నూరు వీధులందు నుజ్జ్వల తనులై.
- గీ. నూర్ల కొలది సువర్ణ రత్నోపల స్ర, పూర్ణ మార్గంబులును వేల పుణ్య సౌధ
జాలమును దివ్య బహుకలశముల గములు, దనర నాపుష్పకమున సంతసముగదూర!
- గీ. ముత్తయమ్ముల కిటికీలు ముద్దులొలుకు, అద్దముల వాకిళ్లు జల యంత్రములును
బహుగ పక్షుల కల కలఘనులు మాజు, లంబులగు పుష్పవృక్షముల్ లతలు, దనరె.
- ఉ. రాత్రుల చిత్రచిత్రముగ రమ్య రుచు లెవులుగ్గ మణిప్రభా
పాత్రలు దీపమాలికల భంగి వెలుంగగ భవ్యగోపుర
స్తోత్ర నభశ్చరమృతుల దూతలు ముంగల, స్వందనంబులుగ్
గోత్ర సమాన దిగ్గజ సఖుల్ తురగోష్ఠము లొప్పె బారులై.
- సీ. మూడవ శ్రేణి నిమ్ముల ధాన్యరాసులు, నాల్గవ పంక్తి వంట పనిముట్లు
ఐదవ పంక్తి విఖ్యాత శతఘ్నులు, ఆరవపంక్తి సర్వాయుధములు
రాజవాహనము లరయ సప్తపంక్తి ను, గ్రాణరాజోపయోగము తెనిమిది
సర్వసాధారణ సర్వ సౌఖ్యంబులు, గల్లు పట్టణముల గల్లు సుఖము
- గీ. గల్లి సుమనోహరంబుగా వెల్లె పుష్ప, కంబు ఐరావతీ నగరంబు వోలె
చూపరులకు నాశ్చర్యమై తేపతేప, చూచు వేడుక కల్గ సౌఖ్యోచితముగ.
- సీ. ఆ పుష్పకంబున నంగడివీధులు, దాస దాసీజన స్థావరములు
నట గాయకులకును విటపముల్ గణికా ని, వాసంబు లాపయి వరుసమీఱి
వీర పదాతు లా వెనుక ఆశ్వికదళం, బులు గజయోధులు చెలువు మివిలి
రథికులు పిమ్మట రాజభాగ్యాధి కా, రులు దూతలును నల్లె పొలుపెనంగి
- గీ. మిత్ర పుత్ర కళత్ర సమ్మిళిత మండ, లాధికారులు రామ సౌహార్ద్ర పరులు
పౌర పరివారములు నిల్చి భక్తిగొల్వ, జానకీ రాముఁ డొప్పె తేజమ్ముమీఱి.
- క. ఇరువది భోజనశాలలు, నరయ నైదు పాకశాల లొపై శ్రీలం
దరు భోజనమ్మునేయఁగ, బరఁగు శాల లందు పది విభవముగ నుండె.
- సీ. దివ్య మందిరము లతిథి బంధువులకు తల్లులకు తదుపరి విమల మహత్త
ర ప్రభోచితము సుఖప్రదంబగు రామ, చంద్రుఁ డుండు సభ యెసంగె నందు
(శ్రీ)రామ చంద్రుని సింహాసనంబున్న, మందిరమ్మునకు పిమ్మటగ చెలఁగ
శ్రీరామ విహార సుస్థిర మహాస్థానంబు, శ్రీ మిత్రశాలయు శ్రీ జనముల

ఆ. నభల కేడు దివ్యశాలలు పిమ్మట, పదియు రెండు నచట బఱఁగె చిత్ర శాల, లైదువలకు శాలలు, పుష్పవనములు నైదు నంద అమరియుండె.

క. ఘటికాయంత్రపుశాలయొకటి కౌతుకశాల వ్యాప్తు గవయాదుల సం ఘటితంబైనది యా పిమ్మట రాముని యజ్ఞశాల మహితం బఱయె.

సీ. దేవతార్చనశాల కావల విప్రార్చనాశాల విద్యార్థులకు నిలయము అవుల యతీంద్రుల ఆవాసములు వాద్య, శాలలు జలయంత్ర శాలలును వి నోద సద్యో జలామోద శాలలు తడి, బట్టలునెండించే బడెడు శాల లట్లు సమస్త భవ్యాహీన సౌకర్యములు గల నూరు శాలలుఁ దలిర్చు

గీ. సేవకులు తత్స్థలమ్ము లుచితములుగ నొ, నర్ప నదికని రాముఁ డహర్వతి తొలి కొండ నధిరోహణ మొనర్చుచుండు రీతి, పుష్పకం బెక్కి రాముడు గీష్పతియన.

సీ. వాద్యంబు లెల్లను వాయింప బడగ నా, త్యము లెల్ల జరుగు చుండంగ ధ్వజము లును పతాకములు నెమ్మిలి చలింపగను ది, క్కులు ప్రకాశించునట్టుల వెలుంగు రామ ధ్వజాంకిత శ్రీమహిమాన్విత, దేదీప్యమాన సుస్థిర విమాన రాజంబు వాయు శరస్సుట వేగమై, గగన భాగంబెల్లఁ గప్పియెగయ

గీ. కేణకేణ నినాదములతోడ కిర్తుగంట, లొలసి మ్రోగి వినోదముఁ గలుఁగఁజేయ తూర్పునుండి పశ్చిమముగ నేర్పుమీఱ, ఆ ప్రయాగాభిముఖముగ నవుడు వెడలె.

గీ. అట్లు వచియించు రామచాసాఖ్య గురుని, శిష్యుఁడగు విష్ణుదాసుండు శిరముపైని యంజలి ఘటించి కథకు నభ్యంతరమని, తలపక వినంగవలయు నాదగు మనవిని.

శ్రీరామ ధ్వజ రథాది చిహ్న నిరూపణము

క. నాలుగు ధ్వజముల చెప్పితి, రేలా? శ్రీరామ పృథు మహిశ్వరునకు భూ పాలుర కెవ్వరి కేనియు, నాలుగు ధ్వజములు గలుఁగ వినంబడదు కదా!

సీ. ఎట్టి భూపాలురకేనియు ధ్వజమొక్కఁడై యుండునని తెలియంగఁ బడును ఈ రహస్యంబు నేనెఱుంగంగ వచ్చునే? నిమ్ముల సెలవీయ మిమ్ము వేడు చున్నవాఁడ నటన్న, విన్న శ్రీరామదా, సిటుల వచించు విస్ఫుటముగాఁగ చిన్న తనంబున శ్రీరఘరాముండు, తండ్రి రథము కోవిదార ధ్వజము

ఆ. నెక్కియుంట దాని నొక్కటి ధరియించె, మనుజులీల రాముఁ డనియు పేరు మఱియు సారథిగ సుమంత్రుఁ డుండెడివాడు, అందుచేత ఒకటి అయ్యె నద్ది.

గీ. బాల్యమున నుండి పితృధ్వజ తాల్యమునను, ధవళ వర్ణమా నా-కోవిదారధ్వజము విడువక ధరించు నా రాఘవుఁడు తదీయ, పితృమహాభక్తి యెదను దీపింపుచుండ,

- సీ. బాణధ్వజాంకిత ప్రభ రథమందున, నెక్కి వనంబున నొక్క బాణ
మేసి తాటకిఁ ద్రుంచివేసిన యప్పుడు, బాణధ్వజుండయి పటఁగె మఱియు
అప్పటి నామమై యొప్పె శ్రీరామ త్ర్యక్షురి చిత్రరథుండను సారథియును
నీల పతాకపై నిర్మల బాణంబు, శోభిల్లు ధ్వజమతి సుందరముగ
- గీ. దానిపైఁ గల కూరిమిఁ దనర మాని, యాజ్ఞ ప్రప్రథమంబున నసుర సంహ
రణము గావించునట్టి కారణముచేత, దాని ధరియించు రాముఁ డుదగ్రవృత్తి.
- గీ. రణమునను రావణుండు వజ్రధ్వజమును, త్రుంపగా నాంజనేయు, శత్రుంజయుని ప
తాకపైఁ దాల్చె రాఘవేంద్ర! యనువేర, రాముఁ డప్పుడు పరఁగె సురలుఁ బొగడఁగ!
- గీ. విజయుఁడప్పటి సారథి విశ్రుతముగ, అకుపచ్ఛ పతాకపై ఆంజనేయుఁ
డొప్పఁగ కపిధ్వజంబయియొప్పె దాని, యందు ప్రీతుఁడై దాని నయముగఁ దాల్చు.
క. మాతలి మూర్ఛితుఁడగు నా, యాతటి తన రథము నెక్కి నప్పుడు గరుడుం
డాతేరి పయిని ధ్వజమున, భూతేశుని నామమున ప్రభుఁడు విలసిల్లెన్.
- వ. పసుపువన్నె పతాకపై గరుడచిహ్నం బొప్పు! నిట్లు శ్రీరామచంద్ర స్వామికి అనేక
ధ్వజ పతాక రథ నామంబులు రాజిల్లుచుండునని వివరింప, సంతోషాంతరంగుండై
విష్ణుదాసుం డవ్వలి కథావృత్తాంతంబు వినిపింపు మన శ్రీరామదాసుం డిట్లనియె.

షష్ఠమ సర్గము

శ్రీరాముఁడు ప్రయాగక్షేత్ర యాత్రనొనర్చుట

- సీ. తరువాత శ్రీరామ ధరణినాథుఁడు కొంత, పశ్చిమ దిక్కుగా పటగవచ్చి
అట ప్రయాగక్షేత్ర మారసి కోసెడు, దూరముననె సీతతోడుతన్ వి
మానంబు దిగి కాలిమార్గంబునే తిన్న, తిన్నగాను త్రివేణిఁ గ్రన్నఁజేరి
నారికేళపు వాయనము సమర్పించి సా, లంకృత సీతా విలాస వేణి
- గీ. నాల్గు వ్రేళ్లంత కత్తిరింతను త్రివేణి, సంగమమున సమర్పించి సాదరమున
సోదరులతోడ వపనముల్ సొంపుమీఱి, చేసికొని యుపవాసంబు చేసి కడక.
- క. రెండవనాడు యథావిధి, దండి గలుగు తీర్థ శ్రాద్ధ తర్పణములచే
పిండముల చేత పితరు ల, ఖండతృప్తి నెసఁగఁజేసి క్రమము రహింపన్.
- ఆ. మాఘమాసమెల్ల మఱి అచ్చట వసించి, అష్టతీర్థములకు నరిగి అఖిల
దానధర్మముల నుదారంబుగాఁజేసి, అక్షయ వటమును సమర్పించె!

గీ. ప్రళయ కాలంబున నిజ నిద్రానికేత,నంబయిన యక్షయ వటంబునింబుమీఱ
లక్ష్మణుని సీతతోడ సలక్షణముగ, పూజఁగావించి పిదప నింపుగ నెసంగ.

సీ. దివ్య వస్త్రాభరణావ్యయ విధుల త్రి,వేణిని పూజించి వివిధగతుల
కాంస్య కుంభంబుల గంగను నింపి వి,మానంబునందు సుస్థానమందు
స్థాపించునట్లు లాజ్ఞాపనం బొనరించి, తీర్థవాసులను పదింబదిగ పు
రోహితులను సముత్సాహులుఁ గాఁగ పూ,జించి వందించి విశిష్టరీతి

ఆ. వారి యాజ్ఞనంది వరుస నందఱితోడ, పుష్పకంబునెక్కి పోయె గగన
మార్గమందు నట విమానము వింధ్యాద్రిఁ, జేర వింధ్యదుర్గ జేరఁగడఁగి.

శ్రీరాములు వింధ్యావాసిని దుర్గ నారాధించుట

క. స్నానమ్ము చేసి తీర్థవిధి నాచరించియు, యథావిధిని ధర్మములఁ
దానమ్ములఁ జేసియు దే,వినిఁ దివ్యవస్త్ర మణి నవీన గరిమలఁ.

తా. ఆరాధించి, పురోహితావళికి నత్యంతంబుగా సత్కృతులఁ
గారామొప్పఁ బొనర్చి, వారల యనుజ్ఞఁ సీతతోఁగూడి యెం
తే రాజులుచు పుష్పకంబునను తృప్తిఁ పెంపుసొంపేది కా
శీరమ్యాద్భుత పుణ్యరాశిఁ గనఁగా చిత్తంబు మోసెత్తఁగఁ.

క. అనుకొనెడు సంతలో కా,శిని జేరె విమాన మపుడు చెలగుచు కాశీ
శు నివాసులెల్ల పుష్పక,మును గని తర్కించిరిట్లు ముమ్మర మతులై.

సీ. అది పర్వతమున దవాగ్నిగా కొండఱుకొండఱు సూర్యుఁదిగుటయె యనుచు
నారదు గొప్ప వీణారవ మని కొంద, తాంజనేయుండు ద్రోణాద్రి యనుచు
స్వర్గము విడిపడు చంద్రుఁడంచును, కాదు, స్వర్లాద్రి వచ్చెడు సరణి యనుచు
గరుడుఁ డేమో! నని గగనాద్రియని కొంద, తాగ్నేయ దివ్యాస్త్ర మనుచు కొంద

గీ. తాదిశేషుఁడు రత్న ఘణాళిఁ దనర, వచ్చుచున్నాఁడు భూమికి బహుళ తేజ
మొప్ప నని కొంద టీరీతి గొప్పగాను, పుష్పకముఁ జూచి భ్రాంతులై పోవసాగి.

శ్రీరాములు కాశీయాత్ర చేయుట

క. భువిపై దిగినంతట పుష్ప విమానముఁగా నెఱింగి బహుళాశ్చర్యో
త్సవ శోభితముఖులై వా,రవిరళ కోలాహలముల నటుజేసి రొగిఁ.

క. శ్రీరాముఁడు యాత్రార్థము,గా రాఁగా వృషభ మెక్కి గణములతో పూ
జా రమ్యోపాయనములఁ, గారీపతి శివుఁ డొనర్చె ఘనస్వాగతముఁ.

క. కాశీవాసుల రెల్లరు, కాశీశుని బలసి కడు స్రకాశింపగ వి
శ్వేశు గురుఁడైన రాము స,కాశమునకు వచ్చిరపు డకల్మషమతులై.

సీ. తన కెదురై వచ్చు ఘనుడుంతి విఘ్నేశు, భవ్య విశ్వేశ్వరస్వామిఁ గాంచి
శిరసాభి వందన శ్రీఁడలిర్చి భవుచే, నాలింగిత శరీరుండై రఘుప్ర
వరుఁడు శివార్చిత వర్ణనీయోపాయ, నము లెల్ల స్వీకరణం బొనర్చి
దివ్య వస్త్రాలంకృతి ప్రముదితుఁ జేయ, శంకరారాధనా సమ్ముదంబుఁ

గీ. గాంచి శ్రీరామచంద్రుఁ డభ్యంచితముగ, శివుఁడు రాముని కెంగేలు చేతఁబూని
కాశికా నగరమున ప్రవేశపెట్ట, మొదట మణికర్ణికా ఘట్టమునకుఁ జనియె.

గీ. వాహనంబుల నెల్లను వదలి కాలి, నడక నీతా సమేతుండై కడఁగి చక్ర
పుష్కరిణి శ్రీఫలంబుల పుష్కలముగ, నర్పణముఁ జేసిరట ఈశ్వరార్పణముగ.

ఉ. చేలముతోడ స్నానములఁ జేసి, క్రమంబుగ నిత్యయాత్ర ను
ద్వేలముగాఁ బొనర్చి, నియతిఁ ఉపవాసము చేసి, యొక్కనా
డోలిని తీర్థ శ్రాద్ధముల నొప్పుగ నాచరణం బొనర్చి, యా
త్రా లలిత క్రమంబుల యథావిధి నల్ప తడేక దీక్షతోఁ.

సీ. అంతర్గృహపు యాత్ర నాపై మహాయాత్ర, మానసయాత్రల మఱి మఱియును
ద్వియుత చత్వారింశ దివ్యలింగ సుయాత్ర; అష్ట సల్లింగ యాత్రాపయినిని
గరిమ నేబదియారు గణపతి యాత్రయు, అష్టభైరవ చతుష్టప్తి యోగి
నీ యాత్రలు నవదేవీయాత్ర అష్ట దిక్పాలక యాత్రయు గ్రహనవకపు

గీ. యాత్ర డేత్ర ప్రదక్షిణ యాత్రపంచ, క్రోశయాత్రయుఁ పదియునాల్గు ఘనయాత్ర
లను సవిస్తరముగ మహాజనులఁ గూడి, సీతఁగూడి కావించె నా శ్రీరఘుపతి.

శా. వాయవ్యంబున నెల్లలోన, వరుణావాః తీరమం దొప్పుగా
శ్రీయుం జెల్వనగంగ లింగము ప్రతిష్ఠించెన్ స్వనామాంకితం
బై యొప్పారంగ, గంగయందున స్వకీయాఖ్యాచ్చ తీర్థంబు సొం
పై యుండఁ జగమెన్న నేర్పఱచె! దీవ్యద్భక్తి శోభిల్లఁగఁ.

శా. సీతారాములు యాత్ర వచ్చిరని కాశీపట్టమందుండగా
ప్రీతిఁ విన్న హనూమ యచ్చటికి కూర్చి వచ్చి సంప్రీతుండై
సీతారాములకుఁ బ్రణామము లొనర్చె భక్తి గంగాజల
స్నాతుండై ఒక ఘట్టముఁ శిలలతోడఁ నిర్మితిం జేయగఁ.

మ. హనుమద్ఘట్ట మటంచు నేటికిని విఖ్యాతంబు సూ! శిష్య! రా
ముని ఘట్టంబును ఖ్యాతిమై నెగడు, సొంపుం బెంపుమై జానకీ
వనితారత్నయుతాభి రాముఁడు రఘుస్వామి ప్రసిద్ధంబుగా
గను కార్తికమునందు పంచ ఘన గర్గా స్నానముం జేసె తాఁ.

౮. సకల ధర్మనిరతి సంవత్సరం బిట్లు, రామచంద్రమూర్తి రమ్యరీతి
కాశిపట్టణమున కాపురంబుంచేసె, తీర్థవాసు లొగి కృతాంధులుగను.

సీ. వెవ్వేటగు నువర్ణ విమల రత్నాదుల, ధనవస్త్ర దివ్యభూషణ తతులను
అశ్వ గో సంతతి నమల రాజతపేమ, పాత్రల నమృతాన్నపాయసముల
గవ్య ధాన్యాది సకలవిధ పాయస, దానంబులను సుగంధయుత పుష్ప
గంధ తాంబూల శృంగారమేమర శుభా,లంకార వస్తువులను సతల్పు

గీ. దివ్య పర్యంక దర్పణ దీపతతుల, గృహములను వాహనంబుల నహరహమ్ము
ఇచ్చి సంతృప్తుల నొనర్చె నెలమి తీర్థవాసులను రఘుపతి పట్నవాసు లలర.

క. ఉత్తమ నానావ్రతముల, మొత్తముగా నాచరించి ముమ్మరముగ స
ద్విత్తంబుల భోజనతతి, మొత్తముగా తృప్తిదీర్చె మును పురజనులఁ.

౮. మఱియు యతులకు కౌశీన పాదుకావస్త్ర దండ కమండలంబుల మృగచర్మాదులను
భిక్షాది సత్కారంబులచేతను సంతృప్తులం బొనర్చె. మఱియు వారికి మతంబులను
నిర్మాణించియు, విద్యాస్థలం గూర్చి, వీతంబుల మంచకంబుల కల్పించి మించె.
వివిధాషధంబులచే రోగులకు సదారోగ్య సౌఖ్యంబుల నిచ్చుటకై సద్వైద్యులను
నియమించి, వారికి సమృద్ధి జీవనంబులను కల్పించె. పట్టణంబునం దచ్చటచ్చట
పుస్తక భండారంబులను, అందు పుస్తక లేఖకులను, వారికిఁ దగు వసతులఁ గల్పించె.
దివ్యాన్నదానంబులచే వర్ణులను సత్కరించునట్టి యన్నసత్రంబులను స్థాపించె. గ్రీష్మ
కాలమున చలువ పందిళ్లు, శీతకాలమున కుంపట్లు, అఖిల జనులకు సుఖప్రదంబుగ
నుండునట్లు నిర్ణయించె. వర్షాకాలోచితముగ ఛత్రంబుల నిప్పించె. వస్త్రాదుల
నొసంగె. దేవాలయంబులలో ననేకంబులుగ నృత్యగీత వాద్యాదులు విశేష విశేష
నివేదనాదులు జరుగున స్థేర్పరించె. విద్యాస్థులు రాత్రివేళ తమ పాఠముల బాధం
బొనర్చుకొన దీపికా వితతు లేర్పరించె. మఱియు శిథిలంబులగు దేవాలయంబులు
జీర్ణోద్ధారం బొనర్చి యలంకరించె, నెట్లనిన సున్నములు కొట్టించి, చిత్రపటముల
వ్రాయించి, ముగ్గులు వెట్టించి, హారతుల నెత్తించి, ధూపములు వేయించి, కర్పూర
ముల వెలింగించి, దీపారాధనలు చేయించి, పంచామృత స్నానాదుల నా యా దేవతల
నభిషేకించి పుష్పార్చనంబుల నిట్లనేక సత్కారంబులు చేయించె. సర్వకాలముల
యందు ననవరతము.

గీ. శంఖభేరీ మృదంగాది సకలదివ్య, వాద్యములు మ్రోయునట్లు శివాలయముల
దివ్య నైవేద్యములు జపాదికము, హోమ, బలి విధానాదికము జరుపఁగ నొనర్చె.

గీ. సోత్ర పతనంబు లెప్పు డస్తోకరీతి, జరుఁగ, నామస్మరణము పోసఁగఁగ, నృత్య
ములు జరుఁగఁగ, ప్రదక్షిణములుఁ జెలంగు, నట్లుగా, ఏర్పరించె నిరంతరముగ;

మ. ఒక యేడిట్టు లనాథులక నకలదీ నోపాధులం బ్రోచుచుక
నకలాత్తుక హరు విశ్వనాథుని సమర్ప రీతులం గొల్పుచుక
ప్రకట ప్రభవ బ్రహ్మ చర్య నియమ ప్రఖ్యాతుడై తీర్థ వా
స కనద్దివ్య వ్రతంబు పూని నెరవేర్చక జాలె దివ్యాతుడై.

క. పలుమారు విశ్వనాథుని, పలుమరు కాలభైరవుని పలుమరు దుంధి
స్థలు రాజగణపతిని పలు, పలుగ నన్నపూర్ణ దండపాణిఁ దలచుచుక.

గీ. దర్శనముసేయు, మఱిమఱి దర్శనంబు, సేయు, ప్రణవించు మరలంగసేయు ప్రణవీ
ఎంత జూచిన తనివి యొక్కింత తీఱ, దాతనికి సాంబశివ దర్శితాత్మునకును.

ఆ. ఎట్టకేల కెట్లా? యెలమిమై శ్రీవిశ్వనాథు నన్నపూర్ణ నవ్యనక్ష
నంది రామ భద్రుడా పుష్ప కారాధు, డై గయోన్ముఖుండునై దనర్చి!

సుక్షేత్రముల చూచుచు శ్రీరాములు మఱల గయకు వచ్చుట

శా. గంగా దక్షిణ తీర తీరముననే కర్మ ప్రణాళోత్కటా
త్తుంగా భంగ తరంగ గంగఁ గనుచుక తోడ్తోడ నేగెక, గయా
రంగద్దివ్య పవిత్ర క్షేత్ర చ్యవనర్ష ప్రస్ఫుట స్థాన సం
స్థం గళ్యాణ శుభాశ్రమంబును, నిమేష ద్వేత్రి కాలంబునక.

గీ. వచ్చి స్నానముచేసి చ్యవనమునికిని, మొక్కి యచట రాఘవ తీర్థమును సృజించి
రామలింగేశ్వరుని నిల్పి రమణమీఱ, స్వీయ శరకృతరేఖ నాశ్రితులకెల్ల.

క. చూపించి కాశికాపురి, రూపించిన యంతకన్న రూఢిని మించం
గా పెంపు దానధర్మ క,లావంబులఁజేసి శశికళా భాసితుడై.

ఆ. ఎచ్చ పెచ్చటికి శుభేచ్చ సీతారాము, లేగుదురా? నదీమహిత స్థలముల
కచ్చటచ్చటను మహా తీర్థములు విశేషముగఁ కల్గుచుండె విమలములయి.

క. ఆ క్షేత్ర తీర్థ సంఖ్యల, లక్షించి గణింప శేషు లావసరంబు సం
వీక్షింప నందు నారు మ,హాక్షేత్రములై యెసంగు నత్యంతంబుక.

గీ. రామ లక్ష్మణ భరత తీర్థములు సీత, శాత్రవ ఘ్నంజనేయ శశ్వత్సు తీర్థ
ములు బ్రకాశించు నేతీర్థములను గనిన, దీని వేర్వేరు వచియింప తేవతేవ.

క. గంగయును శోణభద్రా, సంగమమున స్నానమాడి సరవిని మూణా
శ్లం గడపి యచట గండకి, గంగా సంగమము జూడగా నేగి రటన్.

సీ. ఒక తీర్థమున మూడు నొక తీర్థమున నైదు, నొక తీర్థమున నేడు ప్రకట రాత్తు
లొక కొన్ని తావుల నొప్పుమీఱఁగ పది, హేను రాత్రులు పది యెన్నిదినిశ

లోకట నేకోవిశతి కనద్దినమ్ములు, సుస్వతంత్రుడు కాన సాంపుమీఱ
ఒకచోట మూణ్ణెల లోకచోట నారు మా, నము లెందు నెట్లెట్లు సంభవంబో?

గీ. అట్టులట్టులు సౌఖ్యంబు లుట్టిపడగ, దాన ధర్మాచరణ యథాతథము గాఁగ
నాచరించుచు త్రిజగములునద్భుతముగ, సంస్తుతి యొనర్ప యాత్రలు నల్పె ప్రభుడు!

నీ. గండకి సంగమ త్మోతలంబుల స్నాన, మాచరించి పవిత్రుడై చరించి
పశుపతీశ్వరుని నేపాల దేశమ్మున, నారాధన మొనర్చి హరిహరు లోక
చక్కిన యున్న యుచ్చక్షేత్రమున కేగి, సర్వ తీర్థంబుల సఫల పఱచి
మరల గంగాతీర మార్గంబునను దక్షిణాభి ముఖుండయి యరిగి అరిగి

గీ. అచట వైకుంఠ నగరము నరసి యవల, పోయి యచట జరాసంధ పురముఁజూచి
చక్క వైకుంఠి నదిలోన స్నాన మాచ, రించి గయ పట్టణము సమీపించె నపుడు.

క. ఆ పిమ్మట శ్రీఫల్గు న, దీ పూర్వదిశాతటిక సుదీర్ఘ స్థలమం
దేవున తన వుష్పకమా, దాఁపున విడియించి సౌఖ్యదముగ నెఱుఁగుచుక.

గీ. విష్ణు పాదము వద్దకు వెడలివచ్చి, వందనం బాచరించి యమంద భక్తి
మఱలగ విమానముం జేరి గరిమ రాత్రి, గడపి ప్రొద్దుటలేచి శీఘ్రమ్ము మీఱ.

గీ. బ్రాహ్మణులతోడ రాముఁడు ఫల్గునదికి, స్నానమునకేగె నంతలో సఖులతోడ
నీత ఫల్గునదీస్థలిజేరి స్నాన, మాచరించి ముత్తైదువు లాపులగుచు.

దశరథుడు నీత ఇచ్చిన సికతా పిండములచే సంతృప్తుఁ డగుట

ఆ. తన్ను చుట్టుముట్ట తప్పక పూజించి, యిసుక దిబ్బమీద యింపుమీఱ
కూరుచుండియుండి గౌరిని పూజింప, ఇసుకముద్ద లైదు నెలమిచేసె.

ఆ. ఇట్లు లైదు ముద్దలెత్తి దుర్గాదేవి, చేయుచుండె నంత చేయియొకటి
భూమినుండి పుట్టి పుట్టు తడవుగ ముద్దల గ్రహించుచుండె తనరి యపుడు.

గీ. ఇసుక ముద్దల గైకొని యిటుల నేల, లోన దాగెడి హస్తవిధాన చతుర
మఱయ జానకి మిగుల నాదరముతోడ, ఇచ్చె నష్టోత్తర శతంబు లిసుక కడుల.

క. యిచ్చిన సికతా పిండము, లచ్చెఱువుగ మాయమైన సత్యాశ్చర్యం
బెచ్చుగ గౌరిని మనసున, నచ్చముగా పూజచేసి యటు వోవుటయుక.

మ. పిదపక రాముఁడు పంచతీర్థములలో ప్రీతాత్ముడై ముగ్ధి, సాం
పాదవన్ ప్రేతనగంబునెక్కి, పితృతృప్త్యుద్యుక్తుడై పిండ దా
నద ధర్మంబును సేయఁబూని, తన పేరక ముద్రిక వ్రేల నుం
డిన దానిక దొలగించి, దక్షిణదిశ స్వీక్షించుచుక వ్రేల్చిడిక.

క. కూర్చుండి మూడురేఖల, గూర్చు లిఖించె, నేడుఁగూడ కనంగా
నేర్చు, తీర్థ దిదృక్షం, బేర్చిన నెవ్వఁడు కాని ప్రియ మాటంగఁ.

గీ. అతఁడు పిమ్మట దర్శలనందు పఱచి, నువ్వులుం దేనె నెయ్యి యనూనముగ యె
సంగు పిండి పిండముల నొసంగ సవ్య, హస్తమున పిండమెత్తి పిత్రార్థి యగుచు.

గీ. ఎంతచూచిన భూమిపై నేలొ ? కాని, తండ్రి హస్తంబు కనఁబడదాయె ! నపుడు
అచటి బ్రాహ్మణుల్ విహ్వలితాంతరంగు, లై యిటులఁ బల్కిరా రాము నట్టె కాంచి.

క. ఈ పిండదాన సమయము, లో పితరులు ఎల్లఱకును పితృహస్తంబుఁ
జేఁపి కొనుట వాచకయై, యేపుగనుక నీ. పితరుడఁ దేలొ తడసెన్.

క. కారణ మనూహ్య మనినఁ, శ్రీరాముఁడు చకితుఁడై పొరింబారి దానిం
గూరిచి యోచించుచు సా, మీరీ ! లక్ష్మణ ! యెఱుంగుమీ ! యీ వింతఁ.

ఉ. చిన్నఁడవైన బుద్ధి వికసించుట యందున పెద్ద వీవు, నా
యన్న ! యెఱుంగుదే ? యిటుల నొటకు కారణమన్న, రామ ! ముం
దెన్నగ గారపిండముల నిచ్చుతఱి వని గౌతమీతటిన్
తిన్నగ చూచినారము పితృ ప్రవిభాసిత దివ్యహస్తముఁ.

గీ. గారకాయల పిండముల్ గైకొనంగ, కానుపించిన హస్త మిక్కడ మహాత్మ !
ఏల కనుపింపదో ? నాకు నెసఁగె చిత్త, విభ్రమంబని సామిత్రి వివశుఁడయ్యె !

క. ఈ విషయంబున నీతా, దేవిఁ ప్రశ్నింప కొంత తేటపడునొ ? యే
మో ! విషయం బతి గహనం, బై విలసిల్లునని వికల భావత ననియెన్.

చ. అది విని నీత ! భీతహృదయాంబుజయై రఘునాథ ! నేను తా
నొదవె మహాపరాధము ! మయోదితమై, ఊమియింపు డంచు ; నె
మ్మదిగని యాపె, పొద్దుటి క్రమంబు నెఱుంగఁగఁ దెల్పఁ దెల్పినఁ
మదిని యెఱింగి రాముఁడు ప్రమాణ మెఱింగిన సాక్ష్యు లేరనన్.

మ. అది నా తండ్రి కరంబయై నెగడు ! నట్టె యుండినఁ, లోక మొ
ప్పదు ! సాక్ష్యంబు వచించు వారలెఱింగింపంగాని ; కాబట్టి యే
రిది నిక్కంబని సాక్ష్య మిత్తు రన, స్వామీ ! చూత వృక్షంబు క
న్నది, యాహస్తమటన్న ! దానిని యెఱుంగం బల్కుగాఁగోరినన్.

క. యెఱుంగ నటంచుక మామిడి, బరువడిని అబద్ధమాడ సాక్షి ! నీ
వెఱుంగవె ? నీ కడుపున బడు, పురుగు లని శపించె నీత ! పొగ రడఁగంగఁ.

ఆ. అల్లి భూమిపుత్రి పలునదీ ! తల్లి ! సాక్ష్యమనిన నదియు స్వామి యెదుట
యెఱుంగ నన్ననోసి యెఱుంగవా ? నీ వధో, గతి జరింపు మనుచు కనరితిట్టె.

- గీ. తీర్థవాసు లీసంగతి తెలియుదురని, చెప్పినక రఘురామునిచేత నెట్టి
కష్టమో! యని వారెఱుంగమని పల్క, నీత కనలి యెఱింగియు చెప్పరకట!
- క. అని తీర్థ వాసులను మీ, కెనయదు గావుతను తృప్తి యెంత యిడిన, మీ
రనవరతిము ధనలుబ్ధత, ననయము తిరుగుచుండుడని యవనిజ తిట్టె.
- క. పిల్లి యొకటి కలదన నా, పిల్లియు సాక్ష్యంబు చెప్ప పిఱిదికి జన పో
పిల్లి! నీ తోక దగులు, వల్ల పాపచయముగను నవశ్యముగ జనుల్.
- గీ. తోకముండుఁ బెట్టుక నీవు తోడరి కూరు, చుండి చూచియు యెరుగనే నొండటంచు
సత్యదూరముగాఁ బల్కు సర్వ పాప, జీవి! నిక దల్ప పాపంబుఁ జెందకున్నె?
- క. అని యీ గోవును చూచెం, జనుఁ దీనిం బ్రశ్నసేయ సందేహము వా
యు ననిన గోవున్ నేడెలి, య ననగ నీముఖముచూడ నఘమని పలికెన్.
- గీ. ఇట్లుల శపియించి యశ్వద్ధవృక్ష మెఱుంగు, నన నదియు యెఱుంగ నని పల్కిన గనలున
ఎపుడు నీవత్రములు చలియించుచుండు, నని శపించె నీతాదేవి కనలి కనలి.
- క. చివరకు విసివి సతీమణి, రవి లోకఁపు కన్ను! అమగ రాదే? యన, స్వ
చ్ఛవి రవి యిట్లును నీపిత, యవిరళ తృప్తిం గనియె! మహా మహితాత్మా!
- మ. అని యాదార్థ్య మెఱుంగఁ బల్కిన, వియద్యానంబునక వచ్చి సూ
ర్య నిభంబైన ప్రకాశ మొప్పఁగ దశస్యండుండు! శ్రీరామచం
ద్రుని యాలింగనముం బొనర్చి యిపుడెంతో మోదముం బొంది నాఁ
డను, నన్నుద్ధరణం బొనర్చితివి వేడ్కన్ తృప్తుఁడక రాఘవా!
- గీ. దుస్తరంబగు నరకమందు పడకుండ, ఉద్ధరించితి రాఘవా! ఒప్పుమీఱ
జానకీదేవి యిచ్చిన సైకతంపు, పిండదానము చేత తృప్తి పడినాడ!
- ఆ. అయిన లోక శిక్షణార్థమై గయయందు, శ్రాద్ధ మాచరించు రామ! అనిన
రాముఁ డిట్టులను ప్రభామహితా! పితా! ఏల తొందరించి తింతలోన.
- ఆ. ఇసుక పిండముల గ్రహించితివా? తండ్రి! ఇంత ఆత్రవడితి రేల? ననిన!
అన్ని విఘ్నములె గయాశ్రాద్ధమున కగు, ఇందువలన త్వర వహించినాడ!
- క. అని చెప్పి దశరథుండు రా, మునిచే నీయబడు కవ్యమును గూడ గ్రహిం
చినవాడ యగుచు నాకన, మునను విమానమున నేగె ముదిత హృదయుడై.

శ్రీరాముండు గయావాసము చేసి రామగయ నేర్పరచుట

- క. ఆ తదుపరి శ్రీరాముండు, ప్రేతగిరిని పిండదాన రీతి జరుపుచుక
ప్రేతశిల కాకబలిక, చేతోమోదమున వైచి చెలఁగి యటుపయి.

వ. ధర్మారణ్యమునకు వెడలి, తిలాజ్య పాయస శర్కరాన్విత పిష్టపిండంబుల వెవ్వేరుగా నిచ్చి, నటశ్రాద్ధముబెట్టి, అష్టతీర్థముల నాచరించి, యథావిధిగాత్రిస్తలంబున సంధ్యల నాచరించి, అనేకంబులగు దానంబుల నొసంగి, అత్యంత విభవముతోడ గదాధర స్వామి నారాధించి, సకీటకంబగు చూతవృక్షమును నీళ్లలో ముంచె. ఒక ముసీం ద్రుఁడు కుశాగ్రంబులను కుంభంబును చేతఁబూని మామిడిచెట్టుకింద నీళ్లను ధరించె. మామిడిచెట్టు దడిసె. పితృవులు తృప్తి నందిరి. ఇట్లొకపని రెండు ప్రయోజనంబుల నిచ్చుట ప్రసిద్ధంబయ్యె. పిమ్మట శ్రీరాముఁడు విమానము నెక్కించుట మొగలుగా గల సత్కారములచే విష్ణుపాదమును పూజన మొనర్చె. ఇట్లు మూడుమాసములు గయయందు నివసించి, అఖిల ప్రజానీకంబుల సంతృప్తాంతరంగుల నొనర్చి, విమానం బెక్కి తూర్పుదిక్కై వెడలె. ఫల్గు నదీతీరమున విమానము నిలచినచోటు రామ గయ యనుపేరం బ్రసిద్ధి వహించె. అచ్చట రామేశ్వరుఁడును రామతీర్థమును పరమ పావనంబులై యొప్పు. శ్రీరాముఁడు ఫల్గునదీ గంగా సంగమంబునకు వెడలెంగాన గయకు వెనుక ఫల్గు వొకటే ప్రసిద్ధంబై యున్నది. అది మహానదిగా నున్నది.

సీ. పరమ పవిత్రమై పరఁగు జాహ్నువి గంగ, యుత్తరవాహిని యున్నచోట ముద్గలాశ్రమము సొంపుగ నూత్నమై యున్న, దివ్యస్థలంపు దిదృక్షఁ దవలి శ్రీరామచంద్రుఁ డాశ్రిత పారిజాతమై, యచటికి వచ్చె న య్యా స్థలమున జానకీదేవి తేజంబెల్ల భూమియం, దెఱిగి యొసంగె, తా నెఱిగి రాముఁ

గీ. డచట జానకీ తీర్థంబు నమర నిల్చె, రామచంద్రుఁడు నిజ సోదర ప్రకల్పి తంబులగు తీర్థములకన్న తత్ఫలమున, జానకీ తీర్థమే గొప్పయా ననియనె.

శా. అంతః రాముఁ డనంత పుష్పక విమానారూఢుడై, వే పరి శ్రాంతిఁ, ఉత్తర వాహినీ యభిదమా స్థానంబునుం జేరి, అ త్యంత శ్రద్ధగ గంగఁగొల్చి, నది మధ్యంబందునకొండపై కంతుం గెల్చిన బిల్వనాథుని సమగ్ర పీఠి పూజించుచున్.

గీ. వైద్యనాథేశ్వరుం గొల్చి వచ్చుచును న, నేక దివ్యస్థలంబుల జోకమీఱు చూచుచును గంగనుండి వచ్చు సితనదిని, గ్రంథి యటనుండియును సముద్రునినిజేరె.

క. నూరామడలు ప్రయాగకు, దూరంబున గల సముద్ర దునిసి దునిసి వి స్తార శకలములఁ గలయు భ, గీరధి సంగమముఁగాంచి కృతకృత్యుండై.

మ. యమునా సాగర సంగమంబునను తోయంబాడి, పుణ్యంపు తీ ర్థములక వేటుగ వేటుగక గని, సముద్ర స్నానముం జేసి, యు త్తమమా తత్తత పూరుషోత్తముని చిత్తం బొప్పఁగా మ్రొక్కి, చూ చి, ముదంబొప్పగ, దానధర్మములు చేసెన్, భూరి భూరి స్థితిక.

- ఆ. వివిధ దేవతలను వివిధ నదీనద, ములను భక్తి మీఱఁ గలయఁ జూచి
ఎన్నో దేశములు సమీక్షించి గోదా ను, తటమునందు రామతటముఁ గూర్చి.
- సీ. సప్త గోదావరీ సంగమంబున మహా,దధి స్నానమొనరించి దక్షిణముగ
వచ్చుచు, నచట పూర్వపు దేశరాజుల, వలన మిక్కిలిగ పూజల గ్రహించి
వారిలో యాత్ర లవారి సేయగ కుతూ,హలులైన వారలఁ గలుపు కొనుచు
పుష్పకమందు సంపూర్ణమా వసతుల, వారికి సేయించి వరుస మీఱ
- గీ. దక్షిణపు దిక్కునందలి దైవతీర్థముల విలోకింప నిశ్చయమునఁ గడంగి
మత్స్య తీర్థముదాటి విమల మహానదీమ తల్లిని కృష్ణవేణీమ తల్లి.

సప్తమ సర్గము

శ్రీరాముఁడు శ్రీశైలాది క్షేత్రములఁ జూచుట

- సీ. పూజించి యాడి, తత్పూజ్య స్థలంబుల, నేవించి శ్రీ నారసింహుఁ గొలిచి
పానకాలాన్వయు ప్రస్తుతించుచును కృష్ణా సాగరంబుల సంగమమున
స్నానంబుఁగావించి దానంబు లొనరించి, దారిలో గలుగు సుస్థలములెల్ల
చెలఁగి వీక్షించుచు శ్రీశైల షర్వతం,బున నీల గంగలో మునిగి, మల్లి
- గీ. కార్జున స్వామిఁ గొల్చి తియ్యంబుగాఁగ, శిఖర పీఠాణ మాత్ర నసించి పాత
కములు జన్మరాహిత్యంబుఁ గలుగునట్టి, స్వామి శిఖరంబుఁగని శిరసానతించి.
- గీ. కలిత శిఖరేశ్వరుని యా శిఖరమునందు, బ్రహ్మకుండంబు నందు శుభంబు మీఱ
మజ్జనం బాడి పిదప భీమవర కుండ,మున జలకమాడి యట్టులేపునఁ గడంగి.
- ఆ. మఱి నివృత్తి సంగమంబున తుంగభద్రనది సంగమమున దనర మునిగి
(శ్రీ) వెలయునదీ సరోవరంబున భవ,నాశనిని కెఱంగి స్నానమాడి.
- సీ. శ్రీయహొబిల నారసింహు నారాధించి, స్తంభ ప్రదక్షిణారంభు డగుచు
పుష్పగిరికినేగి పొలుపుమీఱఁగ పినా,కిని మున్గి పుణ్యస్థల నివహముల
దర్శించుచును మహాత్మర లింగములను పూ,జించుచుఁ గడు సంతసించుచుండి
పంపా సరోవర సంపదఁ గీర్తించి, కిష్కింధలోన సుగ్రీవుఁడాది
- గీ. వానరావళి సత్కృతు ల్వరునఁ గాంచి, అచేట నందఱి పుష్పకమందు నిల్చి
తత ప్రవర్షణ గిరిలోని తన గుహను వి,నోదముగఁ జూప నీత సమ్మోద మందె.

- గీ. రెండవది యైన యా భీమ కుండమందు, స్నాన మొనరించుచు కుమారసామి గాంచి
కనక గిరిలోని శంభుదేవుని నమస్కరించుచు నగ స్త్యకుండ ముదంచితముగ.
- గీ. కాంచి స్నానపానము లాచరించి యందు, నందుగల తీర్థములనాడి యాడి వీర
భద్రు దర్శించి వేంకటప్పని నగంబుఁ, గాంచి వందించి యప్పుష్పక స్థులెల్ల.
- గీ. తృప్తి పట్టణవాసు తెలిసి గోవిందరాజును మ్రొక్కి, కపిలధారను మునింగి
తీర్థశ్రాద్ధాదులఁ దీరిచి పిమ్మట, శేషాచలేంద్రుని సేవఁజేసి
పుష్కర తీర్థాన పుష్కల స్నానాదు, లొనరించి పంచతీర్థిని మునింగి
స్వర్ణముఖి తీర శంకరు కాశహ, స్తీశ్వరు దివ్యాభిషేకములను
- ఆ. మివుల భక్తిఁగొల్పి మించి నారాయణ, కాలకంఠ ప్రియము కంచి కరిగి
సర్వ తీర్థములను స్నానంబుఁ గావించి, ఉత్సహించి స్వజను లొప్పికొల్పె.
- శా. ఏకామ్రేశ్వరు నెన్నియో విధులచే నేకాగ్రవృత్తిక, సప
త్నీకుండై యభిషేక తృప్తుని పొనర్చెక, పూల పూజించె నెం
తే కామాక్షిఁ మహాముదంబుఁ గన, నీ తీర్థోష్పగా ఉత్సవా
నీకంబు లొనరించి, యొక్కనెల నిల్చెక రాము డక్కంచులోన్.
- క. వేగవతీ స్నానమ్మును, భోగమ్ముల వరదరాజుఁ పూజించుచు ముం
దేగుటయె మఱచె రఘుపతి, త్యాగం బేర్పడఁగ నట వ్యయం బొనరించెక.
- గీ. పక్షి తీర్థమునకు పరగంగ నేగి పూ,షవిధాత్మవను పక్షిజంటఁ సత్క
రించి, తనస్వెంబడించు నీతాదేవి,తోడ పుష్పకమున తోడరి యేగి
క్షీరనదీ స్నాతుండై రయంబున త్రివి,క్రమమూర్తి మ్రొక్కి సక్రమము గాఁగ
స్మరణ మాత్రమున మోక్షము లభించెడి యరు,ణాచలంబున పూజ లాచరించి
- గీ. ద్యుమణి ముక్తానదీ తీర మొనరఁ జెలఁగు, వృద్ధ పర్వతాధీశుని శ్రద్ధఁగొల్పి
పొనఁగ తటపాలనమునకు పోయి తత్రప్ర,దేశ పరమేశు పూజించె దృఢపుభక్తి.
- వ. శ్రీమష్టంబున యజ్ఞవరాహమూర్తి నారాధించి, దర్శనమాత్రమున ముక్తిప్రదం
బగు శేషలిఖిత తాండవాకృతి యగు చిదంబరమున కేతెంచి, కావేరీ స్నానం బాచ
రించి, అటుపై సింహాక్షేత్రంబున కరిగి, బ్రహ్మపురేశ్వరు నర్పించి, వైజనాథుని
ప్రణమించి, శ్వేతారణ్యమునకు వెడలి, శంఖ ముఖ్యలో మునింగి, ఛాయావనముం
జూచి, గౌరీ మయూరమునకు వెడలి, వేదారణ్యముదాటి, మధ్యాంజనేశ్వరు వందించి,
వృద్ధకావేరీ స్నానముఁజేసి, కుంభఘోణముం జూచి, శ్రీనివాసుని దర్శించి, మంగళ
బృందావనంబున సారనాథునిని, శ్రీవాంఛమున ప్రయాగ మాధవుని దర్శించి,
అశ్రుశిరఃస్థలంబునకు వెడలి, కమలాలయంబున త్యాగేశ్వరు నారాధించి, గయా
తీర్థంబున మునింగి, దక్షిణ ద్వారకలో శ్రీ గోవిందుని నారాధించి.

శ్రీరాముడు సేతు యాత్ర జేసివచ్చుట

- సీ. అవల జేపాల పురాధిపు నభయదేశ్వరుఁజూచి పూర్వము స్వప్రతిష్ఠి
తుండగు విఘ్నేశ్వరుండు సుష్టుగనుంట, ఆప్తమిత్రులకు నొయ్యనఁగఁ జూపి
అందఱితోఁగూడి యారాధనముసల్పి, నలి నవపాపాణముల భజించి
స్నానముల్చేసి యచ్చటనున్న విమల దేవీ పట్టణమునకు వెడలి యచటి
- గీ. విమల వేతాల దివ్యతీర్థముల మునిగి, పావన సముద్రజలముల బహుళ సంత
సమున జలకంబులాడి విస్తారభక్తి, భైరవుని తీర్థమున స్నానపటిమ నూని.
- క. తమ యేకాంతస్థలమును, విమానమున జేరి దిగి ప్రవీణత సర్వల్
ప్రముదంబుగ పద్మాస్థలి, విమల రామలక్ష్మణాగ్ని పృథు కుండములఁ.
- క. మేటిగ మునుఁగుటయు ధనుఃస్కృతిఁ దగ స్నానమాడి సాంపలరంగా
వాటిలిన తొంటి కథలుం, జటాయు తీర్థమున కేగ జ్ఞప్తికి వచ్చెఁ.
- క. నాటి కథ లప్పటప్పట, వాటిలిన ప్రసిద్ధ చిత్రవర్తనలం దా
నోటఁ వచింప రాముండు, గాటమయిన శ్రద్ధ వినిరి కనులు చెమర్పఁ.
- మ. ఇటులఁ పౌరుల మిత్రులఁ స్వజనులఁ హేరాళమా నాప్తతం
జటులా మేయ ప్రమోద మానసులుఁగా సల్లాపముల్ సేయు, చ
చ్చట భాసిల్లెడు గంధమాదనము నోజు జేరి, మున్ముందు వి
స్ఫుట శ్రీ మాగుతి సుప్రతిష్ఠిత లసన్మూర్తి స్ఫురల్లింగముఁ.
- గీ. విశ్వనాథాభిధంబగు విమల లింగమును యాథావిధి పూజించి వెనుక రాఘ
వేశ్వర ప్రతిష్ఠితంబు రామేశ్వరంబునం బరగు లింగమును పూజనం బొనర్చి.
- సీ. గంగాభి షేకంబు గావించి గాజు కు, ప్పెలు దనుఘోటి లోపలనె విడచి
కోటి తీర్థంబను కూపము నిర్మించి, పాప ప్రణాశన పటిముండైన
స్వేత మాధవుఁజూచి వివిధ దానాదిక, ముల సల్పు చట నొక నెలవసించి
వాహనారూఢ దేవతలకు దివ్యోత్సవంబులఁ గావించి వరుస మీఱ
- గీ. డేత్ర పాపము పరిహరించెడి తలంపు, నూని, కోటి తీర్థంబున స్నానమాడి
ద్వార గణపతికిఁ మ్రొక్కి, తాము మరల, తోయధిఁ తేలియాడి నిస్తుల నియతినీ.
- గీ. పుష్పకము నెక్కి యాకసంబునన పోయి, దర్భశయనమునకు వచ్చి తనరుచున్న
కలిత నిక్షేపికా జలమ్ములను దోగి, తామ్ర పర్ణియు నట సముద్రముఁ గలియఁగ.

శ్రీరాముడు కన్యాకుమారికి వరముల నిచ్చుట

- సీ. ఆ సంగమంబున నవగాహ మొనరించి, దానధర్మముల నుదార రీతి
సల్పి, తత్తీర వాసము సల్పు స్కంధ మూర్తిని గొల్చి తామ్ర పర్ణినదీప్ర

తీరంబునం గల్గు దేవతాస్థలములు, పుణ్య స్థలమ్ము లింపుగఁ గనుఁగొని
నవనవ వేంకట నాథుల వందించి, తోతాద్రి జేరి రస్తోక రీతి

గీ. చేత పుష్పమాలికఁ దాల్చి చెలుగుచ్చును సముద్రతీరంబునను రామభద్రుఁ డెపుడు
వచ్చునో? యని వేఁచెడి వనితయైన, యట్టి కన్యాకుమారి నప్పట్టున గని.

మ. వరమున్ వేడుమటన్న, నవ్వనిత దేవా! ముందు నాచేయు ని
మ్మొర యాలింపుము! నేను నొక్క మునికిం బుత్రిక; సుసేంద్రుండు న
వ్వరియించెన్, జనకుండు నాతనికె ఈయన్ నిశ్చయించెన్; పొరిం
బారి పిల్పించెను; వాఁడు పెండ్లికయి యింపుం బెంపు సొంపారగన్.

గీ. వచ్చె నామడ దాక; నీ వచ్చు టెఱిగి, నామనమ్మున నిన్నె మన్నన వరించి
యున్నదాన! నా యధంతము విన్నవాఁడు, రాకయున్ దన నెలవుకు పోక నిలచె.

క. రాలేఁడు వీడి నన్నుం, బోలేఁడు జనకుడు తల్లి పొనరించిన బం
డాలము సముద్రమున కో, పాలయుఁడై పాటవైచె నటుచూడు హరీ!

ఆ. అలలచేత వచ్చి యవి కనుంబడుచున్న, విపుడు ధన్యనైతి! నింకమీద
దాసిగాఁగ నన్ను దగఁగొను రామా! యటన్న గాంచి రాముఁ డనియె నిట్లు.

క. ఒ కౌమారీ! వినుమా!, నాకీ జన్మంబు నందునన్ గలదు కదా
ఏక సుపత్నీ వ్రతమిట, నా కృష్ణావతారమున నన్ను గొలుపుమా.

చ. అని వరమిచ్చె! రామ వచనానుసరంబుగ నంతదాక భా
మిని తప మాచరించె, పెరిమెన్ తనదైన తపోబలంబుచే
తను, తనుబాసి జాంబవతి తానయి పొల్పెనఁగెన్, భృశంబు కృ
ష్ణుని భజియించె, ముఖ్యతరుణుల్ యెనమండ్రుగు రందు నొక్కతై.

శ్రీరాముని పశ్చిమ దక్షిణక్షేత్ర దర్శనము

వ. శిష్యా! అటుపైఁ జరిగిన వృత్తాంతంబు వినుము.

గీ. ఆపె వివరించినట్లుల నా సుసేంద్ర, మునకుఁ జని యా పయోష్ణిలో మునిఁగి తామ్ర
పర్ణి తీరంబునన్ శేష వన్నగమున, సుఖముగా యోగ నిద్రావశుని ముకుందు.

వ. వరలక్ష్మీ గరుడ సేవితుండగు ఆర్యానంతమూర్తి నారాధించెం; దానిని వేటొక
పశ్చిమ వాహిని యగు తామ్రపర్ణిగా నెఱుంగుము.

క. అంతట శ్రీరఘరాముఁ డ, నంత శయనమునకు వచ్చి స్నానమ్ముల న
త్యంత ముదమ్మున జేసిరి, కాంతమ్మున పద్మ శంఖ ఘనతీర్థములన్,

గీ. మత్స్యనది యందునున్ సర్పి మజ్జనముల, ఘన విమానంబునన్ బోయి కాంచీరంత
తగు సరోవర మొక్కటి దానిపేరు, ధర్మము నధర్మ సమ్మిశ్రితమ్ము చూవె.

- అ. దాన తానమాడి తత సముద్ర ప్రాంతమగు జనార్దనమున హరిని కొలిచి
లోక శిక్షకై విలోకింపఁడయ్యె నా,డ మళయాళమునను డాసికూడ.
- క. దాని గనబోక కృతమా,లానది ఘృతమాల నదిని లక్షించి కృత
స్నానండ్లై సింధునదిం, బూనికను గజేంద్రమోక్షపుం స్థలముఁ గనెన్.
- సీ. అది తామ్రపర్ణి మహానదీ తీరంబ,గుట నందు స్నానాది చటులకృత్య
ముల నాచరించి ఇమ్ములను మైరాళ తీర్థమును సేవించి చంద్రసుత గిరికి
వెడలి యచ్చటనుండి విశ్వనాథునిని ద,క్షిణకాశియందు దర్శించి మించి
చంపకారణ్య దుస్తర చిత్ర గంగా జ,లమ్ములఁ దోగి ముదమ్ముమీఱ
- గీ. హరిహరులఁ గొల్చి యాపై మధురకువచ్చి, వేగవతి స్నానమాడి దేవి మీనాక్షి
సుందరేశ్వరులకు మ్రొక్కి సూడిద లిడి, ద్రవిడగిరి వెంకటపతి మొత్తముగఁగొల్చి.
- గీ. ఉభయ కావేరి మధ్యన యొప్పుమీఱు, రంగనాథుని గొల్చి కరంబు మీఱ
స్త్రీయ గృహదేతార్చా విభీషణ ప్ర,దత్త వృత్తాంతమును నీత కెఱిగించి.
- గీ. మివుల మివులంగ బూజించి మించి యెలమి, మాతృభూతేశు జంబుకేశ్వరులఁగొల్చి
తిరిగి రంగనాథులను వందించి పిదప, పఱుగ అవినాశి కేతెంచి భక్తిగరిమ!
- సీ. శ్రీరంగ పట్నముఁజేరి హైమవతిలో, స్నానంబుఁజేసి యచ్చటఁ గలట్టి
అమల సాలగ్రామ విమలార్చనమొనర్చి, రామనాథ మను పురంబుఁజూచి
తరువాతను కుమార ధారలోన దిగి ను,బ్రహ్మణ్యస్వామి నారాధనంబు
నల్పి యుడిపి కృష్ణ సమ్యగర్చనచేసి, శృంగాభ్రమంబున తుంగ తీర
- గీ. మందునన్ శృంగగిరిలో నమందభక్తి, శారదకు మ్రొక్కి నాపయిఁ జని ముదమున
కుంభకాశికి వెడలి నిక్కువపు భక్తి, పొదల కోటేశ్వరమునకు పోయి కడఁక.
- సీ. అభవు సేవించి మూకాంబిక కెఱుగి ముం,డేశ ధారేశ గౌరీశ్వరులను
గుణవతేశ్వరుని చరణములఁ గొల్చి స,ర్వేశ్వరు నత్యంత సేవఁజేసి
గోకర్ణ విభుని సుధాకల్పముగవేడి, హరిహరేశ్వర దేవు నర్థి మ్రొక్కి
సుమహాబలేశ్వరు సోయగం బీక్షించి, బహుళ తీర్థంబుల పఱుగ మునిఁగి
- గీ. పరశురాము మహేంద్రాఖ్య గిరిని జోచి, మ్రొక్కి భీమేశ్వరమునకుం బోయి పోయి
ధౌమ బలమూర్తి సేవించి తత్పరతను, క్రమత కొల్లాపురము మీదిగాఁగ నేగి.
- క. కరవీర పురమునకు జని, కరమరుదగు కృష్ణవేణి ఘన సంగమ మం
దిరవుగ స్నానముచేసి అ,మర నికరము ప్రస్తుతింప మఱి మఱిఁ జనుచున్.
- మ. లలిమీఱంగ విమానమందున గదా లక్ష్మీశ్వరంబేగి, యం
దుల నొప్పారు ఘటప్రభానదము నందున్ స్నానముల్నేసి, ఇ

మ్మల పుణ్యస్థలముల్ చెలంగగ ముదంబుంగూర్చు, మల్లారి సు
స్థలవాసుల్ శివుఁగొల్చి, వే విధములన్ ధన్యాత్ములై ప్రేల్మిడిన్.

గీ. పాండురంగని గని చంద్ర భాగలో మునింగి భీమానదీ భవ్య సంగమమున
కరిగి చంద్రుఁ గని ప్రేమ పురముఁ జూచి, యచటి మార్తాండ శంకరు నభినుతించి

మ. నల దుర్గన్ కనువిందు గాఁగఁ గనుచున్, నానా విధార్చనము
జ్వలఁ గావించి భజించి, యుత్సవము లుత్సాహంబుగాఁ గూర్చి యా
తులజా భవ్యపురీ నివాసిని గడున్ స్తోత్రంబులం దన్ని, ని
ర్మల భక్తి భజయించె నంబిక నొగిన్, మాణిక్య నామీమణిన్.

క. అంబాపురంబులోని వ,రాంబను యోగీశ్వరిని మహామహిమాధ్యక్ష
బింబాధర్మ వరానన, కంబుకంఠి సారసాక్షిఁ గాంచి యవుదలన్.

గీ. వైద్య నాథుని వందించి వంజరా స,ముద్ర సంగమ శరత్పీఠముల మునింగి
వచ్చి నాగేశుఁ దిలకించి వావిరిలఁగ, లలిని దివ్యాభిషేకంబులన్ యజించి!

క. తన పేర నొక్క పురమును, ఘన గోదాతీరమున ప్రకాశిలగ నయం
బున నేర్పరించె వసతులు, కనువిం దొనరింప నకల కళ్యాణములన్.

నీ. అబ్జక షేత్రంబునందు స్నానము చేసి, యచటి త్రివిక్రము నభినుతించి
గోదావరీనదీ కూలంబు నందొక్క, రామపురంబు నేర్పరచి తఱచి
అంబికన్ చండిక నర్పించి యాత్మతీర్థ స్నానమున కనంతరము పోయి
ఘనత విజ్ఞానేశ్వరుని గొల్చి శ్రీమహా,లక్ష్మీ విలొకించి సూక్ష్మబుద్ధి

ఆ. బడబ సంగమమునకు వెడలి ప్రతిష్ఠాన, పురముఁ గాంచి యైలపూర్వ సంగ
మమున మునిఁగి భక్తిమహితంబుగా శివ, నంద సంగమమున స్నానమాడి!

క. నరసింహుని గడుశ్రద్ధన్, పరిపూజించి తనపేర పరమ ప్రసిద్ధ
స్థి తీర్థముఁగల ప్రవరా, వర సంగమమునకు వచ్చె వారని భక్తిన్.

క. శ్రీరాముఁడు సిద్ధేశ్వరు, నారాధన మాచరించి యభిమతముగ సు
క్షీర మధు శర్కరాయుత, నారికేళ తీర్థమునన యభిషేకించెన్.

క. నూపుర నివాస పురములు,గా పుణ్య స్థలములను సుఖమ్ముగఁ గనుచున్
శ్రీపుణ్య స్తంభము గో,దాపుణ్య నదీతటమున స్థాపించి వెసన్.

వ. కద్రూవినతా సంగమంబులకు జనస్థానంబునకు క్రమముగావచ్చి, త్ర్యంబక షేత్రముం
జేరె.

గీ. దక్షిణపు దిక్కు రాజులందఱును గూడి, చేరి పూజింప మహితుఁడై శ్రీరఘు ప్ర
భుండు వారిచ్చు కానుక ల్నిండువేడ్క,నందికొని చని వారలయందుఁ గడఁగి.

- గీ. యాత్రలకు వారిఁగూడి ప్రయాణమైన, వారి నందఱ తనవెంట వరుసమీఱు
పుష్పకమున నెక్కించుకపోయె నిట్లు, దక్షిణపు యాత్రల ముగించె తగినరీతి.
- క. అని రామదాసు పల్కిన, విని శిష్యుండైన యట్టి విష్ణుదాసు మిం
చిన భక్తి సద్గురూ! మీ, యనుగ్రహము మీఱు రాము యాత్రల వింటి.
- శా. ఇంకన్ తక్కిన యాత్రలే పగిదిగా నిర్ధ ప్రజోపేతుఁడై
సంకల్పించి చరించి కాంచి యెసఁగెన్, సర్వప్రదేశంబులన్
శంకాతంకములేక దానములు శశ్వదీతి తీర్థంబులున్
పొంకంబొప్పఁ బొనర్చె? తద్విధములన్ పొల్పార వాక్రవ్వరే!
- వ. అని ప్రశ్నించిన రామదాస సద్గురుం డిట్లనిచెప్పం దొడంగె!

అష్టమ సర్గము

రామదాసస్వామి విష్ణుదాసుని సందేహము నివర్తించుట

- క. వినుచున్న విష్ణుదాసుఁడు, వినయముతో గురుని మ్రొక్కి విమల హృదయుఁడై
మనమున నొక సందేహముఁ, గనినాడ నివారణంబుఁ గావింపఁగడే.
- ఆ. సజ్జనులు సతంబు సాధువులును దయా, స్వాంత్య లగుట శిష్య సమితియందుఁ
గలుగుచుండునట్టి ఘనతర సందేహ, పరిహరణముసేతు రరిమురిగను.
- సీ. యానాధిరూఢులై యాత్రలు సేయుట, శ్రేష్ఠంబు కాదని శిష్యతతికి
సద్గురూత్తమ! మీరు చాటి చెప్పితి రొక, సారి శ్రీరాముఁడు సకలజనుల
పుష్పకారూఢుఁడై పోవుచున్నాఁడేల?, అన రామదాసుఁ డిట్లను ముదమున
ఛత్ర చామర విరాజ ద్రాజరాజు కా,ల్పడకల నెచటికిం గడఁగరాదు
- ఆ. మండలాధిపతి యొకం డిష్టపడిన పో, వచ్చు కాలినడకవల్ల యాత్ర!
దేవునకును భూపతికి పెండ్లిలోపల, వరునకును మఠాధిపతికి తగదు.
- క. కనుకన్ శ్రీరాముని యొడ,లను సందేహింపఁ జనదు జననాయకు నా
జ్ఞను వానివెనుకఁ జనువా,రును వెడలుట తప్పుఁగామి రూఢము శిష్యా.
- క. జగదీశ్వరుండు రాముఁడు, నిగమాగమ వేద్యుఁడును వినిర్మల ధర్మ
ప్రగతి యసామాన్యస్థితి, నెగడింప జగాన నెవరు నేరరు శిష్యా!
- క. పశ్చిమ దిగ్యాత్రాకథ, నిశ్చయింతు! నీదు శంక నెగ్గెనె? యన ఇం
దాశ్చర్యమేమి కలదు? త, పశ్చర్యా నిరతు లీరు! బ్రతుకునె? శంకల్.

శ్రీరాముడు పశ్చిమ తీర్థయాత్ర చేయుచు వచ్చి పుష్కరము చేరుట

సీ. సూర్యుండు వచ్చినఁ జూపట్టునే యంధ, కారము గురువర్య! మీరుఁడెల్పు
గురుతర శంకాత్త గిరులొక్క మొగిఁ గూలె, తరువాత కథ! యన్న గురుఁడు పల్కె
త్వంబకమున నుండి రాముఁడు వెడలఁ దొ, డంగినన్ సీతాలతాంగి కోర్కి
నప్పర్వతంబున నొప్పుగా మూఁడు రాత్రములుండి పిదప సప్తశృంగ గిరి

ఆ. వెడలి యందునుండి విమలుఁ డగస్త్యాశ్ర, మమునకున్ సుతీక్షు మహితమైన
యాశ్రమంబుఁ జేరి యైలాపురముఁజూచి, ఘనతరముగ ముదము పెనగొనంగ!

క. ఘృష్టేశ్వరుఁ పూజించి న, నప్తేశ్వర్యంబు లొదవు నని వాడుక వి
స్పష్టంబుగాన తత్ శివు, సాష్టాంగము గాఁగ మ్రొక్కి సంపన్నుండై.

మ. శివతీర్థంబున స్నానమాడి శుచియై, శ్రీరమ్యమై యొప్పు దే
వ వరేణ్యంబను పర్వతంబుఁ గని, దివ్యక్షేత్రమై యొప్పు న
ట్టివి, విజ్ఞా మొదలైన యట్టి స్థలముల్ డీక్షొన్న భక్తిన్ మహా
సవిశేషంబగు శ్రద్ధఁ గన్గొని భజించు సాగ దేవిక గడుక.

శా. మాతా పట్టణదేవి వై భవ మసామాన్యంబుగాఁ జూచి, తా
సీతాదేవినిఁ గూడి రాఘవుఁడు దర్శించెన్ నృసింహుక గడుక
ప్రీతాత్ముండయి దేవవాట నగరిక పెంపార సొంపార, సు
న్నాతుండయ్యెపయోష్ణి తాపినది జన్మస్థానమం దొప్పుగక.

సీ. తనవేర నొక పర్వతం బేర్పరించి రే, వానదీ తీర్థాన స్నానమాడి
ఓంకార మందున నోంకారనాథు నా, రాధించి పశ్చిమ రమ్యములగు
వివిధ పుణ్యస్థలు లవలోకనమొనర్చి, తాపి సంగమమున తానమాడి
మహినది యందు నర్మద సంగమంబున, నవగాహ మొనరించి యవులకేగి

గీ. అచ్చటి ప్రభాస తీర్థముఁ జొచ్చి పంచ, సంఖ్యలు సరస్వతీ దివ్యసంగమ స్థ
లమ్ములమునింగి సారాప్త మిమ్ములఁగని, చెలఁగి శ్రీ సోమనాథు దర్శించి మించి.

క. సాభ్రమతీ నదిలో దిగి, శుభ్రముగా స్నానమాడి సుందరతరముల్
విభ్రమ జనకంబులును న, దభ్రములగు పెక్కు పెక్కు స్థలములఁ గనుచుక.

క. శంఖోద్ధారమునకుఁ జని, శంఖ చంద్రధారి విష్ణుఁచాగి వినతులక
పుంఖాను పుంఖములుగా, ప్రేంఖధ్వను లెసగఁ గొల్చి పెంపుఁదలర్పక.

మ. పిదపక రాముఁడు గోమతీనదిని సంప్రీతాత్ముండై స్నాన మా
డి దక్షిణ స్థలికిక సమీపమయి సృష్టిక గల్గు సప్తాతమా.

స్వద క్షేత్రంబుల నొప్పు ద్వారవతి మోక్షద్వారమా! యన్న నొ
ప్పు దలిర్పన్ గనిచొచ్చి, తీర్థవిధులకా పూజించె పిత్రావళిన్.

ఆ. దానధర్మముల ననూనంబుగాఁజేసి, పశ్చిమమునఁ గల్గు ప్రభువులెల్ల
తన్నుఁగొల్వ మెచ్చి తగ వారినందఱు, పుష్కరమునఁ జేర్చి పుష్పకమున.

ఉ. వారల నందఱన్ బిలచి వారని శ్రద్ధ సరస్వతీ తట
స్థార పవిత్రపుం స్థలు లపారముగా పరిశీల నంబునం
జేరి నతించి, యందట వసించు దయామయు భక్తవత్సలున్
శ్రీరమణీయు కేశపుభజించి యజించి యజేయ తేజుఁడై.

గీ. సర్వ నృపసమా వృతుఁడయి సంతసించి, ప్రతిదినము కోట్లకొలదిగ బ్రాహ్మణులకు
అన్నపానీయముల చేత నహరహంబు, తృప్తిఁగావించుచుండ సువ్యాప్తిమీఱు.

శ్రీరామ పుష్పకమున వినోద చర్యాదికము

క. అప్పుష్పకము అయోధ్యం, జొప్పడు వారలను పూర్వజుల దక్షిణమం
దొప్పెడి రాజుల పడమటి, యప్సరభువుల వారివారి నారయఁగొనుచుకా.

క. సైన్యంబులు పరివారము, లన్యులు వీరనగ నేల? నందఱ స్వజనం
బన్యజనంబని యెంచక, మాన్యంబగు శ్రద్ధమీఱు మన్నించుటయుకా.

సీ. ఎల్లరున్ శ్రీరామునిల్లు తామతిథులు, గాఁగ సంభావించి కడఁగు చుండ
వంట వేరేలే దెవరికిని తృణకాష్ట, జల చింతలేదు ఆకలి యనునది
చాలదే?యను చింత చాలమందికిఁ గల్గె, తత్తత్పదార్థ సంతర్పణముల
నందఱు నచ్చట మందు మాత్రము జీర్ణ, మగుటకు ప్రార్థింతు రనవరతము

గీ. నిరత వాద్యధ్వనులచేత నిద్రలేదు, అభినయ క్రీడ గీతా భయాకులాత్ము
లఖిల వారాంగనలు నహరహము రత్న, దీపకాంతులు వెల్లు రాత్రిం దివములు.

క. పగలును రాత్రి విమాన మరుగగా నాటంకమునుఁ నెరుంగరు రవ మొ
ప్పుగ చెవుల ననవరత మిం, పుగనాద బ్రహ్మపదవి పొలు పెనలారున్.

సీ. సన్వర వేదఘోషము వారనారుల, వేణు వీణాగాన విమలరవము
లాభరణ ధ్వను లఖిలవాద్యధ్వను, లావాహనముల ఘంటావళిధ్వని
వీరుల రావము ల్వెలయఁగహరి కీర్తన స్వరంబులు రామ నామ జపము
పారాయణంబులు వందిమాగధ జన, జయనాదములు శిశుశ్రావ్య రోద

గీ. నధ్వనులు గోమహిష్యాది నవ్యదోహ, నధ్వనులు నారదాదివీణాధ్వనులును
రాణ సన్నాదములును యంత్ర ఘటికా ని, నాదముల నొప్పె పుష్పక నాదమహాహ!

క. వివిధ కృత్య నారీనర, వివిధధ్వను లిటులు సెలఁగ విను వీధిని నా
ద విలాస బ్రహ్మము ను, శ్రవణ విలాసంబగుచుఁ గరంచె మనములన్.

క. వేకువ జామునను విమా, నా కలకల నాదమది వినం బడఁగా తా
మాకర్ణించిన పుష్కర, లోకంబిటులం దలంచె లోలోన గడుఁ.

సీ. కొందఱేమిది మహానంది ఘంటాధ్వని, వినవచ్చు చున్నదో? వినుడటంచు
ఇంద్రుఁ డెచ్చటికొ తానేగి దివముఁ జేర, వెడలుచున్నాడకో? వినుడటంచు
గగన గానంబది కడగి రంభాదులు, విచ్చేయు చున్నారో? వినుడటంచు
గంధర్వులు విమానగతి సంచరింతురు, వివరంబుగా మీరు వినుడటంచు

గీ. మేఘు గర్జ మైరావత బృంహితంబు, ప్రళయరహిత సాగర ఘోష పవనతనయ!
హాళహళి! గారుడనినాదపాళి! నాగ, కన్యకల గానమని వితర్కములుఁ గనిరి.

చ. అనుకొనినంతసేపు గన కందఱు శ్రీ రఘురాము పుష్పకం
బును గని మోదమంది, పరిపూర్ణ మనఃకమలంబు విష్ణునం
దిన, యటు మోము దమ్ములును దృక్కులు విప్పి వచింపగా, నుపా
యనములనంది ప్రేమమున నా జయరాముని గాంచి రందఱుఁ.

సీ. తమ జన్మసాఫల్యతను బొందెనని పుష్కర నివాసులెల్ల కరంబు మెచ్చ!
సంతుష్టుఁడై రామచంద్రుండు బ్రాహ్మణో, త్తములకు వందించి తగ చెలంగ!
వరుసనే తత్తీర్థవాసులతో పుష్కరమునకు నేగి సక్రమము మీఱ!
తీర్థశ్రాద్ధముల యథార్థ క్రమంబున, పితరులకెల్ల సంప్రీతిఁ గూర్చి

ఆ. కాశిపట్టణమున కన్న కోటింతలు, దానధర్మముల ననూనముగ నొ
నర్చె! నన్నవత్రు నవ్య దివ్యాభరణాను లేపనము లనంతములుగ.

క. సీతయు ముత్తైదువులకు, ప్రీతిఁ సకలార్థముల పొరింబారి యెసఁగెఁ
ఖ్యాతంబగు నా పుష్కర, చేతం బలరంగ సంతసిల్లి జనంబుల్.

క. ఉత్తర యాత్రార్థముగ రఘూత్తముఁ డా తీర్థవాసకోత్తముల ప్ర
త్యుత్తర మనుజ్జలం గొని, చిత్తము రంజిల ప్రయాణ సిద్ధం డయ్యెఁ.

క. ఇది పశ్చిమ దిగ్యాత్రా, స్పదమగు కథ విష్ణుదాన! కమనీయ ముద
ప్రదమగు సుత్తర యాత్రా, గదిత వివిధ విషయ శ్రోతృకతఁ గయికోహ్మా!

న వ మ స ర్గ ము

శ్రీరాముఁడు హిమాలయమున బదరికాశ్రమాదుల చూచుట

సీ. తరువాత రాముఁ డుత్తర దిశాభిముఖము, గా నేగి పుణ్యస్థలీ నిచయము
దర్శించుచును ఘర్వత ప్రసిద్ధములగు, తీర్థంబులకు వచ్చి దివ్యమైన

జ్వాలాముఖికః బోయి సకల ఔత్త్రంబుల, దర్శించుచును కడు తపయైన
శ్రీ మణికర్ణికం జేరెను; కరతోయ, నదిని వేడుకను స్నానం బొనర్చె

గీ. అన్నదిని దాటి యేగుట లెన్న దోష, మనుచు వినియుంట ముందుకుఁ జనరటన్న
విని మహాత్మా! తద్దోష మేమని యడిగిన, శిష్యునికి రామదాసు తా చెప్పెనిట్లు.

సీ. కర్మతో యానది కరముచే స్పృశియింప, దోషంబుగా చెప్పుదురు ఘటికులు
కర తోయ నామక వరనదిం దాటుట, దోషంబుగా చెప్పుదురు ఘటికులు
గండకీనది పొసగఁగ బాహు తరణంబు, దోషంబుగా చెప్పుదురు ఘటికులు
తాను చేసినయట్టి ధర్మము చెప్పకో, దోషంబుగా చెప్పుదురు ఘటికులు

గీ. అందుచే వెనుదిరిగి ప్రయాగ వచ్చి, అలకయను నదీ తీరమునందు నొప్పు
తృటిని దర్శనమాత్ర ముక్తి ప్రదమగు, బదరి నరనారాయణ పదములఁ గని.

శా. నానాధాతు విచిత్ర చిత్రితము, గంధర్వాది సేవ్యంబు, వి
జ్ఞానస్థాన మహాపథంబుఁ గని మెచ్చన్వచ్చు కేదార నా
ధాను గ్రాహకతం బరంగి దురిత ధ్వాంతాపహారంబు గం
గా నద్యా సరయూ జనుస్థల మనఃకాసార సందర్శియై.

సీ. ఎచ్చోట విహరించు నెలమిమై రాజహం, సాళి కనక కమ లాన్నలీల!
ఎచ్చోటిని సమాశ్రయించి దేవతలు గం,ధర్వ కిన్నరులు నిత్యము చరింతు!
ఎచ్చోటి అచ్చర మచ్చెకంటుల తోడ, దేవతల్ క్రీడలఁ దేలియుండు!
ఎచ్చోట హంసలు నిచ్చలు ముక్తాప్రభక్షణం బున తృప్తి బఱఁగియుండు!

గీ. అట్టి మానస దివ్య సరాంబువుల ని, మజ్జనం బాచరించి రామయ్యతండ్రి!
బిందు భవ్య సరోవరంబందు మున్ని, దాన ధర్మాది సత్కర్మతఱి దలిర్చె.

ఉ. మేరు సభా ప్రభావితతి మించి చెలంగిన యట్టి పుల్లితాం
భోరుహ గర్భసంభవుని పూజ్య సభం దిలకించి, సీతయుం
జేరి నమస్కరింప, నతిజేసిరి రాఘవరామసంయుత
శ్రీ రమణీయ పుష్పకముఁ జెన్నలరారెడి సభ్యులెల్లరు.

గీ. పుష్పకము దిగి భక్తి నంబుజ భవుండు, కలసి దేవేంద్రతో నమస్కార వితతు
లిడెడు బ్రహ్మదేవుని సమాల్లింగితాంగు, జేసి వారి నందఱ బ్రశంసించె గడఁక.

శ్రీరాముండు కైలాసమున రుద్రునిచే సత్కరింపబడుట

సీ. బ్రహ్మదేవుండు శ్రీరాముని మిపుల స,త్కారాళి పూజించి తనివిననక
కామధేనువును కాన్కగ నిచ్చె రఘువతి, యద్దాని పుష్పకంబందు నిల్చె
బ్రహ్మది దేవత ల్భజియింప రాముండు, కైలాసమున కేగ కాంక్షసేయ
వచ్చు శ్రీరామునిఁ జెచ్చెర తిలకించి, పార్వతితో వృషభంబు నెక్కి

క. వివిధ కృత్య నారీనర, వివిధధ్వను లిటులు సెలఁగ విను వీధిని నా
ద విలాస బ్రహ్మము ను, శ్రవణ విలాసంబగుఁచుఁ గరంచె మనములన్.

క. వేకువ జామునను విమా, నా కలకల నాదమది వినం బడఁగా తా
మాకర్ణించిన పుష్కర, లోకంబిటులం దలంచె లోలోన గడున్.

సీ. కొండతేమిది మహానంది ఘంటాధ్వని, వినవచ్చు చున్నదో? వినుడటంచు
ఇంద్రుఁ డెచ్చటికొ తానేగి దివముఁ జేర, వెడలుచున్నాఁడకో? వినుడటంచు
గగన గానంబది కడగి రంభాదులు, విచ్చేయు చున్నారో? వినుడటంచు
గంధర్వులు విమానగతి సంచరింతురు, వివరంబుగా మీరు వినుడటంచు

గీ. మేఘు గర్జ మైరావత బృంహితంబు, ప్రళయరహిత సాగర ఘోష పవనతనయ!
హాళహాళి! గారుడనినాదహాళి! నాగ, కన్యకల గానమని వితర్కములుఁ గనిరి.

చ. అనుకొనినంతసేపు గన కందఱు శ్రీ రఘురాము పుష్పకం
బును గని మోదమంది, పరిపూర్ణ మనఃకమలంబు విష్ణునం
దిన, యటు మోము దమ్ములును దృక్కులు విప్పి వచింపగా, నుపా
యనములనంది ప్రేమమున నా జయరాముని గాంచి రందఱున్.

సీ. తమ జన్మసాఫల్యతను బొందెనని పుష్కర నివాసులెల్ల కరంబు మెచ్చ!
సంతుష్టుఁడై రామచంద్రుండు బ్రాహ్మణో, త్తములకు వందించి తగ చెలంగ!
వరుసనే తత్తీర్థవాసులతో పుష్కరమునకు నేగి సక్రమము మీఱ!
తీర్థశాధముల యథార్థ క్రమంబున, పితరులకెల్ల సంప్రీతిఁ గూర్చి

ఆ. కాళిపట్టణమున కన్న కోటింతలు, దానధర్మముల ననూనముగ నొ.
నర్చె! నన్నవస్త్రు నవ్య దివ్యాభరణాను లేపనము లనంతములుగ.

క. సీతయు ముత్తైదువులకు, ప్రీతిన్ సకలార్థముల పొరింబారి యొసఁగెన్
ఖ్యాతంబగు నా పుష్కర, చేతం బలరంగ సంతసిల్లి జనంబుల్.

క. ఉత్తర యాత్రార్థముగ రఘూత్తముఁ డా తీర్థవాసకోత్తమ్ముల ప్ర
త్యుత్తర మనుజ్జలం గొని, చిత్తము రంజల ప్రయాణ సిద్ధం డయ్యెన్.

క. ఇది పశ్చిమ దిగ్యాత్రా, స్పదమగు కథ విష్ణుదాస! కమనీయ ముద
ప్రదమగు సుత్తర యాత్రా, గదిత వివిధ విషయ శ్రోతృకతఁ గయికోహ్లా!

న వ మ స ర్గ ము

శ్రీరాముఁడు హిమాలయమున బదరికాశ్రమాదుల చూచుట

సీ. తరువాత రాముఁ డుత్తర దిశాభిముఖము, గా నేగి పుణ్యస్థలీ నిచయము
దర్శించుచును ఘర్వత ప్రసిద్ధములగు, తీర్థంబులకు వచ్చి దివ్యమైన

జ్వాలాముఖికః బోయి సకల క్షేత్రంబుల, దర్శించుచును కడు తపదైన
శ్రీ మణికర్ణికం జేరెను; కరతోయ, నదిని వేడుకను స్నానం బొనర్చె

గీ. అన్నదిని దాటి యేగుట లెన్న దోష, మనుచు వినియుంట ముందుకుఁ జనరటన్న
విని మహాత్మా! తద్దోష మేమని యడిగిన, శిష్యునికి రామదాసు తా చెప్పెనిట్లు.

సీ. కర్మతో యానది కరముచే స్పృశియింప, దోషంబుగా చెప్పుదురు ఘటికులు
కర తోయ నామక వరనదిం దాటుట, దోషంబుగా చెప్పుదురు ఘటికులు
గండకీనది పొసగఁగ బాహు తరణంబు, దోషంబుగా చెప్పుదురు ఘటికులు
తాను చేసినయట్టి ధర్మము చెప్పుకో, దోషంబుగా చెప్పుదురు ఘటికులు

గీ. అందుచే వెనుదిరిగి ప్రయాగ వచ్చి, అలకయను నదీ తీరమునందు నొప్పు
తృటిని దర్శనమాత్ర ముక్తి ప్రదమగు, బదరి నరనారాయణ పదములఁ గని.

శా. నానాధాతు విచిత్ర చిత్రితము, గంధర్వాది సేవ్యంబు, వి
జ్ఞానస్థాన మహాపథంబుఁ గని మెచ్చన్వచ్చు కేదార నా
ధాను గ్రాహకతం బరంగి దురిత ధ్వాంతాపహరంబు గం
గా నద్యా సరయా జనుస్థల మనఃకాసార సందర్శియై.

సీ. ఎచ్చోట విహరించు నెలమిమై రాజహం, సాళి కనక కమ లాన్నలీల!
ఎచ్చోటిని సమాశ్రయించి దేవతలు గం, ధర్వ కిన్నరులు నిత్యము చరింతు!
ఎచ్చోటి అచ్చర మచ్చెకంటుల తోడ, దేవతల్ క్రీడలఁ దేలియున్దు!
ఎచ్చోట హంసలు నిచ్చలు ముక్తాప్ర, భక్షణం బున తృప్తి బఱఁగియుండు!

గీ. అట్టి మానస దివ్య సరాంబువుల ని, మజ్జనం బాచరించి రామయ్యతండ్రి!
బిందు భవ్య సరోవరంబందు మున్గి, దాన ధర్మాది సత్కర్మతతిఁ దలిర్చె.

ఉ. మేరు సభా ప్రభావితతి మించి చెలంగిన యట్టి పుల్లితాం
భోరుహ గర్భసంభవుని పూజ్య సభం దిలకించి, సీతయుం
జేరి నమస్కరింప, నతిజేసిరి రాఘవరామసంయుత

శ్రీ రమణీయ పుష్పకముఁ జెన్నలరారెడి సభ్యులెల్లరుకా.

గీ. పుష్పకము దిగి భక్తి నంబుజ భవుండు, కలసి దేవేంద్రతో నమస్కార వితతు
లిడెడు బ్రహ్మదేవుని సమాలింగితాంగు, జేసి వారి నందఱ బ్రశంసించె గడఁక.

శ్రీరాముండు కైలాసమున రుద్రునిచే సత్కరింపబడుట

సీ. బ్రహ్మదేవుండు శ్రీరాముని మివుల స, త్కారాళి పూజించి తనివినక
కామధేనువును కాన్కగ నిచ్చె రఘువతి, యద్దాని పుష్పకంబందు నిల్వె
బ్రహ్మాది దేవత ల్భజియింప రాముండు, కైలాసమున కేగ కాంక్షసేయ
వచ్చు శ్రీరామునిఁ జెచ్చెర తిలకించి, పార్వతితో వృషభంబు నెక్కి

- గీ. ఎదురుగా వచ్చె నా పరమేశ్వరుండు, శివునిజూచి శ్రీరాముండు శీఘ్రముగ వి
మానముం డిగ్గి మ్రొక్క నమ్మహితుఁడుగఁడు, ప్రీతినాలింగనమొనర్చె శ్రీరఘుపతి.
- గీ. పార్వతియు సీత కౌగిలిఁబట్టి కోటి, సూర్య సమకాంతి భూషణాస్తోత్ర వస్తు
తతుల సత్కార మొనరించె ధన్యమాన, సాబ్జయై తాను తరియించినట్లు తెంచి.
- సీ. కమ్మ లందియలును కడియముల్ తలతోడు, వులు నొడి నూలు నింపులఁ దనర్చు
సూర్యచంద్రులను నిస్తుల హారములను పా, పటబొట్టు మొదలగు భవ్య రత్న
శోభితాలంకార శోభితఁ గావించె, సవిభవంబుగ సదా శివుఁడు రాము
నర్పించి రామచంద్రా! భవన్నాభీ క, మలమందు బ్రహ్మ నిర్మాణమయ్యె
- గీ. అవిధి వలన యుద్భవంచైన నేను, రోదనముచేయుటను గాదె! రుద్రుఁడనిరి
నీకు మనుమడ! నీ యాజ్ఞ నిర్వహింతు, నఖిల సంహారకార్య మిట్లధికరింతు?
- మ. అనినఁ రాముండు శ్రీమహేశ్వర! రణంబు దొప్పగా రావణున్
హననంబుం బొనరించుటఁ వెడలితిఁ యాత్మార్థినై పాప నా
శనముఁ పుపుయమునొంద, నిన్ను గనుటఁ సంతృప్తి కల్గెఁ మఱెం
దును నా కంటపు పాపముల్, సుకృత మస్తాకంబు నే నొందితిఁ.
- క. ధన్యుఁడను సాంబశివ! నే, ధన్యుఁడ కైలాసవాస! తావక కృప సా
మాన్యమె? నీ దయచేతఁ, మాన్యుఁడ! మానవులలోన మహితుఁడ! నైతిన్.
- క. అని పల్కు రామచంద్రుం, గని సాంబశివుండు పల్కు ఘనతలు చాలున్
నను బెద్దనేయుటలు నీ, మనుమని నీ కిట్టి ముద్దు! మర్యాదగదా.
- ఆ. దుష్ట శిక్షణమును శిష్ట రక్షణమును, నేయ నవతరించి చెలఁగు నీకు
రావణుని వధింప బ్రహ్మహత్యా మహా, పాతకంబు కల్లు హేతు వెద్ది?
- క. భక్తుల రక్షించునట్లు, రక్షిం భూర్తుల వధించి రమణీయంబౌ
ముక్తినిడు వాడ వకటా!, సక్తి కలదె? నీకు కార్యసరణి రామా!
- క. క్రీడింతు విట్లు జగమున, వేడిన దేవతల భక్త వితతి యభీష్ట
క్రీడామతివై నీకున్, లేడు శత్రుఁడనగ మిత్ర లేశము! రామా!
- ఆ. లోక శిక్షణమున కీకరణిన్ నటించువు మహాత్మా! యాత్ర దొడ్డి మమ్ము
చేసితివి కృతార్థ సిద్ధుల మము; సీత, తోడ సుఖవిగమ్ము! తోయజాతు!
- క. ఈవిధిని శంకరుండు నా, నావిధములచే స్తుతించి నానా రాజ
శ్రీ విభవ ఛత్రచామర, భావిత సింహాసనాది బహుమతు లిడియెన్.
- వ. కిరీటాది దివ్యాభరణంములను, మంచకాది రాజోప చారోచిత పదార్థంబులను, దివ్యా
భరణంబుల నొసంగి, మెడయందు చింతామణిం గట్టి శ్రీరామునిం బ్రయాణము
చేయించి పంపె, నపుడు సీతాదేవి నవ్వుచు నిట్లనియె.

శ్రీరాముడు హరిద్వారా ద్యుత్తర తీర్థయాత్రల సేయుట

ఆ. నీకు చింతామణి నాకు కామగవియు, కమలభవుడు భవుడు, గడఁగి యిచ్చు పారితోషకములు మీరె కైకొందురా?, ఒకటి నాది మివులు నొకటి మీది.

సీ. అన నపారానందమున దేలుచును రాముడు విమానమెక్కె నిండుముద మొప్ప సకల జనంబులు జతఁగూడి రఘుపతి, శంకరు సాష్టాంగ సరణి మ్రొక్కి యజ్ఞంబులిక నల్పు నాస్త్ర యున్నదని బ్రహ్మను భవు నింద్రు రమ్మని వచించి చనియె గంగాతీరమున హరిద్వారంబు, నకు కురక్షేత్రంబునకును వెడలి

గీ. ఇంద్ర ప్రస్థము మధువన మీక్షణంబు, సల్పి బృందావనముఁ జొచ్చి, చక్కఁగోకు లమ్ముఁగాంచి, శ్రీగోవర్ధనమ్ము పర్వతంబుఁ జూచి, క్షిప్రాతీర తలముఁజేరె.

గీ. పుణ్యదంబా నవంతికాపురముఁ జూచి, యందునున్న మహాకాళు నభినుతించి యచటి తీర్థంబులందెల్ల నాడి కూడి, సంతతానంద విహ్వల స్వాంతుఁడయ్యె.

గీ. వారణ క్షేత్రముం జూచి వారుణమను, కూప మీషించి, నైమిశ శ్రీపవిత్ర పుణ్యము నగణ్యమైన యరణ్యముఁ గని, గోమతీ తీర్థవజ్జనం బామెయిఁగని.

క. పౌరాణిక సత్తముఁ డగు, ధీరుని సూతుని మహామతిఁ శౌనక వి స్తారుల మానుల ఘన స,త్కారంబుల పూజచేసి ధన్యుండగుచున్.

గీ. బ్రహ్మ వైవర్త సరసీ శుభ ప్రదాంబు, పులఁ గడున్ భక్తిశ్రద్ధల జలకమాడి భవ్య తమసానదీ స్నానపరత నంది, సౌఖ్యముగ నయోధ్యా ప్రదేశంబుఁ గనిరి.

శ్రీరాముడు సమస్త పరివారములను ప్రజలను తృప్తులం జేయుట

క. విజయప్రదముగ వచ్చెడి, నిజ జననాయకుని రామునిఁ గనుచు సుమం త్రి జయధ్వజ తోరణ స,త్ప్రజ మాలా శోభితముగ నల్ప నయోధ్యఁ.

సీ. రాజమార్గంబుల రమణీయ చందన, రసలిప్తములుగ పొల్పెనగఁ గూర్చె! పుష్ప వికీర్ణమై పొల్పెనలారంగ, బలిదీపముల నల్లడల నమర్చె! సకల సేనావృత సమలంకృతంబైన, చట్టపేనుగు ముందుఁ జెట్టుకొనియె! పుష్పకస్థితుఁడగు పురుషోత్తముని దశ,రథరాము స్వాగతవిధి భజింప

గీ. నడచి, సాష్టాంగ దండప్రణామముం బొనర్చి కానుక లర్పింప న్యాయరీతి నతని నాలింగనముసేసి యతులితమగు, తృప్తిఁ దేలెను రామమూర్తి బహుళముగ.

క. మంగళవాద్య రవంబు లె,సంగగ వేశ్యానికరము సమరసములతో సంగీత నృత్యముల గూర్పంగ బ్రాహ్మణుల వేదపాఠము లెసంగఁ.

క. సరయానదిలో నిత్య, స్ఫురదురు కర్పార్యము మును పాలుపారఁగ నే ర్పరచిన స్వనామ వర తీర్థరాజమున స్నానమాడి రమణీయముగఁ.

చ. గురుఁడు వశిష్టమాని పలుకుంగొని యొక్క యుపోవ్యముండి, య
మృగుసటినా డొనర్చి దధి మన్ముఖ శ్రాద్ధ, మనేక దాన ధ
ర్మరతిఁ జరించి, మూడవ సమంబగు నాడు విమానమెక్కి, సుం
దరతరమైన పట్టణమతంద్రతఁజేరె జగంబు మెచ్చఁగఁ.

శా. ప్రాకారంబు నతిక్రమించి, వివిధ ప్రాచీన దేవాలయ
ప్రాకారాద్భుత గోపుర ప్రకర శోభాయంబు, సావర్ణ ర
త్నకల్పజ్వలరాజిత ప్రథిత హర్షాస్యనీక సాగంధిక
వ్యాకీర్ణంబు, కనుంగొనె న్విభుఁ డయోధ్యాపట్టణం బర్హిల్గి.

గీ. రాజతాటలకోపేత రామణీయ, కంబు, తన రాజధాని పొంకంబు మీఱఁ
గాంచి యానంద పడుచుండఁ గాంచె రాజ, కీయ దివ్య సభాముఖామేయ దీప్తి !

క. రాజ సభాద్వారమున వి, రాజలఁగ విమానము దిగి రంజిల్లుచు వి
బ్రజిత సుమంత్ర పత్నీ, తొజితదధ్యన్నబలి నియోజిత విధులై.

సీ. కంచు పాత్రములలో నించిన దధ్యన్న, బలులను జలఘటంబులను తైల
ఘటముల సీతఁ రాఘవుల నివాళించి, చుట్టి దూరమ్ముగా చూఱవిడిచి
అభ్యంగన స్నాన మాచరించి పిదప, రామ మందిరమున కామెయిఁ జని
చింతామణీ విరాజితుఁడగు రామఁడు, పుష్పకంబు దిగి తమ్ములను నాగ

గీ. రికులరాజులఁ గైకొని నకల బంధు, మిత్ర పరివారములుఁగూడ మేలుఁజెంది
తన సభాభవనంబున దర్ప మొందె, సరసపథవర్తి ! శ్రీరామచంద్రమూర్తి !

గీ. జానకీదేవియును కామధేనువుఁగొని, దివ్యరత్న సమాలం కృతిని వెలుంగు
స్త్రీయ మంతః పురము ప్రవేశించె నంత, యాత్ర లన్నియు పూర్తియైనందు కలరి.

సీ. శ్రీరామచంద్రుఁడు చెలువొప్పఁగా కామ, ధేను సంభూత మాదివ్య నవ్య
ఘృత పక్వ పరమాన్నతతులచే వడ్ర సో, పేత భోజనములచేతఁ జెలఁగి
బ్రాహ్మణోత్తమ సమరాధనఁ జేసి యా, చండాల పర్యంత జనులకెల్ల
తృప్తిఁగావించి తృప్తిని దాను భుజియించి, పుష్పకంబున రాజ పుంగవులకు

గీ. చెలఁగు సుఖనిద్ర చెందెడు స్థలమొనర్చి, ఐదురోజులు తనయొద్ద నందఱిని ని
వాసముగ నుంచి భూషణ వసనవితతి, వారి నమ్మాన మొనరించి వారిఁజూచి.

శా. నా యజ్ఞశ్వముఁజూచి దాని వెనుకఁ నా వచ్చువా రందఱిఁ
నా యాజ్ఞం గొని మీఱ లందఱు ససైన్య శ్రీ పరీవారులై
నా యజ్ఞంబులఁ జూడరావలయు ! ధన్యంబయ్యె ! నా జన్మ మీ
రీ యాత్రావళిఁగూడి నిక్కము ! కృతార్థి భూతునిం జేయుటఁ.

క. అని పల్క వారు రామా, జ్ఞను శిరసునఁ దాల్చి వారి జనపథములకుఁ
జనిరి కాని కిష్కింధా, ఘనవాసులతోడఁ బల్కెఁ గరిమఁ విభుఁడుఁ.

- సీ. మిమ్ముల నశ్వమేధమ్ము సమాప్తమ్ము, గాఁగ పంపింతు నోకపికులాగ్ర
జన్మ! సుగ్రీవ! యన్ సరసోక్తి కలరి వా, రెల్ల శ్రీరాముని యుల్ల మలర
వారికి చూపిన వసతుల లోపల, విడియించి యుండిరి విశదమతిని
పిదప శ్రీరాముఁడు ప్రియమొప్ప నిట్లను, నా రాజ్యమున్నంత కేరుఁగాని
- గీ. పథికులు అయోధ్యయందు నెప్పటికిఁ గాని, నా నియామకమగు భోజన ప్రదత్త
నత్రములఁగాక వేరు భోజనము నేయఁ, జన దనుచు సాటఁబంపె! పట్టణమునెల్ల.
- క. తమతమ గృహస్థధర్మం, బమలముగా నడపుకొనెడి పట్టణవాసుల్
తమతమ వంటలలో నొప్పమరగ భుజియింపవచ్చు నటుఁగాకున్నన్.
- గీ. నాదు నిర్బంధము వలదు నర్మిలిని య, ధా సుఖంబుగ జనులెల్ల ధర్మబుద్ధి
నుండుదురుఁ గాత! మన, లక్ష్మణుండు భేరి, మ్రోతతో చాటఁబంపె సమ్మాదమొదవ.
- ఆ. ఇట్టులూరి వారహీన ధర్మోపేతు, లై తలిర్ప రాముఁడవని యేత
నీతతోడ సుఖ సమేతుడై వర్తిల్లె, పెక్కు వత్సరములు ప్రీతిమీఱ.
- ఉ. ఎప్పు డయోధ్యయం దెచట నేపుగఁ గాంచిన వేదఘోషమే!
ఎప్పు డయోధ్యయం దెచట నేపుగఁ గాంచిన నృత్య గీతమే!
ఎప్పు డయోధ్యయం దెచట నేపుగఁ గాంచ పురాణ గోష్ఠియే!
ఎప్పు డయోధ్యయం దెచట నేపుగ శ్రీహరి కీర్తనమ్ములే!
- సీ. సాకేత మట్టుల సానందమై యొప్పె, శిష్య! శ్రీరాముని శ్రేష్ఠమైన
ఉత్తర యాత్రతో మొత్తంపు యాత్రా చ, రిత్రమ్ము తెల్పితి శ్రీదలిర్ప
ఇట్టి యాత్రా కాండ మెవ్వఁడు భక్తితో, వినుచుండునో వాఁడు విమల యాత్ర
లెల్ల చేసిన ఫలమెల్ల నందెడిని స, మస్త పాపంబుల నిస్తరించు
- ఆ. యాత్ర కాండవిన్న పాత్రులు సర్వతీర్థముల స్నానఫలము విమలక్షేత్ర
దర్శనంపు ఫలము దవిలియుండుదురు శ్రీ, రాము కరుణఁ గలిగి రంజిలుదురు.
- క. ధనకాముకులు ధనమ్మును, తనరంగా పుత్రకామ తత్పరులు సుతా
ప్తిని బొందువార లొదురు, ఘన పాపాత్ములును ముక్తిఁగందు రమలులై.
- ఆ. నిత్య కర్మలెల్ల నిర్వహించి యెవండు, భక్తి దీనినెల్ల పఠనసేయు
వాని కోర్కులెల్ల వరుస శ్రీరాముఁడ, ను గ్రహించు దురిత నిగ్రహమున.
- క. ఎవఁడీ యాత్రా కాండము, శ్రవణముఁ గావించు భక్తి, జన్మాంతర పా
ప విముక్తిఁ గాంచు సద్గతి, నవిరళ సుఖ మనుభవించు నంతము నందున్.

గ ద్య ము

ఇది బాలభారతీ వరప్రసాదలబ్ధ కవితా ధారేయ పండిత చిలుకూరి శ్రీరామశాస్త్రి
నామధేయ ప్రణీత శ్రీమదాంధ్రానంద రామాయణాంతర్గత
యాత్రాకాండము.

ఆనంద రామాయణము

యాగ కాండము

ప్రథమ సర్గము

క. కరముగ యాత్రలసల్పి చేరి, యవల, నొక్క శుభముహూర్తమున సొంపైక్త రామ చంద్రమూర్తి వశిష్ఠ నిస్తంద్రభక్తి, మ్రొక్తి ఇట్లను నిజ సభాముఖమునందు.

క. కుంభోదరు నుడి యాత్ర, రంభుండనై సర్వ యాత్రలకా సల్పి శుభా రంభుండనైతి యాగా, రంభుండ నయ్యెద మహర్షి రమ్యాజ్ఞ మెయిన్.

గీ. వాజి మేధంబునేయ కావలసినట్టి, సకల సామగ్రి లక్ష్మణస్వామి కూర్చు!
తెలుపుఁ డతనికి శుభము నిస్తులమునైన, యట్టి సుముహూర్తమటసి మహర్షి వర్య!

వ. అని వచించిన.

క. శ్రీరాము వచనమును విని, భూరి శుభముహూర్తమును ప్రభుని సన్నిధి నిర్ధారించి లక్ష్మణుఁడు విన, గా రమ్యోక్తుల గురుండు కడఁగి యిటు లనుకొ.

వశిష్ఠుఁడు యజ్ఞోపకరములను లక్ష్మణునికి చెప్పట

సీ. నేటి కేడవనాడు నిర్ణయించిరి సుమా! దైవజ్ఞు లశ్వమేధం బొనర్చు
రమణీయ శుభముహూర్తము! శ్రీరఘూత్తము, నాజ్ఞ తత్పిద్ధికై యజ్ఞ నిర్వహణమున కగు సమస్తార్థంబులును రామ, తీర్థ ప్రదేశ సందీప్తము లగుఁ
గాత! మున్ను హలాళిచేత ప్రదేశము, పది క్రోసులున్ దున్నఁబడునుఁగాత!

గీ. ఇట్లు పరిశోధనమొనర్చి ఇసుకలేని, స్థలము సమమొనరించి యంతట నఖండ
మంటపమ్మును మొదట నిర్మాణపఱచి, దానిని అలంకరింపంగఁ దగు కుమార!

క. ఆ మంటపమం దెల్లెడ, మామిడి నేరేడు లేత మండలతో పుష్పావల హారంబులతో, నామెయి కదళీతరుల మనం బలరారకొ.

క. చక్కగ నలంకరింపుఁడు, ఎక్కడ కనుఁగొన్న ఫలములే కానఁబడక
పెక్కగు తిన్నెలు మన ఋత్విక్కులు కూర్చుండ నందు వెలయింపఁదగుకొ.

ఉ. మృణ్మయ హేమకుండముల మీదను గోముఖముకొ రచించి, హై
రణ్మయ యజ్ఞపాత్రములు రమ్యములై వెలయక వలెకొ, సుహా

రిణ్ణాయ చర్మశోభిత ధరిత్రి తలంబు, మునీంద్రపాళి శి
 ఘోర్ణాణు లుల్లసిల్లఁ దగి యుండవలె కమనీయ దృశ్యమై.

క. ఉపధాతు చూర్ణములను క,లిపి స్వస్తిక శంఖ చక్ర రేఖాష్టదశ
 ప్రపదములగు మ్రుంగుల ను,ట్టిపడఁ రమణీయకతఁగడిఁదిఁ గూర్పవలె.

సీ. యాజ్ఞకమా భూమియం దంతటను పుష్పములు చల్లగాఁ బడవలయు వత్స!
 శ్రేష్ఠ సువర్ణ నిర్మిత భవ్యముక్తాద్య,లంకృత స్తంభా లలర వలయును!
 కుండ మధ్యమున నుద్దండాశ్వ దేవతా,కము సర్వతోభద్ర మమరవలయు;
 వరుణ యాగములోని వాటికి వలనె పూ,రియు పెంకుటిండ్లు వలయు నెసంగి;

గీ. పర్ణశాలలు నటనటఁ బరఁగవలయు!, పాకశాల భోజనశాల వస్త్రశాల
 శ్రీల శాల లుగ్రాణముల్ ఋషులశాల, నృప సభాదుల వేగ చిత్రింపవలయు.

సీ. రాజయోగ్యములగు రమణీయ తూలికా, తల్పంబులును, మహోత్తమములైన
 రత్నకంబళములు రాజిల్లవలెఁ గొప్ప, అన్నోపకరణము లందవలయు
 పానపాత్రంబులు పక్వ ఫలాదులు, పరిమళ సద్వస్తు పరికరములు
 నలుగు పిండ్లూరగాయలు నవ్యవ్యంజన,ములును వింజామరములు మొదలుగ

గీ. గాఢ కుప్పెలునుక పానకములు వలయు! నృప సభార్హ వస్తువులు సన్నిహిత పరుప
 వలయు! జలయంత్రములు, పూల మట్టితోట్ల, ధూపద్రవ్యాదు లుంచగా నేపుమీఱు.

క. సాలంకృతాప్న రయుత, శ్రీలుక, శుభవాద్యములును, ఋషి సభలందుక
 మేలు సమిత్కుశ దండా,భీల బహిర్వాస ముఖ వివిధ వస్తువులుక.

గీ. దంతశుద్ధి కావ్యంబు లనంతములుగ, గైరికాది ముఖ విశుద్ధికర పరికర
 వితతి కౌషీన వల్కల వితతి పూజ,కై వలయునట్టి సామగ్రి కావలయును.

సీ. శ్రీ శాలలందు విచిత్ర పూజాద్రవ్యములు పాత్రములును సుపుష్కలముగ
 సౌభాగ్యకర వస్తుసమితి, పుష్పములు గం,ధమ్ములు పసుపు కుంకమ్ము లలర
 వలయు, వాయనములు కల పెట్టెలును, కాటు,కలు సారములు, భరణులను నిండి
 యాభరణంబులు, శోభిల్లు చీరెలు, రవికలు మఱి శుభద్రవ్యములును

గీ. మిక్కుటంబుగ నుంచుట మేలు వేగ, రామ ముద్రాంకితమ్ములై రాజులు శుభ
 పత్రికలు దేశదేశాల మిత్రతతికి, బాంధవులకును ఘనులకుం బంపవలయు!

వ. జనక కోసల కేకయ మాగధ దేశాధీశులకు నీ శుభోదంతముక వ్రాసి తెలుప
 వలయు మఱియు.

క. నల్లని చెవులున్ మిక్కిలి, నల్లని తోకయును మఱియు నల్లనికాళ్లున్
 తెల్లని గుఱ్ఱము శుభము వ,హిల్లఁగ సమలంకరించి యెలయింపవలెక.

గీ. చామరాద్యుపచార విస్తంభమాణ, ముగ సమాదరణము మీఱ మొనసియుండ
స్వర్ణ శృంఖలములఁ బూన్చి సరవి తోడ, ఫల పట్టిక వ్రాయింపవలయు నిట్లు.

ఉ. “కోసల రాజు రాఘవుని గుఱ్ఱము వెల్వడె నశ్వమేధ యా
గానకుఁ సంప్ర దక్షిణముగా భువియెల్లఁ దిరుంగు, దీని నే
రే సరి శక్తిఁ గల్గిన మహీపతి పట్టగవచ్చు! కానిచో
తా సబలంబు కప్పమునుఁ దాలించి రాఁదగు నాయయోధ్యకున్”.

క. అనుచు స్ఫుటాక్షరములచే, కనక పట్టికను లిఖించి క్రమ్మఱ నశ్వ
మ్మునకు ముఖమందు సంస్థాపన మొనరించి యజ్ఞమంటపము చేర్పవలెక.

క. నీవును శత్రుఘ్నునితో, కావలయున్ సిద్ధ మిట్లుగా భుజశక్తి
భూవలయ మెల్లఁ దిరు.గుచు, రావలయున్ గుఱ్ఱముఁ గొని రాఘవు కడకుక.

వ. ససైన్యంబుగ వెడలునది. సుమంత్రితో రథారూఢుడై సకల వుణ్యనదుల దివ్య
జలంబులను కుంభబుల నింపికొని, నానా వుణ్యస్థలంబు లందలి దివ్యమృత్తికం గొనితే
శత్రుఘ్ను నియమింపుము. చిత్ర ధ్వజ పతాకాదులచే నయోధ్య శృంగారింపుము.

క. దేవాలయ సాధంబుల, లో వెల్లలవైచి, గుడులలోనక చిత్ర
శ్రీ వెలయు శాలలక సంభావింపఁగ వలయు రత్నపటు దీపములక.

శా. పూజార్ధవ్యము సిద్ధమై నెగడుతక, పొల్పారు వాద్యాళి వి
భ్రాజదీప్తి నభంగుర ప్రతిభ రారాజల్లఁగా నొప్పు, నీ
రాజశ్రేష్ఠ పథంబులెల్ల శుచిమద్రమ్యా కృతిం బొల్చి, సం
రాజ చ్చందన తోయసిక్తతనులై ప్రత్యూహ మొప్పందగున్.

నీ. వివిధ సాధంబుల వివిధ చిత్రంబులు, వ్రాయించి సొంపునం బఱప వలయు
నవరత్న నిర్మిత నవ్యహారంబుల, ఫలము లలంకరింపంగ వలయు
నయన మనోహర నవకంబుతో సమస్త స్థలంబుల నింపు సలుప వలయు
సర్వ వేత్తవును నిశ్చల బుద్ధిచాతుర్యమతివి! నేఁ దెప్పక మఱచినవియు

గీ. తోఁచినట్టుగ నీకు యథోచితముగ, కడు యథా విభవంబు గాఁగా నొనర్చి
రామచంద్రునితో మాట రాకయుండ, సల్పుమని బల్క సామిత్రి నవినయమున.

క. గుర్వాజ్ఞ నూతఁగాఁ గొని, సర్వంబును నిర్వహించె సదమల రీతిక
నూర్వంతు లధికముగను సు,పర్వులు మెచ్చుకొని కడు శభా సని పల్కక.

ద్వితీయ సర్గము

శ్రీరాముఁ డశ్వమేధయజ్ఞ మంటవమున ప్రవేశించుట

- ఉ. అంతట రామచంద్రుఁడు ధరాత్మజతో సుముహూర్తమందు న
త్యంత మలంకరించుకొని, యంజనముం ధరియించి, తూర్వము
ల్వంతగ మ్రోయ, బ్రాహ్మణుల వేద నినాదము లుప్పతిల్ల, రా
ట్నంతతి కొల్వ ! యజ్ఞవిలస త్కృభ వేది నలంకరించుచున్.
- క. పుర నారీ గాయనములు, పురజన జయ నిన్వనములు పొలుపెనఁగన్ సుం
దర చిత్రాసనములపై, పరఁగి రరుంధతి వశిష్ఠ వర పరివృతులై.
- క. నవసీతా ద్యభ్యంగన, వివిధ స్నానంబు లెలమి విలసిల్లిన రా
మ విదేహీతృజ లానం, దవిరాజితులై చెలంగి తద్దయు వేడ్కన్.
- చ. గురు గురుభార్యలన్ సరియగున్ సరిగంచుల పట్టుబట్టులం
గరిమను సత్కరించి, ఎనఁగన్ తమ తల్లుల, నత్తమామలన్ ;
బరువడి బంధుజాలమును, మంత్రుల, నూరఁగలట్టి వారినిన్ ;
నరపతులన్ వినూతన కనద్వననాదులఁ గట్ట నిచ్చుచున్.
- ఆ. సకల వర్ణులకును చండాలురకును సేవకుల కెల్ల నూత్న వస్తుజాల
సమితి యిచ్చి, అపుడు సంతోషమొప్ప ర, త్నాంబరముల తాముఁ దాల్చియెలమి.
- ఉ. కెంపులు ముత్తియంబులు లగించి యెడన్నెడ నీల రత్నము
ల్నింపిన బంగరున్ సరిగ నెక్కినుచీర యొసంగి సీతకున్
సంపదలం దనర్చు విలసన్మృదు వుష్పలతా విచిత్రితం
బింపగు పచ్చపట్టువుల నెంతయుఁ దాల్చి రఘుప్రవీరుఁడున్.
- సీ. నీలమేఘచ్ఛాయ డీలు సేయఁగఁ జాలు, నిజ శరీరంబున నిగనిగ మనీ
పెరిమెమైఁ జెన్నారు పీతాంబరముఁ గట్టి, పైన ధరించి యింపై స్ఫురింప!
రత్నద్వయ విరాజ రమణీయ వక్షుఁడై, కటక కుండల దీప్తిఁ గడలుకొనఁగ
హార కేయూరాద్యుదా రాభరణ సువిస్తార శృంగార విహారుఁ డగుచు
- గీ. సద్గురూత్తము నాజ్ఞ యశంబు పొదల, ముత్తయిదువులు ముత్యాల మ్రుగ్గు లిడిన
స్వస్తికముపయి శ్రీరామచంద్రమూర్తిఁ, గూరుచుండ నొనర్చి మక్కువ చెలంగ.
- క. ముత్తై దువులం గూడి మ, హత్తర దివ్యాభరణ విహారి యగుచు భూ
భృత్తనయ జానకీసతి, పొత్తున గూర్చుండసల్పి పొత్పెనఁగంగన్.
- మ. మునులంగూడి వశిష్ఠుడున్, గణపతిం బూజింపగాఁజేసి, నె
మ్మిని పుణ్యాహము, నాంది పూజయును, సంప్రీతిన్ యజింపించి, యొ

య్యన చెల్వొంద నవగ్రహమ్ముల నొగిన్, ధ్యానించి పూజింప జేసి, నిరూపించెను యజ్ఞదీక్ష ! విధివ త్సిద్ధాంత బద్ధంబుగన్.

మ. ధ్వజ మారోపణమున్ యథావిధిగ విద్వల్లోకముల్ మెచ్చ, భూ ప్రజ లానంద తరంగితాద్భుత హృదాబ్జాతాత్ములై చూడ, ఋత్విజులన్ పోడశ సంఖ్యలన్ వరణ ముద్వేలంబుగా నేయఁ జేసి, జయంబున్ యశముం గలుంగఁగ శుభాశీర్వాద మిప్పించుచున్.

శా. తా నధ్వర్యుఁడు, బ్రహ్మ బ్రహ్మయును, హేతా! గాధిసూనండు, విజ్ఞానోద్ధాత! అహల్య పుత్రుఁడు శతానందుండు, సాక్షా ద్యముం డే నైర్మల్య మెసంగఁగా శమితయయ్యెన్, సత్ ఋషి శ్రేష్ఠులే జానౌ ఋత్విజులైరి, రామునకు యజ్ఞంబందు సామాన్యమే?

సీ. కశ్యపాదిక ఋషిగణము ఋత్విక్కులై, బరఁగిన తదుపరి వందలాది సంవరింపఁగఁబడి సకల మహర్షులు, అగ్నినికుండమం దమర నిల్చి తవిలి యా వెంట పాత్రాసాదన మొనర్చి, సర్వలక్షణముల బర్వియున్న అశ్వంబు పూజించి అవని సవ్యంబుగా, చుట్టి వచ్చుటకునై చూర విడిచి

గీ. దాని సంరక్షణమునకై దర్పమొప్ప, నయత సైన్యంబు వెంటరా నన్న యాజ్ఞఁ బోయె శత్రుఘ్నుఁడు సుమంత్రి పోవ వెంట, బ్రాహ్మణులతో వశిష్ఠుఁడుఁబఱగియుండ.

మ. సరయాతీరపు యజ్ఞవాటికను, విశ్రాంతిన్ మునిశ్రేష్ఠు లాదర మొప్పార వచింప, మంగళ చరిత్రంబు ల్వినున్ రామున్, డెల్లర కానందముఁగూర్చు, దర్భలనుఁ దాల్చున్ లేడి చర్మంబుపైఁ బరగన్ భూపతి కోటి, సూర్యనిభుఁడై భాసించె గుర్వాజ్ఞపై.

క. గురు సన్నిధిలో నిత్యము, బరగుఁ గడు యథోచిత ప్రవర్తనమతియై వర కమలహారధరుఁడై, గరిమన్ దీక్షా విధాన కార్యపరుండు.

క. జానకి సద్వస్తువులన్, మానక ధరియించి శ్రీ సమాజము కొలువన్ పూని తన భర్త సన్నిధి, నూని చరించున్ కరం బనూన శ్రద్ధన్.

క. తమ్ముల కాంత లలంకారమ్ములఁ గావించుకొని నిరంతర శ్రద్ధన్ ముమ్మరపు భక్తిఁ గొలుతు ర, హమ్ములు రాత్రులును జానకమ్మన్ రామున్.

సీ. మంగళ వాద్యము లృహితంబులై యొప్ప, నృత్యగీతంబులు నెగడుచుండ! రామాశ్వమేధము రయమొప్పగా విని, రాని వారెవరు లేరైరి ప్రజలు! ఋషి సంతతుల నెవరోనియు బీరువో, కుండ నచ్చోటనే యుండి రెలమి! సర్వ మానవులును చందన లిప్తాంగు, లెల్లరు దివ్యాన్న హృష్టపుష్ట!

గీ. తెందు జూచిన నానంద తుందిలులు, మహాత్మ్యవోత్సాహవంతులత్మ్యదితభక్తి
భావ భరితులు, శ్రీరామ భజన తత్పరులు, సమస్తవిధముల తృప్తులుఁ జెలంగ.

. కశ్యపాత్రి భరద్వాజ విశ్వామిత్ర గౌతమ మార్కండేయ మృకండ చ్యవన ముద్గ
లాసిత పరశురామ దేవల వ్యాస నారాయణ క్రతు విభాండక నారద గాలవాది
మహర్షి శ్రేష్ఠులును, శివదాస భానుదాస హరిదాసాది మహా తపస్వులును, శివవర్మ
రుద్రవర్మ శివశర్మాదులగు మునీంద్రులును, ఏకశృంగ సప్తశృంగ త్రిశృంగులును
తిలభాండ భృగు భార్గవ గుగు ధౌమ్య కణ్వాదులును, ఏకపాద త్రిపాద ఊర్ధ్వబాహు
ఊర్ధ్వపాద ఊర్ధ్వాక్ష ఊర్ధ్వాస్య ముఖ తపోనిరతులును, త్రిశిర వృద్ధగౌతమ పర్ణాద
చంద్ర సంజ్ఞ ఋష్యశృంగ మతంగ జాబా ల్యగస్త్య దధీచి శౌనక సూత సుప్రీక్ష
లోమశ వాల్మీకి వేదనిధి దూర్వాసాది మహానీయులును, ఇతర మునీంద్రులను, కశత్ర
పుత్రచ్ఛాత్ర సమేతంబుగ వచ్చిరి.

క. కొందఱు పర్ణాహారులు, కొందఱు వాయు భక్షులును కొందరు భిక్షుల్
కొందఱు ఆయాచ్ఛా వ్రతులును, కొందఱు జలపాన పరులుఁగూడి రచటికికె.

సీ. కొందఱు మానంబుఁగొని యున్నవారలు, కొందఱాహారమే కొననివారు
కొందఱు దర్భాగ్ర బిందుపాయులు, పర, దత్తాశనులుగ కొందఱుఁ గలారు
కొందఱు వల్కలాంగులు, మఱి కొందఱు, కావి గుడ్డల నెఱ్ఱఁ గట్టువారు
కొందఱు చర్మము ల్లూర్చి కట్టెనువారు, కిసలయ వస్త్రులై యెసఁగువారు

గీ. అంబరాంబరధరులు దిగంబరులును, ధూమ్రపాయులు పంచాగ్ని దొట్టిసాధ
నాపరులు కొందఱు విరాగతా వసులు వ,నములఁగల వారటకు వచ్చినారు శిష్య !

క. ఈరీతి ప్రతి దినంబును, శ్రీరాముని యజ్ఞమును పొరింబారి చూడఁ
జేరుచునుండిరి భక్తిన్, వారల పూజించి రచటి వారలు మివులన్.

సీ. వారి నందఱి రఘువరుఁడు ప్రత్యుద్ధాన, ఆసనా ద్యుపచార భాసురులుగ
మధువర్మ సాదర మధుర సత్కారాది, విధుల జాగ్రతగ ప్రవీణుఁ డగుచు
పూజించుచుండు నింపుగ యజ్ఞవాటమునకా కామధేనువు నవ్య దివ్య
వస్త్రాభరణ సువర్ణ శృంగాదుల, నర్పించి యిట్టుల ప్రార్థనంబు

గీ. సల్పు! నోహూ! జగన్మాత! సత్య కామ,ధేను దేవీ! ప్రసన్నవై నేనొనర్చు
యజ్ఞమున నిష్ట మృష్టాన్నమనఁగనేల? కోరువారల కిమ్మెల్ల కోరికలను.

గీ. అనుచు ప్రణమించి పట్టువస్త్రాళిఁ బరచి, దానిపై నిల్చె, నా కామధేను మాత !
నటుల నిల్చిన దాది నిప్పెటులనుండు,నో యెఱుంగకె మృష్టాన్నమాయె నచట !

గీ. కామధేను చింతామణులలై నెచట, నచట దుర్లభమైన దింకెచటఁగల్గు?
జానకీదేవి వడ్డించు పూని కంక,ణ ధ్వనులు కర్ణములకు నానంద మిడఁగ.

శ్రీరాముని వితరణాదార్య సంతర్పణారాధనము

వ. తదుపరి శ్రీరామచంద్ర ప్రభండు.

శా. తండ్రి! లక్ష్మణ! యజ్ఞవాటికలకే తన్నాత్మఁ డెవ్వఁడు కా
నిండ్రాజుచి, ముదంబుమైఁ బిలచి యెన్నే రీతులకా సత్కృతుల్
బండ్రింపందగుఁగాని, సుంతయును కోపం బొప్ప దెప్పట్టునన్
తీండ్రింపం దగదయ్య! నన్నడుగు టర్థిం జూడ కెప్పట్టునన్.

క. భటులెల్ల సాదరమ్మున, నిటుల వచ్చువారి నెల్ల నేర్పడ భక్తి
స్ఫుటభాషణములఁ గొల్పుచు, చటుల సేవనముల తృప్తి సమకూర్పవలెన్.

మ. ఎవ రే వస్తువుఁ గోరినన్ సరవిమై నీయందగుకా లక్ష్మణా!
ప్రవిభక్తంబుగ నాయనుజ్ఞకయి రారా దెప్పుడున్, నా యను
జ్ఞ వినంగాఁదగు! నా యయోధ్యనయినన్ నా జానకీదేవిసేన్
సవిమర్శంబుగ కోర నీయఁదగు కోశంబేని స్వర్గేంద్రువేన్.

క. ఇచ్చెడు పట్టునఁ దగపొర, పొచ్చెంబులుకూడ వెండుఁబోవు పదార్థం?
బిచ్చినకొలదియు హెచ్చె, వచ్చున్, చలమున జలంబు వరుస దివిచినన్.

క. నా యాజ్ఞ భంగపఱచిన, నాయాదలఁ దీసినట్టు లగు సుమ్మా! యి
ట్లే యెడలనైన నిది మధిఁ, బాయక వర్తింపవలయు బహుళ విధములన్.

క. అను నిట్టి రామశాసన,మును తల ధరియించి నిరతమును వచ్చిన వా
రిని సర్వవిధములం బూ,జనము సల్పుచుకా యథోక్తసరణి నొనర్చెన్.

తృ తీ య స ర్గ ము

పూర్వ దిగ్యాత్రలో శ్రీరాముని యజ్ఞాశ్వమునకు గంగ దారియిచ్చుట

గీ. విమ్మట మహాత్ముఁడైన యప్పుధివిజాని, విడిచిపెట్టిన యశ్వ మెక్కుడు రయమున
పూర్వ దేశంబునకు నేగు పొలుపుమీఱఁ, జేరె గంగానదీ భవ్య తీరమునకు.

క. శ్రీరాముని నిజమహిమా, కారణ శత్రుఘ్న సన్నికటతకా గంగా
తీరమున నొక్క యదృశ, మారయఁబడె వింతకద! రమాధపు చర్యల్.

సీ. ఆ గుఱ్ఱ మటుల బ్రహ్మవర్త దేశ గం,గా తీరమును జేరఁగా చెలంగి
గంగ డుత్తంగ తరంగ మాలికల ను,ప్పొంగ నావలు పడిపోయె నందు
మిథుల కాల మతిక్రమించె ప్రయాణము, మొదటనే ఇటు విఘ్నమున మునింగె
ప్రథమ కబళమున పడినది మఱిక,మిక నేటి భోజనం బకట! యనుచు

గీ. చెలగి శత్రుఘ్నుఁ డెక్కుడు చింతఁదవిలి, రాముని యనుగ్రహంబె మమ్మోము ననుచు
రథము డిగ్గి గంగానదీ రమ్య సమ్ముఖమున జగమెల్ల విన నిట్లుగా వదించె.

శా. గంగా! పుణ్యవతీ! తరంగ కలితా! కాల్మోక్కుచున్నాఁడ! మ
మ్ముం గాపాడుము! మా మొరల్వినము! రాముం డాత్మసత్యవ్రతో
త్తుంగ ఖ్యాతి జరించునేని, యిపుడిందున్ మాకు మార్గంబుఁ గూ
ర్పంగా నీ వనుకూలవై నెగడుమా! భాగీరథీ! స్వర్ణదీ!

క. మాతండ్రి రామచంద్రుఁ డ,ధీత సకల శాస్త్ర గుణనిధి యగున యేనిక
మాతల్లి సీత మిక్కిలి, పాతివ్రత్య నిధియేని పాయ నొసగుమా!

గీ. అగ్రజుని తండ్రితీతి నే నరసి భక్తి, నేతునేనియు, త్రికరణ ప్రీతిగా భ
జింతునేని శ్రీరాముని సుంతయేని, అడ్డు పడకుండుఁగాత! సురాపగ యనె!

క. అనినంతనె యా జాహ్నువి, తనవేగం బెల్లడించి, తనకడుపుం జూ
పిన తుణ మాత్రంబున కా,లి నడకతో సైన్యమెల్ల లీలక దాటెన్.

క. ప్రజ్ఞా విలాసియగు న,య్యజ్ఞాశ్వము తృటిని నొక్క యడుగున దాటెన్
సుజ్ఞానిన్ శత్రుఘ్ను కృతజ్ఞతలం బొంది గంగధన్యంబయ్యెన్.

క. శత్రుఘ్నుండు సుమంత్రి ప,విత్రంబై రామచంద్ర విభుని వలన సు
క్షేత్రంపా కీటక స,ద్ధాత్రింజేగిరి సమస్త ధరణిఁదిరుగుచున్.

క. శ్రీరాములకుం జయ సీ,తారాములకుం జయ యని తారాపథముక
ధారుణి మార్మోయగను మ,హారావము లెసంగ సైన్య మల్లన జనినన్.

ఉ. అంబరముక సముద్రము గుహానికరంబును దిక్కులుక నినా
దంబులకుక ప్రతిధ్వను లుదంచిత వృత్తినెసంగ, శ్యామక
ర్ణంబగు యాజ్ఞాకాశ్వము కరంబుఁ గనుంగొని మాగధ ప్రదే
శంబున తత్ప్రదేశపతి, సైన్యనికాయముఁగూడి ధీరుఁడై.

క. తన పట్టవేస్తుపై నెట్టన వచ్చి ముదంబు చొప్పడక గుఱ్ఱముమో
మున న్రేలు లేఖనుం గనుఁ,గొని సాదరమునను మ్రొక్కి గుఱ్ఱమ్మునకున్.

శా. తోడక పూజలొనర్చి, విమ్మటను శత్రుఘ్నుక పరామర్శతో
జోడించెక తన హస్త యుగ్మమును, నిస్తుల్యంబు భండారముక
నేడే యర్పణచేసి నాఁడ! నని, మన్నీలక నిజాంతః పుర
ప్రీడా భూష పురోహితప్రజలఁ బంపెక యజ్ఞముం జూడఁగన్.

గీ. తాను సైన్యంబులం గూడి తనరు యజ్ఞ,హయ చరణములఁ గనిపటి యప్రమత్త
తను చెలఁగుచు శత్రుఘ్నజ్ఞులను తలను ధరించుచును వచ్చుచుండె నుదంచితముగ,

క. ఈరీతి సర్వదిక్కుల, లో రాజలు రాజులెల్ల లోఁబడి యొకరుక
శ్రీరామాశ్వము బట్టరు, తారు విధేయులయి సర్వధర్మంబులకుక.

యజ్ఞాశ్వము దక్షిణ దిగ్యాత్ర సేయుట

మ. అది యింద్రాదులచేతఁ గాని పని ; యిట్లశ్వంబు వంగంగ పూ
ర్వదిశా దేశములన్ క్రమించుచు, సముద్ర ప్రాంతముం జొచ్చి, పూ
ర్వదిశం దాటుచు, దక్షిణాభిముఖమై రాజుచ్చె, గోదావరీ
నదినిం గ్రమ్మటి, ఆంధ్ర ద్రావిడములకా దాటెన్ తృటికా చోళముక.

శా. నేతు ప్రాంతముఁ జేరె నన్నయెడ, కాంచీమండలంబెల్ల నుం
జేతోమోద మెసంగ దాటె ననుచుం జెప్పంగ నేలా ? కవే
రీతీరావని నెప్పుడో కడచె, నీ రీతిన్ తృణప్రాయమా
రీతిన్ దిగ్విజయంబుఁగాంచిరి ధరిత్రీ మండలంబెల్లనున్.

యజ్ఞాశ్వము పశ్చిమ దిగ్యాత్ర సేయుట

క. నిశ్చింతతోడ నిట్టుల, పశ్చిమాభిముఖత తాప్తు పర్వీనది న
త్యాశ్చర్యమ్ముగ దాటిరి, నిశ్చాపముఖ ప్రయాణ నిపుణాధ్వరులై.

వ. ద్వాదశ కేరళదేశంబుల నతిక్రమించి, గోకర్ణంబునకు వచ్చి, కృష్ణాతీర ప్రదేశంబులఁ
జూచుచు, కర్ణాటదేశము నతిక్రమించి, కొంకణదేశముం దాటి, ఆయా దేశపు
రాజులతోడ, భీమానదీప్రదేశంబు లీక్షించుచు, మహారాష్ట్రంబున కేతెంచి, గౌతమీ
నదినిదాటి, విదర్భంజూచి, యా భీరమండలముం జేరి, మాలవమునకు వచ్చి, పుణ్య
యగు మహానదిం దాటి, సాభ్రమతిక లంఘించి, ఘూర్జరదేశము నతిక్రమించి,

యజ్ఞాశ్వము త్రైదిగ్యాత్ర సేయుట

ప్రభాసమునకువచ్చి, ఉత్తర దిక్కుఖండై, యానర్త సావీర మరుధన్వ సారస్వత
మతస్య మాధుర శూరసేన పాంచాల కురుక్షేత్ర కురు జాంగల కేకయ దేశంబుల
క్రమముగా నతిక్రమించి కాశ్మీరంబునకు వచ్చె నా యశ్వము.

గీ. భిల్ల శక గౌడదేశములెల్ల దాటి, యవనతాప్తు దేశమ్ముల నవఘటించి
పెక్కు దేశమ్ములం దెల్ల నుక్కుమీటి, వచ్చుచుండె మహావేగవంతమగుచు.

క. కరతోయానది దాటుట, కరము దోషమని యెఱుంగు ఘనవీరులు త
త్పరిసర తీరస్థలి బో,యిరట హరిద్వారమున కహీన రయమునక.

శా. ఆ యజ్ఞాశ్వము గంగ తీరమున నొయ్యకజేరి, హైమాద్రి ప్రాం
థీయామూల్య సమ ప్రదేశముల నెంతే వేగమే దాటి, యిం

పౌ యార్యావని నెల్ల చూచి, మిథిలా యాత్రాత్మయై, కాశికిం
తైయేతెంచి త్రివేణి మీదుగను నంతర్వేదికి వేగయై.

గీ. శృంగబేర పురమ్మును జేరి, తమన,దాటి, నైమిశారణ్యంబుఁ దవిలి చని, త
రించి గోమతీనదిని, లంఘించి బ్రహ్మ, వర్త సరసును, కోసల ప్రతిభ నెగడి.

గీ. ఆరుమాసంబు లందె విహార సరణి, భూమి యందెల్లఁ దిరిగి విభుత నెసంగి
చక్కని పరీక్ష శత్రుఘ్న చారు రాజ, మాళి రాజుల కిడి, గెల్చి మగిడి వచ్చె.

శా. సాకేతంబును రాజధాని గని యజ్ఞ ప్రస్ఫురత్ఫాలయం
దా కల్పోజ్వల వేదఘోషమును, నృత్యామేయ సంగీత ము
ఖ్యాకర్ణాత్త సుపర్వమై యెసఁగు బ్రహ్మానందముం బొందె, నా
రాకా దూరమునుండియే యెఱిఁగి శ్రీరామప్రభుం డిమ్ములక.

సీ. పట్టపేనుగు ముందుబెట్టుక సైన్య వైభవ మొప్ప వాద్యముల్ పఱఁగి మ్రోయ
నృత్య గీతము వేదనినదముల్ చెలఁగ న,య్యజ్ఞాశ్వమును పూజ నాచరించి
సత్కార పూర్వక ముత్కంఠఁ దోడితే, లక్ష్మణుఁ బంప విలక్షణముగ
పరమ వైభవమున బహుళరాజ సమూహములు చుట్టుముట్టి రాజులు హయంబు

గీ. యజ్ఞమంట పాహ్వనము నాచరించె, తురగ దర్శన తన్మహాత్ముకత నచట
వర్ణనము సేయ నెవ్వారి వశముఁ శిష్య! విపుల సద్గుణ సువిలాస! విష్ణుదాస!

శ్రీరామాశ్వమేధమున జన సమ్మర్దనము

గీ. అ య్యయోధ్యాపురికి పది యామడలుగ, అఖిల దేశాధిపతులైన యవనివిభులు
సైన్యముల తోడ నఖిల పుష్పముల నిలుచు, తుమ్మెదల వోలె నెల్లడఁ గ్రమ్మియుండి.

క. తమ తమ మును బంపిన పుత్రమిత్ర సత్కళత్రముల దగఁ గలియుటకై
నెమకుచు నుండిరి తమ సైన్యములక దేశీయులక గనక శ్రద్ధమెయి.

సీ. తమతమ వారి కొండలు మరునాడును, రెండు మూణ్ణాళ్లకు దండియా ప్ర
యత్నంబునక కలియఁగ సాగి రొక కొండ, తెదారు రోజుల కైనఁ గాని
దొఱకుట మిక్కిలి దుస్సాధ్యమై యొప్పె, పక్షము మాసముఁ బట్టె కొండ
ఱకు, కొండ తెన్నినాళ్లకును వియోగంబు, తప్పక తిరుగుట లొప్పఁ గాంచి

గీ. సాదరమ్మున లక్ష్మణు, సోదరా! మహా జనులలోన సమ్మర్ద మధికమాట
ఒక్క యేర్పాటు చేయఁగా నొప్పునయ్య!, బంధు వస్తు వాహనములు సంధిలంగ.

మ. తమసా తీరమునందు నొక్క విపుల స్థానంబునక శాల వే
గమ నిర్మాణ మొనర్పఁగా వలయు, నీ గంభీర సమ్మర్దన

భ్రమ చీకాకయినట్టి వారల మఱి వస్తాళినే వాహన
క్రమ సందోహమునే తదీయ స్థలమారణ జేర్చు డెప్పట్టునా.

క. చాటింపఁ బంపుఁ డెవ్వారోటు! తమ్ము తప్పిపోయిరో? వారల నె
ప్పాటను తమసా తీతో, ధ్వాటిత శాలం గనకదగ్గ జనములకు.

క. సైన్యముల కాజ్ఞయిమ్మా!, అన్య వస్తు వాహనముల నచటికిఁ జేర్చు
కన్యల, బాలుర, శిశువుల, మాన్యరీతిఁ జూడఁ దెలుపుమా! కడు శ్రద్ధ.

ఆ. అన్న యట్లు సేయుమన్న దా నన్న యాజ్ఞ న్నయమున శిరమున న్నిడుకొన
యెల్ల దేశ స్రజల యుల్లము రంజలై, పిల్లఁజెల్లఁజేరి ప్రియముఁ గనిరి.

క. ఎవఁడైన దేని నే వస్తువు నైనను విడచి పోవఁ తొడరి జనులలో
నెవరైన తమన తీరం, బవు శాలం జేర్చుదురు మహత్తర రీతి.

క. ఎచ్చోట నెవ్వరెయ్యది, విచ్చల విడి పారవైచి వెనుకఁ మఱిదా
మిచ్చోటఁ గాంచఁగల్గిరి, హెచ్చగు నమ్మకముగా నహీన ప్రజ్ఞ.

క. ఒకరిమాట మఱి యొకరికి, ప్రకటంబుగ వినుటఁ గల్గరానిది యయ్యె
నకల మహాదేశస్థులు, గకిబికిఁ జరియించి రొప్పుగా నయ్యెడలన్.

వ. మఱియు నచ్చటికి వచ్చిన రాజులెల్లరును గుడారంబులయందు యథా సుఖంబుగ
నిలచి రిట్లు మహా వైభవోపేతంబుగ జరుగు నయ్యత్సమేధ యాగంబున.

చతుర్థ సర్గము

శ్రీరామాశ్వమేధమునకు సపరివారముగా శంకరుఁ డేతెంచుట

క. ఋత్విక్కు లెల్లరుం గడు, సాత్త్వికులై స్వచ్ఛములును సస్వరములుఁగా
తత్త్వం బెఱింగి మంత్ర మహత్త్వం బేర్పడ పఠింతు రత్యంతంబు.

ఉ. ఇంద్రుని యజ్ఞమందలి యహీన సదస్యులవోలె ఋత్విగుల్
సాంద్రమణి ప్రశోభిత లసద్వసన ప్రతిభా విభాసులై
యంద్రు, రఘూత్తమున్ సవనమొప్పెను, తారకలెల్ల గూడ గా
చంద్రుడనూన కాంతుల నెసంగు నభంబునకు సమానమై.

క. దేవతలం బరివృతుడగు, దేవేంద్రుని గూడి దేవదేవుడు శివుఁడిం
పో వృషభ వాహనాధ్యుం, డై వచ్చెం బార్వతీ సహాయుండగుచు.

మ. సగణుండై తన యజ్ఞవాటికకు సాక్షాచ్ఛంకరుం డేగు దెం
చ, గజ శ్రేష్ఠ మలంకరించుకొని విశ్వన్నాథునిన్ లక్షణం

బుగ సామిత్రిని గూడి, చామర ధ్వజస్ఫూర్తి మహాస్వాగతం
బుగ శ్రీరాముఁ డెదుర్కొనెన్, విధిగ సంపూజించె భక్త్యాత్ముడై.

గీ. నృత్య గీత వాద్యములతో నేర్పమీఱ, శంకరుని యజ్ఞవాటికా స్థలికిఁదోడి
తెచ్చి, సంతోష మెద వొంగ తియ్యముగ న, శేష పరిచర్యలం దృప్తుఁజేసి కడఁక.

గీ. పార్వతీ పరమేశుల భద్రవీర, మందు కూర్చుండఁజేసి రామావనిపతి
నీతరత్న పాత్రమ్మన పూతజలము, వోయ, కడిగె చరణమ్ముల శ్రీకరముగ !

క. తన చేతులతో బట్టి శి, పుని పాదోదకము శిరము వొదల ధరింపఁ
గని దేవతానికర మొప్పె ననిమిషత సార్థకముగ పెంపుఁ దలిర్పఁ.

ఉ. కొందఱు రామచంద్ర, మఱి కొందఱు జానకి భాగ్యమెన్నుచున్
గొందఱు పుల్కరింప, మఱి కొందఱు మేనులెరుంగకుండ, నా
నంద మహా ప్రవాహముల నర్మిలి నోలలనాడి, రింకనుం
గొందఱు చిత్రపుం బ్రతిమకున్ నములైరి; అచేతనమ్ముగన్.

గీ. పార్వతీ పరమేశుల సర్వదేవ, తావళిన్ లక్ష్మణుఁడును నీతయు వెనుకొన
క్రమముగా పూజచేసి శ్రీరాచంద్ర, మూర్తి పరిపరి విధముల మ్రొక్కి యనియె !

గీ. లోకశంకర! శంకరా! శ్రీకర! భవ! నీదు దర్శన భాగ్యంబు నేడు కల్గ
ధన్యుఁ డను ! నీతలోడుత ధన్యమయ్యె ! నాదు జన్మంబు వంశము నా మఖంబు !

చ. అన విని చంద్రశేఖరుఁ డహంబు రవంతయు లేక నవ్వుచున్
మనమున తుష్టుడై యను; రమారమణా! మహనీయ! నీదు మా
యను గనుఁ గొంటి; నాభి కమలాంతరమం దుదయించె బ్రహ్మ, నా
తనికి మరీచి మున్నగు సుఖామయ మూర్తులుఁ బుట్టిరొ కదా !

క. సప్తఋషులు నీ మనుమలు, గుప్తంబె? మరీచి కన్నకొడుకు గదా ! ని
ర్లిప్తుఁడు కశ్యపుఁ డాతని, కాపుఁడు సూర్యుండు పుత్రుడై జన్మించెన్.

ఆ. చిత్ర మిదియె ! నీ ప్రపాత్రుఁడు సూర్యుండు, వంశకర్త! నీకు వాస్తవముగ !
అట్టి వంశమందు నవతారమెత్తితి, వయ్య ! దుష్ట శిక్షణార్థముగను !

ఆ. నీ స్వకీయ మాయ నెక్కొని దేవకా, ర్యంబుఁ దీర్చ భూమి నవతరించి
తీర్థయాత్ర యజ్ఞ మర్చి లోకులను శి, షింపఁ జేతు విదె భజింతు ! రామ !

క. ఇదియెల్ల నీ వినోదము, కద ! నీ కిది క్రీడయగు ముఖాముఖగానే
నిదె! మ్రొక్కుచుంటి నే నెఱుఁగుదు ! నిన్ను పరాత్పరున్ సగుణ, నిర్గుణునిన్.

క. అని పలికిన పరమేశ్వరుఁ, గని తత్సభ నున్నయట్టి ఘనులెల్లరు దే
వ నివహ మెల్లరునున్ ము, క్కున వ్రేలిడికొనిరి మెచ్చుకొని రా రామున్.

- క. నవ్వుచు సీతారాములు, మవ్వముగా నీశ్వరుని సమక్షంబున తా
నివ్వటిలు యజ్ఞకుండము, నవ్వలఁగల గురు వశిష్ఠ నాజ్ఞాపరులై.
- ఉ. కుండ సమీపమందునను కూర్చొని, రంతట నగ్నిపాత్రము
ల్పండ్ల వెలుంగుతోడ, పెరిమంబున కిన్నర యక్ష సిద్ధులు
దండిగ నవ్వరోజనముఁ దక్కు జగంబుల వారు, జంగమో
ద్దండ మహాస్వరూపములఁ దాలించి వచ్చిరి సాగరాద్రులు.
- శా. లోకాధీశులు దిక్పతి ప్రకరముల్ దోతెంచి, రింపార వా
వీ కూప ప్రముఖ ప్రభూజములును, వెవ్వేట చైతన్యత
సాకారంబుగ మానవాకృతులతో సాకేత రాడ్యజ్ఞ శో
భా కల్యాణ దిదృక్షమాణ హృదయాబ్జ శ్రీకులై వచ్చినన్.
- క. మకర ధ్వజుండు గుహుండును, నకళంకముగన్ విభీషణ స్వామియు నొ
ద్దిక సంపాతియు వచ్చి కృతకృత్యతం బఱఁగి రొగి కృతజ్ఞాపరులై.
- మ. కవులెల్లన్ తన వద్దనే నిలువఁగా, గంభీర విజ్ఞాన దో
ర్విపుల ప్రజ్ఞ జపంబు ధ్యానమును హృద్విధిన్ విహరించుచున్
నిపుణుండై తగు నాంజనేయుండు దగద్విఖ్యాతుండై రామచం
ద్ర పదారాధన తత్పరత్వమున నేత్రంబుల్ నిమిలించుచున్.
- చ. త్రికరణ శుద్ధిగా స్థిరమతిన్ రఘురామునినే భజించు న
మ్మకమగు బంటు! మారుతిని, మాటికి మాటికి నిట్టిదట్టి యిం
చుక పనిపాటులం బనుపఁ జూడఁడు! తన్మహనీయ గౌరవ
ప్రకటత కాత్మసౌఖ్య మవిరామముగాఁగొన రామభద్రుండున్.
- కుంభోదరుండు వచ్చి శ్రీరామునితో సంభాషించుట
- గీ. అంత నచటికి కుంభోదరాఖ్యుండైన, మానిస త్రముఁ డేతెంచె భానుమండ
ల ప్రభాభాసియై దిక్కులను వెలుంగఁ, జేయుచున్ కాని తన్మునిశ్రేష్ఠుఁ జూచి.
- శా. సీమాచారులు మిక్కుటంబగు మనశ్చింతా భయ భ్రాంతులై
ఎమీ! ఈమహనీయుండే! అకట! తా నేతెంచి శ్రీరాము, మత్
స్వామిన్ పాపపరీతుగా, నతనిచే దత్త ప్రసాదంబు చే
కో మర్యాదకు లోపమా ననుచు వాక్కుచ్చెన్, మహాకృద్ధుండై.
- చ. అనుటయ కాక, వేళచెడి యాకలిఁ గల్గియు, రాము సత్రమం
దున భుజియింపకేఁ జనియె; తోడనె భూపతి చేరఁబోయి చె
ప్పిన విని నవ్వి యూరకొనె; పేర్చిని నప్పుడె యాత్రలెల్ల నే
యను, మఱి యాగముల్ సలుపునట్టి శ్రమం గొనె రిత్తరిత్తకే.

మ. ఇపు డింకేమి వచించి యజ్ఞమును తా నేరీతి నాక్షేపణ
వివరీతంబులు పుట్టజేయునో? కదే! వీనిని నివారించుచో
నిపు డా రామునిచేత మెట్టు లగునో? నీమించె నెవ్వరినే
విపులం బాదరణంపు స్వాగతముచే విచ్చేయఁగా జూడఁగఁ.

క. యాత్రలఁ దిరుగుటయే విపు,లాత్రంబున యజ్ఞహయము నంతట నొకట
ధాతీతలంబుఁ ద్రిప్పి య,శాత్రవ మొనరించుటయును సామాన్యములే?

క. శ్రమ మెంత? వ్రయమదెంత? గ,రిమ నాక్షేపణము సేత రిత్తనగున్ ఇ
ట్టి మనుష్యుల నిజముగ దూ,రమునం దుంచుటయె మేలురా! యనుకొనుచున్.

ఉ. మాని నివారణంబు గరిమం బొనరింపగఁ జాలకన్, ధరా
జానినిఁ జేరవచ్చి, యవిచారకరంబుగ, నెట్టి వట్టి వా
క్తైన వచించునో? యని మహా రయమొప్పఁగ యజ్ఞశాలఁ గా
లూని మహాత్ము! రాఘవుని నుత్తమబుద్ధి సుమిత్రపట్టినిన్.

మ. కని యెవ్వని వచస్సు కారణముగాఁగా యజ్ఞ యాత్రాసము
ద్భవ దుర్దంత ప్రయాస సంభవితెనో! దైవారు నెవ్వని వా
క్కున నెల్లప్పుడు నిష్ఠరోక్తులె కనుంగోగల్గు చున్నామొ? అ
మ్మని కుంభోదరుఁ డదై వచ్చె! సవనమ్మున్ జూడ నేమాజ్ఞయో?

క. అని మొఱ వెట్టిన యమ్మాటను విని తద్దర్శనముఁ గడఁగి సేయఁగ నం
దునఁ గల్గు నెల్లజను లొ,య్యనలేచిరి! బెదరినట్టులై వేగమునన్.

శా. సీతారాములు ఋత్విగుల్ భయమునున్ జేడ్పాటు సేమాత్రమున్
చేతం బందున నొంద కాభటులనున్ జే సన్నలన్ బంపి సం
ప్రీతిన్ గాంచిరి; పొట్టిమేను జడలున్ పెదైన యబ్బొజ్జయున్
చేతుల్ కొంచెము, నల్లనొ చెవులతో చెన్నారు కుంభోదరున్.

క. పెద్దతల పచ్చకండ్లున్, మొద్దులైన కాళ్లు మొగము మోటుగ గడ్డం
బుద్ధవిడి యెసఁగ వచ్చెం, దద్దయుఁ గని జనములెల్ల దద్దరిలంగన్.

౪. కౌపీన పాదుకాలంకృతుఁడై నారబట్టలం దొడిగి, మిక్కిలి వయస్సులేని యమ్మాని
చూచువారి కాశ్చర్యంబుఁ గల్పించె. వెనుకటియితని సంభాషణమ్ము నెల్లరు స్మరించి
ముం దేమగునో? యని నివ్వెఱఁగంది చూడసాగి రప్పుడు, శ్రీరాముఁడు.

క. తానెవచ్చి సాష్టాంగము,గా నమస్కృతింబొనర్చి కర లాఘవ స
మ్మానితు నొనర్చి, కనకమ,నూన పీతముననుఁ గూరుచుండ నొనర్చెన్.

ఉ. దండ కమండలుంబులు ముదంబున సత్వరుడై మహర్షి భూ
మండలమం దమర్చి, పరమంబగు భక్తియు శ్రద్ధతోప, రా
ముండు వెఱంగున నిలువ, మూర్ధ్నము భూమికే దాకునట్లుగా
దండమనన్ ప్రణామ మిడ, దబ్బున తాపసి నెత్తి యర్పిలిన్.

శా. గాఢాలింగన మాచరించి సుమతీ ! కళ్యాణమే ? నీకు, నా
రూఢిన్ నా కొగి బ్రహ్మహత్య యొడవేన్ ద్రుంపం గటా ! రావణున్
మూఢాత్ముండను పాపకర్ముడను తామో ! నన్మనీంద్రాళిలో
ప్రాథుల్, నే నెటు? వందనీయుడ ! నఁచూ ! బ్రహ్మణ్య లీ రాదురే ?

క. అని వాక్పరములచే పొడిచిన కుంభోదరుడుఁ జూచి శ్రీ రఘురామున్
వినయ వినమిత సిరస్కుండును లజ్జాన్వితుఁడునై కడుం గ్రుంగి యనున్.

గీ. రామ ! రామ ! మహాబాహు ! రమ్యమూర్తి ! నాపయిం గోపపడకు మహాపరాధ
మున్న, నా యెడ తీమియింపు మన్న ! నాదు, స్వప్రయోజనముకునై స్వామి ! తెగడ !

ఉ. నేను, పరోపకారమును, నీకు మహత్తర కీర్తి, కల్గున
ట్లుని యెఱింగియే గరిమ నుగడియించితి నీదు దోషముల్ !
దాననె లోకు లందఱు ముదంబున నిన్నని, రెల్ల తీర్థముల్
మానిత వై భవాస్పద మమంద మహామహిమాధ్యలై తగెన్.

ఉ. మీ రిడు నన్నసత్రమున మించిన సంఖ్య మునీంద్ర పాళితోఁ
జేరి భుజితు నేనును, విశేషత యాత్రలు యజ్ఞముల్ మఁచూ
దారములైన దానములు ధర్మము లొప్పుగ నీకుఁ గల్గునే ?
నేరువుమీఱ మ్రొక్కుతవణించి యజించి యయోధ్యఁ జేరినన్.

సీ. సకల దేశంబుల సకల తీర్థంబుల, సకల క్షేత్రంబుల సకల జనులు
సకలాశ్రమంబుల సకల వనంబుల, సకల నదీతీర సకల జనులు
సకల పర్వతముల సకల గ్రామంబుల, సకల యాత్రలలోని సకల జనులు
నీదర్శనముజేసి నిర్మలానంద దోర్విభవులై కారణ ప్రభవ కీర్తి

గీ. నాకు కల్గుటచేత యీ లోకమెల్ల, ఔర ! కుంభోదరు ననుగ్రహంబు కల్మి
తలవని తలంపుగా రామ దర్శనంబు, నీతతోడుతఁ గల్గెనన్ ఖ్యాతిఁగంటి.

పీ. ఇంద్రియ భోగమం దిచ్చ కల్గిన లోకు,లెటు నిన్ను దర్శించు పటిమఁ గండ్లు
ఈషాత్రయముల నిబ్బందివడు లోకు,లెటు నిన్ను దర్శించు పటిమఁ గండ్లు
అవతార పుష్కలవని యెఱుంగని లోకు,లెటు నిన్ను దర్శించు పటిమఁ గండ్లు
అఘటన ఘటనా మహత్తు తెల్పని లోకు,లెటు నిన్ను దర్శించు పటిమఁ గండ్లు

గీ. ఖౌర కుంభోదరు ననుగ్రహంబు కల్పి, సంతసించుచు నున్నారు సకల జనులు
ధన్యుడను రామచంద్ర ! నే ధన్యుడైతి, నీదు దోషాభి వర్ణన నియతించేసి.

క. నా యువకారము జనులకు, పాయక శుభదాయకము ప్రభామహితంబై
ఆయుః ప్రదమై శాశ్వత, శ్రోయో దాయకమునై వసుంధర నొప్పె.

సీ. ఎచ్చోటఁ గనుఁగొన్న ముచ్చటగా రామ,లింగ ప్రతిష్ఠా ప్రసంగమయ్యె !
ఎచ్చోటఁ గనుఁగొన్న నెల్ల తీర్థంబుల, రామ తీర్థములు కరంబుఁగల్గె ?
ఎచ్చోటఁ గనుఁగొన్న నెలమి పుష్పక యాత్ర, కాశ్చర్య పడెడు భాగ్యము లభించె!
ఎచ్చోటఁ గనుఁగొన్న హెచ్చగు నీ దాన,ధర్మ ముల్గొను మహత్వం బెలర్చె!

ఆ. ఎంతవరకు భూమినెలమి తీర్థక్షేత్రములు రహించి కీర్తి మొనసియుండు
సంతవరకు నన్ను నెతురు శ్రీరఘు, రామచంద్ర ! సుగుణ రాజచంద్ర !

క. ఇదికాక, లోకశిక్షణ, మొదవె, దోషంబులేక ! యొప్పుగ రాముం
డుఁ దిరిగె యాత్రలు; దోషముఁ, గదిసి తిరుఁగవలదే? మనకుఁగా నంచుభువి.

క. దోషంబులేని రాముఁడే, దోషములను బాపికోనఁగ తొందఱ పడియె
దోషములఁ బాపికోనఁగా, దోషులమై యాత్రసేయ తొందఱ వలదే !

క. అని లోకులు తరియింప, మనమున నూహించి, నిన్ను మహిమాన్వితుఁగాఁ
గనుఁగొనియె నంటి; నీవు, గనుఁగొంటివి నామనంబు కళ్యాణనిధి !

శా. పూర్ణ బ్రహ్మ పరాత్పరుండవు ! జగత్పూజ్యుండ ! వాద్యుండవై
యర్ణోరాశిని బాలుఁడౌచు వట పత్రాంతర్గత జ్యోతివై
నిరీతంబు యుగాంత కాలమున రక్తి క్షీడఁ గావించునిన్
వర్ణింపన్ నిగమంబు చాల దన నావల్లన్ గనన్ గల్గునే ?

గీ. నీటిపైనుండు తామర నీటినంట,కుండు తెఱఁగున పాపంబు లొండుఁగలవె?
నిన్ను బాధించునవి రామ ! సన్నతాంగ,దోషములునిన్నుఁదలచిన దొలఁగుఁగాదె?

క. సృష్టి స్థితి సంహారము, లిప్తముగా బామముడిగ్రహించి యెనఁగు నీ
కిష్టానిష్టము లున్నవె? కష్టాత్ముడ నిన్ను దూరఁ గల్గుదునె ! హరీ !

గీ. గోడపై పెక్కు చిత్రము ల్లాడ వ్రాసి, తోడనే వ్రాసి నాతఁడే తుడిచివైవ
గోడకేమి కొఱంత ! యీ గో డితరుల,కేమిపని ? అని చేయున దేమి ! రామ !

గీ. నీకు దోష మారోపించుటే కలుఁగునె ? సూర్యుపై ధూళి విసరు నా సొంపువోలె !
నిన్ను దూషించు నెపమున నిన్ను నేను, సంస్తుతి యొనర్చినాఁడ ! విశ్వప్రకాశ !

గీ. అమృతభాండంబు నే రీతి నంటినను యథార్థముగ మృత్యు వపగతంబైన రీతి
దూషణ నెపంబుచే పల్కి భూషణమున, కగ్గమైతిని లోకుల కమలతేజ !

- గీ. బ్రహ్మ విష్ణు శివాత్మక ! బ్రహ్మమూర్తి !, తీర్థయాత్రలు మేము నీ తృప్తికొఱకు
నిన్నుఁ దెలిసి పొందంగ నీ మన్ననములు, చేయుదుము రామ ! నీవవి చేయుటేమి !
- సీ. సర్వతీర్థములలో సర్వోత్తమంబగు, గంగ నీ కుడికాలఁ గల్గెఁగాదె ?
నీ పద రజలేశ నియతి యహల్య దో, పాళిఁ ద్రోచి పవిత్ర యయ్యెఁగాదె ?
నీ నామ జపమతి నిఖలేశుఁ డీశ్వరుం, డెల్ల దేవతలకు నీశుఁడయ్యె !
నీవు త్రొక్కిన భూమి నిర్మల క్షేత్రమై, లోకులను పవిత్రులుగఁ బొనర్చె !
- గీ. రామ శ్రీరామ రఘురామ రామరామ ! రామ జయరామ శ్రీరామ రామరామ !
రామ గుణధామ బలభీమ రామరామ ! రమ్యగుణసాంద్ర ! దశరథ రామచంద్ర !
- వ. ఇవిధంబున.
- క. వివిధములుగ కుంభోదరుఁ, డవిరళముగ రామచంద్రు నభినుతిఁ జేసెన్
సవివరముగ నప్టోత్తర, ప్రవిమల నామములఁ బలికి ప్రముదిత మతియై.
- వ. అంత జను లత్యంతాశ్చర్య నిమగ్న మానసులైరి.

పంచమ సర్గము

కుంభోదర మునికృత శ్రీరామ స్తుతి

- వ. ఇట్లు శ్రద్ధమెయి నిన్ను విష్ణుదాసుండు గురువరుండగు రామదాసున కెఱంగి
యిట్లనియె.
- క. ఏ యప్టోత్తర శతనుతిఁ, జేయుట శ్రీరాముఁ డెలమిఁ జెందెన్, ముదముం
బాయక ప్రసన్నుడై ముని, రాయు సుకృతిఁజేసె నది త్వరగఁ దెలుపఁగదే.
- వ. అనిన విని రామదాసుం డిట్లనియె. చక్కఁగ ప్రశ్నించితివి. నీ ప్రశ్న లోకోపకార
కరంబు శ్రద్ధ మెయి నిన్నుము.
- క. సర్వమయుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు, సర్వేశ్వరుఁడైన చక్రి సత్కృప మెయినీ
సర్వభూత వితతికి హృత్పర్వముఁ గావింప నిల నుదయ మయ్యెఁగదా !
- క. సాకారుండై తాను ని, రాకారుండయ్యు సజ్జనావన దీక్షా
ప్రాకట్యము మెఱయంగా, లోకంబున బుట్టు తా నలోలుం డగుచున్.
- క. శ్రీరామ పరబ్రహ్మ ము, దారత సర్వోపయోగ తాత్పర్యమునన్
కూరాత్ముల దండించి వి, హారం బొనరించు భూమియం దధికుండై.
- చ. ఎపుడెపు డీజగంబున కహీనభయం బొనఁగూడి పచ్చునో
అపుడపుడే జగంబున నయంబుగ దుష్టుల భీతి మాన్పఁగా

నపరిమితానురాగమున నందు జనించి యనేక దివ్య రూ
ప పరతతోడ శిష్టజన పాలన దుష్టహతంబు సేయఁడే.

గీ. మత్స్య కూర్మ వరాహాది మహిత రూప, ధారియై, లోకములకు నాధారుఁడగుచు
సాధు సజ్జన బాధానిరోధనంబు, జేసి కాపాడుటే శ్రీనివాసుని పని.

మ. అజడయ్యున్ జనియించు, నిర్గుణుఁడునై యత్యంతమున్ సద్గుణ
వ్రజఁడై, భూత మహిమకార పరతం బ్రాపించు, క్షీరాబ్ధి యం
దజ రుద్రాదుల కాదిమూలమగు నీరంధ్ర ప్రభారాశియై
భజనీయండయి యొప్పు రాముఁడు పరబ్రహ్మ స్వరూపుం డగున్.

గీ. ఆదిశేషుఁడే లక్ష్మీణుఁడయ్యె శంఖ, మవతరించెను భరతుఁడై, యయ్యె చక్ర
మఱయ శత్రుఘ్నుఁడై లక్ష్మీయయ్యె నీత, దేవతలె వానరశ్రేష్ఠులై వెలసిరి.

శా. శ్రీనారాయణుఁడే యథార్థముగ నాశ్రీరాముఁడై పుట్టుటన్
ధ్యానాకర్షణ మాత్ర రామ పద మత్యానంద సంధాయయై
జ్ఞాన ద్యోతకమై శుభప్రదమునై సర్వాఘ సంత్రాసమై
జానాందున్ పఠనంబు పాఠనమునన్ సర్వోత్తమంబై భువిన్.

గీ. నామ సంకీర్తనంబు కన్నను దలంప, కలియుగంబున సన్ముక్తి కలుగఁ దెందు
రామ ! రామ ! రామా ! యని నీమముగ పఠించువారి యఘము నిస్తరించుటసదే !

క. రామాష్టోత్తర శత స, న్నామ స్తోత్రంబుఁ బల్కినన్ విన్నను ని
ర్ధామ ధూమ మగు భవ జని, తామయ దుష్పాపరాశి యపగతమగుచున్.

వ. వినుము ! యథోక్త విధంబుగా సంకల్పాంగ న్యాస కరన్యాసంబు లాచరించి.

శా. మందారాకృతి పుణ్యధామ ! విలసన్మా భవ్య వక్షస్థలా !
కుండేందవరవల్ల ! కోమలపదా ! కోదండ దీక్షాగురూ !
భందోవర్ణిత సర్వ సద్గుణనిధీ ! సౌందర్య ముద్రామణీ !
వందేహం రఘునందనా ! సురపతీ ! స్వామిన్ జగద్రక్షకా !

వ. అని ధ్యానించి.

శ్రీరామచంద్రాష్టోత్తర శతనామావళి

నామావళి మొదట “ఓం” చివర “నమః” కలిపి చదువుకు నేడి.

ఓం సహస్రశీర్షేనమః	ఓం జీమూత వర్ణాయనమః	ఓం హిరణ్యగర్భాయనమః
సహస్రాక్షాయ	విశ్వతోముఖాయ	పంచభూతాత్మనే (౧౦)
సహస్రహస్తాయ	అచ్యుతాయ	మూలప్రకృతయే
సహస్రచరణాయ	శేషశాయినే	దేవానాం హితకారిణే

ఓం సర్వలోకేశాయ నమః
 సర్వదుఃఖనిఘాదనాయ
 శంఖచక్రగదాపద్మ
 జటాముకుటధారిణే
 భర్గాయ
 తత్త్వాయ
 జ్యోతిషాం జ్యోతిషే
 వాసుదేవాయ
 దశరథాత్మజాయ (౨౦)
 రాజేంద్రాయ
 సర్వ సంపత్ప్రదాయ
 కారుణ్యరూపాయ
 కైకేయీ ప్రియకారిణే
 దాంతాయ
 శాంతాయ
 విశ్వామిత్ర ప్రియాయ
 యజ్ఞేశాయ
 క్రతుపాలకాయ
 కేశవాయ (౩౦)
 నాథాయ
 శార్ఙ్గిణే
 రామభద్రాయ
 నారాయణాయ
 రామచంద్రాయ
 మాధవాయ
 గోవింధాయ
 పరమాత్మనే
 విష్ణుస్వరూపాయ
 రఘునాథాయ (౪౦)
 అనాథనాథాయ
 మధుసూదనాయ
 త్రివిక్రమాయ
 సీతాయాః పతయే

ఓం వామనాయ నమః
 రాఘవాయ
 శ్రీధరాయ
 జానకీ వల్లభాయ
 హృషీకేశాయ
 కందర్పాయ (౫౦)
 పద్మనాభాయ
 కౌసల్యాహర్షకారిణే
 రాజీవనయనాయ
 లక్ష్మణాగ్రజాయ
 కాకుత్స్థాయ
 దామోదరాయ
 విభీషణ పరిత్రాతే
 సంకర్షణాయ
 వాసుదేవాయ
 శంకర ప్రియాయ (౬౦)
 ప్రద్యుమ్నాయ
 అనిరుద్ధాయ
 సదసద్భక్తిరూపాయ
 పురుషోత్తమాయ
 అధోక్షజాయ
 సప్తతాలహరాయ
 ఖరదూషణసంహరై
 శ్రీ సృసింహాయ
 అచ్యుతాయ
 సేతుబంధకాయ (౭౦)
 జనార్దనాయ
 హనుమదాశ్రయాయ
 ఉపేంద్రచంద్రవంద్యాయ
 మారీచమథనాయ
 వాలిప్రహరణాయ
 సుగ్రీవ రాజ్యదాయ
 జామదగ్న్యమహాదర్పహరాయ

ఓం హరయే నమః
 కృష్ణాయ
 భరతాగ్రజాయ (౮౦)
 పితృభక్తాయ
 శత్రుఘ్నపూర్వజాయ
 అయోధ్యాధిపతయే
 శత్రుఘ్న సేవితాయ
 నిత్యాయ
 సత్యాయ
 బుద్ధ్యాది జ్ఞానానరూపిణే
 అద్వైతబ్రహ్మరూపాయ
 జ్ఞానగమ్యాయ
 పూర్ణాయ (౯౦)
 రమ్యాయ
 మానాథాయ
 చిదాత్మనే
 అయోధ్యేశాయ
 క్రేష్ఠాయ
 చిన్మాత్రాయ
 పరమాత్మనే
 అహల్యోద్ధారణాయ
 చాపభంగినే
 సీతారామాయ (౧౦౦)
 సేవ్యాయ
 స్తుత్యాయ
 పరమేష్ఠినే
 బాణహస్తాయ
 కోదండధారిణే
 కబంధహంత్రే
 వాలిహంత్రే
 దశగ్రీవ ప్రాణసంహార
 కారిణే (౧౦౫)
 తత్పుత్ర శ్రీరామార్పణమ్

ఫలక్రుతి

క. ఎంతకు నష్టోత్తర శత, సంతత దివ్యస్తుతియె పొసంగదు జనులం
దంతవటకె పాపభయం, బంతక భయ మంతవటకె యజ్ఞానంబుక.

సీ. అశ్రద్ధ తోడుతనైన శ్రీరామ నా, మము పఠించినను మోక్షము లభించు
వీనుల విందుగా విన్న స్మరించిన, దురిత జాలంబుల పరిహరించు
ఒకమారు చదివిన నుజ్వల దుష్ప్రతి, గ్రహదోష దుఃఖంబు కడఁ దొలంగు
దీని గీర్తించిన మానవశ్రేష్ఠుల, నాపత్తు లెన్నడు నంటరావు

గీ. సకల వేద పురాణ శాస్త్రంబు లొకట, రామనామ కీర్తన పుణ్యరాశి నొకట
నుంచి తులఁదూప నామంబె మించి తూగె, ననగ శ్రీరామనామం బనంగ ననదె ?

గీ. పుత్రకాములు గంధ్రు సత్పుత్రచయము, అర్థకాములు గంధ్రు సర్వార్థచయము
కామ కాములు గంధ్రు సత్కామచయము, తెలిసి యష్టోత్తర శతస్తుతిని బొనర్చ!

గీ. మోక్షకాములు గంధ్రు సన్మోక్ష పదము, భక్తికాములు గంధ్రు సద్భక్తిపటత
ఎద్ది కోరినవారల కద్ది కల్గు, తెలిసి యష్టోత్తర శతస్తుతిని బొనర్చ!

క. కుంభోదరుం డొనర్చిన, శుంభత్ స్తోత్రంబు నీకు సుగమంబు శుభా
రంభంబుగ వినుపించి తొ, గిం భూప్రజ లిది బఠించి కృతకృత్యులుగక.

షష్ఠమ సర్గము

అశ్వమేధముచే పరమేశ్వరు నారాధించుట

వ. శ్రీరామచంద్ర వ్రభుండు.

గీ. రమ్య వీతంబునందు స్థిర ప్రవృత్తి, నుండ కుంభోదరుండు ఉద్దండు లైన
ఋత్విగులు శ్యామకర్ణమై యెసగుయజ్ఞ, హయముఁ గట్టి యూపస్తంభమందుఁ గడఁగి.

గీ. శమితచేత యథావిధిఁ జక్కదాని, యంగములను వెవ్వేటుగా నధిక శ్రద్ధ
మీఱ నభిమంత్రి మొనఱించి వేఱుపఱచి, ఆజ్యమునముంచి హోమంబు నొనరించి.

గీ. పాయసము గోఘృతంబును పఱగతేనె, యందు ముంచి పిష్టంబు నమందగరిమ
తిలలు గరిక సమిత్తులు తేజరిలఁగ, నగ్ని నారాధన మొనర్చి రమిత భక్తి.

శా. పైనక వ్రేలెడి గోముఖంబువలనక, బంగారు చాయన్ ప్రభా
నూనంబై వెలుఁగొందు గోఘృతము, ముందుక వెన్కఁగాకుండ ధా
రా నిర్వాహకమై తగక, నవన పర్యంతంబు కారంగ, సం
ధానంబుం బొనరించి రింపుగ రసోద్ధారక సమంత్రంబుగక.

మ. గగనంబెల్లెడ హేమ ధూమము మహర్కచ్ఛన్నమై పర్వె, నిం
పగు వాసంతపు చైత్ర శక్లమున బొల్పావాజి మేధంబు శ్రీ
భగవంతుండగు వాసుదేవుని ముదస్తాప్యోద యార్థంబు సొం
పుగ నారాధన మాచరించిరి విధిస్ఫూర్తి గడున్ శ్రద్ధమై.

గీ. అగ్నిహేమాత్రాది శుభ లక్షణాత్తమైన, ప్రకృతి వికృతి యజ్ఞంబులు భాసిలంగ
ద్రవ్య విజ్ఞాన సత్క్రియాధ్యక్షుడైన, ఈశ్వరుని గొల్చి రచ్చట నెలమి మివుల.

యజ్ఞ దినచర్యా వర్ణనము

ఉ. పొద్దునలేచి యింద్రు నజు రుద్రు సురాదుల సీతతోడుతన్
దద్దయు మ్రొక్కి, మానుల ముదంబున వందన మాచరించి, పె
న్నిద్రపు భక్తి తలుల ననేక విధంబుల స్రాంజలించి, పెం
పొద్దిక కామధేను మణి నుజ్జ్వల శ్రద్ధ నమస్కరించుచున్.

గీ. యజ్ఞ వాటిక నున్న యయ్యజ్ఞ పురుషుఁ, జేరి సాష్టాంగ మెఱంగి విచ్చేయు రామ
తీర్థమున స్నానమాడ ప్రతి దినమును య,థా విధిగ రామచంద్రుఁడత్యంత నియతి.

క. నిత్యాహ్నికమ్ములై తగు, కృత్యంబుల నిర్వహించి శ్రీ సాంబశివున్
స్తుత్యంఘుల కభిషేకం, బత్యంత శ్రద్ధజేయు నవనిజ తోడన్.

ఆ. కామధేను తమ్య కల్పితానుపమోప, హారముల సుతృవులై రహింప
ఋత్విజులను సత్కరించి సద్గురు సన్ని,ధానముగను సావధానముగను.

ఉ. అందఱు ఋత్విగుల్ మునులు నందఱు దేవతలున్ మహీశులున్
తోందఱ తెల్లవారంగనె తోయములన్ గొని స్నాన కృత్యముల్
జెందుచు యజ్ఞశాలను వసింతురు భక్తి భయమ్ము లొప్పుగన్
నందడి మీఱ నంద టుపచార పరంపర తుష్టహృష్టులై.

సీ. కామధేనూద్భవ కమ్రవస్తువుల స,త్కరించు గడు సుమిత్రాప్రసూతి
జానకి యాజ్ఞలపూని యూర్మిళ మాండవీ శ్రుతకీర్తులు విందులిడుదు
రెంతో పరీమళా క్రాంత హవిర్ద్రవ్యములు వేల్చురొగి ఋత్విజులు చెలంగి
యాహరింతురు పురోడాశంబులను ధరే,జా రామచంద్రుల సరసనుండి

గీ. దేవతలు హవిర్భాగముల్లిందు రచట, వచ్చి ప్రత్యక్షముగ, సర్వవాద్య వితతి
వేద ఘోషము లెడలేక బాదుకొనును, శ్రీధరునిఁ దగు శుభదాశ్వమేధమునను.

ఉ. మంగళ యజ్ఞకుండమును మధ్య మనోహరమై రహింప, వా
రాంగన నృత్యము ల్చెలగ, నందఱు దేవతలున్ సువాసినుల్
సంగతి యక్షిణీన్నరులు క్షత్రియులున్ పెరవారలున్ మహే
త్తుంగ తరంగ మాలికలఁ దోచు సముద్రముఁగాఁ దనరౌడిన్.

క. మధ్యాహ్నము ఋత్విజులు, మాధ్యాహ్నిక కృత్యముల సమస్తముఁ దీర్చుకొని
సాధ్యమయినంత కును సర, యూర్ధ్వయ నదీ స్థలీప్రయుక్తి సఫలులై.

సీ. పటఁగ యాజ్ఞక మంటపమునకు వచ్చి క, నక పీతమున గూర్చొనంగ నీశ్వ
రాది దేవతలు మున్యాదులు దివ్యాస, నంబులనుండి యుష్పాంగ భరత
శత్రుఘ్నులం గూడి సమముగ బంగరు, పాత్రల లక్ష్మణుం డాత్రమునను
ఆసాదనము సేయ నవనిజ యూర్ధ్విశ, మాండవీ శ్రుతకీర్తి మంత్రిపత్ని

గీ. మిత్ర పత్నులు మొదలుగా మివుల వేన, వేల కొలఁదిగ కామ గవిప్రదత్త
దివ్య పక్వాన్నములను తృప్తి గన వడ్డ, నములు సేయంగ మునులు నానందపడుచు.

గీ. నీత మొదలుగ నచ్చటి శ్రీజనములు, తగఁగ నూపుర కింకిణీ ధ్వనులు సెలఁగ
రామునాజ్ఞ యధేచ్ఛాభి రామలగుచు, సేయుదురు వడ్డనలు అటసేయకెపుడు!

గీ. భోజనమున సంకోచింపఁ బోలదండి!, కావలసినది యడుగుండి! కస్తురీతి
ఇప్తపడనిది పరిహరియింపఁ దగును! తృప్తిని యథా సుఖముగ వర్తింపరండి!

క. కోరిన వారలకెల్లం, గోరిన పక్వాన్నముల నకుంతిత రీతిం
ధార తెగకుండ నేతిం, బోరన వడ్డింపుఁడని ప్రభుఁడు గడుఁ బలుకఁ.

గీ. ఇంక కొంచెము వడ్డింతు మెలమి ననుచు, వడ్డనము సేయవారలు, వద్దవద్ద
టంచుఁ బల్కెడి తినువారి మించు పల్కు, తెల్లెడల వినవచ్చు నందెచట వినిన.

క. నడుమ నడుమ శ్రీరాముఁడు, కడఁగి స్వామి! కొంచెముగ సగంబుగ భిక్షియం
పడక యు మఱి తొందఱయుం, బడక తినుండని కనుఁగొను పలువిధములుఁగఁ.

క. వ్యజనంబులచే విసరఁగ, భుజియింతురు! వేడినీళ్లఁ బోవగ జిడ్డుం
గజి బిజులులేక హస్తాం, బుజములు కడిగికొని పాదములు కడిగి వెసన్.

శా తాంబూలంబుల నంది, రామఘన ముద్రల్ ముద్రితంబైన స్వ
ర్ణంబుకొ దక్షిణలంది, నిర్ణయపు విశ్రామస్థలం బందు కొం
చెంబుకొ విశ్రమణంబునుం బొటసి, స్వేచ్ఛేకార్య జాలంబు తూ
ర్ణం బేమాత్రములేక వర్తిలుదు రార్య స్థాభివోపేతులై.

ఉ. శూక్రియ వైశ్యశూద్రులును సమ్మతితో భుజియింతు రాపయిన్
రాత్రియు నిట్టులే జరుగు, రమ్యములౌ దగు శ్రీల శాలంబు
దాత్రములేక సక్రమ విధాప్తి నొగిం జరియింతు రెవ్వఁడున్
సత్రమునందు యజ్ఞమున జక్క నత్మపులులేరు లేరటన్.

క. జనపదమువారు పౌరులు, తనసేవకులు భుజించి తనియుట శ్రీరా
ముని లెక్కలోనికికొ వచ్చిన పిదపయె తాభుజించు చెల్వలరారన్.

క. ఆకలి వినబడ దచ్చట, చేకొని యెవ్వనికిని నిషేధములే ద
ప్రాకట దివ్యాధ్వరమున, శ్రీకరలీలన్ వహించు శ్రేష్ఠ పథంబుల్.

చ. ప్రతిదినమున్ మహాధ్వర ధరన్ భుజియించెడు బ్రాహ్మణాది సు
ప్రతిభు లసంఖ్యులౌదురు, ప్రపంచ రజం బుదకంపు బిందువుల్
ప్రతిన నభోస్థలమ్మున విరాజిలు తారలు లెక్క పెట్టుటే
అతి సులభంబు ; యజ్ఞపు జనావళి తేలదులెక్క యెక్కుడై.

క. రామునితో సోదరులున్, రాముని కార్యమున భక్తిరాజిలు బాంధ
వ్యామాత్యులవలె సీతా, భామినితోఁ గుడుతురాత్త బాంధవు లనుజుల్.

ఉ. అత్తలు మంత్రి పత్నులు మహత్తరరీతిఁ జెలంగ స్వస్థ మా
చిత్తములం జెలంగఁగ భుజితురు నాల్గవ జామునందునన్
నృత్తము గీతవాద్యములు నిర్మల పుణ్యకథా ప్రసంగముల్
మొత్తములై యెసంగ నహముల్ చను యజ్ఞవిధాన మందునన్.

క. అందఱు సాయం సంధ్యా, వందనముల నాచరించి వదలక అగ్నిన్
బొందుగ నల్పుచుఁ గడు రాత్రిం దివములుఁ గడుపుదురు హరికథల వినుచున్.

గీ. రాత్రి రెండుజాముల దాక రమణ నిట్లు, నల్పియందఱు నిద్రావశంబు వలనఁ
గల్గు నానంద మంది వేగ గడు వేగ, నామ కీర్తనతో లేతు రామెయిఁ గడు.

ఆ. సీతతోడ నిట్లు శ్రీరామచంద్రుండు, బ్రహ్మచర్య దీక్షఁ బఱఁగి యేక
శయ్య నిద్రజెందు, స్వానంద నిద్రావశమున నన్న, గురువుఁ జక్కఁగాంచి.

గీ. శిష్యుడౌ విష్ణుదాసుఁడు చెలగి ప్రశ్న చేసె, సద్గురూ ! యజ్ఞదీప్తౌ సమయము
నందు తగునొక ? యేకశయ్యం దనరుట, దంపతులకన్న శ్రీరామదాసుఁ డనియె.

ఆ. ఆజ్ఞ సేయకుంట యవసీపతికి శిక్ష !, వినతి సేయకుంట విప్రశిక్ష !
వేరు శయ్యసేత నారీమణికి శిక్ష !, శత్రురహిత వధ నిజంబుఁగనిన!!!

క. కావున సీతాసమేతుఁడై వేఱుగఁ గాకయుండి యవిరళదీప్తౌ
భావమున బ్రహ్మచర్యా, సేవనమున నేకశయ్యఁ జెలఁగున్ శిష్యా !

మ. ఇది సామాన్యులకున్ సుసాధ్యమగునే? ఇంద్రాది దేవాళికిన్
మది స్వాధీనము కాక పెక్కుగతులన్ మర్యాదలం బాసి శా
ప దవాగ్నిం బడి మగ్ని, రల్లయిన నేపట్టున్ ధృతిం దూలకం
దుదిఁ గాంచున్ ప్రతి దీక్షలో రఘుకులేంద్రుం డగ్ర కక్ష్యంబునన్.

క. ఇదియే తక్కిన వారికి, సదయాత్ముఁడు రామునకు భృశంబగు భేదం
బుదితం బిట్లుల దినచర్యఁ దనరు శ్రీరాము నాశ్వికాధ్వరమందున్.

సప్తమ సర్గము

విష్ణుధ్వజారోహణ మహిమాభివర్ణనము

- సీ. సోమరసము పిండు సుత్వాహముల యాజ, కుల సదస్యలను పూజ్యులను రామ చంద్రుడు సముచిత సత్కార మొనరించె, నధ్వర మంటపమందు భక్తి రాజుల నెల్లరు రాజులు చైత్రశుద్ధ ప్రతిపత్తి యథావిధి గను ధ్వజములకా స్థాపించిఁ దనరి రటన్న గురుని గాంచి శిష్యుఁ డిట్లనియె శ్రద్ధ
- గీ. సద్గురూ! యజ్ఞమంటపస్థలిని రాజు, లేల? స్థాపించిరి ధ్వజమ్ము లేమి? ఫలము వారలకు తద్విధానము వారకను స, విస్తరంబుగ నంతయు వినఁగ వలతు.

మ. అని ప్రార్థించిన రామదాసుఁడు సమాహ్లాదంబుగా నీవు చేసిన ప్రశ్నంబు ప్రశంసనీయము కదా! చెప్పందొరంకొంటి దీనిని శ్రద్ధకా వినుమన్న! ఇయ్యది కడుక నిర్దిష్టపుంభక్తి చేసిన సత్యంత ఫలప్రదంబు వ్రతముకా సిద్ధాంత మెప్పట్టునక.

క. లోకోపకారకంబగు, శ్రీకరమగు దాని నిపుడు చెప్పెద తగ నీ వాకర్ణింపుము కనక ప, రాకు విష్ణుదాస! శిష్య! రమణీయముగక.

చ. నృపులట యజ్ఞవాటమున నిల్పిరి! కాకను విష్ణు శంకరాధిపుల శుభాలయంబుల విధిప్రతిపాదితరీతి శుక్లపక్షపు ప్రతిపత్తినికా కడఁగి చైత్రమునన్ ప్రతి వత్సరమ్మునకా నిపుణత సల్పుటొప్పు శివునికా గుడిలో శివరాత్రిశ్రేష్ఠమా.

విష్ణుధ్వజారోహణ వ్రతవిధానము

- గీ. చైత్రశుక్లాష్టమిని దేవి సన్నిధాన, మందు ముఖ్యంబు ; కాదేని మంచిదిగ గణిత్రు నవమియు దశమియు నిర్ణయింతు, కార్తికపు శుక్ల ప్రతిపత్తు కడకు శుభము.
- సీ. శ్రీరామ సంతోష కారణంబును పవిత్రంబును దురితాపహంబునైన సద్భజారోహణ సంజ్ఞితంబగు వ్రత, మును నిరూపింతు సమ్మదము తోడ విష్ణు మందిరమున వెలయించు నెవ్వఁడు, ధ్వజ మాతనికా విధాతయే భజించు ఇతరు లనంగ నింకెంతటి వారలు!, అట్టి ఫలంబు సామాన్యమగునె?
- గీ. బ్రాహ్మణుఁడు కుటుంబికి వేయి బారువలు హి, రణ్య మిచ్చిన ఫలమును, రమణమీఱి లింగపూజా ఫలంబును, గంగయందు, స్నాన ఫలమును, తులసిపూజా ఫలంబు.
- క. సర్వవిధ పాపహరణ మ, పూర్వము బ్రహ్మాది దివీజపూజిత మగుటకా నిర్వహణ చేయఁ దగినది, సర్వలకుకా విధి యగున్ ధ్వజ వ్రత మనఘా!

ఆ. సుప్రభాతమునను శుచియయి స్నానాది, నిత్యకర్మములను నియతిఁ దీర్చి
విష్ణుమూర్తి నిట్లు విమలుఁడై యారాధ, నంబు సల్పవలె క్రమంబు మీఱ !

క. స్వస్తి వాచనంబులతో, వస్త్రాలంకృతములై ధృవములై నిడుపై
నిస్తుల్యములగు రెండు ధ్వజ స్తంభంబులను పూజ సల్పఁగ వలయున్.

శా. నాందీ శ్రాద్ధము మున్నొనర్చి, నియతిఁ నానావిధ బ్రాహ్మణా
స్పంద ప్రోక్షణ మాచరింపవలయున్, మంత్రాళి, గాయత్రిచే
పాండర్యంబుగ, నప్పతాకములపై సామీరినిన్ వైనతే
యుం దాత్పర్య మెలర్ప వ్రాయవలయున్, యోగ్యస్ఫురదీప్తిమై.

ఉ. ధాతృ విధాతృదేవతల తప్పక ద్వాకలశంబు లందున్
పీత శుభాక్షతంబులను పిమ్మట దూర్వలతోడ ముఖ్యమా
స్వేత సుమంబులన్ గడువిశేషముగా యజియించి, పిమ్మటన్
చేత మెలర్ప నగ్నిని భజింపవలెన్ ఘృతపాయసంబులన్.

వ. గోచర్మ మాత్ర స్థండిలము పఱచి, దానియందు స్వగృహేభ్యాక్త విధానముగా
హోమము చేయవలయు. అందఱొత్తర శతఘృతాహుతులు, మొదట పురుష
సూక్తముచే “విష్ణోర్న కేన” మంత్రముచే హోమముచేసి, పిదప వైనతేయునికి
స్వాహాకారముతోడ నెనిమిది యాహుతులను, మారుతికి నల్లె యెనిమిది యాహుతు
లను, హోమ మొనర్చి, “సోమోధేనుం” అను మంత్రముచే హోమము చేయ
వలెను. భక్తితోనచట సార మంత్రంబులను శాంతి సూక్తములను జపించవలయు.

క. శ్రీవిష్ణు సన్నిధిన్ శుచియై వెలయుచు జాగరణముమై నుండవలె
ఈ విధమున నవరాత్రులు, వోవగ పూజించి భక్తివోదలన్ నియతిన్.

శా. దేవద్వారమునందునో? శిఖర మందేనో? దృఢస్థాన మం
దావిష్కార మొనర్చి శ్రీహరిని పూజారాధ నాద్యర్చులన్
నైవేద్యాదులఁ గొల్వఁగా వలయు నైవాగారమందైననున్
దేవీ యాలయమందు తత్తదుచితోక్తిం బూజఁగావింపనా.

క. నందీ భృంగీ విగ్రహ, సందోహము శివుని ధ్వజవిషయమున దేవి
సందర్శంబున సింహం, బుం దప్పక వ్యాఘ్రముం బ్రభుత వ్రాయఁదగున్.

క. శ్రీవిష్ణు సన్నిధానములో విత్తమునం దొకింత లోభపడక యి
ట్లావిష్కరించి ధ్వజములఁ గావించి ప్రదక్షణంబుఁ గడకొని భక్తిన్.

శ్లో॥ నమస్తే పుండరీకాక్ష నమస్తే విశ్వభావన
నమస్తే స్తుత్యాపీకేశ మహాపురుష పూర్వజ

శ్లో॥ యేనేదమఖిలంజాతం యస్మిన్సర్వం ప్రతిష్ఠితం లయమేష్యతి యత్రైతత్ తం సైసన్నోస్మి మాధవం	౨
నజానంతి పరందేవం సర్వే బ్రహ్మాదయ స్సురాః ధ్యాయంతియోగినోయం వై తం వందే జ్ఞానరూపిణం	౩
అంతరిక్షంతు వన్నాభి ర్ద్యౌర్మూర్ధాయస్య చైవహి పాదాచ్ఛభూచ్ఛవై పృథ్వీ తం వందే విశ్వరూపిణం	౪
యస్య శ్రోత్రాదిశ స్సర్వా యచ్ఛ్రుత్తుర్దిన కృచ్ఛశీ ఋక్సామయజుషోయేన తం వందేబ్రహ్మరూపిణం	౫
యన్మృఖాద్బ్రహ్మణాజాతా యద్బాహ్వారభవన్నృపాః వైశ్వానర స్యోరుతోజాతాః పద్భ్యాం శూద్రస్త్యజాయత	౬
మనసశ్చంద్రమాజాతో దినేశశ్చక్షుషస్తథా ప్రాణేశభ్యః పవనోజాతో ముఖాదగ్నిరజాయత	౭
పాపసందాహ మాత్రేణ వదంతి పురుషంతుయం స్వభావ విమలం శుద్ధం నిర్వికారం నిరంజనం	౮
క్షీరాబ్ధిశాయినం దేవ మనంత మపరాజితం సద్భక్త వత్సలం విష్ణుం భక్తిగమ్యం నమామ్యహం	౯
పృథివ్యాదీని భూతాని తన్మాత్రాణీంద్రియాణిచ సుసూక్ష్మాణిచయేనాసంతం వందే సర్వతోముఖం	౧౦
యద్బ్రహ్మపరమంధామ సర్వలోకోత్తమోత్తమం నిర్గుణం పరమం సూక్ష్మం ప్రణతోస్మి పునఃపునః	౧౧
నిర్వికారమజం శుద్ధం సర్వతోవహ్ని మిశ్వరం యమామనంతి యోగీంద్రా సర్వకారణకారణం	౧౨
ఏకో విష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశః త్రీన్లోకాన్ వ్యాప్య భూతాత్మా భుక్తే విశ్వభుగవ్యయః	౧౩
నిర్గుణః పరమానంద స్సమే విష్ణుః ప్రసీదతు హృదయస్థోపి దూరస్థో మాయయామోహితాత్మనాం	౧౪
జ్ఞానినాం సర్వధర్మస్తు సమే విష్ణుః ప్రసీదతు చతుర్భుశ్చచతుర్భుశ్చ ద్వాభ్యాం పంచభిరేవచ	౧౫
హూయతేచ పునర్ద్వాభ్యాం సమే విష్ణుః ప్రసీదతు	౧౬

శ్లో॥ జగద్ధితార్థం యోదేహ మదధల్లీలయాహరిః
 యమర్చయంతి విబుధా ససమే విష్ణుః ప్రసీదతు
 జ్ఞానినాం కర్మణాంచైవ తథా భక్తిమతాం నృణాం
 గతిదాతా విశ్వభుగ్య ససమే విష్ణుః ప్రసీదతు
 యమామనంతి వైసంత సుబ్బిదానంద విగ్రహం
 నిర్గుణంచ గుణాధారం సమే విష్ణుః ప్రసీదతు
 పరేశః పరమానందః పరాత్పర పరః ప్రభుః
 చిద్రూపశ్చ పరిజ్ఞేయ ససమే విష్ణుః ప్రసీదతు.

వ. ఇట్లు స్తోత్రం బాసర్పవలె.

క. ఎవఁ డీ స్తోత్రంబు పఠించు వాఁడు సకల దురితములకుఁ జొప్పడ కుండున్
 అవలన్ వైష్ణవలోక, ప్రవణుండగు సంశయింప రాదెవ్వరికిన్.

ఉ. దీని బఠించి బ్రాహ్మణులఁ దేవుని వోలె భజించి, పిమ్మటం
 బూని పురోహితుం గొలిచి, పొల్వెన లారఁగ దక్షిణార్థ దగం
 గా నిడి తాంబులంబు లొసగన్వలె, పిమ్మట పుత్ర మిత్రులుం
 గానగు వారితోఁగలసి కైకొనఁగావలె పార్వణంబునున్.

క. సత్య వ్రతుఁడై యెవ్వం, డత్యంత శ్రద్ధఁ దీని నాచరణము నొ
 ధత్యమునఁ జేయు నతనికి, ప్రత్యక్షంబాసు విష్ణుభగవంతుఁ డొగిన్.

సీ. ధ్వజముననున్న వస్త్రం బెంతవఱకు గా,లికి మిక్కుటముగఁ జలించుచుండు
 నంతకు నాతని కఘములంటపు పాపి,యైనను వాని నఘాళి తొలఁగు
 సూర్యుండు తోచిన సురుఁగు నయ్యంధకా,రావళి విధమున నన్నియెడల
 ధ్వజ మెన్నిదినములు తగ విష్ణుమందిర,మందుండు నన్ని యుగాంతరములు

గీ. విష్ణు నన్నిధినుండు నివ్వితపు దైవ,కార్యముం జూచి మోదించు ఘనుఁడు వంద
 నం బాసర్చెడివాఁడు పాపంబు బాయు, నప్పతాకము వీచి యఘాళి విద్రుచు.

గీ. రాజులెల్లరు తొమ్మిది రాత్తు లిట్లు, పూజఁగావించి, రంతటి పుణ్య మొదవ
 కున్న, శక్తులుఁ గానివారున్న, నొక్క, దినమునందైన చేయఁగాఁ దివురు ఫలము.

ఆ. యజ్ఞమునకు మున్నె యజ్ఞశాలన్ రఘూ,త్తముఁడు ధ్వజము నిల్పెఁ దగనెఱింగి
 రాజు లటులొనర్చి రాజలి రొగి పుణ్య,రాజితోడుతన్ విరాజితులయి.

శివాలయ ధ్వజారోపణ కాలము

క. శివరాత్రినాడు వారలు, శివసన్నిధిలో ధ్వజాళి శ్రేష్ఠంబుగ ని
 ల్పి విరాజిలి రట శంకరు, శివుని యనుగ్రహము కల్గి శిరివహియింపన్,

ఈ ధ్వజారోహణ చరిత్ర మెలమి చదువు, వారు స్తోత్రంబు చదివెడివారు వినెడి వారు తప్పక గాంత్తు మనోరథములు, విమల గుణ సముజ్వల భాస! విష్ణుదాస!

అష్టమ సర్గము

శ్రీరామాశ్వమేధమున అవబృథము

ఆ. చైత్రశుక్ల నవమి జన్మదినోత్సవ, దినమునందు రామజనవిభుని వ శిష్యమాని యాగశిష్ట ఫలావాప్తి, కొఱకు నవ బృంధంబుఁ జరుపుఁ డనియె.

ఆ. ఎండ లింక నతిశయించు ననుచు భీతి, వలన త్వఱ నహించు వర వశిష్ట మాని మాటమీద పూని శ్రీరాముఁడు, లక్ష్మణునికి నిట్టులఁ వచించె.

గీ. అవబృథ స్నానమునకు నుత్సవము తోడ, నిజము! వెడలంగ వలయు నిర్ణీతవేళ దాటకుండఁగ, రామ తీర్థంబునకు జ, నంగ నేర్పాటు వేగ నొనర్చుమన్న.

శా. ఆజ్ఞాపించెను రాణివాసములు సైన్యంబుల్ తగ్గ రాజులఁ
యజ్ఞప్రాంగణభూమి సర్వము సమాయత్తంబుగా నిల్వ స
ర్వజ్ఞుడైన రఘూత్తముఁ మిగులఁ గూర్పఁ, సర్వ వాద్యంబులఁ
ప్రజ్ఞాచక్షుఁడు లక్ష్మణుండు చెలువారఁ మ్రోయఁగాఁ జేయుచుఁ.

క. స్వీయ రథ తురంగ సుపదా, తి యాన వాహనాదికము తెఱవలు మివులం బ్రియమార సిద్ధపఱచెఁ, ప్రయాణంబు రామతీర్థ పర్యంతముగఁ!

గీ. ఉష్ణ గజములు సిద్ధమై యుండునట్లు, మార్గ మంతయు ధ్వజములు మహితమా వ తాకములతోడ నలరార తత విచిత్ర, హార శోభితమై యుండు నటు లొనర్చె.

గీ. చందన రసాన మార్గంబు చల్లఁబడియె!, చెఱకు గడల నంటులు పూలచెట్లతోట్లు మివుల శృంగారముగను నిర్మింపఁజేసె, పట్టు చీరల బఱపించె పథమునెల్ల.

క. పూ లెల్లడఁ జల్లెరి స, ర్వాలంకృతి యయ్యె! నృత్య వాద్యంబులతో నాలవాలమై యెసఁగె మ, హా లక్షణ యుక్తమై మహత్తర శోభఁ.

నీ. ఋత్విక్కు లొగి గమనేష్టిని చక్కగాఁ, గావింప నెఱిగిన యా వశిష్ఠఁ డధ్వర రథమున నగ్ని హోత్రము యజ్ఞ, హోత్రముల్ స్థాపించి భద్రపఱచి జానకీరాము లాసీనులై యొప్పఁగా, నెల్ల ఋత్విజులుఁ దారెక్క పిదప నెల్లెడలందు మునీంద్రుల వేదఘోషములు పిక్కటి ల్లమ్మహిత ప

గీ. ధమ్మునఁ సాశ్వ యజ్ఞరథమ్ము వెడలె, వందిజన వందితుండయి వచ్చుచున్న జానకీరాము దర్శనమాన మాన, సాంబుజాతులై రెల్లజనంబు లచట!

- సీ. తిన్నతిన్నఁగ వచ్చుచున్న నీతారాము,లున్న రథమునకు మున్నఁగాఁగ
ధ్వజ శుభాలం కృతగజములు నడచె చ,తుర్విధ వాద్యముల్, తురంగములను
నారూఢులై మ్రోయువారు నవ్వల వెండి, బంగారు బెత్తాల బట్టు రాజ
దూతలు సాలంకృతులుఁగా వెడల, వారి, వెనుక వారాంగనా వితతియాడ
- గీ. దేవ గంధర్వులు ముందు తేజరిలఁగ, ఋత్విగిన్ని హోత్రంబుల నెలమిఁగూడి
ఎంతో వైభవ మెసగ నత్యంత లీల, నొప్పు శ్రీరామునిం జూడ నొప్పుగాదె?
- మ. వెనుకఁ ట్ట్రయ కామినీ గణము లావెన్కె మహారాజులుం
ఘన వాద్యంబులతో గజాదులును సంఘం బొప్పగాఁగూడి శ
త్రు నికాయంబుల తేజరిల్లు బహుళోష్ఠంబుల్ రథానీకముల్
జన, తక్కుంగల వారుఁగూడ; నలరెన్ సమృద్ధ మొక్కుమ్మడిక.
- గీ. అమ్మహోత్రవ వైభవం బభినుతింప, శక్యమే? యేరికైనను సకల మాని
పత్నులు రాజపత్నులుఁ బఱఁగ పూల, వాన గురిసి రా యజ్ఞ దంపతుల పైన.
- సీ. వందిమాగధుల రవంబులు గంధర్వ, గానరవంబులుఁ గడలు కొనఁగ!
సస్వర వేదగానస్వనంబులు నవ, వాద్య స్వనంబులు నాణెమెసఁగ!
చారిలో వేడుకందగఁ జూడవచ్చిన, వారి కోలాహల ధ్వనులు చెలఁగ!
శ్రీరామ జయము! నీతారామ జయ! మని, పల్కునెల్ల గొప్ప పల్కు లలర!
- గీ. నింగి ముట్టిన యాధ్వనిం బొంగి పొరలె, ప్రేక్షకోత్సవ దర్శనా పేక్ష, వారి
భూరి సమృద్ధనమ్ము నివారణంబు, సేయు భటపాళి సందడి చెలఁగె మిగిలి.
- గీ. త్రోసికొని త్రొక్కుకొనివచ్చి దోర్బలమున, తమ్ము దర్శింప నెంచు మొత్తమ్ముజనుల
కోర్కి నెఱిగి వాఱల పడఁగొట్టి యుత్సవమున సమృద్ధ ముడువ తీవ్రత వహించు.
- ఆ. రాజ భటుల హస్తరాజిత వేత్ర చా,లనముఁ గాంచి వేగ లక్ష్మణా! ని
వారణంబు చేయుమా! రాజభటుల పుష్పకము నెక్కఁ బల్కు ప్రజల కెలమి.
- క. సంతోషముగా వారలు, సుంతయు కలహంబులేక సాంపుఁదలిర్పం
గాంతురు గాక! మహోత్సవ, మింత క స్తి వీరు బొందనేల? నటంచున్.
- చ. పలికిన, లక్ష్మణుం డటులఁ బల్కిన, ప్రేక్షకపాళి పుష్పక
స్థలి నిలచెందృటిక; జరుగ సాగిన సందడి లేశమాత్రముం
గలుఁగక పోవ, పుష్పక ముఖంబున నుండి నభోముఖంబుగఁ
జెలు వలరార! రాఘవుని నీతను వైభవ మల్లఁ గాంచుచున్.
- క. ఓ హూహూ! మాజన్మము, లూహాతీతముగ సఫల మొందెగదే! నే
డాహ! కనువిందు మహూ, తాహము! నానందమయ్యె! దర్శనమయ్యె.

సీ. మామనోరథము శ్రీరామచంద్రుని యను, గ్రహమున గద ! సార్థకత వహించె !

అ రామచంద్రుడే ఆరయకున్న భటాళి దెబ్బలె కాక ఫలము కలదె !

ఇంత చక్కగ దర్శనేచ్చ కల్గిన మన, కెట్లుత్సవముఁ గాంచ నెనఁగు నకట !

ఆకాశద్వీపి విహరించు పుష్పక, మాటను పూరిపుట్టైన విడక

గీ. మొదటి నుండియు తుదిదాక యెదఁ జెలంగ, హాయిగా! వేడుకం గంటి మనుచురామ
చంద్రుఁ బొగడని వారును సంబరమున, జేరి మ్రొక్కుని వారట లేరు లేరు!

క. ఈరీతి వారలెల్లరు, ధారాళముగా చెలంగు తత్త్వముఁగని యా
నారీమణు లెల్లరు సీ,తా రామామణికి మ్రొక్కి తత్పరమతులై.

శా. తలీ ! జానకి ! శ్రీజనంబులు సముత్సాహంబు శోభిల్లు ను
ద్యలీలన్ గనఁగా మహాత్సవము నుత్సాహంబుతో నుండియుం
కల్లోలంబు సమర్థమై యెనఁగుటం, గానంగ రాదయ్యె ! మ
మౌల్లక పుష్పకమెక్క నాజ్ఞయిడి యెంతే ధన్యలన్ సేయవే !

మ. అని ప్రార్థింపఁగ రామచంద్రుఁగని ఔనా ? లక్ష్మణుండింత మా
త్ర నిదానంబు నెఱుంగఁడా ? అటులఁగాదా ? మీర లాజ్ఞాపనం
బున లోపం బొనరించిరా ? అబల లింపుంబెంపు శోభిల్లు ద
ర్శన కాంతౌ వితథ ప్రయాసలయి యార్యా ! వేచి యున్నా రనన్.

గీ. శ్రీలనెల్ల పుష్పకమున శ్రీల శాల, యందున ప్రవేశమొనరింపు మన్న, యన్న
యాజ్ఞకు నమస్కరించి య య్యతివలను ని,మేషమున జేర్చె డివికి నశేషముగను..

ఉ. వారలు పుష్పకంబున నవారిత లీలఁ జరించి పుష్పముల్
వారక రామరామ జయ ! వాలి విమర్దన రామరామ ! శృం
గార గుణాభిరామ ! జనకామిత కల్పక రాను ! యం చోకే
తీరున వర్షపాతముగ ద్రిమ్మరియించి రనేక భంగులన్.

క. అది కాంచి పూరుషులునున్, పదెఱదె శ్రీరామ రామ ! పాపవిరామా !
సదయాభిరామ ! యనుచున్, ముదమున భజించి పుష్పములఁ జల్లిరటన్.

శా. ఏణా వేణు మృదంగ కాహళ ధ్వనుల్ వెవ్వేణుగా మ్రోయ ; వి
న్నాణెంచైన సువాసినీ జనిత గానంబుల్ నినాదింపఁగా
నేణిలోచనలైన వారవనితా హేలార్ద్ర గీతారవ
క్రేణుల్ సృత్యములొప్ప, సుతనవము నిస్సీమప్రభక వెల్గినన్.

గీ. రాజ విభవంబు తోడత రాజవరులు, స్వర్ణరత్న విరాజ భూషణము లొలయ
ధ్వజ పతాక గజాశ్వ రథప్రశోభితముగ యజమాని వెంటరాఁదగి యెసఁగిరి.

- క. ఈ భారము మ్రోయఁగ లేక భూమి కంపించె మానిగఁగా శోభిత మం
త్రాభాషణముల నాదము, శోభావంతమయి యొప్పె సుందరలీలఁ.
- గీ. దేవ గంధర్వ యక్ష పితృలు సుమనః, వర్షముల తుష్టిఁ గనుచుండ, వస్త్ర గంధ
పుష్ప భూషణాలంకృత పురుష శ్రీ జనములు గంధోదకములు చాలన మొనర్ప.
- ఆ. పసుపు కుంకుమములు పఱఁగ గోరోచనా, దికము తైలములును సకలమైన
రసములాది బహు సరస వస్తువులు పర, స్పృహ చల్లుకొనిరి సరసమొప్ప.
- ఆ. హాస్యమునకు నిట్లు లభిషేకములు చేసి, కొనిరి ! ఒకరికొకరు ఘనతరముగ
లేపనమ్ము చేసి రోషికలు బరీ, క్షించురీతి మది వహించే ముదము.
- ఆ. ఇట్లు జరుగుచుండునట్టి వేడుకల వీ, క్షించుచుఁ రథం బుదంచితముగ
సరయు తీరమునను పరఁగు శ్రీరామ తీర్థమున నీతఁగూడి తానును దిగి.
- క. ఋత్విగ్జనపరివృతుడై, సాత్వికుఁడు జలేష్టికర్మ సలిపి యటుపయి
ఋత్విగులు పలుకు మంత్రవి, ధి త్వత తత్కర్మసమితి ధృతినల్పె నొగి.
- వ. అమ్మంత్రంబులు “పత్నీసంయా జావభృథ్యా”దులు. తదుపరి.
- క. యజమాన పురస్కరులై, సుజనులు మునులుఁ సమస్త సుక్షేత్రజ తీ
ర్థజ జలములు శత్రుఘ్నుఁడు, విజయముతో తెచ్చినవి సవిస్తర మత్తులై.
- నీ. వేదమంత్రంబుల వేత్తేఱ యుచ్చరించుచు నభిషేకించుచునుఁ జెలంగి
రా జానకీరామ రాజేంద్రులకు దివ్య, మంగళ తీర్థముల్ మహితరీతి
సరయా నదీతీర వరమున దేవదుం, దుభులు మనుష్య దుందుభులు మ్రోగ
దేవ మానవులును పూవుల వానలఁ, గుఱిసిరి మనుజులందరును స్నాన
- గీ. మాచరించిరి పాప దురాచరణులు, కూడ నవబృథ స్నానములాడి పాప
ముక్తులై భగవద్భక్త భక్తులై త, రించి రయ్యెడలను ప్రకాశించి రెలమి.
- నీ. అపుడు శ్రీరఘుపతి అచ్చిద్రమా వెలి, పట్టువస్త్రంబులఁ గట్టి దివ్య
కంకణ కేయూర కనకకుండల సుము, క్తాహార శోభిత దేహుఁడగుచు
హృదయంబునందు సంపద లీను చింతామ, ణియు కంఠమందు మణి ప్రభువగు
కౌస్తుభ రత్నంబుఁ గదిసి ప్రకాశింప, కోటి సూర్య ద్యుతి కొమరు మిగిలి
- గీ. దివ్య రత్నవీరంబునం దవ్యయముగ, సికతమయమైన స్థలమున నీతతోడ
ఋత్విజులతోడ తాను పరివృతుఁడగుచు, జక్కగ వెలింగె! శ్రీరామచంద్రమూర్తి!
- శా. స్నానాలంకృత ఋత్విజుదులకు శ్రేష్ఠ ప్రస్ఫుటాలంకృతా
నూనాశ్వాత్తమ గోహిరణ్య ధరణీ నూత్నాంబరా భూషణో

ద్దానంబుల్ ఘన దక్షిణాకముగ విస్తారంబుగా నిచ్చి, వి
జ్ఞాన శ్రీదుండ సద్గురుండగు వశిష్ఠర్షి ప్రపూజించుచుఁ.

క. ఏమిచ్చిన గురు ఋణముం, దీమంబున దీర్పంగలము? దేవా! మీ కీ
కామ గవి నిచ్చుకోఁగా, నీ మెయిఁ దలచితిని తృప్తి నెలయింపఁగదే!

మ. అని సాలంకృతమైన కామగవి నొయ్యకదేఱఁ బంపింపఁగా
మునినాథుండు రఘూత్తమా! కలదు మమ్ముం బ్రోవఁగా నందినీ
ఘన ధేనూద్భవమైన సంతతి! కడంక యేల? నీ కామధే
స్వసు దెప్పింతు! వనంగ మీ యభిమతంబుఁ దెల్పుఁడీ సద్గురూ!

శా. మీ కెద్దాన ముదంబుఁ గల్గునొ? భువి మీ రేది కాంక్షింతురో?
లోకంబు ల్పదునాల్గు చూరఁగొనియే లోభంబు కించిత్తు నేన్
గాకుండక మనసార తెచ్చి యొసంగంగా శిష్యుఁ డున్నాఁడు! స్వా
మీ! కోరుండనఁగా, వశిష్ఠముని గంభీరాత్ముఁడై యిట్లనుఁ.

క. సాలంకృతముగ నీతా, లోలాక్షి నొసంగుదేని లోభింప కదే
చాలు నా తృప్తికి లో, కాలెల్ల నొసంగితేని గాంచను తృప్తిక.

ఆ. కామధేనువేని కల్పవృక్షంబేని, దేవమణియు నేని తృప్తినిదవు
వేయుమాటలేల? యీయం దలఁతువేని, నీత నిమ్ము! కడమ రోతు సుమ్ము!

క. అని పల్కిన మునిమాటలు, విని జనులందఱును మోము వెలవెలబాఱన్
గనిరి భయభ్రాంతులు హా!, యని కొంద టిదేటి కోర్కెయని విభ్రములై!

క. ఏమన్నా! యీ తబిసి కి, దేమీ! చాదస్తమా! యిదేటి కుతుక మీ
స్త్రే మనుజులైన మనులేం, గామింతురె! భార్య నిట్లుఁ గాఁగలదె? భువి.

క. కాదీ ముని నేడిట్లు వి, నోదించుచు నున్నవాఁడు నూ రనుఁడు నిజా
మోదము కాదు! పరితౌ, వాదము కావలయు ననుచు వచియించి రటన్.

ఉ. రాముని ధైర్యముం దెలియ, రాముని గొప్ప ఉదార బుద్ధి నీ
భూమి బ్రసిద్ధమై నెగడఁ బొల్పెసలార వచించెఁగాక! నీ
భూమిజఁ గోరునే? ముని; యభూతము! కల్పన! మంచు, నిప్పు డీ
రాముఁ డిక్కేమి? పల్కునొ! తిరంబుగ వింద మటంచు కొందఱున్!

మ. తమలో తామిటు చెప్పుకోఁ దొడఁగి రంతక రామచంద్రుండు న
వృ ముఖం బొప్పంగ యేమియుం జెదరకన్ భూజాత కన్సైగచే
కొమ రొప్పన్ తను డాసి నిల్చి, ఇదిగో! కొం డిచ్చుచున్నాఁడ! మీ
దు ముదంబే యభిలాషణీయమని ముందుం ద్రోచె నజ్ఞానకిన్.

శా. సీతా వామకరంబు చేగొని తపస్వీ! సీతఁ గైకొమ్మిదే
సీతా దానము చేయుచుంటి! నిపుడే, శ్రీదాన మంత్రంబు నా
చేతన్ బల్కుఁగ నేయుమీ! యని వచించెన్! మానియుం గొంకుటెం
కేతన్మాత్రము నొందకే కొనియె నయ్యేణాఁకీ! లక్ష్మీ సమన్.

క. అప్పుడు స్థావర జంగమ, మిప్పుడమి చలించె! యెల్ల రిది యేమనుచున్
తప్పక దిగ్భ్రమ నందిరి, ఒప్పుదు స్మృతి యెవ్వరికిని యెడలున శిష్యా!

క. చిత్ర ప్రతిమలె యైరి వి, చిత్రము! చిత్రమున నిట్టి చిత్రముఁగలదే!
ధాత్రిని మునుఁ గనుఁగొంటిమె?, చిత్రము లిప్పుడె జనించె చెచ్చెర ననుచున్.

క. విచ్చలవిడి! అత్యద్భుత!, మచ్చెరువు! జగాన నిట్టి యన్యాయములా!
చెచ్చెర బుట్టుట! యని జను, తెచ్చటఁ జూచినను పల్కుటే వినఁబడియెన్.

ఉ. సీతను జూచి యామెయి వశిష్ఠుఁడు, బాలిక! నిన్నొసంగె ని
ద్దాత! లసత్ప్రపూత చరితా! ఇక నా వెనుకన్ వసంపుమా!
కూతురు వోలె జూతు! జనకున్ ననుఁగా తలపోయు మన్న, భూ
జాత వినన్తుయై ముని వశంవదయై వెమక స్వసించినన్.

క. చింతాక్రాంత స్వాంత దురంత దుఃఖ వివశయయ్యు నవనిజ దుఃఖం
బింతయుఁ దోపఁగ నీక మఱింత స్థిమిత దృష్టి సన్నిహితయై యున్నన్.

క. రాముఁడు గురువుం గని యో, స్వామీ! ఈ కామధేను సహితముగా నీ
భామిని మీ కిచ్చితిఁ గొను, డీ! ముం దిది యీమె కీ బడెన్ నాచేతన్.

క. అదిఁగాక నేను మీ కి, య్యది దాన మొసంగఁదలఁచి యట్టి ప్రయత్నా
న్నద చిత్తవృత్తిఁ గంటిన్, మది నొక్కటి తలఁచి మాన మర్యాదయటే?

క. అని పల్కుచుండ జానకి, తన మనముం బట్టలేక తన కండ్లను వ
చ్చిన నీళ్లఁ దుడిచి పులకం, బునుఁబొందె శరీరమెల్ల పొంగ వివశయై.

క. రాముని దృఢ ప్రార్థనముం, ధీమహిత త్వమును దలఁచి దిగ్భ్రమగా శ్రీ
రామ! రఘువంశ తిలకా!, నీ మహితోదార లీల నిరుపమముఁ గదా!

శా. ఆయుష్మంతుఁడవై చరింపుము! మహాత్మా! తృప్తిఁ జెన్నొందితిన్
నీ యాదార్యము ధైర్యముం దెలియఁ గొంటిన్ జానకిన్, నేను నీ
కీయంగా! కయికొమ్ము! వే జనకు మీ! యీ సీతతో తూచి నా
కీయన్ స్వర్ణము; దత్తముం గొనిన యల్లమాత్రముం గాదుసూ.

క. నా మాటమీద సీతా, భామన్ గైకొమ్ము! ఒక్క పలుకు వినుము! నీ
భామ నయోధ్యాపురి చింతామణి పుష్పకము నీయఁదగ దెవ్వరికిన్.

ఉ. కాస్తుభరత్నమున్ మఱియు కామగవిన్ మఱి నీదు రాజ్యమున్
నిస్తుల దాతవయ్య నియతిన్ గొని తక్కిన వేమియిచ్చినన్
స్వస్తి! మయోదితం బయిన సప్తకమున్ విడకున్న, నీకు శ్రీ
రస్తు! చిరాయురస్తు! శుభమస్తు! శుభోజ్జయమస్తు! రాఘవా!!!

ఉ. ఇచ్చెడు పట్టునన్ యెముక, యింతయు నీ కరమందు లేడు, యే
మిచ్చిన నిత్తువీవు; నటు లిచ్చిన లోపము కాదు కాని, నీ
మెచ్చు ప్రభుత్వమందు మెర మెచ్చుల వారి ప్రభుత్వ మొప్పునా?
ఇచ్చిన నొట్టునుమ్మ! గురుఁ డెందుల కిట్లునన్? గ్రహింపుమా!

గీ. అని నిరూపింప గుర్వాజ్ఞఁగొని తదీయ, పాదపద్మంబులకు మ్రొక్కి మోదమలఱ
సీతయెత్తు బంగారము చేత గురుని, తృప్తుఁ గావించి జానకీదేవిఁ గొనియె.

ఉ. నవ్వుమొగంబు తోడుత ఘనంబగు భూషణముల్ తొలించి, తా
మవ్యపుభక్తి సమగ్రుని మానితభక్తి నమస్కరించి, యా
జవ్వని సీత రాముని వశంవద యైనతఱిన్ మహాధ్వనుల్
నివ్వటిలెన్, సురాంగనలు నెక్కిన జేసిరి 'జే'నినాదముల్!

ఉ. పూలవానలఁ గుఱిసిరి భూనభోంత, రాశములు నిండ దుందుభీ రావములు పొ
నర్చి రెంతయు భక్తి దనర్చి రవుడు, మివుల సంతస పడిరి! స్వామియును సీత.

క. జనులెల్లరు సంతృప్టాంబు నిధి ముగ్ధిరి! చెలంగి భూపుత్రిక రా
ముని గన్గొనఁ దలచియు లజ్జను వొందున్ తలఁచుకొని లనద్దానమ్మున్.

క. దివ్యాలంకారంబుల, నవ్యయలీలన్ ధరించి యా రాముని క
ర్తవ్య మెఱింగి జానకి వాస్తవ్యపు శ్రద్ధన్ నతించి తత్పార్శ్వమునన్.

క. ఆనందతుందిలయయై, దానంబు లనేకములు ముదంబుగ సల్పెన్
మానితులఁ బేర్చి కడు స,హృదయంబులఁ దృప్తిగా సమారాధించెన్.

క. జ్ఞాతుల రాజుల మిత్రుల, చేతోమోదంబుగా భజించి పొలిచె! సా
కేతాధిపతి యమేయ, ఖ్యాతుండై యాకసమున ఖరకిరణ క్రియన్.

క. అంగీలున్ తలపాగలు, సంగతముగ పుష్పహార చయములు రత్నా
భంగుర కుండల నికర మొసంగిరి హారముల పురుషసంతతి కెల్లన్.

క. కచమేచక ముఖ సంపద, లచలములై యొప్ప భూషణాలి యిడిరి శ్రీ
నిచయమునకెల్ల నచ్చట, నచలానందాంబుధీ విహారిణులగుచున్.

గీ. కనక మేఘులములు ఘన దివ్యతాటంక, ములు చెలంగ భామినులు వెలుంగ
మెఱుపుఁ దీవలెల్ల మేదిసీతలమున, తిరుంగ వచ్చె ననఁగ లేదరిలిరి.

నవమ సర్గము

అయోధ్య సరయు రామతీర్థ మహిమాభి వర్ణనము

క. అవబృథ సుస్నాతుండగు, నవసీపతి రామచంద్రు నవలోకన చే
సి విరించి ప్రముఖులతో, శివుడుఁ గూడి యిట్టులను విశిష్టతతోపఁ.

శా. వేదోక్తంబుగ సంస్తుతించి యనఘా! విఖ్యాతమై నీవు నీ
సాదర్యావనిజాళితో నవబృథ స్నానంబుఁ గావించుటఁ
మోదంబొప్పఁగఁ జూచి ధన్యతను సంపూర్ణంబుఁగఁ జెంది నా
మో! దేవా! ఇది పుణ్యకాలముగ సాంపుంఁగాంచు నెల్లప్పుడుఁ.

శా. ప్రత్యబ్ధంబున నిట్టి కాలమున తీర్థస్వామియూ నియ్యెడఁ
ప్రత్యేకం బగుచుఁ విశేష ఫలముల్ ప్రాప్తింపఁగా నిమ్ము! నీ
వత్సంతంబగునట్టి దివ్య వరముల్, ధ్యానించి ని స్మితటిఁ
ధృత్యారాధన తత్పరత్వమున నర్చి గొల్చు నవ్వారికిఁ.

ఉ. నీవు ప్రతిష్ఠ సల్పిన అనేకములై తగు లింగ పూజలఁ
నీ వొనరించినట్టి యవనిం గల తీర్థములందు చైత్రమా
సావనరంబునఁ సలుపు స్నానము దాన మనేక పుణ్య సం
భావితమై మహత్త రఘభంజక మయ్యెడుఁగాత! నీ కృపఁ

క. నదులందు సరయువును బెట్టిద మగు పట్నముల యందు డీకొనఁగ నయో
ధ్య దశాంశల నుత్తమమై, పొదలుం గావుత! ప్రశస్త పుణ్యదగ హరీ!

క. అని ప్రార్థించిన రాముడు, విని శంకర! దేవదేవ! విను, భవదీ యా
జ్ఞను సరయు వయోధ్యల కొప్పును గావుత! శ్రేష్ఠ పుణ్యపుఁ శక్తి! శివా!

శా. వైశాఖంబున కన్న కార్తికము దివ్యంబై తగుఁ, దానికిఁ
ప్రాశస్త్యంబగు మాఘ, మంతకు నహూ! రమ్య ప్రభాభాసియై
దేశం బెల్లెడ చైత్ర మొందుత! ప్రశస్తి; పుణ్యదంబై మహా
త్మా! శంభో! మును మార్గశీర్షమువలెఁ మన్నింపగా నాద్యమై.

క. ఈ మాసంబున చేసిన, హూమము దానంబు స్నాన యోగ్యత ధ్యాన
శ్రీ మహిమ కోటిరె ట్లధి, కామేయ ఫల ప్రదంబునై భాసిలుతఁ.

ఉ. పుణ్యము నిచ్చు తేత్రము లపూర్వము, లందున ముందు ముందుగా
గణ్య మయోధ్యయై నెగడఁగాబడు! తక్కిన చోటకన్ననుం
బుణ్యము వేయిరెట్లయి యపూర్వ ఫలప్రదమై తనర్పు, సా
ద్గుణ్యము లేని ముక్తి నొసగుఁ పరమేశ్వర! నీకృపఁ శివా!

మ. సరయా దివ్యనదీ ప్రవాహమున నీ చైత్రంబునం దొప్పుగా
వర మస్తత్కృత రామతీర్థమున నెవ్వం డాత్మ విజ్ఞాన భా
సురుడై స్నాన మొనర్చునో? యతనికిఁ జో డెవ్వఁడో; వాఁడు న
న్నరయన్ బొంది సుఖించు మామక మహాహ్లాదం బవార్యంబుగన్.

వ. మాఘస్నానము ప్రయాగయందువలెను, వైశాఖస్నానము చక్రతీర్థమందువలెను,
కార్తికమున కాశీపట్టణమున పంచగంగాస్నానముంబలెను, చైత్రమాసమున
నయోధ్యాపట్టణంబున రామతీర్థ స్నానము మంగళప్రదంబగుఁ గాత!

క. దేవతలయందు నభవా! నీవాద్యుడవైన యట్టు నీ చైత్ర మయో
ధ్యావాసం బాద్యంబై, భావింపంబడును పుణ్యభాస్వర మగుచున్.

క. అని యామోదించిన మిం,చిన మోదంబందె నెలమి శివుఁ డది గని భ
క్తిని పార్వతి నీతం గని, జననీ! శ్రీ హితముగాఁగ నద్వర మిమ్మా!

క. అని ప్రోత్సాహ పరుప నా, జనకపుత్రి పార్వతీ ప్రశస్త హితమునుం
గొని, యీ నా తీర్థంబున, గొనకొని చైత్రమున నేముగుడ లతి భక్తిన్.

ఆ. శుద్ధ తదియ మొదలు శుద్ధ తదియదాక, నీతలాత్మక ప్రసిద్ధ గౌరి
వ్రతము పూని స్నానవ్రత మాచరింతురో? వారి కిహపరంబుఁ గూరు గౌరి!

క. శుభకరమున్ సౌభాగ్యాద్యభివృద్ధికరంబునున్ మహత్తర సౌఖ్య
ప్రభవము సంతతి కరమును, నభంగుర విశేషదంబునై వర్ధిల్లున్.

ఆ. రామతీర్థమునకు వామభాగంబున, నాదు తీర్థ మెపుడుఁ బాదుకొనును
లోకమందు నా వనేక తీర్థమ్ములు, సరయు తీర్థమునకు సాటిరావు.

క. అని యిట్లు వరము నిచ్చియు, వినయం బేర్పడఁగ భర్త వెనుకఁ జరించెన్
ఘనుఁ డా వశిష్ఠ నాజ్ఞం, గొని యేగిరి యజ్ఞశాలకున్ విభవమునన్.

శ్రీరాముఁడు యజ్ఞమంటమునకు వచ్చుట

ఉ. యజ్ఞరథంబుపైని జనకాత్మజతో రఘురామచంద్రుఁడున్
యాజ్ఞకులున్ యథావిధవులై తగఁగొల్వ వశిష్ఠుఁడున్ యథా
ప్రాజ్ఞ విశిష్ట వేదవిసర ప్రవినాదము లుల్లసిల్లఁగా
యాజ్ఞక మంటపంబున కహా! చేని రద్భుత సిద్ధి నెల్లరున్.

క. మంగళవాద్యధ్వనులుఁ జె,లంగగ కోలాహలంబులం బరఁగుచు ను
త్తుంగ మహోత్సవ భవ్య త,రంగమ్ముల నుదధిపోల్కి రంజిలెడి సభన్.

మ. ఫలవస్త్రాభరణాదు లాగమవిధి ప్రఖ్యాత మంత్రాళితో
పౌలుపారన్ దగు సన్నిహితమున మేల్పూర్ణాహుతిం జేసి ప్ర

జ్వలి తాగ్నిక దగ పూజచేసి, కలయజ్ఞ ద్రవ్యపాత్రంబులక
విలసదీతి విసర్జనం బాసరిచెన్ శ్రీరాముఁ డుత్కంఠతోక.

శ్రీరామాశ్వమేధ పరిసమాప్తి

- సీ. యజ్ఞాంతమున ఋత్విగాళికి దక్షిణ, లిచ్చువాఁడై రాముఁడేపు మీఱ
తమ్ముఁడా! వీరలఁ దగ కొనిపోయి కో, శాగారమున దూత లందఱఁగని
దూరికరించి నీ పూరకె నిలుచుండి, యెవ్వరెవ్వారు చామెంత యెంత
కైకొనియేగఁగాగలరొ? అంతంత బం, గారముఁ గైకొనఁగా వచించి
- గీ. వారి యాశ్రమంబుల కవి వాహనముల, మీదఁ బంపింప వలయు ప్రమాదపడక
లక్ష్మణా! యని వచియించి లక్షణముగ, తృప్తినొనరించె వారి కుత్తేజ మెసఁగ.
- క. తక్కిన మునీంద్రులకు పెం, పెక్కఁగ నీచేతి నుండి యెంతో! విశేషం
బక్కజముగ నొసఁగుము స, మృక్కనకం బపరిమిత సమాదరణమునక.
- క. అని యాజ్ఞాపించిన తెఱఁగున లక్ష్మణుఁ డాచరించె! కూర్చిని వరియిం
చిన ఋగ్వీజాళికి భో, జనమిడి యుద్వాసనంబు సల్పెక దానుక.
- ఆ. అమరవర్య శంక రాదుల విభవాను, సారముగను పూజనల్పి దివ్య
వస్తు భూషణాది వైభవములఁ దన్ని, వారి యాదరం బపారముఁ గని.
- క. కొందఱికి గుట్టముల మఱి, కొందఱి కేనుఁగుల నింక కొందఱకు దగ
న్నందలము లిచ్చె నింకం, గొందఱ శస్త్రాస్త్ర వితతిఁ గూర్చెం దృష్టిక.
- ఉ. రాజుల రాణివాసముల రాజులు నప్పరివారముం దగక
భోజన భాజనంబుల నభూత సుపూర్వముఁ గాఁగ వెల్లు, వి
భ్రాజిత వస్తు సంతతు లపారముఁగా నిడి తృప్తిఁ జేసె, రా
రాజు రఘు ప్రవీరుఁడు కరంబు ముదంబెసఁగంగ సంతటక.
- యజ్ఞమునకు వచ్చిన దేవోత్తమ నరోత్తములు శ్రీరాములను సత్కరించుట
- గీ. అప్పు డక్కడ చేరిన యట్టి దేవ, తాళి రాజులు నధిదేవతలు సముద్ర
దేవతలు గిరిదేవతల్ తియ్యమెసఁగ, కానుక లొసంగిరా రమాకాంతునకును.
- క. నాగులు ఖగదేవతులుక, మృగాధిదేవతలు గోసమితి దేవతలున్
బాగొప్పఁగ శ్రీరాముని, యాగపీఠమందు కాన్కలర్పించి రొగిక.
- గీ. అమృహారాజు శ్రీరాముఁ డతివతోడ, చక్కగ నలంకరింప పెంపెక్కి సోద
రాళి తను గొల్వ నవరార్క రామణీయ, మూర్తివలెను విరాజిల్లె ముదము తోడ.
- సీ. చంద్రప్రభంబగు ఛత్రంబు వరుణుండు, వీరాసనంబు కుబేరుఁ డొసఁగె!
ఇమ్ముగ తగు కిరీటమ్ము దేవేంద్రుఁడు, ధృతి చామరము వాయుదేవుఁ డొసఁగె!

ధర్మదేవత కీర్తిదము పుష్పమాలిక, యముఁడు సంయమన దండము నొసంగె!
బ్రహ్మ వేదాత్మకంబగు కవచంబును, శారద మేలైన హారమొసంగె!

ఆ. శంకరుండు సుదశ చంద్రఖడ్గంబిచ్చె, కాళియు శతచంద్ర ఖడ్గమిచ్చె!
సోము డమృతమయ సుశోభిత తురగముల్, త్వష్టృబ్రహ్మ ఘన రథం బొసంగె.

సీ. అగ్ని భట్టారకుఁ డా జగవము కార్ము, కంబోప్ప రవికిరణంబు బాణ
మవని యోగమయమహాపాదుక లొసంగె, స్వర్గదేవత నిత్య స్రజసుమాల
భేచరుల్ నృత్య సదీత వస్త్రాదులు, మునులు నాశీర్వాదములు నొసంగిరి
సంద్రుండు తనయందు జాతమా శంఖంబు, సింధు పర్వత నదీశ్రేష్ఠ దేవ

గీ. విసర మప్రతిహత రథవేగశక్తి, రాజు లొసంగిరి రథగజరాజ తురంగ
పైన్య గో వృష భోష్ట్రాది సంచయంబు, దాస దాసీ నికర మాయుధములగములు!

శ్రీ సీతారాములు యథాపూర్వకముగా రాజమందిరమును చేరి సుఖించుట

గీ. తత్త దుచితంబులైన మొత్తములు కాన్క, లర్పణ మొనర్చి రెల్లవా రర్హమతిని
ఇట్లు పూజింపఁబడి రాముఁ డెక్కె రథము! అగ్నిఁగొని; వందిజనులు త న్నభినుతింప.

క. తక్కిన రాజాదులు తా, మెక్కిరి పుష్పకము మీద నేగి రయోధ్య
పక్కణము వైభవము పెం, పెక్కఁగ జే! జే! నినాద మెల్లడఁ బరఁగఁ.

సీ. మహాక్తిక చ్ఛత్రము మఱి లక్ష్మణుఁడు పట్టె, తాళవృంతము భరత ప్రభుండు
చామర యుగళంబు శత్రుఘ్నుఁడు ధరించె, జలపాత్ర మాంజనేయులు వహించె
తాంబూల పాత్రిక దవిలి సుగ్రీవుఁడు, ఉమిగిన్నె నలుఁడు దా నొడిసిపట్టె
అంగద రాజు తా నద్దంబు కొనె విభీ,షణుఁడు చేకొనియె వస్త్రముల పెట్టె

గీ. జాంబవంతుండు ధూపపాత్రంబుఁ గొనియె!, వివిధఫలపాత్రములు మంత్రివిఠతి కొనిరి
పరిమళపు పాత్రలను పూజపాత్రలను ధరించి నడచిరి ప్రముఖ పరిజనులవుడు.

క. వారాంగనా పరీవృత, శ్రీరాముఁడు సీతతోడ చెటువలరారం
గా రథము నెక్కి వేడుక, విరాజల్ల జల్లె బహు వివిధ గంధమ్ముల్.

మ. జలయంత్రాదులచే పరీమళ లసత్ సమ్మేళనానూన తై
ల లలామంబుల, చిత్రవర్ణ రచనా లావణ్య వైచిత్రి, రా
జులపై వేశ్యలపైని జల్లిన, మహా శోభాయమైయొప్పె, వా
రల వస్త్రంబు లనేక వర్ణములు మీఱన్ వాసనల్ గుప్పచున్.

సీ. రాజ మార్గంబున రాజ మందిరమున, కరుగు శ్రీరాము దివ్యరథ మొప్పె!
వాద్యము లోగ్రియగా వారాంగనల నృత్య, గాన వైభవములు కానఁబడఁగ!

వంది మాగధుల పసందులౌ సంస్తుతుల్, భూదేవ వేదనినాద మలరె!

గాయక సంతతి గానంబు లలరారె, జయ జయధ్వను లభ్యుదయము లయ్యె!

గీ. చారిలో దీపకలశ దధ్యన్న బలులు, పూర్ణ కుంభావళిం గొని పుర రమణులు
అన్నిచోటుల మంగళ హారతులిడ, రాజ మందిరముం జేరె రామమూర్తి!

గీ. రథము దిగి రామచంద్రుడు రమణి సీత, చేత నిజ నివాసంబున ప్రీతిమీఱ
నగ్నిని ప్రతిష్ఠ చేయించి యవల సభకు, వచ్చి దివ్య సింహాస నావసధమందు.

ఉ. రాజ కిరీట రత్నమణిరాజిత పాద సరోజుండై మహా

రాజు రఘూద్వహుండుఁ గడు రాజిత, రాజ సతీలలామ వి
భ్రాజిత కేశపాశ వినిబద్ధ సుమప్రతి భానురాగ సం
పూజిత పాదపద్మయయి పొల్చె సతీమణి జానకమ్మయన్.

మ. తరువాతన్ సభలోన శంకరుఁడు ప్రోత్రంబుం బొనర్చెన్, విభా
సుర వేద ప్రతిపాది తోత్తమ వచ స్తోమావళిన్ రాఘవే
శ్వరు! తత్ ప్రోత్రము నెవ్వఁడేనియు ముఖస్తంభౌ నటుల్ నేర్చి యా
దర మొప్పం బయింప మోక్షము కరస్తంభౌ ననూనంబుగన్.

శా. శ్రీరామస్తవరాజ మంచు భువిలోఁ జెన్నారి భక్తాళికిం
గారామై యిహముం బరమ్మ తృటిలోఁ గల్పించుచున్ ముక్తిదం
బై రాజులును విష్ణుదాస! అఘ సంహారంబుఁ గావించి పు
ణ్యరామంబున జేరుచున్, పతన పాత్యంబై శుభం బిచ్చెడిన్.

శ్రీరామాజ్ఞచే దేవాదులు నిజనివాసంబులకు వెడలుట

సీ. శ్రీరామచంద్రుని చేత పూజంపఁగాఁ, బడి శివుఁ డమరాళి పరివృతుఁడయి
వృషభవాహనమున వేంచేసె తనదు ని, వాసమైనట్టి కైలాసమునకు
రాజ కామినులును రాజులు జానకీ, రాముల ఆజ్ఞాభిరాము లగుచు
తమ రాజ్యముల కయోధ్యను వీడి వెడలిరి, యజ్ఞవైభవ ప్రశంసాప్తి కడఁగి

గీ. బ్రహ్మ తన సత్యలోక మింపారఁజేరె, ఇంద్రుడున్ స్వర్గలోకము నెలమిఁ జేరె
వారివారి యాశ్రమములఁజేరి రిష్టు, లై మునీంద్రులు ఋత్విజు లమిత తుష్టి.

చ. అటు తరువాత రామ విభుఁ డర్చి భర్తము తోడ నెట్టి లం
పటమును లేక రాజ్య పరిపాలనముం బొనరించె! జానకీ
పటుసుఖబోగ భోగియయి, భక్తిని శ్రద్ధ దశాశ్వమేధముల్
చటులత నాచరించె విలసద్గురునాజ్ఞ సతిక్రమింపకన్.

మ. తన సర్వస్వము సర్వరాజ్యమును విద్వన్మోద సంధాయిఁగా
వినయం బొప్పఁగ యజ్ఞ దక్షిణగ నిర్పించెన్ వశిష్ఠుని క

మ్మునియుం ధర్మ విభుత్వమున్ సలుప రామున్ నిర్మితిం జేసె, రా
ముని యకాదార్యము! హాని వత్సలతయున్ బొల్పార నన్యోన్యముల్.

మంగళ వృత్తము

వాజిమేధ వరమంగళ వృత్తం, బే జనుల్ వినుదురేరు పఠింత్రో
రాజ రాజ రఘురామ కృపాప్తిం, దేజరిల్లుదురు ధృతి నవ్వారల్.

క. నీ వడిగిన శ్రీరాముని, దా వాజిమఖ ప్రముఖ మహావైభవ సం
భావిత సత్కథఁ దెలిపితి, శ్రీ విలసిల్లంగ భక్తి చెన్నలరారన్.

సీ. ఈయాగ కాండంబు నెవ్వఁడు ప్రొద్దున, భక్తితోడత లేచి పఠన సేయు
వాని యిష్టంబులు వరుసతో నమకూరు, పుత్రార్థికి లభించు పుత్ర సూఖము
ద్రవ్యార్థి కొనఁగూడు ద్రవ్యవిశేషంబు, నశ్వమేధఫలంబుఁ బ్రాప్త మగును
హోమకాలమ్మున నొగి శ్రాద్ధ కాలము, వ్రతకాలమందు నెవ్వఁడు భక్తి

గీ. యుక్తి జదువుదు రవ్వారి హోమ శ్రాద్ధ, వ్రతము లొప్పు ఫలప్రాప్తి బహుళములుగ
అనవరత పూజలన్ జపధ్యాన సమయములఁ బఠింపించినన్ ఫలములు లభించు.

గీ. దివ్య మంగళ చరితంబుఁ దెలిసి యాగ, కాండమున్ పుణ్యదంబని గట్టిపట్టు
దలను చదివిన వినిన వారల మనోర,థంబులగు రాముని యనుగ్రహంబు వలన!

గ ద్య ము

ఇది శ్రీ బాలభారతీ వరప్రసాదలబ్ధ కవితా ధారేయ

పండిత చిలుకూరి శ్రీరామశాస్త్రి నామధేయ

ప్రణీత శ్రీమదాంధ్రానంద

రామాయణాంతర్గత

యాగకాండము

సర్వము సంపూర్ణము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః

స్వస్తి శ్రీ సమస్త సన్మంగళాని భవన్తు.

ఆనంద రామాయణము

విలాస కాండము

ప్రథమ సర్గము

శ్రీరామదాసస్వామి శిష్యునకు శ్రీరామ స్తవరాజము నుపదేశించుట

శ్రీరామ స్తవరాజము విపులము సిద్ధిప్రదంబు వినన్

శ్రీరామప్రభుదాసవర్య ! గురు! కాంక్షింతు మహాసక్తిమై

ఏరీ ! మాకు జగత్త్రయంబులను నాయీ రీతుల బెద్దగా

శ్రీరామాత్మ రహస్య బోధకులు తండ్రి ! మీరు కాకుండగన్.

ఆ. అనుచు ప్రార్థనంబు నతి కుతూహలతమై, నేయ రామదాస సిద్ధమాని శిష్యుఁజూచి యిట్లు చెప్పె నీ ప్రశ్న ప్రశంసనీయ మిది యసంశయంబు!

క. ఏకాగ్రచిత్తమున విను,మా ! కాకుత్స్థకులచంద్రమస్తోత్రము విద్యాకల్పక మఘశోషణ, తా కేవల దావవహ్ని ధన్యం బరయన్.

సీ. అవ్యక్తమును త్రిగుణాధారమును శబ,శంబును సచ్చేతనంబు నగుచు నిత్యమంగళమయి నిరవయవంబయి, ముక్తి ప్రదంబయి మొనసియుండు పరమతత్త్వంబయి పరమ శివంబయి, సురుచిరమై పరంజ్యోతియగుచు నాదంబునన వ్యాపనము చెందుటను పర,బ్రహ్మమై దుఃఖ నివారకంబు

గీ. తారకంబన బరంగు మంత్రంబు భువిని, చెలంగు శ్రీరామ! యని జపించిన జనముల బ్రహ్మహత్యాది దురిత నివారక మిది, వేదవిదు లిది యెఱిగి ప్రవీణులైరి!

క. శ్రీరామ రామ రామ ప,దారాధిత మతులు ఇహపరార్థధనులు విద్యారాములు తాపత్రయ, దూరీకృతమతులు తత్త్వధూర్వహు లరయన్.

క. భుక్తి యిహమందు, పరమున, ముక్తి, సకల దురిత నిచయముక్తి, వ్యసన సంసక్త జనతా దరిద్ర వి,ముక్తి నొసంగి బ్రోచు, రామమూర్తి విమలుండై.

గీ. సర్వ సంపద్ప్రదాత ! విజ్ఞాన ఫలద, దివ్య మోక్షైకదాత ! ధాత్రి సుతా మనోహరుండు! భక్తజనతా మనోహరుండు!, రామచంద్రుండు! జగదభిరాముఁ డరయ!

క. ఆనందాత్మకుఁడును మో, యోనంద ప్రదుఁడు నౌ జనార్దను మదిలో
నూని నమస్కారంబుల, ధ్యానించి రఘూత్తముని సమారంభింతుఁ.

సీ. రమ్యమగు నయోధ్య రత్న మంటపమున, కల్పవృక్షచ్ఛాయఁ గడఁగి యున్న
పుష్పక మందున పొలుపారు రత్న సింహాసనంబును ధ్యాన మమరఁ జేసి
ధాని యందున నష్టదశపద్మమును రత్న, రాజితంబుగ సమగ్రముగఁ దలఁచి
అద్దాని మధ్య సహస్ర భాస్కరతేజ, ధారియై తండ్రియా దశరథేశు

గీ. సింహ పీఠంబునందు వసించువాని, ఇంద్ర నీలరత్నపు కాంతి నెసఁగువాని
సరస సుకుమార గాత్రు! విశాల నేత్రు! దివ్య పీఠాంబర ధరుని దేవదేవు!

గీ. కోటి సూర్య ప్రభాత్త కిరీటహార, కటక కేయూర కుండల కంకణ మణి
సింజ మంజీర కటి సూత్ర శ్రీయలంకృత, తాంగు శ్రీవత్స వక్షస్థలాంతరాత్ము.

సీ. కాస్తుభధారి ముక్తాహార శోభి చింతామణి యుక్తు సౌందర్య రక్తు
మణిమయమాలా సమాలంకృతుని దివ్య, రత్న ముద్రిక శోభి రమ్యహస్తు
కస్తూరి కర్పూర కాశ్మీర దివ్యగంధాలేప భవ్యదేహ ప్రశోభ
మందస్మిత ముఖారవిందు నైక్యాను సంధాన యోగాసక్తు నమలముక్తు

గీ. యోగ నియమక యోగ వ్రయోగనిపుణు, యోగగమ్యు నయోనిజు యోగదుని ద్వి
భుజు మహావీరు రాఘవు భూసుతా స, మేతు ధ్యానింపవలయు సంచేత మలర!

గీ. భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్ను పరివృతుని, సు, రేంద్ర విద్యాధర వరమునీంద్ర నేవ్య
మాను, సకలకలా వంద్యమాను, నశ్రు, శత్రు విద్యావిలాసు, ప్రశాంతు నమలు.

క. ఆనంద నిలయు, కాస, ల్యానంద వివర్ధనుఁ, మహాసుందర ది
వ్యానను, ధనుర్ధరుఁ, క, శ్యాణ గుణగణాభిరాము, నాత్మదలంతుఁ.

ఆ. వెలుంగులకు వెలుంగు విమలతేజోమూర్తి, దేవదేవు నిటు స్తుతింపుఁడనుచు
పరఁగ ధ్యాననిష్ఠ పార్వతితో పర, మేశ్వరుం డిటుల స్తుతించె రాము.

ఉ. ఎయ్యది యేకముం బరము, నెయ్యదనంత చిదాత్మకంబు, దా
నెయ్యది వ్యాపకంబు, మరియెయ్యది లోక హితంబు, సౌఖ్యముం
జెయ్యగ పుట్టువుం గని, భజించి, నసించినదాని వోలె, రూ
పయ్య, నసక్తమై యెసగు నట్టి యచిత్యు భజింతు నిత్యముఁ.

క. విజ్ఞానహేతు వెవ్వఁడో?, ప్రజ్ఞాన సుఖైకరూప భాసితుఁ డెవఁడో?
అజ్ఞానదూరుఁ డెవఁడో?, విజ్ఞుల కెఱుంగ బడునట్టి విమలు భజింతున్.

క. సర్వజ్ఞ నాదికారణు, నిర్వాణ సుఖ స్వరూపు నిఖిలు నిరీశున్
ధూర్వహు నిర్వహు నిర్మలు, సర్వాత్మకు నాదిమూలు సంస్తుతిసేతున్.

- ఆ. ఇంద్రియముల మనసు నెడ నిగ్రహించి ఔ, త్రజ్జుడైన జీవతత్త్వ మాత్మ
తత్త్వమని గ్రహించు తత్త్వమా యోగం బ, నుగ్రహించు వాని నే గ్రహింతు.
- ఆ. అణువుకన్న నణువు నధిక వస్తువుకన్న, నధిక వస్తువగుచు నలరు నెద్ది?
అ య్యపారశక్తియగు ప్రాణనాథుని, రామచంద్రమూర్తి నామతింతు.
- ఆ. మూఁడు మూర్తులకును మూలంబెవండో? స, ర్వజ్జుడెవండో? దశరథాత్మజుడయి
ఒనర లోకజాల ముద్ధరించెడి వాఁడె, వండో? వాఁడె ఆశ్రయండు సుండు.
- ఆ. రాజులకును రాజు రమణీయమూర్తి! కౌ, సల్య విపుల సౌఖ్యశాలి! శూలి!
ఆది గురుఁడు భర్గుఁ డతివరేణ్యుఁడు వాని, నాశ్రయింతు పరము నాదిదేవు!
- క. లోకగురు లోక వంద్యుని, లోకాతీతుని ప్రశాంతు లోకస్తుత్యున్
లోకావలోకనుని నా, లోకింతు ననంతు నాద్యు లోచూపులతోన్.
- క. నీతావల్లభుఁ గొల్తు న, తీతు మహాప్రభుని సత్యు దివ్య ప్రశాంతున్
వాతాత్మజ సేవితు వి, ఖ్యాతేష్టప్రదు ప్రసిద్ధ కమలదళేక్షున్.
- క. సత్యాత్ముని శ్రేష్ఠుని సం, స్తుత్య సర్వలోకపాలు సుగుణ నిర్గుణున్
సత్యున్ జానకి వల్లభు, నిత్యకామదున్ పరాత్మునిన్ ధ్యానింతున్.
- ఆ. లక్ష్మణాగ్రజుని సుసూక్ష్ము దయానిధి, నంబుజాక్షునిన్ సహస్రకరణ
శాంతు కామదుని నితాంత కృపాకరు, రాఘవు న్నుతింతు మేఘవర్షు!
- గీ. జామదగ్ని తపోమూర్తి రాము పరశు, ధారి వాక్పతి వర శూలధారి పక్షి
వాహనుని వాఙ్మనిన్ చతుర్భాహు పుండరీక నయనున్ స్మరించెద శ్రీకరముగ.
- సీ. శ్రీ శార్ఙ్గధరు రాము చిన్మయు నందవి, గ్రహు బలరాము సౌఖ్యప్రదాయు
శ్రీ వల్లభున్ విష్ణు గోవిందునిన్ కలా, నాథు నీశాను ననాది నిధను
గోపతి గోపాలు గోపరీవారు గో, పీజన మానస రాజహంసు
విద్యుత్ప్రతీకాశు వేణునాద వినోదు, మన్మథ మన్మథు మాధవు హరి
- గీ. రాము కృష్ణు జగన్మయు రమ్యమూర్తి, వాసుదేవు జగద్యోని వందితాత్ము
కామరూపు కలావంతు కామఫలదు, నాత్మ తృప్తికై తలఁతు నిరంతరంబు.
- గీ. శ్రీధరుని శ్రీకరుని శ్రీశు శ్రీనివాసు, భూతపతి భూతిదుని భూరి భూవణాధ్యు
సర్వదుఃఖ హరున్ వీరు సార్వభౌము, దుష్టదానవ మర్దనుం దొడరి తలఁతు.
- క. శరణాగత వత్సలు భా, స్కరవంశ సుధాబ్ధి సోము సర్వాధ్యక్షుల్
గురు నప్రమేయు సుగుణా, కరు కరుణాకరు సుకర నికరు ధ్యానింతున్.
- గీ. శ్రీ నృసింహు చిదానందు చింతసేతు, నిత్యు నాదిత్య మండల నిలయు పరమ
సత్యు సత్యుదారుని నపమృత్యు దూరు, సత్యసంధు జితక్రోధు శరణు చేతు.

- క. యజ్ఞేశు యజ్ఞ పురుషుని, యజ్ఞపాలనప్రవీణ యజ్ఞ నయజ్ఞన్
విజ్ఞాన భాస్కరుని పర, మాజ్ఞాన విదూరు ధీరు నభినందితున్.
- క. సుగ్రీవేష్పితదాయు ద, శగ్రీవహరుం బ్రహ్మాంతు శమదమ మూర్తిక
నిగ్రహ మనుగ్రహ యుతు స, మగ్ర భక్తి యుక్తి గొల్తు నాత్మానందున్.
- క. నర వానర సురసేవితు, పరము పరాత్పురు నపార భవభయ దూరుక
గురు తారక భయవారక, పరమ దివ్యనాము రాము పరికీర్తింతుక.
- చ. ప్రణవము జ్యోతిరూపకము బ్రహ్మ మనాది సుదీప్తతేజసం
బణువు మహాత్ము నిశ్చిత యథార్థ స్వరూపము నిత్య మార్తి శో
షణము కకుత్స్థవంశ మనిశంబు భృశంబు యశంబుఁ గన్న దో
మణిగణ సద్గుణ ప్రకర మాన్యము ధన్యము సంస్మరించెదన్.
- గీ. ఆంజనేయప్రియుండు జనార్దనుండు, రావణాంతకుఁ డమల సుగ్రీవ వాంఛి
తార్థ ఫలదుండును విభీషణావనుండు, నైన రఘురాముఁ గొల్తు నిరంతరంబు.
- చ. ప్రకృతి నియామకుండు రుచిర ప్రతిభాప్రతిముండు, సర్వకా
రకముల కారకుండు, నమర స్తుతి పాత్రుఁడు, సత్తు చిత్తు ని
ర్వికల వినోద మోద పదవీ పరిశోభితమైన బ్రహ్మమున్
సకల ప్రమాదము ల్దొలఁగ సంస్తుతి చేసెద రామచంద్రునిక.
- ఆ. వేద విద్వరిష్ఠు నాదికారణుని సంసారమూలు సూర్య చంద్ర తేజ
రూపు సర్వమయు సుధాపయోధి నివాసు, మాయ బాయఁగా నమస్కరింతు.
- క. సర్వాశ్రయు సర్వేశ్వరు, సర్వాంతర్యామియును త్రిసత్యుండును శ్రీ
నిర్వాణ నాథుఁగొల్చెద ! సుర్వీ విభు కేవలాత్ము నుత్తేజమునన్.
- గీ. నిర్విలేపుఁడు నసముండు నిష్ఠ్ఠియుండు, నాది కారణ విగ్రహుఁ డవ్యయాత్ముఁ
డవ్యయానంద రూపుఁడౌ నా పరాత్పరుని పరబ్రహ్మ గొలిచెద మనము లోన.
- క. సంసారోత్తారకుఁడును, కంసారియు రవికుల ప్రకాశకుఁడును దో
ర్హింసావినోద రత్నో, ధ్వంసున్ భరతాగ్రజు ముదమ్మునఁ గొల్తున్.
- క. భక్త పరాధీనుని స, న్ముక్తి ప్రదు నార్త రక్షణుక సంసరణో
న్ముక్తున్ సత్యజ్ఞానా, సక్తానంద స్వరూపు సంస్మరియింతున్.
- గీ. భవరోగ వైద్యుఁడు ప్రభువు లోకైక ర, తుకుండు వానికి నమస్కార మిడుదు
సాధు సజ్జన హృదయాధివాసుండు ప్రపం, చకునకు నే నమస్కార మిడుదు
కార్యాత్ముడై లసత్కారణాత్ముకుడౌ ప్ర, సన్నునకును సమస్కార మిడుదు
కాలాత్ముడై క్రియాకారకుండౌ ప్రశ, స్త పరమాత్ముకు నమస్కారమిడుదు

- ఆ. ఊహసేయరాని యుత్తమోత్తమునకు, నాది దివ్యరూప మైన వాని
కఖిల కామితముల నందఱ కిడు కామ,ధేనువైన వాని నే నుతింతు.
- క. ముల్లోకంబుల మూలము, తెల్లంబగు శుద్ధ సత్త్వ ధీశోభితమున్
నల్లని మెయికాంతియు శోభిల్లన్ మము బ్రోచు రాముప్రీతి భజింతున్.
- గీ. జ్ఞాననిధి! శోకమోహజరానివృత్తి, మరణ భయవారకున్ ద్వంద్వ పరిహరణు న
గోచరాదిమధ్యాంతాత్మకుని విమలు మ,హాత్ము శ్రీరాముఁ గొల్తు ననారతంబు.
- గీ. ఉపనిషత్ప్రతిపాద్యు సర్వోత్తమ ప్ర,ధాన కేవల చిదచిదాత్మ స్వరూపు
సకల సారస్వతాత్మకు జన్మరహితు, నాదిదేవునిఁ గొల్తు ననారతంబు.
- క. జ్ఞానానందైకాకా,రానంత లసత్స్వరూపు సమల సమాధి
ధ్యానైక గమ్యు శ్రీహరి, ధ్యానింతు నఘప్రదూరు నానందనిధిన్.
- గీ. ప్రకృతి తత్వాత్మకుఁడును పురాణ పురుషుఁడై నిజాంశముచే నిండి తా నొకండె
నిలిచి విశ్వాత్ముఁడై ద్యుమండల విరాజ,మానుఁడౌ పరమాత్ము నమస్కరింతు.
- నీ. సనకాది యోగి ముఖ్య నికాయ సదృశి, వందిత పాదారవిందుఁ డెవఁడు
నిర్మల విజ్ఞాన నిత్యబ్రహ్మానంద, స్వస్వరూప జ్ఞానసహితుఁ డెవఁడు
కేవల బ్రహ్మసాక్షి పవిత్ర సర్వ ది,గ్వాప్యిత చేతనారూపుఁ డెవఁడు
గుణత వాఙ్మానసా గోచర తేజ మ,హత్తత్వమూర్తి మహాత్ముఁ డెవఁడు
- ఆ. బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర భవ్య దేవేంద్రాది, సర్వరూపుఁడై యెసంగు నెవఁడు
ఎట్టి నిన్ను విబుధు లెఱిగి చరింతురో? అట్టి విభుని నిను సమాశ్రయింతు.
- మ. తపసుల్ సిద్ధులు సాధ్యులున్ ఋషులు నాత్మజ్ఞుల్ కడున్ సజ్జనుల్
విపరీత వ్యతిరేక వాద విముఖుల్ విశ్వానుకూలుల్ మహా
నుపతేజోనిధు లా పురాణములు వేద్యుల్ ధ్యాన నిష్ఠుల్ భవ
ద్విపులానూన మహత్వము ల్పొగడు పెందే నీవుఁ గానుండుటన్.
- గీ. యజ్ఞములు సంహితలు త్రికాలాష్టవసువు, లెల్ల శాస్త్రములును సన్మనీశ్వరులును
నది నదమ్ములు నిన శశి త్రిదివ సప్త, దీప్తములు చరాచరము నీవేకదయ్య!
- క. అంతయు నీవైయుంట నె, ఎంతరు తత్వజ్ఞులెల్ల యీవె విరాట్టం
చెంతయొ సమస్తమును నీ, వింతగ విజ్ఞులు గ్రహింతు విశ్వాతీతా!
- గీ. సప్తవింశతి సంఖ్య నక్షత్రములును, రుద్రసంఖ్య యేకాదశ భద్రమూర్తు
లెవఁడా! బ్రహ్మ విష్ణీశ్వరు లెవనిరూపు, లా పరబ్రహ్మ రాముని నాత్మఁ గొలుతు.
- క. సచరాచర భూత ప్రపంచ చయమునకు తల్లి తండ్రి సఖుఁడు గురుఁడు దృ
క్షిచయము ద్రష్టయు దృశ్యము, పచరింపగ నీవకావె? పరమాత్మ హరీ!

శా. నీవే సర్వనియామక ప్రభుడవు నీవే జగత్కారణం
 బీవే చిద్విపుల ప్రకాశ సకలం బీవే విరాడ్రూపము
 నీవే ఉత్తమ సర్వరూపకుడవు నీవే సమస్తంబవు
 నీవే నాశ విహీన వృత్తి వెఱుగఁ ని నేర్తురే? మాదృశుల్.

క. ఏ కమలాక్షుఁడు లోకా, లోకాధారప్రయుక్త లోకపతియొ? సూ
 త్మౌకృతి సూక్ష్మంబుల స్థూ,లాకృతి స్థూలముల నట్టి యవ్యయుఁ గొలుతుఁ.

క. వాచామగోచరా! పూ,ర్వాచార సనాతన ప్రభాలంబి లస
 త్ప్రచుర్య మంగళాలయ, నీ చాతుర్యం బెఱుంగ నే నెవ్వఁడఁ.

గీ. శుద్ధ సత్వ తేజోరూప! బోద్ధ! సర్వ,లోక కారణ నిర్వికారైకరూప!
 సర్వరక్షక సర్వేశ శరణ శరణ! రఘుపతీ! రామచంద్ర! శరణ మహీంద్ర!

క. అని ఇట్లు స్తుతింపగ చ,య్యన శంకరుఁజూచి రాముఁ డత్యంత ముద
 మ్మును బొంది పార్వతీపతి!, నిను మెచ్చితి వర మడుగు మనఁ శివుఁడంతఁ.

శా. స్వామీ! నీవు ప్రసన్నవృత్తిఁ గనుటే సర్వస్వమై యుండఁగా
 నేమే గోరు మటందు వన్యమిక నేదీ? యెందునేని రఘు
 స్వామీ! ధన్యతఁ గంటి!, నాదు తపము సాఫల్యముం బొందె! ని
 స్సీమానంద నిధానమై నెగడితి శ్రీరామచంద్రప్రభా!

క. నీ పాదంబుల భక్తియు, నీ పదభక్తులను గూడి నెగడెడి వృత్తి
 హే పరమేశ్వర! అద్వై,తోపదేశ విజ్ఞతను ప్రభా! నా కిడవే.

మ. అని ప్రార్థింప జగద్విభుండు పరమాత్మా రాముఁడీ ప్రోతము
 వినువారు పశియించువా రిహపరస్తీతి గడుంబొంది నఁ
 గనుఁగో నేర్పరులై మదీయ నిజలోకం బంది, నాయందె యై
 క్య నిరూఢిం గని జీవ ముక్తులయి యోగ్యస్థానముం గాంత్రహూ!

క. పరమ రహస్యము ప్రోత్తో,త్కరము సనాతనము జగతి తారకమై యె
 వ్వరు త్రైకాలిక భక్తి, స్మరియింతురొ? వారిఁ బ్రోచు సన్నిహితంబై.

క. పంచ మహా పాతకము ల,డంచి ప్రోచు త్రికరణస్ఫుట ద్వేషాఘ
 ప్రాంచద్విముక్తి యగు ని,ర్వంచన మిది సత్యమిది శివా! యని పత్కె.

క. కావున శిష్యా! రాముఁడు, దేవుఁడు త్రైకాలికముగ స్థిరముగ వాని
 వేవేగ మెఱిగి విజ్ఞా,నావిల సంసార తావుడవునై మనుమీ!

సీ. శ్రీరామ యనుచు స్మరించుమాత్రమ్మున, వాచిక కాయక మానసికపు
 దురితంబు లన్నియుఁ దొలగు, సమస్త సా,భాగ్యంబు లొదవును పరముఁ గల్గు!

ముక్తిప్రదంబయి మొనకొను నీస్తోత్ర, ముత్తమోత్తమ మయి యొప్పుచుండు
శ్రీ పరమేశ్వరుచే చెప్పఁబడి సర్వ, దేవతలను ప్రశస్తిని వహించు

గీ. ఉదయ మధ్యాహ్న సాయంత నోదితమయి, యెవ్వఁడు పఠించు వాని యహీనదుఃఖ
పాప బాధా నివృత్తియు పరముఁ గల్గు, వినుత సద్గుణభాస! యో విష్ణుదాస !

క. ఇది సత్య మిది యథార్థం, బిది సుందర మిది శివంబు హేయావగుణా
స్వదులయ్యు దీని భక్తిం, జదివి నిర్గుణ ప్రశస్త సౌఖ్య లగుదురౌ.

సీ. త్రైకాలికాబాధ్య తతశుద్ధ బుద్ధ స, తస్పచ్చిదానంద విస్తార వినుత
మా పరబ్రహ్మ మా శ్రీపతి శ్రీరాముఁ, డొక్కఁడే ఘనుఁడు వేరొకఁడు లేఁడు!
కనుక నెల్లరును రాముని స్వరూపమ్మునే, యిల మననము చేయవలయు శిష్య!
ఈ సమస్త జగంబు నెందునుఁ గనుఁగొన్న, రామ స్వరూపమే రాజులునని

గీ. అనఘ ! రఘునందనుండు రాజాధిరాజు, రామచంద్ర దివ్యావతారంబు చేత
లోక రంజకుఁడైన సుశ్రీ కళత్రుఁ, డతని ధ్యానింపవలయు నిరంతరంబు.

క. నీకు చరణ కింకరుడను, నాకు శరణ మిమ్ము! రామ ! నవమృదుల శుభా
లోకన కమల విరాజిత ! కాకుత్స్థ కులాబ్ధి శీతకర ! శ్రీరామా !

క. రామా ! నీలోత్పలదళ, శ్యామా ! సుగుణాభిరామ ! సాకేతపు రీ
ధామా ! నిస్తుల వరని! ష్కామా ! ననుబ్రోవువయ్య ! కష్టవిరామా !

క. శాంతుఁ దాంతుఁ రఘుకుల, కాంతుఁ శ్రీకాంతు సత్పుఖస్వాంతుఁ వే
దాంత నితాంతుఁ తత వి, శ్రాంతుఁ భజియింతు నిన్ను ప్రాభవ వంతుఁ !

క. ధ్యానింతు మానిజన ఘన, మానస సరసీ విహార మాణమరాళా !
శ్రీనిత్యముక్త బుద్ధ చి, దానంద మయ స్వరూప ! అతి శుద్ధాత్మా !

క. హంసుఁ దుస్సంసార, ధ్వంసున్ రమణీయ భవ్య వర రఘువంశో
త్తంసున్ భజియింపు మతి రి, రంసన్ శ్రీవిష్ణుదాస ! రమ్య విలాసా !

ఆ. శ్రవణ మాత్ర దురిత సంసారహరణంబు, స్తవన వల్లభంబు సమరసంబు
నీకు చెప్పినాఁడ లోకోప కారమై, భువి రహించుఁగాత మవితముగ.

క. అని రామదాసు పల్కిన, విని శిష్యుఁడు తృప్తుఁడై నవీన ముదిత హృ
ద్వనజుండై గురుపాదము,లను భక్తి మ్రొక్కి తేల్పుడవుల నటన్నఁ.

వ. గురుం డిట్లు చెప్పం దొడంగ.

ద్వితీయ సర్గము

శ్రీ సీతారాముల కౌతక క్రీడాభివర్ణనము

గీ. వినిన మాత్రన సౌభాగ్యమును, లభింపఁజేయు సీతాభిరాము విశిష్ట దివ్య
మంగళ విలాస చరిత మభంగుర మగు, కాతుక క్రీడల తెఱంగుఁ గలయ వినుమ !

సీ. కైలాసమందు శంకరుఁడు పార్వతితోడ, సుఖముగా క్రీడలఁ జొక్కినటుల
వైకుంఠమున హరి శ్రీకాంతతోఁగూడి, కేళీ విలాసముం దేలినటుల
సత్యలోకమ్మున సతి సరస్వతిఁగూడి, బ్రహ్మ యానందంబు బడసినటుల
అమరావతిని శచీవిమల సౌఖ్యంబున, దేవేంద్రుఁ డింపు నొందెడి విధమున

గీ. చంద్రునిం బోలె వెల్గు నిసర్గమును మ, నోహరంబగు దివ్య మనూపమాన
స్వర్ణ రత్న విరాజిత చారు సాధ, ములను సీతతో హరి సౌఖ్యములఁ జెలంగు.

ఉ. బంగరు గారతోడ పొలుపంబగు రత్నశిలాళిఁ గట్టఁగా
రంగలరారు పచ్చల బరంగెడు కంభము, లింద్రనీల శో
భం గొమరారు మార్గములు, బాగగు గోడల నిల్వటద్దముల్
సంగతి మంచి ముత్యముల చక్కని హారము లొప్పు సాధముల్.

సీ. బంగారు సరిగెల రంగారు తెరబట్ట, లెందున కనువిందు నెసక మెసఁగ
స్పటిక శిలాస్తంభ సంపూర్ణ చంద్రశా,లా మందిరముల చెల్వం బెసంగ
శయ్యాగృహము తూగుటుయ్యాలలును కీర, శారికారావ భాస్వరము గాఁగ
పవలును రేయియు బహురత్నదీప దీ, వ్యత్యాంతి యంతట నవఘళింప

గీ. నెమలిపురి చామరంబులు నిర్మలంపు, తలగడలు వట్టివేరులఁ దగిన వినన
కట్టలును రత్నతాంబూల కమ్రపాత్ర, లుమియుగిన్నెలు సౌధాల నొప్పు నచట !

గీ. స్వర్ణరత్న పంజరముల సరస చిత్ర, రామకథలను పాడుచు రాజులుచును
కీరశారికా సంతతి కేరియాడు, నట్టి మందిర మలరు విహారకేళి.

క. శ్రీరామ స్మరణముచే, కీరములుకా శారికలును కేవల ముక్తి
స్థార సుఖజీవనమ్ము లు, దారత నచ్చటఁ జరించు ధన్యములగుచుకా.

క. ఆ పక్షులు రామకథా,లాపమ్ముల నిట్లు నేయు ననవరతము వి
ద్యాపాటవం బెఱింగిన, యా పండిత వర్గముల శుభాలాపములకా.

శ్రీరామ స్తుతిరూప పక్షి గీతానవకము

శ్లో॥ జయతు రాఘవో జానకీయతో । జయజ రాజరాజేశ్వరేశ్వరః
దశరథాత్మజో లక్ష్మణాగ్రజో । జయతు మాపతి స్త్రాటకాంతకః
జయతు కాళిక స్యాధ్వరంగతో । జయతు రక్షసాం మారకోమహా
జయతు గౌతమాహల్యయాస్తుతో । జయతు జానకీ తాతమానితః

జయతునఃపతిశ్చాప ఖండనో | జనకజా కరాన్ముక్త మాలయా
 నృపసభాంగణే కాశికానుగః | పరమశోభితశ్చాతిహరితః 3
 జయతు భూమిజాంఘ్రోస్తదాముదా | నిజకరోత్పలేస్థావ్యరాఘవః
 కమలమస్తకేనాకరోన్నతిం | సరఘునందనః పాతునస్సుఖం 4
 జయతు భూమిజాలింగితో మహాన్ | జనమనోహరశ్చాతిశోభనః
 భృగుభవార్పితం ధృత్యవైధను | ర్నిజపితు స్తదాదర్శయన్ బలం 5
 జయతు సీతయాభోగకృచ్ఛిరం | జయతు కైకయా ప్రేరితోవనం
 జయతు పర్వతేవాస కృచ్ఛిరం | జయతు యోఽత్రిణా పూజితోవనే 6
 జయతు యోవిరాధస్య పాతకృ | జయతు దూషణాది ప్రమర్దనః
 జయతు యోమృగం మోచయద్భవా | జయతుయో కబంధం క్షణాజ్జహా 7
 జయతు వాలిహః సేతు కారణో | జయతు రావణాది ప్రమర్దకః
 జయతు స్వంపదం ప్రాపసీతయా | జయతు నుంగళస్నానకృన్ముదా 8
 జయతు వాక్యతో భూసురస్యయ | స్సకలభూతలం పర్యటన్ చిరం
 జయతు యాగకృల్లోక శిక్షయా | జయతు జానకీం రంజయన్ స్థితః 9

ఫ ల క్షు తి

రఘువరస్యయః పక్షిభిః కృతం | నవకముత్తమంయః పతిష్యతి
 తపన నిర్గమే భక్తితత్పరో | నిజమనోర్ధితం సంగమిష్యతి.

క. సూర్యాస్తమయ సమయమున, నార్యుం డెవఁడేని పక్షు లవ్యయ సంపత్
 ధుర్యన్ రామున్ బాడిన, చర్యలఁ జదివినను ముక్తి సమకూడు భవిన్.

ఉ. ఇట్టి మనోహరంబులయి యింపు దలిరైపు మందిరంబులన్
 దట్టపు కూర్చి యందముల తావును, సద్గుణరాసి భూమికిం
 బుట్టువు సీతతోడ, వలపుం దలపున్ మెలపుం దలిర్ప, ని
 ట్టి ట్టనరాని సౌఖ్యము లనేక దినంబలు వొంది రాముడున్.

సీ. ఒకసారి రాముఁడమ్మ కచ్చెల్ల ! సీతా ప, యోధరమ్ముల యుబ్బు కుబ్బిపోవు !
 ఒకసారి బింబోష్ఠము కనుంగొనుచు చొక్కు, ఒకసారి హరిమధ్యము కని మెచ్చు !
 ఒకసారి నాసికా వికసనమ్మున కెంచు, మలిసారి సోగ కన్నులకు నులుకు !
 ఒకసారి పలువరుసకు సంభ్రమించు వే, రొకసారి ముఖకాంతులకుఁ గరంగు

అ. మృదు కపోలముల యమేయత భంగించు, బాహు లతల పొంకమూహ సేయు !
 నడక తీరు పలుకునెడ నేర్పుఁగడు నమా,యకత కెలమి నవ్వు నహరహంబు!

- మ. తనయం దొప్పు ననూపమాన పరమార్థంబైన సౌఖ్యంబై యెం
దును నెల్లప్పుడు నేమిటన్ గనుచు సంతోషించు; నేమాత్రమై
నను వీడ్చాటు సహింప నేరదు; రవంతకా గానియుకా రాము మో
మున లేదేక చిరునవ్వు తొట్టుపడు, న మ్ముగ్ధ ప్రియం బల్పమే?
- సీ. ఏపదార్థంబుల నెట్టులఁ గావింప, తన భర్త కిష్టమో? కని యొనర్చు
ఏవస్తు జాలము నెట్టుల పతి కలం, కార మిష్టమో? దానిఁ గని మెలంగు
ఏవను లొనరింప నెలమిమై నతఁడు సం, తోషించు నాపను ల్తాడరి సేయు
ఏమాట మాటాడ యీడుగాఁ డలరు నా, మాటలె మాటాడ మమత నంబు
- గీ. త్రికరణంబుల నాథుని తృప్తి నొందఁ, జేయుటే తన మనసు కాప్యాయనంబు!
అట్టి త్రైలోక్య పావని చెట్టబట్టి, రామనకు మించి సుఖపడె నేమి? యొరుఁడు.
- సీ. ఎచ్చోట నిలచిన నచ్చోటునకు నలం, కార మాపాదింపఁగల నెలంత!
ఏ నగ లిడు కొన్న నా నగలకు నంద, మవఘళింపఁగ జాలు నతివ మిన్న!
ఎచ్చటఁ గనుఁగొన్న నచ్చట ధన ధాన్య, గజ యానములు కల్గు కంబుకంతి!
ఏపల్కు పల్కిన నాపల్కు ముజ్జగ, మ్ములకు నాదర్శమై నిలుచు గరిత!
- గీ. సీత! నద్గుణ పూత! సుశ్రీసమేత! విమల భూజాత! ఆశ్రితావిల విఘాత!
భక్తిసముపేత! కొల్వ సం,పన్న సకల, సౌఖ్య భరితుడై రఘుపతి చేల నలరె!
- క. ప్రీతిని శరీరములు వే,రై తనరిన హృదయ మొక్కఁడై యెల్లపుడున్
సీతారాములు సౌఖ్య వి,భూతిక నిర్భర విలాసపుం భావుకులై!
- క. చరియించిరి వారల స,చ్చరితము లోకములకెల్ల చక్కని పాఠం
బరమరలు లేక చెప్పిరి, ధరణి ననుసరించు వారు ధన్యులు! శిష్యా!

తృతీయ సర్గము

శ్రీరాముఁడు సీతకు విజ్ఞాన పేటిక నొసంగుట

చ. వినయవిధేయతాత్మయు, వివేక వినిర్మల మానసాబ్జ యా
జనకసుతామతల్లి! యొకసారి పతిం బరిచర్య తృప్తుఁగా
నొనరిచి, లజ్జ యడ్డుకొని యొయ్యన నిల్పియు, ధైర్యమాణ చి
త్త నియతి రామచంద్రుఁ గని తాత్త్విక కాతుక లగ్న మూర్తియై.

శా. మన్నాథా! మహనీయ! త్వచ్చరితమున్ మన్నించి ఋష్యాదులు
ద్యన్నిష్ఠా గొనియాడుచుండుదు రదే? తాత్పర్యమో! కాని, ఉ
ద్యన్నవ్యాంబుజ పత్రనేత్ర! కడు వింతైతోచు నా కేలన్?
త్వన్నైర్మల్య కథా రహస్య గ్రహణ ప్రావీణ్యఁగాఁ జేయవే!

క. మానిత భవదదృశ్యత సంజ్ఞానం బెటు లబ్బు నాకు, సర్వజ్ఞ! తవా
నూన కరుణా కటాక్ష, శ్రీ నియతిం గాక నీదు శిక్షం గాకన్.

క. అని ప్రార్థించిన సీతా, వనితామణిఁ గాంచి విభుఁడు వరమంగళమై
వినుత బుధారాధితమై, తనరు ప్రశ్న చేసినావు! తరుణీమణిరో!

ఆ చక్కనైన ప్రశ్న సలిపితి! విజ్ఞాన, వేత్తలెల్ల తత్త్వ వేత్తలెల్ల
దేని దెలిసి తృప్తి దేలియాడుదురా? సీ, వద్ది తెలియఁగోరి యడిగినావు.

క. చక్కనిది ప్రశ్నమిది! నా, యొక్క రహస్యంబు వినుమ! ఊర్జిత మతివై
నెక్కిన నేకాగ్రతమై, పెక్కుమాటలేల? నిదియ పృథు విషయమ్మా!

సీ. సచ్చిదానంద లక్షణ సాగరుండైన, పరమాత్మ నుండియే పరఁగు నిచ్చ
యను తరంగమ్ము చేతను నాత్మ బిందువు, శుద్ధమై వెలువడె సుందరాంగి!
అది యాత్మ; అయాత్మ యవతరించెను బుద్ధి, తల్లిగర్భంబున, తండ్రి వాని
కనఁగ శుద్ధాంతఃకరణ మగు; తా నాల్గవస్థల విలసిల్లు; వసుధలో తు

ఆ. రీయమా యవస్థ శ్రేష్ఠము: తర్వాత, జాగ్రతయును స్వప్న సత్సుషుప్తు
లవును వానికి హృదయాకాశ మాస్థాన, సంచరణము మానస గమనమ్ము!

సీ. తరువాత దుర్వృత్తి ధ్వంసమ్ము నేయుట, కడకు మనోవేగ. ఖండనమ్ము
అట్టి యాత్మనుకు మాయాయోగ ఘటనమ్ము, నెరి జన్మ సంస్కార నిగ్రహమ్ము
షిదవ దుర్బుద్ధి రేపిన భవారణ్య సం,చారంబు; దంభ సంహారకమ్ము
అట పంచభూతాత్ముడై నిశ్చలముగ వి,శ్రాంతి నందుటయు, తదంతమునను

ఆ. కామ క్రోధ లోభ గణ జయం బాశా ని,కృంతనంబు, మోహకృత వినిగ్ర
హంబు, శుద్ధమాయ నాశ్రయింపఁగ రజో, మాయ జతర విష్ణి మాయమాను.

ఆ. తామసంపు మాయ తలఁగి పోవగ సుఖ, మెన్నలేదటన్న యేడ్పు కల్గ
శోకభంగమగు వివేకాశ్రయంబున, భక్త్యతిశయ మద్ది పరఁగఁజేరు.

క. అవివేకము నసియింపగ, నవనవముత్సాహ మటఁ గనంబడు నజ్ఞా
న విభేదనమునకు నుపాయ విధము సంధింపఁబడి మహా మహిమమునన్.

క. మిగులంగా త్రిగుణాశ్రయ, మగు గేహమునందు లింగ మగు నిగ్రహమున్
తగ మదమును బహుమర్దిం,చగ మాత్సర్యహంకృతులు చయ్యన జచ్చున్.

- గీ. లింగదేహవియోగ మభంగురముగ, గలుఁగ మాయతో నాత్మ కైకృత ఘటిల్లు!
కనఁగ నష్ట హృదయాకాశమునకు రాఁగ, సారిదిఁ గల్గు నానందైక సుఖము! సకియ!
- క. అట్లుపై మాయ వదలి వే, యట! పిమ్మట సాత్త్వికియయి యొప్పెడుమాయన్
పటుతరముగ స్వీకృతిఁ గని, అట హృదయాకాశమును మహానందమునన్.
- గీ. చక్కగా చేర్చి యప్పుడు సాగర ప్రవేశ దివ్యైక్యమే యాత్మ విమల ముక్తి!
అదియె! సాయుజ్యము క్రియై కుదిరియుండు, ఇదియె! దేహరామాయణ మిద్ధచరిత!
- గీ. వేదశాస్త్ర సారంబును విమలమా ర, హస్యమును బ్రహ్మవిజ్ఞాన మజ్జతా ని
వారకంబగు నీరత్న భూరిపేటి, కను బహూకరించితి నీకు జనక తనయ!
- ఆ. నీవు నిదిగ్రహించి నీబుద్ధిచే నొక్కి, కడు విచారణమున బడసి జ్ఞాన
సిద్ధి నందు మనిన, సీతామహాదేవి, హృదయ మందరమున గదిసి నిలిపి.
- గీ. బుద్ధి దృష్టిని పలుమారు పొల్పుమీఱ, నవ్యరీతి పర్యాయోచనం బాసర్చి
ఇద్ది యెల్ల ను తన క్రీడయే యటంచు, తెలిసి నవ్వుచు శ్రీరాముఁ గలయఁజూచి.
- గీ. చరణ కమలంబులకు మ్రొక్కి జానకమ్మ, అద్భుతానందతుందిలయై చెలంగి
దేహమున పుల్కలాదవ నుదీర్ణ బాష్ప, కలితయై ఊణముండి యస్థలిత మతిని.
- శా. బ్రహ్మనందనిమగ్నయాటఁ గని, శ్రీరామవ్రభుం డంత సు
బ్రహ్మణ్యం డగుటన్ సతీ! పరమ సౌభాగ్యప్రదంబైన నీ
బ్రహ్మనందము కల్గు కారణముఁ దెల్పన్ గోరినా నన్నచో
బ్రాహ్మిభూత సుఖప్రవృత్తి పరమంబౌ భక్తిమై సీతయున్.
- ఉ. మ్రొక్కి మహాత్మ! నిర్భర ప్రమోదముఁ గంటిని; జ్ఞాన పేటికం
గ్రక్కున బుద్ధినిల్చి కనఁ కల్గితి! నీదగు సంజ్ఞ యెల్లనున్
జక్కఁగ నర్థమయ్యె! దివిషద్గణనీయ స్వభావ! దేవ! నే
నిక్క మెఱింగితిన్ నిజము! నిర్గుణమూర్తివి! నీవు రాఘవా.
- ఆ. నిర్వికారమూర్తి! నీవు నా సంగతి, లోకహితము కొఱకుఁ గాక యేల?
నవతరింతువయ్య! అది నీకు క్రీడగా, కేల కష్టసుఖము, కీలుకొనును.
- నీ. సంజ్ఞాన పేటికాస్తంబైన తత్త్వంబు, గూఢార్థ మటయఁగా మూఢజనులు
నా నేర్చునది నిక్కమానా? కాదో? భవ, తృమ్ముఖంబున శిక్షణమ్ము నొంద
నీ చరిత్రంబు, నీ యాచరణంబు విచారించి జనుఁడు సుజ్ఞాని యెట్లు
కాఁగల్గునో? జగత్కారణ కారణ! అది నా యెఱింగిన ట్లంబుజాక్ష!
- గీ. మీ సమక్షంబు నందు తమిన్ వచింతు, జ్ఞానసిద్ధి ప్రదంబు సంజ్ఞాక్రమంబు
దేహరామాయణార్థ సందోహ ముదిత, రమ్యగుణ దివ్యకీర్తి! శ్రీరామమూర్తి!

శ్రీరాముని సన్నిధిని సీతాదేవి దేహరామాయణము వివరించుట

- సీ. సచ్చిదానంద భాస్వత్స్వరూపుఁడు విష్ణు, సంపూర్ణుఁడే యెన్న సాగరుండు
అవ్వని భూభార హరణాది యిచ్చయే, రమ్య మద్భుతమౌ తరంగ మగును
అందుండి వెలువడు ఆత్మాంశ బిందువే పురుషోత్తముం డనఁబరగు జీవుఁ
డాతఁడే శ్రీరాముఁ డవ్వని జననియే, బుద్ధి కౌసల్య విశుద్ధసత్వ
- గీ. మైన యంతఃకరణమే ఆ దశరథ, నాముఁడా మహారాజు ధన్యమయమూర్తి !
నాల్గవస్థలు నలుపురు న్యాయముగ తు,రీ యవస్థయె శ్రీరాముఁడై యెసంగె.
- గీ. జాగ్రదావస్థ లక్ష్మణస్వామి యయ్యె ! భరతుఁడయ్యె స్వప్నావస్థ ! మఱి సుషుప్త్య
వస్థ శత్రుఘ్నుఁ డవ్వారి పరమ స్థాన,మైన యా హృదయాకాశమ య్యయోధ్య.
- గీ. అట మనోయోగ మనెడు ప్రయాణ మటయ,కాశికుని యాగరక్షకై కడఁగి చనుట!
మనసుదుర్వృత్తిని హరించుటయె యెఱుంగ, తాటికాసంహృతి యనంగ దగియె రామ !
- క. మానసిక వేగభంగము, తాను ధనుర్భంగ మయ్యె ! తతమాయా సం
ధానమె నాదు వివాహ వి,ధానము ! శ్రీరామచంద్ర ! తగ నూహింపఁ.
- క. అరయంగ నగును జన్మాంతర సంస్కారము జయించు ధర్మం బరయన్
పరశు ధరరామ విజయము, పరమాత్మ ! కుబుద్ధి కైక వరమగుఁ గాడే ?
- క. శ్రీరామ దండకా సం,చారంబే సంస్మృతి లసద్వన ఘన సం
చారంబు; దంభదమనమె, విరాధ వధ, పంచవటియె విశ్రాంతి యగుఁ.
- క. పంచవటి యనగ నిదియే, పాంచ బౌతికంబు దేహ పరమ ఔత్త్రం
బంచున్ కామధ్వంసం, బెంచన్ ఖరునిన్ హరించుటె యని తలఁతుఁ.
- గీ. దూషణుక్ త్రిశిరుం జంపు ధూర్వహత్వ, మంచు దలతు, క్రోధము లోభమెంచి ద్రుంచు
టాశ విచ్చిత్తి శూర్పణఖాత్త నాశి,కా సముచ్ఛేదమని యెంతు కమలనాభ !
- క. మాయా మృగ నిర్మథనం,బే యగు మోహంబు దునుము టిక సాత్వికి యా
మాయను నను ధరియించితి,వే యగ్ని రజోస్వరూప మీగితిఁగాదా !
- క. తామస మాయకు నాత్మా, రామునకు వియోగ మయ్యె ! రమణీయ సుఖ
ఔమ మహాక్షేత్రంబను, నా మహితంబయిన విరహమన్ వృధ కలిగెఁ.
- ఆ. శోకభంగమాను సూ కబంధునిని సం,హార మంతఁ గల్గినట్టి దైన
అర్కపుత్రు నాశ్రయంబే వివేకాశ్ర,యంబుఁ గల్గె కడు సుఖంబా ? యనఁగ !
- క. హనుమంతుఁడు దొఱకుట భ,క్తిని బొందుట, వాలి వధమె తెలియఁజ్ఞనవివే
క నిరోధమ్మృత్సాహం, బనఁగ విభీషణుని మైత్రి యని కన్గొంటిఁ.

మ. ఉదధిక్ సేతువుఁ గట్టుటే తరణమై యొప్పురు నజ్ఞాన సం
జ్ఞ్యధధివ్యాప్తికి, నాపయిక్ త్రిగుణ నిస్తుల్యాశ్రయంబైన గే
హ దిదృక్షుంబై త్రికూట పర్వతము, నం దారూఢమా లంకయే
కద! యొప్పురెడి లింగదేహము! జగత్కల్యాణ సంధాయకా!

క. మదమును మర్దించుటయే, గద! రాఘవ! కుంభకర్ణ ఖండన మగు, న
మ్ముద మత్సరహాననము నీరద నాదుని సంహరణము రణమున రామా!

గీ. రహి నహంకృతిహరణమే రావణవధ! లింగదేహ నివృత్తియే సంగతముగ
లంక వీడుట! త్రివిధ మాయాంకనంబై, నన్ను గూడుట శ్రీరామ! నన్నుతాంగ!

గీ. మఱలంగ నయోధ్య కేగుట పరఁగె హృదయ, భవ్య మాకాశ గమనంబు, పరమమైన
అవ్యయానంద సౌఖ్య దివ్యానుభవమే, రాజ్య భోగంబు నందుట! రామచంద్ర!

క. తాల్మిక్ మాయను వీడుట, వాల్మీకాశ్రమము నందుఁ బాయుట నన్ను
కల్మిన్ ననుఁ గల్గుటయే, చెల్మిక్ సాత్వికిని నన్ను చేపట్టు టగుఁ.

సీ. సాత్వికి యగు మాయ జత జేరియుంటయే, నాతోడ నీ ప్రయత్నంబు రామ!
హృదయాంబరంబును పిదప మహాకాశ, మున జేర్చుటయె యయోధ్యను వికుంఠ
నగరికిఁ గైకొని తగ యేగుటయ్యె! సా, గర ప్రవేశంబన నరుని రూపు
డింది శ్రీ సచ్చిదానంద సంజ్ఞకము శ్రీ, విష్ణురూపంబున విస్తరిలుట!

ఆ. నరులకెల్లరకును పరమ సాయజ్యంబు, ముక్తిఁ దెల్పి రామమూర్తి! నీవు
చేసినట్టి కర్మ చేతను లందఱి, హితము కొఱకు కాదె? ఇందిరేశ!

క. లోకులకెల్లర కొదవ వి, వేకము చూపించినావు వేషముతో న
స్తోక పరమునకు నిజముగ, నీ కెక్కడి కర్మమఱయ నిర్గుణి కెందుఁ.

క. ఆత్మారాముఁడవును పర,మాత్ముఁడ! సచ్చిత్స్వరూప! ఆనందా! జీ
వాత్మావన స్వరూప! ప,రాత్మా! చూపించితయ్య! అవ్యయ లీల.

క. కర్మకు నతీతుఁడవునుఁ, నిర్మలుఁడగు నీకుఁ గలవె? నిఖిలజగములఁ
కర్మాకర్మంబులునుఁ, ధర్మాధర్మంబు లెందు దశరథరామా!

క. అని యీ ప్రకారముగ న,న్ననుగ్రహించుటకు నవ్యయంబగు తత్త్వం
బును నా కుపదేశించితి, వనఘా! జీవన్విముక్త నైతిని రామా!

ఆ. సంశయమ్ముతీరె సందేహ ముక్తనై, రత్నహార రూప రమ్యతత్త్వ
మాత్మకంతమున నిరంతరముఁ ధరిం,తుఁ మహాత్మా! హార ధూర్వహముగ!

ఆ. ఎవఁడు రత్నహారమపుఁగా దటంచు ధ,రించునో స్వకంత సంచరముగ
ఛాఁడు తక్షణంబై వఱలు జీవన్ముక్త, మంగళప్రదుఁడయి మాన్యముక్తి!

- క. నీచే బ్రహ్మాదులకు న, గోచరమగు నీ విషయము గొబ్బన నాకున్
గోచరముగాఁగఁ వివరణ, వీ చతురత్వంబుఁ గంటి ! నిక ధన్యఁగడే !
- ఆ. సూక్ష్మమున మోక్షముగ జ్ఞానశోభిత మగు, రమ్యమగు రహస్యంబు దుర్ధరము దేహ
రామచరితామృతంబు శ్రీరామ ! యెవఁడు, విను నతని పాపచయములు విడు సుఖపడు.
- చ. అని వివరంబుగాఁ బలికినట్టి ధరాత్మజఁ గాఁగలించి పా
వనమును భద్రమున్ విగత పాపమునైన రహస్యమున్ కనుం
గొనితివి ! చక్కగా తెలిసికొంటివి ! సుంత కొఱంతలేదు ! దీ
నిని కడు భక్తి శ్రద్ధల ననిందుతుఁగూర్చి యెఱుంగఁ బల్కుమా !
- క. శకునకు నాస్తికునకు బల్, కతినునకున్ దాంభికునకుఁ గాదు తెలుప న
వ్యితలుని సద్భక్తునకున్, మతవాసికిఁ దెలుపఁదగును మహిమముతోడన్.
- ఆ. పరసతీరతునకు బ్రహ్మవిరోధికి, కల్మషస్వభావ జాల్మమతికి
కూరమతికి నిందదూరు వానికి మూఁఢు, నకును దెల్పఁదగదు ! సకియ యెపుడు !
- గీ. కలియుగంబున వేయింటఁ గల డొకండు !, దీని తత్త్వంబు నెఱుంగంగ దిటవుఁగల్గు
మానిసుఁడు సంశయములేదు ! మహి సమస్త, వేదవేదాంత సారంబు విమల మిదియ.
- క. ఇదియే భుక్తిని ముక్తిని, ఇదియే సర్వోత్తమముగ నిడు పరమంజా
నిదియే ఉత్తమ తత్త్వము, ఇదియే గుహ్యంబు దీని నెఱుఁగుము నీతా !
- చ. అని వచియించు రాముని మహా మహిమంబుఁ దలంచి నీత నె
మ్మిని భయ భక్తులం గొలిచి మించు మహామహిమాఢ్యయై సుశో
భన మగు జీవితంబును ప్రభావము మీఱఁగ నుత్తమోత్తమ
ప్రణత సమస్త భక్తజన పర్యముగాఁ గడపెన్ జగంబునన్.

చతుర్థ సర్గము

శ్రీరాములవారిని వందిమాగధులు నిద్రలేపుట

- నీ. రతిశాల వెలుపల రామచంద్రస్వామి, మేల్కొల్పుగా నింక నాల్గు గడియ
లకు తెల్లవార నెల్లరు వందిమాగధ, సూతులు నటులు సంస్తుతు లొనర్ప
వచ్చి చేఱఁగ నవ వాద్యముల్ మ్రోగింప, బడు నంత స్తోత్రము ల్పాడఁబడును
సుప్రభాతస్తోత్ర మప్రతిహతముగా, నవ్యక్త మధుర దివ్యధ్వనులును
- గీ. పాడుదురు మంగళంబుగ భవ్యరీతి, అట్టి సుస్వర గానము లాలకించి
మొదట భావకీదేవి సౌపాదన లేచి, భర్త పాదమ్ములకు మ్రొక్క భర్తలేచు.

సుప్రభాత పంచకము

శ్లో॥ విఘ్నేశ్వర స్సకల విఘ్నవిनाశదక్షిణీ । దక్షాత్మజా భగవతీచ సరస్వతీచ
 దృష్టాష్టభైరవగణా నవ దివ్యదుర్గా । దేయాత్సురామనృపతేతవ సుప్రభాతం ౧
 భానుశ్యశీకుజబుధౌ గురుశుక్రమందా । రాహుస్సకేతురుదిభద్దితిరాదితేయాః
 శక్రాదయః కమలభూః పురుషోత్తమేంద్రో । రుద్రఃకరోతు సతతం తవసుప్రభాతం ౨
 వృద్ధ్యజలం జ్వలనమారుత పుష్కరాణి । సప్తాద్రయోపి భువనానిచతుర్దశైవ
 శైలా వనాని సరితః పరితః పవిత్రా । గంగాదయో విదధతాం తవసుప్రభాతం ౩
 దిచ్ఛక్రమేతదఖిలం ద్విరదాదిశశ్చ । నాగాసుపర్ణ భుజగా నగ వీరుధశ్చ
 పుణ్యావిదేవ సదనానిబిలానిదివ్యా । న్యవ్యాహతం విదధతాంతవసుప్రభాతం ౪
 వేదాష్టడంగసహితాః స్మృతయః పురాణాః । కావ్యం సదాగమపథో మునయోపిదివ్యాః
 వ్యాసాదయః పరమకారుణికాయుషీణాం । గోత్రాణివై విదధదాం తవసుప్రభాతం ౫

వ. ఇటులు పాడగా విని.

సీ. ఆ మంగళధ్వని కపుడు రాముడు లేచి, దేవతా మునులను భావ మలర
 తలిదండ్రులను వశిష్ఠుల సరయానది, కామధేనువును చింతామణి నిజ
 మానసంబున గడు ధ్యానించు, సీతా మహాదేవి దుర్గ గంగాపగలను
 శారదాదేవిని కూరిమి తల్లిని అత్తయ్యా, కౌసల్య నతులభక్తి

గీ. గురుని పత్ని నరుంధతిం గొమరుమిగుల, ధ్యాన మొనరించి పరిపరి మానసమున
 దలంచి లేచి శ్రీరాము పదముల కెఱగి, నెలమిమై యుండు నెప్పు డగ్గలపువ్వితి.

వ. శ్రీరామచంద్రుం డప్పుడు.

క. ముఖ్యోపకరణములఁ గొని, ముఖ్య శౌచవిధుల దీర్చి మును సరయాది
 వ్యాఖ్యనది రామతీర్థ మ, లేఖ్యతఁ జని స్నాన విధుల నెల్లన్ దీర్చున్.

ఆ. నిత్య కర్మములను నిర్వాహ మొనరించి, హవ్యవాహనునకు నాహుతు లిడి
 దేవతార్చన మ్ముదీరతఁ గావించి, బ్రాహ్మణులకు తృప్తిపడఁగ నిచ్చు.

ఇ. సీతాదేవియు స్నానమున్ సలుపుచున్ శ్రీ పార్వతీదేవిని
 చేతోమోదము మీఱి పూజనములన్ జెన్నార నర్పించి, వి
 ఖ్యాతిం బెద్దలకెల్ల మ్రొక్కి, పిదపన్ కౌసల్య మున్నాదిగా
 ప్రీతిన్ అత్తలకెల్ల చేముగించి దా శ్రీరాము వందించెడున్.

క. శ్రీరాముడు గురువులచే, పౌరాణిక కథల వినును భక్తియు శ్రద్ధల్
 మీఱి ననుజులును జానకి, ధీరత తల్లులును హితు లుదీరతనుండన్.

క. ఏకాగ్ర మానసుండై, యీ కరిణిన్ సల్పి గురు నహీనవిధము న
 స్తోకముగ పూజచేసి య, నేక విధములన్ సుపూజ్యనికరముఁ గొల్చున్.

గీ. తల్లులను బ్రాహ్మణులను విద్యులలితుల, వేదవిద్యురిష్టుల సద్వివేక నిధుల
మునుల యోగీంద్రులన్ తపోఘనుల ద్విజుల, బ్రహ్మకర్మ వాదులను దైవజ్ఞ వితతి
మాంత్రికుల ధర్మవేత్తలం భక్తిగొల్పు.

క. మఱియు వయోవృద్ధుల నే, మఱకన్ భజించి వంద్యమానుల కెల్లన్
మఱువక సీతాసతి యే, మఱకన్ దనవెంటరా నమస్కృతి సేయున్.

సీ. తన చెలులలర సీతమ్మ బంగరు పల్లె, రమున పూజాద్రవ్య మమర కామ
ధేనువు పెను సన్నిధానంబునకుఁ జని, వినతిఁ గావించి సద్వివయ మొప్ప
వివిధోపచార సద్విధులచే పూజించి, అగ్నినిర్మిత సుపక్వాన్న వితతి
పాయసాపూపాది బహుళోపహార సం, తుప్త నొనర్చి విశిష్ట భక్తి

గీ. నిమ్ములఁ బ్రదక్షిణించి మోదమ్ముమీఱ, తల్లి! యో కామధేను ! నీదయ కృతార్థు
రాల ! పక్వాన్నములను శ్రీరాముఁడాది, సర్వులకును సమర్పింపఁజాలు మమ్మ !

మ. అని ప్రార్థించి తదీయ కామగవి పాదాంతర్గతస్థానమం
దున సౌవర్ణ విశేషపాత్రముల నస్తోకంబుగా నుంప, వా
టిని నింపుక బహుళాన్న భోజ్య వితతిన్ డీకొల్పి వెవ్వేర వ
డ్డనగాం ద్రైందటఁ గొల్పినక తఱుంగ కుండన్ నిండుగా నుండెడిక.

ఉ. నూపుర నాదగర్జన మనూపమమై చెలువొంద, వడ్డనం
బేపున తోడి కోడలు లహీనముదంబున గూడి సేయఁగా
భూపలలాముడైన రఘుపుంగవుడు ద్విజ మంత్రిపాళితో
సాపడు స్వర్ణపాత్రముల చక్కని భోజనశాల యందునక.

ఉ. బంగరు పీటలక గడు నభంగుల లీలల పట్టు బట్టలు
ప్పొంగగఁగట్టి, భూపల నపూర్వముగా ధరియించి నట్టి రా
జాంగన లెల్ల ముగ్ధులిడ, చక్కదనం బలరారు చోట నిం
పుం గయిసేసి రాముఁడొగి పూలను గంధములక భజింపగక.

చ. కడు నలరారి బ్రాహ్మణులు, కమ్రు నినాదము కర్ణవీధులం
బడి కమనీయమై యెసఁగ, పాదవినుపురహస్త కంకణా
ల్విడి వడిమ్రాయు గజ్జయలు విశ్రుత హారము లొండు నొండునుం
తడబడ, జానకీ పరివృతంబగు కాంతలు సేయ వడ్డనల్.

చ. మేఱపుల గుమ్మ, బాలరవి మించిన తల్లెల్ లొప్ప, నత్తలో
దరి శుభమంగళాంగికి, పదంబుల యందలి వ్రేళ్లయందు నుం
దర మకరాత్త మత్స్య కమత ప్రతిమానములైన మెట్టియల్
బరువడి మ్రాయుచుండ చెలువంబగు దివ్య నినాద మయ్యెడిక.

- క. చిరు గజ్జయలున్ ఘన నూపురములు గొలుసులును కడియములు మెఱయగ నుం
దరమగు చిన్నని నడుమున, బరగెన్ వడ్యాణ మదరిపడు గజ్జయలున్.
- సీ. బంగరు సరిగ నొప్పుగు పూలచే లీల, నొదవించు నదియును నొప్పు ముత్య
ముల జాలరులుఁ గూడఁ గలదియు నడకచే, మురమురలాడుచు బరఁగు నదియు
దర్పణ శకల విధమ్మున రత్న సం,తతి శకలమ్ములఁ దనరి నదియు
దివ్య పరీమళాదిక ఘుమంఘుమ మాణ, దివ్య పీతాంబర దీప్తి మయము
- గీ. పంచవర్ణ విభ్రాజితం బంచితంబు, కనక తంతు నిర్మాణము కప్రుమైన
చీర ధరియించి జానకి శ్రీరఘూత్త,మునకు వడ్డించు నుపహారముల సతంబు.
- ఆ. రత్న కింకిణులును రమణీయ పథకము, లరఁటి పండ్లవంటి యాకృతిగల
యాభరణములను మహాహ్లాదకరములు, నీతకుం ధరింతు చెలియల్లె.
- గీ. వివిధ రత్నవిచిత్రిత విమల స్వర్ణ, విలసితములగు గొలుసులు వివిధములగు
వజ్రశోభితాలంకృత వర్ణనీయ, హారములు ధరియించి చెన్నలరు నీత!
- క. ముక్తాసరములు ప్రతిమా, యుక్తపు వరహాలదండ లుద్యుద్గోధా
మాక్తనుహారంబుల నా,సక్తి ధరియించుచుండు జానకి కూర్మిక.
- గీ. కనకకుసుమమాలికలును కలిత రత్న,కీర శోభితహా మణిహారములును
స్వర్ణ నిర్మితామలక భాస్వద్విచిత్ర,హారములు ధరియించును వేఱువేఱు!
- క. ముత్తయములు పొగడంబులు, హత్తిన సావర్ణ చంపకామల కుసుమా
యత్తములగు మాలికల మ,హత్తర శ్రద్ధం ధరించు నవనిజ శిష్యా!
- ఆ. ఏడువారములును యేడువిధమ్ముల, నగలఁ బెట్టుకొనుచు తగఁ జెలంగ
ఒక్కనాటి సొమ్ము లొక్కనాటికి పోల, వ క్కుమారికా మహాత్మ్యమేమొ?
- సీ. కంఠంబునందు మంగళసూత్రములును ర,త్నాలంకృతములగు తాయెతులును
గుణమణి కనకంపు కుచ్చులు ముత్తైపు, కుచ్చులు స్ఫటికంపు గుచ్చములును
రత్నమాణిక్య స్ఫురద్గుచ్చములు నటు,పిమ్మట సరిగెతో నెమ్మి చిత్ర
చిత్రితమై యొప్పు శ్రీ మీఱు రవికయు, చెలువొప్ప ధరియించి నెలత మిన్న
- ఆ. కీలుఁగొల్పె రత్న కేయూరములు భుజం,బులను తాయెతులను పొలుపుమీఱ
బాహుపురులు చంద్రభాస్కర తేజ వి,రాజమానములగు గాజులొప్పె.
- ఉ. బంగరుగట్టి గాజులును, బాగుగ కంకణముల్ జెలంగ, వ్రే
ళ్లం గల వింపునిప నవరత్నపు టుంగరముల్, కరంబు శ్రే
ద్ధం గయిసేసె చంపక విధమ్ముగు నాసికయందు ముక్కటక
సంగతరత్నమై కడు పసందుగ నొప్పు మయూరమో? యనక.

- గీ. స్వర్ణరత్నతాటంకముల్ కర్ణయుగళి, నొప్పు ముత్యాల బొగడలు కొప్పు బావి
లీలు జంపులు గొలుసులుఁ గీలుకొనఁగ, నీత సౌందర్య మెన్న నాచేత నానె?
- క. చెవిమొదలు పాపట వజ్రకుఁ, దవిలి నొసటి ప్రక్కలన్ నదా వెలుగు శుభం
బపు మాణిక్య కనక హార వితతి పాపట తిలకము రాజులుచుండున్.
- గీ. పాపటకు రెండుప్రక్కల భాసిలుచును, సూర్యచంద్ర బింబాకృతుల్ శోభిలంగ
ఇంద్రనీలమణి తిలకము సాంద్రకాంతు, లీన చెలువొందు లక్ష్మి నా జానకి లలి.
- క. పాపటపై రత్నమ్ములు, దాసిన ముత్యాలహార తత సౌందర్యం
బోపిన నగలుఁ గలవె? సుస్థాపిత జగతీవలయ రసాతలములలోన్.
- క. చూడామణి విరాజిత, వ్రీడా సదృశిత ప్రవిమల వ్రత సం
క్రీడా వినోద! జానకి, కీడుఁగలరె? ముజ్జగముల నేనియుఁ దలఁపన్.
- చ. శిరమున రత్నపుష్పములుఁ జెన్నలరారఁగ బంగరుం జడన్
బరఁగెడు ముత్తైపున్ సరులు బొగగు నా జడకుప్పెలున్ సవి
స్తరముగఁ జూడ చెప్ప వితతంబగు నచ్చెలువంబు నెన్న వే
శిరములుఁగల్గు మేటియగు శేషునికిం దరమే? నిజంబుగన్.
- ఆ. సహజసుందరియు యశశ్వియు సద్గుణ, మణిగణాభరణ రమా స్వకీయ
ప్రస్ఫుటావతార భాసురయగు నీత, యందమును వచింపగం దఱుంబె.
- క. ఎడమచేత పాత్రంబును, కుడిచేతం గరిటెఁ గొని యకుంఠిత దీక్షం
జడ నడల వడ్డనము చే, నెడు జానకిఁ గాంచి కన మిసీ! మోహినినిన్.
- క. కమలముల వంటి చరణము; లమలములగు నుత్పలముల నదలించెడు హ
స్తములును పద్మమువంటి ముఖము పద్మదళములఁవోలు కన్నులు భళిరే!
- ఆ. అమలగంధ లేపితాంగియు మంజీర, మంజులాత్తచరణ మహిత కంక
ణాది శోభి హస్తయగు జానకీదేవి, గాంచి ధన్యులైరి కల జనములు.
- క. గజరాజ గమన శోభిత, త్రిజగత్కళ్యాణి కాంతిదీప్తిత సమ్య
గ్గజలక్ష్మి సాధుశీల జలజ సుందరి కీడుఁగలరె? లావణ్యమునన్.
- క. సురపారిజాత మాలిక, విరాజమానితశిరోజ వివిధలలిత క
స్తూరి కుంకుమాంకి తాలం, కరణ గుణాభరణ నెన్నఁగాఁదర మగునే?
- మ. పసువుం గుంకుమ కజ్జలంబు ధరయింపన్ కేవలం బామె, స
ర్వ సుపర్వుల్ కనుచుండ విష్ణువును జేరం గన్న శ్రీలక్ష్మియై
దిసల్ వెల్లఁగజేయఁగా, వినయముం దేవావసీదేవ భ
క్తి సముల్లాసముఁ గాంచి యెల్ల రచటన్ దిగ్రాంతులై రొప్పుగన్.

పంచమ సర్గము

శ్రీ సీతారాముల విలాస విహారము

- సీ. క్షణమాత్రమున భూమిజాని జానకి కామ,ధేను కల్పితమైన దివ్య భవ్య
పశ్చాన్న మాది శుంభత్పదార్థంబులు, కనక పాత్రంబులఁ గడఁగి వడ్డ
నం బొనరించె, కోసుంబరంబులు నూరు, బిండులు గొజ్జలు వేడివేడి
నేతితో నపుడె వండిన యట్టులున్న కూరలు పచ్చడులు వరుగులు నటుకులు
- గీ. వడియములుగువ్వుడియు నువ్వువడియములును, భక్ష్యములులేహ్యములుచోష్యపాననీయ
మైన వస్తువుల్ బంగరు మయములైన, దొన్నెలక నెయ్యిపాల్ పెరుగు న్నెలుత.
- గీ. ఖండ శర్కర తెల్ల చక్కెరయు నరఁటి,పండ్లు మామిడి దానిమ్మపండ్లు ద్రాక్ష
పనస మొదలైన చక్కని ఫలములను న, నేకమైన పదార్థము లేకనిష్ఠ!
- క. వడ్డించి యభిఘరించిన, దొడ్డరాజు రామవిభుఁడు తొడరి మునీంద్రుల్
జిడ్డు వదలకుండఁగ సా,వడ్డ యనంతరము తములపాకులుఁ దినుచుక.
- సీ. ఇష్టమిత్రులతోడ నింపగు సత్కథా, సల్లాపములు సేయు నుల్లమలర!
వస్త్రము ల్దొడిగి సమస్తాయుధమ్ములఁ, గట్టి యద్దమున ముఖమ్ముఁ గాంచి!
ముత్యాల కుచ్చుల ముచ్చటగా నలం,కారంబుఁ గావింప కనక దివ్య
పల్యంకమున నెక్కి బసవీడి మంత్రి బాం,ధవ దూతలెల్ల మొత్తముగఁ గొల్వ
- గీ. తల్లులకు మ్రొక్కి దీవన కుల్ల మలరి, తన సభా దివ్యమంటపమునకు వచ్చి
సింహా వీరంబునక సుఖానీనుఁడగుచు, నీతి దప్పక రాజ్యంబు నియతి నేలు.
- క. చారనయనుండు మివులం, ధీర బుద్ధిమంతుఁడుక సుధీజన మంత్రా
ధారుండై ధర్మమ్ముగ, శ్రీరాముఁడు పాలనంబు సేయు నిరతముక.
- క. తన మఱఁదుల పత్నులతో, దన చెలికత్తియలతోడ తాలిమిమై భో
జనము లొనరించి తమల,మ్మును గొని గృహమునకు చుట్టు మొనకొను వనిలో.
- క. విహారింపనేగు సీతా, బహుళాలంకృతుల నెన్న బ్రహ్మకు వశమే?
యహిభూషణునకు వశమే? సహస్రఫణులున్న ఫణికి సహితము వశమే?
- ఆ. అట్టులగుట వణ్ణుభావళిఁ గల కుమారునకు సప్తజిహ్వలను గలిగిన
అగ్ని హూత్రునకును నలవియే వర్ణింప, నీత నెన్నగను మహీతలమున.
- గీ. ఉపవసంబునకుక నీత కృపవహించి, వచ్చినది కని నేవకుల్ వరుసమీఱ
వారి యంత్రంబులక విప్పి బారు విడచి, రెల్లెడల జానకీసతి యుల్లమలర.
- గీ. అతులమణి కాంచనమగు పర్యంకమందు, రమణ దానీజనులు చామరములు వీవ
వృక్షశాఖలలోనుండి వేడుకలర, యంత్రజల వినోదమ్ముల నలరు నీత.

క. రాజకార్య నిర్వృతుడై, రాజలలాముండు రామ రాజీవాత్ముం
డోజ నిజమందిరంబునకుం జను దెంచుక సువాద్య ఘోషంబులతోక.

శా. ఆ కోలాహలమంతయుక ఉపవనం బందుండియే శ్రద్ధమై
నాకర్ణించిన జానకీరమణి విభ్రాంతిక వడిక లేచి పా
ద్యైకార్థైక కరస్థమై యెదురుగా నర్చింపఁగా వచ్చినం
గాకుస్థాన్వయ దీపుఁ డందలమునుం గారాముమై డిగ్గుచుక.

ఉ. మన్నన లంది తమ్ములు సమాత్ములునుక తను జుట్టి కొల్వ న
భ్యన్నత పీఠమందుఁ గడు నొప్పగు దాసిక లుల్లసిల్లగా
సన్నకసన్ననే వ్యజనచామరచారు కరాంబుజాతలై
యున్న, మరొక్క లేమ కొనె యుమ్మినివేయు ప్రశస్తపాత్రముక.

క. తమ్మపడిగె నొక్కెత కొన, నమ్ములపొది నొకతె ఖడ్గమది యొక్కతె వి
ల్లమ్మును మఱియొక్కతె కొని, సమ్ముఖమున నుండ రామచంద్రుం డంతక.

గీ. కాలినడ తనరాకకై కడఁగి వేచి, యున్న మందిరోద్ధానమందున్న తన్ను
జూచి లజ్జించు జానకిం జూచి వచ్చి, కాలడిగి యాచమించి సుఖంబు మీఱ.

క. ఆసీనుడయ్యె నొక ది, వ్యాసనమున దివ్యవారి నట ద్రావి లతా
వాసమున సీతతో నొక్కాసనమున గూరుచుండి యనుజా ! యనుచుక.

ఉ. భోజనశాలకుం జనుము ! భూసురులన్ గురునిక వశిష్ఠునిక
రాజేనువారి నెల్లర కరంబు రయంబున వచ్చునట్టులు
న్నోజను వడ్డనంబుల ననూపమమై యొనరింప నూర్చిళా
రాజ సతీలలామ లలరక బొనరింపు మటన్న నాతఁడుక.

శా. ఆయా కార్యములక నియుక్తులను జేయక సోదరాసీకముక
జాయా మాండవికాదులం బనిచినక సౌమిత్రి, శ్రీరాముఁడుక
జాయా సంయుతుడై యుపక్రమణముక సల్పన్ జలక్రీడ కెం
తే యానంద నిధాన సీత చెలఁగెక దీవ్యత్ బలోత్సాహతన్.

సీ. భుజములచే నామెఁ బాలుపార బంధించి, పలుమాఱు నీటిలోఁ బడఁగ వైచు
చటు రాగరసయుక్త జలము లంజలులతోఁ, జల్లుచు పెల్లు రంజిల్లఁజేయు
పరిమళోదక దివ్య వరతైల సౌగంధ, చూర్ణము లొండొరు ల్పొక్కి చేల్ల
పూలు వసంతముల్ పాలుపాఱ నొకరిపై, నొకరు చల్లుకొనిరి సుకమెసంగ

గీ. రాముఁ డప్పుడు కనుసన్నరమణులకు నొనర్ప సీతాసఖి జనుల్ దర్పమొప్ప
నిర్మనుష్యంబుగాఁ జేసి నిలిచి రంత, ద్వారముల యందునన్ దూర దూరములను.

క. అన్యు లెవరు లేరని సా,మాన్య సంస్కృతి సుఖంబు లవగాహనగా
నన్యోన్యము క్రీడించి ర,నన్య సౌఖ్యములుగ పెక్కుతా రీతులలో.

సీ. కుసుమ కోమల తాడ నసమ సముత్కంఠ, ముష్టితాడనముల మురియు నొకట!
కంచుక బంధనో దంచద్విముక్తిగా, ధాలింగనముచేసి యలరు నొకట!
కుచ కుంభ మర్దనాకుంఠ బింబాధ రో,ప్రాదంత పీడ నెసంగు నొకట!
అన్యోన్య వస్త్రావహరణ కేళీహాస్య, ముదిత మానస సమున్ముగ్ధు లొకట!

గీ. సిత మహామాయ మంగళ దేవితోడ, సరవి పరమాత్మయగు రామచంద్రుడప్పు
డతని రహస్యంబునన్ జలయంత్రములను, కృతక ప్రాదములలో జలక్రీడ సల్పె.

సీ. అంత నచ్చట భోజనార్థము సమయ సూచన మిచ్చుటకును లక్ష్మణుడు వచ్చె
ద్వారపాలకు లడ్డమై రహస్యమ్ముగ, జలయంత్ర కాతుక జలప్రాదముల
నతుల జలక్రీడలం దున్నవారు నీ,తారాము లనినచో, మీరు సూచ
నంబుగా ఇదె భోజనంబు లొనర్చు వే,ళాయెనం చెఱిగింపుఁ డనిన దాసి

గీ. కల నొకతె భయభీతయై కడఁగి తెరకు, వెనుక నిలుచుండి లజ్జమై వెలువరించె!
లక్ష్మణుని యాగమనమును రాముఁ డెఱిగి, నీరు వెల్వడి కడువేడి నీరు లాడి.

గీ. నలుగులు సుగంధ ద్రవ్యముల్ చెలఁగ స్నాన,మాడి జయలక్ష్మీయగు సీతతోడఁగూడి
వట్టు పీతాంబరంబులఁ గట్టి మేలు, పూలు పరచిన తోగ్రవన పోయిపోయి.

అ. కామధేను దివ్య కల్పిత పక్వాన్న,పాళి యూర్మిళాది పడతి మిన్న
లతులభక్తి నిడిన నందట మునులతో, గురులతోడ తృప్తి గుడుచుచుండు.

ఆ. సీత తానె చెంతఁజేరి కరమ్మున, వ్యజనమెప్ప వీచు నమృతమాన
చాటు వాక్యముల బ్రశంసింప సాపడు, రాఘవుండు ముదము రాజిలంగ.

క. సీతాకర కమలార్చిత,మా తాంబూలం బొనర్చి యంతఃపురమం
దాతత సుకథాగోష్ఠిం, జేతోమోదం జెల్గు శ్రీత వర్గమ్ము.

గీ. జానకి భుజించి సౌప్తికశాల జేరి, రాము నాగమనంబునకై మగిడి ని
రీక్షణం బాచరించుచు నక్షములను, లీలకై యాడుచుండు దాసీలతోడ.

షష్ఠమ సర్గము

మ. పిదప తమ్ముల దాసుల విడచి శ్రీ వృద్ధీసుతా నాథుఁడు
నిదురం జెందెడు మందరంబునకు తానిద్రంగోనం బోవఁగా
సెను రయ్యె ధరణీతనూజ సాగటా లేమయ్యెనో! అట యె
ట్టి దిశం జేరెనో! రామచంద్రు నొడగూడెన్ స్వాగతం బిచ్చుచు.

ఆ. హస్తలాఘవమున నతనిని గొంపోయి, తల్పమందు నిల్పి తగిన పాన ద్రవ్య మొసంగి దివ్య తాంబూలమును సమర్పించి వ్యజనమును ధరించి చెలులు.

మ. వినరణ జానకితోడఁగూడి సుఖయై విశ్రాంతిని జెంది, పెం పెసలారంగ ముహూర్త మాత్రమున నంతే నిద్ర మేల్కొంచి, నీ త సముద్యన్నిజ తల్పము నిద్దువ నంత తాను మేల్కొంచినన్ వెన పానీయములైన దివ్యజలము ల్వెండిన్ సమర్పించుచున్.

శా. తాంబూలంబు నొసంగగా ముదితలై దాసీజను ల్వివరగా సంబోధించి సతీమణి మృదుల హస్తంబున్ వెసంబూని తా నుం బూతోటన ద్రాక్షపందిరికి చెన్నుంఁగార్చు వేదిన్ తగం బింబోష్ఠీ సహితంబుగా సాగటముల్ ప్రీతాత్ముడై యాడుచున్.

క. దాసీజన పరివృత్తుడై, శ్రీ సీతాయుక్తుడై దరిన్ పంజరమం దాసీనమైన కీరిపి, కీ సంభాషణల నల్పు క్రీడాత్ముడై.

గీ. నీత పిలువంగవచ్చి సంప్రీతలగుచు, వారనారీజనంబులు వరుసమీఱు షడ్జమ స్వరశోభిత సరసగీతములను బాడి నృత్యాదుల ముదముఁ గూర్చు.

క. వారికి వస్త్రాలంకృత, పారితోషముల నొసంగి పంపి సుఖము చే కూరఁగ నుప్పరిగెన్ తా, మారూఢులునై వసించి రతి ముద మలరన్.

ఉ. మేడపయిన్ జెలంగి సరి మేలగు ముత్తైపు తోరణాలు వ్రే లాడెడు గట్టి రత్నపు కవాటము లొప్పు గవాక్షపాళినిన్ వేసుకతోడ కట్టెమట వెల్గెడు నంగడి వీధివైపునం జూడఁగసాగి రొక్కయెడ చోద్యములం గనుఁగోఁ దలంచుచున్.

నీ. నీతకు తన కుడిచేతి తర్జన్యంగు, శము చేత వేడుకలను హసన్ము ఖాంబుజాతుండయి యంగడి వీధిని, జూపుచుండగ నొక్కచోట నీత దారిద్ర్య కీశ్యశరీరయై వస్త్రాద్య, లంకారములు లేక చంకలోన బిడ్డనుఁ గైకొని బిచ్చము నెత్తుచు, పోవుచున్న విప్రుని సతీల

గీ. లామఁ గని దాసీకల నంపి యామె నపుడు, నామెయిం బిలిపించి తా నాపవిత్ర వనితఁ గనుఁగొని మన్నించి యను ననేక, మార్తితోప నీతారామమూర్తి యెదుట.

నీ. నీవేల ! యిటు దీనభావముంగని యలం, కారముల్లేక విచార లీల కనులకుఁ గనుపించు జనుల నెల్లర చేయిఁ, జాపి యాచింతువు జాలితోప యెవ్వతె వీవు ! నీ కెవ్వారు పోషించు, వారలులేరె విచారమయ్యె ! నీ వాలకముఁ జూడఁగా వనితామణి ! దావక నిక్కంబుఁడగ వచింపు

మన్న, నవ్వనితామణి కన్నులుం జె,మర్ప సాదర భావ సంభాషణమున
కలరి కొంత విశ్రాంతి తన్నలము కొనఁగ, రాణితోడుత నిట్లను రమణి మిన్న !

తీర్థ యాత్రార్థ మేతెంచి నాపతి యింత, దనుక రాఁడయ్యె, నాతండ్రియింట
నున్న దానను తల్లి ! ఎన్న నాతండు వా,ర్థక్యంబుచే స్వర్గ తలముఁ జేరె
నాసోదరు లవంతి వాసమ్ముగా గురు,కుల మందునం జదువులఁ గలారు
ఇప్పుడు పోషణ మెలమిఁజేసెడి వారు, నాకు లేరై రింక నగలు చీర

లెట్టులు ధరింతు ? నమ్మరో ! యింత పొట్ట, పోసుకొన యాచనంబును జేసికొందు
నాదు భర్త వచ్చెడిదాక నాకు కష్ట, మిద్ది తప్పదు ! నా తల్లి వృద్ధ యనియె.

క. అని చెప్పగ నామాటల, విని జానకి చాల వగచి వేగమ శ్రీరా
ముని గాంచి యతని సాదర, ఘనభావ మెఱింగి సీత కనికర మొలయె.

ఆ. ఆమె చేతినున్న యట్టి బిడ్డను తన, చేతఁ గొనుచు సంజ్ఞచేత దాసి
కా జనములఁ గాంచ నోజ నా యమ్మకు, బిడ్డకున్ తలంటి పేర్చిమీఱ.

క. ఉష్ణోదకములఁ బోసి క, వోష్ణమైన కామధేను వాసఁగిన తృప్త
ర్చిష్ణాన్న పానగా ! వర్ధిష్ణ సౌఖ్యమాననగ పొరిం బారి సేయె.

చ. తన నగలకా స్వయంబుగను తాను ధరించెడు చీరరైకలకా
గనికర మొప్ప నిచ్చి కడకకా పతిమోమును గాంచ, నాత డి
ట్లను తరుణీ మణీ ! దిగులు నందకు మమ్మ ! త్వదీయ భర్త వ
చ్చును త్వరలోన లక్ష్మణుని జూడుము ! నీకు సహాయ మయ్యెడికా.

చ. అని ఒక దాసి వెంట నతఁ డంపగ బ్రాహ్మణి కిచ్చి పంపె ల
క్ష్మణుఁ డొక లక్ష నాణెములు స్వర్ణ దుకూలములుం బదార్థముల్
తిన గుడువకా ధరింప నతిథి ప్రముదం బొనరింప నెన్ని నా
శ్లనుభవముం బొనర్ప ననయంబుఁ దరుంగని దివ్య సంపదకా.

క. ఆ పాపచేత నిడియె న,పూపము లొక కొన్ని సీత, పోవుచును కృత
జ్ఞా పూర్వకముగ దీవన, లేవుననీ ! వచ్చినట్టి యిబ్రాహ్మణికికా.

మ. పసుపుం గుంకుమచేత పూజ లిడి యప్పా ! యెన్నఁడే వచ్చి నీ
దు సుఖంబుల్ దెలుపం దగుకా శిశువునుమ్మా ! భద్రమం చాపె నా
ధ్వస మెప్పార రథంబుపైఁ బనుప నుద్యల్లీల నేర్పాటు సే
య సముత్సాహము మీఱ దీవనల నొయ్యం దన్నుచుం బోవఁగకా.

క. మరునాడు లక్ష్మణుఁడు సో,దరు వదినకా మ్రొక్కునెడ ముదంబున గని సా
ధర భావమొప్ప లక్ష్మణ !, దరిద్రబాధ మనమున్నఁ తగవె ! జనులకుకా.

క. మన రాజ్యము మన దేశము, మన పరిపాలనముఁ గల్గు, మట్టునకుఁ లే
మిని గుండువారు లేకుండును గాంచుట మనల పని! కడంగ వలవదే?

మ. అనినఁ రాముఁడు లక్ష్మణా! మనల పాల్వంబైన దేశంబులం
దున నెచ్చోటను లేమి కల్గఁదగదెందుఁ గల్గినఁ రాష్ట్ర పా
లనముం జేసెడివారు దంప్యులని కూడఁ చాటఁగా బంపు మె
ల్ల నృపాలావళి ముఖ్యకృత్యమని యెల్లల్ దాట సామంతులఁ.

ఉ. సర్వసమృద్ధియై యెసఁగ సర్వజనంబులు తృప్తిమై మనఁ
సర్వ జనాళి తత్పరత సత్కుల వృత్తుల నార్జనంబునఁ
బర్వఁగ, లేమి యెట్టు? లొకపట్టున గల్గిన ద్రవ్యమిచ్చి య
క్కిర్వల బాపఁగా వలయు కొండొక దృష్టి ప్రభుత్వ మెట్లగుఁ.

క. ఈ రీతి మహా మెళుకువ,తో రాజ్యం బేలు, తనదు దూతలు ప్రజ లే
తీరున తమతమ ధర్మ వి, హారలూ? కనుఁగొందు వీట నహరహమందుఁ.

శా. ఉద్యోగస్థులు స్వీయ కార్యములలో నుద్యుక్తులై యుందురా?
ఆద్యంతంబును స్వీయ కార్యముల నత్యాసక్తులై యుందురా?
సద్యః కర్మకలాపముల్ క్రమముగా సాగింతురా? బద్ధకం
బుద్యదీతి జరింప, రేపటికి జేయుం బుద్ధి సాగింతురా?

క. ఏప్పటి కప్పుడు కనుఁగొని, తప్పక దోషులను జాల దండించుచు నే
ర్పొప్పగ, రాజ్యము సేయుదు, తెప్పుడు నేమటక నరసి యెల్ల విధములఁ.

శా. సాయంకాలము నందునఁ మరల రాజ్య ప్రస్ఫుర త్కార్యతా
న్యాయాన్యాయ విచారణంబులను మంత్రాంగంబు నిక్కచ్చిగా
సేయంగాంచి మహార్హ కార్యములలో స్వీయంబుగా నేర్పునఁ
జేయించుఁ నమబుద్ధిగా చతురతా సిద్ధాంత రాధాంతముల్.

శా. సాయం సంధ్యయు నగ్ని హూత్ర సుసమర్చకృత్యము స్మంకర
శ్రీయంబౌ సముపాసనంబును ద్విజాశీర్వాదముల్ భోజనం
బై యంతఁ గను సత్కథా శ్రవణము మొయ్యుఁ సంస్మరించున్ హరిఁ
ఆ యీరీతుల జామురాత్రి యగుదా కత్యంత సంతృప్తుడై.

ఆ. భాగవతుల కథలు వారాంగనా నర్త,నంబు లుత్తములగు నగరవాస
వార్త! లటులె నటుల వరుస గాయకుల గా,నముల రాత్రి కొంత విమలరీతి.

క. గడువఁ జామున్నర ప్రొద్దడరు రత్న దీపకాంతి సత్యంతమ్మౌ
గడు నిద్రాలయమునకున్, వెడలు సఖివర్గములును వెంబడిరాఁగఁ.

- క. జానకి యెదురుగ వచ్చి ని, జానకు పిలచిగొని పోవ చక్కని పర్యం
కాన సరస సల్లాపా, నూన క్రీడలఁ జెలఁగి వినోద పరుండై.
- సీ. ఆనంద తుంది లాత్యంత నిర్మల హృద, యార విందుఁడునై మయూరపింఛ
వ్యజనంబులం గొని వరుస దాసీజనం, బులు వీవ నిద్రా విముద్రి తాత్కుఁ
డై యుండు నిట్టు లీచాయ ననేక వ, త్వరములు శ్రీరామచంద్ర మూర్తి
సీతామహాదేవి సేవింప పూర్ణమ, నోరఘం డగుచు విహార లీల
- ఆ. చంద్ర శాలలందు జల యంత్రముల సమీ, పంబునందు పూల పందిరులను
చిత్రశాలలందు చిత్ర మంచకముల, సౌఖ్యములను బొందు సంతతంబు.
- గీ. స్ఫటిక కాంచన రత్న సంఘటిత శాల, లందు పుష్పకమం దూర్ధ్వ మందిరముల
ఏకమా స్తంభ మందిరానీకములను, జానకీరాములు సుఖంత్రు సౌఖ్యములను.

సప్తమ సర్గము

వ్యాసుఁడు శ్రీరాముని దర్శించి సంభాషించుట

- శా. చైత్రస్నానము రామదర్శనము కాంక్షంజేసి శ్రీ వ్యాసుఁడు
యాత్రార్థం బరుదెంచె నొక్కపు డయోధ్యా రాజధానీస్థలి
ఛాత్రుత్వానులు చుట్టి ముట్టి కొలువఁ; సద్యః ప్రమోదాత్ముఁడై
ధాత్రి వల్లభుఁడైన రాఘవుఁడు శ్రద్ధా భక్తి తాత్పర్యుఁడై.
- చ. ఎదురుగ నేగి భక్తి ప్రణవించి, మహాత్మర స్వాగతంబు మై
గుదురు కొనంగఁ గొల్చి, మునికుంజరు నాత్మ విలాసమంది రా
భ్యుదయు నొనర్చి, మానుల ననూపమ వీరము లందు నిల్చి, సొం
పొదవగ నర్ఘ్య పాద్య విధు లూర్జిత శ్రద్ధ నొనర్చి యింపుమై.
- క. దివ్యాసనంబు నను వేదవ్యాసుని నిల్చి భక్తి తాత్పర్యమునఁ
దివ్యోపచారవితతిఁ, నవ్య కౌతుకంబునఁ పొనర్చి కడఁకన్.
- గీ. కామధేను చింతామణి కాస్తుభ ప్రజన్య దివ్యార్హ సద్వస్తు సమితి సత్క
రించి జానకీదేవి వడ్డించ దివ్య, భోజనాదుల తృప్తులై భూమిసురులు.
- క. దక్షిణ తాంబూలంబుల, సాక్షా చ్ఛ్రీరాముఁడీయ చక్కంగొని యో
గ క్షేమము లొండొరులు వి, చక్షణముగ నెఱిగి తనిసి సల్లాపములన్.
- శా. సీతాదేవి వినిర్మల వ్యజనముం జేఁబూని వీవన్ మహా
ప్రీతిన్ వ్యాసుఁడు, స్వీయమా కుశలముం బ్రేమంబునం దెల్పి, యో

సీతానాయక ! నీవు రాజవయి స్వస్తిన్ భూమినేలంగఁ గా
కేతన్మౌనిజనంబు తృప్తిమెయి నెందే సౌఖ్యము ల్గంచునే ?

ఆ. ఓమహానుభావ ! రామచంద్ర ప్రభో ! ఈవు పుడమి రాజ్యమేలినట్లు
మునుపు నిపుడు రేపు ముందెన్నఁడేనియు, నేలురాజు గల్గఁజాలు నొక్కొక్క?

శా. నిన్నున్ నామనమందు మెత్తు నెపుడుకా, నీ యేకపక్షీ వ్రతం
బన్నకా సాధ్యమే ! రాజ జన్మలకు ; రాజ్యశ్రీ మదోపేత సం
భన్నశ్రీనయనాభిరాములకు ; సాక్షాద్యవ్వనోద్భూత వి
చ్ఛిన్న ప్రీబల కామదోషులకు నో శ్రీరామచంద్రప్రభూ.

క. ఈ వ్రతము దుర్లభం బే, తీవ్రనిష్ఠ సేయునట్టి ధృతిశాలురుకుకా
సువ్రతుడెపు శ్రీరామా ! నీవ్రత నిష్ఠకు సతంబు నిను వర్ణింతుకా.

క. మాతృ పితృభక్తియుకా సా, భ్రాతృత్వము నింక నేక పక్షీవ్రతమున్
నీతి నియమంబులుకా విన, యాతి నిర్మలాత్మధర్మ మన్నన్ నీవే !

క. ఒకమాట ఒక్కబాణం, బాక భార్యావ్రతము నీ కహూ ! నైభములై
వికసించె పరీమళ మే, చకమై నీ కీర్తిసుమము జానకిరామా !

ఆ. సవతితల్లి కోర్కె సమకూర్ప నాసన్న, యావ్వరాజ్యపట్ట మవలద్రోసి
దండకాటవికి ముదంబున జనువాఁడు, నీవుతక్కఁ గల్గునే ? నరుండు.

క. శరణాగత రక్షణమున, కరుణాభుత్వమున శౌర్య ఘన ధైర్యమునకా
అరుణ కిరణాత్మ వంశా, భరణా ! ధరణికా గలారె ? భవ దన్యఘనుల్.

గీ. ఎన్నియని దెల్పవచ్చునో సన్నతాంగ!, సకల సద్గుణగణమె నీ చందమున జ
నించి జగమందునకా జనియించినట్టి, సర్వజనులకు మార్గదర్శకుడవైతి.

క. అని ప్రస్తుతింప రాముండు, విని పెద్దలు మీర లిడెడు విమలాశిష పా
వన బలము కాక వేరె, ద్దిని గాన బలంబు ! ప్రస్తుతింతు మునీంద్రా !

సీ. నోటవచ్చినయట్టి మాట యొక్కటియె కా, కన్యము బల్కు ; వ్యర్థాప్తి గనదు!
సీతను గాక యే నాతినేకా గౌసల్యఁ, గా తలంచెదను త్రికరణములను !
సంహరింపంగ నే చాపంబుఁ దాల్తు వే, రొక చాపమెత్తు వాడుకయు లేదు !
వ్యాసమునీంద్ర ! మీ వాక్యబలంబున, నిందుకు తిరుగులే దింతవరకు

గీ. ఇంకనుం గల్గకుండుత ! నెలమిమీఱు , పెద్దల యనుగ్రహంబు తప్పిచనదెపుడు
ఇట్టి ధృతి మహనీయు లైనట్టి మీ, కృపాకటాక్షంబు చేతనే పట్టువడియె.

చ. అని వచియించు రాఘవుని నారసి వ్యాసుండు శ్రీరఘూత్తమా !
వినుమిది ; యేకపక్షీవ్రత విశ్రుత సత్ఫలితంబు చేత నీ

కు నగు ననేక కాంతల నిగూఢసుఖంబు భవాంతరంబునక
జననుత గోపకృష్ణ యదుజన్మము ద్వాపరమందుఁ గల్గెడిక.

చ. పరమ రహస్య మిందె పొలుపారు, జగంబున సాభిలాషుఁడై
పఱగిన వాడు, సౌఖ్యముల పాల్పడఁజొందు, నిరాభిలాషియై
బఱగిన, సర్వ సౌఖ్యములు పైకొని వచ్చి వరించుఁ గావునం
బురుషుఁ డనాదృతిక విషయభోగవిరాగిగ నుంట మేలగుక.

క. ఎంతెంత దూరమన క్రో, సంతక క్రోసంత యనెడి సామెతయగు ధీ
మంతుఁ డెవఁడేని యైహిక, భ్రాంతిక గనఁ డిట్టి బుద్ధిపరత రామా !

మ. అయినక నిర్గుణతత్త్వశాలి కనుఁ గా కన్యూల్ గనుంగొండై ? ని
ర్భయ సమ్యక్స్వత సిద్ధి; నిక్కముఁ దలంపక యేకపత్నివ్రతా
హ్వయ మాఁగాక ; సహస్రయావత మనోహరి వ్రతంబాను గా
క ; యమంబుక నియమంబుఁ గల్గని నరుల్ కామార్థదుర్వాప్యపకుల్.

క. అని వచియించిన వ్యాసుం, గని మునిగణవంధనీయ ! కడు చోద్యంబై
విన వేడుకయా విషయము, వినినాడ భవన్ముఖారవిందమున భళి !

గీ. ఏక పత్నివ్రతఫలం బడెట్టులగును, బహుళ పత్నిసుఖంబు ? సుస్పృష్టముగ నె
ఱుంగ వచియింపు మన్న, మెఱుంగుదేరు, ముఖ వికాసమునక వ్యాసముని వచించు.

క. మాయా మానుష విగ్రహ ! నీయెఱుంగని ధర్మము లవనిం గలవే ! అ
ష్టైయును నెఱుంగ నట్లు భ, శీ ! యుందువు మావలన తెలియఁ గోఱుటకై.

క. ఆసకు వశుఁడౌ నాతఁడు, దాసుఁడగు ప్రపంచమునకు ధర్మం బఱయక
ఆసను జయించువానికి, దాసి యగు ప్రపంచమెల్ల తప్పక వింటే ?

గీ. భ్రాంతియే కాక ఆత్మకు ప్రకృతితో ప, నేమి ? అది స్వయం సంపూర్ణ భూమ సచ్చి
దవ్యయానందమయము; నిరంతరంబు, ప్రకృతి తన్నాశ్రయింపక ప్రతిభలేదు.

క. జడమైన ప్రకృతి సతతము, విడువక పరమాత్మఁ గొల్చు వేడుకమై నె
ప్పుడు నాత్మ రమించిన యటు, లడరుఁగాని ప్రకృతి దాని కనవసర మగుక .

మ. తనకుం దాను రమించుచుం బ్రకృతి కత్యంబుఁ జేకూర్చు స్వ
చ్ఛ నిజానందము, దాని మర్మమును గాంచక లేని యాత్మానుభూ
తి నిజజ్ఞాన విహీను లీ ప్రకృతి యెంతే సంతతానంద మి
చ్చు నటంచుం దలపోసి కష్టపడి భ్రష్టుల్ సత్సుఖాన్భవంబునక.

క. ఈ కీలకం బెఱింగిన, గాక యెట్లు కర్మ బద్ధుఁగా నేయదు ? ఈ
లోకమున కర్మ వీడుట, చే కల్గునె బంధముక్తి శ్రీరఘురామా !

ఆ. ఏకపత్నియందు శ్రీక రనాసక్తి, సుఖము కల్గెనేని సుస్థిరముగ
ఎన్ని వేలమంది యెటులఁ బ్రేమించిన, నేమి కొఱతకల్గు నేమి? చెబువు.

ఉ. తాను ప్రకాశమానుడయి తప్పక సర్వ జగంబు స్వప్రకా
శానుగతంబుఁగా వెలుఁగఁ జాల నొనర్చు ప్రభాకరుం బలె
జ్ఞాని సుఖాత్మకుండయి భృశంబు సమస్తము సౌఖ్యపెట్టు న
ట్లూని చరించుఁ గాని అతఁ డొక్కపుడు వశవర్తి కాఁడు సూ.

క. తన యెదుటఁ గల్గు సకలము, తన కాంతికి కాంతికల్గి తనరుం గానీ
తను వాని బ్రకాశింపఁగను కోఱునె? యెన్నడైన జ్ఞానియు నంతే.

ఉ. కోరిన గోరుకున్న నదిగో! రవి లోకము సుప్రకాశ వి
స్తారముఁగా నొనర్చు నను సన్నుతికిం గుటియయ్యెఁగాక! ఆ
తీరుననే రఘూత్తమ! మతి స్తిమితం బయినట్టి యోగి కే
తీరున నైన బద్ధనియతిం జరియింపని కృష్ణచర్యయా.

క. మాయకు లోఁబడు జీవుని, చాయఁ బ్రవర్తింతు విచట జానకిరామా!
మాయాతీతపు వర్తన, చాయలఁ జూపింతు కృష్ణజన్మము నందుక.

గీ. మట్టి యడుసున గట్టినయట్టి యిటుక, గోడపై వాన గుఱిసినఁ గూలిపోవు
గచ్చుటడుసున గట్టిన గట్టిగోడ, వాన దడిసిన కొలఁది ధృవంబు నొందు.

క. ఏవాన మొదట చెరుపో? ఆ వానయె! తుదిని మంచి దైనట్టులుగా
ఏవాఁ డేకాంతజ్ఞానో? వాడెల్లరను జ్ఞాను లొనరువఁ జాలుక.

ఉ. నీ కిది క్రొత్త యంచును గణించి వచించిన వాడఁగాను కా
నీ కనిపెట్టి నీమత మనిందిత దివ్య సుఖానుభూతి నీ
లోకులు వొందగా జగములోన నిదేపని బూని పుట్టువుం
డేకొనుటక వచించితిని! చెచ్చెర నేనిక పోయి వచ్చెదక.

మ. అని యత్రాకరణాళిఁ దీర్చికొని శిష్యవ్రాతముల్ కొల్వ స
న్మునులం గూడి యయోధ్య వీడి చేనియె మోదంబునక వ్యాసుఁ డం
త ననూనోజ్వల వైభవంబు రఘుతీర్థశ్రేష్ఠ సందర్శనం
బును గావింపఁగ నెల్లలోకముల సభ్యులవచ్చి రవ్వారిగక.

గీ. కిన్నరులు యక్ష రాక్షస పన్నగులును, దేవతా నాగ గంధర్వ దివ్యమునులు
నృపులు ఖగములునుం బ్లవగేంద్రు లప్పరసలు వచ్చి రా రామతీర్థమున మునఁగ.

ఆ. వృక్ష గుల్మ తీర్థ పక్షివల్యాదులు, నది నదంబులు వనగి గిరింద్ర
తతియు కామరూప ధారిణులై రామ, తీర్థ దర్శనాత్త తృప్తులగుడు.

దేవతా స్త్రీలు శ్రీరామునిచే వరము నొందుట

క. ఒకనాడు దేవపత్నులు, సుకుమారాకారు దివ్యసుందరుఁ గని జా
నకి యెంత పుణ్యవతి! దా,నికి రాముఁడు వశుఁ డహః! యదృష్టము కాదే?

మ. అనుచున్ మన్మథ బాణ వీడిత హృదాబ్జమేయ బాధాను త
ప్తనులై జానకి దూరమై యెసఁగుటం దామాత్య నూహించి, యొ
క్క నిశన్ భూరి యలంకృతీలసిత నక్షత్రమ్ములో యన్న మా
డ్కిని (శ్రీ)రాముని దర్శనార్థమయి శుష్కీభూత చేతస్కలై.

క. కావలి వారల తోడఁ, దేవతలము! మమ్ము విభుఁ డుదితమతి తోడం
గావక యున్నన్ యేక,గ్రీవముగా సరయువున నొగిన్ బడుదు మనిఁ.

క. వారలు దానీజనముల,తో రయమున బల్కుచుండ తోడరి వినిన యా
(శ్రీ)రాముఁడు మేల్కొని సుర, నారీమణులకును దర్శనం బిచ్చి తగఁ.

క. ఓరమణీ మణులారా! మీరిచ్చటి కింత రాత్రి మించియు రాఁగా
కారణ మనూహ్యమన నా, నారీమణు లిట్లు లనిరి నప్రశిరసులై.

శా. సర్వజ్ఞుండవు నీవెఱుంగని పనుల్ సర్వేశ్వరా! కల్గునే?
దుర్వారుండగు మన్మథుఁ శరములెందున్ డెందము ల్నాట త
ద్గర్వంబున్ భవదీయ సత్కరుణ భగంబుం బొనర్పింప, మా
గీర్వాణాంగన లెల్లవచ్చితిమి సక్తిన్ మమ్ముఁ గాపాడవే!

క. నీ దర్శనంబుఁ గల్గుట,చే దశరథ రాజపుత్ర! చెందితిమి మహా
మోదంబుఁ గల్గె ధన్యత, మో! డేవా! ఇంక భాగ్య మొందింపఁ గడే.

వ. అని వచియించు వారి యభిప్రాయం బెఱింగి.

క. దేవతలు మీరు మానవ, సేవితలు! ననుం బరీక్ష సేయుట కిటులం
గా వచ్చి యుండుదురు నా,కే వెఱపున్ లేదు వ్రతము నెడ నెయ్యెడలన్.

క. మీమీ స్థలముల కేగుఁడు, రామామణులార! యనిన రమణులు నిక్కం
బేము భవత్సేహమునం, గాముకుల మటన్న కోప గరిమం బలుకున్.

శా. చాలుంజాలు లతాంగులార! తగునే? చంచన్మహాసాహసం
బేలా! తుచ్చ సుఖాప్తికై చెడుట! మేలే? నాదు రాజ్యంబునం
డే లేదీ పరభామలం దడవుటన్ హేయ ప్రసంగంబు, మీ
రేలా? యిట్లుల బేలలై వగవ! నెందే భ్రష్టతం గాంతునే?

మ. అను వాగ్బాణపరంపరానిహతులై యా దేవతాకాంత లం
దుననే మూర్ఛ మునుంగఁగా నెఱింగి, సంతోషంబు వా రొందున

టను! నారీమణులార! ద్వాపరమునం దానంద గోపాత్మజుం
డనుగా బుట్టదు, దేవతల్ యదువులైనకా మీరు జన్మింపుడీ!

ఉ. గోక్షికలై చరించునెడ కొంకక నొండొకరాత్రి రాసలీ
లా పరకేళి మీర లలరక జరియింతు! నిజంబు! ఇప్పుడిం
దీ పగిదిక జరించుట మఱెన్నటికిక జరుగంగరాదు! దు
ర్వావృత్తిడింది సద్బుద్ధయలై జరియింపుడు పూజ్యవృత్తిమై.

క. అను వాక్యామృత పానం, బున కొంతగ తృప్తినంది పొలుపగు మేనం
గని మగిడి ప్రాణములు వచ్చిన చొప్పుకా జనిరి తమదు చిత్తము లలరక.

సీ. ఇంతలో నచటికి నెలమి సాదరముగా, మాయా పురమునుండి మగువ యొకతె
గుణవతి యనుపేర కొమరొప్పెడు శుభాంగి, సరయానదికా భక్తి చైత్రమందు
రామతీర్థస్నాన కామియై వచ్చెనం, చు వచించు రామదాసుకా నతించి
వినుచున్న విష్ణుదా సను గురూత్తమ! గుణ,వతి యన నెవ్వతె? వరుసమీఱ

గీ. ఎవని పుత్రిక! గుణమెట్టి! దెందుచేత, నామెను గుఱించి ప్రత్యేకమైన శ్రద్ధ
చేసి మీరు వచింతురో! చెలియ యెవని, భార్యయో! విస్తరించిన బాగు కాదె?

అష్టమ సర్గము

గుణవతీ కథనము

వ. అని ప్రశ్నించిన విష్ణుదాసునకు శ్రీ రామదాస గురువరేణ్యుం డిట్లు నిరూపింపఁ
దొడంగె.

గీ. కృతయుగమునకు చివరలో ప్రతిభ నొప్పె, వేదవేదాంగ నిధియైన విప్రవరుడు
దేవశర్మ యనాగ నాశ్రేయ గోత్ర, జుండు మాయాపురంబున పండితుండు.

గీ. అగ్ని సేవాపరాయణుఁ డతిధి పూజ, నాభిలాషుఁడు సౌరప్రతాత్మకుండు
నిత్యమున్ సూర్యుఁగొల్చుచు నియతి నపర, సూర్యుని విధాన వెల్లుచుం జొక్తుచుండె.

ఉ. పుత్రులులేని యాద్విజుఁడు భూసుర వంశపవిత్రుఁడై తా
రిత్రుఁడు చంద్రశర్మయన బ్రీతి తనుం భజించుచున్న స
చ్చాత్మని కిచ్చి యాపెను భృశంబుగ పెండిలి నేసి, నాతఁడుకా
మైత్రి జరించుచుండెను కుమారుఁడు లేని కొఱంత తీఱగక.

క. ఒకనాడు మామ యల్లుం, ద్రోక యడవికి సమిధలును కుశోత్కరములు లే
ప్రకట హిమవన్నగన ము,న్నికటమ్మున కరుగ వారినిన్ వెన్ బడుచున్.

క. ఒక రాక్షసి తరుమఁగ మా, మకు నల్లుఁడు నల్లునకును మామయు భయమున్
గకవికలుఁగాఁగఁ జచ్చిరి, వికుంతమును జేరి రాయి విప్రద్యయమున్.

శా. ఆ ట్లేత్రప్రతిభా విశేషమున, ధర్మారాధనా తత్పర
త్వజ్ఞేమైకవిశేషకత్వమున, భాస్వద్భాస్కరారాధనా
నిజేప ప్రభలుల్ల సిల్లుటను, వారిన్ వేగ గొంపోయి రెం
డే ట్లేమమ్ముగ నవిక్కుంత నగరాధీశాజ్ఞ విష్ణున్ భటుల్.

ఆ. పాననీరు వెల్లువలు పారి జలనిధి, జేరినట్లు వైవ సార శాక్త
వైష్ణవ ప్రగాణపత్యులెల్లరు తుది, జెందుదురు వికుంత మందొరంబె.

గీ. నామ రూప క్రియా భేదన ప్రసక్తి, నొక్క పరమాత్మయే తగ నొప్పియుండు
నైదు విధముల నననేల నన్నివిధము, లందు భక్తుల యిష్టములందు వోలె!

సీ. ఒక్కని సంసార యుక్తుని కొమరుండు, తచ్చీ! యటంచును దవిలి పిలుచు!
అల్లునిచే మామ! యని, బావమఱచిచే, బావ యటంచును చేవమీఱ
తమ్మునిచే నన్న తల్లిచే బిడ్డగా, మామతోడుతను జామాత యనుచు
వేఱ్వేఱు వరుసల వెవ్వేఱుఁగా పిలువం బడ్డ నొక్కఁడై వఱచినటుల

గీ. ఆదినారాయణుఁడు పరమాత్మ తత్త్వదుచితరీతులన్ భక్తుల కుచితమైన
రీతులం గొల్పఁబడియు విఖ్యాతిమీఱ, నద్వితీయుఁడై పరఁగు శిష్యా! నిజమ్ము!!!

గీ. సూర్యసమకాంతివంతులై యార్యులైన, యిరువురున్ బ్రాహ్మణోత్తము లేగి రపుడు
సూర్యసమ కాంతివంతమై సారిది వెల్లునట్టి దివ్య విమానమం దనుపమముగ.

ఉ. శ్రీహరి సన్నిధానమును జేరిరి తన్నిభమా శరీర సం
దోహములం జెలంగి పరితోషిలు సూరులఁ జేరి సౌఖ్యసం
దోహులులైరి! కాని పరితోష మెఱుంగదు తండ్రి భర్త లెం
దో హతులైరి రారని కుతూహలముల్ సమయన్ కుమారియున్.

క. గుణవతి దుఃఖాకులయై, గుణవతి యగుటన్ గడంగి గురునకు పతికిన్
ప్రణుతించి మనమునన్ దా, నణుమాత్రము కొఱత వడక యన్నివిధములన్.

క. కల దెల్ల వ్యయపఱచి వా,రల పరలోకముల వెలితి రాకుండఁగ ని
మ్ముల కర్మలఁ గావించి స,ఫల దివ్యాంతఃకరణ ప్రభావిత యగుచున్.

క. బిచ్చమెత్తి జీవించున్, అచ్చపుభక్తిన్ భజించు హరి నహరహమున్
విచ్చలవిడి నింద్రియములఁ, గ్రచ్చఱఁ జననీయ కర్పఁ గావించు పతిన్.

ఆ. శాంతచిత్త! సత్యశౌచసంపన్న! యే, కాదశీవ్రత ప్రకాశమాన!
విష్ణుదేవళము పవిత్రమ్ముగా శుద్ధి, జేయు మ్రుగ్గులిడు విశిష్టవృత్తి.

గీ. మాఘ వైశాఖ కార్తీక మాసములను, చైత్రమున స్నాన మొనరించి సద్వృత్తముల
బ్రాద్దపుచ్చును నిత్యముం బూజనల్పు, భక్తితో విష్ణు! జిష్ణు! కృపాకరిష్ణు!

మ. ఇటులెంతో నియమంబులక జెలఁగుచుక హేరాశమై యొక్కనా
జటులొ పీనుల విందుఁగా వినియె! నా యీ సత్కథా కర్ణనా
పటు శ్రద్ధా సమయంబులందు సరయా భవ్యాంబులక చైత్ర వి
స్ఫుట మాసమ్మున రామతీర్థమున నిస్తుల్యంబుఁగా మునినన్.

గీ. ముక్తి కరతల మానని ముఱిసి ముఱిసి, ఎపు డయోధ్యకు పోవుదు? నెపుడు సరయు
వందు రామతీర్థమున నమందరీతి, స్నాన మొనరింతు? ననియును సంభరపడు.

క. ఇటు తలఁచి తలఁచి తా నొక్కట వచ్చె నయోధ్యకున్ సకల పుణ్యంబుల్
ఘటియించె ననఁగ! సరయా, తటమున గనుఁగొనియె రామ ధరణీ భరణున్.

శా. పత్నీబంధుసమేతుడై పటగృహ స్థాంతంబునం దుండగా
రత్నాలంకృత రుక్మనూపురపద ప్రచ్ఛన్న భూభాగునిక
నూత్నానూన కళాప్రశోభిత తనున్ న్యూనాంబుదశ్యామునిక
యత్నంబొప్ప కనుంగొనెన్ గుణవతీ యాచ్ఛా వధూరత్నమున్.

చ. మిత పరివారుడై తగ సుమిత్రతనూజుఁడుఁ గొల్వ, సోదరా
న్వితుఁడయి సీతతోడ పరివేష్టితుడై సొగటాల నాడుచుక
స్థితవదనాభి రాముఁడు ప్రసిద్ధ గుణప్రతిభాభి రాముఁడున్
జిత మహనీయ కాముఁడు భజింపఁదగెన్ తరుణీ లలామకున్.

శా. ఆకర్ణాంత విశాల దీర్ఘనయన వ్యాకీర్ణ చంద్రానన
శ్రీ కైవల్య వరప్రదాత! హృదయ శ్రీ కాస్తుభాలంకృత
శ్రీ కల్పోద్బల దివ్యభూషణుఁడు, శ్రీ సీతా మనోనాయకుం
డా కాంతామణి కిచ్చె దర్శనము దివ్యానంద సంధాయిగన్.

మ. కటి భాగంబున దివ్యరత్న విలసత్కస్త్ర ప్రభానూన వి
స్ఫుటమై వెల్లుచు నున్నయట్టి మొలనూ లోభిల్లఁగా, కంకణో
త్పటు బాహాయుగళిన్ ధగద్ధగిత సౌందర్యంబుచే, దిక్కులం
తట నిండన్ వెలుఁగొందు బాహువురు లుద్యత్ సత్ప్రభం గూర్పఁగన్.

ఆ. కర్ణకుండలములు కమనీయమౌ కిరీటంబు రత్నపుంగరంబు లంగు
శంబులక విరాజిలన్ హారవత్సుడై, రమణమీఱు రాము రామ కాంచె.

ఉ. కాంచి ముదంబు నంది తమకంబున వందన మాచరింప, న
భ్యంచితరీతి శ్రీరఘు కులాంబుధి చంద్రుఁడు లేవనెత్తి య

ర్పించిన సత్ఫలాదులను ప్రీతిఁ గ్రహించి సతీలలామ! నే
మించిన నీ మనోరథ మమేయ ఫలప్రద మయ్యెడుం జూమి.

- గీ. అని ప్రసన్నతతోపఁ బల్కిన గుణవతి, రామ! నా యభిమతము వేఱేమి కలదు?
వేనవేలైన నీదు దాసీనివహము, నందు నన్నొక్కతెగఁ జూడు మన్న నగుచు.
- గీ. సద్వృత్తాచరణ సుశీల సాంప్రదాయ, శోభితపు! బ్రాహ్మణశ్రీవి! సుందరాంగి!
నేనయే నీవు యిచ్చయించితివయేని, ద్వారకాపట్టణంబున ద్వాపరమున.
- క. శ్రీ కృష్ణాకారుఁడనగు, నాకు నేవ సేయుదువు గుణవతి! సత్వై
తైకజిహితవృత్తిన్ నే, నీకు విధేయుండ ఋణిని నీ నేవలక్షణ.
- క. నీతండ్రి దేవశర్మయె, ప్రీతిక సత్రాజి తనెడు పేరక! చంద్ర
ఖ్యాతుఁడు పతి యక్రూరా, ఖ్యాతుండై పుట్టుదురు శుభాచరణమణి!
- చ. అని వరమిచ్చినక ముదము నంది, సతీమణి యున్నకాలమం
తను నిజధర్మ తత్పరతఁ దాను జరించి, ప్రయాణవేళ నె
మ్మనమును పట్టఁజాలక, సమాహిత చిత్తము నొందఁబోక, గం
గను తనదేహముక విడిచి కాంచెను స్వర్గసుఖంబు లొక్కడన్.
- క. కాలాంతరమున ద్వాపర, కాలమురా, నవతరించి కమనీయ సుఖ
శ్రీలలరారె సతీమణి, శ్రీలలనాకాము కృష్ణఁ జెంది యభేచ్ఛన్.

పింగళా వృత్తాంతము

- ఉ. ఒక్కట చైత్రమాసమున నుజ్జ్వల వైభవ మొప్ప రాత్రియం
దొక్కడ సీతఁగూడి నిదురొందెడి పట్టున రామచంద్రునిక
~~దక్కఁగ~~ జేపికోదలఁచి ధైర్యము మీఱఁగ నొక్కవేశ్య అ
మ్మక్కరో! పింగళాహ్వయ! స్వయంబుగఁ జేరఁగవచ్చి వ్రేల్చిడిన్.
- ఉ. అందెలు గజ్జెలున్ నినద మానని పైకెగఁబట్టి, కామమున్
తొందట వెట్టఁగా నడక తొందటఁ దా నరికట్టి, సీత తా
నందె, యొకేశయన మందె పరుండుటఁ గాంచి మెల్లఁగా
నందునఁ గల్గు నేవకులకైన నెఱుంగఁగ రాని రీతితోక.
- క. ఇట్లునటు చూచుచు తిన్నఁగ, పటు నిద్రాసుఖమునక సఫలుఁడగు శాముం
జటుల పదసంస్పృశము నే, యటచే మేల్కొంచి రాముఁ డుద్ధతిఁ బట్కన్.
- ఉ. ఎవ్వతె వీవు? భీతహరిణేక్షణ! యిట్టి నిశీధమందునన్
నివ్వటిలెన్ మదీయ రమణీయ సుసౌప్తిక శాలఁజేర! ని
న్నెవ్వరు నడ్డగింపర? వినిశ్చయ మెద్ది? యెఱుంగ దెల్పుమా!
జవ్వని! యెంత చేసితివి? సాహస! మింతటి నేర్పు కల్గునే?
- చ. అని ప్రశ్నింప.

మ. అపరాధం బాసరించితిన్ రఘువతీ! ఆమ్నాయముల్ నిన్ను గాం
చపలాపించునె కాని దుర్లభము నీసాన్నిధ్య మేలాటి పు
ణ్యపు మాద్యత్ఫలమో? కనుంగొనితి! పాదాబ్జంబులం బట్టితిన్!
కృప నన్నున్ క్షమియించి సాహసము; రక్షింపంగ దే మాధవా!

ఆ. నన్ననుగ్రహింపు మన్న! కామ ప్రవీడితను పింగళను కడింది ననిన
నేకపత్ని వ్రతము నాకుఁ గల్గుట లోక, మెల్ల నెఱుఁగు నీకు తెల్లమె కద!

క. నీ కామ పూర్తి యగుటకు, శ్రీకృష్ణావతరణమున ప్రసిద్ధ మధురలో
నే కంసవధార్థము రాఁ, గా కంసుని యింటి దాసిగా యట మనుమి.

చ. గణిక వనేక పూరుషుల కాముకవృత్తిఁ జరించినావు! నీ
గుణమునకుఁ దగన్ గనఁదగున్ భువిపై నొక దాసిజన్మ, మిం
దణువయినన్ వృథా కలుఁగ, దంతట కంస వధార్థ మేను, ప
ట్టణ మధురన్ జెలంగి నినుడాసి కృతార్థ నొనర్తు పింగళా!

తా. కుబ్జారూపమునుం ధరించియు ననుం గోపాలునింగూడి, నీ
వజ్రాక్షీ! రమియింపఁగాఁ గలవు! నీ యాపేక్షయుం దీరు, నీ
కబ్జప్రాభవ వాసవ ప్రభృతి దేవానీక దుర్లభ్యమా
నబాతాక్ష పదారవింద భజనాహ్లాదంబు సిద్ధించెడిన్.

క. అని యాజ్ఞ నొసఁగి పింగళ, కనంతరము, నిద్రపోయి యవశస్థితి నుం
డిన ద్వారపాలకుల దండనముం గావించి సీత నయ మొప్పార్క.

తా. నిద్రన్లేపి, ధనాంగనా విషయమున్ నేర్పొప్పఁగాఁ దెల్పినక
క్షుద్ర శ్రీ హృదయంబుఁ దెల్పనన, నక్షుద్రంబుగా కోప ని
ర్ణీత ప్రస్ఫుట తీవ్రరూపమతియై, నీ లీలలం గంటి! నీ
భద్ర ప్రాభవ మేకపత్నివ్రత మిప్పాటక వెలుం గొందెనా?

ఉ. వేశ్యను సాగనంపి తగవే? ననులేపి వచించు తెల్ల! నా
వశ్యము; దీనగల్గిన దవశ్య రహస్యము! అట్లు కానిచో
వేశ్య సమక్షమందె నను వేపని కారణ మేమి? వేశ్యకుఁ
వశ్యుఁడు భర్తయైన నిక వల్లభ సౌఖ్యము తెల్లమే కదా!

ఉ. వ్యాసునిలోడ మొన్ననె, శబాసు! ప్రతిజ్ఞ యొనర్చినావు! వి
శ్వాసముఁ గల్గునట్లు! విభాసుర మేక సతీవ్రతంబు నా
లో సరిలేరటంచు, ముదితుండయి దీవనలిచ్చె నాతఁడుం
గాసుకుఁ గానియట్టి చెడుగాఁ జరియించితి! నేడు దుర్మతిక.

మ. గణికాపుష్పమునుక స్పృశించిన యసత్కారార్హ మిప్పొన్ను నే
గణియింపక శయనింప యోగ్యమని; దుష్కార్య ప్రవర్తిక నభి

అది శేషుఁడు నీశయనతల్పమయ్యె! లక్ష్మణుఁడు లేడయ్యె విచక్షణింప!
నకలశాస్త్రములు నిక సన్నుతిఁగావించు! దేని గాంచిన నీవే తేజరిలును!

గీ. వింక నాకేరు నమ్మక మంకురింప, సాక్ష్యముం బల్కువారు నిశ్శంకదోష!
నీకు దుర్బట మేది? త్రిలోకములను, విస్సన వచించినదియెకా! వేద మరయ!
క. అడినది యాట! మఱి నీ, పాడినయది పాట! యయ్యె! పరమాత్మవు! ని
న్నాడి నిలువంగఁ గలమే? పాడిఁదప్పకుండ నీవుఁ బరఁగక యున్నన్.

క. ఐనక నా తోఁచిన య, ద్దానిక వివరింతు నద్ది తగ సల్పిన నీ
దానక లేకున్న నదీ, పానీయంబులన విడుతు ప్రాణముల హరీ!

మ. అని నిట్టూర్పుచుఁ బల్కు జానకిని కాంతా! నా మనోహరిణీ!
నిను దక్కన్ పదునాల్గులోకముల నేనిక అన్యకాంతక మనం
బున నేనిం దలపోయ! నిక్కము! సుమీ! పొల్పొందఁగా దీన, నీ
వనుమానింపకు, మైన నీ యభిమత వ్యాపారముం దెల్పుమా!

క. తదనుసరణముగ నే నీ, హృదయమునకు నచ్చునట్టు లేర్పడనేతుం
గద! మానినీమణి! నీ, ముదమే నా ముదము తెల్పుము మనోహరీ!

క. అని గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి పల్కిన, విని భూమిజ నీదు గురు పవిత్ర పదాబ్జ
భిని దాకి పల్క తృప్తి, గనియెద నటుఁగాకయున్న కల్లగఁ దలఁతుఁ.

క. ఇందుల కావంతయునేక, సందేహము లే దటన్న చయ్యనఁగ మహా
నందమున లక్ష్మణుని చేతం దబ్బున పిలువఁబంపె దద్దయు గురునిక.

ఉ. పల్లకితోడ లక్ష్మణుఁడు భక్తి వశిష్ఠుని జేరఁబోయి యో
సల్లలితాత్మ! నద్గురు! విశంకట వృత్తిని రామచంద్ర భా
వల్లభుడే స్మరించె మిము, వారక పల్లకి నెక్కుఁ డన్నచో
వల్లభయా నరుంధతియు వత్తు నిదేమి యసాధ్యకార్యమో?

ఆ. అర్ధరాత్రివేళ యవనీ విభుఁడు రామ,మూర్తి పిలిచెనన్న యార్తికాదే?
వదుఁ డటంచు భార్య పల్క. సవత్సీకుఁడై వశిష్ఠుఁ డెక్కె నందలంబు.

గీ. లక్ష్మణుఁడు దానివెన్న సలక్షణముగ, నుండఁగా వేత్ర పాణులై దండి రత్న
దీపముల వెల్లునన్ వచ్చె తేజరిలుచు, రామచంద్రుని కడకు భార్యాయుతుఁడయి
మ. దయతో వచ్చిన సద్గురుం గొలిచి, సీతాదేవితోఁ గూడఁగా

ప్రియ మొప్పార నరుంధతిం బహుళ సంప్రీతాత్మఁ గావించి, ని
శ్చయ వృత్తాంత మెఱుంగఁ దెల్పి, పరమాశ్చర్యంబుఁ దోషన్ మహా
దయ! నే పింగళఁగాని యెట్టి సలినేక దాకన్ త్రిశుద్ధంబుగన్.

శా. మీ పాదంబుల నంటి చెప్పిననె నెమ్మిన్ నమ్ముదే నంచు నీ
తా పుణ్యంగన కోరె! కాపున మహాత్మా! నిక్కమైనట్టి యీ

వ్యాపారంబున నాకు సందియ మదేలా? కల్లు; నే నెప్పుడుగ
మీ పాదంబుల సాక్షిగా నెఱుంగ నేమిన్ దోషమంచున్ వెసన్.

శా. పాదంబుల్ స్పృశియించె; లజ్జగొని బాష్పంబుల్ దగం గార, స
మౌదం బుక్కిరిబిక్కిరై యెసంగ నబ్బుజాత! తన్నాధునిక
పాదంబుల్ నెఱిసోక మ్రొక్కి, క్షమియింపక గోరుచున్నాను! స్వా
మీ! దైవారు కృపాంతరంగమున నన్నిప్పట్ట రక్షింపుమా.

అ. అడుబుద్ధి యెంతో పాడుబుద్ధియ కదా! నిప్పు చెదలు పట్టునే? తలంప
నిన్నుగూర్చి రామ! నే ననుమానింప, పెద్దలకును శ్రమము పెట్టుటయ్యె.

క. నా యజ్ఞానమె బయలై, పోయెగదా! నిష్కళంక పుణ్యాత్ముని ఛీ!
ఛీ! యేమని ద్వేషించితి, శ్రీయతునిక రవిని జెనకు చీకటియున్నే?

అనిన యంత ప్రసన్నుడై యవనిజాతఁ, గూడి రాముఁడు పత్నితోఁ గూడియున్న
గురుని వస్త్రాదికముల నిర్భర విసేత, సత్కృతులఁ బూజ సల్పి ప్రశంసలఁ గనె!

క. ఈ రీతిగా వశిష్ఠుఁడు, శ్రీరామ సుపూజితుఁడయి చెలువారంగా
నారీమణి యరుంధతి,తో రమ్యాందోళిక కుతూహలమతియై.

సంతసమున నిజాశ్రమస్థలికిఁ జనియె, నంత సీతాసమాలింగి తాంగుఁడగుచు
రామచంద్రుఁడు నిద్రావిరాజితాత్ముఁ, డయ్యె! సీతా మహాదేవి యవసరముగ.

మ. మదిఁ జింతించి శుభోదయంబుననె కొమ్మక పింగళక బిల్వనం
పి దదీయాగమ కారణంబుననె నొప్పిం గూర్చితిక భర్త దో
ర్లుదికంచున్, పెనుకంభ మంటగను దానిక గట్టి కొట్టించి దు
ర్మదురాలా! మధురాపురంబున త్రివక్త్ర స్త్రీత్వముం బొందుమా.

క. నీ యవరాధము మువ్విధ, మై యేచెన్ మమ్ము దాసివై కుత్సితవై
పోయి జనియింపుమా! యన, నా యువతియు మిగుల స్థానంబును సల్పన్.

గ. శ్రీకృష్ణు ననుగ్రహమున, నీకు ముక్తికల్లు నని వినిందిత మతియా
నా కాంత పింగళన్ విడి,పోక కనుజ్జన్ పొనర్చి భూమిజ యంతన్.

౪. నిజచరిత్రలన్ వినిర్మల హృదయుడై, రంజలగ నొనర్ప రామమూర్తి!
వేడుకల గ్రహించి విలసిల్లుచుండె తత్పరతఁగల్గి భక్తి పరతఁగల్గి.

న వ మ స ర్గ ము

గ్రహణస్నానము : లోపాముద్ర గర్వమును లీలగ సీతాదేవి తొలగించుట

క. ఒకనాడు రాఘవుఁడు పుష్పకమున సీతాసుమిత్రజాదులతో కా
తుకవృత్తి రవిగ్రహణము,నకును కురుక్షేత్రమునకు స్నానార్థంబై.

గీ. చనియె; నచటికి వచ్చిరి సకలమునులు, దేవతలును గంధర్వులు దివ్య నాగ కిన్నరులు నప్పరసలును పన్నగులును, సకల దానములొసఁగె భూజాని విభుత.

చ. గజ తుర గోష్ఠము ల్మోదలుగా తగు పోడశ దానముల్, ముని వ్రజమును భూసురోత్తములు రాజిల, భూరి యుదార మొప్ప భూ మిజ సహితంబుగా నొసఁగి, మించిన సంతస మొప్పియుండ, రా జ జనులు రాజపత్నులును చయ్యన రాముని సీతఁ గొల్వఁగన్.

సీ. అచటఁజేరిన రాజు లందఱు శ్రీరామ, దర్శనమునకు మొత్తంబులైన కానుకలంగొని కడఁగి వచ్చిరి; రాజపత్నులు జానకి పరఁగ దర్శనముసేయరాగ, దివ్యము శుభాలింగనా, ద్యనుపమ సమ్మాన మవనిజాత కావించె; నంతటఁగల్గు సఖిజన, పరివృతయై మునిభార్యలెల్ల

గీ. చేరియుండ నుఖంబుగాఁ గూరుచుండి, యామె కొల్వ లోపాముద్ర యలరి సీత! ధన్యురాలవు గజయాన! తావకీన, జన్మసార్థక మహా! రామచక్రవర్తువలన!

మ. వనితా! వీనుల విందుగాఁగను రఘుస్వామి ప్రతాపోన్నతిన్ విసఁగా నీదు ముఖారవిందమున నువ్విభూరుచున్నాము, మా మన ముప్పొంగ కృతార్థతం బెఱయ జన్మల్; చక్క వర్ణింపవే! జనితానంద రసాద్ధి మగ్నముగ శశ్వద్రామ చారిత్రమున్.

క. అని పలుక నవ్వి జానకి, తన పాణిగ్రహణమాది తక్కిన యీ వచ్చిన గ్రహణయాత్ర పర్యం, తనమగు కథ చెప్పె సుంత తప్పక భక్తిన్.

శా. లోపాముద్ర ముదాత్మయై విని, యహూ! లోకాభిరాముండు మీ భూపాలుండు సముద్ర సేతు రచనా పూర్వంబుగన్ దోశ్శ్రమన్ జేపట్టెన్; తృటిమాత్ర నా పతికి నిక్షేపంబుఁగాఁ జెప్పుచో నాపోశం బొనరించి మార్గము ఊణంబం దొప్పఁగాఁ గూర్పఁడే?

గీ. వ్యర్థముగ కపులకు సేతుబంధనమున, శ్రమముఁ గల్పించె నీ సర్వ సాగరములు రెండుగ్రుక్కల బీల్చిన దండి మాని, నాదు భర్త నెఱుంగఁడే నీదు భర్త!

క. అని గర్వయుక్తముగ పల్కిన విని చిఱునవ్వి సీత కేవలముగ లీలను సేతుబంధనమ్ముం, బొనరిచె శ్రీరామచంద్రమూర్తి సునాధ్వీ.

సీ. తన బాణమున సముద్రుని శోషిలఁగఁ జేయ, జలజంతువుల కెంతో శ్రమము కాడె గగనమార్గమున రాఁగల్గునుకాని రా, వణునకు మానవ గణన మెట్లు? హనుమంతుపైని లంకను జేరినట్టెన, తన పౌరుషంబును దలఁతు రెవరు! ఈది వార్షిధి చాటు లెట్లులు బ్రాహ్మణ, మూత్రంబు నంటుట ముదమె యానె?

గీ. ఇన్ని యోచనల నా నాగుఁడున్నపాట, సేతువుం గట్టి లంకకుఁ జేరె నట్లు మున్ను పారధి జరిగెనట్లు మున్నురే గట్టినారే? ఇంకెవఁడు కట్టు?

. తల్లి! అగస్త్యు వేడిన గదా! సులభం బగునంటి; వియ్యదిం
దెల్లముగాదె? యీ జలధి దెప్పున ద్రా విడె మూత్రమార్గముం
దల్లరిగాదె? స్వార్థమునకై యది క్రమ్మటఁ ద్రావుమంట! నా
వల్లభుఁ డెట్లు కోరు? మునివల్లభు; నింత నెటుంగఁజాలవే?
వార్ధిఁ గట్టి రాముఁ డన్విఖ్యాతి, నీదు భర్తఁ గోఱ నెగడు పెట్టు?
భర్త కరుణ నెగడియుండినఁ గదా, రాముఁడున్ యశోభిరాముఁ డయ్యె.

ను సీతావాక్యన్యుల, విని లజ్జితయయ్యు తేరి వీరుఁడు నీ నా
సనికె నీకు ననారత, మును సుఖమయ్యెడి నటంచు మోదం బలరన్.

. ఆర్యాదముచేసి మన్ననలచే నానందముం బొంది, మా
నీక ప్రాతము పన్నులుం జలఁగఁ జేరెన్ స్వాశ్ర మాగస్త్య మా
నీక స్వీకృత పాణిఁద్ద యగుచున్, యేతెంచె పేర్కిన్ అయో
ధ్యేతున్ జేరఁగ నీతి, యెల్లరు మహాహీనప్రమోదంబునన్.

తారాముల దర్శన, మీ తీరునఁ గల్గెనని మహిజనులెల్లన్
వేతోమోచిధరిత విఖ్యాతిం జని రాత్రి సంభృతానందములన్.

పుర పురంపులు దారిగో పాలుపువూఱ, కుంభదీపనీరాజనాకుంతిత ప్ర
కాశ స్వచ్ఛైభవోపేత కన్దుధర్మ, మహిత మర్యాద లొనఁగ రామప్రభుండు.

తానమేతుఁడై సా, కేత రాజమందిరమును తేమముగా సా
భాత్మ నిజబుధుజన సరి, ప్రీతుండై చేరె నిట్లు పృథుల సుఖుండై.

. చాలాకాలము నిత్యసూతన మహాశ్చర్య ప్రభాశాలియై
యేకాన్, నమ్ములు వారి భార్యలును నెంతే తల్లులున్ భూప్రజల్
చాలాఁదంబుగ నంశరంగముల చెల్వారంగ శ్రీరామునిన్
చాలా మెచ్చుచు దీర్ఘజీవితము గాంచన్ దేవుఁ బ్రార్థించఁగన్.

తమతమ మానసముల ను, త్తమ జీవిత మిట్టి దను విధంబున నాద
ర్శముఁ జూపు దంపతులుగా, ప్రముదంబున బల్కుచుండు రామున్ సీతన్.

రాజువోలె ప్రజ విరాజలుచుండిరి, వివిధ ధర్మమార్గ విహిత వర్త
నముల సౌఖ్యశోభితామలమూర్తులై, పుణ్యదీప్తి విమలపుంజములన.

గౌరీశంకరులన నీ, తారాములు సర్వధర్మ తత్పరమతులై
రారాజిల్లిరి రాముని, దే రాజ్యము రాజ్యమని నుతింగని సుఖులై.

పరదారరతుఁడు నుర్వర వారకాంతాను, రక్తుఁడు మాదక ద్రవ్య సేవ
నారతుండును గడు దారిద్ర్యవంతుఁడు, రోగి చింతామతిఁ దోగువాఁడు
పాపాత్ముఁడును హింసఁ బాల్పడువాఁడును, జారుఁడు చోరుఁడు భీరమతియు
హీనుండు మూర్ఖుఁడు హేయ కర్మరతుండు, విహ్వలుఁడును నవివేకపరుఁడు

గీ. వెతకిపట్టినం దొరుకరు విహిత ధర్మ, తత్పరులె కాని లేరు విపత్సరంప
రాప్రవీడిత చిత్తులు! రామరాజ్యమందు శ్రీ విష్ణుదాసుఁడా! మందుకైన.

ఆ. లోకరంజకంబు సాకేతనిలయంబు, రామ జానకీ ప్రభామయంబు
శ్రీ విలాసకాండ మీ విధి విలసిల్లు, శిష్య! నిన్నుగూర్చి చెప్పినాఁడ!

క. ఎవఁడు త్రికాలములం దూని విలాసప్రదచరిత్ర నిర్మల భక్తిం
దవలి పఠియించు వాని కొదవు సాక్షాద్రామ తత్త్వ ధర్మము! శిష్యా!

గీ. ధనముఁ గోరినవానికి ధనము, పుత్ర, కామునకు పుత్రులును, భోగకాముకునకు
భోగమును గల్గి సుఖయించు, భుక్తిముక్తు, లొదవును విలాసకాండముం జదువభక్తి.

గీ. రామభక్తిఫరాయణుండై మహాత్ముఁ, డెవ్వఁడు విలాసకాండము విను నవ్వరమతి
ఇహసుఖము లందు పాపపరిహరణమును, గాంచు శ్రీరామవదమును గాంచి మించు.

గీ. శ్రేష్ఠము పవిత్రమును సువిచిత్రమును మ, నోహరమును కర్ణానంద దోహదమ్ము!
లోక హృదయంగమంబు సుశ్రీకరమ్ము, శ్రీ విలాసకాండము భువి చెన్నుమీఱు.

క. ఆనందప్రదమగు ని,ద్దానిక బఠియింప ధర్మతత్పరమతులై
మానిత సంపన్నకర మ, నూనంబుగ భౌందుదురు మనుష్యులు సుఖులై.

క. మంచి వరుని పేర్చిని కా, మించిన కన్నియ పఠించి మించిన భక్తికా
మంచి పతిఁ బడయు సంశయ, మించుకయును లేదు! పత్య మిది ఫలద మగుకా.

క. ఈ మహి నీది విను మహితలు, సౌమాంగల్యంబుఁ గల్గి చక్కని సుతులం
గామిత సౌఖ్యంబులను న, నామయత ఘటిల్ల కీర్తి నందుదు రెలమిన్.

క. నియమముగ స్నానమొనరించి యనంతర మిది బఠింప చెలువుగ వినినన్
నియత ఫలమిచ్చు శిష్యా! శ్రియము ప్రియము నయము లొదవు శ్రితజనతతికిన్.

క. చెవులకు నింపై మనసుకు, బవు సొంపై కడు విచిత్ర పరమపవిత్రం
బు విలాసకాండభవ రోగ విదండ స్వధర్మకుండ గా నలరారున్.

3190/220 గ ద్య ము

ఇది శ్రీబాలభారతీ వరప్రసాదలబ్ధ కవితా ధారేయ పండిత చిలుకూరి శ్రీరామశాస్త్రి
నామధేయ ప్రణీత శ్రీమదాంధ్రానంద రామాయణాంతర్గత
విలాసకాండము సర్వము సంపూర్ణము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ
హరిః శాంతి శాంతి శాంతిః
స్వస్తి శ్రీ సమస్త సన్మంగళాని భవన్తు.